T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

REŞAT NURİ GÜNTEKİN'İN ROMANLARINDA KADIN

Şafak GÖKÇE ARSLAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Doktor Öğretim Üyesi Betül ÖZTOPRAK

Çankırı – 2021

T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

REŞAT NURİ GÜNTEKİN'İN ROMANLARINDA KADIN

Şafak GÖKÇE ARSLAN

ORCID: 0000-0003-2039-0088

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Doktor Öğretim Üyesi Betül ÖZTOPRAK

Çankırı – 2021

İÇİNDEKİLER

Sayfa

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ iii
TEZ KABUL VE ONAY iv
ÖNSÖZ v
ÖZET vii
ABSTRACT viii
KISALTMALAR ix
TABLO LİSTESİ x

1. GİRİŞ 1

2. BÖLÜM: KADININ TARİHTEKİ YERİ VE TÜRK EDEBİYATINDA KADIN 9

2.1. Sanayi Devrimi Sonrası Batı Toplumunda Kadın ve Feminist Hareket 11
2.2. Türk Toplumunda Kadının Tarihsel Gelişimi 15
2.2.1. İslamiyet'ten Önce ve Göçebelik Döneminde Kadın 16
2.2.2. Yerleşik Uygarlık ve İslam Kültürü Çevresine Katıldıktan Sonra Kadın 20
2.2.3. Batı Uygarlığının Etkisi Gözlendikten Sonra Kadın 23
2.3. Cumhuriyet'in İlanıyla Birlikte Türk Edebiyatında Kadın 29
2.4. Türk Edebiyatı İçerisinde Reşat Nuri Güntekin ve Kadın 37

3. BÖLÜM: REŞAT NURİ GÜNTEKİN'İN ROMANLARINDA KADIN 41

3.1. Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Hayatta Kadın 42
3.1.1. Sosyal Hayatta Kadın 42
3.1.1.1. Ebeveynlerin Kız Çocuklarına Yaklaşımı 44
3.1.1.1.1. Aile Sevgisinden Mahrum Büyüyen Çocuklar 45
3.1.1.1.2.Evlatlık…… …47
3.1.1.2. Evlilik Kurumunda Kadın 57
3.1.1.2.1.Kadın ve Aşk 58
3.1.1.2.2.Kadının Evlilik Kurumuna Bakışı 61
3.1.1.2.2.1. Eğitim Gören Kadının Evliliğe Bakışı 62
3.1.1.2.2.2. Eğitimi Hakkında Bilgi Verilmeyen Kadınların Evliliğe Bakışı 75
3.1.1.2.3.Kadınların Evlilik Şekilleri ve Durumları 82
3.1.1.2.3.1.Severek Evlenen Kadınlar 83
3.1.1.2.3.2. Görücü Usulü Evlenen Kadınlar 88
3.1.1.2.3.3.Aldatan Kadınlar 89
3.1.1.2.3.4. Aldatılan Kadınlar 95
3.1.1.2.3.5. Evlilikte Mutlu Kadınlar 98
3.1.1.2.3.6. Evlilikte Mutsuz Kadınlar 98
3.1.1.2.3.6.1. Şiddet 100
3.1.1.2.3.6.2. Boşanma 104
3.1.1.3. Kadının Toplumdaki Statüsü 106
3.1.1.4.Kadın ve Kıyafet 116

3.1.1.5.Kadın ve Din 127
3.1.1.6. Kadın ve Siyaset 137
3.1.2. Kültürel Hayatta Kadın 139
3.1.2.1. Kadın ve Eğitim 139
3.1.1.2.Kadın Dans, Müzik ve Tiyatro 147
3.1.3. Ekonomik Hayatta Kadın 166
3.2. Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Kadın Tipleri 171
3.2.1. Anne 173
3.2.2. Dadı/Kalfa/Sütnine/Bacı 186
3.2.3. Yenge 193
3.2.4. Öğretmen 197
3.2.5. Hayat Kadını/ Düşmüş Kadın/ Eğlence Kadını 203
3.3. Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Kadınlara Bakış Açısı 213
3.3.1. Kadının Kadına Bakışı 213
3.3.1.1. Kadınlar Arası Dayanışma ve İşbirlikçi Bakış Açısı 213
3.3.1.2. Eğitimli Kadınların Ummî Kadına Bakışı 219
3.3.1.3. Kadınlar Arası Kıskanç Bakış Açısı ve Çekememezlik Durumu 223
3.3.1.4. Hemcinslerini Kullanan/Haksızlık Yapan Kadınların Bakış Açışı 233
3.3.1.5. Kadının Hemcinslerine Toplumsal Ön Yargılarla Bakışı 236
3.3.2. Erkeğin Kadına Bakışı 239
3.3.2.1.Geleneksel Değerler Bağlamında Kadına Bakış 240
3.3.2.2. Doğu- Batı Kültür Çatışması Açısından Kadın 242
3.3.2.3. Kadını Cinsel Obje Olarak Gören Bakış 254
3.3.2.4. Umursamayan Bakış 267
3.3.2.5. Ön Yargılı Bakış 268
3.3.2.6. Yadırgayan Bakış 274
3.4.2.7. Kadını Tehlikeli Gören Bakış 275
3.3.2.8.Kadın-Erkek Eşitliğini Savunan Bakış 277
3.3.2.9. Sevgi Dolu Bakış 278
3.3.2.10. Fedâkar Bakış 282
3.3.2.11. Pişmanlığı Barındıran Bakış 287
3.4. Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Kadın Algısıyla Mekân 291
3.4.1. Kadının Anadolu'ya Bakış 294
3.4.2. Kadının İstanbul'a Bakış 302

4.SONUÇ 307

KAYNAKÇA 329

ÖZGEÇMİŞ 336

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Kadın* adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

…/ … / 2021

İmza

Şafak GÖKÇE ARSLAN

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Şafak Gökçe Arslan tarafından hazırlanan *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Kadın* başlıklı bu çalışma, *13.07.2021* tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda *[oybirliği]* başarılı bulunarak jürimiz tarafından *Türk Dili ve Edebiyatı* Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Danışman	: Dr. Öğretim Üyesi Betül ÖZTOPRAK	İmza: ……
Üye	: Doç. Doktor Nilüfer İLHAN	İmza: ……
Üye	: Dr. Öğretim Üyesi Serap Aslan COBUTOĞLU	İmza: …….

ONAY

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun ...../..../ 201.. tarih ve ..... sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Coşkun POLAT

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Edebiyat ister hayalî ister yaşanmış bir olayın kurgusu olsun bir toplumun gündelik yaşayışıyla ilgili önemli bilgiler sunar. Türk edebiyatı da geçmişten günümüze diğer büyük eserler veren milletlerde olduğu gibi çok yönlü ve kapsamlı bir araştırma alanı sunmaktadır. Bu yönüyle edebiyat, başlangıçtan beri toplumsal sorunları toplumda meydana gelen değişim ve dönüşümleri bünyesinde barındıran bir alandır. Tanzimat Döneminden itibaren pek çok meselenin odak noktasını teşkil eden kadın konusu ise günümüze değin çeşitli yazarlar tarafından eserleri vasıtasıyla çok boyutlu olarak işlenmiştir. Siyasi, sosyal, ekonomik hayatta yaşanan değişimler kadına bakışı da etkilemiş, yaşanan söz konusu değişimler edebiyata da yansımıştır.

Türk edebiyatında ilk romanlardan itibaren kadın konusu işlenmiş, Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte kadının toplumdaki rolü değişerek toplumda daha ön planda yer almaya başlamalarıyla birlikte söz konusu dönemde yazılan eserlerde de kadın konusuna daha ağırlık verilmiştir. Tiyatro, öykü, roman, gezi gibi farklı edebi türlerde eserler veren ve hatta eserleri dizi ve sinema filmlerine uyarlanarak toplumda geniş yankılar uyandırmış olan Reşat Nuri Güntekin'in romanlarında da kadın konusu farklı bakış açılarıyla ele alınmıştır.

Türk edebiyatı içerisinde Reşat Nuri Güntekin'in hayatı ve eserleri üzerine yapılmış çok değerli araştırmalar bulunmaktadır. Bu çalışmaların hepsini burada sayamamakla birlikte Güntekin'in hayatı açısından M. Fatih Kanter'in *Ölümünün 50. Yılında Belgelerle Reşat Nuri Güntekin* adlı eserinde, romanlarındaki şahısları çok yönlü biçimde ele alması yönünden Birol Emil'in *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Şahıslar Dünyası I (Harabelerin Çiçeği'nden Gökyüzü'ne)* adlı çalışmasında, yine romanlardaki sosyal unsurları irdelemesi açısından Hüseyin Çelik'in *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Sosyal Tenkit* adlı çalışmasında ve genel olarak romancılık anlayışını ortaya koyan Fethi Naci'nin *Reşat Nuri'nin Romancılığı* adlı çalışmasında olduğu gibi araştırmacıların katkılarından bahsetmek gerekir. Her ne kadar Reşat Nuri Güntekin ve onun eserleri üzerine hazırlanan çalışmalarda kadın karakterler hakkında bilgiler verilmiş hatta karşılaştırmalı olarak sunulmuş olsalar da bütün romanlarından yola çıkarak "kadın" olgusu üzerinden sunan ve kadına bakış açısını yansıtan bir çalışmanın olmadığı tespit edilmiştir. Metni merkeze alarak hazırlanan bu çalışma ile birlikte Güntekin'in romanlarında yer alan kadınlar, farklı

olgular üzerinden aktarılarak bütüncül şekilde ele alınmıştır. Nihayetinde çalışma hazırlanırken yazarın kişiliği ile eserin ayrı düşünülemeyeceği, ayrıca hem eserin hem de yazarın toplumdan soyutlanamayacağının da bilinci ile hareket edilmiş; Leyla Kırkpınar'ın söz ettiği "toplumsal değişim olgusu" Güntekin'in romanlarında kurguladığı toplumun değişimi açılarından da okunmuştur. Ancak on dokuz romanın farklı bakış açılarından değerlendirilebileceği göz önünde bulundurularak çoğunlukla sadece romanlarda yer alan kadınlıkla ilgili meseleler çalışmanın sınırları olarak belirlenmiş, bariz olarak gündelik hayatımızda yer alan meseleler kısaca gösterilmiştir. Bu çalışmanın sonucunda ise toplum ve edebiyat arasındaki ilişkinin hangi boyutlarda sunulabileceğine ve ileride bu amaçla hazırlanacak olan çalışmalara ışık tutma amacıyla bu çalışma hazırlanmıştır.

Çalışmada Reşat Nuri Güntekin'in on dokuz romanında yer alan kadın kahramanlar üzerinde durulmuş, kadının toplumdaki yeri, toplumun ve yazarın kadına bakışı, mekân ve zaman bağlamında değişen kadın olgusu ele alınmıştır. Çalışma, birinci bölüm giriş olmak üzere üç bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. 1. Bölüm'de Reşat Nuri Güntekin hakkında kısaca bilgi verildikten sonra 2. Bölüm'de Türk ve Dünya Edebiyatlarında kadın konusu genel hatlarıyla ele alınmış ardından da 3. Bölüm'de yazarın romanlarında yer alan kadınlar tüm yönleriyle incelenmeye çalışılmıştır. Sonuç kısmında da elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Bu çalışmanın hazırlanmasında emeği geçen birçok kişi bulunmaktadır. Başta öğrencilerinden yardımlarını esirgemeyen, fikirleri ve motive edici sözleriyle her daim ufuk açıcı olan Danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Betül ÖZTOPRAK'a, tez hazırlama sürecinde olayları nasıl değerlendirebileceğimi sürekli tartıştığım ve yazım sırasında umutsuzluğa düştüğüm zamanlarda fikirlerimin olgunlaşmasında yardımcı olan eşim Ahmet Serdar ARSLAN'a, eğitim hayatım süresince bana her zaman kapıları açık olan ve ilgiyle davranan Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyeleri Prof. Dr. Abdulselam ARVAS, Doç. Dr. İbrahim AKYOL, Dr. Öğretim Üyesi Serap ASLAN COBUTOĞLU ve diğer bütün hocalarıma; en sonunda yetişip öğretmen olmamda büyük emekleri olan ve bana her türlü maddi, manevi desteği veren aileme sonsuz şükranlarımı sunarım.

07/ 07/ 2021

Şafak Gökçe ARSLAN

ÖZET

Tezin Başlığı : Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Kadın
Tezin Yazarı : Şafak GÖKÇE ARSLAN
Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Betül ÖZTOPRAK
Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı
Tezin Türü : Yüksek Lisans
Kabul Tarihi : 13.07.2021

Türk edebiyatında gündelik hayatı etkileyen ve hayattan etkilenen önemli türlerden birisi de romandır. Romanlar yazarın kurgusu dâhilinde toplumun hayatından izler barındırdığı gibi okur kitlesi açısından toplum üzerinde de iz bırakmaktadır. Bir birey olarak kadın da edebî eserlerde kahraman olarak yer almakta, çeşitli bakış açıları ile sunulmaktadır. Cumhuriyet sonrası, farklı türlerde eserler vererek toplumu etkileyen yazarlardan biri de Reşat Nuri Güntekin'dir. Reşat Nuri Güntekin'in romanlarında kadın karakterler; farklı mekânlar, farklı zamanlar ve farklı bakış açıları ile yer almış, toplumun kadına bakışı ve toplumda kadının yeri üzerinde durulmuştur. Kendisi de bir öğretmen, müfettiş olan Güntekin, farklı meslek gruplarında çalışan kadınlar arasında öğretmenlere ayrı bir önem vermiş, kadın temasını belirli bir eğitim seviyesine sahip olan kadınlar ve bu eğitimden mahrum olan kadınlar merkezinde işlemiştir. Reşat Nuri Güntekin'in Anadolu'yu sıkça gezmesi ve gözlemci bir kişiliğe sahip olmasıyla birlikte onun romanlarında kadınlar daha gerçekçi bir bakış açısıyla yer almaktadırlar. Toplumun farklı kesimlerinden, farklı yaşantılar sunan Güntekin, kadına da tek taraflı bir bakış açısıyla yaklaşmamış, yer yer kadınların mağduriyetlerini dile getirirken yer yer de onları eleştirmekten uzak durmayarak bu konuya objektif bir şekilde yaklaşmıştır.

Bu çalışmanın amacı, Güntekin'in yayımlanmış olan on dokuz romanından yola çıkarak romanlarda yer alan kadın temasını incelemek ve romanlar bağlamında toplumun ve yazarın kadına bakış açısını ortaya koyarak yazarın asıl çizmek istediği ideal kadın tipini belirleyebilmektir. Çalışmada romanlardan örnek verilerek metne dayalı yöntem kullanılmış, romanlarda yer alan kadınlara dair bulgular sonuç bölümünde belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Roman, Reşat Nuri Güntekin, Kadın, Çalıkuşu, Yaprak Dökümü.

ABSTRACT

Thesis Title : Woman in Reşat Nuri Güntekin's Novels
Author : Şafak GÖKÇE ARSLAN
Supervisor : Asst. Prof. Betül ÖZTOPRAK
Department : Turkish Language and Literature
Thesis Type : Master's Thesis
Date : 13.07.2021

Novel is one of the important genres affecting daily life and affected by life in Turkish literature. A novel by the author involves the impression of life and it impresses on society in terms of its readers. The woman as an individual also takes place as a heroine in literary works and is presented from various perspectives. Reşat Nuri Güntekin is one of the writers who influenced society by creating works in different genres after the foundation of the Turkish Republic. In Reşat Nuri Güntekin's novels, female characters are present in different places, times, and perspectives; also, society's view of women, as well as the place of women in society, is emphasized in these works. Güntekin, who is also a teacher and an inspector, gives special importance to teachers among women working in different professions and worked on the theme of women within the scope of educated women and those who are deprived of education. With the help of Reşat Nuri Güntekin's many visits to Anatolia and his observant personality, women are represented in his novels from a rather realistic point of view. Güntekin, who offers his readers different experiences from different parts of society, does not approach women from a feminist perspective, so to speak: While showing women as victims from time to time, he approaches this issue objectively by not avoiding criticizing them at times.

The aim of this study is to analyze the theme of women in the novels based on Güntekin's 19 published novels and to determine the type of woman the author wants to create by revealing the society and the author's perspective on women in the context of novels. In the study, the text-based method was used by giving examples from the novels, and the findings about the women in the novels are stated in the conclusion.

Keywords: Novel, Reşat Nuri Güntekin, Woman, The Wren, Falling Leaves.

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
a.g.t.	Adı geçen tez
bkz.	Bakınız
Doç.	Doçent
Dr.	Doktor
Fak.	Fakülte
Prof.	Profesör
s.	Sayfa
ss.	Sayfa sayısı

TABLO LİSTESİ

Tablo No Sayfa

Tablo 3.1: Romanlarda Yer Alan Kadının Kadına Bakış Açıları 239
Tablo 3.2: Romanlarda Yer Alan Erkeğin Kadına Bakış Açıları..... 289
Tablo 4.1: Romanlarda Yer Alan Kadınlar ve Rolleri 307

1. BÖLÜM: GİRİŞ

Hayat-eser ilişkisi bağlamında düşünüldüğünde pek çok eserde yazarının yaşam öyküsünün izlerine rastlanmaktadır. Bu nedenle Cumhuriyet Dönemi'nin önemli yazarlarından biri olan Reşat Nuri Güntekin'in romanlarında kadın konusunun inceleneceği bu çalışmada öncelikle yazarın hayatına kısaca değinilecektir. Güntekin'in içinde doğup büyüdüğü ortam, ailesi, evliliği, kızı, mesleği vb. hususlar onun kadına ve topluma bakışını etkiler.

Reşat Nuri Güntekin'in 26 Kasım 1889'da İstanbul'da doğduğu çoğu kaynakta ifade edilse de M. Fatih Kanter, edindiği bilgi ve belgelerle Rumî takvimden Miladî takvime geçişte yanlışlık yapıldığını doğum tarihinin 25 Kasım 1889 olduğunu belirtir.[1] Ayrıca Kanter, Reşat Nuri Güntekin'in asıl isminin de Mehmet Reşat olduğunu da ifade etmektedir.[2] Güntekin'in babası Doktor Nuri Bey, annesi Lütfiye Hanım'dır. Uyguner, onun çocukluğuyla ve edebiyata olan merakı ile ilgili olarak "Edebiyata ilk merakı, lalası Şakir Ağanın anlattığı bir masalla başlar. Üç kardeşin geyik avı ile ilgili bu masal, onda, anlatma isteğini uyandırmıştır. Çanakkale'de iken hanımların okuduğu, Fatma Âliye hanımın Udî adlı romanı da onu etkilemiştir. Fakat asıl hikâye zevkini ve hikâye yazmak isteğini Halit Ziya Uşaklıgil'i okurken duyar" demektedir.[3] Çocukluk yıllarını Ruşen Eşref ile birlikte geçiren Güntekin'in çocukluğunda ip cambazlığı ile Hacivat ile Karagöz oyunları ile tiyatroculuğa merak saldığı da bilinmektedir.[4] Önertoy, Güntekin'e ilk çocukluk yılları sorulduğunda yazarın, babasının mesleğinden dolayı fazla il değiştirdiğinden Anadolu'yu tanıma imkânı bulduğunu ve yine bu nedenle mektebi sevmediğini ve mektebe alışmasının

[1] Örneğin Banarlı onun 1889 yılında doğduğunu belirtmektedir: N. S. Banarlı, (1987). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi. C.II*. Milli Eğitim Basımevi: İstanbul, 1987, s. 1209.; M. Fatih Kanter, *Ölümünün 50. Yılında Belgelerle Reşat Nuri Güntekin*, İnkılap, İstanbul, 2006, s.13. Ayrıca Reşat Nuri Güntekin'in hayatına dair bilgiler; Yücebaş (1957), Önertoy (1979), Uyguner (1993), Burdurlu (1998), Kanter (2017) vd. kaynaklarda benzer röportajlardan aktarılmıştır. Bu çalışmada röportajlara Yücebaş'ın (1957) eserinden ulaşılmış, ardından Beyazıt Devlet Kütüphanesi ile Tokyo Üniversitesi'nin işbirliği ile hazırlanan Hakkı Tarık Us Koleksiyonundan (http://www.tufs.ac.jp/common/fs/asw/tur/htu/, E.T. 1.02.2021) ve Ankara Üniversitesi Akademik Arşiv Sistemi'nden (https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12575/1242, E.T. 1.02.2021) faydalanarak orijinallerine erişilmeye çalışılmıştır.

[2] M.Fatih Kanter, *Madalyonun Öteki Yüzü Reşat Nuri Güntekin*, Edebiyat Ortamı Yayınları, Ankara, 2017, s.12.

[3] Muzaffer Uyguner, *Reşat Nuri Güntekin Yaşamı Sanatı Yapıtlarından Seçmeler*, Bilgi Dağıtım, Ankara, 1993, s.14.

[4] Uyguner, **a.g.e.,** s.11-12.

zor olduğunu belirttiğini söyler.[5] Burdurlu, onun babasının kütüphanesinden Türkçe ve Farsça divanlara, Voltaire ve Rousseau gibi düşünürlere, Balzac ve Zola gibi romancılara ulaşabildiğini vurgular.[6]

Reşat Nuri Güntekin okul hayatına ilk olarak Üsküdar'daki Selimiye Mahalle Mektebi'nde başlar. Ardından Çanakkale'ye taşınmalarından dolayı bir yıl mektebe gitmez. Çanakkale'de Mekteb-i İptidaiyeye başlayan Güntekin, ardından Tahtalı Hoca Mektebi'ne gider. Ortaöğretimine Mektebi İdadiden sonra Galatasaray Sultaniyesi'nde devam eden Güntekin, İzmir'deki Frerler Fransız Mektebine girer. Son olarak İstanbul Edebiyat Fakültesinden mezun olur.[7] Ardından Güntekin, birçok lisede öğretmenlik ve müdürlük yapar. 1927 yılında ise Milli Eğitim Bakanlığında müfettiş olarak göreve başlar ve 12 yıl boyunca bu görevi dolayısıyla Anadolu'yu gezer. 1939- 1946 yılları arasında Çanakkale milletvekilliği yapan Reşat Nuri, ardından tekrar müfettişlik görevine geri döner. 1924 yılında Münif Fehim, İbnürrefik Ahmet Nuri Sekizinci ile *Kelebek* adlı mizah dergisinin çıkarırlar. 7 Aralık 1956'da son oyunu *"Bu Gece Başka Gece*"nin sahneye konduğu gece, akciğer kanserinden Londra'da vefat eder.[8]

Babasının zengin bir kütüphaneye sahip olması ve onun eğitime dair yollar araması, çok gezdiği için çok farklı kişilerle tanışması, şehirleri tanıması ve bilhassa mesleği gereği Anadolu'yu gezdiğinden sosyal hayatı gözlemlemesi, eğitim hayatının içinde yer alması ve bu kapsamda Kız Lisesi'nde öğretmenlik yapması Güntekin'in gözlemci kişiliğinin kaynaklarını ortaya koymaktadır. Eşi Hâdiye Hanım, onunla gittiği toplantılarda eşinin etrafı çok iyi gözlemlediğini, iyilikleri, kötülükleri, gülünçlükleri takip ettiğini söyler.[9] Reşat Nuri Güntekin'in kızı Ela Hanım ise, kendisiyle yapılan bir röportajda *Çalıkuşu*'nda geçen Zeyniler köyünün aslında var olmadığını Güntekin'in Bursa'da bir arkadaşı ile atla gezerken mezar taşının

[5] Olcay Önertoy, *Reşat Nuri Güntekin*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1979, s.7-8.
[6] İbrahim Zeki Burdurlu*, Romanlarıyle Reşat Nuri Güntekin*, Karınca Matbaacılık, İzmir, 1971, s.30-31.
[7] Burada yer alan bilgiler Kanter'den özetlenmiştir: M. Fatih Kanter, *Madalyonun Öteki Yüzü Reşat Nuri Güntekin*, Edebiyat Ortamı Yayınları, Ankara, 2017, s.13.
[8] İsmail Fatih Ceylan, *Reşat Nuri Güntekin Hayatı Sanatı Eserleri ve Eserlerinden Seçmeler*, Hikmet Neşriyat, İstanbul, s.8.
[9] M. Fatih Kanter, *Ölümünün 50. Yılında Belgelerle Reşat Nuri Güntekin*, İnkılap, İstanbul, 2006, s.101.

üzerinde Zeyni ismini okuyup oradan esinlendiğini söyler.[10] Ela Hanım röportajda Güntekin'in doktor kahramanları iyi analiz etmesinin sebebini babasının doktor olması sebebiyle teknik terimlere hâkim olmasından kaynaklandığını dile getirir.[11]

Reşat Nuri Güntekin, edebî hayatında birçok esere imza atarken, Anadolu'nun durumunu gerçeğe yakın olaylarla kurgulamaya çalışır. Dili ve üslubu ise sadedir. Dil olarak konuşma diline yakın bir anlatımla yazmış, kişileri kendi bilgi ve kültür düzeylerine göre konuşturmuştur.[12]

Güntekin, birçok röportajında romanlarına konu olan mevzuların ve yazma sürecinin kendi deneyimlerine, bilhassa çocukluğuna kadar uzandığını söylemektedir.[13] Kanter, Güntekin'in kendi karakterinin teşekkülünde en çok babasının tesiri olduğunu da söyler.[14] Güntekin, edebiyata nasıl başladığı ile ilgili olarak çocukluğunda resim altları ile masallardan başladığını ardından Muallim Naci'den, R. Mahmut Ekrem'den şiirler okuduğunu söyleyerek ardından roman türünde ilk önce Fatma Ali'nin *Udî* adlı romanını okuduğunu ve nihayet Halit Ziya ve Fikret'i keşfettiğini belirtmektedir.[15] Fatma Aliye Hanım'ın ilk kadın romancımız sayıldığı göz önünde bulundurulduğunda Güntekin'in erken yaşta onun eserine erişmiş olması, edebiyat ve kadınlara dair gözlemlerinin daha erken yaşlardan itibaren oluşmaya başladığını göstermektedir. Kanter, Ruşen Eşref Ünaydın'dan aktararak Güntekin'in annesi Lütfiye Hanım'ın zeki ve okuryazar olduğunu, ona Kâtibe Hanımefendi denildiğini, makam bildiğini ve kanun çaldığını, eski şarkılardan bir cönk kitabı olduğunu yazmaktadır.[16] Ayrıca Kanter, Güntekin'in Reşide isimli neşeli ve ele avuca sığmayan bir kız kardeşi olduğunu ama genç yaşta hastalık nedeniyle vefat ettiğini de anlatır.[17]

---

[10] M. Fatih Kanter, *Ölümünün 50. Yılında Belgelerle Reşat Nuri Güntekin*, İnkılap, İstanbul, 2006, s.81.
[11] Kanter, **a.g.e.,** s.87.
[12] İbrahim Zeki Burdurlu, *Reşat Nuri Güntekin,* Toker Yayınları, İstanbul, 1998, s.55; Birol Emil, *Reşat Nuri Güntekin*, Kültür Bakanlığı Yayınları: Ankara, 1989, s.70.
[13] İbrahim Zeki Burdurlu, *Reşat Nuri Güntekin,* Toker Yayınları, İstanbul, 1998, s.31.
[14] M. Fatih Kanter, *Ölümünün 50. Yılında Belgelerle Reşat Nuri Güntekin*, İnkılap Yayınları, Ankara,2006, s.35.
[15] İbrahim Zeki Burdurlu*, Romanlarıyle Reşat Nuri Güntekin*, Karınca Matbaacılık, İzmir, 1971, s.31.
[16] Ruşen Eşref Ünaydın, *Reşat Nuri İçin*, Vatan, 1957'den aktaran M. Fatih Kanter, *Ölümünün 50. Yılında Belgelerle Reşat Nuri Güntekin*, İnkılap Yayınları, Ankara,2006, s.17.
[17] M. Fatih Kanter, *Ölümünün 50. Yılında Belgelerle Reşat Nuri Güntekin*, İnkılap Yayınları, Ankara,2006, s.17.

Necati Güngör, Güntekin'in tıpkı annesi gibi alaturka müzikten hoşlandığını, klasik bir Türk erkeği gibi olduğunu ancak Batı kültürünü de özümsemiş, eşini Batı müziği konserlerine, operalara götürmekten kaçınmayan bir insan olduğunu dile getirir.[18] Bu sebeple de Güntekin, romanlarında da musikiye yer verir.[19]

Güntekin, yazmaya başlamasının da tıpkı okumaya başladığı gibi rastgele geliştiğini ancak Darülbedayi'de bir piyesi eleştirirken ona gelen gazete yazısı teklifinin yazmaya başlamasında önemli olduğunu dile getirir ve ardından iki yıl tiyatro eleştirisi yazdığını ve bu sırada da daha sonradan *Çalıkuşu*'na dönüşecek olan *İstanbul Kızı* isimli bir tiyatro eserini kaleme aldığını söyler.[20] Darülbedayi heyeti, piyeslerin lüks salonlarda geçmeleri o gün için adet olduğundan dolayı olayların Anadolu'da fakir bir köy mektebinde geçmesini istemez ve değişim talep eder. Güntekin, bu durum üzerine tiyatrosunu geri alıp *Çalıkuşu* adıyla romana çevirir.[21] Böylelikle yazın hayatının dönüm noktası olan ve *Çalıkuşu* yazarı olarak tanınmasını sağlayan eser, bu şekilde yazılmış olur. Burdurlu, Hikmet Feridun'dan aktararak *Çalıkuşu* romanının etkisiyle Güntekin'in bazı kesimler tarafından o dönemler genç kız romancısı olarak anıldığına yer vermektedir.[22] Mehmet Kaplan ise *Öğretmenler ve Memurlar Romancısı: Reşat Nuri* başlıklı yazısında onun Türkiye'de okur- yazar zümresini teşkil eden öğretmenlerin ve memurların hayat maceralarını almış olmasının Feride ile öğretmenlik mesleğinin manasına dikkat çektiğini belirtmektedir.[23] Birol Emil, onun *Çalıkuşu* yazarı olarak anıldığını, Feride'nin de Türk edebiyatında yeni bir genç kız tipi olduğunu belirtmektedir.[24]

İlk hikâyesi olan *Eski Ahbap*'ın 1917 yılında yayınlanmasıyla birlikte Reşat Nuri, art arda hikâyelerini yayınlamaya devam eder. Aynı zamanda birkaç arkadaşı ile *Kelebek* adlı bir mizah dergisi de çıkarır. Bu dergide Yıldız Böceği, Çiğdem,

[18] Necati Güngör, *Son Kadınlar,* Literatür Yayımları, 2002' aktaran M. Fatih Kanter, *Ölümünün 50. Yılında Belgelerle Reşat Nuri Güntekin*, İnkılap Yayınları, Ankara, 2006, s.99.
[19] M. Fatih Kanter, *Ölümünün 50. Yılında Belgelerle Reşat Nuri Güntekin*, İnkılap, İstanbul, 2006, s.100.
[20] İbrahim Zeki Burdurlu*, Romanlarıyle Reşat Nuri Güntekin*, Karınca Matbaacılık, İzmir, 1971, s.32.
[21] Burdurlu*,* **a.g.e.,** s.32.
[22] İbrahim Zeki Burdurlu, *Reşat Nuri Güntekin,* Toker Yayınları, İstanbul, 1998, s.28.
[23] Hilmi Yücebaş, *Bütün Cepheleriyle Reşat Nuri*, Yeni Matbaa, İstanbul, 1957, s.210-211.
[24] Birol Emil, *Reşat Nuri Güntekin*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1989, s.10-11.

Saksağan gibi takma adları kullanarak ya da ***, * gibi sembollerle mizahî hikâyeler yayınlar.[25] Dolayısıyla Güntekin'in sadece *Çalıkuşu* yazarı olmadığını da vurgulamak gerekir. Kanter, bu konuda *"Reşat Nuri Güntekin, 19 adet telif roman, 150'den fazla hikâye yazar. Bunların dışında dergilerde yayınlanmış birçok hikâyesi bulunmaktadır. 23 adet telif, 24 adet uyarlama ve tercüme tiyatro eseri, 9 adet çeviri kitabı, 1 adet tefrika romanı(Ripka İfşa Ediyor) ve 4 adet çeşitli kitabı ile edebiyat dünyasını dolu dolu yaşamıştır."*[26] diyerek yazarın, bir de *Anadolu Notları* adında iki ciltlik gezi-hatıra kitabı olduğunu dile getirir.[27]

Muzaffer Uyguner, Güntekin'in romancının en iyi yazısını yazmak için insanın yüzünü görmeye, hayatın içyüzünü anlamaya, bundan dolayı da çok görmeye, insan ve sosyete hakkındaki görüşlerini genişletmeye, okumaya ve tekniğini ilerletmeye mecbur olduğunu belirttiğini söyler.[28] Reşat Nuri, yazma ve tip oluşturma konusunda şu ifadeleri kullanmaktadır:

> "*Roman ve hikâye yazarken, mevzuun evvela asıl canlı noktası, amudî fikaridir ki bana yazmak arzusunu verir. Bu bazen bir vaka olur, beni alâkadar eden bir vaka… Fakat pek çok kere alâkadar olduğum insan tipi. 'Şu vakayı veya şu insanı, şu tipi yazayım' derim. Bu suretle eserin ilk adımı atılmış olur.*"[29]

Birol Emil, Güntekin hakkında kadının iş hayatına girince neler olacağını, kibar hayata özenen genç kız ve kadınların düştükleri gülünç durumları, ileri hayatı süs ve fantezi zanneden sözde modern genç kızların budalalıklarını, kültürsüzlüğün aile münasebetlerinde yol açtığı aksaklıkları, hayatta herkesin başına gelebilecek aldanış ve hayal kırıklıklarını, saf insanların aşk, evlilik ve para işlerinde gösterdikleri hazin gafletleri gibi motifleri birinci ve ikinci derece meseleler olarak ele aldığını dile getirmektedir.[30] Yine Emil, Güntekin'in roman kahramanlarını aslî şahıslar, ikinci ve üçüncü şahıslar şeklinde sınıflandırmaktadır.[31] Buna göre aslî şahıslar; cinsiyete,

---

[25] M. Fatih Kanter, *Ölümünün 50. Yılında Belgelerle Reşat Nuri Güntekin*, İnkılap Yayınları, Ankara,2006, s.27-28.
[26] Kanter, **a.g.e.,** s.28.
[27] Kanter, **a.g.e.,** s.32.
[28] Muzaffer Uyguner, *Reşat Nuri Güntekin Yaşamı Sanatı Yapıtlarından Seçmeler*, Bilgi Dağıtım, Ankara, 1993, s.18.
[29] Uyguner, **a.g.e.,** s.19.
[30] Birol Emil, *Reşat Nuri Güntekin*, Kültür Bakanlığı Yayınları: Ankara, 1989, s.75.
[31] Emil, **a.g.e.,** s.29.

sosyal tabakalaşmaya ve sosyal hareketliliğe, mesleklere, hakim karakter vasıflara, biyolojik gelişme merhalelere göre irdelenip düz (sabit, değişmeyen) veya yuvarlak (değişmiş) tipler oluşuna göre sınıflandırılmıştır.[32] İkinci ve üçüncü şahıslar ise alt, orta ve yüksek tabaka grupları üzerinden detaylandırılmıştır.[33] Nihayetinde Emil, Güntekin'in şahıs yaratma tekniğinden bahsederken kendisiyle yapılmış röportajlardan hareketle umumiyetle aslî şahısların ağzından nakleden bir üslubu benimsendiğini söylemektedir.[34]

Güntekin, romanlarında toplumsal ve bireysel konuları iç içe işler. Toplumu ve çevresini iyi gözlemleyen Güntekin, çoğunlukla eserlerinde kendince gördüğü sorunları kurgulamış gibidir. Eserlerinde bireysel konularda genellikle aşk, sevgi, acıma, yalnızlık, karamsarlık vb. konularını işlenirken toplumsal konularda kültür bunalımı, yozlaşma, nesil çatışması, idealizm gibi meseleleri ele alır. Uyguner, Güntekin'in yer alan temaları iki kümede toplamıştır. Bunların birincisi daha çok duygusal ağırlıklı olan kişisel temalar, ikincisi de sosyal temalar olarak belirtilmiş olup *"Kişisel temayı işlerken sosyal çevreyi de işlemesi onun başarısını arttırmıştır. Çağ, çevre, görenekler, konak hayatı, memurların hayatı, savaştan izler hemen bütün romanlarında fon olarak yer alır"*[35] demektedir. Uyguner toplumsal temalarla ilgili olarak *"...namus, din ve bâtıl inançlar, kılıbıklık, savaş, memurluk hayatı, çocukların durumu, kötü olan evlatlık kurumu, alafrangalık, eğlence hayatı, günlük yaşayış, ev hayatı, kan davası, gelenekler gibi hususlardır"*[36] şeklinde bilgi vermektedir.

İbrahim Zeki Burdurlu ise, Güntekin'in romanlarında yer alan konuları şu şekilde sıralamaktadır:[37]

> "1.Kişilerin duygu evrenlerini ortaya çıkaran romanlar,
> 2.Toplum sorunlarına yer veren romanlar,
> 3.Tiplerini çok açık olarak ortaya koyan romanlar,
> 4.Bir eleştiri niteliğinde olan romanlar,
> 5.Aşk romanları,

[32] Birol Emil, *Reşat Nuri Güntekin*, Kültür Bakanlığı Yayınları: Ankara, 1989, s.29-43.
[33] Emil, **a.g.e.,** s.45-48.
[34] Emil, **a.g.e.,** s.66.
[35] Muzaffer Uyguner, *Reşat Nuri Güntekin Yaşamı Sanatı Yapıtlarından Seçmeler*, Bilgi Dağıtım, Ankara, 1993, s.26.
[36] Uyguner, **a.g.e.,** s.29.
[37] İbrahim Zeki Burdurlu, *Reşat Nuri Güntekin,* Toker Yayınları, İstanbul, 1998, s.46.

6.Öğretmenlerin egemen olduğu romanlar,
7.Memur yaşamının ağır bastığı romanlar."

Romanlarda evlenme konusunda bazı engeller (başlık parası, berdel, yabancıya kız vermeme, aşiret yönetimi)[38] Anadolu'da özellikle kadınlarla ilgili konulardan birkaçıdır. Burdurlu benzer şekilde Güntekin'in romanlarında pek çok toplum sorunlarına değindiğinden bahseder: Bunlar genel olarak Anadolu'nun bakımsızlığı, Anadolu insanının geleneklerinin olumlu ve olumsuz yönleri, yanlış batılılaşma, kadın- erkek ilişkilerinin istenen, özlenen duruma gelememesi, ailedeki eğitimin durumu, ekonomik durumun toplum üzerindeki etkisi, eğitim düzenindeki çarpıklıklar vd. konulardır.[39] Kanter ise *"romanlarının genelinde aşk, sevgi, acıma, yalnızlık, kaçış, karamsarlık gibi bireysel sorunlar; yozlaşma, kültür bunalımı, nesil çatışması, idealizm, vurgunculuk gibi toplumsal sorunları bir arada işlemiştir"*[40] diyerek Güntekin'in romanlarındaki konulara dikkat çeker. Bakıldığında Anadolu insanı onun romanlarının başlıca unsurudur. Romanlarında mekânlar ağırlıklı olarak İstanbul ile Anadolu'dur.

Fethi Naci, Güntekin'in hâlâ geniş okurlara hitap etmesinin sebeplerini halkın ahlakî değerlerine sahip çıkmasına ve Türk romanında eleştirel gerçekçiliğin öncüsü olmasına bağlar.[41] Nihat Sami Banarlı, Güntekin'in Anadolu'daki yerli ve millî hayata geniş ölçüde yer vermesinden ötürü onun 1. Dünya Savaşı ve İstiklal Savaşı yıllarından beri Memleket Edebiyatı mahiyetinde gelişen bir edebî hareketin kurucuları arasında gösterir.[42] Birol Emil ise Güntekin'i "Yeni Lisan" ve "Millî Edebiyat" hareketinin en başarılı dili olarak tanımlayarak o kadar çok sevilmesinde "bizden oluş"unun rolü olduğunu belirtir.[43] Emil, Güntekin'in beşeri duyguların sanatkârı şeklinde tanımladıktan sonra *"en düşkün kahramanlarına bile daima mazeretler arar, onların ferdî zaaf, iradesizlik ve başarısızlıklarını ya yaradılış*

[38] Muzaffer Uyguner, *Reşat Nuri Güntekin Yaşamı Sanatı Yapıtlarından Seçmeler*, Bilgi Dağıtım, Ankara, 1993, s.32.
[39] İbrahim Zeki Burdurlu, *Reşat Nuri Güntekin,* Toker Yayınları, İstanbul, 1998, s.49.
[40] M. Fatih Kanter, *Ölümünün 50. Yılında Belgelerle Reşat Nuri Güntekin*, İnkılap Yayınları, Ankara,2006, s.30.
[41] Fethi Naci, *Reşat Nuri'nin Romancılığı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009, s.3.
[42] Nihat Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi. C.II*. Milli Eğitim Basımevi: İstanbul, 1987, s. 1210.
[43] Birol Emil, *Reşat Nuri Güntekin*, Kültür Bakanlığı Yayınları: Ankara, 1989, s.17-18.

aksaklığına yahut da çevrenin ve cemiyetin anlayışsızlığına bağlar"[44] diyerek onun edebî kişiliğindeki genel tavrı da göstermektedir.

Güntekin'in eserlerinde yer alan mekân, zaman, konular ve karakterlerle ilgili olarak araştırmacılar tarafından genel bir portre çizilmiştir. Onun romanlarında zaman, 1908'den sonra, ekseriya 1. Dünya Savaşı yılları ile Cumhuriyet sonrası dönemdir. Romanlarında genel olarak olaylar geliştirilirken önce tipler tanıtılır; çocuklukları ve yetişmeleri ve varsa öğrenimleri anlatılır.[45] Bu olaylar bir ana olaya bağlıdır, yan olaylarla bütünleşen ana olay, bir aksama olmadan yürütülür.[46] Kişilerin ruhsal durumları ve ruhsal yaşantıları ise olayların akışı içinde verilir.[47]

Kısaca Reşat Nuri Güntekin'in, toplumun ve insanın ruhunu eserlerinde kurgulamaya çalıştığı, çocukluğundan yetişkinliğine hayatının her döneminde iyi bir gözlemci olduğu belirtilmelidir. Hakkında yapılan çalışmalardan yola çıkıldığında onun hayatında birincil derecede yer alan kadınların annesi Lütfiye Hanım, eşi Hadiye Hanım ile kızı Ela ve kaybettiği kız kardeşi Reşide olduğunu söyleyebiliriz. Güntekin'in şahsi hayatında kadınlarla ilgili meselelerde herhangi bir ön yargı taşımadığı yine hem eşinin hem de kızının vermiş olduğu bilgilerden çıkarılmaktadır. Üzerinde durulması gereken esas husus onun kişiliğindeki idealist tutumun ve gözlem yeteneğinin romanlarında yer alan kadınlara yansımasıdır. Kız Lisesi'nde hocalık yapması, ardından müfettişlik döneminde birçok örnek vaka ve durumla karşılaşması kadınlara dair bakışını etkilemiş ve bu etki eserlerine de yansımıştır.

Kadınlar içinde yaşadıkları toplumun bir bireyi olarak farklı dönemlerde farklı tavır ve davranışlarla karşılaşmışlar, kadınlarla ilgili meseleler toplumun her kesiminde olumlu veya olumsuz açılardan değerlendirilmiştir. Bu nedenle Reşat Nuri Güntekin'in romanlarında kurgulanan kadınları anlayabilmek için önce dünya genelinde kadınlara yönelik tutumlar ve çalışmalara değinilecek ardından da Türk toplumunda ve edebiyatında kadının tarihi gelişimine yer verilecektir.

[44] Daha detaylı bilgi için bakınız: Emil, Birol Emil, *Reşat Nuri Güntekin*, Kültür Bakanlığı Yayınları: Ankara, 1989, s.18.
[45] Muzaffer Uyguner, *Reşat Nuri Güntekin Yaşamı Sanatı Yapıtlarından Seçmeler*, Bilgi Dağıtım, Ankara, 1993, s.35.
[46] Uyguner, **a.g.e.,** s.36.
[47] Uyguner, **a.g.e.,** s.36.

2. BÖLÜM: KADININ TARİHTEKİ YERİ VE TÜRK EDEBİYATINDA KADIN

Geçmiş ile gelecek arasında insanlık toplumsal faaliyetlerini; ticaretten kültüre, özel hayatından gündelik yaşamına kadar kendi döneminin şartları içerisinde yaşadığı coğrafyanın şartlarına da uygun olarak düzenlemiştir. Özellikle sanayi devriminden sonra hem dünyada hem de Türkiye'de yaşanan gelişmeler; kadının toplumdaki yeri meselesini belirginleştirmiştir. Onun öncesinde ilkel toplumlarda kadının mitik dönemlerde bereket ve doğurganlık sembolü olarak ana tanrıça kültü veya anaerkil kültü çerçevesinde ele alındığı ve anaerkil bir toplumsal düzen olduğu[48] çeşitli araştırmalarda belirtilmektedir.[49] Evelyn Reed, *Kadının Evrimi* isimli kitabında *"yabaniliğin sonu ve barbarlığın ilk evresini simgeleyen tarım döneminin başlangıcında, kadının konumunun üstün olduğunu…", "…kadınların toprağı işleyen kişiler olarak ne büyük önem taşıdığı"nı, "tanrıça yüceltmelerinden olduğu kadar, dişi cinsin çeşitli edimlerle öncülük ettiği ve denetlediği törenlerinden de anlaşıldığı"*[50]nı belirtir.

Ardından ataerkil aile olgusu ve erkek egemen toplumun ortaya çıkışı avcılık ve toplayıcılıktan tarım ekonomisine geçiş kadının bulunduğu konumu kaybetmesinin nedenlerinden biridir. Tarım toplumunda fiziksel gücün kullanımının ön planda oluşu, erkeğin kadından güçlü olması gibi nedenler toplumsal hayatta kadınları ikinci planda bırakır.[51] Bu durum, tarih sahnesinde kadının toplumsal hayattaki yerinin gelişimini belirtmek açısından önemlidir. Afşar ve Öğrekçi, kadının tarihsel süreçte ekonomideki rolü üzerine yaptığı araştırmasında ekonomik değerlerin üretilen

---

[48] Esra Sezer, *Türkiye'de Kadın Hareketinin Tarihsel Gelişimi ve Tekirdağ Örneği*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 2018, s.27- 28.

[49] Bu konuyla ilgili yapılmış kapsamlı bir çalışma için bakınız: Ayşe Tekin, *Ana Tanrıçanın Işığında Kadının Yeni Bilinci*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2001, İstanbul.

[50] Ayrıca bu çalışmasında Reed, anasoylu klan, anaerkil komün, anaerkil kardeşlik gibi kavramları da kapsamlı olarak ele almaktadır. Evelyn Reed *Kadının Evrimi Anaerkil Klandan Ataerkil Aileye I, (*Çev. Şemsa Yeğin), Payel Yayınları, İstanbul, 2012, s.173- 174.

[51] Alâeddin Şenel'in *Siyasal Düşünceler Tarihi*, Bilim Sanat Yayınları, Ankara, 2004'ten aktaran İhsan Şerif Kaymaz, "Çağdaş Uygarlığın Mihenk Taşı: Türkiye'de Kadının Toplumsal Konumu*", Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S 46, Güz 2010, s.334.

kültürel değerlerden bağımsız olmadığını belirtmektedirler.[52] Nihayetinde, tarihsel süreç içinde kadın, her dönemin koşul ve niteliklerine göre değişen biçim ve statülerde çeşitli ekonomik faaliyetlere katılmıştır.[53] Bütün bunlardan yola çıkarak toplumsal hayat ve sosyal olaylarda kadının ekonomideki rolü ve işlevleri ortak noktalar üzerinde yükselmektedir. Nihayetinde Josephine Donovan, benzer dönemleri işaret ederek şu şekilde ifade eder:

> *"17. ve 18. yüzyıllar boyunca –öncesinde ve sonrasında da- kadının eş ve anne olarak evine ait olduğu varsayımı neredeyse evrenseldi. 18. yüzyılın ortasından itibaren ve özellikle 19. yüzyılın başında yaşanan tarihsel dönüşümler, başta Sanayi Devrimi, kadını özel alanda tecrit ederek, işyeri ile ev mekânını birbirinden ayırdı"*[54] demektedir. Sezer ise "*Tarımın getirmiş olduğu modernleşme hareketleri ile birlikte gücüne güç katan ataerkil kül içerisinde ezilen ve aşağılanan kadın, Aydınlanma Çağı ile birlikte kaybetmiş olduğu hakları elde etme mücadelesine girişmiştir*"[55] demektedir.

Bu doğrultuda bu çalışmada kadının tarih sahnesindeki yeri, çalışmanın sınırlarını aşmayacak şekilde konuyla ilgili yapılmış araştırmalardan yola çıkılarak ele alınacak, çalışma boyunca kullanılacak olan terimlere değinilecektir. Araştırma konusunun niteliği düşünüldüğünde ana hatları ile kadını sanayi devrimi ve sonrasında yaşanan gelişmeler ışığında ele almak tutarlı olacaktır. Bu nedenle öncelikle Batı'da kadının tarihine yer verilecek, ardından Türk toplumunda kadının tarihsel gelişimi; İslamiyet'ten önce, İslam kültürü çerçevesinde ve Batı uygarlığının etkisinde olmak üzere üç başlık altında değerlendirilecektir. Ardından Reşat Nuri Güntekin'in kadın konusuna yaklaşımı ele alınacaktır.

---

[52] Bilge Afşar- Süleyman Öğrekçi. "Tarihsel Süreçte Kadının Gelişimi ve Ekonomideki Rolü: Toplayıcı Kadından Günümüz Kadınına Dönüşüm*"*, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, , C. 17 S. 1, 2015s.65- 86.

[53] Bilge Yararel Doğan- Tülay B. Asar, "Endüstri Devrimi ile Başlayan Yeni Dönem Yaratıcılık Düşüncesi ve Tasarımda Cinsiyet Kimliği*", International Journal Of Social and Humanities* 3 (2), 2019, s.55.

[54] Josephine Donovan, *Feminist Teori*, (Çev. Aksu Bora- Meltem Ağduk Gevrek- Fevziye Sayılan), İletişim Yayınları. İstanbul. 2015, s. 25.

[55] Esra Sezer, *Türkiye'de Kadın Hareketinin Tarihsel Gelişimi ve Tekirdağ Örneği*. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. 2018, Edirne. S. 27.

2.1. Sanayi Devrimi Sonrası Batı Toplumunda Kadın ve Feminist Hareket

Aydınlanma Çağı'ndan önce Avrupa toplumuna baktığımızda ortaçağda kadın *"... ruhban sınıfının algısı ile değerlendirilmiştir. Yani ruhban sınıfı tarafından toplumu kötülükten arındırma amacıyla başlatılmış, din adamlarının cinsel yaşamdan ve kadından uzak olmalarının baskısı altında bir cadı imajı yaratılmıştır*."[56] şeklinde görülmektedir. Sanayi devriminden sonra ise özellikle kadın hareketleri ortaya çıkmış; kadın ve kadınlık olgusu etrafında çeşitli problemler, kadınlar tarafından dile getirilmiştir. Sanayi devrimi ile birlikte kadının ve hatta çocukların ekonomik hayat içerisinde yer alması, kadına karşı olumsuz bakışın sürdürülmesi, kadına verilen sorumlulukların artması gibi nedenlerle nihayetinde feminist dalgaların ve sonrasında da feminist teorilerin ortaya çıkışı hızlanmıştır. Donovan, feminist teorinin ortaya çıkış sebeplerinden en önemlisinin kadınların siyasi anlamda ezilmesinden, toplumdaki siyasal iktidarda yer almadıkları için yaşam biçimlerinin denetimlerini ellerinde tutamamasından kaynaklandığını ifade ederek kadınların siyasi ve sosyal hayatta yer alamamasının ikinci önemli noktası olarak kadının ev içi alanla sınırlandırılmış olmasını belirtir. Ona göre, tarih boyunca ufak değişiklikler olsa da kadınların ev içi işlerle ve çocuk bakmakla ilişkilendirilmesi de buna yol açmaktadır. Donovan üçüncü olarak kadınların kullanım için üretim yapmasından bahseder. Özellikle ev içi yiyecek ve giyecek gibi harcamalar sorumluluklarındandır. Donovan eserinde daha birçok nedenden ötürü feminist teorinin çıkış amacını ortaya koymaktadır.[57] Feminist hareket ve onunla birlikte ortaya çıkan kadın hareketleri ile cinsiyet rolleri ve bireylerin hayatındaki statüsü daha da önem kazanmıştır.[58] Toplumun yapısına göre değişen kadının durumu sanayileşmiş toplumlarda konum olarak daha iyi bir yerdedir. Ancak ekonomik kalkınmanın ağır yükü kadının üzerindedir; bu durum kadın üzerindeki cinsiyet eşitsizliğinin devam ettiğini göstermektedir.[59] Donovan, kadınların eşitsiz durumlarına tepkiler geldikçe toplum yapısının ve kadın rollerinin karşılıkları hakkında görüş ayrılıklarının da ortaya çıktığını; kadının sadece çocuk doğurmak, bakmak ve eş ile ilgilenmek gibi rollerle karşımıza çıkarken bu durumun eşitsizliğe yol açtığını dile getirmeye çalışan seslerin

[56] Mehmet Özmenli, *Ortaçağ'da Türklerde Kadın ve Aile*, The Journal of Academic Social Science Studies. 2018, 66/ Spring II. s.348.
[57] Josephine Donovan, *Feminist Teori*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016, s.321-322.
[58] Mehmet Ali Yolcu, *Kadın Folkloru Kuram ve Yöntem Üzerine Yazılar*, Kömen Yayınları, Konya, 2017, s.85.
[59] Yolcu, **a.g.e.,** s.87.

yükseldiğini belirtir: Donovan bu durumu eserinde özgürleşme, eleştirel ayırt etme olarak adlandırarak eleştirel ayırt etmeyi kişiyi ezmeyi onaylayan kültürel mitlere karşı onu teşhis etmesini ve bilinçlenmesini ister.[60]

Feminist hareketlerin dönemlerine bakıldığında ise tarihsel süreç içerisinde üç önemli feminist dalgadan bahsedilir. Gün Taş, 19. yüzyıldan ve 21. yüzyıla kadar olan bu süreçlerin I., II. ve III. dalga olarak adlandırıldığını ifade eder.[61] Taş, birinci feminist dalganın 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başlarında belirginleştiğini belirterek Wollstonecraft'ın "*Kadın Haklarının Savunusu*" (Vindication of the Rights of Women) adlı eserindeki çizmiş olduğu talepler üzerine inşa edildiğini ve genel çerçevede taleplerin kadınların oy kullanması, eğitimde fırsat eşitliği ve kadınların mülkiyet haklarını içerdiğini belirtir.[62] İkinci feminist dalga ise 1960'li yıllarda özellikle sosyal ve ekonomik alanlarda kadınlığın vurgulanması üzerinden gerçekleşir. Taş, *"Bu dönemde feministler, hem ideoloji ve bilim hem de kültür, özel yaşam ve siyasal alanlarda mücadelelerine devam etmiştir. Bu mücadeleler sürecinde birçok örgütlenmeler, yayınlar ve eylemler gerçekleştirmişlerdir"*[63] demektedir. 1990'lı yıllarda üçüncü dalga feminist hareketin ortaya çıkışını Taş'ın ifadesiyle belirtmek gerekirse: "*II. dalga feminizmin pratiklerine ve algılardaki yanlışlıklara karşı bir tepki olarak doğmuştur. Bu tepki genellikle feminizmin sadece üst, orta sınıf beyaz kadınlara indirgeyen bakış açısıydı ve kadın hareketlerinin geniş düzlemde yayılması amaçlanmıştı*."[64] Daha önce de belirtildiği üzere feminist hareketlerin ortaya çıkışı ve gelişimi dönemler üzerinden ele alınmaktadır. Donovan, feminist hareketlerin çeşitlerini *"Aydınlanmacı Liberal Feminizm, 19. Yüzyılın Kültürel Feminizmi, Marksizm, Freudçuluk ve Varoluşçuluk dönemleri ile Radikal Feminizm ve 20. Yüzyılın Kültürel Feminizmi"*[65] başlıkları altında incelemektedir.

Bu düşüncelerle gelişen feminist teori, Türkiye'de de karşılık bulmuştur. Nalbant ve Korkmaz'ın da belirttiği gibi feminist teorinin ilk dalgası olarak adlandırılan birinci

[60] Josephine Donovan, *Feminist Teori*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016, s.247.
[61] Gün Taş, "Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri", *Akademik Hassasiyetler*, 2016, C. 3. S. 5, s.166.
[62] Taş, **a.g.m.,** s.167.
[63] Taş, **a.g.m.,** s.169- 171.
[64] Taş, **a.g.m.,** s.171.
[65] Josephine Donovan *Feminist Teori,* (Çev. Aksu Bora- Meltem Ağduk Gevrek- Fevziye Sayılan), İletişim Yayınları. İstanbul, 2015, s. 9-10.

dalga Türkiye'de de kadınların erkeklerle aynı siyasî haklara sahip olması açısından ön plana çıkmaktadır: İlk dalgalanmadan etkilenen ülkelerden biri olan Türkiye'de kadınlar 1934 yılında siyasî hakka sahip olurlar. 1960-1970'li yıllarda ortaya çıkan ikinci feminist dalgada ise daha çok kadınların cinsiyetçi ayrımlarla karşılaştığını ve bunun fizyolojik sebeplerden ziyade toplumsal bakış açısından kaynaklı olduğu görülmüştür.[66] Bu noktada toplumsal cinsiyet, *"kadın ya da erkek olmaya toplumun ve kültürün yüklediği anlamları ve beklentileri karşılar."*[67] Dökmen İngilizce'de cinsiyet için *sex*; toplumsal cinsiyet için ise *gender* terimlerinin kullanıldığından da bahseder. Buna göre, cinsiyet, kadın ya da erkek olmanın biyolojik yönüdür.[68] Toplumsal cinsiyette ise "kimlik" ve "roller" ön plandadır. Çolak bu durumu cinsiyete yönelik kalıplaşmış yargılara, toplumun tanımlayıp belirlediği ve bireyin yerine getirmesi istenilen cinsiyetle ilişkili beklentilere, toplumsal cinsiyet rolleri denir, şeklinde ifade eder.[69] Cinsiyet rolleri ve toplumsal değişim konusunda Kandiyoti ise *"... kadın rollerinin içerikleri, her ortamda farklı bileşimler yaratıyor" dedikten sonra göçebe, aşiret, geleneksel köy vb. bölgelere göre değerlendirmelerde bulunarak "Her durumda, kadınların konumunu belirleyen öğeler aynı: çocuk doğurma ve yaşlanma"*[70] demektedir. Dökmen, cinsiyetin bir sosyal kategori olarak ele alındığı yaklaşımda, sosyal bağlamlardaki toplumsal cinsiyet tiplemeli davranışlar üzerinde odaklanıldığını; bireyin duygu, düşünce ve davranışları, kadın ve erkek arasındaki kategorik ayrıma bağlı sosyal ve kültürel faktörler tarafından büyük ölçüde etkilendiğini belirtir.[71] Yararel ile Asar ise toplumsal cinsiyet ve kimlik konusunda şu bilgileri dile getirirler:

> *"Kadın ve erkeğin toplumsal roller gereği üstlendiği kimlikler, yaşam tarzları, düşünme ve üretme yöntemleri birbirinden farklıdır. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet yaşamın tüm alanlarında belirleyici bir faktördür. Cinsiyet ile edinilmiş kimlik kişilerde içinde yaşanılan toplumun onlara uygun gördüğü şekillerde var olmaktadır. Kişi doğum ile*

---

[66] Fatma Nalbant, Turgut Korkmaz, "Feminist Teori Temelinde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Türkiye Bağlamında Değerlendirilmesi", *AÇÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:5, Sayı:2, 2019, s.169.

[67] Y. Zehra Dökmen, *Toplumsal Cinsiyet Sosyal Psikolojik Açıklamalar,* İstanbul, Remzi Kitabevi, 2009,19-20.

[68] Dökmen, **a.g.e.,** s.19-20.

[69] Gülcan Çolak, *Toplumdilbilimi Toplumsal Cinsiyet ve Di*l, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2019, s.59.

[70] Deniz Kandiyoti, *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*, Metis Yayınları, İstanbul, 2019, s. 49.

[71]. Y. Zehra Dökmen, *Toplumsal Cinsiyet Sosyal Psikolojik Açıklamalar*, İstanbul, Remzi Kitabevi. 2009, s.40.

kazanmış olduğu cinsiyet kimliğini daha sonra toplumsal yaşantısı sonucu kazandığı özelliklerle bütünler."[72]

Toplumun oluşturduğu rollerle ilintili olarak bu çalışmanın konusu gereği "bellek" meselesine de değinmekte fayda vardır. Assmann, *"Her kültür, bağlayıcı olarak adlandırdığımız bir şey oluşturur. Bu yapı, hem sosyal boyutta hem de zaman boyutunda birleştirici ve bağlayıcıdır"*[73] demektedir. Dolayısıyla hangi coğrafyada olursa olsun, birey olarak kadın yaşadığı toplumun belleğinin bir parçasıdır. Assmann toplumsal bellek ile ilgili "Bellek insanın sosyalizasyon sürecinde oluşur" dedikten sonra evet bellek her zaman bir bireye 'ait'tir, ama bu bellek toplumsal olarak belirlenir demekte kimlik bilincinin ise zaman içinde geliştiğini söylemektedir.[74] Nitekim, Donovan ve diğer araştırmacıların da belirttiği noktada kadın ve onun kimliği toplumsal belleğin zaman içinde oluşmasına ve farklı kültürler açısından farklı uygulamalarla yer almasına neden olmuştur. Kısaca; kadın ve kadınlığa dair meseleler; toplum üzerinde kadının yaşadığı olumsuz deneyimlerin ışığında gün yüzüne çıkmış; birlikte yaşanılan toplumun bir bireyi olarak kadının hak ettiği değeri elde etmek için mücadele etmesi gerektiği ortaya konulmuştur. Nihayetinde Jan Assmann'ın da vurguladığı üzere toplumsal belleğin taşıyıcıları olan edebiyat eserlerinde ise toplum ilişkileri ve kadın aynı zamanda onu oluşturan bir unsuru olmaktadır. Kadının evrensel anlamda birey olma ve kabul görme çabalarının yanında toplumun ona biçtiği rollerinde önemi büyüktür. Her toplum, kendi belleğini farklı kültürel ve hatta coğrafik şartlarda ortaya koyduğu için Türk toplumunda kadının tarihsel gelişiminden kısaca bahsetmek gerekecektir.

[72] Bilge Yararel Doğan- Tülay B. Asar, "Endüstri Devrimi ile Başlayan Yeni Dönem Yaratıcılık Düşüncesi ve Tasarımda Cinsiyet Kimliği", *International Journal Of Social and Humanities*, 3 (2), s. 51-60, 2019, s.54.
[73] Jan Assmann *Kültürel Bellek Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik*, (Çev. Ayşe Tekin), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2015, s.23.
[74] Assmann, **a.g.e.,** 44- 48.

2.2. Türk Toplumunda Kadının Tarihsel Gelişimi

Toplumsal değişim ve kadın konusunda Kırkpınar'ın görüşleri, Güntekin'in eserlerindeki "toplum" olgusunu anlamamız açısından da önemlidir. Leyla Kırkpınar toplumsal değişme kuramı ile ilgili olarak *"tanımı ve içeriği itibariyle, toplum yaşantısının olduğu her yerde, süreci ve etkileri gözlemlenebilen bir olgu olma özelliği taşımaktadır. Toplum yaşantısının olduğu her ortamda bu sosyal olgu ister istemez yaşanmaktadır"*[75] der. Ayrıca Kırkpınar, her toplum, kendini oluşturan kültür kalıplarıyla bir nitelik kazanır diyerek kimi toplumlarda "geleneksel değerler" kimi toplumlarda "dinsel ideoloji" kimilerinde ise bu ikisinin uzlaşıp kaynaştığından bahseder. Ona göre, *"Kadın, toplum içinde yer alan erkeklerle birlikte, içinde bulunduğu toplumun kurallarına, değer yargılarına, ideolojik kalıplarına göre sosyal statüsünü şekillendirir"*[76]

Kırkpınar çalışmasında Türk kadınını; başta Cumhuriyet öncesi Türk toplumunda kadın sonrasında ise Cumhuriyet Dönemi'nde çağdaşlaşma ideolojisi ışığında kadın şeklinde inceleyerek[77] bu dönemde kadının toplum içinde alacakları yeni role ilişkin yapılan tartışmalardan bahseder. Örneğin her ne kadar II. Meşrutiyetle birlikte kadınlara eğitim konusunda bazı haklar verilse de eğitim alanındaki esas düzenlemelerin 1924'te kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile olduğunu belirtir.[78]

Emel Doğramacı ise Türk toplumunda kadının tarihsel gelişimini üç başlık altında değerlendirmektedir. Bu çalışmada da Emel Doğramacı'nın aşağıdaki tasnifi temel alınmıştır:

1. *İslâmiyetten Önce ve Göçebelik Döneminde Kadın*
2. *Yerleşik Uygarlık ve İslam Kültürü Çevresine Katıldıktan Sonra*
3. *Batı Uygarlığının Etkisi Gözlendikten Sonra*[79]

---

[75] Leyla Kırkpınar, *Türkiye'de Toplumsal Değişme ve Kadın*, Kalkan Matbaacılık, Ankara,2001, s. 2
[76] Kırkpınar, **a.g.e.,** s.3
[77] Kırkpınar, **a.g.e.,** s.127- 128.
[78] Kırkpınar, ***a.g.e.,***, s.216.
[79] Emel Doğramacı, *Türkiye'de Kadının Dünü ve Bugünü*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, s.1.

2.2.1. İslamiyet'ten Önce ve Göçebelik Döneminde Kadın

Ennur Bilecan, Türk kadınının Orta Asya'da Hatun olarak askeri, siyasi, sosyal olarak erkek ile eş görüldüğünü belirterek eski Türk toplumunda hür olan ve Asya Hunlarından beri ata bindiği, ok attığı, güreş gibi ağır sporlar yaptığı bilinen kadınların, namus ve iffetine düşkünlüğü ile de yabancı kaynaklarda yer aldığını ifade etmektedir.[80] Türk tarihinin bilinen ilk yazılı eseri olan Orhun Abidelerinde de kadının siyasi kimliği bu yönüyle ortaya konmuştur.[81] Bilecan'ın İslamiyet Öncesi Türk Destanlarında Kadın Tipi üzerine yapmış olduğu çalışmasında tarihî dönemde Türk kadını ile ilgili özetle şu bilgilere yer verilir: Eski Türklerde evlilik ile birlikte ailedeki mal paylaşımı ölüm beklenmeden yapılır. Ev yalnızca kocanın malı değil karı ile kocanın ortak malı sayılır. Türk hukuk anlayışında babanın malı anneye değerdir. Hakanla hatun eşit sayılarak çocuklar için verilen velilik hakkı kadına da mahsustur. Eski Türklerde kadınların boşanma hakları da vardır. Evlilikte boşanmayı isteyen tek taraflı olursa boşanmayı istemeyen taraf karşı tarafa maddi hasarı karşılamaktadır. Kadının boşanma talep etmesinde kocasının ona kötü muamele etmesi, kocasının başka bir kadınla gayri meşru ilişki yaşaması gibi sebepler görülmektedir. Erkek ile kadın boşanma konusunda da Türklerde eşittir. Boşanmış kadınlar tekrar evlenebilmekte, toplum tarafından baskı görmemektedirler.[82]

Fuzuli Bayat ise insanlık tarihinde kadınların dünyaya yeni bir canlı getirebilmeleri, fiziksel yapılarındaki farklılık, fikri olarak da daha hassas oluşları sebebiyle 'gizli bilgilere sahip varlık' olarak görüldüğünü Türk şaman anlatılarında da bu durumun en güçlü ve en korkunç şamanların kadınlar arasından çıktığı şeklinde yorumlandığını söylemektedir.[83] Nitekim Yaratılış Destanı'nda ışıktan doğan bir kadın hayali olan Ak Ana, Tanrıya ilham vererek Ak Ana Tanrı'ya "Yarat!" dedi ve

[80]Ennur Bilecan, "*İslamiyet Öncesi Türk Destanlarında Kadın Tipi",* Bartın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017, s.23.
[81] Özgür Elsa Özbek, *Mitolojik Kökenleriyle Türklerde Şamanizm ve Kadın*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019, s.33
[82] Ennur Bilecan, "İslamiyet Öncesi Türk Destanlarında Kadın Tipi", *Bartın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi,* 2017, s.61-62.
[83] Fuzuli Bayat, *Türk Kültüründe Kadın Şamanlar,* Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2018'den aktaran, Hasan Acar, *Türk Kültür ve Devlet Geleneğinde Kadın*, İnsan& İnsan Dergisi, S.21, 2019, s.396.

suya gömüldü şeklinde anlatılır.[84] Destancılık geleneğimiz içinde daha pek çok örnekte Türk kültürünü ve anlayışını yansıtan unsurları görmek mümkündür. Özellikle destanlarda kadınlar; şeref, ahlak ve kahramanlık sembolü olarak nitelendirilmişler; bazı destanlarda kutsal bir ışık olarak kutsallaştırılmışlardır.

Hasan Acar'ın Ögel'in görüşlerinden faydalanarak belirttiğine göre, Türklerde çocukların cinsiyeti ile ilgili de bir ayrıma gidilmemiş olup Türk devlet geleneğinde aileyi babadan sonra anne temsil etmekte, kadınlar eşleri öldükten sonra baba evlerine dönmeyip aynı evde yaşamlarını sürdürmektedir. Ayrıca Acar; kadının önemini o günkü konuşma dilindeki kullanımlarla da görebiliriz diyerek Orhun ve Uygur yazıtlarında 'ana' sözcüğü her zaman 'baba'dan önce kullanıldığını, aynı durumun Dede Korkut kitabelerinde 'ana ata' ifadesinde de karşımıza çıktığını ifade etmektedir.[85] Türköne'nin, *Eski Türk Toplumunun Cinsiyet Kültürü* çalışmasına bakıldığında Türk toplumunda kadının; anaerkil dönemden ataerkil döneme geçişle birlikte incelendiğini; eski Türk mitolojisi ve şamanlık çerçevesinde ele alındığını; İslamlaşma döneminde özellikle elimizde bulunan *Dîvânü Lûgat-it Türk*, *Kutadgu Bilig* ve *Dede Korkut* gibi elimizde bulunan temel kaynaklarımızda kadın hakkında bilgiler bulunduğunu görürüz.[86] Acar'da o dönemde kadını anlamak için genellikle yazıtlar, hikâyeler, destanlar ve efsaneler araştırılarak toplumsal yapı hakkında kaynak edinildiğini belirtmektedir.[87] Çobanoğlu destanlarda kadın tiplerini ele alırken toplumsal yapıyı göz önünde bulundurur. Göçebe toplum yapısı içinde kadınlar; ata biner, kılıç kuşanırken; yerleşik hayat içerisinde kahramanlık vasıflarını tamamen kaybetmemekle beraber daha pasif biri olarak karşımıza çıkar.[88] Çobanoğlu'nun bu görüşüne de yer veren Özbek; Türk kahramanlık destanlarında yer alan kadın tiplerini genel olarak beş biçimde sınıflayabiliriz diyerek bunları alp – kahraman- kadın, bilge –sembol- kadın, eş –sevgili- ve anne kadın, yardımcı –

[84] Seher Yücetürk, *Türk Kültüründe Kadın (İslam Öncesi),* Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2010, s.7.
[85] Bahaeddin Ögel, *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları* Türk Düntası Araştırma Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001'den aktaran, Hasan Acar, Türk Kültür ve Devlet Geleneğinde Kadın, *İnsan& İnsan Dergisi*, S.21, 2019, s.396- 397.
[86] Mualla Türköne, *Eski Türk Toplumunun Cinsiyet Kültürü*, Ankara, Ark Yayınevi, 1995.
[87] Hasan Acar, "Türk Kültür ve Devlet Geleneğinde Kadın"*, İnsan& İnsan Dergisi*, S.21, 2019, s.397-398.
[88] Özkul Çobanoğlu, *Türk Dünyası Epik Destan Geleneği.* Ankara, Akçağ Yayınları, 2011, s. 109.

haberci- kadın ve düşman kadın tipleri olduğunu belirtir.[89] Dede Korkut destanında kadınlar; kahramanın annesi, kız kardeşi, eşi veya nişanlısı vasfında bolca görülmektedir. Destanda eşlerin birbirlerine davranış şekilleri kadınların eşit hükümlere sahip olduğunu, ortak kararlar alındığını da gösterir.[90] Anneye verilen değer Dede Korkut destanında da karşımıza çıkar. Ana hakkı Tanrı hakkıdır diyerek anneliğin önemi de vurgulanır.[91] Burhan Göksel anneye verilen değerin Göktürklerde ve Uygurlarda da böyle olduğunu belirterek Oğuz Kağan Destanı'nda da kadına oldukça yer verildiğini, Bilge Kağan'ın annesinin devletin kuruluşunda önemli bir yer tuttuğunu belirtir.[92]

Ayrıca Ögel kadınlarla ilgili önemli bir noktaya değinerek Dede Korkut'ta Tarihçi Barthold'un şaşırdığı bir bölümü aktararak şunları söyler: Dirse Han'ın oğlu ya da kızı olmadığında küçük görüldüğünü, Dirse Han'ın kısırlığın suçunu, karısına yüklemediğini ve "Senden midir, benden midir?" diye karısına sorduğunu ifade ederek ancak bu çağda ne doğuda ne de batıda, kadına karşı böyle bir saygı görülmediğini söyler.[93] Dede Korkut'un Mukaddimesinde de kadınların iyi ve kötü özelliklerinin sayıldığını görürüz.[94] Kaplan bu özelliklerin kadını kahramanlık ve annelik vasfı dışında misafirperverlik ve ev işi bakımından da değerlendirildiğini belirtir.[95] Ayrıca Kaplan, Dede Korkut'ta ilk dikkat çeken şeyin kadının yerleşik medeniyet- köy ve şehir- edebiyatlarında olduğu gibi, bir haz ve aşk mevzu'u olmamasıdır, der.[96]

Özge Özdarıcı, *Dîvânü Lûgat-it Türk*'te de geçen kadınlarla ilgili sıfatlar konusunda yaptığı çalışmasında kadınla ilgili olarak şunları belirtir:

---

[89] Özgür Elsa Özbek, *Mitolojik Kökenleriyle Türklerde Şamanizm ve Kadın*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. 2019, s.39.
[90] Seher Yücetürk, *Türk Kültüründe Kadın (İslam Öncesi),* Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2010, s.8.
[91] Yücetürk, **a.g.e.,** s.10.
[92] Burhan Göksel, *Çağlar Boyunca Türk Kadını ve* Atatürk ,Kültür Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2010'dan aktaran ,Hasan Acar "Türk Kültür ve Devlet Geleneğinde Kadın", *İnsan& İnsan Dergisi*, S.21, 2019, s.398.
[93] Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş Cilt VII. Türklerde Ordu Ordugâh ve Otağ*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları. s.233.
[94] Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı I- II*, Türk Dil Kurumu, Ankara., 2018, s.73-77.
[95] Mehmet Kaplan, Dede Korkut Kitabında Kadın, *Türkiyat Mecmuası*, 9 (0), 99-112, Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuturkiyat/issue/18500/194865, 2010, s.112.
[96] Kaplan, **a.g.e.,** s. 99.

> "Sosyal statü içerisinde farklı ve çeşitli roller üstlenen kadın yer yer sıradan bir kadın **(uragut/urağut, kis, ewlük, ışlar, işiler, işler, karış, kişi, özük, tışı, tişi)**, bazen bunun tam zıt ucunda yer alan asil bir kadın **(altun tarım, oglagu katun, katun, tarım),** prenses **(kunçuy)**, cariye **(as, kaçaç, karabaş, kırkın, kız-, kırnak, kapaklığ kırkın, küng, tal bodh-luğ, yalnğuk, yinçge kız, yinçke kapaklığ)**, ev kızı **(ev kızı, ev kapaklığı)**, hizmetçi **(eget, egetlik karabaş, karabaş, mamu)**, sevgili **(tuz kıya, tuzak, tuzakı)**, gelin **(kelin)**, bazen anne **(aba, ana, apa, hana, uma),** emzikli kadın **(beşikliğ uragut),** süt nine **(awurta),** dokumacı kadın **(küzük),** dul kadın **(kudhuz, tul tugsak, tul)**, kuma **(küni)**, yaşlı kadın **(açı, eçi)** gibi roller üstlenen kadın bazen de yaşanılan hayat içerisinde "düşmüş kadın" olarak dikkatlere sunulur. Kadının bu türden özelliği "ortaya düşmüş" **(ekek işler, ersek)**, "oynak" **(kiçin-, oxşagu, oynak işler, oynaş)**, "arsız ve yüzsüz" **(ekeklik)** gibi sıfatlarla nitelenir ve söz konusu yönüne vurgu yapılır."[97]

Özdarıcı kelimeler hakkında bilgi verdikten sonra "Dîvânü Lûgat-it Türk'teki kadına ilişkin hususlar; kadının statüsünü gösterir; görülen o ki, eski Türk toplumunda, kadının etkin bir konumu vardır. Çünkü dil, cinslerin özelliklerini karşılarken, kelime sayısının azlığı ya da çokluğu, temsil edilen cinsin toplumsal gücünü, statüsünü, konumunu ifade eder."[98]demektedir.

Öte yandan İslamî kültür çevresine geçtikten sonra yani geçiş toplumunda görülen özellikler ve değişiklik burada da görünür. Tıpkı İmparatorluktan Cumhuriyet'e; Geleneksel toplumdan Batı toplumuna geçiş sürecinde olduğu gibi burada da kadın üzerine değişimlerin etkisini görürüz. İhsan Şerif Kaymaz, *"Bir yandan göçebelikten yerleşik tarım toplumuna geçiş sürecinin zorlaması, diğer yandan İslâm dininin yayılmasına koşut olarak geleneksel kültür değerlerinin terk edilmesi, kadının bireysel ve toplumsal konumunu günden güne geriletmiştir"*[99] demektedir. Nihayetinde eski Türk toplumundan Anadolu'ya geliş ve İslamlaşma ile birlikte kadının sosyal yaşantısında da birtakım değişiklikler ortaya çıkmıştır. Bu toplumsal değişiklikler yukarıdaki bilgiler ışığında göçebelikten yerleşik yaşama geçiş, dinî çevrenin değişmesi, coğrafyanın değişmesi ve çağın değişmesi olarak belirtilebilir.

---

[97] Özge Özdarıcı, "Dîvânü Lûgat-it Türk'te Kadın ve Kadına İlişkin Unsurlar*"*, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* C1/S1, 2011, s.128- 129.
[98] Özdarıcı, **a.g.m.,** s.130.
[99] İhsan Şerif Kaymaz, "Çağdaş Uygarlığın Mihenk Taşı: Türkiye'de Kadının Toplumsal Konumu", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.46, Güz 2010, s.335.

2.2.2. Yerleşik Uygarlık ve İslam Kültürü Çevresine Katıldıktan Sonra

İslamiyet'in kabulü ile birlikte Türkler; imparatorluklar kurmuş olmanın bir özelliği olarak da özellikle Arap ve Fars kültürü ile etkileşimde bulunmuşlardır. Her toplumun kendi kültüründe kadına yönelik uygulama ve bakış açısının farklı olması, Türk kültürünün etkileşime girdiği farklı kültürlerden toplumsal yaşama unsurlar katması, kadın konusunda belirgin farklılıkların ortaya çıkmasına da neden olmuştur. Doğramacı'nın da belirttiği gibi; Arapların Müslümanlık ile tanıştıklarında kadınların sosyal durumları, Orta Asya Türk kadınlarından farklıdır; Araplar da kadının ikinci plana atılması, çok eşliliğin görülmesi vb. durumlar buna örnek gösterilebilir. Doğramacı, bu durum içindeki Araplara Müslümanlığın gelmesi ile kadınlar bazı haklara sahip olurlar diyerek mihr ile maddi hak gibi örnekler vermektedir.[100] Bunun yanında diğer dinlere mensup toplumlarda da kadınlara yönelik benzer veya farklı uygulamalar yer almaktadır. Örneğin Dila Küçükkırsoy; eski Yahudi hukukuna bakıldığında kadının bütün malının kocasına ait olduğunu ve çok kadınla evlenmenin caiz olduğunu, sonraki dönemlerde ise Yahudi din adamları birden fazla eşliliğe sınır getirdiğini; Hristiyanlıkta ise kadınların kötülüğün sebebi olarak görüldüğü belirtilmektedir.[101] Küçükkırsoy, Ortaçağ Avrupa'sında kilise baskısı öncelikle kadınlar üzerinde etkili olur diyerek birçok kadın büyücülük ve cadılık suçlarıyla ateşe atıldığını söyler. Aynı süreç içerisinde İslamiyet'in doğduğu bu ortamda tam anlamıyla ahlaki ve toplumsal çöküntü dönemidir. Bu sebeple Kur'an-ı Kerim ve diğer dini kitaplar bu döneme Cahiliye Dönemi demiştir. Bu dönemde Arabistan'da kız çocukları diri diri toprağa gömülmekte ve kadını sürü gibi gören bir zihniyet hâkim olmaktadır. İslamiyet ile kızların öldürülmesi yasaklanıp evlilik ve boşanmada kurallar getirilir. İslamiyet ile kadına miras hakkı doğmaktadır. Ayrıca Kur'an da kadın ve erkek birbirlerine eşit olarak görülür.[102] İslam dini kadının üzerinde durmuş, birçok ayet, hadis ve surelerde kadınlarla ilgili ifadeler yer almış; İslamiyet ile

[100] Emel Doğramacı, *Türkiye'de Kadının Dünü ve Bugünü*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1989, s.1-2.
[101] Dila Küçükkırsoy, *Türk Toplumunda Kadın Algısı ve Kadın Haklarının Tarihsel Gelişimi*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016, s.14.
[102] Küçükkırsoy, **a.g.t.,** s.15.

değişim farklı kültürlerin tanınması ile gerçekleşmiştir. Özellikle Hz. Muhammed'in öğrettikleri ve eşine davranışları ile kadına verilen değer ortadadır.[103]

Türkler bu dönemde sadece İslamiyet'e geçmemişler, aynı zamanda Anadolu üzerinde daha sonraları imparatorluk olacak bir devlette kurmuşlar; göçlerle coğrafya da değiştirmişlerdir. Örneğin Selçuklu döneminde Anadolu'ya gelişlerine kadar kadınların toplumda aktif rolde oldukları ve rahat hareket ettikleri bir dönem olup 14. yüzyılda Arap seyyahı İbn-i Batuta'nın verdiği bilgilerde misafir olduğu ailelerde kadınlarla erkeklerin aynı yerde oturduklarını, kadınların erkeklerden saklanmadıklarını, erkeklerle kadınlarının konumunun da eşit olduğunu vurgulanır.[104] Aksoy, İnan'dan aktararak bir anekdota yer verir ve Selçuklu döneminde kadınla ilgili şunları söyler: Tuğrul Bey Halifenin kızı ile evlenince karısını yanına oturtur. Bu durumu gören Halife kızına öfkelenir ve onu kovmak ister. Tuğrul Bey ise bu duruma müdahale eder. Nizamülmülk, *Siyasetname* adlı eserinde Türklerin kadınlara karşı verdiği değeri acımasızca eleştirmiştir. Ayrıca Anadolu Selçuklularında kurulan Bacıyan-ı Rum teşkilatı da kadınların toplumsal, siyasal olarak toplumda ne kadar etkili olduklarını da gösterir.[105]

İlhan Aksoy, Osmanlı'nın ilk dönemlerine geldiğimizde ise Çaha'dan aktararak şu bilgilere yer verir:

> *"İslamiyet'in ilk dönemlerinde kadınlar ev işleri dışında dokumacılık, el sanatları gibi değişik işler de yapmaktadır. Bu dönemde erkeklerden kaçma, sakınma yoktur. Yıldırım Beyazıt Dönemi'nde Saray eğlence merkezi haline gelirken kadınlarda da değişimler başlar. Harem hayatı yaşamaya başlayan kadınlar İstanbul ile sınırlı kalarak devam ederken Anadolu'da erkeğin yanında çalışan, üreten kadın devam etmiştir*"[106]

Osmanlı'da bir kurum olarak haremin kadınla ilgili belleklerde mühim bir yeri vardır. Ağırbaş'ın belirttiğine göre; Osmanlı'da görülen haremin, belli giriş çıkışların

[103] Dila Küçükkırsoy, *Türk Toplumunda Kadın Algısı ve Kadın Haklarının Tarihsel Gelişimi*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016, s.17.
[104] Afet İnan, *Çağdaşlaşmada Kadın Hakları*'ndan aktaran, Dila Küçükkırsoy, *Türk Toplumunda Kadın Algısı ve Kadın Haklarının Tarihsel Gelişimi*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016, s.18.
[105] İlhan Aksoy, "Toplumsal ve Siyasal Hayatta Kadın", *Yasama Dergisi,* S:32, s.16.
[106] Ömer Çaha *Sivil Kadın*'dan aktaran, İlhan Aksoy, "Toplumsal ve Siyasal Hayatta Kadın", *Yasama Dergisi*, S:32, s.17.

yasak ve denetimli olduğu özel yaşama ilişkin bölümlerin bulunduğu kısım olarak karşımıza çıkar. Saray dışında özellikle zengin ve yönetici kısmın kendi hanelerinde haremlerinin bulunduğu bilinir. Seyahatnamelerde kadınların kapalı bir hayat yaşadığı, toplumsal yaşama fazla katılmadığı, eğitim ve öğretim hayatına dâhil olmadığı ve aktif bir meslek hayatlarının olmadığı görülür.[107] Osmanlı kadınının yasal hak ve özgürlükleri kadın seyyahların anlatımında da yer alır. Ağırbaş, bu konuda Osmanlı kadınının Batılı kadınlara göre kanun önünde evlilik, boşanma, miras gibi konularda daha fazla hakka sahip olduğu belirterek özetle şunları söyler: İslam'da yer alan mihr ile kadın evlendikten sonra da bu paranın denetimini elinde tutabilir. Kadın seyyahların yazdıkları incelendiğinde Osmanlı'da çok eşliliğin de Batılılar tarafından abartıldığı, genellikle ilk eşin çocuğunun olmaması durumunda ikinci bir eş alındığını ifade ederler. Yetişkin olan kadının hakkını kadıya giderek arayabildiğini söylerken şeriata göre bir erkeğe karşı iki kadının istendiğini de belirtirler.[108] Nihayetinde Ağırbaş, yine kadın seyyahların ifadelerinden kadınlar ile erkekler arasında saygının ön planda olduğu söyleyerek şunları ifade eder: Harem kapısının önüne sarı çarık bırakılmış olarak gören erkek, kesinlikle kadının özel alanına girmez ve eşini müsait olana kadar bekler. Devletin, kimsesiz ve geliri olmayan kadınlara maaş bağladığı, pek çok zengin kadının da sokakta kalmış kızları büyüttüğü ve evlendirdiği görülür.[109]

Farklı toplumların ve kültürlerin bir araya gelişiyle kadınların bu değişimden nasıl etkilenebileceğinin bir göstergesi olarak daha birçok örnek verilebilir. Burada esas vurgulanması gereken nokta toplumsal yapı içerisinde yaşanılan çağ ve coğrafyanın içinde yaşanılan zamana göre değerlendirilmesinin gerekliliğidir. Ayrıca bireysel olarak yapılan uygulamaların dışında toplum tarafından belirlenen kuralların genel bir kanı oluşturduğu; bu bakış açısının edebiyat eserleriyle toplumsal bellekte yer edindiği ifade edilebilir.

[107] Seda Ağırbaş, "Batılı Kadın Seyyahların Anlatımında Osmanlı Kadını", *Akademik Hassasiyetler*, Sanat Tarihi Özel Sayısı, C.6, 2019, s.200.
[108] Ağırbaş, **a.g.m.,** s.198.
[109] Ağırbaş, **a.g.m.,** s.199.

2.2.3. Batı Uygarlığının Etkisi Gözlendikten Sonra

19. yüzyılda tüm dünyada olduğu gibi Batı'da gerçekleşen reformlara ve yeniliklere Osmanlı Devleti de ayak uydurmaya çalışmıştır. Bunlardan biri de kadınlarla ilgili olan değişikliklerdir. Gülcan Çolak *"Türk kadının eğitim, ekonomi, hukuk ve politika gibi alanlarda çeşitli haklar elde etmesi, erkeklerle eşit statüde bu alanlara katılabilmesi, 19. yüzyılda ivme kazanmıştır diyerek 1842'de Tıp fakültesi bünyesinde hemşirelik, 1858'de de Kız Rüştiyeleri ile eğitimin yaygınlaştığını"*[110] belirtir. Bu değişiklik esasında eşitlikten ziyade işgücü ile daha ilgilidir. Tanzimat'a kadar, kadınların kıyafetlerinden sokağa çıkacakları güne kadar her şey fermanlar ile belirlenmiştir.[111] Kız çocuklarının eğitilmesi Tanzimat Dönemi'nde dile getirilir.[112] Doğramacı'dan özetleyerek o dönemle ilgili şu bilgiler verilebilir: Tanzimat Fermanı ile Batılılaşma dönemine giren Osmanlı'da yüksek okullar ve üniversiteler açılsa da 1869'a kadar kızların eğitim hayatları resmi olarak görünmemektedir. 1868'de yayınlanan Maarif-i Umumiyye Nizamnamesinde kız çocuklarının 6-11 yaş arasında sibyan mektebine devamı zorunlu hale gelir. Büyük şehirlerde kız rüştiyeleri açılması kararlaştırılır. Bu okullardaki öğretmenlerin de kadınlardan oluşması ön görülmüştür. İstanbul Kız İlköğretmen Okulu 1870'de açılmıştır. Lise düzeyinde eğitim verenler ise Meşrutiyet döneminde 1913-1914 yıllarında İstanbul'da açılır.[113] Nitekim Acar, Osmanlı kadını, Tanzimat dönemine kadar bazı konularda kısıtlanmış bir şekilde yaşamını sürdürdü. Ülke içerisindeki gelişmeler doğrultusunda, mevcudiyetlerini II. Meşrutiyetle ortaya çıkarmaya başladılar[114] demektedir. Özel Özcan ve Erden Kaya da Türk kadınları için asıl dönüşümün II. Meşrutiyet Dönemi içerisinde yaşandığını belirterek *"Bu değişimler ile kadının ev içi hayat içerisindeki rolü kamusal alana çıkmakla kalmamış kadınlar ebelik başta olmak üzere pek çok meslek sahasında kendilerine yer bulmuştur. Dolayısı ile meşrutiyet ile birlikte toplumsal yapı ve bu yapı içinde kadınlar her yönüyle değişmeye başlarken bir yandan da erkek*

[110] Gülcan Çolak, *Toplumdilbilimi Toplumsal Cinsiyet ve Dil,* Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2019, s.83.
[111] İlhan Aksoy, "Toplumsal ve Siyasal Hayatta Kadın", *Yasama Dergisi*, S:32, s.17.
[112] Emel Doğramacı, *Türkiye'de Kadının Dünü ve Bugünü*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1989, Ankara, s.19.
[113] Doğramacı, **a.g.e.,** s.20-22.
[114] Hasan Acar, *"Türk Kültür ve Devlet Geleneğinde Kadın", İnsan&İnsan Dergisi*, S.21, 2019, s.404

karşısındaki konumlarını sorgulamaya başlamışlardır"[115] demektedir. Osmanlı'da kadının eğitimine bakıldığında üst sınıftan olan ailelerde kadınlar; Arapça bilip Kuran okuyabilir, Fransızcaya ve müziğe de aşinadırlar.[116] Osmanlı'da kadın eğitimi ile ilgili gelişmeler de onun Tanzimat ile birlikte yaşanmış ve kadınlar sınırlı da olsa eğitimden faydalanmaya başlamışlardır. Tanzimat Dönemi'nde ortaöğretim düzeyinde okulların açılması önemli bir gelişme iken Öğretmen Okulları'nın kurucusu Kemal Efendi de, açılan kız okullarına ailelerin çocuklarını rahatça göndermeleri için sık sık teşvik etmiştir.[117] Maarifi Umumiye Nizamnamesi'yle kadınlara bizzat eğitim hakkı tanınmış; bu Nizamnameyi hazırlayan Saffet Paşa, kızların eğitimini zorunlu tutması ve bir üst eğitim kurumu olan Rüşdiye'lerin ve Kız Öğretmen Okullarının açılmasıyla ilgili hükümlerin yer alması kadınların eğitimindeki gelişmeleri hızlandırmıştır.[118] Kız Öğretmen Okullarının mezunları bir sınavla okula giren, devlete karşı sorumlu yeni aydın kadın tipini ortaya çıkarır.[119] Tanzimat'ta başlayan bu gelişmeler, II. Meşrutiyet ile birlikte daha da genişlemiş; kadınların eğitiminin yaygınlaşması, ilköğretimin zorunlu ve parasız olması, ders programlarındaki güncellemeler, kadınların müfettişliğe kadar görev alabilmesi gibi birçok yenilik ortaya çıkmış; Avrupa'daki kız okulları incelenerek o dönemki kız okullarındaki eksiklikler kapatılmaya çalışılmıştır.[120] Bu dönemde *Kadınlar Dünyası* dergisi kadınların yükseköğrenim alabilmesi için çeşitli tartışmalar başlatmış ve bu konuda ses getirmiştir.[121] Böylelikle bu dönemde Öğretmen Okullarına öğretmen yetiştirecek, ilk kadın üniversitesi kurulur.[122] Milli Edebiyat Dönemine gelindiğinde

[115] Merve Suna Özel Özcan- Emine Erden Kaya, "Türk Toplumsal Hayatında Kadının Varlığının Tarihsel Eksende Sorgulanması", *Turkish Studies*, Vol 12/12 p. , s. 181.
[116] Seda Ağırbaş, "Batılı Kadın Seyyahların Anlatımında Osmanlı Kadını", *Akademik Hassasiyetler*, Sanat Tarihi Özel Sayısı, C.6, 2019, s.202.
[117] İsmail Güven, "Tanzimattan Cumhuriyete Kadın Eğitimi Düşüncesinin Gelişimi", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C.34, S.1, 2001, s.62-63.
[118] Güven, **a.g.m.,** s.63.
[119] Mine Tan, "Toplumsal Değişim ve Eğitim: Kadın Bakış Açısından", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi,* C.27, S.1 ,1994, s.86.
[120]Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi M.ö 1000-M.S 2014*'den aktaran, Serap İlkhan, "II. Meşrutiyet Döneminde Kadın", *Bayterek Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi*, Haziran 2018, C.1, S.1, s.60.
[121]İsmail Güven, "Tanzimattan Cumhuriyete Kadın Eğitimi Düşüncesinin Gelişimi", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C.34, S.1, 2001, s.67.
[122] Mine Tan, "Toplumsal Değişim ve Eğitim: Kadın Bakış Açısından", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi,* C.27, S.1 ,1994, s.86.

ilk kez bir yükseköğrenim açılmış; İlk kız İdadi'si 1911 yılında İstanbul'da, Taşra'da ilk kız sultanileri 1922 yılında İzmir'de ve 1923'te Ankara'da açılmıştır.[123]

Toplumsal yaşamda kadına bakıldığında medeniyet değiştiren veya değiştirmek isteyen bir toplumda modernliğin tehdit ettiği mahrem alanının uzantısı, cemaat ve ulusun manevî simgesi olarak görüldüğü için modernlikle ilgili endişelerin veya düzenlemelerin en çok konuşulduğu alan 'kadın' olmuştur.[124] Dünyada da kadınların belli sebeplerle ortaya çıkardıkları hak ve hürriyet arayışları yayılmaya başlar ve bu dönemde yüzünü Batı'ya çeviren Osmanlı, kadın hareketlerinden de etkilenir.[125] Aydın'ın belirttiği üzere Batı'da yaşanan feminizme benzer bir yapılanma İkinci Meşrutiyet ile birlikte ortaya çıkmıştır. O dönemde dergi ve gazetelerde kadınlar üzerine konular tartışılmış, bu konulara kadınlar da katılmıştır.[126]

Niyazi Berkes, Namık Kemal'ın bir mektubunda Tanzimat dönemine göre, Abdülhamit döneminde basında gazete sayısı artmakla kalmamış, okuyucu sayısı da artmıştır, dediğini belirtip son on yıl içinde gazete okuyan kadınların sayısı da yüz kat artmış olduğunu ifade eder.[127] Nihayetinde Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma* konusunda derinlemesine tespitlerde bulunur. Örneğin, Ahmet Mithat ile ilgili şunları ifade etmektedir:

> *"...Ahmet Mithat geleneklere o denli bağlılık beklenen bir dönemde o geleneklerin bazılarını eleştiren romanlarını rahatlıkla yazmış ve okutmuştur. Örneğin kölelik, kadınlığın toplumdaki aşağı durumu gibi sorunları ele aldığı zaman, geleneksel inançları da sorguya çekmiş oluyordu. Çünkü geleneksel düşüncede kölenin, evlenilen ya da fuhuşa sürüklenen kadının düşüşü tabiatlarında öyle yaratılmış olmalarıyla yorumlanırdı. Ahmet Mithat bunun toplumsal çevre ve koşulların sonucu olduğunu gösteriyordu. Kadınlığın özgürleşmesi sorununa daha önce de değinenler olmuştu;*

[123]Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi M.ö 1000-M.S 2014*'den aktaran, Serap İlkhan, "II. Meşrutiyet Döneminde Kadın", *Bayterek Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi*, Haziran 2018, C.1, S.1, s.60.
[124] Sibel Irzık/Jale Parla, *Kadınlar Dile Düşünce Edebiyat ve Toplumsal Cinsiyet*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017, s.285.
[125]Şefika, K. (2013). *Osmanlı Kadınının Yükselişi (1908-1918)'*den aktaran Harun Aydın, "Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türkiye'de Kadın", *Current Research in Social Sciences*, 2015, C.1, S.3, s.87.
[126]Harun Aydın, "Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türkiye'de Kadın", *Current Research in Social Sciences*, 2015, C.1, S.3, s.87.
[127] Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma,* Haz. Ahmet Kuyaş Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2017, s.368.

fakat Ahmet Mithat sorunu soyut bir sorun olarak ele almamakla, bir toplum yaşayışının somut koşullan içinde onu belirtmekle daha geniş ve sürekli etkiler yapabilmiştir"[128]

Berkes'in kadınlarla ilgili tespitleri bununla sınırlı değildir. İslamcılık, Ulusçuluk ve Batıcılık ekseninde kadının sürekli tartışma konusu edildiğine yönelik birçok örnek vermektedir. Örneğin Berkes *"İslâmcıların meşrutiyetçiliği, II. Abdülhamit'in bile düşünmediği ölçülerde bir din devleti (teokrasi) kurulması davasında toplanıyordu. Parlamentonun yapabileceği şey, ulemânın şeriat prensiplerine göre hazırlayacakları kararları bir kanun şeklinde ilân etmek olacaktı. Örneğin, ulemâ kadınların şeriata göre nasıl giyineceğini kararlaştıracak, kumar, içki, oruç tutmama, namaz kılmama gibi suçlar hakkında kararlar alacak ve parlamento bunları kanun olarak uygulayacaktı"*[129] demektedir. Berkes, "*1908 Devrimi'nin açtığı tartışma döneminin sorunlarından biri de aile müessesesi olmuştur. İlk önce batıcılar, devrimin getirdiği söz özgürlüğü sayesinde, kadınların toplumdaki durumu, peçe ve çarşaf sorunlarını, kadınların eğitimi ve toplumsal hayatta rol almaları sorunlarını açıkça ve alabildiğine eleştiri konusu yapmışlardır*" dedikten sonra *"Bu yayınlarda verilen başlıca yargıların: Türk toplumunun geriliğinin başlıca nedeni kadınların durumunun vasatlığıdır; bunun sorumlusu da dindir*[130] şeklinde olduğunu belirtir. Nihayetinde Berkes, bu dönemde var olan kadınlarla ilgili tartışmaları bütün gerçekliğiyle tartışmaktadır. Bu doğrultuda Meşrutiyet Dönemi'nde kurulan önemli kadın dernekleri de göze çarpar. Bu derneklerin dört önemli özelliği vardır: Birincisi kurucuları kadın olan ve kadın haklarını savunan dergiler *(Müdaafa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti* gibi), ikincisi kurucuları kadın olan ve toplumsal yardımı amaç edinen dernekler (Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Derneği gibi) üçüncüsü yine kadınların kurduğu kadınların toplumsal hayatta yer edinmelerini amaçlayan dernekler (Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti gibi) dördüncüsü ise çeşitli amaçlarla toplanmış siyasi kuruluşlara yönelik (Türk Ocakları gibi) derneklerdir.[131] Ek olarak İkinci Meşrutiyet Dönemi kurulan Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti,

[128]Niyazi Berkes *Türkiye'de Çağdaşlaşma,* Haz. Ahmet Kuyaş, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2017, s.373.
[129] Berkes, **a.g.e.,** s.434.
[130] Berkes, **a.g.e.,** s. 444.
[131] A. Özkiraz ve M. N. Arslanel, *İkinci Meşrutiyet Döneminde Kadın Olmak*' dan aktaran, Harun Aydın, *Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türkiye'de Kadın*, Current Research in Social Sciences, 2015, C.1, S.3, s.89.

Donanma Cemiyeti Hanımlar Şubesi, Hizmet-i Nisvan, Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi, Osmanlı Kadınları Terakkiperver Cemiyeti gibi birçok dernek de vardır.[132] II. Meşrutiyet Dönemi'nde feminist hedefleri olan bazı cemiyetler de kurulmuştur: Kadınları Esirgeme Derneği, Teali Nisvan Cemiyeti, Osmanlı Cemiyet-i Nisaiyye bunlardan bazılarıdır.[133] Türkçeyi iyi yazıp okumak, İngilizce derslerine devam etmek gibi bazı kayıt koşulları bulunan ve amacı kadınların geleneksel çizgilere bağlı kalarak yükselmesi olan Teali Nisvan Cemiyeti ise Halide Edip tarafından kurulmuş olup bu cemiyettekiler kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesini savunur.[134]

Bu dönemde kurulan cemiyetler ve dergilerle ilgili olarak ayrıca Berkes'in şu tespitlerini belirtmek faydalı olacaktır:

> *"Bu şişirilmiş olaylara bakarak gerçekten büyük ölçüde bir kadın özgürlüğü yolu açıldığını sanmamak gerekir. İstanbul, Selanik, İzmir gibi şehirler dışında kadınlar hâlâ çarşaf ve peçe altındadırlar; Türk halkının büyük çoğunluğu olan köylü arasında kadın zaten hiçbir zaman çarşaf ve peçe giymemiştir. Görülen olaylar sadece İstanbul'da Kadınlar dünyası, Mahasin, Kadın, Demet gibi az ömürlü resimli kadın dergileri, bunlarda moda ilânlarının gözükmesi, bu dergilerde kadın yazarların daha çok edebiyat niteliğinde yazılarının çıkmasıdır. Bazı şehir kadınları İslâm, Avrupa ve Rus kadın kıyafetlerinin karışımı bir sokak kıyafeti geliştiriyordu. Peçe hâlâ yerinde durmakla birlikte, yüzü saklamaktan çok bir süs olarak kullanılıyordu. Avrupa kadın kıyafetlerinde görülen yandan düğmeli botlar, çoraplar, eldivenler şurada burada görülüyordu. Bununla birlikte, asıl halkın kadınları başkentte bile hâlâ kalın siyah çarşaf içindeydi. Ancak Birinci Dünya Savaşı geldiği zaman bu kütlenin kadınları iş hayatına girmek zorunda kalmıştır"*[135]

Serap İlkhan'ın eserinden yararlanarak kadın dergilerine yönelik olarak bu dönemdeki dergilerin Batıcı ve Türkçü olarak ayrıldığını da belirtmek gerekir. Batıcı dergiler arasında *Kadınlar Dünyası, Mefharet, Kadınlar Âlemi, Osmanlı Kadınlar*

---

[132] İ.Ş. Kaymaz, *Çağdaş Uygarlığın Mihenk Taşı: Türkiye'de Kadının Toplumsal Konumu*'dan aktaran, Harun Aydın, "Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türkiye'de Kadın", *Current Research in Social Sciences*, 2015, C.1, S.3, s.89.

[133] Serap İlkhan, "II. Meşrutiyet Döneminde Kadın", *Bayterek Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi*, Haziran 2018, C.1, S.1, s.62.

[134] İlkhan, **a.g.e.,** s.62.

[135]. Niyazi Berkes *Türkiye'de Çağdaşlaşma,* Haz. Ahmet Kuyaş, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2017, s. 445.

Âlemi, Kadınlara Mahsus Gazete gibi dergiler varken Türkçü dergiler arasında *Kadınlık Hayatı, Kadınlık, Türk Kadını, Siyanet, Bilgi Yurdu* gibi dergiler yer alır.[136] Kılıç ise Meşrutiyet Dönemi'nde çıkan *Mürüvvet* dergisi ile ilgili olarak amacının kadınların kültürel düzeyinin artırılması olduğunu söyleyerek Avrupa'da çokça bulunan kadına yönelik yayınlara rağmen Osmanlı'da böyle bir faaliyetin olmaması dikkat çekmiş ve bu konuda çalışmalara *Mürüvvet* dergisinin de katıldığını belirtmiş; dergi de kadınların hayatlarındaki sorunlara yönelik cevaplar bularak bir nevi avukatlık görevi de gördüğünü ifade etmiştir.[137] Ayrıca bu noktada Berkes de Selanik ve İstanbul'da kurulan kadın derneklerinden bahsederek *"Tefeyyüz, Cemiyet-i Hayriye-i Nisvan, Nisvan-ı Osmaniye, Müdâfaa-i Hukuk-ı Nisvan gibi halk kadınlarının anlamlarını bile anlayamayacağı adlar taşıyan kadın cemiyetleri çalışmaya başladı. Adı, kadın haklarını savunma anlamına gelen son cemiyet, feminizm akımını başlatan Kadınlar dünyası adlı bir de dergi çıkarıyordu"*[138] demektedir.

Meşrutiyet Dönemi'nden sonra Mütareke Dönemi'nde de kadının yeri, rolü ve değişimi toplumsal çerçevede oldukça önemlidir. Kadınlar, birçok açıdan Milli Mücadeleyi desteklerken bir yandan işçi olarak iş hayatına da katılmışlardır. Berkes, *"Çok sayıda işçi kadın, özellikle Birinci Dünya Savaşı yıllarında dikiş, dokuma ve tütün yapımevlerinde işçi olarak çalışmaya başladılar. Kadın öğretmen yetiştirme alanında da ilerlemeler oluyordu. Kadınlar arasında ulusal ölçüde tanınan kişiler yetişiyordu. Bunların başında, yazar olarak ün kazanan Halide Edip gelir"*[139] demektedir. İçli'nin ifadelerine göre; Kurtuluş Savaşı'nda bir erkek kadar savaşa hizmet eden kadınlarımız, düşmana esir dahi düşse davasından vazgeçmemiştir: Cumhuriyet Dönemi ile 1919 yılında kurulan Anadolu Kadınları Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti de kadınların haksızlıklar karşısında sessiz kalmadıklarını göstermektedir. Bu cemiyet topladığı yardım paraları ile cepheye ve cephe gerisinde yardıma ihtiyacı olan insanlara yardım etmiştir.[140] Yine bu dönemde mücadele eden Nene Hatun,

[136] Serap İlkhan, "II. Meşrutiyet Döneminde Kadın", *Bayterek Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi*, Haziran 2018, C.1, S.1, s.63.
[137] Neslihan Kılıç, "Osmanlı Kadın Dergilerine Bir Örnek: Mürüvvet", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, C.4, S.3, 2015, s.746-750.
[138]Niyazi Berkes *Türkiye'de Çağdaşlaşma,* Haz. Ahmet Kuyaş, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2017, s. 446.
[139] Berkes, **a.g.e.,** s.445- 446.
[140] Tülin İçli, "Atatürk ve Türk Kadını", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.9, S.25, 1992, s.68.

Onbaşı Nezahat, Şerife Bacı ve Kara Fatma gibi kadınlarımızın ismini de burada anmak gerekir.

Şefika Kurnaz, Milli Mücadele dönemindeki kadınları içinde bulundukları durum ve faaliyetleri bakımından şu gruplar altında toplar:

> *1- İşgâl bölgesindeki maruz kaldıkları tecâvüz ve taarruzlar sebebiyle erkekleri göreve çağıran mazlum kadınlar.*
> *2- Eline silâh alarak bizzat savaşa katılanlar veya cephe gerisinde hizmet verenler (Yaralıya bakanlar, askere yiyecek-giyecek temin edenler).*
> *3- Geniş kitleyi uyandırmak için dernek ve basın faaliyetine katılanlar. Bunların en meşhurları, başta Halide Edip olmak üzere Nakiye Elgün, Müfide Ferit Tek'tir.*
> *4- Faaliyete moda diye bakanlar ve bu yüzden katılanlar, İstanbul sosyete hanımları, bu faaliyetlerin dışında kalanlar."*[141]

Görüldüğü üzere Türk toplumunun geçirdiği tarihsel merhaleler kadınların çeşitli problemlerini açığa çıkarmaktadır. Elbette tarihî süreç içerisinde kadın ve kadınlığa dair söylenecek daha birçok söz vardır. Bahsedilen süreçlerden yola çıkıldığında Cumhuriyet'in öncesi ve sonrasında kadın ve edebiyat ilişkisinin yoğun bir şekilde iç içe geçtiği vurgulanmalıdır.

2.3. Cumhuriyet'in İlanıyla Birlikte Türk Edebiyatında Kadın

Cumhuriyet ile birlikte sadece yeni bir devlet anlayışı değil, aynı zamanda yeni bir toplumsal yaşamın başladığı; kültür ve medeniyet çevresinin değiştirildiği; toplumsal değişimlerin günlük hayatı büyük ölçüde etkilediği görülmektedir. Özellikle Cumhuriyet sonrasında Medeni Kanunu'nun ortaya çıkışıyla kadınların toplum hayatındaki konumları da değişmiştir. Nitekim İçli'nin aktardığına göre, Atatürk, Cumhuriyet'in ilanında dokuz ay önce Milli Mücadele Dönemi'nde kadının desteğini de görerek kadınların haklarında değişikliğe gidilmesi gerektiğini ve inkılap ihtiyacı olduğunu vurgulamış, kadınlar için *"erkeklerden daha çok aydın, daha çok feyizli, daha çok bilgili olmaya mecburdurlar"*[142] demiştir. Diğer taraftan Gülendam,

[141] Şefika Kurnaz, *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839- 1923),* T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara, 1991, s.107.
[142] Tülin İçli, *Atatürk ve Türk Kadını*, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C.9, S.25, 1992, s.71.

Medenî Kanun'un sadece kadınlara eşit haklar getirmediğini, erkeğin üstünlüğünü de gösterdiğini; erkeğin evin reisi sıfatıyla aile birliğini temsil etmesi, kadının çalışmasının kocasının izine bağlanması, ailenin yerleşeceği evin erkek tarafından belirlenmesi, çocukların velayetinin babasında kalması gibi birçok madde ile aslında Medenî Kanun'un tezat durumlar oluşmasını; Cumhuriyet'in ilanından 11 yıl sonra kadınlara hakların verilmesinin övülecek bir şey olmadığını dile getirmektedir.[143] Nitekim, toplum içerisinde yaşayan ve onu gözlemleme olanağı bulan yazarlar da kadının bu durumunu eserlerine yansıtmışlardır. Çelik bu konuda, Batılılaşma sürecinde değişimden en çok etkilenenler ve bu değişimi en çok yansıtanlar kadınlar olduğunu dile getirir. Kadınların toplumsal statüleri, kılık kıyafetleri, aile içindeki konumları medeniyetler arası geçişte ölçüt kabul edilmektedir. Batılılaşma toplumda hapsolmuş kadını ev ortamından cemiyet hayatına sokmak için bir adımdır.[144] Her durumda da toplum hayatı içerisindeki değişim ve bu değişimin boyutları; roman, dergi, öykü, şiir gibi toplumlara seslenerek kültür aktarımı gerçekleştiren edebiyat eserlerine yansımıştır. Benzer tarihsel süreç içerisinde yani toplumsal değişimin olduğu dönemlerde edebi eserlerin çok önemli bir yer tuttuğu vurgulanmalıdır. Arslan, *"Osmanlı- Türk edebiyatında, ilk roman denemeleri 1870- 1880 arası ortaya çıkar. Tanzimat'ın ilk kuşağına mensup ilk romancılar sanatı toplum hizmetinde olması gerektiği görüşündeydiler"*[145] demektedir. Sanat anlayışının topluma etkisi dışında bir de toplum anlayışının sanata etkisinin karşılıklı ilişki oluşturduğu durumlar söz konusudur. Taner Timur, Fransızca temelli ilk Osmanlı çevirilerinde romantik aşkın en tipik örneklerinin bulunuşunun, Osmanlı zihniyetindeki evrimin bir belirtisi görerek aşkla ilgili şu tespiti yapar: *"Aslında Avrupa gerçeklerine de, Osmanlı gerçeklerine de uymayan bu romantik aşk, bir ölçüde, bu kültürlerin geride bıraktıkları "mistik aşk"ın laikleşmiş şekliydi. Bu haliyle gerçekçi bir roman anlayışına geçiş sürecini de kolaylaştırmıştır*"[146] Timur, Osmanlı'da değişimi romanlar üzerinden kapsamlı bir şekilde dile getirmektedir. Bu noktada örneğin, *"Osmanlı aydınının Avrupa'yı ciddî tarih ve sosyolojik incelemelerinden önce,*

[143] Ramazan Gülendam, *Türk Romanında Kadın Kimliği*, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum, 2006, s.17-18.
[144] Hüseyin Çelik, *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Sosyal Tenkit*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, s.209.
[145] Nihayet Arslan, *Türk Romanının Oluşumu Dış Gerçeklik Açısından İnceleme*, Phoenix, Ankara, 2007, s.85.
[146] Taner Timur, *Osmanlı- Türk Romanında Tarih Toplum ve Kimlik*, AFA Yayınları, İstanbul, 1991, s. 21.

gerçekleri olduğundan da karanlık ve çirkin gösteren romanlarla tanıma durumundaydı; böylece askerî ve teknolojik nedenlerle Batı'yı taklide zorlandığı bir dönemde, bu uygarlığı ahlaken yozlaşmış, aile kurumu çökmüş ve tüm kadınları sadakat duygusunu kaybetmiş bir uygarlık olarak görmeye başlamıştır"[147] gibi ifadeleri çok çarpıcıdır. Ayrıca Timur, Osmanlı romanlarında kadın, aşk ve kölelik[148] konusundan bahsettikten sonra Osmanlı Romanında Batılı Kadın bölümünde şunları ifade eder:

> *"Tanzimat romanında batılı kadın da önemli bir yer işgal eder; fakat o, aşk maceralarına da karışmakla beraber, daha çok bir uygarlık öğretmenidir. Batılı kadın Osmanlı romanına çeşitli statülerde girer. Osmanlı kibarlarının aile dostu olarak girer, mürebbiye olarak girer, bazen de bar ve payvon kadını, şarkıcı gibi küçük görülen konumlarda metres olarak girer. Bunlardan en yaygın işleneni "mürebbiye" tipidir."*[149]

Taner Timur, 19. yüzyılın sonunda batılı kadınların, Osmanlı hayatının her an rastlanan parçası olmadığını ve bu yüzden aşk ve şehvet konularında onların yerini sık sık Osmanlı gayrimüslim kadınların aldığını belirterek bunların Osmanlı romanına örnek bir aşk süjesi olmaktan ziyade, *"Batı ahlakî çöküntüsünün uzantısı, şehvet objeleri olarak sokulmuştur"*[150] demektedir. Timur, kölelik- cariyelik dışında, aynı ya da yakın sınıftan Müslümanlar arasındaki aşk ise Osmanlı romanına Halit Ziya ve Hüseyin Rahmi ile girdiğini belirtmektedir.[151]

Cumhuriyet'ten sonra kadınların toplum üzerindeki etkilerinin arttığı Türk toplumunda kadınların edebiyat tarihindeki yerinin Cumhuriyetle birlikte başlamadığını da belirtmek gerekmektedir. Sayıları ve etkileri az olmakla birlikte Cumhuriyet öncesinde de şiir türünde eser veren birçok kadın şair bulunmaktadır. Karaca; Türk edebiyatında 15. yüzyıl sonlarına kadar bilinen tek kadın şair, Selçuklu döneminde yaşamış Müneccime Hatun olduğunu belirtir.[152] 15. yüzyılda Anadolu Selçukluları devrinde yaşamış Ergûvan Hatun, 16. yüzyılda yaşamış Mihrî

[147] Taner Timur, *Osmanlı- Türk Romanında Tarih Toplum ve Kimlik*, AFA Yayınları, İstanbul, 1991, s. 24.
[148] Timur, **a.g.e.,** s. 25- 28.
[149] Timur, **a.g.e.,** s. 28.
[150] Timur, **a.g.e.,** s. 31.
[151] Timur, **a.g.e.,** s. 33.
[152] Nesrin Karaca, *Yazmak, Kimlik ve Metin Odağında Türk Edebiyatında Kadın Yazarlar*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2018, s.17.

Hatun'dan sonra Tûti, Sıtkı Emetullah, Ani Fatma, Zübeyde Hanım, Mahşah Hanım gibi kadın şairler, 17. yüzyıl aşk edebiyatı sahasında Afife Sultan bu kadın şairlerden bazılarıdır.[153] Ayrıca Türk toplumunda kadınlar, Tanzimat'tan sonra sadece şair olarak değil; roman, hikâye, tiyatro, makale yazarı ve tercüman olarak da eser vermişlerdir. Burada "Uryân Kalb" takma adıyla şiirler yazmış olan Nigar Hanım ve evi Hececilere toplantı yeri olan bir diğer şair İhsan Refet Hanım'ın isimleri zikredilir.[154] Elif Mahir Metinsoy'un da söylediği gibi ilk Osmanlı- Türk kadın romancısı 1877 yılında yayımlanan *Aşk-ı Vatan* adlı romanın yazarı Zafer Hanım'dır.[155]

Karaca'nın bu dönemde eser veren kadın yazarlar hakkında verdiği bilgileri şu şekilde özetleyebiliriz: Şiirden çok düz yazı kaleme aldığı halde şair yönü ile bilinen Makbule Leman, makalelerinde kadın terbiyesi ve ahlâkı üzerinde durur. Aynı dönem başka bir kadın şair Yaşar Nezihe (Bükülmez) klasik tarzda şarkı ve şiir yazar. Tanzimat sonrasında "*Uhuvvet"* adlı romanı olan Selma Rıza, ilk yazarlar arasından değerlendirilebilir. Tanzimat sonrası yazı hayatımızın en seçkin kadın siması Fatma Aliye Hanım, devrin önemli siyaset ve bilim adamlarından Ahmet Cevdet Paşa'nın kızıdır. Servet-i Fünûn döneminde farklı bir yaklaşımla kara sevda romanları yazan Güzide Sabri kadın yazarlar içerisinde 20. yüzyılın ilk yıllarında geniş ve popüler bir şöhret kazananların ilkidir. Karaca bunun dışında daha birçok önemli kadın yazar ve şairin isimlerine yer verir. Nihayetinde bahsedildiği gibi Milli Mücadele döneminin simge isimlerinden olan Halide Edip Adıvar ile çağdaşı Müfide Ferit Tek söz konusu kadın yazarlardandır.[156]

Bu noktada Türk tarihinin en etkili kadın şahsiyetlerinden biri olan Halide Edip'in üzerinde durmak gerekir. Adıvar, Amerikan Koleji'nden mezun olan ilk Müslüman Türk kadını olup 1901 yılında ünlü matematikçi Salih Zeki ile evlenmiş ve bu

[153] Nesrin Karaca, *Yazmak, Kimlik ve Metin Odağında Türk Edebiyatında Kadın Yazarlar*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2018, s.17- 19.
[154] Karaca, **a.g.e.,** s.21-22.
[155]Elif Mahir Metinsoy, "Türk Kadını Dergisi ve Mütareke Döneminde Kadın", *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2020, S.64, s.274.
[156] Nesrin Karaca, *Yazmak, Kimlik ve Metin Odağında Türk Edebiyatında Kadın Yazarlar*, Akçağ Yayınları, Ankara. 2018 s.23- 27.

evliliğinden iki çocuğu olmuştur.[157] 1910 yılında eşinin ikinci bir evlilik yapmak istemesi üzerine Halide Edip, bu durumu kabul etmeyerek eşinden ayrılır.[158] Halide Edip, Teâîl-i Nisvan Cemiyeti'nde yardım ve hastabakıcılık yapar. 1917'de ise Adnan Adıvar ile evlenir.[159] Kurtuluş Savaşı'nda da etkin rol oynamış olan Halide Edip savaştan sonra yönetimden istediklerini bulamayarak ülkeyi terk etmiş, milletvekilliği yapmış ve 1954'de siyasetten çekilerek üniversitelerde ders vermeye başlamıştır.[160] Ayfer Yılmaz, Halide Edip'in romanlarında kadınlarla ilgili genellikle; kadın erkek eşitliği, kadının eğitimi, kadında milli duygular, ideal kadın, kadın ve cinsellik, kadın ve kültür gibi birçok konuya değindiğini belirtmiştir. Ayrıca kadınları cahil kadın, dişil kadın, aydın kadın, taklitçi kadın gibi ayırırken yazarın olumlu tiplerden yana olduğunu da gizlemeyen bir tavır sergilediğini belirtmiştir.[161] Mücadeleci ruha sahip kadınlarımızdan bir diğeri olan Fatma Aliye Hanım; Babası Ahmet Cevdet sayesinde iyi bir eğitim almış, Fransızca öğrenmiş, II.Abdülhamit'in yaverlerinden olan Faik Bey ile evlendikten sonra eşi tarafından okuma yazması engellenmiş, ancak Fatma Aliye buna uzun zaman boyun eğmemiştir.[162] Fatma Aliye'nin edebiyatımızdaki önemi, kadın sorunlarından bahseden ilk kadın yazar oluşudur.[163] Serap İlkhan, Fatma Aliye Hanım'ın hem Tanzimat döneminin hem de II. Meşrutiyet döneminin bütün kadın yazarlarını etkilediğini belirtir. Fatma Aliye, kadının sosyal hayattan dışlanmasının neticesinde Osmanlı'da gerileme yaşandığını savunur. Kadının çalışma hayatında düşük ücretlerle iş bulabilmesini eleştirmekten de geri durmamıştır.[164] Fatma Aliye Hanım kardeş olmalarına rağmen kadın hakları

[157] M. Avcı "Osmanlı Devleti'nde Kadın Hakları ve Kadın Hakları'nın Gelişimi İçin Mücadele Eden Öncü Kadınlar" dan aktaran, Serap İlkhan, "II. Meşrutiyet Döneminde Kadın", *Bayterek Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergis*i,Haziran 2018, C.1, S.1, s.66.

[158] Şerif Aktaş, "Halide Edip Adıvar" dan aktaran, Serap İlkhan, II. Meşrutiyet Döneminde Kadın, *Bayterek Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi*, Haziran 2018, C.1, S.1, s.66.

[159]Serap İlkhan, II. Meşrutiyet Döneminde Kadın, *Bayterek Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi*, ,Haziran 2018, C.1, S.1, s.67.

[160]Müşerref Avcı, "Osmanlı Devleti'nde Kadın Hakları ve Kadın Hakları'nın Gelişimi İçin Mücadele Eden Öncü Kadınlar"'den aktaran, Serap İlkhan, "II. Meşrutiyet Döneminde Kadın", *Bayterek Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi*, Haziran 2018, C.1, S.1, s.67.

[161] Ayfer Yılmaz, "Halide Edip'te Kadın Hakları", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, 20/1, 2013, s.126.

[162] Müşerref Avcı, "Osmanlı Devleti'nde Kadın Hakları ve Kadın Hakları'nın Gelişimi İçin Mücadele Eden Öncü Kadınlar"'den aktaran, Serap İlkhan, "II. Meşrutiyet Döneminde Kadın", B*ayterek Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi,*Haziran 2018, C.1, S.1, s.67.

[163] Firdevs Canbaz, "Fatma Aliye Hanım'ın Romanlarında Kadın Sorunu"dan aktaran, Serap İlkhan, "II. Meşrutiyet Döneminde Kadın", *Bayterek Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi*, Haziran 2018, C.1, S.1, s.67.

[164] Besim Yıldırım- Salih Seyhan, "1914 Yılında Yayınlanan Kadın Gazetelerinden 'Kadınlık'a Göre Kadın"*, İletişim Dergisi*, S.23, Aralık, 2015, s.43.44.

konusunda farklı bir bakış açısına sahip olan Emine Semiye Önasya'dan ayrılır. Önasya, Batı'da eğitim gören ilk kadınlarımızdandır.[165] Fatma Aliye daha çok İslami kadın yaratma çabasında iken Emine Semiye feminist bir yaklaşımla kadın sorununa eğilmekte; kadın erkek eşitliğine ağırlık verirken kadınların maneviyat, zekâ gibi yönlerden erkeklerden daha üstün olduğunu dile getirmektedir.[166] Türk edebiyatının içerisinde yer almış önemli kadın şahsiyetler tabii ki bu kişilerle sınırlı değildir. Verilen mücadeleler ve talep edilen haklar da bütün bir ulus ilgilendirmektedir. Öte yandan Türk edebiyatı içerisinde sadece kadın yazarlar değil aynı zaman eserlerde var olan ve yaratılan kadın imajı da toplum açısından önemlidir. Osmanlı'nın son dönemi ile Cumhuriyet'in ilk yılları arasında toplumsal meseleler edebiyatta da kadının konumunu belirleyen unsurlar olmuştur. Nitekim Gülendam, yeni bir kimlik arayışının II. Meşrutiyetten sonra görüldüğünü söylemekte; Cumhuriyet'e kadar olan romanlarda, birkaç istisna dışında kadının henüz meslek sahibi olmadığı ve evin dışındaki hayatta aktif olarak yer almadığını gözlemlendiğini; kadının sadece iyi bir eş ve iyi bir anne olabilmesi için seviyesinin yükseltilmesinin gerekliliği vurgulanır, demektedir. Gülendam, Cumhuriyet sonrası romanlarda ise kadının evin dışındaki hayatta da aktif görüldüğü belirtmektedir.[167] Dereli Saltık da *Halit Ziya Uşaklıgil'in Hikâyelerinde Kadın Figürler* çalışmasının girişinde Türk Modernleşmesi açısından konuyu değerlendirerek II. Meşrutiyet, Osmanlı kadınının bireysel kimliğini keşfetmesi açısından bir dönem noktası olarak kabul edilir demektedir.[168]

Gülendam, Cumhuriyet sonrasında roman yayımlayan yazarlarla ilgili olarak *"...kadının toplumdaki gerçek yerini almasını istediklerini ancak kadının, bu hürriyet ortamı içerisinde ve modernleşmeyi yanlış anlayarak ahlâkî çöküntüye uğraması endişesini de sürekli taşırlar"*[169] diyerek Güntekin'in de aralarında bulunduğu bu yazarlarla ilgili olarak *"Kadının batılı eğilimini ve batılılaşma çabalarını eleştirir ve hatta kınarlar. Cömert, eşine ve ailesine bağlı, namuslu ve*

[165] Karagöz S. ve Şanal M. ,"İkinci Meşrutiyet Dönemi Kadın Gözüyle Kadın Eğitimi' den aktaran, Serap İlkhan, "II. Meşrutiyet Döneminde Kadın", *Bayterek Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi*, Haziran 2018, C.1, S.1, s.69.
[166] İlkhan, **a.g.m.,** s.69.
[167] Ramazan Gülendam, *Türk Romanında Kadın Kimliği*, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum, 2006, s. 28- 29.
[168] Eylem Dereli Saltık, *Halit Ziya Uşaklıgil'in Hikâyelerinde Kadın Figürler*, Kriter Yayınevi, İstanbul, 2019, s.5.
[169] Ramazan Gülendam, *Türk Romanında Kadın Kimliği*, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum, 2006, s. 29.

itaatkâr kadın tipi ön plâna çıkarılır"[170] der. Gülendam, Güntekin'in *Yaprak Dökümü* romanını da örneklendirerek "kadının hür olduğu ortamda bozulabileceğine inanırlar ve bu yüzden mutlaka onu yönlendirecek bir erkeğe ihtiyacı olduğunu iddia ederler" demekte; ardından aralarında Güntekin'i de örneklediği erkek yazarlar arasında *"toplumun tümü değişmediği sürece kadının da değişmeyeceği ve istediği huzurlu ortama kavuşamayacağı görüşünde birleşirler*"[171] demektedir. Bunun yanında Reşat Nuri Güntekin'de doğrudan "kadın" değil "toplum" ön plandadır. Dolayısıyla Güntekin'in eserlerinde kurgulanan kadını anlamlandırabilmek için dönemin kendi şartlarını içinde bulunduğu toplumsal ve kültürel yapıya göre bir bütün içinde değerlendirmek gerekir.

Roman dışında kadın imajı ve imgesinin toplum hayatında yer edindiği bir diğer önemli değişiklik dergilerde yaşanır. Meşrutiyetle gelişen kadın dergilerinin Cumhuriyet Dönemi'nden muhteva olarak farklılıkları bulunur. Bu süreçte kadının kazandığı siyasal haklar, toplumsal statüde ve eğitim hayatında da eşitlik ile kadınların dergilerdeki konu başlıkları da değişmiştir. Cumhuriyet öncesi kadının haklarından, meslek sahibi olmalarından dem vurulurken Cumhuriyet ile birlikte kadın dergilerinde artık konu kadının fiziksel görünüşüne 'Batılı kadın' algısı ortaya çıkmıştır.[172] Cumhuriyet'in ilk kadın magazin dergisi *Süs*, haftalık olarak çıkmaya başlamış; Cumhuriyet'in ilanından sonra yayınlanan ilk kadın dergisi *Firüze* yayımlanmış; bunların dışında *Kadın Yolu, Cumhuriyet Kadını, Elle, Hanımeli, Resimli Hayat, Kadınca* gibi birçok dergi Cumhuriyet Dönemi'nde çıkmıştır.[173] Genel olarak kadına bu dönem biçilen rollerden biri iş hayatında eğitimli profesyonel kadın; topluluklar kulüpler kuran sosyal kadın; uygun eğitim ve terbiye alan anne ve eş; gece kıyafetleriyle balolarda dans eden, erkeklerle birlikte eğlenebilen feminen kadındır.[174] Cumhuriyet Dönemi'nde çıkan kadın magazin dergisi *İnci'de;* Batı'nın moda akımları anlatılırken kadınların tarih, edebiyat, sanat gibi alanlarda da

[170] Ramazan Gülendam, *Türk Romanında Kadın Kimliği*, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum, 2006, s.29.
[171] Gülendam, **a.g.e.,** s.30.
[172] Mutlu, N., Popüler Kadın Dergilerinde Kadın Temsili Örnek Olay: Cosmopolitan Dergisi' den aktaran, Selda Malkoç Kılıç, Duygu Vefikuluçay Yılmaz, "Cumhuriyet Dönemi Kadın Dergileri (1923-1992)", *Uluslararası Toplum Araştırma Dergisi*, 2019, C.10, S.17, s.2141.
[173] Selda Malkoç Kılıç, Duygu Vefikuluçay Yılmaz, "Cumhuriyet Dönemi Kadın Dergileri (1923-1992)", *Uluslararası Toplum Araştırma Dergisi*, 2019, C.10, S.17, s.2146.
[174] Fatma Acun, "Görsel Verilerle Kadın İmajı", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.96, 2007, s.98.

okuyucularının bilgi sahibi olmaları istenmiş; dergisinde kadınların kıyafetinden saç aksesuarlarına, çarşaf modellerinden yaşmak modasına kadar birçok konuda farklı fikirler sunulmuş; nihayetinde kadınlara gereken hakları verilmesi hususu da belirtilerek kadınlarımızın bu konuda eğitim alıp cemiyet hayatında aktif rol oynaması gerektiği vurgulanmıştır.[175] Cumhuriyet'in ilanı ile kadın hakları ve kadınlıkla ilgili meseleler bu dergilerde yer alır. Gülendam'ın da belirttiği gibi, Tanzimat, Meşrutiyet ve Cumhuriyet ile birlikte 'çağdaş kadın kimliği' oluşmaya başlamıştır. Toplumsal istikrarda aile hayatının aile hayatının önemi bilindiği gibi en temel unsur olarak görülen kadının da ehemmiyeti artmaktadır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası Batı'da oluşan toplumsal kargaşayı da kadınla önlemeye çalışan Avrupa, kadınları eve ve ailelerine de yöneltmeye çalışmışlardır. Bu dönemde kadın sosyal kimliğini aile kurumuyla ifade eder. Batılı kadındaki bu değişim Türk kadınında da görülmüştür. Cumhuriyet Dönemi'nde kadın hakları çağdaş medeniyet için en önemli unsur olduğu için kadınlar ilk zamanlarda aileyi kuran ev hanımı rolünden 1946 sonrası meslekî kimlik de kazanmış artık okumuş-meslek sahibi kadın olarak toplumda yerini almıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye'de yaşanan siyasi değişimlerle Batı'ya daha fazla yaklaşma amacı güdülmüştür. Bunun gereği olarak da kadının Amerikan hayat tarzına bağlı olarak çağdaşlık kazanması amaçlanmıştır.[176] Nitekim benzer yıllarda edebiyat araştırmaları çevreleri de buna uygun olarak gelişmiştir. Kolcu, Feminist edebiyat kuramının ya da eleştirisinin 1960'lardan sonra Batı'da yapılan kimi analitik çalışmalar neticesinde geliştiğini söylemek mümkündür[177], der. Kolcu'ya göre, feminizmin edebiyat ve sanata yansıması da hayli renkli ve zengin bir duyarlılığı doğurmuş; bu zenginlik kadına (feminen) ve onun edebiyat eserleri karşısında nesne, özne, vak'a ve ideolojik bir figür olarak bakmamızın doğru olacağı kanaatini uyandırmıştır.[178] Kolcu feminist edebiyat kuramını; dört açıdan sınıflandırılmıştır. Bunlar: okur olarak kadına yönelik feminist edebiyat kuramı, yazar olarak kadına yönelik feminist kuramı, psikanaliz

[175] Cansu Tüzer, Emrah Çetin, "İnci Dergisi Üzerine Bir Değerlendirme", *Milli Eğitim Dergisi*, S. 216, Güz, 2017, s.206-210.
[176] Ramazan Gülendam, *Türk Romanında Kadın Kimliği*, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum, 2006, s.19-21.
[177] Ali İhsan Kolcu, *Edebiyat Kuramları Tanım- Tenkit- Tahlil*, Salkımsöğüt Yayınevi, Erzurum, 2010, s.358.
[178] Kolcu, **a.g.e.,** s.359.

açısından feminist edebiyat kuramı ve Marksist/ sosyalist açıdan feminist edebiyat kuramıdır.[179]

Görüldüğü gibi Türk edebiyatında kadın konusu çok geniş ve farklı olgularla birlikte ele alınması gereken bir durumdur. Fakat konuyu daha fazla detaylandırmak çalışmanın kapsamını aşacaktır. Bu sebeple Reşat Nuri Güntekin'in romanlarında yer alan kadınlar konusu incelenmeden önce yazarın kadınlara bakış açısı üzerinde durulacak ardından romanlar merkezinde kadın konusu tüm yönleri ile ele alınacaktır.

2.4. Türk Edebiyatı İçerisinde Reşat Nuri Güntekin ve Kadın

Reşat Nuri Güntekin'in hayatına ve edebî kişiliğine girişte değinilmiştir. Yazarın kişisel veya toplumda gözlemleyerek edindiği tecrübelerinin eserlerinde önemli bir yer tuttuğu ortaya konulmuştur. Güntekin'in edebî kişiliği içerisinde kadının yeri ve durumunu ortaya koymak ayrıca önemlidir. Bu nedenle çalışmanın bu bölümünde Reşat Nuri Güntekin'in hayatında ve eserlerindeki kadın konusuna kısaca değinilecektir. Güntekin'in romanlarında kadınların durumu ve ele alınışı konusu üzerinde bugüne kadar birçok çalışma yapılmıştır. Farklı araştırmacılar onun romanlarında kadınların işleniş biçimiyle ilgili değerlendirmelerde bulunurlar. Söz konusu araştırmacılardan İbrahim Zeki Burdurlu, Reşat Nuri Güntekin'in romanlarında kadınların genel özellikleri şu şekilde tasnif etmektedir:

1. "Çoğu yabancı okullarda (Amerikan Koleji, Fransız Lisesi) öğrenim görmüştür.
2. Çoğunluğu iyi bir aile ortamında yetişmiştir.
3. Vakaların önünde yer alanların çoğu genç kızlardır. Yaşlı olanlar önde değil ikinci, üçüncü derecede önemlidirler.
4. Kızların bir bölüğü, ailelerinin içinde değil akrabalarının yanında büyütürler, eğitilirler.

[179] Ali İhsan Kolcu, *Edebiyat Kuramları Tanım- Tenkit- Tahlil*, Salkımsöğüt Yayınevi, Erzurum, 2010, s.359- 379.

5. Çoğu duygusal bir yaşamın içinde, ülke sorunlarıyla ilgilenmeden yaşarlar, kendi acılarını çekerler, kendi bireysel serüvenleri içindedirler"[180]

Burdurlu, Güntekin'in romanlarında kadınların varlığını, sosyal konuları tasniflerken de ele alır. Örneğin; *Çalıkuşu*'nda kadın erkek ilişkilerindeki kapalılık, ayrılık, gereksiz bağnazlık yaşamdaki gelişmeyi önlemediğini söylerken bu kapalılığı *Gizli El* romanında uzaklık şeklinde yorumlayarak çevrenin baskısını sebep olarak gösterir. *Dudaktan Kalbe* romanında karı-koca arasındaki yaş farkının fazla olması mutsuzluğa yol açtığını dile getirirken *Yeşil Gece* romanında toplumun ortak fikri olarak kadın haklarının yer etmediği vurgular. Bunların dışında diğer romanlarda da buna benzer tespitlerde bulunmuştur. [181]

Uyguner de Güntekin'in romanlarında yer alan kadın ve erkek karakterlerin sosyal, bedensel ve psikolojik yönlerden bazı benzerlikleri olduğunu söylemektedir.[182] Bu noktada kadınlar sosyal açıdan hemen hepsi orta halli ve saygın bir aileye mensup, birçoğu annesiz büyümüş ve birçoğu yabancı okullarda okumuş bilgili ve aydın kişilerden oluşurken; bedensel açıdan çoğunlukla genç kız ya da evli genç kadın; psikolojik açıdan ise çeşitlilik gösterirler.[183]

İsmail Fatih Ceylan da Güntekin'in romanlarındaki kadınlara bakıldığında genel anlamda hareketli ve çevresinde etkili kişiler olduğunu dile getirerek olayların önünde yer alan kadınların çoğu genç kızlardır, yaşlı hanımlar geri planda yer alırlar demekte bu kadınların bir kısmının karakterleri ve tecrübeleriyle etkili olduğunu yaşlı hanımlar arasında romandaki kızlara yön gösterici, terbiye edici olanları bulunduğunu belirtir.[184]

Reşat Nuri Güntekin ve eserlerinde şahıslar üzerine en kapsamlı çalışmalardan birisini yapan Birol Emil, Reşat Nuri Güntekin'in romanlarındaki kadınlar

[180] İbrahim Zeki Burdurlu, *Reşat Nuri Güntekin*, Toker Yayınları, İstanbul, 1998, s.47.
[181] Burdurlu, **a.g.e.,** s.115-119.
[182] Muzaffer Uyguner, *Reşat Nuri Güntekin Yaşamı Sanatı Yapıtlarından Seçmeler*, Bilgi Dağıtım, Ankara, 1993, s.40.
[183] Uyguner, **a.g.e.,** s.40-43.
[184] İsmail Fatih Ceylan, *Reşat Nuri Güntekin Hayatı Sanatı Eserleri ve Eserlerinden Seçmeler*, Hikmet Neşriyat, İstanbul, s.28.

konusunda önemli bilgilere yer vermektedir. Kısaca Emil şunları belirtir: Güntekin'in romanlarında aslî şahısların çoğunluğunu erkekler teşkil eder. Ancak üç romanda *Çalıkuşu*(Feride), *Kızılcık Dalları(*Gülsüm*), Eski Hastalık*(Züleyha) kadın ön plandadır. *Dudaktan Kalbe* romanında ise erkek kahraman hâkim iken ikinci kısımda Lâmia ön plandadır. Bu dört kadın arasında benzerlikler çok azdır. Feride ile Züleyha kolejde okumaları yönünden benzer iken tamamen farklı mizaç, karakter ve insan görüşüne sahiptirler. Feride orta sınıfa mensup, insanları seven, merhametli bir kadındır. Kolej etkisiyle kendi insanına yabancılaşmamıştır. Züleyha ise kolejin ve aile çevresinin etkisiyle Feride'nin sahip olduğu özellikleri taşımaz. Feride ile aşk ve sadakat konusunda Lâmia'yı benzer olarak görebiliriz. Gülsüm ise eğitim, çevre ve sosyal tabaka anlamında hepsinden farklıdır. Gülsüm köyde yetişmiş daha sonra bir konağa evlatlık verilen alt tabakadan biri iken hayatının son döneminde tiyatroya yönelerek Şark Greta Garbo olarak anılıp şöhrete kavuşur. Gülsüm değişen bir kişi olarak romanda kendisini gösterir.[185]

Güntekin'de kadınlarla ilgili bilgilere yer veren bir diğer araştırmacı Hüseyin Çelik romanlarla ilgili özetle şu bilgileri dile getirir: İlk romanı olan *Gizli El'*de Seniha karakteri ile kadının toplumdaki yerine dikkat çeker. Seniha tahsilli, kültürlü, ağır başlı bir kadındır. Dame De Sion okulundan mezun olan Seniha, Batılılaşma konusunda olumlu yönleriyle idrak edebilmiş, yanlış batılılaşmamış bir kadındır. Romanda diğer kadınlar ise cinsel obje olmaktan çıkamadığı, eğlence ve içki yerlerinde kötü konumda olacak şekilde karşımıza çıkar.[186] *Çalıkuşu* romanında ise toplumun baskısında olan kadının durumu anlatılmaktadır. Feride'nin annesi hasta olmasına rağmen hastalığını eşinden saklar.[187]

Kısaca erkek bir yazar olarak Reşat Nuri Güntekin'in kadına bakışında eşi Hâdiye Hanım'ın tesirini de unutmamak gerekir. Hâdiye Hanım ile yapılan bir röportaj da kadın bakış açısına hâkim olduğu için bu konularda eşine yardım edip etmediği sorulduğunda; Hâdiye Hanım, kadın meselelerinde yardımcı olduğunu dile getirir.[188] Güntekin'in eşine karşı bakış açısı ise kadın- erkek konusunda bu durumun

[185] Birol Emil, *Reşat Nuri Güntekin*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1989, s.29-30.
[186] Hüseyin Çelik, *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Sosyal Tenkit*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, s.209.
[187] Çelik, **a.g.e.,** s.210.
[188] Hilmi Yücebaş, *Bütün Cepheleriyle Güntekin,* Yeni Matbaa, 1957, İstanbul, s.10.

tümleyicisi olmaktadır. Bu noktada Güntekin'in eşi Hadiye Hanım ile yapılmış bir görüşmeden Reşat Nuri ve kadınlara dair birçok bilgi edinilmektedir. Güntekin, eşi Hadiye Hanım için konuşma sanatında birinci olduğunu dile getirir.[189] Aynı görüşmeden Güntekin'in Hadiye Hanım'ın Erenköy Kız Lisesi'nden hocası olduğu bilgisine de ulaşıyoruz.[190] Bu görüşmede Reşat Nuri ile ilgili iki önemli detay göze çarpar. Bunlardan ilki Hadiye Hanım eşinin evlendikten sonra onun karakterinin değişmediğini açıklaması, ikincisi ise onun yazılarındaki küçük detayların hakikî hayattan alındığının belirtilmesidir.[191] Bu noktada Hadiye Hanım'a sorulan roman hazırlarken eşinize yardımda bulunur musunuz? şeklindeki soruya cevaben kadınlığa ait meselelerde evet cevabı[192] Güntekin'in romanlarında kadın karakterlerin oluşturmada izlediği metotlardan birisini ortaya çıkarmaktadır. Aynı görüşmede o zaman 12- 13 yaşlarında olan kızı Elâ konuşma esnasında içeriye girer. Burada Uysal, Güntekin'in gidip kapıyı açtığını kızının saçını okşaya okşaya kendisine tanıttığını belirtir.[193] Kızı Ela Güntekin'in çok sonraları Fatih Kanter ile yaptığı görüşme neticesinde Kanter, Güntekin'in kızı Ela ile kısa sürede olsa dert ortağı-arkadaşı olduğunu aktararak onun babasını şövalye ruhlu olarak tanımladığını ifade eder.[194] Ela Güntekin babasının annesini genç ve güzel olmasından ötürü kıskandığı belirtmiştir.[195] Nitekim Güntekin'in çevresindeki kadınlara destek olduğu, öte yandan onların görüşlerine değer verdiği görülür.

[189] İbrahim Zeki Burdurlu, *Reşat Nuri Güntekin,* Toker Yayınları, İstanbul, 1998, s.24.
[190] Burdurlu, **a.g.e.,** s.24.
[191] Burdurlu, **a.g.e.,**, s.25.
[192] Burdurlu, **a.g.e.,**, s.25.
[193] Burdurlu, **a.g.e.,** s.27.
[194] M. Fatih Kanter, *Ölümünün 50. Yılında Belgelerle Reşat Nuri Güntekin*, İnkılap Yayınları, Ankara,2006, s.23.
[195] Kanter, **a.g.e.,** s.84

3. BÖLÜM
REŞAT NURİ GÜNTEKİN'İN ROMANLARINDA KADIN

"*Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Kadın*" başlıklı bu çalışma; Güntekin'in romanlarında kurgulamış olduğu toplumsal yapı içerisinde kadınların yerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu çalışmaya konu edilen Reşat Nuri Güntekin'in romanları ve ilk baskı tarihleri şu şekildedir:[196]

1. *Çalıkuşu* (1922)
2. *Gizli El* (1924)
3. *Damga* (1924)
4. *Akşam Güneşi* (1926)
5. *Bir Kadın Düşmanı* (1927)
6. *Yeşil Gece* (1928)
7. *Acımak* (1928)
8. *Dudaktan Kalbe* (1932)
9. *Yaprak Dökümü* (1932)
10. *Kızılcık Dalları* (1932)
11. *Gökyüzü* (1935)
12. *Eski Hastalık (*1938)
13. *Ateş Gecesi* (1942)
14. *Değirmen* (1944)
15. *Miskinler Tekkesi* (1946)
16. *Harabelerin Çiçeği, Eski Ahbap, Boyunduruk* (1946)
17. *Kavak Yelleri* (1961)
18. *Son Sığınak* (1960)
19. *Kan Davası* (1960)

İncelenen eserlerde yer alan kadınlar; sosyal, kültürel ve ekonomik hayat açısından irdelenecek, kadın ve mekân ilişkisi üzerinde durulacak ardından kadına yönelik bakış açılarına yer verilecektir.

[196] İbrahim Zeki Burdurlu, *Reşat Nuri Güntekin,* Toker Yayınları, İstanbul, 1998, s.8-9.

Reşat Nuri Güntekin güçlü gözlem yeteneğine sahiptir. Bu özelliğiyle Güntekin, içinde yaşadığı toplumun unsurlarını ve olgularını kullanarak tespit ettiği sorunları eserlerinde kurgulayan bir yazar olarak karşımıza çıkar. Romanların basıldığı yıllar dikkate alındığında eserlerinin Cumhuriyet'in ilk yıllarında yayınlanmış olması, değişen anlayışlarla birlikte bu anlayışların kadın konusuna olan yaklaşımları da göstermesi açısından önemlidir.

3.1. Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Hayatta Kadın

Güntekin'in on dokuz romanı incelendiğinde kadınların sosyal kültürel ve ekonomik hayatta yer aldığı görülmektedir. Bu çalışmada bu doğrultuda başlıklara ayrılmaktadır. Çalışmada sosyal hayatta kadın kısmında statü, din, kıyafet, evlilik gibi unsurlar incelenirken kültürel hayatta kadın kısmında ise eğitim, dans, müzik gibi unsurlar ele alınacaktır. Ekonomik hayat kadının çalışma hayatına atılması ile belirli meslekler şeklinde romanlara yansımaktadır. İlk olarak sosyal hayatta kadın incelenecektir.

3.1.1. Sosyal Hayatta Kadın

Reşat Nuri Güntekin'in romanlarında sosyal hayat belirli konular üzerinden işlenmektedir. Güntekin'in romanlarından elde edilen veriler ışığında bunları şu başlıklar altında ele alabiliriz:

1. Kadınların evlilik ile ilgili sorunları,
2. Kadının giyim ve kuşamına dair sosyal algılar,
3. Dinî açıdan kadınlara dair algılar,
4. Kadının sosyal statüsünün kendisi veya başka karakterler üzerinden aktarılması,
5. Siyaset açısından kadının kadına ve toplumun kadına biçtiği roller.

Güntekin'in romanlarında sosyal hayat içerisinde bu durumların dışında başka tekil olay örneklerine de rastlansa da özellikle "kadın" etrafında üzerinde durulan

meseleleri bu başlıklar altında yoğunlaşmıştır. Gündelik hayat içerisinde kadının yaşantısı veya diğer karakterlerin kadınlar üzerindeki etkisi bağlamında bu konulara değinen Güntekin, bu savları kişisel tecrübesinden çok var olan toplumsal meseleler bağlamında ele almış gibidir. Keza onun eserlerindeki sosyal hayat, yaşadığı dönemin bir kopyasıdır. Nihayetinde Güntekin, olması gerekeni ve kendi ideallerini yine gerçek hayattaki toplumdan yaptığı gözlemlerle ideal kadın tipini kurgulamıştır. Güntekin'in ideal kadın tipi olarak görülen *Çalıkuşu* romanındaki Feride, araştırmacılar tarafından da dikkat çekmektedir. Hale Ogan İtmeç, Cumhuriyet'in ilk kadın öğretmenlerinden Refet Angın üzerine yapmış olduğu çalışmasında şöyle demektedir: *"Katılımcının ilk yetişme dönemi olan Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet'in ilk yılları (1918-1928), ilerlemeci ve çağdaş bir ideolojinin hakim olduğu yıllardır. Toplumun genelinde güçlü idealizm, gelişme hedefi ve bütünlük duygusu hakimdir"*[197] dedikten sonra ilgili bölümün sonunda "*Katılımcının yetiştiği dönemlere örnek olarak da "Çalı Kuşu" romanı verilebilir. Romanın kahramanı Feride'nin hayatı; hem okul başarısı açısından, hem öğretmenlik öğrencilerinin imajı açısından, hem de mesleğe adanmışlık açısından pozitif mesajlar iletmektedir"*[198] demektedir.

Romanlarında kadında olduğu gibi toplum hayatı üzerindeki etkisiyle de dikkat çeken Güntekin'in aynı zamanda Türk sinemasının Yeşilçam dönemleriyle de etkileşimini görürüz. Örneğin, 1957 yılında çekilmiş Zeynebin Aşkı[199] filmiyle *Bir Kadın Düşmanı* (1927) romanındaki "hakkında dedikodu yapılan kadın" arasında (1950'ler olması açısından) bu olayın o dönem için bir tipe dönüştürüldüğünü veyahut o dönem için bir toplumsal sorun oluşturduğunu ortaya koyar niteliktedir. Buna benzer daha birçok örnek sunulabilir. Ayrıca Güntekin'in *Taş Parçası*, *Çalıkuşu*, *Yaprak Dökümü* gibi birçok eserinin sinema ve televizyon filmlerine de uyarlandığı[200] göz önüne alındığında kurgusal olan ile gerçek sosyal hayat arasında bir geçişkenlik olduğu da göz önünde bulundurulabilir. Sosyal hayat içerisinde

[197] Hale Ogan İtmeç, *Profesyonel Kimliğe İlişkin Bir Kariyer Öyküsü: Eğitim Refet Angın*, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2008, s.56- 59.
[198] İtmeç, **a.g.t.,** s.56- 59.
[199] Koray Sevindi, Sosyo-Kültürel Bağlamıyla Yeşilçam'daki Kötü Adam Temsilleri: Köy Ağaları Örneği, *Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Dergisi*, C.2, S.1, 2016, s.72.
[200] Türk Sineması Araştırmaları, https://www.tsa.org.tr/tr/kisi/kisibio/3198/resat-nuri-guntekin, E.T. 15.05.2021.

kadının ve kadının yetiştiği ortamın önemi de yadsınamaz bir gerçektir. Bu sebeple ebeveynleri ile birlikte sağlıklı, huzurlu bir çocukluk geçiren kadınlar olduğu gibi ailesinden uzakta yaşayan ya da aileleri hayatta olmayan kadınlar da romanlarda yer alır. Bu durumda ebeveynlerin de onlara yaklaşımı, ebeveynleri olmayanların da büyüdükleri ortam önemlidir.

3.1.1.1. Ebeveynlerin Kız Çocuklarına Yaklaşımı

Ramazan Gülendam, Türk toplumunda erkek çocuğuna kız çocuğundan daha çok önem vermenin yaygın olduğunu dile getirmekte birçok genç kız veya kadının hem toplum hem de ailesi tarafından baskı altında olduğunu söylemektedir.[201] Güntekin'in romanlarında da kız çocuklarına hem toplum hem de ailesi tarafından gösterilen yaklaşım dikkat çekmektedir. Bu durum romanlarda toplumsal bir sorun olarak sunulur ve bazı hadiseler içerisinde gelişir. Genellikle bir yokluk(annenin yokluğu, paranın yokluğu, mutluluğun veya huzurun yokluğu vb.) ile karşımıza çıkar. Nitekim bu yaklaşım, aile sevgisiyle büyüyen kız çocukları ile aile sevgisinden mahrum büyüyen kız çocukları olarak değerlendirilebilse de bu açıdan bakıldığında aile sevgisiyle büyüyen çocuklara dair Güntekin'in romanlarında pek fazla bilgi verilmez. Güntekin'in hem öğretmen hem de iyi bir gözlemci olması nedeniyle çocuk psikolojisine oldukça hâkim olduğu güçlü bir varsayımdır. Bu noktada birbirine paralel iki çıkarım daha yapılabilir. Bunlardan ilki Güntekin'in aile sevgisiyle büyümüş çocukların hayat karşısında daha az problemlerle karşılaştığına yönelik inancı olabilir. Diğeri ise çocuklarda en büyük yokluk göstergesi olan anne-baba yokluğunun ve sevgisizliğinin esasında sorunlara yol açtığı düşüncesidir. Bu durumlar da yazarın esas düşünceleri bilinmemekle beraber bu ikinci durum daha güçlü bir çıkarım gibi görünmektedir. Nihayetinde *Çalıkuşu*'nun Feride'si altı yaşına kadar anne ve babasıyla büyümüş, aile sevgisini tatmış; altı yaşından sonra aile yokluğu çekmeye başlamıştır. Bu gibi durumları hariç tuttuğumuzda Güntekin için esas problem; aile sevgisinden bir şekilde mahrum kalan bireylerin yaşadığı üzüntü ve acılardır. Bahsedildiği gibi Feride'nin annesi ve babasına dair hatıraları, her ne kadar ona sevgiyle yaklaşan bir ailesinin varlığını ifade etse de onların yokluğu

[201] Ramazan Gülendam, *Türk Romanında Kadın Kimliği*, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum, 2006, s.31.

üzerinden bir çocuğun yaşadıkları ifade edilir. Bu yönüyle aile sevgisiyle büyüyen çocuklar Güntekin'in eserlerinde ana kurgunun bir parçası değildirler.

3.1.1.1.1. Aile Sevgisinden Mahrum Büyüyen Çocuklar

Romanlarda aile sevgisinden mahrum kalma, babanın aileden uzak bir yerde mesleğini icra etmesi, anne veya babanın ölümüyle evlatlık verilmek gibi durumlarla karşımıza çıkar. Genellikle babanın aileden uzak bir yerde çalışması ile çocukları arasındaki bağın ve kontrolün azalması sonucu aile bağlarının zayıfladığı görülür. Annenin de vefatı söz konusu olduğunda zaten uzakta yaşamak zorunda kalan babanın akrabalardan destek aldığı veya yatılı okulları tercih ettiği görülmektedir. Güntekin'in romanlarında bu durum sıklıkla tekrarlanır.

Eski Hastalık romanında Züleyha, babasının asker olması ve birkaç senede bir yanlarına gelmesi sebebiyle annesi ve teyzesiyle İstanbul'da yaşar. Züleyha aile sevgisiyle büyüyememiş, dayısıyla babasını hep mukayese etmiştir.[202] Babası Ali Osman bazı zamanlarda kızının varlığını unuttuğunu düşünür ve kızının rüyasına girdiği günlerde kendisine gelemediğini ifade eder. Çocuğuyla ilgili arzularını hep vakit var düşüncesiyle ileri zamana atan Ali Osman, bu durumun da farkındadır.[203] Züleyha ise bu arzuların yerine gelmemesinden dolayı baba özlemi çeker. Züleyha'nın dayısı babasının ülkenin kurtuluşuna olan inancının zıddına böyle bir şeyin imkânsızlığından bahsederek buna inanan babasından deli diye bahseden biridir. Züleyha gerek çevresi gerekse okuduğu kolejden dolayı millî duyguları tam olarak idrak edememiş bir insan olarak yetişir. Babasının bir yerlerde öleceğini düşünürken, dayısının Fransızlar tarafından hatırının sayılması, sevilmesinden yola çıkarak dayısının ne kadar ileri görüşlü ve zeki olduğundan bahseder.[204] Bu noktada baba eksikliğinin dayıyla kurulan bağ ile giderilmeye çalışıldığı görülür. Babasının ölümünü düşünerek içten içe korkan Züleyha bu durumu bir gün Anadolu'da bir zafer haberi alınca da yaşar. İlk önce zafere sevinse de babasının ölmüş olabileceğini düşünüp hüzünlenir. İki ay sonra bir telgraf ile babasının yaşadığını ve yanlarına döneceğini duyar. Babası geldiği zaman kolundan yaralandığından dolayı soluk ve

[202] Reşat Nuri Güntekin, *Eski Hastalık*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.26.
[203] Güntekin, **a.g.e.,** s.73.
[204] Güntekin, **a.g.e.,** s.26-27.

hasta gibidir. Dayısı Şevket Bey, koluna ne olduğunu sorduğunda babası önemli bir şey olmadığını söyler. Züleyha ise o anda babası için: *"Bu ne sümsük, dilsiz, ağızsız insandı Yarabbi! Bu kadar sene Anadolu'da ölümle pençeleştiği, bunca işler gördüğü halde, anlatacak bir tek hatıra bulamıyordu"*[205] şeklinde düşünür. Babası ile dayısı karşı karşıya gelip konuştuklarında dayısının babasını tenkit etmesi, alaya alması Züleyha'nın hoşuna gider. Züleyha'ya göre dayısı babasından çoğu konuda daha üstün ve bilgilidir.[206] Burada bir kız çocuğunun babasının eksikliğini hissettiği, okuduğu okul ve çevresinin de etkisi ile kendi benliğinden, toplumundan, ailesinden nasıl uzaklaştığı anlatılır. Babasının kötü duruma düşmesi onu mutlu eder. Çünkü baba eksikliğini babasından daha çok gördüğü ve vakit geçirdiği dayısı ile kapatmaya çalışmıştır. Aile birliğinin eksikliği *Bir Kadın Düşmanı* romanında da görülür. Erzurum'da asker olarak görev yapan Sâra'nın babası ile annesi aynı yerde yaşamamaktadır.[207] Anadolu'yu beğenmemek ve kendisini ait hissetmemek gibi nedenler ile babasının yanına gitmeyen Sâra annesini de etkileyerek kendi düşüncelerine çeker.[208] Babanın mesleği gereği aileden uzak olması anlatılırken Sâra'nın yabancı okulda eğitim görmesi kendini beğenmiş ve kibirli biri olması ve Anadolu'yu küçümsemesi de aile birliğinin kurulmasında engeldir.

Akşam Güneşi romanında ise annesi Naciye öldükten sonra Jülide'ye babası Neyyir Bey, kol kanat gererek birlikte memleket memleket gezerler. Belli süre sonra babasının ölümü ile Jülide, teyzesi Şükran'ın yanına giderek orada kalmaya başlar.[209] Benzer durum *Çalıkuşu* romanında da görülür. Feride'nin babası süvari binbaşıdır. Bu sebeple birçok yeri gezerler. Annesi hastalık sebebiyle vefat edince babası Feride ile tek başına kalamayacağını düşünerek onu anneannesi ve teyzesinin yanına gönderir. Böylelikle Feride için yatılı Sör Mektebi'ndeki hayatı başlar.[210] Yine benzer şekilde akraba yanında kalma durumu *Dudaktan Kalbe* romanında da vardır. İstanbullu olan Lâmia annesini ve babasını kaybedince amcasının yanına İzmir'e gider.[211] Görüldüğü gibi romanlarda anne ve babanın yokluğunda akraba yanında

[205] Reşat Nuri Güntekin, *Eski Hastalık*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.32.
[206] Güntekin, **a.g.e.,** s.29-33.
[207] Reşat Nuri Güntekin, *Bir Kadın Düşmanı*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.9.
[208] Güntekin, **a.g.e.,** s.11.
[209] Reşat Nuri Güntekin, *Akşam Güneşi*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2015, s.157.
[210] Reşat Nuri Güntekin, *Çalıkuşu*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.18.
[211] Reşat Nuri Güntekin, *Dudaktan Kalbe,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.72-73.

kalma veya yatılı okula gönderme sıkça karşımıza çıkar. Gerek aile fertlerinin vefatı gerekse aile birliğinin bulunmaması sebepleri ile çocuklar aile sevgisinden mahrum büyüyebilmektedirler. Genellikle anne babanın olmayışının ya da anne babanın terk edişinin ortaya çıkardığı bir durum olan evlatlık durumu da romanlarda sıkça işlenir. Evlatlık alınan çocuklar romanlarda genellikle olumsuzluklarla karşılaşmışlardır. Bu konuda Burdurlu, evlatlık alınan kızların gereği gibi bakılmadığını, korunmadığını ve hatta kirletildiğini belirtir.[212] Nitekim romanlarda da bu duruma birçok örnek gösterilebilir.

3.1.1.1.2. Evlatlık

Bazı romanlarda evlatlık olarak alınan çocuklar, evlat gibi görülmekten çok eve yardımcı hizmetli gibi görülerek öyle davranılırken bazı romanlarda ise evin gerçek evladı gibi görülüp sevildiklerine dair örnekler verilir. Güntekin, bunları anlatırken olayın durumuna bağlı olarak kurgulamaktadır. Bunun yanında "baba" rolündeki erkekler tarafından duygusal bağ kurulmaya çalışılan (*Gökyüzü* ve *Akşam Güneşi* romanlarındaki gibi) durumlar ya da evlatlık alınan kızlara karşı cinsel yaklaşımlar da romanlarda kendini gösterir.

Kızılcık Dalları romanı tamamen evlatlık alınan Gülsüm üzerinden anlatılmaktadır. Roman içinde evlatlık alınan başka kişilerden de bahsedilmesi sebebiyle bu roman, evlatlık alanların düşüncelerinin, evlatlıkların sorunlarının, evlatlık alınan kişilerin yaşadıklarının aktarıldığı bir örnek olarak karşımıza çıkar. Gülsüm, Çankırı'nın Çerkeş ilçesinin Dere köyünde yaşayan cahil bir köylü kızıdır.[213] Gülsüm'e ve kardeşi İsmail'e annesi ve babası öldüğü için amcası bakmaktadır. Amcası ile çıktıkları yolda trenin arıza yapması ile tren istasyonunda denk geldikleri Nadide Hanım'ın konağına misafir olurlar. Gülsüm'ün kardeşi İsmail'e bakması ve onunla ilgilenmesi çok hoşuna giden Nadide Hanım, onu evlatlık alarak, bakması için torunu Bülent'i ona emanet etmek ister. Böylelikle Gülsüm, Nadide Hanımlara evlatlık verilir.[214] Nadide Hanım daha önce Zübeyde adlı bir kızı evlatlık aldıklarını, ona çok iyi bakmalarına ve onu evlatlarından ayırmamalarına rağmen kızın fitne ve fesatlık

[212] İbrahim Zeki Burdurlu, *Reşat Nuri Güntekin*, Toker Yayınları, İstanbul, 1998, s.145.
[213] Reşat Nuri Güntekin, *Kızılcık Dalları*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017, s.14.
[214] Güntekin, **a.g.e.,** s.17.

peşinde koşarak hırsızlık yaptığını anlatır.[215] Gülsüm kardeşi İsmail'i bırakmak istemez ama o uyurken amcası ve kardeşi evi terk eder. Gerçeği öğrendiğinde günlerce ağlayan Gülsüm'e onlara alışması için Bülent'i kardeş gibi görmesini, artık onların evinin kızı olduğunu söylerler. İsmail'den vazgeçmeyen Gülsüm'ü korkutarak sustururlar. Gülsüm'e Nadide Hanım'ın kızı Seniye'nin eskilerinden bir gömlek giydirip üniforma niyetine beyaz önlük de vererek evdeki çocuklarla oynama vazifesi söylerler.[216] Gülsüm'ün rızasının alınmadan evlatlık verilmesi, onun kardeşine olan özlemi, daha önce evlatlık olarak alınan Zübeyde ile ilgili ona söylenen sözler, fakirliğin olduğu kadar cahilliğin de bir göstergesi olarak sunulur. Evin kızı rolünde bahsedilen Gülsüm'ün aslında çocuklara bakan bir hizmetli rolüne sokulduğu giyim kuşamı ile anlatılmıştır. Gülsüm, İsmail'i anlatabildiği tek kişi olan Tahir Ağa diğer adıyla Lala'yı sevse de Lala bunu kullanarak ona işlerini yaptırmaktadır. Bir gün Lala, tam uykuya dalacakken Gülsüm'ün İsmail için biriktirdiği para seslerini duyup hemen uyanır ve İsmail'e göndereceğini söyleyerek Gülsüm'den elindeki paraları alır. Gülsüm o günden sonra evde ne bulsa kardeşine götürmesi için Lala'ya getirirken o da Gülsüm'den aldıklarını odasında bulunan sandığın içindeki kilitli yeşil kutusuna koyar.[217] Böylelikle Gülsüm'ün iyi niyeti lala tarafından da suiistimal edilir. Gülsüm'ün evde değer kazanması, Nadide Hanım'ın yeni gelen sütnine Nefise'ye güvenmemesi ile başlar. Nadide Hanım, Bülent'in yanında olması için Gülsüm'e: *"Bak Gülsüm… Sen evin kızısın… Bülent senin kardeşin. Biliyorsun ya, memeden kesilince ona sen bakacaksın… Aman kızım, göreyim seni, uyuma…"*[218] diyerek onu teşvik eder. Bu noktada Nadide Hanım'ın kendi çıkarları doğrultusunda Gülsüm'e değer verdiği ve buna göre davrandığı dile getirilir. Gülsüm kardeşinden vazgeçmeyince Nadide Hanım ona kardeşinin yanına gideceğine dair söz verir. Ancak bu gerçekleşmeyince Gülsüm çok üzülür.[219] Bu olaydan sonra Gülsüm gün geçtikçe daha da savruk ve umursamaz biri hale gelir. Henüz dokuz yaşına bile girmemiş olan Gülsüm'ün evden kaçacağı ile ilgili duyumlar almaya başlayan Nadide Hanım ne yapacağını şaşırır. Nadide Hanım bundan önceki evlatlık aldığı kişiler içinde (Ayşe, Hüsniye, Zehra, Mahbube…) hepsine evlat muamelesi yaptığını biraz büyüdüklerinde evden kaçtıklarını dile

[215] Reşat Nuri Güntekin, *Kızılcık Dalları*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017, s.19.
[216] Güntekin, **a.g.e.,** s.27.
[217] Güntekin, **a.g.e.,** s.50.
[218] Güntekin, **a.g.e.,** s.65.
[219] Güntekin, **a.g.e.,** s.71-72.

getirerek daha kendisi çocuk olan Gülsüm'ü korkutmaya çalışır.[220] Geçmişteki evlatlıklarından bahseden Nadide Hanım, Zehra'nın köyüm köyüm deyip evden kaçtığını fakat sonradan köydeki insanları beğenmeyip memnun olmadığını, Ayşe'nin bir sütçü ile kaçtığını fakat onunla mutlu olamayıp beş senede dört koca değiştirdiğini, Mahbube'nin Paris mahallesinin en meşhur kokotlarından biri olduğunu, Hüsniye'nin bohçacı kadının lafına bakıp umumhaneye düştüğünü yine onun gibi fena yola düşen Zehra'nın da İzmir de tabanca ile öldürüldüğünü dile getirilir.[221] Nihayetinde o evde kimsenin diğer evlatlıklara ve Gülsüm'e evlat muamelesi yapmadığı aktarılmaktadır. Daha çok evlatlık adı altında çocuklara her iş yaptırılıp türlü amaçlarla sömürülmektedir. Misal Nadide Hanım, Gülsüm'ün yaptığı işleri az bularak sürekli söylenir. Gülsüm'ün bir gününe bakıldığında aşçıya zerzevat ve pirinç ayıkladığı, bulaşığa yardım ettiği, su taşıyıp süprüntü döktüğü, küçük hanımların odalarını temizlemelerine yardım ettiği, Bülent ile ilgilendiği gibi daha birçok iş yaptığı belirtilmesine rağmen günün sonunda Nadide Hanım, Gülsüm'ün merhametli, iyi biri olmadığını ve evde işe yaramadığını söyleyerek günü bitirmektedir:[222] *"Gülsüm, gittikçe soluklaşan gece kandilini üfler ve yine bir işe yaramadan avarelikle, serserilikle geçecek yeni bir güne başlar."*[223]

Yazarın da yukarıda bahsettiği gibi sorumlulukları fazla olmasına rağmen yaptıklarıyla kimseyi memnun edemeyen Gülsüm, serserilik yapmakla ve beceriksizlikle suçlanır. Burada bir evlatlığın hiçbir şekilde ev ahalisini memnun edemediği gösterilir. Gülsüm'ün Bülent ile yakınlığı bile ona kötü sözler söylenmesine sebep olur. Gülsüm, çocuğu öptüğünde veya çocuğa kafasını yaklaştırdığında, onu öpmemesi, ona yaklaşmaması söylenir ya da çocuk kötü bir söz söylediğinde suçlusu Gülsüm olur.[224] Hatta pis olduğu gerekçesiyle çocuğa bakması ancak temas etmemesi istenir. Çocuk bezlerinin, hastalar tarafından kullanılan ve kirletilen eşyaların çamaşırcıya gitmeden önce temizlenmesi, evde bulunan kedilerin pisliklerini atılması gibi işler de yine Gülsüm'e verilir.[225] Tüm bunlardan dolayı

[220] Reşat Nuri Güntekin, *Kızılcık Dalları*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017, s.74.
[221] Güntekin, **a.g.e.,** s.76.
[222] Güntekin, **a.g.e.,** s.118-120.
[223] Güntekin, **a.g.e.,** s.121.
[224] Güntekin, **a.g.e.,** s.154.
[225] Güntekin, **a.g.e.,** s.122.

Gülsüm için konakta *"Elinden kabuklu yumurta yenmez."*[226] şeklinde bahsedilir. Gülsüm'ü pis olarak gören ev ahalisinin tüm bunları kendilerinin yaptırdığını düşünmeden sanki Gülsüm'ün kendi tercihiymiş gibi anlatmaları dikkat çeker. Gülsüm'ün konakta yaşadığı olumsuzluklar bunlarla sınırlı kalmaz. Gülsüm'e konakta birkaç günlük kalan yemekler yedirilir, sütler kesilince kaymaklar mantarlaşınca ona verilir. Fazla pişen veya kalan yemekler de atmak günah olacağı söylenerek Gülsüm'e yedirilir. Bu olumsuz bakış açıları ve karakterlerin kirli düşünceleri şu şekilde dile getirilir: "*Zaten amcasıyla küçükken geldiklerinde otlaya otlaya geldik dememişler miydi*?" [227] *" Gülsüm, kızım… Havalar serin… bir hafta dursa bir şey olmaz… Bak mis gibi… Sen şunları yiyiver, sevaptır."*[228] Bu noktada Güntekin'in Gülsüm'ü iyi niyetli biri olarak göstermesinin aradaki sömürüyü belirginleştirdiği söylenmelidir. Gülsüm'ün kendisine uzatılan yemekleri *"Ziyankarlığın günah olduğunu, dünyada yere dökülen ekmek kırıklarını toplayıp yemek kadar sevap bir şey olmadığını bilen Gülsüm, hiç şikayet etmeden bunları mideye göçürürdü."*[229] düşüncesiyle yemesi aynı zamanda çaresizliğin de bir göstergesidir. Gülsüm onların bakış açısıyla hata yaptığında 'soysuz, beceriksiz, kötü biri' olarak adlandırılırken yine onların faydası söz konusu olunca 'evin kızı' oluvermesi de bu sömürüyü ve çaresizliği vurgulamaktadır. Gülsüm'ün kendine ait kıyafeti de pek yoktur. Evin kızlarından, Nadide Hanım'dan ona gelen kıyafetleri giyer, yine onlara ait saç aksesuarlarını kullanır.[230] Kendine ait bir yaşam alanı kuramadığı da Gülsüm'ün kıyafetlerinin bile olmaması ile daha da belirginleşir. Gülsüm, Bülent'e kardeşi gibi bakmasına rağmen Bülent büyüdükçe etrafından Gülsüm ile ilgili kötü sözler duyarak bu sözlerden etkilenir. Ne zaman Gülsüm onun bir yaramazlığına mani olsa onu Nadide Hanım'a şikâyet eder. Nadide Hanım'ın ise Gülsüm nezdinde tüm evlatlıklarla ilgili kanaati şu yöndedir:

> *"Evlatlıklar, lalalar hain insanlardı. Analarının, babalarının yanlarında çocuklarının her kahrına tahammül ediyor gibi görünürler, fakat onları tenhada ele geçirdikleri*

[226] Reşat Nuri Güntekin, *Kızılcık Dalları*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017, s.123.
[227] Güntekin, **a.g.e.,** s.124.
[228] Güntekin, **a.g.e.,** s.123.
[229] Güntekin, **a.g.e.,** s.123.
[230] Güntekin, **a.g.e.,** s.161.

zaman her türlü zulüm ve fenalığı yapmaktan geri durmazlardı. Zavallı masumların dili yok ki, şikâyet etsin!"[231]

Bu düşüncelerle Gülsüm sürekli suçlanır. Nadide Hanım ve onun gibi düşünenlerin gözünde evlatlık alma durumu eve yatılı olarak alınan hizmetli, dahası bir köle hükmündedir. Ayrıca her ne kadar lala ile kıyaslansa bile onlar gibi değeri bilinmez, ikinci sınıf muamelesi yapılır.

Evlatlığın görüldüğü diğer roman ise *Değirmen* romanıdır. Romanda Kızanlıklı Nadya, anne babasının ölümünden sonra evlatlık verilir. Evlatlık verildiği evde başına bir "kaza" gelir ancak kimin yaptığı bilinmez.[232] Romanda cinsel sömürünün "kaza" olarak nitelendirilmesi, esasında konunun toplum tarafından yumuşatılmaya çalışıldığının da bir göstergesidir. Nadya'ya sahip çıkacak bir ailesinin olmaması, onun başına gelen olayların sorumluluğunun kimse tarafından alınmaması bu kimsesizlik durumunu ortaya çıkaran bir göstergedir.

Evlatlık olarak alınıp kötü hadiseler yaşayan bir başka kadın *Miskinler Tekkesi* romanında görülür. Romanda İsmail'in annesi bir defterdarlığa evlatlık verildiğini, evin oğlunun onu evlenme vaadiyle kandırarak hamile bıraktığını anlatır. Defterdarın ise bu olay karşısında oğlunu ve evlatlık aldığı kızı evden kovduğu söylenir. O, başına gelen olumsuzluklardan sonra hayata tutunmaya çalışan ve çocuğuna kendi başına bakmaya başlayan bir annedir.[233] Ona yardımcı olmak için Kahraman ve Mesule Bacı, İsmail'i yanlarına alıp ona bakmak isterler. Belli süre sonra kadın gelmeyince İsmail evlatlık edinilmiş olur.[234] Hayatta tek başına kalmış bir kadının daha sonra kendisi gibi çocuğunu da evlatlık olarak bırakması bu noktada dikkat çekicidir. Reşat Nuri bu noktada bireylerdeki cahilliği gözler önüne sermektedir.

Gökyüzü romanında kahraman uzaktan akrabası olan Sevim'i evlatlık alarak onunla yaşamaya başlar.[235] Belli bir süre sonra Sevim hastalanır. Aylardır yanında kalan, Sevim'e doktorlar getiren kahraman onunla çok ilgilenip öz kızım olsa bu kadar

[231] Reşat Nuri Güntekin, *Kızılcık Dalları*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017, s.166.
[232] Reşat Nuri Güntekin, *Değirmen*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017, s.25.
[233] Reşat Nuri Güntekin, *Miskinler Tekkesi*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.64-65.
[234] Güntekin, **a.g.e.,** s.66.
[235] Reşat Nuri Güntekin, *Gökyüzü*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.35-36.

bakabilirdim diyerek bir akşam bunalıp evden çıkar ve onu Gülşen Kalfa'ya bırakıp gece geç geleceğini söyler.[236] Romanda evlatlık olan Sevim ile gerçekten ilgilenilmektedir çünkü arada uzakta olsa kurulan kan bağının etkisi de bulunur. Hatta Sevim'in derdi roman kahramanının derdidir. Onun hakkında olumsuz tavır ise kahramanın bir süre için bunalmış olmasıdır. *Kızılcık Dalları* romanıyla kıyaslandığında evin her işine koştuğu halde değeri bilinmeyen Gülsüm ile hasta olmasına rağmen derdi ile dertlenilip bakılan Sevim arasındaki farklar ortaya çıkar. Keza kahraman, bir barda tanıştığı kadının cüretkâr tavrı karşısında onun ya bir mahalle kızı ya da bir sırnaşık evlatlık olabileceğini söyler.[237] Kahramanın uzak akrabası olan evlatlığı Sevim'e kol kanat gererken; tavrında farklılık hissettiği, ona göre hoş olmayan bir tutum sergileyen kadının evlatlık olabileceği yorumunu yapması "evlatlık" olgusunun toplumdaki olumsuz bakış açısını yansıtması açısından dikkat çekicidir. Romanda kahraman, Sevim'in hasta olmasından dolayı onu ziyarete gelecek olan Turgut'un, Sevim'i güzel görmesi ve hayallerindeki Sevim'i yıkmamak için saçlarını tarar, onu süsler.[238] Kahraman Sevim'in iyileşeceğine daha çok inanır ve iyileştiğinde Turgut ile evlenmesini kararlaştırır.[239] Hastalığından önce Turgut'un onlara sürekli gelmesinden Sevim'e kur yaptığını anlar. "*Fakat iyi bir çocuk olduğu için Sevim ile evlenmesinde sakınca görmemektedir. Yalnız serde kız babalığı var. Şimdilik biraz ağır oluyorum ve hiçbir şeyin farkında değilmiş gibi görünüyorum."*[240] Romanın devamında insanın söylemeyip belki de hissettiği duyguların karanlık dehlizlerine giren Güntekin'in verdiği bir detay önemli gözükmektedir. Kahraman, Sevim'i benimser ve sahiplenir ancak bir kısımda onun Sevim'i beğendiği ve hayranlık duyduğu dile getirilerek *"Sevim'i beğeniyor, bu hayranlığımı ona kimsenin kendisini benim kadar anlayamayacağı fikrini verecek kelimelerle söylemek ihtiyatsızlığından kaçınmıyordum.(...) Genç olsam Sevim'e kendimi delicesine âşık edebilirdim. Ancak aramızda en küçük bir hayale bile meydan açamayacak kadar kocaman bir yaş farkı vardır"*[241] şeklinde düşünceleri ifade edilir. Bu noktada evlatlık olgusuna bakış açısının yeniden sorgulanması da gerekmekte; uzak akrabası olan ve evlatlık olarak alınan birine karşı hissedilen çelişkili duyguların ifşası gün

[236] Reşat Nuri Güntekin, *Gökyüzü*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.185.
[237] Güntekin, **a.g.e.,** s. 188.
[238] Güntekin, **a.g.e.,** s. 193.
[239] Güntekin, **a.g.e.,** s. 195.
[240] Güntekin, **a.g.e.,** s.46.
[241] Güntekin, **a.g.e.,** s.234.

yüzüne çıkartılır. Hatta bir noktada *"Sevim'in karşısında bir ölünün resmi yahut bir roman kahramanı gibi imkânsız bir hayal kalmaya mahkûmdur ve zannederim ki onu büsbütün çileden çıkaran şey de bu imkânsızlıktı."*[242] diyerek Sevim'in de kendisinden hoşlandığını ifade eder ama romanın herhangi bir yerinde Sevim'in ağzından böyle bir söylem duyulmaz. Nihayetinde romanın başında yer alan evlatlığa duyulan sevginin çelişkili durumu roman ilerledikçe açığa çıkar.

Akşam Güneşi romanında da benzer bir durum görülmektedir. Orada da evlatlık olarak görülen kişi akraba statüsündeki Jülide'dir. Romanda Şükran, enişte Neyyir Bey'in ölüm haberini alınca yeğeni Jülide'yi ona emanet ettikleri için yanlarına almak ister. Nazmi de bir çocuğumuz daha olacak diye sevinir.[243] Evlat gibi muamele etme niyetiyle Jülide'yi yanlarına alan Şükran ve Nazmi beklediklerini bulamaz. Fakat Şükran teyzesi olduğu için her zaman ona anne gibi yaklaşır. Romanın ilerleyen kısımlarında ise Nazmi, Jülide'nin geleceği anlatırken kendisinin yıllar sonra öleceğini onun ise hayatında mutlu olmasını istediğini dile getirdiğinde Jülide'nin bir anda ağladığı ve üzüldüğü görülür. Bu durum karşısında Nazmi, Şükran ile kendisinin arkalarında ağlayan bir evlat bırakacakları için çok mutlu olduğunu dile getirir.[244] Kendisini artık bir baba gibi gördüğünü söyleyen Nazmi yetişkin kızına karşı vazifelerini yerine getirmek ister.[245] Bu duruma kadar bir baba gibi görünen Nazmi'nin romanın devamında bu tutumunun duygusallığa, aşka dönüşeceği aynı hislerin Jülide tarafından da hissedileceği görülmektedir. Nazmi'nin romanın belli bir bölümünden sonra hissetmeye başladığı aşkı dile getirdiği de görülür.[246] Jülide de bu hislerini Ayşe'nin düğününde bıraktığı bir mektup ile dile getirip intihar teşebbüsünde bulunur. Çünkü teyzesine karşı vicdanı rahatsızdır.[247] Nazmi'nin evlatlık olarak gördüğü Jülide'ye çok da uygun olmayan bir tutum sergilediği söylenebilir. Fakat aynı zamanda Nazmi, evlatlığı olan Ayşe'ye ise çok iyi davranmış ve ona gerçek bir baba olmuştur.

[242] Reşat Nuri Güntekin, *Gökyüzü*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.234.
[243] Reşat Nuri Güntekin, *Akşam Güneşi*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2015, s.156.
[244] Güntekin, **a.g.e.,** s.233.
[245] Güntekin, **a.g.e.,** s.236.
[246] Güntekin, **a.g.e.,** s.391.
[247] Güntekin, **a.g.e.,** s.371-380.

Romanda ayrıca Ayşe ve Yusuf adında iki evlatlık daha görülür. Romanın başında Nazmi ile Şükran kendilerine bir çiftlik evi almış, bu evde daha önce yaşayan ailenin ahırının bir köşesinde kimsesiz Ayşe ve kardeşinin kaldığını öğrenip onlara bakmaya başlamışlardır.[248] Romanda yıllar geçer ve on yedi yaşında çok güzel bir kız olan Ayşe, Ali adında biriyle nişanlanır. Kardeşi Yusuf ise beş senedir yatılı okuldadır. Şükran ile Nazmi'nin on beş aylık kızları kızamıktan ölünce bütün evlat sevgilerini onlara verirler.[249] Nihayetinde Nazmi'nin Ayşe'ye gerçek bir baba gibi davranırken Jülide'ye karşı davranışının daha farklı olduğu görülür.

Kavak Yelleri romanında ise aradaki yaş farkının az olduğu bir evlatlık ilişkisi görülür. Doktor Sabri'nin Huriye adlı bir evlatlığı vardır. Evlatlık denilse de o karısı Celile'den birkaç yaş büyük bir kadındır. Ona büyük abla derler. Celile hasta olunca evin eli kolu olur. Çok çalışkan ve beceriklidir. Doktor Sabri onun dış güzelliği için: *"Tükürsen yüzüne yapışmayacak derecede çirkin bir mahlûktur."*[250] diye ifade eder. Bir gün Doktor Sabri, kızı Celile ve eşi Cemile'nin evde olmaması sebebiyle büyük ablanın onlarda kalmasının uygunsuz olabileceğini düşünerek *"Sicile kadın diye kayıtlıdır ve böyle küçük kasabalarda bekâr bir erkekle bir kadının geceleri bir evde yalnız kalmalarına eloğlunun ne diyeceği bilinemez."* [251] şeklinde yorumlar. Burada bir kadın için kullandığı kelimelerden fiziksel özelliğin ön plana çıkarıldığı, kadınların rahatsız edici bir şekilde nitelendiği de görülür. Huriye, dış görüntüsünden dolayı küçümsenen, kadınlığı bile hor görülen bir insan durumundadır. Bu sebeple toplumun onun bir erkekle aynı evde kalmalarının yanlış yorumlanabilmesi bahanesi üretilir.

Evlatlık konusu *Çalıkuşu*'nda da önemli bir yer tutar. Feride, Zeynel köyündeki mektebinde öğrencisi Munise'yi ayakları çıplak üstü başı dağınık halini görünce üzülür. Munise'nin annesinin babasını bırakıp kaçtığını ve üvey annesi tarafından kötü muamele gördüğünü öğrenen Feride, ona acıyarak annelik duygusunu ilk defa hissettiğini söyler ve o anda keşke bir kızım olsaydı diye düşünür.[252] Feride, arkadaşlarının Munise'ye kötü davrandığına ve onu ıslattıklarına tanık olur. Üstü başı

[248] Reşat Nuri Güntekin, *Akşam Güneşi*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2015, s.147.
[249] Güntekin, **a.g.e.,** s.153.
[250] Reşat Nuri Güntekin, *Kavak Yelleri*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.52.
[251] Güntekin, **a.g.e.,** s.52.
[252] Reşat Nuri Güntekin, *Çalıkuşu*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.241-242.

ıslanan Munise'ye hemen entarisinden birini küçülterek elbise yapan Feride, Munise'nin de çoğu işi bildiğini fark eder. Feride, Munise'ye diktiği elbiseyi giydirir ve saçlarını iki yanından örerek Munise'yi temiz pak yapar. Köyde bazıları onun süsünden hoşlanırken bazıları ise anası dağlarda gezen bir kıza bu merhameti fazla bulur. Hatta bazıları bu hareketle çocuğu annesinin gittiği fena yola özendirdiğini bile düşünür.[253] Romanda Feride'nin bir öğretmen olarak Munise'ye elinden geleni yaptığı görülür. Hatta bu durum idealleştirilir. Nihayetinde toplum içerisindeki cahil ve kötü niyetli kişiler daha küçücük olan bu çocuk hakkında olumsuz düşünmekten kendilerini alamazlar. Güntekin, bunu bütün gerçekliğiyle gözler önüne sererken Feride'nin tutumuyla olması gerekeni de sunmaktadır. İlerleyen bölümlerde karlı bir günde üvey annesi, Munise'yi bir kabahat işlediği gerekçesi ile odunla dövmek ister ve Munise ise dayak yememek için pencereden atlayıp kaçar. Onu tüm köy aramasına rağmen bulamaz. O sırada Munise Feride'nin evine giderek üvey annesinden korkup bir ambara kaçarak samanlığın içinde gizlendiğini daha sonra ise acıktığını fakat geceyi beklemek istediğini bulunursa eve götürmelerinden korktuğunu söyler. Gece olunca da hocasından ümitlenerek onun ekmek vereceğini düşünüp yola çıkar. Munise, Feride'nin yanına gelse de sabaha evine verileceği için mutsuzdur. Feride de mademki bu kızı istemiyorlar bana evlatlık versinler diye Hatice Hanım'a danışır. Hatice Hanım da iyi olacağını muhtar kabul ederse babasını da ikna edeceğini söyler. Haberi duyan Munise Feride'nin kollarına anacığım diye atılır.[254] Feride, muhtarın yanına gidip Munise'yi evlatlık istediğini onların elinde ziyan olacağını söyler. Muhtar sevap işlemiş olacağını babasının diğer evlatlara bile bakacak durumu olmadığını söyler. İtiraz ederse eline birkaç kuruş vermesini söyler. Birkaç saat sonra Munise'nin babası ile muhtar mektebe gelirler. Munise'nin babası ihtiyar, ufak tefek hastalıklı bir adamdır. Munise'yi vermeye razı olduğunu söyler. Feride onun halinden çocuğuna acıdığını anlar. Munise'yi mutlu etmek için elinden geleni yapacağını söyler. Munise haberi alınca çok mutlu olur şen şakrak saatlerce bahçede gezip oyun oynarlar. Günler geçtikçe birbirlerine çok alışırlar. Feride ona günde bir iki saat Fransızca dersi de verir. Fakir çocuktan bir asilzade oluşturduğunu görür.[255] Görüldüğü gibi zor durumda olan Munise'nin Feride sayesinde iyi bir ortama kavuştuğu, imkânlarının genişlediği ve mutlu olduğu görülmektedir. Bu

[253] Reşat Nuri Güntekin, *Çalıkuşu*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.242-245.
[254] Güntekin, **a.g.e.,** s.255-257.
[255] Güntekin, **a.g.e.,** s.253-260.

noktada Munise'nin annesi ile konuşan Feride, *Miskinler Tekkesi* romanında İsmail ve annesi arasında da olduğu gibi Munise'nin annesinin de evlatlık verildiğini öğrenir.[256]

Nihayetinde Feride bu konuda söylenmesi gerekenleri öğretmenlik için evlerinde yatılı kaldığı ailede Reşit Efendi'nin büyük oğlu Cemil'e söyler. Babasının parası ile Avrupa'da gezen otuz yaşlarında sevimsiz bir genç olan Cemil, bir gün Feride odasına çıkarken onun karşısına çıkıp iltifatlar ederek onu bileklerinden tutar. Bu sırada Feride geri çekilmek isterken Cemil Bey'in kafasını vurur. Cemil Bey özür dilese de Feride gitmek istediğinden bahseder:

> *"Yaptığınızda bir fevkaladelik yoktur efendim, dedim. Kadın hizmetçi, evlatlık kabilinden insanlara böyle muameleler yapmak kabildir… Konağınızda bunların vaziyetinden pek farklı olmayan bir vaziyeti kabul etmekle ben, buna çanak tuttum. Bir gevezelik etmemden korkmayın, yarın sabah rasgele bir bahane ile çıkıp gideceğim"*[257]

Kadın olmanın zorlukları, üstelik evlatlık veya çalışan bir birey olarak ayakları üzerinde durmaya çalışan kadının sistematik olarak gördüğü toplumsal baskı ve kötü niyetli kişilerin varlığı sürekli bir tetikte olma durumunu telkin eder. *Çalıkuşu*'nda Feride'nin bu durum karşısındaki dik duruşu eğitimli kadının kendine olan güveninin bir ifadesidir. Ancak durumun yıpratıcılığı, Feride'yi de yormuştur. Nihayetinde Munise bir gün hastalanır ve Feride'ye yaptığı iyilikler için teşekkür ettikten sonra ölür. Feride'nin ise bu olaydan sonra beyin humması geçirdiği ve yaklaşık kırk gün yerinden kalkamadığı söylenir.[258] Feride hastalığından sonra ilk defa Munise'nin mezarına gidip onun nasıl defnettiklerini öğrenir. Munise'nin annesinin adını soran imama, kimse bilmediği için cevap veremezken Hayrullah Bey Feride der o sebeple Munise, Munise bin Feride diye toprağa verilir.[259] Romanda Feride, Munise'ye gerçek bir anne olmuş, onu koruyup kollamıştır. Defnedilirken hastalık sebebiyle orada olamasa da onun adı ile defnedilmiştir. Evlatlık konusu romanlarda genel olarak olumsuz durumlarla göze çarpar. Güntekin bunları dile getirirken toplum içerisinde yaşanabilecek olayları gerçekçi olarak kurgular. Toplumda evlatlık

[256] Reşat Nuri Güntekin, *Çalıkuşu*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.285.
[257] Güntekin, **a.g.e.,** s.412.
[258] Güntekin, **a.g.e.,** s.448-455.
[259] Güntekin, **a.g.e.,** s.457.

çocukların genelde dışlandığı görülürken bu durumun tam aksine evlattan öte sevildiği de karşımıza çıkar. Güntekin, bu gerçeklikten yola çıkarak ağırlıklı olarak olumsuz koşullar altında evlatlık kızların acı dolu yaşamlarını gözler önüne sererken Munise gibi çok sevilen çocukların varlığına da azda olsa değinir. Kız çocuklarının genellikle aile sevgisinden mahrum büyümüş çocuklar olması ve evlatlık olarak verilmesi bu doğrultuda dikkate değerdir. Kimi romanlarda gerçek evlat gibi bakılıp sevilirken kimi romanlarda hor görülmüş kimisinde ise doğrudan zarar veren, "kaza" diye tabir edilen tecavüz ve taciz durumlarına maruz kalmışlardır. Romanlarda her durumda da kadınların aile yaşamındaki yeri ve önemi vurgulanmakta; ailesiz büyüyen çocukların sorunları veya yaşayabileceği durumlardan bahsedilmektedir. Cahilliğin ve fakirliğin olumsuz durumları besleyen, insanların bencilleşmesine ve toplum içerisinde "kör" olmasına yol açan iki önemli sorun olduğu da bu noktada vurgulanmalıdır. Kadının ailedeki yeri ve ona gösterilen değerin önemi onun evliliğinde de büyük önem taşır. Kadının evlilik kurumundaki yeri, evlilik şekilleri, aldatılması veya aldatması da sosyal anlamda toplumdaki konumu ve durumunu göstermektedir.

3.1.1.2. Evlilik Kurumunda Kadın

Toplumun en küçük birimi olan ailenin kurulmasında ilk adım olan evlilik toplum içerisinde önemli ritüeller barındıran ve insan hayatının yeni ve farklı bir evresini ifade eden bir olay olarak görülür. Güntekin'in romanlarında evlilik olgusu, yine dönemin toplumsal koşulları göz önüne alınarak bugün bile toplum içerisinde hemen herkesin bir kere çevresinden duyduğu veya şahit olduğu konulara benzer olayları içerir. Özellikle evlilikte kadının söz hakkının olmaması ve toplumsal baskı ilk dikkati çeken unsurlardandır. Bunun yanında eşini aldatma olgusu yine toplumun geçirdiği değişim ve dönüşümlerin toplum içerisindeki uyuşmazlığın bir göstergesidir. Sosyo- ekonomik durum ve eğitim yine aşk, evlilik ve aile hayatı açısından baskın durumdadır. Ayrıca Güntekin'in örnekleminin bu noktada Anadolu olduğu, belirli olay ve belirli çevreleri eserine konu ettiğini de belirtmek gerekmektedir. Bu noktada bu çalışmada evlilik kurumu; aşk, aldatma, evlenme biçimleri, boşanma gibi durumlar üzerinden incelenecektir.

3.1.1.2.1. Kadın ve Aşk

Romanlarda kadınların aşk ve ilişkilere bakış açısı onların sosyo- kültürel yapılarına göre farklılık göstermektedir. Yetiştikleri çevre, aldıkları eğitim, aile ortamı ve ebeveynlerle iletişimi gibi etkenlerin aşka bakış açısını etkilediği görülmektedir. Örneğin kasaba ve köyde yetişen bir kadının aşkı masallaştırması daha kolay olmaktadır. Ancak bunun yanında aşkın duygusal bir boşluk olarak tasvir edildiği olaylar da görülür.

Çalıkuşu romanında yaz tatilinden sonra mektebe dönen Feride, arkadaşlarının bavullarında mektuplar, fotoğraflar ve hatıra çiçekler görür. Kızlar bahçede kol kola birbirlerine erkek arkadaşlarını ve hikâyelerini anlatırlar. Feride, en dindar olan kızın bile yaldızlı peygamber ve melek fotoğrafları altına sakladığı gençlere ait fotoğrafların olduğunu bilir. On beş yaşında olan Feride'ye arkadaşları geveze olduğu gerekçesiyle bir şeyler anlatmaktan çekinirler, bu nedenle Feride yalnız kalır ancak Feride'nin kendisine çocuk muamelesi yapılması hoşuna gitmez. Arkadaşlarına bu yaşlarda önceden annelerinin gelin olduklarını, büyükannelerinin ise evde kalıyoruz diye telaşla Eyüp'teki niyet kuyusuna koştuklarını ifade eder.[260] Buraya kadar olan bölümde kızların erkek arkadaşlarını kendi aralarında önemli bir statü değişimi olarak gördükleri belirtilir. Feride'nin erkek arkadaşı olmaması kendisini dışlanmış hissetmesine yol açarak henüz erginleşmediği algısı oluşturur. Bir gün Feride teyzesinde tatildeyken kiraz ağacına çıkıp kiraz yemeye başlar ve çekirdeklerini de ağaçtan aşağıya atar. Attığı çekirdeklerden biri komşu bir yaşlı adamın burnuna denk gelince Feride, gülmekten kendini alamaz. Yaptığının bir hanımefendiye yakışmayacağını dile getiren yaşlı adam, böyle dikkatsizliklerin onu oğluna alabilme fikrinden vazgeçirebileceğini söyler. Bunun üzerine Feride, zaten uslu bir kız olsa da kendisini oğluna almayacağını, bu devirde zengin olmayan kıza iltifat edilmediğini; kendisinin güzelliğinin de olmadığını söyler. Adam da Feride'nin güzel olduğunu fakat farkında olmadığını oğlunun onun gibi kız bulmasını istediğini dile getirir. Feride özür mahiyetinde mendilinin içine koyduğu kirazlardan adama verir. Bu noktada mektepte kızların mendillerini erkeklere vererek kur yaptığını da öğreniriz. Feride de sonra mektebe dönünce bu olayı ve iltifatları bir genç erkek

[260] Reşat Nuri Güntekin, *Çalıkuşu*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.38-39.

tarafından almış gibi yapar ve ona mendil hediye ettiğini söyler.[261] Benzer şekilde genç kızların doğrudan evlenme idealleriyle büyütülmesi, toplum içerisinde de aynı ideallerin beslendiği dikkat çeker. Ayrıca mendille kur yapma, insan ilişkilerinde bir nesnenin aracı kılınarak iletişim oluşturmasını ve toplumsal ilişki biçimlerini gösterir.

Bir gün Feride, Sörlerle birlikte Kâğıthane'ye gezmeye gider. Arkadaşlarının biraz gerisinde kalınca yanına Mişel adında arkadaşı gelir. Kol kola yürürken Mişel genellikle kızlar kol kola yürüdüklerinde aşklarını anlattıkları için onları görenlerin de Feride'nin âşık olduğunu düşünebileceklerini söyleyince Feride, Mişel'in kolundan çıkmak ister. Mişel ise gülerek kimsenin böyle bir şey düşünmeyeceğini Feride'nin bir macerası olamayacağını ve kur yapamayacağını herkesin bildiğini söyler. Feride bunu duyunca kızar ve kendisinin de birini sevdiği yalanını uydurmaya başlar. Mişel ilk başta buna inanmaz Feride de onu inandırmak için kuzeniyle birbirlerine kur yaptıklarını söyler. O gece yatağında neden kuzenini söylediğini düşünerek kendisine kızıp ağlamaya devam eder.[262] Akran baskısı karşısında Feride'nin kendisinden sevgi ve kur bilmez olarak bahsedilmesini onu rahatsız ettiği, bulunduğu topluluğun ortamına girmek ile kendi benliği arasında sıkıştığı söylenebilir. Mektepteki diğer kızlar daha çok erkeklerle ilgilenip aşk üzerine yoğunlaşırken Feride, bu konulardan uzaktır. O sebeple kendisi hakkında bu şekilde konuşulması onu üzer ve yalan söylemesine neden olur. Ancak bu yalanında Kâmran'ı kullanması, aynı zamanda ona karşı bir his beslediğinin de göstergesidir.
Dudaktan Kalbe romanında ise Lâmia, hayatı yetiştiği ortamın şartlarına göre yorumlayan, topluma ayak uyduran saf bir Anadolu insanıdır. Lâmia, Kenan Bey ile Nimet Hanım arasındaki ilişkiyi bir masala dönüştürerek onların arasındaki ilişkiye kendince anlamlar katar. Lâmia'ya göre bir erkek bir genç kıza sevdasını, beyaz duvağını açtığı gece söyleyebilir. Sevda da hayatın o gecesine mahsus bir saadettir. O gece mutluluğun en önemlisini yaşayan insanın ertesi gün Allah'tan isteyecek bir şeyi kalmaz.[263] Lâmia'nın bakış açısına göre kadının âşık olduğu erkekle evlendiği gece hayatının en mutlu gecesidir. Ona öğretilen aşk anlayışıyla herkesin aynı düşüncede olduğunu zanneder. Bu bakışa açısıyla Kenan ile Nimet Hanım'ın

[261] Reşat Nuri Güntekin, *Çalıkuşu*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.42-44.
[262] Güntekin, **a.g.e.,** s.57-60.
[263] Reşat Nuri Güntekin*, Dudaktan Kalbe,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.83.

arasındaki ilişkiyi düşünen Lâmia, iki aya kadar ayrılacakları için üzülür, onların da nasıl kahrolacağını aklından geçirir.[264] Fakat belli bir süre sonra Nimet Hanım'ı gördüğünde onun çok daha şen ve mesut görmesinden dolayı şaşırır. Bu durumu da evli bir kadın olduğu için hislerini saklamak zorunda olmasıyla kendisine açıklar.[265] Daha sonra Nimet Hanım ile görüştüğünde onun Kenan'ı unuttuğunu ve önemsemediğini görünce Kenan Bey için çok üzülen Lâmia, onun gerçek aşk ile sevdiğini zanneder.[266] Lâmia var olan yasak aşkı değerlendiremeyecek kadar saftır. Ayrıca insan ilişkileri açısından da oldukça tecrübesiz ve hayalcidir.

Eski Hastalık romanında Züleyha'nın aşka bakışı ise yaşadığı toplumun hatta insan ilişkilerinin olumsuzluklarından beslenen ancak daha gerçekçi biçimde karşımıza çıkar:

> *"Zaten aşk denen şeyin bu asırda mânası kalmamıştı. O, eski romanesk zamanlara ait bir efsane, cüzzam gibi mikrobu ihtiyarlamış eski bir hastalıktı. Evet, bu asırda herkes böyle düşünüyor, bunu söylüyordu. Hayvanlarda da olduğu gibi erkek ve dişinin birbirlerinden bekledikleri maddî zevkler vardı ve hepsi bundan ibaretti. Hâsılı, Züleyha vücudunu, fizik tarafını beğendiği bu erkeğe hiçbir kayıtsız vermeye hazır bulunduktan sonra mesele kalmıyordu. Aşka gelince, evlenme dairesinde imzaladıkları kontratta buna dair bir madde yoktu."*[267]

Züleyha'nın eski ile yeni arasında ayrım yapması; geçmişe karşı yaptığı olumlama toplumdaki ilişkilerin bugünkü durumuna gönderilen bir sitemdir. Maddi zevk aracı olan aşk duygusallıktan uzak bir şekilde dile getirilir. Züleyha'nın bu bakış açısı romanın ilerleyen bölümlerinde de görülür. Bir gün Züleyha, Yusuf'a onu beğendiğini söyleyince Yusuf'un da buna aynı karşılığı vermesi Züleyha'yı ilan-ı aşk durumuna düşürür. Bunun üzerine Züleyha aşk, sevgi ile beğenmek arasındaki farkı şu şekillerde dile getirir*: "Sevmek, daha doğrusu aşk, eski zamanların bir gülünç hastalığı idi…"*[268] *"Aşk denen şey normal bir duygu değildir. İnsanlar, kafaca birbirine müsavi değildir ki, anlaşsınlar… Onların her biri ayrı âlemdir… 'Ben sensiz yoğum, sensiz olamam; senin esirinim' demek zilletten başka bir şey ifade*

[264] Reşat Nuri Güntekin, *Dudaktan Kalbe,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.83.
[265] Güntekin, **a.g.e.,** s.115.
[266] Güntekin, **a.g.e.,** s.117.
[267] Reşat Nuri Güntekin, *Eski Hastalık,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.117.
[268] Güntekin, **a.g.e.,** s.125.

etmez."[269] Züleyha, aşk ile kurduğu mantık arasındaki bağı koparmak istemez. Kendisini ilan-ı aşk etmiş durumuna sokmak istemediği için fikirlerini özgürce söyler. Ona göre bir insana hayatın bağlandığının ifade edilmesi ve aşkın abartılması aşağılanmaktan başka bir şey değildir. Bu durum ona kendisini değersiz hissettirir.

Romanlarda genel olarak aşk ve evlilik statü belirleyen bir olgu olarak ele alınırken sosyo- kültürel ortamın aşk üzerinde etkisi de belirgin olarak yer almaktadır. Feride gibi yatılı kız okulu çevresinde büyüyen kişiler, onlar gibi düşünmese bile topluma ayak uydurma yolunu benimser, bu da bir sosyal ortamın oluşmasında etkili bir unsur olmaktadır. Aşk bu ortamlarda daha çıkarcı ve daha çabuk tükenen bir olgudur. Lâmia'da ise sosyal ilişkileri az gelişmiş insanların duydukları ve okudukları kadarıyla kendi dünyasını anlamlandırdığına şahit oluruz. Züleyha ise bu ikisinin tam ortasında var olan durumu kabullenmiş bir birey olarak karşımıza çıkar. Her koşulda aşk nihayetinde evlilik ile ilişkilendirilmektedir. Kadınların evliliğe bakışları da farklılık göstermektedir.

3.1.1.2.2. Kadının Evlilik Kurumuna Bakışı

Gülendam, kadın ve evlilik konusunda toplumda var olmuş ve olan bir durumu dile getirerek evlilikte tüm ailenin sorumluluğunun özellikle evin kadından bilindiğini, onların fedakârlıklarına bağlı olduğunu, evin onlar için öneminin ise kadınların evde daha fazla vakit geçirmelerinden kaynaklandığını ifade etmektedir.[270] Kadının statüsü, yaşı, bireysel istekleri ve ekonomik durumu gibi olgulara bakılmaksızın ona her koşulda evin ve ev işlerinin sahibi gözüyle bakılması romanlarda da görülür. Bunun dışında kadınların değişen koşullar ile evliliğe farklı yaklaştıkları da ifade edilir. Bu çalışmada ise kadınların evlilik kurumlarına bakışlarında bilgi düzeyi, eğitim seviyeleri ve statüleri etkin olduğu için konu, eğitim görmüş ve eğitimi hakkında bilgi sahibi olamadığımız kadınları evliliğe bakışı olmak üzere iki başlık altında incelenecektir.

[269] Reşat Nuri Güntekin, *Eski Hastalık,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.126.
[270] Ramazan Gülendam, *Türk Romanında Kadın Kimliği*, Salkımsöğüt Yayınları, Konya, 2006, s.31.

3.1.1.2.2.1. Eğitim Gören Kadınların Evliliğe Bakışı

Eğitim bireyin görüşlerini, yaşantısını ve hayata karşı bakış açısını değiştirebilir. Bu anlamda romanlarda da toplum içerisinde de bir geçişkenlik mevcuttur. Feride'nin aldığı eğitimi Anadolu'ya götürmesi ve gittiği yerde de kendisinin de yeni şeyler öğrenerek bunlarla bütünleşmesi bu geçişkenliğin belirgin bir göstergesidir. Nihayetinde olaya bağlı olarak kadının bulunduğu çevre de bakış açısının gelişmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Romanlara bakıldığında eğitim almış kadınların evlilikten beklentilerinin değişmeye başladığı görülmektedir.

Eski Hastalık romanında kendini açık bir şekilde ifade edebilmesine rağmen Enise Hanım'ın Züleyha ile ilgili konularda çekingen davrandığı romanda dile getirilir: *"İhtiyar kadın, Züleyha'yı sevmekle beraber, fikirlerinden ürküyor, onunla konuşurken daima endişeli ve çekingen görünüyordu."*[271] Belli bir süre sonra Enise Hanım çekindiği bu kızı oğlu Yusuf'un istemesi üzerine durumu Züleyha'nın babasına iletir. Babasıyla durumu konuşan Züleyha, Enise Hanım'ın kendisiyle ilgili düşüncelerini az çok tahmin ettiği için duruma şaşırdığını söyler. Devamında aralarında geçen diyalogda Züleyha'nın Babası Ali Osman: *"Sen bu dışarlık kadınlarını bilmezsin kızım… Enise Hanım, senin fikirlerinden korktuğuna ben de şüphe etmem…Fakat onlar, kızın kendisinden ziyade ailesine ehemmiyet verirler…"*[272] diyerek ailenin önemine vurgu yapar. Burada Züleyha evlilik konusunda kadının etkin olması gerektiğini vurgular: *"Evlenmek, kendi kafasına ve kalbine göre bir aile yapmak hakkı insanın hürmet edilmesi lazım gelen hakkıdır. Müsaade ediniz, bu iş üzerinde hiçbir tesire kapılmadan düşüneyim; hesaplarımı yapayım… vereceğim kararın kendi kararım olduğunu, netice üzerinde sizin hiçbir tesir ve mesuliyetiniz bulunmadığını bilirseniz daha bahtiyar olursunuz."*[273] Evlilik kararını kendisi vermek isteyen Züleyha, bu durumun önemini vurgulayarak toplum içerisindeki var olan algıya yönelik olarak eleştiri de getirmektedir:

> *"Evlilik hakkındaki fikirlerde öteden beri aksayan ve yer yer felaketlere sebep olan sakat bir taraf bulunduğu muhakkaktı. Hâlbuki kendisi bununla da kalmamış ne*

[271] Reşat Nuri Güntekin, *Eski Hastalık*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.92.
[272] Güntekin, **a.g.e.,** s.108.
[273] Güntekin, **a.g.e.,** , s.110.

romanesk bir aşkı, ne karşılıklı muhabbet ve takdiri olmayan iki insanın birbirlerinde bulacakları maddi zevkle bir aile ocağı kurabileceğini kabul etmişti. Bu ancak vücutlarının muayyen birkaç yerinden birbirini tutan iki insanın kendilerini bir musiki cümlesinin zevkine kaptırarak yaptıkları birkaç dakikalık bir vals, yahut tangoda mümkündü."[274]

Züleyha'da aşk tanımı sevgiden ziyade beğenme ve bedensel çekim arasındaki bir bağ olarak kurulmaktadır. Hatta Züleyha, toplumdan farklı olarak Yusuf ile evlendiği gün bile farklılığını devam ettirerek diğer gelinlere benzemekten korkmaktadır. Çünkü o kendisini diğer gelinlerden yani kadınlardan üstün görmekte, toplumda yaşanan sıradan evliliklerden farklı bir evlilik yaşamak istemekte; erkeğin baskı ve egemen olduğu evlilik anlayışını reddetmektedir:

"Başında bir tek fikir vardı: başka gelinlere benzememek, hâkim bir erkek tarafından yarı zorla alınan âciz eski zaman kızı mevkiine düşmemek... Böyle gecelerin kof ve bayağı nutuklarından, sahte naz ve utanmalarından, haysiyet kırıcı yalvarıp yakarmalarından tiksiniyor, bütün bu sahneleri, zekâ ve gurur sahibi bir yeni insan için tahammül edilmez bir şey addediyordu."[275]

Züleyha düğünü için hem Yusuf hem de Enise Hanım ile fikir ayrılığı yaşar:

"Evvela Enise Hanım, memlekete karşı parlak bir düğün istiyordu. Ekseri köylüler gibi, düğün onun için mukaddes bir merasimdi: Gölyüzü çiftliğinin şeref ve namus meselesi idi. Yusuf annesinin Gölyüzü çiftliğini gecelerce çıra ve meşale alevleriyle, çalgı sesleriyle doldurmak arzusunu fazla eski, fazla köylü buluyor, Silifke'de danslı bir toplantı yapılmasını Züleyha'yı daha hoşlandıracak bir yenilik sayıyordu. Züleyha'ya gelince onun için şehirdeki danslı toplantı, köydeki meşaleli ve pehlivanlı düğünden daha az gülünç değildi. Kendini bu nevi düğünlerden birinin gelini olarak hayalen bile görmek, onu tiksinti ve istihfaf ile doldurmaya kâfi geliyordu."[276]

Züleyha ise başlı başına düğünü gereksiz görmektedir:

"Düğün diye, bir şeye ne lüzum vardı? Noterde ev kontratı imzalamaya gider gibi, bir arabaya binerek nikâh dairesine gitmeli, iki şahit karşısında bu işi sessiz, sedasız

[274] Reşat Nuri Güntekin, *Eski Hastalık,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.154-155.
[275] Güntekin, **a.g.e.,** s.121.
[276] Güntekin, **a.g.e.,** s.114-115.

bitirivermeli idi. Ondan sonra da karı koca çantalarını alarak birkaç hafta bir yere mesela, Yusuf'un Kıbrıs'taki halasına savuşurlar, olur biterdi."[277]

Züleyha'ya göre düğün abartılan ve gereksiz anlam yüklenen bir merasimdir. Onun için düğün yerine nikâh diğerlerinden farklı olmanın da bir göstergesi olacaktır. Romanın devamında Züleyha'nın eşiyle ve eşinin ailesiyle zıt fikirlerde olduğu gösterilir. Onun evlilikten beklentilerinin farklı oluşu farklı biçimlerde sunulur. Örneğin Züleyha eşiyle ayrı odalarda uyumak ister. Enise Hanım bu durumdan hoşnut olmasa da latifeler yaparak olanları anlamaya çalışır.[278] Bunun nedeni Züleyha tarafından romanda şu şekilde dile getirilir:

"Vals bittiği zaman partnerinin kollarında bir saniye fazla durmak nasıl bir suç olursa o da vücut zevklerinin dindiği andan itibaren Yusuf'un kollarında kalmayı, kendi fikirlerine göre bir suç saymış, dudağından öperek odasına dönmüştür."[279]

Görüleceği üzere Güntekin'in romanlarında olayların uç noktalarda bulunması, olağanın değil toplum içerisinde eğreti duran ve yazara göre kendince olması veya olmaması gereken noktaları karakterler üzerinden işlemesiyle orantılıdır. Yani Reşat Nuri romanlarında ideal insanların hikâyelerinden ziyade sıradan insanların olağan olmayan durumlarını konu edinir. Züleyha'nın eğlence amaçlı sosyal ilişki biçimi olan dans ile evlilik arasında kurduğu bağ ve benzetim onun belli bir yakınlıktan sonra ayrı kalmalarının daha sağlıklı ve huzurlu olacağına inandığını göstermektedir.
Gizli El romanında ise Anadolu'ya sonradan yerleşmiş kahramanın evlilik ile ilgili düşüncelerine yer verilir. Aziz Paşa kızı Seniha ile konuşurken Mısırlı prenslerin beyaz kadın avcılığına çıktığını böylelikle Seniha'yı da zengin bir kocaya verebileceğini dile getirir. Seniha'nın eskiden kızmadığı bu latifeye şimdi kızdığını gören babası; kocaya varmak yaşın geldi ondan mı kızıyorsun şeklinde kendisine takılır.[280] Baba- kız arasında evlilik ile ilgili şakalaşma da romanın aktarıldığı döneme göre bir sosyo- kültürel durum göstergesi olarak değerlendirilebilir. Nihayetinde romanlarda zorla evlendirilen kız imgesinin olmaması da Güntekin'in

[277] Reşat Nuri Güntekin, *Eski Hastalık,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.115.
[278] Güntekin, **a.g.e.,** s. 120.
[279] Güntekin, **a.g.e.,** s.172.
[280] Reşat Nuri Güntekin, *Gizli El,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.30.

gözlem yaptığı çevrenin sınırlı oluşuna veyahut toplum içerisindeki belirli olaylara dikkat çekmek istemesine bağlanabilir.

Seniha düğün için arkadaşlarının yanına gittiğinde iyi tahsil görmüş asil bir ailenin çocuğu onu görerek beğenir. Seniha ile birlikte çiftliğe gelen arkadaşları durumu babasına söyler. Babası Aziz Paşa bu durumu kabul etmez ama kızının istemesi durumunda evlenebileceğini de ekler. Seniha ise sürekli bu durumu dile getiren arkadaşı süvari zabitine: *"Eski zamanlarda değiliz… Artık bir kızın evlenip evlenmeyeceğini ancak kendisi bilir."*[281] diyerek aslında kadının kendi evliliği üzerinde söz hakkının yine kendisine ait olması gerektiğini dile getirir. Nihayetinde bu durumdan zorla evlendirmenin toplumda var olduğu da anlaşılmakta ancak romanlarda pek fazla dile getirilmemektedir. Bunun yanında her iki kadının da eğitimli olması, evlilik konusunda olduğu gibi kararlı ve dik duran bir karaktere sahip olmasıyla özdeşleştirilmiştir. Aynı duruş, Feride'de gözükmekte; yaşanan olaylar kahramanların karakterleri, statüleri gibi özelliklere göre değişkenlik göstermektedir. Bu yönüyle Güntekin'in ele aldığı toplumsal sorunların ve karakterlerin bütün romanları değerlendirildiğinde çok çeşitli olmadığı da söylenebilir.

Romanın devamına bakıldığında Şeref, Seniha ile evlendikten sonra yüksek sosyete muhitinden olan Seniha'nın, Fransız mektebinde yetişmiş bir genç kız olmasından dolayı onun yanında köylü kalmaktan korktuğunu dile getirir. Fakat zamanla korktuğunun tam tersi Seniha'nın köylü bir kadın sadeliği aldığını ve yeni hayatına alıştığını görür.[282] Eşler arası sosyal farklılıkların özellikle erkek açısından önemine değinilirken kadının bulunduğu ortama ayak uydurması ve dönüşmesi de bu şekilde dile getirilmiştir. Bir gün Şeref, girdiği ortamlardan sıkıldığını ve Anadolu'da yaşamakta zorlandığını dile getirince mektep hocası olan arkadaşı ona, İstanbul'da sevdasının olduğunu anladığını yakın mesafe olduğu için sık sık gidip gelebileceğini hatta bu durumdan kendisinin de nasiplenebileceğini söyler.[283] Böylece erkekler evlilik dışı bir ilişki yaşamayı normal bir durum olarak görürler. Nihayetinde bu çalışmanın ilerleyen bölümlerinde görüleceği üzere aldatan kadın da Güntekin'in

[281] Reşat Nuri Güntekin, *Gizli El,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.80.
[282] Güntekin, **a.g.e.,** s.122.
[283] Güntekin, **a.g.e.,** s.18.

romanlarında yer tutmaktadır. Ancak burada mesele erkeklerin aldatmasının kadınlar kadar tepki çekmeyişidir.

Romanın devamında bir gün polisler bir sabah Şeref'i alarak tevkifhaneye götürürler. Bu kısımda tam olarak belli olmasa da arkadaşı Murat'ın bir suça bulaştığı ve bu suçun Şeref'e de yansıdığı anlaşılır. Onu ziyarete Seniha ve Aziz Paşa gelir ve iki ay sonra Şerif dışarı çıkar. Bunun üzerine daha önce mektubunda ayrılmak istediğini söyleyen Seniha eşini de alarak Bursa'ya doğru yola çıkar.İşte bu bölümde Seniha doktorun yıllar önce Şeref için söylediği şu sözleri hatırlar:

> *"O, kendini büyük sana oyuncak bir çocuktur. Ona acımak ve… sevmek lazımdır. Sen ise, küçük yaşından beri çok büyüksün. Ona ana olacak kadar büyük."*[284]

Seniha böylelikle eşine destek olmaya, ona eskisi gibi davranmaya devam eder. Kadın olarak fedakârca davranmış, toplumun ondan beklediği gibi ailesinin sorumluluğunu üzerine almıştır. Aslında Şeref, Seniha'yı tanıdığı günden bu yana ona kendisini layık görmemiştir. Küçük görüleceğinden korkup sevgisiz kalacağını düşünmüş; bunları düşünürken hüzünlenmiştir. Çünkü o Seniha ile uzun bir evliliği olamayacağını, evliliğin bile hayal olduğunu hissetmiştir.[285] Ancak evlilikten sonra Şeref'in Seniha'ya çok daha fazla değer vermesi ve mutlu olmaları gibi olağan bir beklentinin dışında hep bu yükün altında ezilmiş gibidir. Nihayetinde olaylar sonucunda da Seniha yine ailesine kol kanat geren bir kadın rolündedir.

Evlilik ile ilgili bir diğer olay *Bir Kadın Düşmanı* romanında karşımıza çıkar. Babasının ona gönderdiği mektubu okuyan Sâra, hali vakti yerinde, ahlakı ve yüzü de güzel olan Binbaşı Kerim Bey'le kendisinin evlendirilmek istendiğini anlar ve *"Onun zevcesi olacağımı hiç ummuyorum, ne o tarz güzelliği, ne öyle zekâyı ben hiç sevmiyorum Paşababa… Bilirsin ki çok sade ve sakin bir kızım…"*[286] diyerek onunla evlenmeyi reddeder. Sâra eskiden Kerim diye biriyle görüştüğünü yıllar sonra onunla karşılaştığında Kerim'in evlendiğini, karısının evlendikten dokuz ay sonra tifodan

[284] Reşat Nuri Güntekin, *Gizli El,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s. 150.
[285] Güntekin, **a.g.e.,** s.93.
[286] Reşat Nuri Güntekin, *Bir Kadın Düşmanı*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.115.

öldüğünü ve Kerim'in tekrar evlenmek istediğini öğrenir. Ancak Sâra, Kerim'in anlattıklarıyla ilgilenmez ve oralı olmaz.[287]

Sâra ile birlikte Vesime'nin düğünü planlanır ve yapılır. Gündüz alaturka bir nikâh olur. Dualar okunur, şerbetler içilir. Kasabanın bütün ihtiyarları bütün ağırbaşlıları hazırdır. Sâra ve arkadaşları da kapalı elbiseler giyip başörtüler örterler. Gülsuyu ve amber kokusuyla düğün evinden çok cenaze evine benzeyen evde aynı gün gece eğlencesi yapılır. Gece eğlencesine ise kadınlı erkekli elli kişilik bir grup kalır.[288] Düğünün toplumun farklı kesimlerine hitap edecek şekilde hazırlanması dikkat çekicidir. Yine cenaze evi şeklinde yapılan betimleme ise ortada var olan bir önyargıyı göstermektedir. Sâra, bu tarz düğünlere ve ortamlara uzak olduğu için bunları yadırgayarak anlatır. Düğün alayı Sâra'nın gözünde yaşlılar ve ağırbaşlılar grubu, genç kadınlar ve kızlar grubu ve genç erkekler grubu olmak üzere gruplara ayrılmıştır. Yaşlılar grubunda başta dayısı ve yengesi vardır. Bu grupta bir kısım dayısı yengesi gibi yenilik taraftarı diğer kısım ise İsmet Hanım ve kocası gibi koyu muhafazakârlardan oluşur. Muhafazakâr kısım bu yaşayış tarzını beğenmeyip, çirkin bulurlar. Fakat seslerinin çıkmayacağını tahmin ederek sessizliğini korurlar. Bu yaşlı grup, gençler fazla taşkınlık ettiği vakit hafifçe müdahalede bulunmak amacındadırlar. İkinci grup kadınlar ve kızlardır. Bu gruptaki kızlar serbest, gürültücü ve cesur kızlardır. Üçüncü grup genç erkekler ise birbirlerine çok benzeyen, İstanbul'daki arkadaşların çehrelerinin değişmiş halidir.[289] Düğün Anadolu'nun farklı kesimlerini anlatan bir panorama gibidir.

Evlilik ile ilgili düşüncelerin küçükken oluşmaya başladığını anlatan *Acımak* isimli romanda Zehra, kendisi küçükken teyzesinin kocası tarafından öldürülmesinden sonra büyük annesine evlenmeyeceğine dair söz vermiştir. İlerleyen yaşında erkekler arasında da iyiler olacağını anlasa da verdiği karardan dönmez. Yüzündeki hafif buruşukluklara, saçlarının beyazlamasına rağmen evlenmeyi düşünmez. Yaşadıkları da bu durumu destekler.[290] Aynı romanda Meveddet Hanım ile evli olan Mürşit Efendi, aslında aralarında bir karı koca durumunun olmadığını söyleyerek

[287] Reşat Nuri Güntekin, *Bir Kadın Düşmanı*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.116.
[288] Güntekin, **a.g.e.,** s.126-127.
[289] Güntekin, **a.g.e.,** s.42.
[290] Reşat Nuri Güntekin, *Acımak*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.39.

evliliklerindeki durumu dile getirir.[291] Evliliklerinin kâğıt üzerinde olduğu karı koca ilişkilerinin ve duygusallığın artık bulunmadığını ifade eder.

Evlilik konusunda kadın veya erkeğin eşini idealleştirdiği, düşüncelerinde farklı bir kişilikle hayal ettiği durumlar da romanlara yansır. *Gökyüzü* romanında bu hayal-hakikat durumuna uygun bir örnek bulunmaktadır. Sevim, kendisiyle evlenmek isteyen Turgut'u çok basit bulduğunu ve o sebeple reddettiğini anlatır. Turgut'un konuştuğunda veya sohbet ettiğinde uykusunun geldiğini ve sıkıldığını ifade eder. Bunun üzerine kahraman *"Öteden beri kadınlarda bir şeye dikkat eder. Erkeğin aksisini, ihtiyarın çirkinini, edepsizini hazmedebiliyorlar, fakat biraz böncesini asla…"*[292] şeklinde cevap verir. Sevim, Turgut'un evlenme teklifini kabul etmeyince Turgut, Antalya'ya iş için gitmeye karar verir. Son kez eve vedalaşmaya geldiğinde kahraman çok üzülür fakat Sevim hiç tepki vermez. Kahraman ise bazen uyuz kedi yavrularına, kuşlara üzülüp ağlayan yufka yürekli kızların işlerine gelmediği zaman ne kadar canavar gibi davrandıklarını dile getirir.[293] Ancak romanın sonunda onunla evlenmek istemesi de düşüncelerin değişebileceğini bize gösterir.[294]

Evlilik üzerine eşlerin kriterleri ve kuralları hakkında bilgi veren *Dudaktan Kalbe* romanında ise Cavidan, eşi Kenan ile evlenmesinde onun sanatından etkili olduğunu, yüksek sanatkârın çok yüksek kalbi ve insanlığı olduğunu ve bu sebeple evlendiğini akrabası Namık Behçet Bey'e söyler.[295] Aynı romanda Lâmia ile evli olan Kemal Bey karısıyla ilgili bazı şüphelere düşer. Vedat Bey'i seven Kemal Bey'in kızı Makbule, Vedat'ın hasta olduğunu duyunca Lâmia'dan gidip ona bakmasını ister. Lâmia oraya gittiğinde ise ikisi kömür zehirlenmesinden baygınlık geçirirler. Bunun üzerine etraftakiler onların âşık olduklarına dair bir dedikodu yayarlar. Kemal Bey de bu dedikoduya inanır. Lâmia'ya onunla evlenmesinin bir bunaklık olduğunu kendisinden kırk yaş küçük kızla evlenirken de çok arlandığını fakat kendisine engel olamadığını ve onu aldatacağını düşünmediğini söyleyerek ayrılmak istediğini dile getirir.[296] Kemal Bey, yaşı gereğince kendini Lâmia'ya layık görmeyerek evlilikleri

[291] Reşat Nuri Güntekin, *Acımak*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.150.
[292] Reşat Nuri Güntekin, *Gökyüzü*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.57.
[293] Güntekin, **a.g.e.,** s.57-58.
[294] Güntekin, **a.g.e.,** s.233.
[295] Reşat Nuri Güntekin, *Dudaktan Kalbe,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.368.
[296] Güntekin, **a.g.e.,** s.275-276.

boyunca içten içe onu kıskanır. Hakkında çıkan bir dedikodu sonucunda ise eşini dinleme gereği bile duymayarak itibar eder. Yani toplum içerisinde meseleler bireysel hazırbulunuşlukları tetiklemektedir. Lâmia'nın geçmişinde başına gelenlerden dolayı ona atfedilen durum da kocasının buna inanmasında etkili olmuştur. Lâmia içine düştüğü durumda yanlış anlaşılmış ve kendisini inandıramamıştır. Romanda evlilikte kadının aleyhine yaş farkının fazla olması da Güntekin tarafından bu yönüyle eleştirilir.[297]

Akşam Güneşi romanında Jülide, teyzesinin yanına geldiğinde misafirliğinin kısa süreceğini söyleyerek evlilikle ilgili şunları dile getirir:

> *"Memleketimizde genç kızların izdivaçtan bahsetmeleri biraz ayıptır sanırım… Fakat ben vaziyette genç kız bu biraz istikbal ve maişet meselesi olduğu için konuşabiliriz… Artık münasebetsiz bir şey söylersem de affediniz… Macaristan'da babamın maiyetinde genç bir kâtip vardı… Biraz saf ama iyi, namuslu bir çocuk… Babam öldükten sonra bu genç benimle evlenmek istedi… İkimizin de kimsemiz olmadığı için maksadını gayet ciddi ve namuskârane bir lisan ile bana söyledi… Reddetmedim fakat birdenbire 'evet' de demedim… Çünkü zavallının memuriyeti daha pek küçük… Onun şimdiki aylığıyla geçinemeyiz… benim doğrusu pek sefaletle yüzüm yok… Burhan Bey yakında terfi edeceğini umuyor… Hatta galiba küçük bir şehbenderlik vaat etmişler… Avrupa'nın neresinde olsa razıyım… Buraya geldikten sonra uzun uzadıya düşündüm… Yüzdedoksanbeş bu gençle evlenip gideceğim…"*[298]

Jülide evlilikten bahsederken Anadolu'da kızların bu konuda konuşmalarının garip olduğunu dikkat çekerek kendi halini anlatır. Ancak sonradan Burhan Bey'in terfi alma ihtimali ve Avrupa'ya gidebilecek olması onun evliliğe olumlu bakış açısıyla yaklaşmasına vesile olan sebepler olarak karşımıza çıkar. Romanın ilerleyen kısımlarında Nazmi, kızı olarak gördüğünü belirttiği Jülide'nin nişanlısı Burhan Bey'i sadece güzel ahlak, vefa gibi konulardan bahsederek anlatması üzerine sanki kendisini Burhan Bey'i sevmek için ikna ediyormuş gibi geldiği için Jülide'nin haline üzülür. Jülide'ye onu sevip sevmediğini sorduğunda ise Burhan Bey'i sevdiği cevabını alır. Bunun üzerine Nazmi, eğer sevmeseydi diğer meziyetlerin anlamı olmayacağını, evlenenler arasında güzellik, yaş ve servetin birbirine denk olması

[297]Hüseyin Çelik, *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Sosyal Tenkit*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, s.218.
[298] Reşat Nuri Güntekin, *Akşam Güneşi*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2015, s.176.

gerektiğini ve bu kişilerin birbirlerini tenkit edecek bir nokta bulmamalarını, ebedi saadetin önemli olduğunu söyler.[299] Burada Nazmi üzerinden evlilikte sevginin ve saygının önemi dile getirilir ancak Nazmi'nin cevabı Jülide'nin sevdiği varsayımına dayalıdır. Nihayetinde bir süre sonra Jülide, Burhan Bey ile evlilik konusunda kararsızlığa düşerek bu konuda adım atan eniştesi ve teyzesine evlenmek için yaşının küçük sayıldığını, kimsesiz çocukların bu yaşta evlendirildiğini dile getirip üzüldüğünü belli eder. Nazmi, Burhan Bey'in yurt dışına çıkabilmesi için bazı nüfuzlu kimselere başvurduğunu, Jülide'nin de sevdiği Avrupa'ya kavuşacağını dile getirse de Jülide evlenmekten vazgeçtiğini ve nişanlısına da yavaş yavaş bu durumu söylemeye başladığını ifade eder. Nazmi evlenmesi için Jülide'yi ikna etmeye çalışsa da onun kararlı olduğunu görünce kendisinin kızını istemediği birine veren eski zaman zalim babalarından zannedeceklerini söyleyerek durumu kabul eder. Jülide de korkunç bir rüyadan uyanmış kadar kendisini iyi hissettiğini söyler.[300] Bahsedildiği gibi bazı "eski zaman babalarının" evlenme konusunda kızlarının fikirlerinin alınmaması romanda işlenmekte; ancak bu durum geçmişin bir unsuru olarak gösterilmektedir. Bu babalar içinde zalim ifadesini kullanması dikkate değerdir.

Romanın devamında Jülide fikirleri ile romanda Ayşe'nin özel hayatını etkiler. Ayşe de nişanlısı Hüseyin'in iyi bir iş bulmasını istediğini, balıkçılığın az para getiren ve kaba saba bir iş olduğunu söyleyerek düğününün ertelenmesini ister. Nazmi ise Hüseyin'in bir işi olduğunu ve bir işin kaba saba olmasından ziyade namusuyla çalışmasının önemli olduğunu vurgular. Jülide bu noktada söze karışarak Ayşe'ye gelecekte evliliğindeki durumuyla ilgili varsayımlarda bulunur:

> *"Ayşe… Kardeşim… (…) Deniz kenarındaki sazlarla örtülü kulübende mesut bir hayat geçireceksin… Zevcin gündüzleri balığa gidecek, akşamları geç vakitlere kadar civardaki Rum meyhanelerinde içki içecek… Evinde güzel güzel çalışacaksın… Ne güzel meşguliyetlerin olacak… Birer birer doğan miniminilerine babalarının eski çamaşırlarından gömlekler dikeceksin… İnce tırnakların tencere diplerinde kırılacak… Ocaktaki ıslak odunları üflerken gözlerin yanacak… Gece çocuklarını uyuttuktan sonra kulübenin saz duvarlarından giren soğuğa, ocağın bacasından uluyan rüzgâra karşı omuzlarına bir yırtık atkı atacaksın… Yavaş yavaş yanık türküler söyleyerek erkeğini bekleyeceksin… Gece yarısından sonra o yıkıla yıkıla eve gelecek… Yemeğini soğuk*

[299] Reşat Nuri Güntekin, *Akşam Güneşi*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2015, s.327.
[300] Güntekin, **a.g.e.,** s.337-341.

bulduğu için homurdanacak… 'Ağları tamir ettin mi?' diye soracak… Bütün gün ocağına çalı çırpı toplamaktan, küçüklerle uğraşmaktan, ağların tamir ile meşgul olamadın… Gece ise gözlerin yanıyordu, ağların ince örgüsünü görmek için lambada gaz yoktu… Fakat bunlar sebep değil… Erkeğin seni azarlayacak belki de daha ileri gidecek… Fakat ne ziyanı var? Namuslu bir adamın her şeyi iyidir… Namuslu bir zevcin her emrine baş eğmeyi Allah emrediyor, ağır başlı, ciddi insanlar istiyor… Görüyorsun ya Ayşe… Senin için velinimetinin nasihatlerini dinlemekten başka çare yok…"[301]

Jülide'nin gözünde Ayşe'nin dahası Anadolu kadınının durumu bu şekildedir. Bu noktada Jülide toplumun ekonomik durumunu bireylerin durumu olarak algılar. Ayrıca özellikle evlilikte kadının üzerine yüklenen sorumluluklar ve erkeğin aktif rol oynamaması da vurgulanır. Kadın ev işi yapan, çocuk doğuran ve eşine de yardımcı olan bir pozisyonda karşımıza çıkar.

Evlenilecek olan kişinin ekonomik açıdan değerlendirilmesi *Kavak Yelleri* romanında da görülür. Hacı Müslim Bey, kızı Celile'yi amcasının oğlu ile nişanlar. Bu nişanın evliliğe dönüşmesi damadın işlerinin iyi veya fena gitmesine bağlıdır. Mersin'de yaşayan nişanlısı uzun yıllar Celile'yi ziyarete de gelmemiştir.[302] Romanda Doktor Sabri, Celile ile evlendikten iki hafta sonra eşiyle yalnız kalmaktan ziyade kayınbabasıyla daha çok vakit geçirmeye başlayınca bunun sebebini sorgular. Celile'nin bu zamanda bulunmaz bir kadın olduğunu, eğlencede, süste gözü olmadığını, temiz ve tutumlu olduğunu kendi kendine belirtir. Bu sırada eşinin gece hastaya çağrılmasına bir türlü alışamayan Celile ise bunu doğru bulmadığını ve böyle olduğunu bile bile doktora varmaması gerektiğini kocasına söyler. Doktor Sabri, Celile'nin kendisini sevmediğini düşünerek ona bunu sorunca Celile bir kadının kocasını daha başka nasıl sevebileceğini illaki sinemalardaki gibi seni seviyorum deyip ayaklarına mı kapanması gerektiğini söyler.[303]

Celile'nin ölümüne kadar yaklaşık on sene evli kalan Doktor Sabri, onun ilk fotoğrafında gördüğü yüzü evliliği boyunca bulamadığını ancak eşinin hastalığa yakalanana kadar güzelliğini muhafaza etse de yine de hayalindeki çehre olmadığını

[301] Reşat Nuri Güntekin, *Akşam Güneşi*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2015, s.191-192.
[302] Reşat Nuri Güntekin, *Kavak Yelleri*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.227.
[303] Güntekin, **a.g.e.,** s.294-297.

belirtir. Ayrıca karısının hiçbir vazifesinde kusur etmediğini ölmeden iki gün evvel bile kocasının hastalandığını duyunca yatağından kalkıp onun başına gelerek *"Seni hasta dediler. Bakamıyorum sana"*[304] diye ağladığı belirtir.[305]

Romanın başka bir bölümünde Doktor Sabri'nin arkadaşı Sabri, bir gün sarhoş iken karısıyla evlilik ilişkilerini anlatarak asıl deli olanın kendisi olduğunu, boğaz tokluğuna karısının hallerine gülüp geçtiğini, en azından elinden bir iş gelmese bile ut çalıp geçinebileceğini söyleyip dert yanar.[306] Burada Sabri maddi imkânlarından dolayı karısıyla evlendiğini itiraf eder. Ardından kadınla evliliği maddiyat üzerine temellendirmekle yaptığı hatayı görüp kadının hastalığını bahane ederek ondan memnun olmadığını söyler. Doktor Sabri'nin bir diğer arkadaşı Hacı Ömer ise eşine kötü davranan ve hakaret eden birisidir. Eşi onunla tartışmaktan yorulup usanmıştır.[307] Ömer'in eşine karşı davranışları ve eşiyle arasındaki durumlar açıkça anlatılmaz sadece onun kötü olduğundan bahsedilir.

Çalıkuşu romanına bakıldığında ise Feride ile Kâmran nişanlanır ancak Feride sürekli Kâmran'dan kaçar. Ona göre Kâmran'ın beraber gezinmek, konuşmak gibi isteklerini anlaşılır olsa da kendisi acemi ve vahşidir. Kâmran'a onunla karşı karşıya geldiğinde nişanlı gibi konuşmamasını isteyerek söz vermesini sağlar.[308] Feride, evlilik konusunda çekingen davranarak nişanlanmalarına rağmen bunun duyulmasını ve bununla anılmayı istemez.

Romanın ilerleyen bölümlerinde Feride, Zeyniler köyündeki öğrencilerinden Zehra'nın evleneceğini duyunca Ebe ile aralarında şu diyalog geçer:

> *-Benim çocuklarda gelinlik kız yok ki Ebe Hanım, en büyüğü on iki yaşında.*
> *-İlahi kızım, on iki yaş küçük mü? Ben, köşeye oturduğum zaman on beş yaşındaydım da, bana evde kalmış kız dediler.*[309]

Ebe durumu normal karşılarken Feride'nin duruma şaşırması ve yadırgaması karşıtlık olarak sunulur ancak Feride toplumun durumuna karşı çıkmaz ya da çıkamaz.

[304] Reşat Nuri Güntekin, *Kavak Yelleri*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.298.
[305] Güntekin, **a.g.e.,** s.297-298.
[306] Güntekin, **a.g.e.,** s.459.
[307] Güntekin, **a.g.e.,** s.31.
[308] Reşat Nuri Güntekin, *Çalıkuşu*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.113.
[309] Güntekin, **a.g.e.,** s.249.

Dolayısıyla burada Güntekin'in ele aldığı meseleyi olay bazında idealleştirmediği bazen bir bütün olarak romanın sonucuna göre bazen ise olayların bir sonucu olarak ortaya çıkan duruma göre dile getirdiği görülür. Nitekim bu olayda Ebe, herkesin yardım ettiğini söyleyerek Feride'den düğün için bir entari ister. Ayrıca Feride evlenecek olan öğrencisinin kim olduğunu sorduğunda Zehra cevabını almıştır ancak Zehra adında yedi sekiz tane öğrencisi olduğu için hangisi olduğunu bilemez. Daha sonra gördüğü Zehra'nın insanın rüyasına girse korkacak cinsten deli gibi bir kız olduğunu, onu ilk gördüğü zamanda bu kızın hasta ve değişik olduğunu anladığını söyler. Feride kendi entarilerinden birisini ona uygun olarak gelin elbisesi yapmaya başlar. Eşi olacak Çoban Mehmet'in ilk geceden ondan korkmasını istemez.[310] Zehra o gece muhtarın evinde gelin olur, köyün meydanında davul ve zurna çalınır. Kadınlar arasında ayrıca kına gecesi yapılıp ardından mevlit okunur. Hediye edilen elbiseyi ise olgun kadınlar fazla alafranga bulmuştur. Buna mukabil kadınlar ara sıra Münkir Nekir gibi kelimelerle ahireti hatırlatmak isterler. Genç kadınlar ise elbiseyi beğenmiştir. Hatta Feride onların arasında elbiseyi kıskananların bile olduğunu düşünür. Muhtarın karısı ise güzel bir sofra kurmuştur ancak bunun Zehra'dan çok Feride'ye gösteriş yapmak amacıyla kurduğu anlaşılır. Zehra ise yeni elbisesi ve saçlarıyla hoş bir kız olmuştur.[311]

Feride, tayin edildiği Ç…'de başka bir düğüne de katılır. Buradaki kadınların çalışkan, vefakâr, hayatlarından şikâyet etmeyen ve eğlenmeyi seven insanlar olması Feride'nin çok hoşuna gider. Orada düğün değişik isimlerle bir hafta boyunca sürmektedir. Feride buna nasıl para dayandırdıklarını düşünürken bir kadının elbisesini on sene yirmi sene giyip sonra kızına da giydirdiğini anlar. Eğlenceleri sade olsa da onlar durumlarından çok memnundur. Köydeki kadınlar Feride'yi bir anda aralarına kabul ederler. Feride ise her ne kadar istemese de eğlenceye katılmayıp uzak durmamak adına onlara eşlik ederek topluma ayak uydurur.[312] Yokluğun ve eğlencenin bir arada aktarılması, insanların bu yokluğa rağmen mutlu olabilmeleri yahut bulundukları durum itibariyle mutlu olmak zorunda olmaları gibi çaresizlik durumları da bu olayla ele alınmıştır.

[310] Reşat Nuri Güntekin, *Çalıkuşu*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.249-250.
[311] Güntekin, **a.g.e.,** s.251-252.
[312] Güntekin, **a.g.e.,** s.354.

Romandaki evlilikle ilgili bir diğer durum kahramanın kendisi ile ilgilidir. Feride, Hayrullah Bey ile evleneceği zaman uzun etekli beyaz bir elbise giyerek sessizce hazırlanmaktadır. Düğüne gelenlerden ihtiyar bir kadın: *"Ne talih varmış bunakta? Turnayı gözünden vurdu."*[313] şeklinde yorumlar.

Düğünden sonra gecenin ilk saatlerinde Hayrullah Bey kitap okuduğu sırada Feride'ye "gelin hanım, kitap okuyorum" gibi sözlerle takılır. Yatma zamanı geldiğinde ise evlerindeki sütnine ile bir komşu kadın Feride'den gecelik giymesini isterler. Feride ne yapacağını bilemez halde Hayrullah Bey'in odasında onu bekler. Hayrullah Bey ise Feride'yi odasında o kıyafetle görünce sahiden karı koca mı olduk sandın, baban yerinde adamım, bu ne hal gibi sözlerle takılmaya başlar. Feride konuşmanın sonunda: *"Babam, benim babam."*[314] diyerek feryat edip ağlar. Ardından odasında haline gülmeye bağırmaya başlayınca Hayrullah Bey komşuların yanlış anlayacağını söyleyip uyarır.

Roman yıllar sonra, Feride'nin hayatını anlattığı defterin Kâmran'ın eline geçmesiyle devam eder. Feride olmadan onun defterini delil tutarak kadıdan Kâmran ile Feride'nin düğünü için izin alırlar. Böylelikle gelin olmasa da nikâhları kıyılır. Feride ise Müjgân ile gitmeyi beklerken tüm bunların farkında bile değildir. Daha sonra tüm gerçeği öğrenir. Kâmran, Feride ile kavuşunca aralarındaki konuşmada Feride: *"Gittiğime benimde pişman olmadığımı mı sanıyorsun?"*[315] diye itirafta bulunur.[316] Nihayetinde Feride her ne kadar eğitimli bir kadın olsa da yıllar boyu kendi ayakları üzerinde durmuş, bu açıdan da topluma ayak uydurmaya çalışmış ancak yine de sorunlardan kaçamamış bu nedenle de sürekli yer değiştirmiştir. Romanda onun evlilik ile başlayan hikâyesi tüm bu yaşadıklarından sonra bu evliliğin tamamlanması ile son bulmuştur.

[313] Reşat Nuri Güntekin, *Çalıkuşu*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.526.
[314] Güntekin, **a.g.e.,** s.530.
[315] Güntekin, **a.g.e.,** s.537.
[316] Güntekin, **a.g.e.,** s.531-537.

3.1.1.2.2.2.Eğitimi Hakkında Bilgi Sahibi Olamadığımız Kadınların Evliliğe Bakışı

Romanlarda bazı kadınların ise eğitimleri hakkında net bir bilgiye yer verilmez. Bu kadınların evlilik ile ilgili düşünceleri ve yaklaşımları içinde bulunulduğu sosyal durumun şartlarına göre değerlendirilir. Dolayısıyla bu durum o kadınların eğitimsiz olduğunu göstermez. Bu kadınlar herhangi bir mesleğe sahip olmayan kişilerdir. Fakat çalışmıyor olmaları onların okumamış olduklarını da göstermez.

Ateş Gecesi romanında Seniye'nin avukat olan annesi kendi eşinin dışarlıklı olmasından dolayı yaşadığı zorlukları kızının yaşamaması için İstanbullu biri ile evlendirmek ister. Seniye hem İstanbullu olması hem de annesinin etkisiyle Kemal Murat Bey'e âşık olur.[317] Seniye'nin eğitimi hakkında bilgi sahibi olmasak da annesinin avukat olması sebebiyle eğitimli olduğu ve yaşadığı zorlukları kızının yaşamaması için ona öğüt verdiği görülür. Seniye de romanda bu öğütlere uyarak kendine eş arar.

Dudaktan Kalbe romanında ise Lâmia hapisten sonra arkadaşı Makbule'nin babası olan Kemal Bey ile evlenir. Bir gün Kemal Bey'in akrabası olan ve Kenan'ı da tanıyan Vedat adında bir doktor gelir. Makbule belli süre sonra Vedat'a âşık olduğunu söyler. Lâmia ile aralarında geçen diyalogda Makbule: *"Vedat'a kendimi sevdirmek için napayım… Neler söyleyeyim… Neler giyineyim? Yabancı olsa kolay… Pek sıkıya gelirsen uzaktan işaret edersin… Mektup gönderirsin olur biter…"*[318] der. Makbule'nin Vedat'a kendini beğendirmeye çalışması ve erkeği elde edilmesi gereken bir varlık olarak görmesi dikkat çeker.

Bir diğer roman *Kızılcık Dalları*'nda ise Nadide Hanım'ın akrabası olan Murat Bey'in karısı hastadır. Nadide Hanım *"Bir evin kadını yatağa düştü mü, her şey bitmiş demektir."*[319] diyerek kadının ailedeki önemini vurgular. Murat Bey ise karısı

[317] Reşat Nuri Güntekin, *Ateş Gecesi,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.226.
[318] Reşat Nuri Güntekin, *Dudaktan Kalbe*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.259.
[319] Reşat Nuri Güntekin, *Kızılcık Dalları*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017, s.179.

henüz sağ iken Nadide Hanım'ın kızı Seniye'ye göz dikmiştir.[320] Bir aracı ile bunu ileten Murat Bey'e ilk başta olumsuz konuşan Nadide Hanım, kendi kızının da yaşının geçtiğini, taliplerinin azaldığını düşünerek adamın karısı sağ olduğu için şu an onaylamadığını ama istediğini sezdirmiştir.[321]

Romanda Seniye Hanım'a görücü geleceği zaman herkesten önce Gülsüm'ün koşturduğu dile getirilir. Seniye Hanım için resimler alınıp verilir, sokaktan bastonlu, kılıçlı gençler geçer fakat sonunda mutlaka bir aksilik çıkıp işler bozulur. Bu durum romanda *"Nihayet birçok üzüntülerden sonra malın değeri anlaşıldı: Seniye Hanım, istediği gibi genç, güzel, zengin, rütbeli bir erkekle evlenemeyecekti."*[322] şeklinde ifade edilir. Seniye Hanım'ı isteyenler ya konağa iç güveysi gelmek isteyen fakir genç erkekler ya da zengin ama yaşını başını almış dul erkeklerdir. Bununla birlikte Seniye Hanım, fakir biri ile evlenmek istemez. Ona göre istediği gibi birisiyle evlenip sevişemeyecek olduktan sonra acele etmenin bir anlamı yoktur. Seniye Hanım; genç, mektepli, sarışın ve miyop olarak tanıtılan edebiyat aşığı bir gencin dikkatini çekmeye çalışır. Onunla bir ay boyunca mektuplaşır ancak mektuplar yakalanır.[323] Bu sırada Nadide Hanım tüm parasını kızlara ve damatlara harcadığı için kızı Seniye'ye bir şey kalmadığını, bu zamanda da parasız kızı kimin neden alacağını söyler. Yeni damadın eve yerleşeceğini bildikleri için Seniye'nin evlenmesine sıcak bakmadıklarını ifade eder.[324] Romanda, evlilik için eş seçerken kadında da maddiyatın arandığını vurgulayan Nadide Hanım, damatlarının da kendi çıkarlarını düşündüğünü söyler. Seniye'nin istediği biriyle evlenemeyeceği anlatılırken "mal" ifadesinin kullanılması kadının nesne konumunda görüldüğünü gösterir.

Evlilikte maddiyatın ön planda tutulduğu bir diğer roman olan *Yaprak Dökümü'*nde Ali Rıza Bey ile Hayriye Hanım arasındaki ilişki anlatılırken; Hayriye Hanım'ın menfaatine dokunan işlerde şakası olmayan, kocasını üzüp pişman etmedikçe

[320] Romanda Seniye diye bahsedilen kahramanın daha sonra Saniye diye bahsedildiği görülür. Reşat Nuri Güntekin, *Kızılcık Dalları*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017, s.194
[321] Güntekin, **a.g.e.,** s.194.
[322] Güntekin, **a.g.e.,** s.146.
[323] Güntekin, **a.g.e.,** s.148-150.
[324] Güntekin, **a.g.e.,** s.151.

beklediği teselliyi ona vermeyen bir kadın olarak tanıtılır.[325] Hayriye Hanım'ın evliliğinde eşi ile arasındaki bağı menfaat üzerine kurduğu dile getirilmektedir. Yine aralarında geçen bir tartışmada Ali Rıza Bey, Hayriye Hanım'a para aldığım için bana önem veriyordun yazık sana gibi sözlerle eşini eleştirirken onun buna hiç aldırmadığını fark eder. Ardından Ali Rıza Bey*: "Biz hayatta iki silah arkadaşı gibi idik. Elimden silahımı aldıkları bir zamanda beni arkamdan vurmak doğru mu?"*[326] diyerek bu ifadelerden karısının üzüleceğini düşünmüş ancak Hayriye Hanım: *"Ne yapalım… Kendi düşen ağlamaz."*[327] şeklinde karşılık vermiştir. Evlilikte yıllar geçse bile iki eş arasındaki fikir ayrılığının yarattığı uçurum bu ifadelerle ortaya konulmuştur. Bir tarafta yol arkadaşı ve silah arkadaşı benzetmesiyle ile destek bekleyen eş varken onun bu talebine karşılık vermeyen eş durumu bu şekilde ifade edilir. Nihayetinde romanın devamında bu fikir ayrılığı ailenin yaşantısına da etki edecektir. Hayriye Hanım kocasından bir şey isteyeceği zaman kocasına çok iyi davranarak kahve pişirir ona ilgi ve alaka gösterir. Ali Rıza Bey eşinin tavırlarını fark ederek zor zamanlarında ona yaklaştığını ama iyi zamanlarında adam yerine bile konulmadığını dile getirir.[328] Burada yine menfaat karşısında eş bile olsa insanın değişimi üzerinde durulur. Ali Rıza Bey, eşinin bu değişimleri ile ilgili kendisine: *"Nerede benim eski ağırbaşlı melek karım, nerede sen?... Sen onun attığı tırnak bile olamazsın. Düşündüğümü saklamakta ne fayda var? Sen iğrenç bir insan oldun Hayriyye, iğrenç bir insan…"*[329] diyerek bu değişimi kendince anlamlandırmaya çalışır. Nihayetinde aralarındaki sevgi ve saygı bağı bozulmuş, güvenlerini kaybetmiş bir evliliği devam ettirirler. Nihayetinde bu ortamda büyüyen kızlarına ise talipler gelmeye başlamıştır. Leyla'ya kırk beş yaşlarında bir manifaturacı talip olur. İlk başlarda herkes memnunken sözün kesildiği gün Leyla bu durumdan vazgeçer: *"Bana yazık oldu. Babam yerinde adamı ne yapayım? Sizin fukaralığınız yüzünden kendimi göz göre göre mezara atıyorum… Biraz daha bekleyecek halde olsaydım belki istediğim gibi birini bulurdum"*[330] diye ağlar. Leyla'nın yaşı itibariyle karşısındaki kişiye yakıştıramadığı ve evlilik fikrinden vazgeçtiği görülür. Kızların eş bulma konusunda çok ısrarcı olmaları romanda sürekli işlenir. Eğlence amaçlı

[325] Reşat Nuri Güntekin, *Yaprak Dökümü*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.36.
[326] Güntekin, **a.g.e.,** s.45.
[327] Güntekin, **a.g.e.,** s.45.
[328] Güntekin, **a.g.e.,** s.96.
[329] Güntekin, **a.g.e.,** s.99.
[330] Güntekin, **a.g.e.,** s.117.

davetlere razı olmayan Ali Rıza Bey, Hayriye Hanım tarafından "*Kızlara koca bulmak lazım..*"[331] diyerek susturulmaya ve ikna edilmeye çalışılır. Koca bulma ifadesinin baskın olarak yer aldığı romanda eğitimden ve geleneklerden çok fazla bahsedilmez. Bununla birlikte Hayriye Hanım üzerinden; kadının kadına olan tutumu olarak evliliğin önemi daha çok zengin ve rahat yaşamın ehemmiyetiyle vurgulanır.
Romanın devamında Leyla'nın üç kısmeti çıkar. İlki Nizami Bey adında genç bir doktordur. Her şey güzel ilerlerken nişana birkaç gün kala Nizami Bey birkaç satır mektupla bu işin olmayacağını dile getirir. Romanda aktarılan bilgilerden kardeşi hırsız olan bir gelini Nizami Beyin babası istememektedir. Leyla'nın 'ikinci müşterisi'[332] Abdülvehhap adında bir maliye memuru olan kırk beş yaşındaki Suriyeli bir adamdır. *"Birçok genç kızlar için de Mısırlı, Suriyeli demek konduğu başı düşünülebilen bütün saadetlere sahip eden bir devlet kuşu demektir."*[333] Leyla da bir Arap'ın kendisini istediğini duyunca sevinir, hatta bütün ev halkı günlerce bayram eder. Abdülvehhap Bey evdeki fukaralığı umursamayan ve önemli olanın namus olduğunu dile getiren birisidir. Leyla'ya güzel bir elbise ile takı hediye eden Abdülvehhap Bey nişanlanıp sade bir nikâhla Leyla'yı Suriye'ye götürmek ister.[334] Evlilikte maddî ölçütün önemi bu noktada Leyla için de önemli görülmektedir. Olayın devamında Abdülvehhap Bey'in Leyla'nın kadınlı erkekli bir ortamda arkadaşlarıyla konuşmasını doğru bulmadığı için tartışarak yüzüğü attığı; nişanın ancak Necla ile mümkün olabileceğini ve onunla evlenmek istediği görülür. Ali Rıza Bey, Necla'nın daha körpe ve güzel olduğundan adamın bu durumu bahane sürerek fikrini değiştirdiğini anlar. Ancak Necla, babası her ne kadar istemese de karşı çıkarak bu kısmeti kaçırmak istemediğini söyler. Hayriye Hanım da Necla'yı destekleyince Necla, Abdülvehhap Bey ile evlenip Suriye'ye gider.[335]

Ablasının nişanlısını kardeşinin kabul etmesi ve onunla evlenmesi ailedeki bağların ne kadar kopuk olduğunu, evliliğin ölçütünün ise maddiyata dayandığını göstermektedir. Ahlakî çöküşün etkileri de bu yönüyle aile üzerinden gösterilir. Bu konuya değinen Bahriye Çeri, Ali Rıza Bey'in bu olayda olduğu gibi olaylar

[331] Reşat Nuri Güntekin, *Yaprak Dökümü*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.82.
[332] Güntekin, **a.g.e.,** s.124.
[333] Güntekin, **a.g.e.,** s.124.
[334] Güntekin, **a.g.e.,** s.125.
[335] Güntekin, **a.g.e.,** s.129-133.

karşısında dik durmadığını, değişiklikler karşısında sadece seyirci konumunda kalarak kendi doğrularına çocuklarını ve eşini yönlendiremediğini ifade eder.[336] Güntekin, romanlarda kadınların evlilikten beklentilerinin farklı olabileceğini ve sosyal şartların evliliği etkileyebileceğini de gösterir. *Son Sığınak* romanında Makbule'nin severek evlenmek istediği ancak orta yaşlı bir avukat kâtibiyle evlenmek zorunda kaldığı görülür. Üç koca değiştirdiğini söyleyen Makbule, talihinden yakınsa da kocalarının fena adam olmadıklarını, rahat bir yaşamının olduğunu dile getirir ancak yiyip içip yatmaktan sıkıldığını ifade eder. Bu noktada Anadolu kasabalarında bohçasını alıp hamama gitmek, büyüklerle gazoz içmek gibi küçük olayların ona göre olmadığını dile getirir. Hatta o, eşleri için belki dayak atsalardı oyalanırdım diyerek şaşırtıcı söylemlerde bulunur.[337] Makbule'ye göre evlilik sıkıcı olmamalıdır ve "dayak" konusunda gerçek bir şiddeti mi kastettiği yoksa latife mi yaptığı belirgin değildir. Öte yandan Makbule'nin bunu dile getirmesi "kadının eşi tarafından dövülebileceği" algısının varlığına dikkat çeker. Nihayetinde dövülebilecek olarak görülen yine kadının kendisidir. Güntekin'in eserlerinde bireyler arasındaki bu gibi farklı düşüncelere yer vermesiyle toplum içerisinde her türlü düşünen bireylerin varlığına işaret eder.

Evliliklerde kadınların beklentileri *Akşam Güneşi* romanında da anlatılır. Romanda Nazmi, Nazan ile evlenmek istese de onun hastalanması ve askerî görevinden ayrılması sebebiyle Nazan onunla evlenmekten vazgeçtiğini hatta onun bir adada köylü hayatı yaşayacak olmasına üzüldüğünü ifade eder.[338] Buradan Nazan'ın kendi yaşadığı yeri küçümsediği, beğenmediği; asker veya diplomat istediği ve bu nedenle Nazmi'yi seçtiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla erkeğin de kadınlar açısından bir hedef görüldüğü durumlara örnektir. Ancak burada salt maddiyat değil, evliliğin emek isteyen yönüyle vurgulanması da önemlidir. Nazmi'nin doktoru hastalandıktan sonra evleneceği kişinin yarı zevce, yarı anne ve hemşire olacak bir kadın olması gerektiğini söylemektedir.[339] Nihayetinde Nazmi, Şükran ile evlenme kararı alıp aralarında ufak bir nikâh düzenlerler. Nikâha gelen kadınlardan birinin küçük kızı sürekli hırçınlaşınca Nazmi bunun sebebini sorar. Küçük kız ise düğüne geldiğini

[336]Bahriye Çeri, *1923-1938 Dönemi Türk Romanında Kadın*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1992, s.174.
[337] Reşat Nuri Güntekin, *Son Sığınak*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017, s.42-43.
[338] Reşat Nuri Güntekin, *Akşam Güneşi*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2015, s.118-120.
[339] Güntekin, **a.g.e.,** s.114.

ama duvaklı gelin göremediği için üzüldüğünü belirtir. Şükran, siyah elbisesi ile gelinin kendisi olduğunu söylese de küçük kız buna inanmak istemez. Nazmi de bu olaydan sonra Şükran'a kendisinin de buna üzüldüğünü onu sadece hasta bakıcı olarak görmediğini ve bu izdivaca anlam yüklediğini anlatır. Hiç beyaz elbisesi olmayan Şükran, ölen kardeşi Naciye'nin gelin elbisesini giyip süslenir.[340] Bir gelinin nasıl giyinmesi gerektiği ve toplumda bunun önemi küçük kızın gözünden anlatılır. Nihayetinde elbise kendisine anlam yüklenen bir nesne olsa da onun toplum üzerindeki etkisi olayları somutlaştırması açısından önemli görülmekte, aksi bir durum yadırganmaktadır. Bu ikisi arasında bağ Nazmi üzerinden kurularak Şükran'ın da herkes gibi ve herkesin tattığı duyguyu tatması sağlanır ancak eşler arasında kurulan anlamın önemi de vurgulanmış olur.

Değirmen romanında Halil Hilmi Efendi'nin karısı yirmi seneye yakın bir zamandan beri hastalıkla uğraşmaktadır. Halil Hilmi Efendi, karısının huyunu meleğe benzetse de dış görüntüsünü anlatırken kaşık kadar yüzü, irin bağlamış ve dökülmüş dişleriyle çok da beğenmediği bir melek olduğunu söyler. Gülmenin ve konuşmanın yasak gibi görüldüğü evlerinde Halil Hilmi Efendi, karısının sürekli ağlamasından rahatsız olduğunu da dile getirir.[341] Bu yönüyle Halil Hilmi Bey romanda eşiyle arasında bir bağ kalmadığını düşünen ve artık ondan bunalmış bir eş olarak karşımıza çıkar.

Aynı romanda Mutasarrıf Hâmit Bey'in de sinir hastası olan ve intihara teşebbüs eden karısı Mahmure ile aralarının iyi olmadığı dile getirilir. Sebepsiz yere tartışma çıkardığını söyleyen karısının bazen kocasının başına hokka, sigara tabağı gibi şeyler fırlattığı belirtilir.[342] İşi dolayısıyla karısının yanından ayrılan Hâmit Bey, karısı için çok fazla evhamlandığını söylese de zamanla bu evhamlarını sonlandırdığı görülür. Hatta eşinin ölüm haberini aldığında dahi fazla bir teessür duymayarak kendini rahat hisseder. Bu durumun farkına vardığında ise eşini sevip sevmediğini sorgulamaya başlayarak ölüm haberini almaktan ziyade ölüm karşısında bu haberi bir anda duymaktan korktuğunu dile getirir.[343] Hâmit Bey, eş olarak Mahmure'ye gereken

[340] Reşat Nuri Güntekin, *Akşam Güneşi*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2015, s.130-132.
[341] Reşat Nuri Güntekin, *Değirmen*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017, s.15.
[342] Güntekin, **a.g.e.,** s.90.
[343] Güntekin, **a.g.e.,** s.93.

önemi vermemiştir. Bunda hastalığının etkisiyle değişen karısının durumu etkili olmuştur.

Çalıkuşu romanında Feride, bir otelde otuz beş kırk yaşlarında Manastırlı bir kadın ile arkadaş olduğunu ancak kadının onun genç olmasından dolayı hocanın kızı sandığından bahseder. Ona hayatını anlatmaya başlayan Manastırlı kadın, zengin bir adamın kızıyken zabit olan eşi ile evlenmek için direndiğini o zamanlar annesinden sopa yiyip de onların istediği bir beyle evlenmiş olmayı tercih ettiğini ifade eder. Manastırlı kadın, 31 Mart'ta Hareket Ordusu ile İstanbul'a gitmiş olan kocasından haber alamaz; bir süre sonra onun B…de yerli bir kadınla evlendiğini öğrenir ancak dinimiz dörde kadar müsaade ediyor düşüncesi ile yine de eşinin yanına gelir. Fakat kocası evladını da karısını da görmek istemez. Kadın bu noktada Feride'ye yıllardır aynı yastığa baş koyunca kocadan ayrılmanın kolay olmadığını söyler. Feride bu duruma sinirlenip kendisini aldatan bir adamı nasıl kabul ettiğini, bir kız tanıdığını ve düğününe iki gün kala aldatıldığını öğrenince vazgeçtiğini belirtir. Bunun üzerine kadın o kızın pişman olduğunu, yaranın sıcakken anlaşılmadığını ve ilerleyen zamanda anlayacağını söyler.[344] Manastırlı kadın eşinin onu istememesine, başka biriyle olmasına rağmen onunla olmak için uğraşması ile Feride'nin tutumu arasındaki fark bu kısımda sorgulanmaktadır. Feride'nin okumuş bir aydın olduğu düşünüldüğünde kendi hayatında verdiği tepkiyi anlatması iki kadın arasındaki farklılıkları belirginleştirir. Ayakları üzerinde duran ve gereken durumlarda tepki gösterebilen kadını burada Feride temsil etmekte; ancak her ne kadar yaşadıkları durumları farklı olsa da romanın sonunda yine kadının dediği "pişmanlık" ortaya çıkmaktadır. Böylelikle eğitimli-eğitimsiz kadının düşünce farkını da böylelikle görmüş oluruz.

Annelerin oğullarına eş beğenmeleri de yine aynı romanda dile getirilir. Feride'nin sık sık ziyaretine gelenlerden birisi olan köyün ebesi Nazife, molla hafız bir oğlu olduğunu ve onu evlendirmek istediğini söyler. Feride'ye sürekli oğlunu övmesinden evlilik için Feride'yi düşündüğünü anlaşılır.[345]

[344] Reşat Nuri Güntekin, *Çalıkuşu*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.186-190.
[345] Güntekin, **a.g.e.,** s.248.

Eğitimli kadınların evlilikten beklentilerinin maddiyattan öte statü ve mutluluk açısından daha ön planda olduğu, eğitimi hakkında bilgi verilmeyen kadınlar da ise maddiyatın ve toplumsal bakış açısının etkili olduğu görülmekte ayrıca bu anlamda daha çok ezildiği ve evliliklerinde gereken değeri görmediği veya eşine göstermediği karşımıza çıkmaktadır. Genel olarak romanlarda evlilikte kadının belirleyici olması ve kendi kriterlerini sunması da yine dikkat çeken bir diğer unsundur. Ayrıca Güntekin'de her ne kadar karakterler çok büyük ve belirgin farklar göstermese de bu kriterlerin zamana ve kişiye göre değiştiği de bu açıdan vurgulanmaktadır. Açıkça belirtmekte fayda var ki Güntekin'in romanlarındaki karamsar hava ve olumsuz durumların toplumun tamamının bir özelliği olarak sunulmadığı veya sunulamayacağı ancak bir yönüyle toplumda var olmuş veya olabilecek durumlara değindiği söylenebilir. Nihayetinde bir toplumda evlilik hikâyesi o toplumda evlenmiş birey sayısı kadar olup Güntekin, bunlardan gösterilmeye, eleştirilmeye veya anlatılmaya değer bulduklarını sınırlı özelliklere sahip karakterler üzerinden ifade eder. Eğitimli kızların hemen hepsi yabancı bir okulda okumuştur, özellikle Anadolu'da ise evlilik genç bir kızın hedefi olarak gösterilmiştir. Nihayetinde evliliğin kadınlar için önemi ve kadınların evlilik karşısındaki durumlarına da bu yönüyle yer verilmektedir. Severek evlenen kadınlar olduğu gibi eşlerini aldatan kadınlar da anlatılmış, evlilik veya evlenme biçimlerinin dönemlere, aileye ve kişiye göre farklı olduğu durumlar romanlara yansıtılmıştır.

3.1.1.2.3. Kadınların Evlilik Şekilleri ve Durumları

Kadınların evlenme şekilleri romanlarda severek evlenme ve görücü usulü evlenme olarak karşımıza çıkar. Cumhuriyet'in başlarında yazılmış romanları incelediğimiz için yazılan romanlar o dönem düşünüldüğünde görücü usulü evliliklerin baskın olduğu bir dönemden severek evlenmeye geçişi de göstermektedir. Sadece görücü usulü evlilikler değil severek evlenenler de romanlarda yer alır. Güntekin'in romanlarında zabitlerin önemli yer tuttuğu görülür. Bu konuda Naci, evlilik konusunda *Çalıkuşu* romanında zabitlerle evlenmenin yükselen değer olduğunu, 1940 sonlarına kadar zabitlerle evlenme modası olduğunu söyler.[346]

[346] Fethi Naci, *Reşat Nuri'nin Romancılığı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009, s.42.

3.1.1.2.3.1. Severek Evlenen Kadınlar

Severek evlenen kadınların durumu eşleriyle olan ilişkileri bağlamında onlarla tanışmaları, ilişki biçimleri, sosyal çevreleri ve bireysel durumları üzerinden romanlarda yer bulur.

Akşam Güneşi romanında Nazmi, Şükran ile yaşamaya devam ederken onunla akraba olarak aynı evde kalmalarının uygun olmadığını, hayatını bir muhtaca vakfetmek isteyip istemediğini sorarak evlilik teklif eder. Nazmi kabul ederse onun fedakârlığına karşılık muhabbetle karşılık vereceğini söyler. Şükran ise yıllardan beri sevdiği Nazmi'ye kavuşmanın heyecanıyla gözleri yaşlı bakar. Nazmi, Şükran'ın kendisini sevdiğini böylelikle anlar.[347] Şükran eşine tamamen âşık iken Nazmi onunla mantık evliliği yapmıştır. Bu yönüyle evlilik belli bir mantık ve ihtiyaç çerçevesinde gerçekleşse de birbirlerini severek sadakat ve saygıyla hayatlarına devam ederler. Şükran ve Nazmi'nin evlatlıkları olan Ayşe, on yedi yaşına geldiğinde Hüseyin ile nişanlanmış, kardeşi Ali askerden dönünce düğün yapmayı planlamışlardır. Ayşe'nin Nazmi ile düğünü konuşurken utanmasından ve konuşmasından severek evleneceği belli olur.[348] Ayşe ile Hüseyin sonunda evlenirler.[349]

Aynı romanda severek başlayan bir diğer ilişki Necmiye ile Refik Bey arasındadır. Refik Bey nişanlandıktan sonra her ne kadar Jülide'den hoşlansa da ilk başlarda Necmiye'ye âşıktır ve sonunda da onunla evlenir.[350]

Bir diğer aşk evliliği *Kavak Yelleri* romanında karşımıza çıkar. Hacı Müslim Bey'in evine kızını muayene etmek için giden Doktor Sabri, duvarda asılı olan resimdeki mektepli kızlara gözü takılır. Aralarında kocaman yüzlü bir kızı Hacı Müslim Bey'e benzetip kızı olduğunu düşünürken bir başka kızı çok beğenir ve gözlerini ondan alamaz. Hacı Müslim Bey, kızını muayene etmesi için onu içeriye çağırınca Doktor

[347] Reşat Nuri Güntekin, *Akşam Güneşi*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2015, s.128.
[348] Güntekin, **a.g.e.,** s.153.
[349] Güntekin, **a.g.e.,** s.355.
[350] Güntekin, **a.g.e.,** s.297.

Sabri, beğendiği kızın da Hacı Müslim'in kızı olduğunu görür ve kıza âşık olur.[351] Celile ile evlenen Doktor Sabri, Celile'nin kendisini sevdiğini bilse de dile getirmediği için bundan emin olamadığını söyler.[352] Ayrıca Celile'nin evlenme kıstasları Doktor Sabri'den farklıdır.

Aynı durum *Eski Hastalık* romanında Seniha'da da görülmektedir. Şeref Bey, Seniha'nın onunla severek evlendiğini ancak bunu söylemekten daima çekindiğini ifade eder.[353] Bu durum severek veya kabullenerek evlenen bazı kadınların evliliklerinde sevgiyi dile getirmekten imtina ettiği şeklinde değerlendirilebileceği gibi aynı zamanda eğitimli olan kadına evlilik dışında başka bir ideal sunulmamasının bir göstergesi şeklinde de algılanabilir. Nihayetinde Celile'nin eşine verdiği tepkilerden ilişkisinde daha durağan olduğu belirtilmiştir.

Miskinler Tekkesi romanında Mesule bacının komşusu olan bir kadın ile konuşmasında kadının Avrupa'da tahsil gören oğlunun İstanbullu asil ve kibar bir ailenin kızına âşık olduğu dile getirilir. Birbirini seven çiftin evlenmesi erkeğin ailesinin köylü olduğu saklamasıyla mümkün olur.[354] Her ne kadar birbirilerini sevmiş olsalar da eşlerin ailelerinin sosyal statülerinin önemli olabileceği bu noktada vurgulanmış olur. Romanın ilerleyen kısımlarında Mesule bacı bir gün vapur iskelesinde bu çifte denk gelir. Kadının, erkeğe davranışlarını anlatırken geç gelen bir çatana için kızdığını, daha sonra içeriden eli kolu yiyecek poşetleriyle dolu gelen eşine kadının bir şeyleri unutmaması için bağırdığını anlatır.[355] Burada sosyal çevre açısından kadının erkekten üstün olmasının ilintilenmesiyle bunun eşler arasında söz konusu edilmesinin erkeğin de hoşnut olmayacağı durumlarla karşı karşıya kaldığını gösterir. Her ne kadar severek evlenmiş olsalar da evlilik sonrası yaşanan veya yaşanabilecek mutsuzluk durumlarında da böylelikle bahsedilir.

Kızılcık Dalları romanında çok eşlilik konusuna değinilmektedir. Karamusallı sütnine asıl adıyla Makruhi Hanım, her ne kadar iki karısı ve dört çocuğu olsa da Karamusallı Süleyman'a âşık olur ve evlenirler.[356]

---

[351] Reşat Nuri Güntekin, *Kavak Yelleri*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.231-232.
[352] Güntekin, **a.g.e.,** s.296,
[353] Reşat Nuri Güntekin, *Eski Hastalık,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.95.
[354]Reşat Nuri Güntekin, *Miskinler Tekkesi*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.198.
[355] Güntekin, **a.g.e.,** s.201.
[356] Reşat Nuri Güntekin, *Kızılcık Dalları*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017, s.77.

Çalıkuşu romanında ise Cemile, sevdiği mülazım ile ailesini güç bela ikna ederek evlenir. Feride de düğüne katılarak onu süsler ve duvağını takar. Oranın âdetine göre de duvağı takanın saçına, gelin teli takılır. Feride bunu istemese de Cemile'nin annesi saçına zorla gelin telini takar. Feride düğünden ayrılırken Cemile'nin yanına gidip eğer düğünde mülazım gelmeden önce yabancı bir kadın sana gizli bir şey söylemek isterse onu dinlememesini söyleyerek mülazımın göğsüne yaslanmasını tembihler.[357] Feride'nin Cemile'ye verdiği öğütten de Kâmran'dan ayrıldığı için içindeki pişmanlığı belirtmektedir. Romanın sonunda da sevdiğine kavuşan Feride, mutlu olur.[358]

Dudaktan Kalbe romanında Melek Hanım'dan huyu da adı gibi melek bir kız olarak bahsedilir ve daha on dördüne basmadan birçok kısmetinin çıktığı söylenir. Salahattin Efendi kızı için bir türlü damat beğenemese de kızının saf ve tecrübesiz gönlünün babasının kâtiplerinden İstanbullu bir gence kapıldığı belirtilir. İki sene aralarında saklanan bu ilişki daha sonra İzmir'de duyulmaya başlar. Salâhattin Efendi, Nail adlı bu gencin delil yetersizliği ile beraat etse de bir para meselesinden Manisa muhasebesi memurluğundan azledilmesinden ve ayrıca eğlenmeyi seven, ud çalan ve ara sıra işret âlemlerine davet edilen biri olmasından dolayı ondan pek hoşlanmaz, merhametinden dolayı onu yanında bulundurur. Salahattin Bey, Nail'in kızı ile durumunu duyduğu gün onu kovması üzerine Nail, Denizli'de memuriyet alır. Salâhattin Efendi, kızını da halasının yanına Söke'ye gönderir. Nail ile görüşmeye devam eden kızı, Nail'e kaçarak imam nikâhıyla evlenir. Bu olaydan sonra baba ve oğulları Melek'i yok sayarak onu malından mahrum bırakır ancak yine de kızına Tilkilik'te küçük bir ev ile bir kunduracı bırakır. Melek ise evliliğinde umduğu kadar mesut olamaz. Fakat saltanatta, süste ve bıraktığı zengin hayatta ufacık gözü yoktur. Fena, kalpsiz bir adam olmayan kocasının muhabbetiyle avunur. Kocası ise hafif tabiatını ve kötü huylarını bıraksa da talihsizlik onun yakasını bırakmaz. Maddi sıkıntılar yaşar ve devamlı memuriyet değiştirir. Kenan yedi, Afife beş yaşına geldiğinde Nail Bey dayanamayıp tekrar içmeye başlar, sıhhati de ahlakı

[357] Reşat Nuri Güntekin, *Çalıkuşu*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.335-336.
[358] Güntekin, **a.g.e.,** s.537.

da bozulur.[359] Belli süre sonra maddi durumları bir anda düzelmeye başlayan ailenin kapısına bir akşam polisler gelir ve hırsızlık gerekçesiyle Nail Bey'i götürürler. Sokakta kalan Melek Hanım, kardeşlerinden yardım istemek zorunda kalır. Abisi Saip Bey ancak eşinden boşanma şartıyla onları kabul eder. Yıllar sonra Melek Hanım, oğlu Kenan'ın kardeşi tarafından hırsızlıkla suçlaması üzerine Tiklik'te bulunan evlerine gider.[360] Hayatı aktarılan Melek Hanım için sevdiği adamın doğru kişi olup olmaması önemsizdir ancak severek evlense de evliliğinde istediği saadeti bulamaz. Sevdiğiyle evlendiği için ailesi tarafından reddedilen mirastan mahrum kalan Melek Hanım, yine de eşini sevmekten vazgeçmez. Sonunda maddi imkânsızlıklarda eklenmesi ile Nail Bey'in hırsızlık yapması ve aile düzenlerinin bozulması ile Melek Hanım zor duruma düşer.

Yaprak Dökümü romanında Ferhunde, başkası ile evliyken Şevket'e âşık olur ve birlikte olurlar. Ferhunde'nin eşini aldattığı ortaya çıkınca Ali Rıza Bey'in de mecburi kabullenişi ile evlenirler.[361] Ferhunde ile Şevket severek evlenseler de roman içinde bu duyguyu ön planda görmeyiz. Aynı zamanda Ferhunde aldatan kadın olarak da karşımıza çıkar.

Eski Hastalık romanında ise Seniha ile evliliğinden bahseden Şeref, aşk evliliği yaptığını söyler fakat düşündüğü zaman asıl Seniha'nın değil de Aziz Paşa'nın onu çok sevdiğini, emniyet olarak gördüğünü ve çevresindekilere benzemediği için onu önemsediğini düşünür.[362] Seniha'nın sevdiğini dile getirmekte utandığı görülür. Evlendikten sonra bile bunu hoşlanma kelimesi ile geçiştirir. Şeref ise ilk zamanlarda sürekli aşktan bahsederek Seniha'ya sorular sorar ama karısı ona kaçamak cevaplar verir. Seniha bununla ilgili olarak her şeyi konuşup bitirmemek gerektiği ve aralarında bazı sırları bırakmanın iyi olacağını düşündüğünü belirtir.[363]

Kan Davası romanında Esma Güneyli ise Ömer'i sevmektedir. Romanın sonunda Ömer'in de ona karşı bakışının değiştiğini, olumlu duygular beslediğini görürüz. Murat Bey de Ömer ile konuşurken Esma Güneyli'nin onu sevdiğini ve insanların

[359]. Reşat Nuri Güntekin, *Dudaktan Kalbe*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.26-27.
[360] Güntekin, **a.g.e.,** s.28-32.
[361] Reşat Nuri Güntekin, *Yaprak Dökümü*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.68.
[362] Reşat Nuri Güntekin, *Gizli El,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.91.
[363] Güntekin, **a.g.e.,** s.95.

yalnız yaşamak için yaratılmadığını belirtmiş; Ömer'in buna itiraz etmemesinden onunla evleneceği anlaşılmıştır.[364] Romanda tam olarak evlenip evlenmedikleri belirtilmese de romanın sonunda bu durumdan bahsedilmektedir. Aynı romanda Zeynep ve Fettah'ın da nasıl evlendiği anlatılır. Marmaris'te yaşayan bir balıkçının kızı olan Zeynep, o sırada askerde olan Fettah ile yine burada tanışıp âşık olup evlenirler. Fettah, Marmaris'te iş arasa da bulamaz bu nedenle Yukarı Sazan'a gelirler. Ancak Zeynep denize alıştığı için Yukarı Sazan'a uyum sağlayamaz. Bir aralık toprakları satıp Marmaris'e gitmeyi düşünseler de bu gerçekleşemez.[365]

Romanda bir başka çift Ayşe ile Ferhat'tır. Ferhat, Ayşe'den ilk gördüğü andan beri hoşlanmaktadır.[366] Romanın sonuna doğru Ferhat ile Ayşe nişanlanarak Yukarı Sazan'da kalmaya devam ederler.[367] Ayrıca romanda birbirini seven iki insanın bulundukları köylerin kavgalı olması sebebiyle kaçarak evlendiği de anlatılır:

> *"Yukarı Sazan köyü ile Aşağı Sazan köyü arasında yine bir kız kaçırma vakası olmuştur. Daha doğrusu Kara ailesiyle akrabalığı olan bu kız eskiden beri sevdiği Aşağı Sazanlıya kendiliğinden kaçmıştır. Kız, aynı zamanda Aşağı Sazanlı aşığının da akrabasıdır. İki Sazan köylüleri arasında akrabalığı olmayan yok gibidir. Fakat iki genç arasındaki bu alışverişi, Yukarı Sazan, Aşağı Sazan'a mal etmiştir. Bir sabah koltuğunda bohçasıyla dağdan inen kızı üç Aşağı Sazanlının, çayı geçerek, yukarı yoldan onu karşılamaya gelmiş olmaları adeta bir hudut hadisesi teşkil ediyordu."*[368]

İki köy arasındaki kavga birbirini seven insanların kavuşmasında ve husumetin sürdürülmesinde rol oynamaktadır.

Gökyüzü romanında ise Sevim, başlangıçta evlenmek istemediği Turgut ile sonradan fikrini değiştirerek evlenmek ister. Kahraman ise Sevim'i tebrik ederek Turgut'u sevip sevmediğini sorunca Turgut'u çok sevdiği cevabını alır.[369] Bu noktada da insanların birbirini tanıdıkça ve emek verdikçe fikirlerinde değişmelerin yaşanabileceği dile getirilir. Ayrıca yine zamanın evlilik kararında etkili olduğu da

[364] Reşat Nuri Güntekin, *Kan Davası*, İnkılap Yayınları, İstanbul, 2017, s.351.
[365] Güntekin, **a.g.e.,** s.183-184.
[366] Güntekin, **a.g.e.,** s.220.
[367] Güntekin, **a.g.e.,** s.316.
[368] Güntekin, **a.g.e.,** s.325.
[369] Reşat Nuri Güntekin, *Gökyüzü*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.233.

gösterilmiştir. Sonuçta romanlarda severek evlenme durumu kimi zaman mutlu bir evliliğin betimlenmesi, kimi zaman yanlış verilen kararlar kimi zaman ise olağan sosyal bir hadisenin gerçekleşmesi şeklinde anlatılmıştır. Aynı zamanda insan hayatının geçirdiği evrelerden dolayı değişken olabileceği, olumlu ve olumsuz yönlerinin bulunduğundan da bahsedilmiştir. Bunun dışında bir dönem yaygın olan görücü usulü evlilik de romanda bahsedilen bir diğer evlenme şeklidir.

3.1.1.2.3.2. Görücü Usulü Evlenen Kadınlar

Güntekin'in romanlarında özellikle Anadolu'da görücü usulü evliliğin devam ettiği görülür. Görücü usulü evlilik, ailenin talebi, evliliğin kaçış aracı olarak görülmesi ve mantık evliliğinin daha doğru olduğunu düşünerek yapılması gibi açılarından öne çıkmaktadır.

Yaprak Dökümü romanında Fikret, Leyla ile Necla'nın tavırlarını doğru bulmaz. Şevket'in de Ferhunde'nin etkisinden kurtulamadığını gördükçe artık o evde kalmak istemez. Komşuları Neyyir Hanım'ın akrabası olan ellili yaşlarda, Adapazarı'nda ikamet eden üç çocuklu bir adam olan Tahsin Bey'in evini çekip çevirecek birini aradığını öğrenerek onunla evlenmeyi kabul eder. Fikret durumu babasına anlatır. Ali Rıza Bey, kızının damat adayını görmeden kabullenmesini anlayamaz. Fikret ise: *"Beni bu cehennemden kurtaracak adam kim olursa olsun kabul etmeye razıyım."*[370] diye cevap verir. Annesi Fikret evden çıkarken onun yanına üç beş parça bir şey koymak isteyince Fikret: "*Ben bu evden hizmetçi gibi çıkıyorum… Teşrifata lüzum yok."* [371] der. Burada Fikret, evliliği bir kaçış olarak görmekte, evde yaşadığı durumlardan dolayı kurtuluşu evlilikte aramaktadır. Ayrıca romanın başlarında Ali Rıza Bey'in Fikret'in çirkin olmasından dolayı evlilik konusunda sıkıntı yaşayacağını dile getirmesi ve diğer kızları ile onun güzelliğini mukayese etmesi de dikkat çekmektedir.[372] Ali Rıza Bey'in bu sebeple evliliğe karşı çıkmadığı düşünülür. İlerleyen süreçte Ali Rıza Bey'in kızının yanına gittiğinde damadının onunla emir vererek konuşması ve kızının görümcesiyle, kaynanasıyla tartışarak dişli bir kadın

[370] Reşat Nuri Güntekin, *Yaprak Dökümü*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.87.
[371] Güntekin, **a.g.e.,** s.88.
[372] Güntekin, **a.g.e.,** s37.

olduğunu görmesi, kızının evliliğinde mutsuz olduğuna emin olmasını sağlar.[373] Bu evlilik konusunda Bahriye Çeri şunları dile getirmektedir:

> *"Reşat Nuri Güntekin, Fikret tipi ile kadını sadece dış güzellikle değerlendiren bakış açısını, kadının sadece koca ya da baba desteğiyle mutlu olabileceği fikrini, kadının eğitiminin sadece iyi bir koca bulmak için verilmesi gerektiği gibi birçok yanlış düşünceyi sergilediğini söyleyebiliriz. Fikret'e romanda çok az yer verilmekle birlikte bu kadar çok problemin altını çizen bir tip oluşu yazarın başarısını ortaya koyar."*[374]

Nihayetinde Fikret, ailenin her şeyin farkında olan ancak etrafındakilere bunu anlatamayan ve kendi hayatı da istediği gibi gitmeyen kadın olarak anlatılmaktadır.
Severek ve görücü usulü ile evlenme dışında evlenme şekillerinin doğrudan anlatılmadığı kahramanlar da romanlarda yer alır. Örneğin *Ateş Gecesi* romanında Afife on altı yaşında evlendirilmiştir.[375] Reşit olmaması nedeniyle bu evliliğe dair bazı çıkarımlar da bulunmak mümkünse de burada yer alan ayrım aynı zamanda evlenme şeklinin kahramanın hayatını etkilediği veya değiştirdiği durumlara göre aktarılmıştır. Benzer biçimde evlenme şekillerinin dışında evlilik içerisindeki diğer durumlarda romanda önemli bir tutar. Evliliklerinde mutlu olan, evlilik içi olumlu veya olumsuz durumlar yaşayan kadınlara kısmen diğer başlıklar altında değinilmiştir. Olumsuz durum örneği olarak olaylara doğrudan etki eden bir kurgu unsuru olan aldatma ve aldatılma ise ayrıca incelenecektir.

3.1.1.2.3.3. Aldatan Kadın

Güntekin'in romanlarında eşlerini aldatan kadınlardan sıklıkla bahsedilir. Dolayısıyla Güntekin romanlarında, toplum içerisinde aldatmanın salt erkeklere özgü değil, insanı ilgilendiren, insanla ilgili bir durum olduğunu, kadınların da zaaflarına yenilip yanlışa düştüğünü gösterir.

Akşam Güneşi romanında ahırda kalan Ayşe ve kardeşi Yusuf'un Rum olan annesi ile balıkçı olan babasının hikâyesine yer verilmiş; buna göre maddi sıkıntılardan

[373] Reşat Nuri Güntekin, *Yaprak Dökümü*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.156.
[374] Bahriye Çeri, *1923-1938 Dönemi Türk Romanında Kadın*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1992, s.185.
[375] Reşat Nuri Güntekin, *Ateş Gecesi,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.108-109.

dolayı anneleri zengin bir Rum'a kaçınca babaları kaçtığı Rum adamı öldürmüştür. Böylelikle katil çocukları olarak anıldıkları için Ayşe ve Yusuf'a kimse yardım etmek istemez. [376] Belirtmek gerekir ki anne babaların günahlarının çocuklarına ödetilmeye çalışılması ve onlardan da belalıymış gibi uzak durulması toplumun sakat anlayışının bir göstergesidir. Keza romanın ilerleyen bölümlerinde Nazmi ve Şükran'ın bu iki yardıma muhtaç çocuğa sahip çıkarak onlara bakması, bu çocukların en azından o dönemin şartlarına göre iyi ve mutlu bir hayat yaşayabileceklerini de ortaya koyar.

Dudaktan Kalbe romanına bakıldığında ise Kenan, evli olan Nimet Hanım'dan hoşlanarak kocasının böyle bir kadını nasıl ihmal ettiğine şaşırdığını söyler.[377] Kenan'ın evli olan bir kadına karşı böyle duygular beslemesi ve kur yapması onun karakteri hakkında ipucu da taşımaktadır. Bir gün Nimet Hanım, Kenan'dan kitap istemeye evine gelince Kenan onu içeri davet eder ancak Nimet Hanım içeri girmek istemez. Kenan Bey onu kendisinden korkmakla suçlayıp aniden öper. Nimet Hanım acı bir kahkaha ile oradan uzaklaşır.[378] Ardından Nimet Hanım ile Kenan Bey arasında bir birliktelik olur. Lâmia bu birlikteliği bir masala çevirerek yaşadığı çevreye ve kendi dünyasına göre yorumlar. Çünkü onlar Leyla ile Mecnun'un aşkı gibi bir aşk ile birbirlerine bağlıdırlar. Eşinin yanına gidip köyden uzaklaşan Nimet Hanım'ı ziyarete giden Lâmia, onu çok neşeli bulduğunda bile bu durumdan şüphelenmez. Evli bir kadın ne yapsın mecbur ağlarken gülecek diye düşünür fakat aralarında geçen konuşmada Nimet Hanım'ın umursamaz tavırları Lâmia'yı çok etkiler. Ancak bu seferde Kenan Bey'in gerçekten sevdiğini düşünür. Çünkü ona göre birliktelik his ile olan bir şeydir.[379] Lâmia, Nimet Hanım'ın yanına gittiğinde onun umursamaz tavırları ile eşini aldatma konusunda herhangi bir sıkıntı yaşamadığını ve vicdanının rahatsız olmadığını fark eder. İnsanların ahlaki değerlerinin kendi yaşayışları ve kültür düzeyleri çerçevesinde değerlendirilmesinin vurgulandığı bu olayda, gayriahlaki ilişkilerin romandaki kahramanlar tarafından sıradanlaştırılması toplumda ahlakî meselelerin durumsallığını ortaya çıkarır.

[376] Reşat Nuri Güntekin, *Akşam Güneşi*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2015, s.145.
[377] Reşat Nuri Güntekin, *Dudaktan Kalbe*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.65.
[378] Güntekin, **a.g.e.,** s.68.
[379] Güntekin, **a.g.e.,** s.115-118.

Yine aynı romanda Mahmure de evli olmasına rağmen bir jandarma çavuşuyla birkaç ay birlikte olur. Aynı Çavuş'un Hanife Molla adlı kadının geliniyle de önceden birlikte olduğu belirtilir.[380] Bir gün Memduh adlı mahalleden biri konuştuğu kadının yüzünü göremese de Çavuş'u, Mahmure'nin evinden çıkarken görür. Memduh bu durumu gidip Mahmure'nin eşi Rasih'e anlatmasıyla Rasih, sarhoş bir şekilde eve gelip karısı Mahmure'ye hesap sorar. Mahmure ise Lâmia'nın yanına gelip ağlayarak ona çocuklarının da kendinin de perişan olacağını söyler. Lâmia kendisine neden böyle çocukluk ettiğini sorunca Mahmure onu üstü kapalı tehdit etmekten kendini alamayarak onun neden nişanlısı varken Kolcu'ya âşık olduğunu sorar ve yardım ister. Lamia'ya o kadının kendisi olduğunu söylemesini isteyerek eşinin şüphesinden kurtulacağını ve çocuklarına da zarar gelmesini istemediğini söyler. Bunun üzerine Lâmia, Rasih'e Çavuş ile görüşenin kendisi olduğunu söyler.[381] Lâmia'nın roman içindeki saf halleri burada da kendini gösterir. Mahmure'nin eşini aldattığı ve kendi evine kadar sokmaya cesaret ettiği görülürken aynı zamanda bundan korku duyup Lâmia'nın saf duygularından faydalandığı dile getirilir.

Eski Hastalık romanında Züleyha'nın eşi Yusuf ile boşanma kararı aldıktan sonra dört aydan beri İstanbul'da dayısının yanında misafir kaldığı belirtilir. Bu noktada Züleyha, bir gün arkadaşlarıyla otururken daha önce tanıdığı sporcu bir genç adamın ısrarı ile onunla birlikte arabayla gezintiye çıkar. Bu gezinti sırasında meydana gelen kaza, olayın masum görünmemesi sebebiyle gazetelerde kaçamak olarak sergilenir. Yusuf da eşinin kaza haberini gazeteden öğrenir.[382] Romanda Züleyha'nın ilişkisi hakkında kesin bilgi verilmese de bu olay onun eşini aldatan biri olarak anılmasına sebep olur. Ayrıca eşiyle boşanma durumunda olsa da kendisini açıklama noktasında sıkıntı yaşar.

Damga romanına bakıldığında ise evli olan Vedia ile İffet arasında yasak bir ilişki vardır. İffet, Vedia ile buluştuğu bir gün Vedia'nın iyi biri olduğuna inandığı için onun yakalanıp kötü duruma düşmesini istemeyerek hırsızlık yapmak amacıyla

[380] Reşat Nuri Güntekin, *Dudaktan Kalbe*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.201.
[381] Güntekin, **a.g.e.,** s.205.
[382] Reşat Nuri Güntekin, *Eski Hastalık*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.9.

odada bulunuyormuş gibi yapar ve damga yer.[383] İffet ikisinin arasındaki ilişkiyi ve Vedia'nın ona bahsettiklerini şöyle ifade eder:

> *"Dört ay birbirimizi sevdik. Vedia benim nemden hoşlanmıştı? Bunu sonradan yavaş yavaş anladım. Bu sakin, sessiz, hasta tavırlı kadın göründüğü gibi değildi. Mağrur ve hassas bir ruhu vardı. Cemil Kerim Bey ondan şey anlamamıştı. O da kocasını sevmiyordu. Fazla olarak, hürmeti de yoktu. Onu biraz nahvetle amiyane kurnazlıklardan mürekkep kaba, sahte bir kukla gibi, görüyordu. Senelerden beri adeta ayrı yaşıyorlardı. Vedia, Cemil Kerim Bey için, bana bilmediğim şeyler öğretiyor; onun metreslerinden, sefahatlerinden hiç alaka ve teessür göstermeden bahsediyordu."*[384]

Kadının kocasını aldatma sebebi olarak eşin ilgisizliği ve onun da eşini aldatması gibi sebeplere dayatıldığı gösterilmekte ancak bu durumun doğru olup olmadığı romanda belirtilmemektedir.

Yaprak Dökümü romanında ise evli iken aynı iş yerinde çalıştığı Şevket ile gönül ilişkisi kuran Ferhunde kocasına yakalanınca sokağa atılır.[385] Ali Rıza Bey, oğlu ile Ferhunde arasında olanları duyar ve oğlunun Ferhunde ile evlenmesine razı olmaz. Ancak Hayriye Hanım, Şevket'in bir kadının namusunu kirlettiğini ve kendi kızları da olduğunu söyleyerek Ali Rıza Bey'i ikna eder.[386]

Acımak romanına gelindiğinde bir annenin kızını yanlış yönlendirmesi ve bunun neticesinde gayriahlaki yollara teşvik ettiği görülür. Makbule Hanım'ın kızı olan Ruhsar, eşi ile zenginliği için evlenir. Belli bir süre sonra hiçbir şeyden memnun olmayan Ruhsar, annesinin tavsiyesi ile eşini kıskandırmak ister. Fakat bu kıskandırmalar zamanla onun hep yaptığı hareket haline gelir. Bir gün kendi akrabalarından biriyle kendisini aldattığını öğrenen kocası, Ruhsar'ı tabanca ile vurarak öldürür.[387] Kızının davranışlarında annesi Makbule Hanım'ın yanlış yönlendirmesinin etkisi çok büyüktür. Hatta diğer kızı Meveddet'te kocasını aldatmıştır. Mürşit Efendi evinde kaybolmuş evraklarını ararken, komşuları olarak bildikleri Necip Bey'den karısı Meveddet'e yazılmış aşk mektuplarını bulur.

[383] Reşat Nuri Güntekin, *Damga*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.69.
[384] Güntekin, **a.g.e.,** s.61.
[385] Reşat Nuri Güntekin, *Yaprak Dökümü*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.64.
[386] Güntekin, **a.g.e.,** s.68.
[387] Reşat Nuri Güntekin, *Acımak*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.136.

Böylelikle karısının kendisini aldattığını öğrenir.[388] Ancak o, Meveddet Hanım'ı zaten kendisine o kadar yabancı öyle uzak bulur ki o sebeple ondan uzak olduğunu da dile getirir.[389] Meveddet'in aldatma nedeni romanda belirtilmez ancak eşinin onun her dediğini yapmaya çalıştığı vurgulanmıştır.

Ateş Gecesi romanında on altı yaşında iken İzmirli bir tüccar ile evlendirilen Afife, senenin çoğunu Milas'ta ailesinin yanında geçirmektedir. Kocası Rıfkı Bey'in Avrupa'ya gidip gelmiş, hayli paralar kazanmış biri olsa da bu paraları tutmak konusunda iyi olmadığı yine romanda dile getirilir. Rıfkı Bey'in ilk eşi ise Avrupa'daki tahsilinin dönüşünde birlikte geldiği Pireneli bir Fransız'dır. İlk eşinden bir kızı olmasına rağmen onun ahlakça hafif olmasını ve kendisinde uyanan millî duyguları bahane ederek kadını memleketine göndermiş; ikinci evliliğini ise Afife ile yapmıştır. Üç yaşında olan çocukları ise Rıfkı Bey'in ailesinin yanında kalmaktadır. Rıfkı Bey'in ailesi çocuğundan uzak kalan Afife'nin durumunu açıklamak için çocuğun babaanneye çok düşkün olduğunu, Afife'nin de tecrübesiz olduğu için çocuğa çok iyi bakamayacağını öne sürmektedir. Bu durum karşısında Kemal Murat Bey'in annesi çocuğu babasının rehin tuttuğunu düşünürken, Kemal Murat Bey'in babası ise babaannenin mallarına sahip olmak için torununu kendi yanında tuttuğunu düşünür.[390] Aralarındaki ilişkinin kısaca özetlendiği bu durumda kocasıyla ayrı yaşayan Afife'nin eşiyle bir dargın bir barışık şekilde yaşadığı söylenir. Nihayetinde abisinin yanında kalan Afife, Kemal Murat Bey'e âşık olur.[391]

Akşam Güneşi romanına gelindiğinde Nazmi, Edirne istasyonunda eski bir arkadaşı olan Jermen isimli bir kadını görür. Jermen ile beş sene önce Paris'te birlikte yaşadıklarını daha sonra onun, yaşlı bir hariciye memuru ile evlendiğini söyler. Jermen kocasının İstanbul'da olduğunu kendisinin kardeşini ziyarete geldiğini ve döneceğini söylese de Nazmi, Jermen'i ikna ederek onun gitmemesini sağlar. Kocasına sunmak için bir bahane bulacağını belirten Nazmi, onu gezdirmek istediğini ve ertesi gün Bebek İstasyonu'nda onu bekleyeceğini söyler. Fakat Nazmi

[388] Reşat Nuri Güntekin, *Acımak*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.146.
[389] Güntekin, **a.g.e.,** s.147.
[390] Reşat Nuri Güntekin, *Ateş Gecesi,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.108-109.
[391] Güntekin, **a.g.e.,** s.205.

ordudan kaçtığı için o akşam yakalanır ve randevusuna gidemez.[392] Nihayetinde burada aldatma bir fiile dönüşmemiş bile olsa sadakat çerçevesinde, kadının kocasına sadık olmadığı belirtilebilir.

Gizli El romanına bakacak olursak daha önceki bölümlerde de bahsedildiği gibi evli olan Nezihe de Şeref'i eve çağırdığında sabahlık ile karşılayıp bu duruma çok alışkın olduğunu belli eder.[393]

Çalıkuşu romanında ise aldatan kadın olarak Munise'nin annesinden bahsedilmektedir. Feride; narin yapılı otuz, otuz beş yaşlarında bir kadın olan Munise'nin annesini gördüğünde böyle kadınları çok boyalı olarak bildiğini fakat kadının yüzünde hiç boya olmadığını söyleyerek şaşırır. Feride kadına Munise'yi kızı gibi sevip koruyacağına ve ona abla olacağına dair söz verir. İstanbul'da doğup anne ve babası ölünce Bakırköy'de kibar bir aileye evlatlık verilen Munise'nin annesi, birçok kısmeti çıkmasına rağmen o evin Küçük Bey'i olan gence âşık olduğunu anlatır. Küçük Bey ile aralarında olan yakınlaşma duyulduğunda suçu onda bulup yakın köylerden birinde bir ihtiyarın evine gönderilmiştir. Bu köyde en sonunda kadın, ihtiyar bir orman memuruna varmaya razı olur. Kadın, Zeyniler köyüne gelince çok fazla bunaldığını, zor zamanlar geçirdiğini, köye gelen jandarma zabitinden birinin onu takibe alarak kendisini kandırdığını ve çocuklarını bırakarak bu zabite kaçtığını anlatır.[394] Bu olay, hayatında kendi tercihlerini ve hayatıyla ilgili seçimlerini özgürce yapamayan veya hayatlarıyla ilgili önemli kararların başkalarının elinde olan insanların olaylar neticesinde içinde bulundukları durumlardan birisidir. Romanlarda bu durumdan özellikle en çok etkilenenler ise kadınlar ve çocuklardır. Nihayetinde suçu veya günahı ne olursa olsun, daha da kötü duruma düşmemek, çocuklarının da olumsuz durumlardan etkilenmemesi adına kadınların kendi ayaklarının üzerinde durabilmeleri, eğitim görmeleri ve kimseye muhtaç olmamaları noktasında da romandaki bu olaydan çıkarılacak dersler bulunmaktadır.

Romanlarda genel itibariyle aldatan kadının aldatma sebeplerinden açıkça bahsedilmez. Aldatma noktasında kahramanların karakterlerinin ön planda olduğu

[392] Reşat Nuri Güntekin, *Akşam Güneşi*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2015, s.62-67.
[393] Reşat Nuri Güntekin, *Gizli El*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.145.
[394] Reşat Nuri Güntekin, *Çalıkuşu*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.281-287.

görülür. Ayrıca aldatan kadının dışında bir de eşi tarafından aldatılan kadınlardan da bahsedilmektedir.

3.1.1.2.3.4. Aldatılan Kadınlar

Toplumda erkeklerin genellikle her konuda kadınlardan daha özgür oldukları bilinir. Bu durum evliliklere de yansır. Dini kaynak göstererek ikinci eş isteyebilen bazı erkekler, bu durumun Cumhuriyet ile birlikte kanunlara dayanması ile değişime uğraması üzerine erkeklerin eşlerine sadakatsizlikleri aldatma olarak görülür. Aldatma ile karşılaşan kadınların verdikleri tepkilerin farklı olduğu belirtilmelidir. Nihayetinde kadının ekonomik özgürlüğünün olmadığı, evlendikten sonra artık "yuvadan uçtuğu" gibi düşüncelerle kadının bu gibi durumlarda mecbur bırakılarak kabullenmeye zorlandığını da karşımıza çıkmaktadır. *Çalıkuşu* romanında daha önce bahsedilen Manastırlı kadın bu durumun tipik bir örneğidir.[395] Bunun dışında eğitimli olan kadınların aldatma konusunda tahammüllerinin olmadığı da açıkça görülür. *Kan Davası* romanında Esma Güneyli adlı öğretmenin aldatıldığı görülmektedir:

> *"Esma Güneyli'yi Aşağı Sazanlı bir yüzbaşıyla nişanlamışlardı. Biraz da akraba oluyorlardı. Yüzbaşı Doğu hizmetini bitirdikten sonra evleneceklerdi. Fakat o, Kars'ta bir başkasıyla evlenmiş ve çoluk çocuğa karışmıştı. Esma Güneyli'ye Aşağı Sazan'da parti değiştiren ve Bozovalı yeni ebe gibi ona ideali seçtiren asıl sebebin bu olduğunu Ömer, anlamış oluyordu."*[396]

Neden aldatıldığına dair bir sebep gösterilmeyen romanda Esma Güneyli, nişanlısından ayrılmıştır.

Çalıkuşu romanında ise Feride, Kâmran'ın kendisini aldattığını öğrenerek düğüne iki gün kala onu terk etmiştir. Feride'nin yanına gelerek aldatıldığını anlatan kadın, arkadaşı ile Kâmran'ın Avrupa'da tanıştıklarını ve arkadaşının adının Münevver olduğunu belirttikten sonra kadın hakkında bilgiler verir. Buna göre, bir evlilik yaptıktan sonra arkadaşının hastalığı için Avrupa'ya geldiğini, Kâmran'ın ise bir hafta kalmak için İsviçre'ye gidip iki aya yakın orada kalarak arkadaşıyla birlikte

[395] Reşat Nuri Güntekin, *Çalıkuşu*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.191.
[396] Reşat Nuri Güntekin, *Kan Davası*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017, s.331.

olduğunu, arkadaşının eğer Kâmran ile evlenmezse ölebileceğini söyler. Kâmran'ın yazdığını söylediği bir mektubu da bu sırada Feride'ye gösterir. Feride mektubu okumaya başlar. "Benim Sarı Çiçeğim" ile başlayan mektup gönlünün boş olduğu ve onu sevdiği gibi ifadelerle devam eder. Bu olaydan sonra Feride odasına gidip *"Kâmran Bey, 'Sarı Çiçek' romanını baştan başa öğrendik. Bir daha ölünceye kadar birbirimizi görmek yok. Senden nefret ediyorum. Feride."*[397]yazarak odayı terk eder.[398]

Akşam Güneşi romanında da Naciye aldatılan kadınlardan biridir. Neyyir Bey, Rumen bir kadına âşık olarak çocuğuna ve karısına olan vazifelerini unutur. Geceleri kadınla evinin bahçesinde buluşmaya başlayan Neyyir Bey'i gören Naciye, evdeki revolverini alarak kocasına iki el ateş eder.[399] Ağır yaralanan ve durumu ağır olan Neyyir Bey'in Hariciye memuru olduğu için olayın siyasi bir sebebe dayanabileceği ifade edilirken tek şahit de Naciye'nin kendisidir. Olaydan sonra Naciye'de ise sinir hastalığı görülür. Kocası iyileştiği nispette onun hastalığı artmaktadır.[400] Kocasının kendisini aldatmasını kabul edemeyen Naciye, eşini vurduktan sonra vicdan azabı ve üzüntü ile sinir hastalığına yakalanıp eşinden evvel ölür.

Acımak romanında da Mürşit Efendi'nin çalıştığı yerde tanıştığı ve arkadaş olduğu Nasuhi Bey, Mürşit Efendi'nin bir odasını kiraladığı eve gelip giden Ermeni kadınlardan biri ile gönül ilişkisi yaşar. Mürşit'in olmadığı zamanlarda onun odasında Ermeni kadın ile birlikte olurlar. Tahsin Efendi, evli olan Nasuhi Bey'in, karısının şirret ve cadaloz olduğunu bildiğinden olayları sezinleyip Mürşit Efendi'nin evini basabileceğini Mürşit Efendi'ye anlatır.[401]

Gökyüzü romanında Âsude Bacı, evlenip Medine'ye gitse de kocasının ikinci bir eş getirmesi üzerine kızarak İstanbul'a geri döner.[402] Kocasının iki gözünün görmemesine rağmen eliyle eşini yokladığında; kulaklarını ve burnunu kocaman, göğsünün sarkık, bacaklarının eğrice olmasından hoşlanmadığını söylemesi ve başka

[397] Reşat Nuri Güntekin, *Çalıkuşu*, İnkılap Yayınları, İstanbul, 2019, s.143.
[398] Güntekin, **a.g.e.,** s.137-143.
[399] Reşat Nuri Güntekin, *Akşam Güneşi*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2015, s.72.
[400] Güntekin, **a.g.e.,** s.69.
[401] Reşat Nuri Güntekin, *Acımak*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.83.
[402] Reşat Nuri Güntekin, *Gökyüzü*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.155.

bir kadın getirmesinin sebebi olarak sunması[403] aldatılma olgusunun sadece dış görünüşle ilişkilendirilmediğini gösterir.

Dudaktan Kalbe romanında Kenan, Cavidan'ı hem Nimet Hanım ile hem de Lâmia ile aldatır.[404] Bu durum romanda Kenan'ın belli sebepler sunmasından ziyade karakterinin bir parçası olarak sunulur.

Gizli El romanında Şeref'in iş dolayısıyla gittiği yerde yaşadığı kadınlarla yakınlaşması, daha özgür olma hissi gibi durumlar Seniha'nın bu durumu fark etmesi ve Şeref'in de bu durumları azda olsa dile getirmesi yoluyla açığa çıkar. Seniha bunu öğrendikten sonra babasının eskisi gibi kumar oynayabileceğinden endişe ettiğini bahane ederek babasının yanına kalmaya gideceğini söyler. Bu olaydan sonra eşini sevdiğini ilk defa söyleyen Seniha'nın hazırlanırken bavula mevsimin yaz olmasına rağmen kışlıklarını da koymasından dolayı Şeref, onun uzun bir süre kalacağı konusunda tereddüde düşerek eşini bırakmak istemez. Eşini kaybetmekten korkar. Nihayetinde çiftliğe babasının yanına kendisi götürür, geri dönerken de Seniha'nın onu iskeleden uğurlayışı onda sanki bir daha Seniha'yı göremeyecekmiş gibi bir his uyandırır.[405]

Kadınların aldatılma sebepleri genel olarak belirtilmese de romanlarda bu durum ile karşılaştıkları görülür. Feride, Esma Güneyli, Seniha ve Naciye bu duruma karşı tepki gösterebilmişlerdir. Ancak bakıldığında tepki gösteren kadınların hemen hepsinin ortak özelliği statü, eğitim veya ekonomik açıdan kendi kendine yetebilmesidir. Âsude Bacı'nın eşinin görme engelli olmasına rağmen eşini dış güzelliği ile yargılaması aldatma veya aldatılma olgusunun aslında dış görünüşle alakalı bir durum olmadığının ironisidir.

[403] Reşat Nuri Güntekin, *Gökyüzü*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.157.
[404] Reşat Nuri Güntekin, *Dudaktan Kalbe*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.65.
[405] Reşat Nuri Güntekin, *Gizli El,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.130.

3.1.1.2.3.5. Evlilikte Mutlu Kadınlar

Güntekin'in romanlarında tamamen mutlu bir evlilik tasvirine yer verilmese de kadınların evliliğinde mutlu olduğu anlar da vardır. Ancak romanlarda evlilik önemli bir konu olmasına rağmen daha çok olayın kendisi değil tetikleyicisi olarak yer alır. Dolayısıyla romanlarda evli ve mutlu olan kadınlar ön plana çıkarılmaz fakat biz anlatılarda evli ve mutlu olan kadınları görmekteyiz. Evlilikte mutlu olan kadınlar arasında *Kızılcık Dalları* romanında Nadide Hanım, *Akşam Güneşi* romanında Şükran örnek gösterilebilir.

3.1.1.2.3.6. Evlilikte Mutsuz Kadınlar

Romanlarda bazı kadınların eşlerinden bekledikleri değeri görmediklerinden, eşleri tarafından kendilerine kötü muamele edildiğinden ve evliliklerinde mutsuz olduklarından bahsedilir. *Gizli El* romanında Seniha'nın eşinin onu aldatması üzerine, *Dudaktan Kalbe* romanında Cavidan'ın eşinin hayal ettiği başarıyı yakalamaması sebebiyle, *Gökyüzü* romanında Âsude Bacı'nın eşinin onu aldatarak ikinci eş istemesi üzerine mutsuz oldukları belirtildiğinden daha önce de sadece mutsuz olma sebepleri üzerinde durmak yeterli olacaktır.

Acımak romanında Tahir Efendi'nin evine giden Mürşit Efendi, onun ikramlık getirmek için odaya gelen karısına mütemadiyen kızıp ağır hakaretler ettiğini görür.[406] Burada eşine karşı olumsuz tutumun başka bir bireyin yanında gösterilmesi zaten değersizleştirilmiş olan kadını daha kötü bir duruma sokar.

Benzer olumsuz durum *Yeşil Gece* romanında da karşımıza çıkar. Romanda çok fazla içki içip eğlence yerlerine giden ve ufak bir kulübede yaşayan Mehmet Nihat Efendi karısı ve iki çocuğunu sevmediğini söyler. Maaşından içki parasını çıkardıktan sonra kalanını eşine veren Mehmet Nihat Efendi, karısının bu para ile bir ay boyunca geçindiği bilmesine rağmen bazı aylarda kendisinin ya da çocuklarının eksiklerini aldığında parası erken bitince ona kızar, hatta bazen ekmek getirmeyerek aç

[406] Reşat Nuri Güntekin, *Acımak*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.67.

bırakır.[407] Burada onun kadını sadece çocuklarına bakmakla mükellef gördüğü; evi geçindirme işini de eşine verdiği; sevgi, aidiyet ve saygının ise söz konusu olmadan ona kötü muamele ettiği görülür.

Yaprak Dökümü romanında Necla, Abdülvehhap Bey'in zengin olduğunu düşünerek onunla evlenip Suriye'ye gitse de onun kıt kanaat geçinen biri olduğunu, küçük bir eve sahip olmakla birlikte Abdülvehhap Bey'in üçüncü karısı olarak geldiğini öğrenir. İlk zamanlar ailesine başına gelenleri söylemeye utanan Necla, en sonunda mektubunda *"Baba, dayanamayacağım. Bir yolunu bulursam her şeyi tekmeleyerek İstanbul'a kaçacağım. Senin bir lokma ekmeğine razıyım."* [408] diyerek yalvarır. Burada evlilikte maddi imkânların olacağını ve farklı bir hayat yaşayacağını düşünen Necla'nın yaşadığı hayal kırıklığı ve mutsuzluk, kocasının başka eşlerinin ve çocuklarının olması, kendisini zengin olarak tanıtıp fakir çıkması gibi sebepler onun mutsuzluğuna gerekçe olarak sunulur.

Ateş Gecesi romanında Afife, açıkça nedeni belirtilmese de evli olmasına rağmen bazı sorunlardan dolayı çoğu zaman ağabeyi ve ablası ile yaşamaktadır.[409] Afife ile kocası Rıfkı Bey anlaşıp barışırlar ancak kısa bir süre sonra Rıfkı Bey'in tekrar gittiğini ve ayrıldıklarını duyarlar.[410] Ayrılıklarını duyduktan sonra ziyarete giden Kemal Murat Bey, herkesin sukut içinde olduğunu görür. Büyük ablanın Afife'nin çocuğu için dikmekte olduğu elbiseler ortadan kalkmıştır.[411]

Bir başka mutsuz kadın *Dudaktan Kalbe* romanında yer alır. Cavidan, Kenan ile onun musikisinden etkilendiği için severek evlendikten sonra Kenan'ın istediği başarıyı elde edememesi nedeniyle evliliklerinde sorunlar yaşamaya başlar. Kenan ilişkileri için o kadar çok seviştiğini ve anlaştığını söyleyen iki insanın birbirinin istediği gibi davranmak zorunda olmaları gerektiğini ve bu yüzden mutlu olmadıklarını belirtilir.[412] Kenan bu mutsuzluğu şöyle ifade eder:

---

[407] Reşat Nuri Güntekin, *Yeşil Gece*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2013, s.164.
[408] Reşat Nuri Güntekin, *Yaprak Dökümü*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.138.
[409] Reşat Nuri Güntekin, *Ateş Gecesi,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.
[410] Güntekin, **a.g.e.,** s.185.
[411] Güntekin, **a.g.e.,**,s.186.
[412] Reşat Nuri Güntekin, *Dudaktan Kalbe*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.364.

"Hakikati saklamaya lüzum yok… Evim, ocağım yıkılıyor… Vâkıa cephe hâlâ yerinde… Görünüşte hâlâ sakin ve güzel… Fakat temeller çürüdü, bütün gizli istinatgâhlar yıkıldı."[413]

Görünürde evliliklerinde sorun olmadığı gösterilse de Kenan ve Cavidan'ın mutsuz oldukları bunun sebebinin de Cavidan'ın musikiden etkilenip başarılı bir müzisyen eşi olma hayalini kurması, aralarında bağ kurmak için kendileri olmaktan vazgeçmeleri gerektiği gösterilir.

Genel anlamda romanlarında kadınların mutsuzluğu huzurlu olmamaları, kavgalar, değersiz görülmeleri, aldatma ve ayrılık konuşmalarının yapılması gibi nedenler üzerinden dile getirilmektedir. Mal, mülk ve statü için yapılan evliliklerde de kadın mutsuz olabilmektedir. Bunun dışında severek evlenen ve hiçbir sorun yokken bireyler arasındaki uyuşmazlıktan dolayı eşlerin ve dolayısıyla kadınların mutsuz olduğu da görülmektedir. Mutsuzluğun bunlar dışında ayrıca üzerinde durulması gereken şiddet gibi başlıca bir sebebi daha vardır. Bu durumdan mutsuzluğun dışında kadını aşağılayan, küçük düşüren ve değersizleştiren bir olgu olarak da bahsetmek gerekmektedir.

3.1.1.2.3.6.1.Şiddet

Şiddet toplumun belirli kesimlerinde veya evliliklerde görülen olumsuz durumlardan birisidir. Daha önce bahsedildiği gibi aldatan eşin vurulması ve öldürülmesi şiddetin bir çeşidi olarak karşımıza çıkar.

Çalıkuşu romanına bakıldığında Feride, B…. vilayetinden ayrılacağı son gece birilerinin kavga ettiğini ve sesleri fark eder. Daha sonra Feride, adamın kadının ısrarlarından bıkarak onu ve çocuklarını göndermek istediğini ve boşanmak istediğini; kadının ise bunu kabul etmediğini böylelikle kavga çıktığını öğrenir. Feride kavga sırasında odasından çıktığında iri yapılı bir adamın Manastırlı kadını yerden yere sürüklediğini görür. Kadının çocukları ise bir ağızdan: *"Anamız… Babamız anamızı öldürüyor!"*[414] diye haykırırlar. Adamın her vuruşunda yerlere

[413] Reşat Nuri Güntekin, *Dudaktan Kalbe*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.363.
[414] Reşat Nuri Güntekin, *Çalıkuşu*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.208.

savrulan Manastırlı kadın ise her bir darbeden sonra kalkarak dizlerine yapışır: *"Kulun kurbanın olayım efendiciğim, öldür beni, lakin bırakma, boşama!..."*[415] diye yalvarır. Olayı gören Hacı Kalfa da duruma müdahale etmek isterken tekme yiyerek yaralanır. O gece Hacı Kalfa, Feride'nin odasına gelerek Manastırlı kadının başına bir şey gelmesinden korktuğunu, erkek olduğu için gidip bakamadığını söyleyince Feride, Manastırlı kadının yanına gider. Odaya gittiğinde Manastırlı kadının yarı baygın olduğunu görür, vücudu yara bere içindedir. Sabaha kadar onunla ilgilenen Feride, uyandığında Manastırlı kadının uykusuz kaldığı için onu uyandırmadığını kendisine selam yollayarak gittiğini öğrenir.[416] Kadının kendisine eziyet eden ve hatta kendisini istemeyen birine karşı boşanmaması için yalvarması oldukça küçültücü bir durum olarak karşımıza çıkar. Manastırlı kadının toplumdaki güçsüz konumu onun her durumu kabullenmesindeki aktarılan sebeplerden birisidir. Aynı zamanda kadın için boşanmanın ölümden beter görüldüğü toplum tarafından dul kadın olarak yaftalanmanın zor olduğunu bilmesi de bir etkendir. Hüseyin Çelik bu durumu *"Kadını, erkeğin merhametine terk etmenin zulüm olduğu mesajı, Manastırlı kadının hikâyesi ile kuvvetli bir biçimde veriliyor."*[417] şeklinde yorumlar. Bu olay, bireyin bu olayda erkeğin istemediği durumlar ortaya çıktığında nasıl zalimleşebileceğinin de bir göstergesidir.

Aynı romanda Hacı Kalfa oğlu Mirat'a bir baba tavsiyesi vereceğini söyleyerek bu olayı anlatırken: *"Sen sen ol, karı koca arasına gireyim deme. Karı koca ipektir, araya giren köpektir."*[418] şeklinde konuşur. Hacı Kalfa'nın buradaki tepkisi karı kocayı ayırmak isterken aldığı darbelerin bir sonucudur. Nihayetinde karı ve koca arasındaki bu olay, bir şekilde Hacı Kalfa'ya, ondan da oğluna yani topluma etki etmiştir.

Romanda yer alan başka bir olayda ise bir gün Feride'nin yanına Hafız Kurban Efendi adlı komşusunun karısı, düğünlerde giydiği çarşafı ve beşibiryerdeleriyle misafir gelir. Feride onun bir yere davetli olduğunu düşünse de kadın Feride'yi kendi kocasına istemek için geldiğini söyler. Feride bunun şaka olduğunu düşünerek

[415]Reşat Nuri Güntekin, *Çalıkuşu*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.208.
[416]Güntekin, **a.g.e.,** s.207-210.
[417]Hüseyin Çelik, *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Sosyal Tenkit*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, s.212.
[418] Reşat Nuri Güntekin, *Çalıkuşu*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.211.

gülerken kadının gülmediğini hatta ağladığını fark eder. Kadın efendi diye bahsettiği kocasının Feride'ye göz koyduğunu kendisini boşayıp Feride'yi almak istediğini söyler. Kadın ise kocasına yalvararak onu boşamamasını kuma olarak Feride'yi alabileceğini ve onunla güzel geçineceğini söylediğini anlatır. Feride, eşinin kendisini alacağına emin olup olmadığını sorunca Efendi'nin onun için elli beşibiryerde vermeye razı olduğunu söyler. Feride ise kadına böyle bir şeyin mümkün olmayacağını dile getirir. Kadın dualar ederek yanından ayrılır.[419] Hafız Kurban Efendi'nin karısının düştüğü durum içler acısıdır. Kocasının başka bir kadına hem de komşu olduğu bir kadına göz koyduğunu öğrenmesine rağmen ondan ayrılmayı değil yalvarıp yakarıp kendini boşatmamayı seçer. Hatta kuma getirmesi bile onun için daha iyidir. Her ne kadar romanda belirtilmese de bu durum kadının eşine karşı düşkünlüğünün değil maddî imkânsızlığın ve eğitimsizliğin bir göstergesidir. Nihayetinde bu çıkarımın dayanak noktalarından birisi Kurban Efendi'nin vereceği altınlar ile Feride'yi kandıracağını düşünmesidir. Burada dikkat çeken ve diğer romanlarda da belirtilen bir diğer önemli nokta kadının bu olayda ne kadar değersizleştirildiği vurgulamak için olsa gerek adının bile kocası üzerinden tanımlanmasıdır. Onun adı Kurban Efendi'nin karısıdır. Benzer durum bir önceki örnekte Manastırlı Kadın için de belirtilebilir. Bunun kasıtlı olarak yapılıp yapılmadığını belirtmek mümkün olmasa da kadınların düştükleri durumlar ile uyuştuğu söylenebilir. Ayrıca yeri gelmişken belirtmek gerekir ki Güntekin'de yer alan çoğu olumsuz durumlarda kahramanların Hafız, Molla gibi sıfatlar alması eleştirilebilir bir nokta olarak da karşımıza çıkar. Burada örneğin bir Hafız olmasına rağmen kendisine uymayan davranışların eleştirildiği görülmektedir. Naci, bu konuda Güntekin'in Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki din baskısını eleştirdiği hatta betimleme yaparak eleştirinin ta kendisi olduğunu ifade eder.[420] Romanlara bakıldığında Güntekin'in her kesimden insanları eleştirdiği, bazı durumlar üzerine ise sıklıkla belli kesimlerce odaklandığı belirtilmelidir.

Yeşil Gece romanında Zeynel Hoca'nın annesi, babası tarafından şiddete maruz kaldıktan sonra ölür. Zeynel Hoca ise bu durumdan babasını sorumlu tutmamaktadır. Hatta o annesi ile ilgili şöyle demektedir:

[419] Reşat Nuri Güntekin, *Çalıkuşu*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.376-377.
[420] Fethi Naci, *Reşat Nuri'nin Romancılığı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2003, s.197.

"Kim bilir? Kadın milleti bu… Eksik etek… Ne kabahat etti ki babam terbiyesini verdi. Ama eceli gelmiş… Öldü… Ne yapalım?"[421]

Burada Zeynel'in annesi ile ilgili ifadesi kadınlara olan çarpık bakış açısını göstermesi açısından dikkat çekicidir. Bu durum ile ilgili Hüseyin Çelik: *"Yazar, Cumhuriyet öncesinde kadınların hor görüldüğünü isbat etmek için bir evladı, ama sıradan bir evladı değil, din adamı, medrese hocası bir adamı canavarlaştırıyor."*[422] demektedir.

Kavak Yelleri romanında da şiddet unsuruna rastlanır. Buna göre romanda Karabağlı Yenge ile kocasının kavga ettiği ve mahallenin müdahalesi ile ayrıldıkları dile getirilir. Karabağlı Yenge'nin yüzünde bazı sıyrıkların ve morartıların olması kavgada şiddet uygulandığını göstermektedir. Hatta kavgadan sonra baygın şekilde bulunan Karabağlı Yenge'ye, Doktor Sabri müdahale ederek kendine getirir. Karabağlı Yenge'nin ise ilk sorduğu kocası Ziver Efendi'nin sağlığıdır.[423]

Damga romanına bakıldığında ise karakola askerlik muayenesi için giden İffet, komiserin karısını dövmüş bir sarhoş ile ilgilendiğini görür. İffet olayı şöyle ifade eder: *"Dava yirmi dakika sürdü. Komiser, baba bir adamdı. Kadını da erkeği de kâh tehdit etti, kâh onlara nasihatler verdi. Neticede birbirleriyle barıştırıp evlerine gönderdiler."*[424] Komiser ise memnun: *"Bazı bazı böyle hırçınlık da ederiz… Ne yaparsın birader… Çocuk gibi insanlar"*[425] der. Burada şiddetin evli çiftlerden olağan karşılanabilmesi yine var olan yanlış anlayışın bir göstergesi olarak sunulmuştur. Sonuç olarak mutsuz evliliklerin bazılarında görülen şiddet olayları romanlarda erkeğin kadına uyguladığı bir güç unsuru olarak karşımıza çıkar. Şiddete karşı tepki veremeyen kadınların durumu kabullenmesi ise ekonomik nedenler başta olmak üzere eğitimle de alakalı bir durumdur. Romanlarda kendine güvenen, maddi imkânı olan veya ailesinin destek verdiği kadınların boşanarak bu durumdan kurtulduğunu görürüz.

---

[421] Reşat Nuri Güntekin, *Yeşil Gece*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2013, s.27.
[422] Hüseyin Çelik, *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Sosyal Tenkit*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, s.219.
[423] Reşat Nuri Güntekin, *Kavak Yelleri*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.245-247.
[424] Güntekin, **a.g.e.,**, s.107.
[425] Reşat Nuri Güntekin, *Damga*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.107.

3.1.1.2.3.6.2. Boşanma

Boşanma, çok eşlilik gibi konular Tanzimat'tan beri Fatma Aliye, Ahmet Mithat, Halide Edip gibi birçok yazarın sıklıkla üzerinde durdukları meselelerin başında gelir. Güntekin de bu konuyu işlemiştir. Romanlarda boşanma konusu kadın erkek ilişkilerinin boyutunu gösterir nitelikte ele alınır. Boşanma kadın erkek ilişkilerinde karşımıza çıkar. Romanlarda boşanma, eşlerinin birbirini aldatması, ekonomik sıkıntılar, geleneksel değerler çatışması gibi hususlarda karşımıza çıkmaktadır. Boşanmanın en çok görüldüğü neden ise eşlerin birbirini aldatmasından kaynaklanmaktadır.

Kavak Yelleri romanında Doktor Sabri, ara sıra mahallede gecenin sessizliğinde bir kadın çığlığı duyduğunu ve mahallede cenaze olduğunu zannettiğini söyler. Ebe ise ona cenaze değil adamın birinin karısını boşadığını söyler.[426] Burada bir kadının kocası tarafından boşanması halinde düştüğü kötü durum; toplumun bunu önemsememesi, boşanma hakkının erkekte olması ve resmi nikâhın olmaması gibi meseleler üzerinden dile getirilir. Şeriat hükümlerine göre boş kağıdı yollamak da eşten boşanmak demektir. Romanda Andelip Hanım ilk eşinden bu şekilde boşanır.[427]

Kızılcık Dalları romanında Tahir Ağa, İstanbul'a geldiğinde yeni evlenmiş olmasına rağmen bir süre sonra karısından ayrılmak ister. Eşinin boş kâğıdını gönderip göndermediğini hatırlamasa da eşiyle bir daha görüşmez.[428]

Eski Hastalık romanında ise Yusuf ile Züleyha, mahkemeye boşanma taleplerini ilettikten sonra mahkemenin verdiği süre bitince boşanırlar.[429] Burada diğer romanlardan farklı olarak resmi nikâh ve boşanma yer alır. Züleyha ile Yusuf'un boşanma davasından sonra verilen sürede mal paylaşımı gibi konular da bu kısımda dile getirilir:

[426] Reşat Nuri Güntekin, *Kavak Yelleri*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.108.
[427] Güntekin, **a.g.e.,**, s.100.
[428] Reşat Nuri Güntekin, *Kızılcık Dalları*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017, s.47.
[429] Reşat Nuri Güntekin, *Eski Hastalık*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.231.

"Medenî Kanun karı koca arasında bir nevi mal ve para ortaklığı tanıyordu. Şikayetçinin Züleyha olması dolayısıyla Yusuf'u ayrıca tazminata da mahkum etmiştir. Bu itibarla Züleyha, hayat hakkında yeni bir karar verinceye kadar rahat yaşamasına kâfi bir paraya sahip oluyordu. Daha ziyade erkek işi olan bu meselelere kendisi belki bütün teferruatıyla akıl erdiremezdi. Onun için dayısı Şevket Beye de mektupla ayrıca hesap verilecekti."[430]

Görüldüğü üzere romanda tazminat ve mal ortaklığı önem kazansa da kadının kendi hakları ve bu hakların kullanımı konusundaki yanlış bakış açısı da dikkat çekmektedir. "Erkek işi" meselelere kadının akıl erdirememesi ifadesi kadının bir eksikliği olarak sunulur ancak kadına eşit fırsatlar sunulmadığını da bu noktada hatırlatır. Çelik, bu roman ile Tanzimat'ın ilk dönemlerinden itibaren geleneksel evlilik usullerini tenkit edilmesi kervanına Güntekin'in de katılmış olduğunu söylemektedir.[431] Züleyha, bilinen evlilik kalıplarının dışında bir karakter olarak karşımıza çıkar.

Bir Kadın Düşmanı romanında ise boşanma hakkında bir yoruma yer verilmiştir. Sâra mahallenin muhtarı olan elli beş altmış yaşlarında bir ihtiyarın tavırlarından rahatsız olur. Kendisine bakan delikanlıları uyaran muhtarı görünce Sâra, onun *"Hasbetenlillâh aşkına ahlâk hocalığı eden samimî mutaassıplardan ziyade iki üç senede bir 'almak da hak boşamak da hak' diye kadın değiştiren, cahil, fakir, görgüsüz, taze kızları ziyan eden ihtiyar kurtlardan…"*[432] olduğunu dile getirir. Bu noktada bu tiplerle evlenen kızların da Sâra'nın gözünde cahil, fakir, görgüsüz olarak adlandırılması da önemlidir.

Yaprak Dökümü romanında da boşanma olayına yer verilir. Ferhunde, Şevket'in hapiste olması sebebiyle yeterince sabrettiğini ancak bir daha o eve dönmek istemediğini belirtir. Ferhunde boşanma isteğini Şevket'e iletilmesi için *"Bir insanlık eder de kolayca ayağımın bağını çözerse minnettar olur ve başımın çaresine bakarım."*[433] sözleriyle ifade etmiştir. Şevket ise olayı duyunca bu işin elbet

[430] Reşat Nuri Güntekin, *Eski Hastalık*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.233.
[431] Hüseyin Çelik, *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Sosyal Tenkit*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, 217.
[432] Reşat Nuri Güntekin, *Bir Kadın Düşmanı*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.24.
[433] Reşat Nuri Güntekin, *Yaprak Dökümü*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.119.

biteceğini bildiğini ancak bu kadar çabuk kurtulacağını düşünmediğini söyler.[434] Böylelikle Şevket'in de Ferhunde'nin boşanma isteğinden memnun olduğu görülür. *Dudaktan Kalbe* romanında da Kenan ile Cavidan boşanırlar. Boşanmalarına sebep olan durumlar; Cavidan'ın eşinden beklediği kariyer başarının gerçekleşmemesi, Kenan'ın ise başkasını sevmesinden dolayı eşine gereken duygusal anlamdaki bağı sağlayamaması gösterilebilir.[435]

Bazı romanlarda ise kahramanların boşandığı bilgisine yer verilir ancak sebepleri hakkında bilgi verilmez. Bu romanlardan biri *Damga*'dır. Romanda Vedia, Cemil Kerim Bey ile ayrıldığını ve eski eşinin başkası ile evli olduğunu söyler.[436] Aynı şekilde *Acımak* romanında da boşanma durumu bir cümle ile belirtilir. Meveddet'in kocası Mürşit Efendi aldatılınca boşanma kâğıdını hazırlar.[437] Bu örneklerde artık kadınların boşandığını ve boşanma haklarının toplumun geneline doğru yayıldığının ve kabul gördüğünün bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Nihayetinde kadınların özellikle maddî ve eğitim durumları romanlarda onların hayatlarına etki eden bir unsur olarak karşımıza çıkar. Aynı zamanda boşanma konusunda görüleceği üzere kadınların kendilerine verilen haklar, kadınların yaşam şartlarının güvence altına alındığının bir göstergesidir. Böylelikle kadınların toplumsal statüsündeki değişiklik ve bakış açılarındaki farklılıklar da kurgulanan toplum üzerinden belirtilmektedir.

3.1.1.3.Kadının Toplumdaki Statüsü

Güntekin'in romanlarında kadınların statüsü genellikle erkek bakış açısı ve yorumuyla belirtilmekte, onların gözünden toplum içerisinde "kadın" imajına yönelik olarak değerlendirmelerde bulunulmaktadır.

Bir Kadın Düşmanı romanına baktığımızda kasabada geçen bir dedikoduya göre bir zamanlar kasabanın maliye memuru olan kocasını ve iki çocuğunu bırakıp işsiz

[434] Reşat Nuri Güntekin, *Yaprak Dökümü*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.121.
[435]Reşat Nuri Güntekin, *Dudaktan Kalbe*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, , s.372.
[436] Reşat Nuri Güntekin, *Damga*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.185.
[437] Reşat Nuri Güntekin, *Acımak*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.148.

güçsüz bir serseri ile İstanbul'a kaçan bir kadından bahsedilir. Sâra'nın yengesi bu duruma şaşırarak o kadar *mazlum* ve *namuslu* bir kadının böyle bir delilik yapabileceğini düşünmediğini söyler.[438] Toplum içerisinde namus ve kadın ilişkisinin o toplumun hafızasında yer edindiğini böylelikle görürüz. Yine aynı romanda Sâra, gittiği bir düğünde tanışıp hemen nişanlanan bir çiftten bahsetmektedir: Romandaki ifadelerden bu nişanlı çiftin mahkeme reisinin kızı ile kasaba doktoru olduğunu öğreniriz. Kız o kadar kapalı büyütülür ki hasta olduğu zamanlarda babası onu doktora bile götürmez. Kızın düğüne gelebilmesi için Sâra'nın amcası ve yengesi babasından güç bela izin almıştır. Hatta Reis Bey, kızını düğüne gönderirken onun köşkün bir penceresinden izlemesi şartını koyar: *"Rica ederim bulunduğu odada lamba yanmasın. Dışarıdan gören olur."*[439] şeklinde açıklar. Kızın gittiği düğünde tanıştığı bu adamla anlaşıp nişanlanması ve babasının bundan haberi olmamasından dolayı Sâra'nın amcası ve yengesi duruma şaşırıp korkarlar. Mahkeme reisi iğfal davalarıyla uğraşmaya devam ederken bu durum mahalleli tarafından dedikodu malzemesine dönüştürülür. Herkesin merak ettiği şey, doktorun annesinin kızı istemeye gittiklerinde mahkeme reisinin tepkisinin ne olacağıdır.[440] Romanda kurgulanan toplumda, kadınların kapalı bir ortamda yetiştirildiği, günlük hayattan uzak kaldığı ve sosyal meselelerde sınırlı bir çevreye tabi tutulduğu göze çarpar. Üstelik her ne kadar hakkında bilgi verilmese de "toplumdan uzak tutulan insanların insan ilişkilerinde ne kadar tecrübesiz olduğu" bilgisi de çıkarılabilir.

Toplumun ön yargılarından ve olumsuz algılarından bahseden bir diğer roman *Gizli El*'dir. Romanda Aziz Paşa kızı Seniha'nın Şeref Bey'den Türkçe dersi almasını ister. Bunun üzerine Şeref Bey, genç bir erkeğin bir genç kadına ders vermesinin yanlış anlaşılıp şüpheli görebileceklerini ama önemsemediğini dile getirir. Aziz Paşa ise bu durumun Seniha'ya gelmeyi düşünen görücüleri de engelleyeceği için sevindiğini, çünkü Mısırlı zengin damat beklediğini söyleyerek latife yapar.[441] Paşa'nın latifesi ve Şeref Bey'in bu durumu "önemsememesi", eğitimli bireylerin bakış açısının çeşitliliğini ortaya koymaktadır ancak toplum içerisinde bu durumun "dedikodu" malzemesi edilebileceğinin farkındadırlar. Seniha'nın İstanbul'dan

[438] Reşat Nuri Güntekin, *Bir Kadın Düşmanı*, İnkılâp Yayınları, 2018, İstanbul, s.96.
[439] Güntekin, **a.g.e.,** s.129.
[440] Güntekin, **a.g.e.,**,, s.129.
[441] Reşat Nuri Güntekin, *Gizli El,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s. 31.

beraber geldiği arkadaşları ile eğlenmesi de toplumda doğru bulunmaz. Bazı kişilerin gece onların bahçede ne yaptıklarını görmek için gizlice bulundukları bahçeye baktığı söylenir. Romanda geçen bu ironi, "röntgencilik" olgusunun ahlakî yönüne kimse aldırış etmezken; "kadın" ve "erkek"lerin bir arada olmasının ahlaki zedelemesi üzerinde durulur. Hatta kadınlı erkekli bu eğlence çiftlikten bazı kişilerce "namuslarını beş on kuruşa satan kahpeler" olarak adlandırılır.[442] Kadın ve erkeklerin bir araya gelerek arkadaşlık kurmalarının kurgulanan toplum üzerinde sakıncalı görüldüğünün ve itibarı zedelediğini buradan anlayabiliriz. Hatta Şeref Bey de bir süre sonra bu dedikodulardan etkilenir ve Seniha'dan hoşlanmasına rağmen onlardan uzak durmaya başlar. Ancak bir gün mecburi olarak bir akşam yemeği davetine icabet eder. Bu kısımda annesinin vefatıyla tüm evin sorumluluğunu üzerine almış olan Seniha'nın esasında misafir ağırlamaktan, hizmet etmekten ve sorumluluktan bunaldığını fark ederek rahatlar.[443] Şeref Bey, toplum baskısının ağırlığını üzerinde hisseden, öz benliği ile toplum arasında sıkışan bir birey olarak karşımıza çıkar. Üstelik bu baskı doğrudan "etiketleme" veya "ifşa" etmeye dayalıdır. Böyle bir ortamda dedikoduların önüne geçmek için yapılacak veya akla gelen ilk durum, hiçbir dedikodu malzemesine yer vermemek için sosyal hayattan uzak durmaktır. Ancak toplum, değişim ve dönüşüm içindedir ve bu dönüşüm farklı bakış açılarının ve çevrelerin kabul görene dek belirli konular üzerinde çatışmaya yol açar. Güntekin'de de bu çatışmanın tipik bir yansıması görülmektedir.

Kadın ve erkek ilişkilerinde aynı mekânda bulunmanın toplumda strese yol açtığının göstergesi olan bir diğer roman *Dudaktan Kalbe'*dir. Romanda keman dersi veren Kenan Bey'in kadın öğrencileri de bulunur. Burada dikkati çeken nokta erkek öğretmen, kadın öğrenci gibi statüye dayalı konumların toplumda belirginleşmeye başlamasıdır. Zaten Reşat Nuri ortaya çıkan bu gibi durumların eski ile yeni, olağan ile farklı durumlar arasındaki çatışmaları yansıtmaktadır. Bu bölümde *"Mediha, saçlarını kapa… Ayşe Hanım, ben mutfağa iniyorum, sen Mediha'nın yanında bulunuver…"*[444] gibi ifadelerden yola çıkarak kadınların yalnız kalmaması gerektiğine yönelik çabanın tekrarlanması var olan bir korkunun göstergesidir.

[442] Reşat Nuri Güntekin, *Gizli El,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.65.
[443] Güntekin, **a.g.e.,** s.68.
[444] Reşat Nuri Güntekin, *Dudaktan Kalbe*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.50.

Kenan, Lâmia'nın önemsiz bir komşu kızından daha farklı anlaşılmasından korktuğu için onu geceleri dinlemeye gelmesinden rahatsızlık duymaya başlar.[445]

Bir başka roman olan *Yeşil Gece'*de de benzer korkulara yer verilir. Roman karakterlerinden Şahin Efendi, yanına devamlı gelen bir kadını, Sarıova'da dedikodu çıkabileceğini ve mektebe sık sık gelmesinin sorun oluşturabileceğini söyleyerek uyarır, mektep hocası olması nedeniyle bu dedikoduların hayırlı olmayacağını anlatır.[446] Bu durum dedikodu karşısında olumsuz bakış açısının sadece kadınları etkileyen bir durum olarak ele alınmadığının kanıtıdır.

Benzer şekilde *Çalıkuşu* romanında da babası gibi gördüğü Hayrullah Bey'in çiftliğinde kalan Feride hakkında dedikodu yapılmıştır. Hayrullah Bey birkaç gün çiftliğe uğramaz, geri geldiğinde ise Feride'ye istifasını verdiren bir dilekçe imzalatarak duruma müdahale eder. Esasında Hayrullah Bey, kızı gibi gördüğü Feride'ye kendisi hakkında çıkan "onun aşığı olduğu" yönündeki dedikodulardan bahsederek Feride'nin mektepteki arkadaşlarından çıkan bu dedikoduların herkes tarafından konuşulduğunu belirtir.[447] Hakikatte Feride'nin Hayrullah Bey'in bir ahbabından ricası üzere müdire oluşu, sürekli istifa edip köy öğretmenliğinden Darülmuallimat'a yükselişi ve tekrar istifası gibi olaylar bu dedikoduların kaynağını teşkil etmektedir.[448] Feride'nin güzelliği, Hayrullah Bey gibi etkili bir kimse ile ahbaplığını çekemeyen insanların attığı iftiralar Feride'yi yıpratır. Burada Güntekin'in Feride'yi idealleştirdiği de söylenebilir. Keza Feride, Hayrullah Bey'den duydukları karşısında şaşırır, onun algısında ve anlayışında böyle bir kötülük yoktur. Toplum böyle bir algısı olmamasına rağmen onu kendi kalıbı içinde değerlendirmektedir. Romanın devamında toplum tarafından "eğitilen" Feride, bu yaşadıklarından sonra kendini sorgulamaya başlar ve hayatını tekrar yoluna koyma isteği duyar. Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki Feride her ne kadar "öğretmen" olarak bir birey olsa da yine Hayrullah Bey gibi etkili bir kişinin himayesine ihtiyaç duyar. Açıkçası bu durum da ilgi çekicidir. Keza Hayrullah Bey istifadan sonra Feride'yi yüz yüze görüşmek için çağıran kurula karşı düşeceği ya da "düşürüleceği"

[445] Reşat Nuri Güntekin, *Dudaktan Kalbe*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.96.
[446] Reşat Nuri Güntekin, *Yeşil Gece*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2013, s.149.
[447] Reşat Nuri Güntekin, *Çalıkuşu*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.465-469.
[448] Güntekin, **a.g.e.,** s.465-469.

durumu bildiği için gitmesine izin vermez, muallimlik yapamayacağını belirtip ailesinin yanına dönebilme ihtimalini sorar. Feride'nin bunu reddetmesi üzerine Hayrullah Bey servetinin ikisine de yeteceğini söyler ancak Feride bunun hangi sıfatla kabul edeceğini kendisine sorar. Devamında Hayrullah Bey şeriata uygun bir sıfatla ona nikâh kıyar, eve yeni eşyalar alınır, yüzgörümlüğü olarak da çiftliği Feride'nin hem hocalık hem de analık yapmasını istediği için otuz kırk kişilik yetimhaneye çevirir.[449] Bahsedildiği gibi mesleğini icra edemeyecek duruma gelen Feride, şanslıdır. Onu kızı gibi gören bir "subay"ın himayesinde hayatını tekrar düzene koymaya çalışır. Burada her ne kadar toplum "dedikodu"nun kaynağı olarak görülse de var olan korkuların arkasındaki yaşantıların da göz önünde bulundurulması gerekir. Toplumu bu duruma iten şey insanların salt kötülüğü değil, toplum içerisindeki var olan düzenden sıyrılamayışlarıdır. Daha bütüncül bakıldığında kadın karakterlerin, bu tutuma destek vermedikleri, sadece içinde yaşanılan toplumun nesnesi haline gelen durumlardan kaçındıkları görülür. Toplumsal dönüşüm içerisinde ortaya çıkan uyuşmazlık, aslında bireyleri değil, toplumun bütününü saran bir çember gibidir. Bunun dışında Feride'nin müdire olmasını çekemeyen "salt kötü" amaçlarla hareket eden insanların varlığı da bireye ve topluma bir uyarıdır. Romanda dikkat çeken bir diğer nokta Feride ile Kâmran'ın sürekli kavga etmesinden mütevellit evlerine gelen bir misafirin onun Kâmran ile evlenmesinin iyi olabileceğini çünkü evlendiklerinde saç baş kavga edebileceğini ve uzak kalmak zorunda olmayacaklarını söylemesidir.[450] Burada yaşları büyüdükçe kız ve erkek akrabaların irtibatının kesildiği ya da kesilmesi gerektiği bilinçaltına işlenir. Bu nokta sadece kadın açısından değil, toplumsal yaşamın bir gerekliliği olarak dile getirilir.

Ateş Gecesi romanında Kemal Murat Bey'in dedikodulardan kendini korumaya çalışması, dedikodunun Güntekin'in meseleleri tek yönlü ele almadığını gösteren bir diğer örnektir. Esasında Kemal Murat Bey'in arzusu bu değildir, o daha çok "uzak duruyormuş gibi" görünmeye çalışır. Böylece toplum, kilise mahallesinde Rum kızlarına olan düşkünlüğe uymadığı için onu namuslu ve ağırbaşlı bir erkek olarak

[449] Reşat Nuri Güntekin, *Çalıkuşu*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.474-478.
[450] Güntekin, **a.g.e.,** s.37.

görür.[451] Bu noktada etnik ayrımın Rum kızları üzerinden yansıtılışı da dikkat çekmektedir. Kemal Murat Bey'in Rum kızlarla diyalogu hiç kesilmez. Bir gün Kemal Murat Bey, Rina'nın elindeki sepeti taşımak istese de Rina buna izin vermez, bu mahalleye karşı affedilmez bir skandaldır. Ancak burada Kemal Murat Bey, Rina için bir arada hatta kol kola görülmesinin pek ayıp sayılamayabileceği ihtimalini de belirtir.[452] Rina kendisini sakınır, ama bu sakınca Rina'nın değil, mahallenin arzusudur. Kilise mahallesi fakirdir, mal hırsıyla dolmuştur ve ara sıra mahallede bir cenaze evinde vaveyla kopar, bunun nedeni ise Kemal Murat Bey tarafından şöyle ifade edilir:

> *"...akşam üstü kilise meydanında kol kola piyasa eden kız çocuklarından biri ya da kırlara götürülerek yahut kasabada bir kulübe veya dükkâna kapatılarak berbat edilmiştir ve biçareyi kandırmak için vadedilen servet: ya üç arşın kumaş, ya parlak tokalı bir iskarpindir."*[453]

Birkaç parça eşya ya da para uğruna başlarına kötülük gelen hatta öldürülen kadınlar; aynı zamanda kendilerini de değersizleştirmiş, maddi kaygılarla hareket etmiş; kötü insanlar ise bu durumu kullanmayı kanıksamıştır. Bir başka olayda, Kemal Murat Bey ve Matmazel Varvar bir gün konuk olarak kaymakam, muhtar ve papazın da davet edildiği bir ziyafet düzenlerler. Bu ziyafette bekâr genç erkeğin evine bir alay kızın toplanmasının doğru olmayacağı bilindiğinden en yeni elbiselerini giyerek takıp takıştırıp önlerine fistolu prostela bağlayan kızlar sofrada hizmet ederler.[454] Kadınların hizmet sektöründe yer almasının bir sakınca olarak görülmemesini Kemal Murat Bey bu şekilde kullanmaktadır. Dolayısıyla bu kısımda Güntekin, insan fıtratını ve yaşanılan çevrenin hakikatlerini çok çarpıcı bir şekilde gözler önüne serer.

Hasta olan Kemal Murat Bey'i sık sık ziyarete gelen Matmazel Varvar'a Kaymakam şaka yoluyla takılır: *"Kız, sen yine mi buradasın? Ben, bu işten şüphelenmeye başladım. Sen galiba Kegam merhumunun pabuçlarını dama atıp bu güzel delikanlıyı oynaş tuttun."*[455] Matmazel Varvar bu duruma bazen utanıp sıkılır bazen

[451] Reşat Nuri Güntekin, *Ateş Gecesi,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.45.
[452] Güntekin, **a.g.e.,** s.49.
[453] Güntekin, **a.g.e.,** s.62.
[454] Güntekin, **a.g.e.,** s.65.
[455] Güntekin, **a.g.e.,** s.125.

de hiddetlenir.[456] Kiracısı olan ve kendinden yaşça küçük birine acıyarak merhamet gösteren bir kadının "namus"u hakkında alaycı bir tavırla söz söylenmesi, salt toplumsal değil aynı zamanda bireysel algıların da ne derece önemli olduğunu gösterir.

Toplumun kadına bakışının değişimi, dönüşümü ve zamana ayak uydurması Kızanlıklı Nadya veya Bulgar Kızı olarak bilinen bir kızın hayatını anlatan *Değirmen* romanında da karşımıza çıkar. Sarıpınar köyünde Çerkez Murat adlı "at hırsızı" denilen bir adam, Birinci Yunan Muharebesi zamanlarında birkaç sene ortalardan kaybolduktan sonra Müslüman olmuş Kızanlıklı bir Bulgar kızı ve üç yaşlarında bir kız çocuğuyla memlekete geri döner. Çerkez Murat birkaç sene sonra kolcular tarafından öldürülür, ardında da karısı birkaç sene içinde vefat eder. Naciye on iki on üç yaşlarında sokakta kalır. Dayıları onu Bulgaristan'a çağırsa da kasaba halkı Müslüman olan bu kızı göndermek istemez. [457] Keza Müslüman bir kasabada herkes yardım ederse Naciye'nin geçinip gideceği düşünülerek bir süre sonra evlatlık verilir. Burada Naciye'nin başına gelen olay şöyle belirtilir:

> *"Evlatlık olarak alındığı bir evde on dört on beş yaşını bitirmeden bir kazaya uğramış… Aradan bu kadar yıl geçtiği halde ne bir polis, ne de mahkeme bu kızı kimin baştan çıkardığını bulamamış; işin içinden çıkamamıştır. Bir rivayete göre evin oğludur; başka bir rivayete göre bir jandarma neferi. Hatta ortada akla gelmeyecek daha başka isimler de vardır."*[458]

Toplum açısından "kaza" nitelemesi, bir genç kızın hayatına biçilen değeri gösterir. Burada elbette Güntekin'in bu algıyı oluşturmak veya yerleştirmek gibi bir amacı olduğu kanısına varmamak gerekir, yazar daha önce bahsedildiği o üçüncü sayfa haberlerinde karşılaşabileceğimiz her türlü olaylar silsilesini bütün gerçeklikleri ve yönleriyle dile getirir, toplumu ve yaşadığı milleti sever. Ancak toplum içerisinde var olan kötü insanların kötülüklerini kurgulamaktan da kendini alıkoymaz. Müslüman olduğu için Bulgaristan'a gönderilmeyen Naciye'ye kimse sahip çıkmaz. Güntekin'in ifadesi ile "kaza"nın yani tecavüzün kim tarafından yapıldığı da bulunamamıştır. Kimsesiz bir kız için bunun araştırılması da ön planda değildir. Reşat Nuri Güntekin

[456]Reşat Nuri Güntekin, *Ateş Gecesi*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.125.
[457] Reşat Nuri Güntekin, *Değirmen*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017, s.25.
[458] Güntekin, **a.g.e.,** s.25.

"Düşenin dostu olmaz" atasözünü kurgulamış gibidir, insanların gündelik hayatı içerisinde başkasının sorunlarıyla ilgilenmesinin zor olduğunu ya da her zaman bir Hayrullah Bey'in[459] bulunmayacağını da böylelikle belirtir. Dahası da vardır, romanda bu durumun yol açtığı karmaşa şöyle dile getirilir:

> *"Bir kere kızın kendisinden bir şey öğrenmek imkân dışındadır. Babalığının oğlu, yani kardeşliği için söylese inanılmaz; çünkü sığıntı olarak kapılandığı eve gelin olmak için iftirada bulunmadığı ne malum? Jandarmayı söylese belki köylüsünü korumak için bunu yapmıştır; köylü için söylese jandarmanın tehdit etmiş olması akla gelebilir. Yahut bunların üçü de doğrudur."*[460]

Görüleceği üzere romanlarda bahsedilen kadının durumu; bu romanla bütünlenir. Bir olay meydana geldikten sonra ortaya çıkan söylemler; hakikatten çok dedikodunun, yardımdan çok uzak kalmanın sürdürülmesine imkân tanır. Üstelik sadece kadının değil daha genel anlamda bireyin söylediği sözlere inanmayarak belirli sebepler üreten kitle içerisinde Bulgar kızı da kendini başkalarına inandırmaya çalışmamıştır. Olaylardan sonra İstanbul'a gönderilen Bulgar kızı, üç sene sonra İttihatçıların Müslüman kokotları etrafa dağıtması üzerine memleketine döner. Naciye eski Naciye değil sanatının eri bir kokot olmuştur. Kasabaya döndüğünde bazı kına gecelerinde Naciye oynatılır. Erkek meclislerinde boy gösterir. Bu kızın Müslüman olmadığı da anlaşılmıştır. Murat, Naciye'yi kendi kütüğüne kaydettirmiştir ama o karısının ilk eşi Bulgar'dan olma çocuğudur. Bunu Murat'ın anlattığını iddia eden ihtiyarlar vardır. Henüz kim olduğu bilinmese de bu ihtiyarlar kızın gerçek adının Naciye değil Nadya olduğunu ileri sürerek dayılarının Bulgaristan'a çağırmasıyla bağlantı kurmuşlardır.[461] Naciye'nin resmî kütükteki adı hâlâ Naciye iken, erkek meclisinde oynadığı zaman ona Kızanlıklı Nadya, hatta sadece Bulgar Kızı demek âdet olmuştur.[462]

Bu olaylara bakıldığında toplumun öncelikle dinî duyguları düşünerek Müslüman kız diye sahip çıkma bahanesiyle Naciye'yi dayılarına göndermemeleri ancak kızın başına gelen olaydan sonra da ona sahip çıkmadıkları görülür. Bununla beraber kızın

[459] Reşat Nuri Güntekin, *Çalıkuşu*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.465-469.
[460] Reşat Nuri Güntekin, *Değirmen*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017, s.26.
[461] Güntekin, **a.g.e.,** s.27.
[462] Güntekin, **a.g.e.,** s.27.

Müslüman olmadığına inanmak isteyen erkeklerin ondan faydalandıkları ve bu sebeple adını bile değiştirdikleri görülür. Erkekler hem dini yapıyı hem toplumsal düzeni hem de kadının değerini alt üst eden bir düşünce sistemi ile hareket ederler.

Yaprak Dökümü romanında Necla Leyla'nın eski nişanlısı ile evlenip Suriye'ye gittikten sonra Leyla üzülür ve çok fazla gezmeye başlar, Ali Rıza Bey de kızına artık laf geçirememektedir. Hatta bir gün binbaşı bir arkadaşı Ali Rıza Bey'i o yaşta bir genç kızı sokakta serbest bırakmak doğru değil diyerek uyarır, Ali Rıza Bey sebebini ısrarla sorunca Leyla'yı bir otomobilde gördüğünü, etraftan bazı kişilerin de daha başka şeyler anlattığını söyler.[463] Ali Rıza Bey, içinden böyle bir namussuzluğu kabul edemeyeceğini düşünerek arkadaşına işin teferruatını sorarak Leyla'nın çoluk çocuk sahibi bir avukatın metresi olduğunu öğrenir.[464] Ali Rıza Bey eve geldiğinde Leyla ile tartışıp onu evden kovar ve o gece Ali Rıza Bey felç geçirir. Çenesi biraz çarpılmış, sol ayağını sürüyerek yürür hale gelir.[465] Burada bir babanın kızı ile ilgili çıkan dedikoduları öğrenmesi, kızının istenmeyen bir yola girmesi sonucunda da onda bıraktığı fiziksel ve ruhsal çöküş görülmektedir. Kadınların toplum içerisindeki hareketleri, bulundukları yerler yine toplum tarafından takip edilmekte, bilinmektedir. Ali Rıza Bey'in göremediği, bilemediği durumları yine kendi çevresinden öğrenmesi aile içerisinde olmasına rağmen fark edemediği durumları gösterir. Toplumun kadınlar konusunda dikkatli olmasına bir diğer örnek *Akşam Güneşi* romanında da görülür. Nazmi Bey, kasabaya indiği bir gün Jülide'nin kasabaya gelip kendine ait bazı mektupları postaneden almasının ve kendisinin de mektup bırakmasının konuşulduğunu öğrenir. Bu durumu konuşan kişilere böyle şeylerin olabileceğini söyleyerek Jülide'yi korusa da eve geldiğinde Şükran'a, Jülide'nin görüştüğü varsa bunu gizlice yapmamasını daha çok dikkat çektiğini söylemesi üzerine Jülide eniştesine durumu anlatır. Daha önce bahsettiği Burhan Bey ile görüştüğünü, evlenmek istediğini, mektuplaşırken izin alması gerektiğini bilmediğini dile getirir. Kendisini komşu delikanlılarıyla oynaşan, mektuplaşan mahalle kızı gibi hissettiğini söyleyerek kendisine gelen mektupları okuması için eniştesine verir.[466] Böylelikle Nazmi olabilecek dedikoduyu kapatmaya çalışsa da o

[463] Reşat Nuri Güntekin, *Yaprak Dökümü*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.140.
[464] Güntekin, **a.g.e.,** s.142.
[465] Güntekin, **a.g.e.,** s.145.
[466] Reşat Nuri Güntekin, *Akşam Güneşi*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2015, s.206.

dönemki toplumun bazı kesimlerince kadının kendi başına mektup yollaması ya da alması onun gizli işler çevirdiğini düşündürür.

Miskinler Tekkesi romanında kahraman, kendini beğenmediği için Mesrure ile yüz yüze konuşmaktan çekinir ve onunla bir delikten konuşmak istediğini söyler. Etrafındaki kadınlardan çiçek bozuğu, şaşılık vesaire gibi kusurları olan kadınların evvela peçe, boya gibi ürünler kullanarak gizlediğini, bu sebeple yüz yüze açık şekilde görüşmediğini, kendisini "sattıktan sonra" nikâhta keramet var bakış açısıyla tüm gizlenenin ortaya çıkarabildiğini öğrenir.[467] Burada öncelikle kadınların evlendirilmesinin satmak kelimesiyle kullanıldığı görülür. Benzer durum *Yaprak Dökümü* romanında da müşteri kelimesi ile karşılanmıştır.[468] Böylelikle nesne gibi yorumlanan kadının evlilik kurumundaki değersizliği görülmekle birlikte dış güzelliğinin de yine kadını nesne konumuna getirdiği dile getirilebilir. Aynı zamanda kadının bazı kusur saydığı unsurları sakladığı da yine erkek kahraman üzerinden gösterilir.

Güntekin, toplumda kadınları hem erkeklerin bakış açısı üzerinden hem de kadınların bakışı üzerinden ele almıştır. Bu çalışmanın konusu olarak Güntekin'in kurguladığı toplumda kadın sosyo-ekonomik olarak kendi başına var olabilen ama toplumdan ayrı düşünülemediği için sürekli toplumun teamüllerine uyması gereken, toplumun ona sunduğu rolleri benimsemesi beklenen bir birey olarak ele alınmıştır. Aynı zamanda Güntekin'in romanlarında kadınlar ve onların hikâyeleri yansıttığı toplumsal özellikler noktasında önemli ve değerlidir. Keza bunu Türk toplumun genel bir yansıması olarak değil ancak toplum içerisinde var olan olumsuz olayların bir yansıması olarak kurgulandığını söyleyebiliriz. Kadınlara yönelik olumlu veya olumsuz bakış açısı dış görünüş açısından da önemlidir. Özellikle bunların başında giyim- kuşama yönelik olarak gösterilen tutumlar gelmektedir. Kadının kıyafeti ile dikkat çekmesi, eleştirilmesi, beğenilmesi gibi durumlar çarpık bir anlayışla kadınlar dışındaki kişilerin onların bedeni üzerinde söz hakkı olması açısından gösterilir. Nitekim Güntekin'in romanlarında kadınlar açısından giyim ve kuşamın bu yönüyle dile getirildiği görülmektedir.

[467] Reşat Nuri Güntekin, *Miskinler Tekkesi*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.20.
[468] Reşat Nuri Güntekin, *Yaprak Dökümü*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.124.

3.1.1.4. Kadın ve Kıyafet

Reşat Nuri Güntekin'in romanlarında kadınların kıyafetlerine göre değerlendirilmesi veya kıyafetlerinden ötürü kadınlara dair bir ön yargı geliştirilmesi belirgin bir şekilde göze çarpar. Özellikle eserlerde bir kıyafet tarzı olarak çarşafın sıklıkla konu edildiğini görülür. Bu noktada çalışmanın ikinci bölümünde belirtilen Tanzimat döneminden Cumhuriyet'e geçiş ve sonrası dönemlerde kadın ve onlara dair geliştirilen tutumların romanlara yansıdığı da belirtilebilir. Erkeklerin kadınlara kıyafetleri üzerinden bahsedileceği üzere olumsuz yaklaşımı görüldüğü gibi aynı zamanda olumlaması veya salt kadına özgü bir nesne olarak sunması gibi tutumlar da görülür. Örneğin *Eski Hastalık* romanında Yusuf'un gezinti sırasında bir iki ufak tefek eşya aldıktan sonra kırmızı bir mayo satın alması üzerine Züleyha bunun neye yarayacağını sorduğunda Yusuf: *"Yolda ihtiyacımız olacak sanıyorum, dedi, mamafih olmazsa memlekette birine İstanbul hediyesi diye veririz. Mesela Ülfet Ablaya… Akşamları bizim Gölyüzü'nü deniz basınca Ülfet Abla mayosunu giyip plaj safası yapar"*[469] şeklinde cevap vermektedir. Gölyüzü denizi olmayan bir yerdir. Ülfet Abla dedikleri kişi ise etrafındakilerin verdiği yardımla yaşayan uzun, zayıf ihtiyar bir Habeş'tir. Yusuf, Ülfet Abla'yı bir iskeletten farkı olmayan vücudu ile kırmızı mayoyu giymiş vaziyette hayal edip gülerken Züleyha da ona katılır.[470] Giysi üzerinden bir kadının bedenine dair bu yakıştırma kadın bedeninin nesne haline getirildiğini göstermektedir. Keza, erkeklerin kadınların kıyafetlerine göre yargıladığı durumlarda çoğunlukla kıyafetin kadınları değiştirdiğine dair düşünceler görürüz. *Değirmen* romanında Halil Hilmi Efendi karısını anlatırken onun giyim kuşamıyla ilgili şu ifadeleri kullanır: *"Ya meleğin kılık kıyafeti? Tepesinde kıtık aline gelmiş, tarak işlemez saçlar, ayaklarında yaz, kış kalın yünden kenarları düşük, köylü çorapları; entarisinin üstünde kendisinin delik deşik eski abası…"*[471] Halil Hilmi Efendi eşini anlatırken giydiği kıyafetler ile ilgisini çekmediğini, köylü kıyafet olarak adlandırdığını ve bu giyim tarzından hoşlanmadığını ifade eder. Ancak Bulgar kızı olarak tanınan Kızanlıklı Nadya onun makamına geldiğinde: *"Bulgar kızı, arkasında yedirmeye benzeyen eski bir manto, başı siyah bir örtü ile sımsıkı kundaklanmış, odanın en karanlık köşesinde ayakta duruyor. Parmaklarındaki*

[469] Reşat Nuri Güntekin, *Eski Hastalık,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.170.
[470] Güntekin, **a.g.e.,** s.170-171.
[471] Reşat Nuri Güntekin*, Değirmen*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017, s.18.

incecik eldivenler müstesna, bu kılık kıyafete en 'müeddep' duruşa diyecek bir şey olmamak lazımdı"[472] şeklinde yorumlar. Bulgar kızını görüp etkilendikten sonra Halil Hilmi Efendi ile ilgili kitapta şu ifadeler yer alır:

> *"Ne yapsın, yirmi beş senelik idare hayatında bir kere bile gözlerini bir kadın yüzüne dikmemişti. Bu masanın önünden birçok çarşaflı(hemşire kadınlar), meramlarını burnunun ucundan iğnelenmiş peçelerinin altından anlatan birçok köylü ablalar geçmemiş değildi. Fakat o, hiçbir zaman bunların yüzüne bakmamış, bakışının tesirini sesine verdiği dargın bir hayvan homurtusu ile telâfiye çalışmıştı"*[473]

Halil Hilmi Efendi toplumun geçirdiği değişimin ve dönüşümün bir sonucu olarak karşımıza çıkar. O kendi ailesine eşit fırsatlar sunmadığı gibi, başkalarına dair yorum yapmakta da bir beis görmemekte ancak içinde bulunduğu çelişkili duygu durumunda yine kendisini yalanlamaktadır.

Yaprak Dökümü romanında da kızların giyim kuşamıyla ilgili ifadelere yer verilir. Kızlar evde günlerce annelerinin yırtık hırkası ve eski kaputlarıyla gezerler, kirden rengi dönmüş elbiseleri; sökülmüş, yırtılan yerleriyle dikmeye üşenerek iğneyle tuttururlar, ancak davet gecelerinde en güzel ipek kıyafetleriyle birdenbire değişirlerdi.[474] Ali Rıza Bey kızlarının evdeki giyimleri ve tavırları ile ilgili olarak *"zavallılar hissiz, haysiyetsiz, çingene gibi mahluklar olmuşlardı."*[475] şeklinde düşünmektedir. Burada kuşak çatışmasının yanında olmadıkları biri gibi görünmeye çalışan kızların, kendi sosyo- kültürel durumlarını somut unsurlarla yükseltmeye çalışmaları eleştirildiği gibi Ali Rıza Bey'in onlarla empati yapamaması ve çağa ayak uyduramayışı da bu karşıtlığı sürekli beslemektedir. Bunun dışında kadının sosyal ortamlarda kıyafetlerine dikkat etmesi ve bunun gerekli bir tutum oluşu da ev ve sosyal yaşantı arasındaki farklılığın ortaya konulması olarak düşünülebilir. Nitekim, romanın devamında evlerine giren üç beş kuruş parayla borçlar ödendikten sonra kalan para çocuklar arasında yağma yapılarak çarşıda harcanır. Yığın yığın ipekler, yalancı mücevherler, yüz, göz, dudak boyalar, ayakkabı gibi değişik ihtiyaçlarını

[472] Reşat Nuri Güntekin, *Değirmen*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017, s.20.
[473] Güntekin, **a.g.e.,** s.21.
[474] Reşat Nuri Güntekin, *Yaprak Dökümü*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.91.
[475] Güntekin, **a.g.e.,** s.103.

alırlar.[476] Durumları ne kadar kötü olursa olsun idare etmeyi düşünmeden öncelikli olarak zarurî olmasa da kıyafete, takıya para harcadıkları da romanda özellikle belirtilmektedir. Bu noktada Çeri'nin düşüncelerine yer vermekte fayda vardır. Ona göre, ailede çöküşün hızlanmasında ahlakî tutumlar kadar ekonomik baskılarında rolü vardır.[477] Kıyafet gibi ihtiyaçlar üzerinden maddiyat; romanlarda ailenin genel bir sorunu olarak karşımıza çıkar.

Kavak Yelleri'nde Doktor Sabri'nin Celile ile tanıştıkları ilk zamanlar anlatılırken mektep kızları ile ilgili şu sözler dikkat çeker:

> *"Mektep tatil günlerinde renk renk elbiseleri, renk renk şapkaları, iskarpinleri ve çantalarıyla vapur ve şimendiferlerden değil de bir moda mecmuasının renkli sayfalarından dökülüyora benzeyen o mektepli kızlardan birinin karşısına çıkmaya hazırlandığım bu dakikada kılık kıyafetim bana ne kadar sefil ve hırpani görünüyordu."*[478]

Burada mektepli kızların özellikle şapka taktıkları, modaya uygun giyindikleri vurgulanırken Doktor Sabri'nin özenli kıyafetlerini bile mektepli kızların karşısına çıkmaya layık bulamadığı, kendine güven sorunu yaşadığı görülür. Evlendikten sonra Celile'yi sade bir kadın olarak gören Doktor Sabri, onun giyim kuşamda ve eğlencede gözü olmadığını dile getirerek çok iyi çaldığı udu gibi süslü elbiselerinin de eşiyle ilk tanıştığı zamanlarda kaldığını belirtir. Ona göre şimdilerde elbiseler naftalin kokulu dolaplardadır.[479]

Doktor Sabri'nin eşinin eskisi gibi süslenmediği ve giyinmediği yönündeki eleştirisi evlilik hayatı açısından dile getirilir. Kadınların ev hayatlarında kıyafete, süslenmeye dikkat etmemesi eşleri tarafından bir değerlendirme ve kıstas unsuru olarak kullanılabilmektedir. *Değirmen* romanında da benzer bir durum farklı bir tutumla ifade edilir. Eşinin vefatından sonra Doktor Sabri'nin taliplerinden Şoşo diye hitap edilen Şahende isimli kadının Doktor Sabri'ye kendisini beğendirmek için moda mağazası camekânından çıkmış gibi giyinerek karşılaması da kıyafetin sosyal

[476] Reşat Nuri Güntekin, *Yaprak Dökümü*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.100.
[477] Bahriye Çeri, *1923-1938 Dönemi Türk Romanında Kadın*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 175.
[478] Reşat Nuri Güntekin, *Kavak Yelleri*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.230.
[479] Güntekin, **a.g.e.,** s.75.

hayattaki yeri açısından önemli bir bilgidir. Kollarında beyazdan kreme dönen ipekli kısımlar sarkan dar siyah bir elbise, hasır bir şapka ile ailenin diğer kadınlarından farklı giyinmiş; daha önceden öğrendiği Doktor Sabri'nin Avrupa'ya gitme hayalinin kendisiyle gerçekleştirebileceğini kıyafetleriyle kanıtlamak istemiştir.[480] Cumhuriyet'in ilanı ile kadınların kıyafetlerine yönelik olan düzenlemelerin sosyal yaşamda olduğu kadar ekonomik hayatta da değişimleri tetikler. Terzilikle ve elbise satışı ile geçinmeye sağlayan Andelip Hanım, Ankara ve İstanbul'dan getirdiği elbiseleri memur ailelerine satsa da o işte de tutunamaz.[481] Andelip Hanım'ın büyük illerden getirdiği elbiseler ve şapkalar ile kadınların kılık ve kıyafetlerindeki değişim göze çarpar. Artık çarşaf ve peçe değil de tuvalet ve şapka daha ön plandadır. Memur veya memur eşi olan kadınların toplumdaki bu değişimin öncüleri olarak gösterilmesi de dikkat çeker. Bu değişimin toplumun farklı kesimlerine sirayet etmeye başladığı ve yaşanan değişimlerin dikkat çektiği de romanlarda gösterilir. Medeniyet sembolü olarak düşünülen şapkanın da romanda bu yönüyle ele alındığı görülür. Romanda Nevnihal Hanım adında alafranga bir kadın, Şeref'e şarap gibi şapkanın da haram olup olmadığını sorduğunda Şeref en kaba sofu adamların bile gerekli durumlarda şapka takmakta sakınca görmediklerini söyler. Ardından Şeref iş çevresinde tanıştığı kadınları anlatırken kadınların artık eskiden olduğu gibi çarşaf giymediklerini, kapalı toplantılara çarşafla gelmelerine rağmen çarşafı kapıda çıkararak bir gece eğlencesi için soyunmuş kadın şekline büründüğünü dile getirir. Avrupa'da iş yolculuklarında, barlarda gördüğü kadınlardan, bizim memleketimizdeki bu bahsi geçen kadınların daha açık saçık olduğunu ifade eder. Biraz içki içen kadının; erkeğin karşısında çiftetelli oynamaktan geri kalmadığını, utanmadığını dile getirerek kadınlara yönelik düşüncelerini dile getirir.[482] Burada bazı durumlarda eğlence anlayışının değişmesi, kıyafet değişikliğinin toplumun kültürel ve dini özellikleri ile bağdaştırılıp içselleştirilemediği de ifade edilir.

Kan Davası romanında Yukarı Sazan köyünden Fettah'ın eşi Zeynep kılık kıyafeti ve tavrıyla köylü kadınlardan başka olduğunu hissettirir. *"Kadının koşarken yaptığı hareketlerde köy kadınınkine benzemeyen bir hafiflik ve başkalık var gibidir."*[483] diye

[480] Reşat Nuri Güntekin, *Kavak Yelleri*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.96.
[481] Güntekin, **a.g.e.,** s.101.
[482] Reşat Nuri Güntekin, *Gizli El*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.122.
[483] Reşat Nuri Güntekin, *Kan Davası*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017, s.182.

belirtildikten sonra *"Yalnız hareketleri, yürüyüşü, fazla çekinmeden bize doğru gelirken kırmızı entariyi, bir şal gibi elleriyle düzeltişi değil, kocasının onu bu şekilde bizim yanımıza çağırışı da asla köylü değildir. Başıyla bir şehir selamı vererek hoş geldiniz diyor."*[484] şeklinde bahsedilir. Fettah, Murat Bey'i ve kahramanı eve davet edince eşi üzerini değiştirir. *"Çiçekli ve kısa etekli bir entari, ayağında topuklu terlikler vardır."*[485] Zeynep 8- 9 yaşlarındaki kızını da kendisi gibi giydirir. Ayaklar çıplak olmakla beraber onun da çiçekli entarisi; taranmış ve ince ince kurdelâ parçalarıyla örülmüş saçları vardır. Marmaris'ten gelen Zeynep'in, boynundaki deniz kabuklu kolyesi de Marmaris'i özlediğinin simgesi olarak belirtilir.[486] Bunun yanı sıra Ukkaş Efendi'nin kızı Ayşe de romanda giyimi ve kuşamı ile dile getirilir: *"Babasıyla beraber 'Leblebici Horhor' opereti söyleyen Ayşe, adeta güzel giyinmiş bir şehir kızıdır. Onun giyinişi Bozova büyük memur sosyetesi kadın ve kızlarınınkinden farksızdır; belki de yeni ve zevklidir."*[487] Zeynep gibi Ayşe'nin de giyimi "şehirli"dir. Romanlarda yoğun bir "köylü" "şehirli" çatışmasının yer alması toplum içerisindeki geçişken yapıda oluşturduğu kanaatler gözler önüne serilir. İnsanlar kıyafetlerine göre değerlendirilir, keza bu yönde siyaseten de adımlar atılmaktadır. İnsanlar günlük yaşantılarında ve kültürlerinde yaşanan bu farklılıkları görmekte, tanımaya çalışmakta ve hatta reddetmekte; böylece toplum arasında çıkan çatışmanın bir nesnesi konumuna gelmektedir. Buna göre romanlarda bazı kıyafetler şehir hayatına bazıları ise köy hayatına uygun olarak ele getirilir. Köyde "erkek gibi" hareket eden ve çok zorluk çekmiş bir kadın olarak tanıtılan Döne Aba'nın da giyim kuşamı romanda şöyle dile getirilir:

> *"Döne Aba'nın yanında Fettah ve erkek torunlarından ikisi olduğu halde heykel vücudu ile yukarı kayaların arasından çıktığını ve bacaklarında şalvarı, başında kara çatkısı ile hükümete teslim olmak için başından inen bir eşkıya reisi ihtişamı içinde kampımıza geldiğini görüyorum."*[488]

Daha önce de belirtildiği gibi romanlarda en çok bahsedilen kıyafetlerden biri çarşaf diğeri de peçedir. *Damga* romanında İffet, hırsızlık yaptığı gerekçesiyle suçlandığı

[484] Reşat Nuri Güntekin, *Kan Davası*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017, s.183.
[485] Güntekin, **a.g.e.,** s.186.
[486] Güntekin, **a.g.e.,** s.210.
[487] Güntekin, **a.g.e.,** s.214.
[488] Güntekin, **a.g.e.,** s.257.

için bir adamla tartışan Namiye adlı bir kadın ile tanışır. Onu siyah çarşafı ile gördüğünde mahzun hissedip ona acır. Fakat Namiye'nin rahat tavırları ve ifadeleriyle düşündüğü gibi bir kadın olmadığını da sezmeye başlar.[489] İffet, Namiye ile otel odasında gider, bir süre sonra Namiye ayağındaki iskarpinleri ve üzerindeki mavi bluzunu atarak kirli bir kombinezonla odada durur.[490] İffet'in siyah çarşaf ile namuslu olarak düşündüğü Namiye'nin "düşmüş bir kadın" olarak görülmesi; Güntekin'in görüntünün insanları yanıltabileceğine yönelik bir ifadesidir. Bir çarşaf; hayat kadınının veyahut hırsızlık yapanlar gibi kötü insanların elinde kullanım amacının dışında, farklı amaçlarla da kullanılabilmektedir. Reşat Nuri bu durumu diğer romanlarında da ele almaktadır. *Yeşil Gece* romanında Şahin Efendi'yi kandırmak için gelen kadın önce siyah çarşafı ve peçesiyle odaya girer. Su içme bahanesi ile peçesini kaldırır ve bir daha da kapatmaz. Kırmızı dudakları ve parlak yüzü ile güzel bir kadındır.[491] Burada Şahin Efendi, peçesini açmış bir kadınla karşılıklı oturmanın halk arasında yanlış anlaşılmalara sebep olacağını düşünür. Daha sonra kadının onu kandırmak için başkası tarafından tutulduğu ortaya çıkar. Sarıova'da temiz ve süslü çarşafla sokağa çıkan kadınlara ağır sözlerle sataşırlar. Orada olan bir yangını da kadınların bu kadar açılıp saçılmalarına, gençlerin eğlence ve kumarla vakit geçirmesine bağlarlar.[492] Çarşafın şekli, kadınların süslenmeleri gibi durumların yangının sebebi olarak görülmesi toplum arasında oluşan huzursuzluğun da bir göstergesidir. Buraya kadar dile getirilen kısımlardan bütüncül olarak ele alındığında Güntekin'de; çarşaf giyen hırsız, ipek elbiselerle olmadığı biri gibi görünmeye çalışan memur çocuğu gibi durumlar tezatlıklarla işlenmiştir. Nitekim bu konu günümüzde bile toplumun hassas olduğu ve yaşam koşullarına müdahale edildiğini savunduğu noktalardır. Nihayetinde farklı eserlerindeki farklı durumlar bir araya getirildiğinde sırf kapalı olduğu için küçümsenen kadınlara yer verildiği gibi çarşafı kötü niyetlerle kullanan kişilere; açık giyinmenin olumlandığı durumlar olduğu gibi yine bunun yanlış olgularla bir araya getirilerek değerlendirildiğine şahit olunur. Bu nedenle Güntekin'in toplumu bütün gerçekliğiyle yansıttığı söylenebilir.

[489] Reşat Nuri Güntekin, *Damga*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.158.
[490] Güntekin, **a.g.e.,** s.169.
[491] Reşat Nuri Güntekin, *Yeşil Gece*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2013, s.145.
[492] Güntekin, **a.g.e.,** s.161.

Çarşafın insanların görüntülerindeki değişime etkisi *Gizli El* romanında da karşımıza çıkar. Gezintiye çıkan Aziz Paşa, Şeref, Adnan ve Seniha belli süre sonra akarsuyun karşısında bir değirmen görürler. Adnan oraya geçmek isteyince Şeref onu kıramaz. Seniha babasının da isteğiyle çarşafını çıkarıp akarsudan öyle geçer. Seniha'nın çarşafını çıkarınca sarı zemine yeşil ve kırmızı çiçekleri olan bir ev elbisesi ile çocuk halini aldığı söylenilir.[493] Seniha'yı siyah talebe önlüğüyle ip atlarken görünce çarşafla gördüğü ilk günkü haliyle arasındaki farkı düşünür.[494] Seniha boylu poslu bir görüntüye sahiptir. Çarşaf giydiğinde bu görüntü daha da heybetli bir hal alır. Çarşaflı olduğunda yaşlı başlı bir hanımefendi olarak görünüyordur.[495] Burada kıyafetlerin değişmesi ile düşüncelerin, insanlara karşı bakış açının değişmesi ifade edilir. Çarşafın insanları daha olgun, hanımefendi konumuna taşıdığı karşımıza çıkar.

Acımak romanında ise bir babanın kızı için alınan çarşafa ve hatta tüm giyimine yaptığı yorumlar dikkat çekicidir. Mürşit Efendi, kızının çarşafa girmesi için tütünden kestiğini, potinlerinin altı patlak olmasına rağmen su içinde gezerek para biriktirerek kızına çarşaf diktirdiğini söyler. Kızını çarşafla gördüğü ilk anı ise şöyle dile getirir: *"Ne maskaralık Yarabbi! Evladımı en müptezel sokak kadınları gibi giydirip boyamışlardı. Zaten gördüğü fena terbiyeden korkuyordum. Onu o kıyafette görünce büsbütün fena oldum. Bana öyle geldi ki evlâdımı elimle giydirip fuhuş meydanına atıyorum(...)"*[496] Mürşit Efendi'nin seçilen çarşaf ve onu bütünleyen makyaja karşı bakışı olumsuzdur.

Ateş Gecesi romanında kahraman, sevdiği kız olan Melek'i ipek çarşaf ve peçesiyle sokakta gördüğünde kendisi kısa boylu olduğu için yanında küçük kalacağını düşünüp kendini kötü hisseder.[497] Çarşafa girmiş olan artık yetişkin bir kadın olduğu toplum tarafından da kabul edilen Melek'in karşısında boyunun kısa kalması sebebiyle Kemal Murat Bey, çekingen davranır. Kemal Murat Bey, Afife'nin çarşaflı halini görünce ise çarşafın onun gözünde bir insanı değiştiren, dönüştüren bir şey olduğunu ifade eder:

[493] Reşat Nuri Güntekin, *Gizli El,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.34.
[494] Güntekin, **a.g.e.,** s.41.
[495] Güntekin, **a.g.e.,** s.100.
[496] Reşat Nuri Güntekin, *Acımak*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.145.
[497] Reşat Nuri Güntekin, *Ateş Gecesi,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.40.

"Bizim eski çarşaf, kadını hakikatten başkalaştıran bir şeydi. Afife'yi çarşaf içinde gördüğüm zaman onu daha ziyade büyümüş, benim çocukluğum için daha erişilmez mesafelere yükselmiş zannediyordum. Peçenin kafesleri çehresinin öteki kısımlarını kaybetmesine mukabili, gözlerini, dudak ve dişlerini olduğundan daha aydınlık gösteriyor…"[498]

Güntekin'de çarşafa karşı bakış açısı, kadının görüntüsünü değiştiren, daha kadınsı bir görünüme büründüren bir kıyafet olarak da karşımıza çıkar. Ayrıca "bizim eski çarşaf" nitelemesinden çarşafın artık toplumda eski bir unsur olarak yer aldığının, toplumsal dönüşüm içerisinde değişen unsurlardan birisi olarak sunulduğunun göstergesidir. Bir başka örnekte ise Kemal Murat Bey, kendisine âşık olan Seniye'den bahsederken Seniye'ye babasının yanında selam verdiğini çünkü insanların tanıdıklarına selam verebileceğini söyler. Afife ise: *"Çarşafa girdi mi vermez… O vakit her şey biter."*[499] şeklinde karşılık verir. Burada yine toplumda çarşafa giren kıza artık yetişkin evlenecek yaşa gelen kadın gözü ile bakıldığına vurgu yapılır.

Dudaktan Kalbe romanında da Kenan, Lâmia'yı lacivert bir çarşaf ile görür. Onun küçük bir kızdan büyük bir küçük hanıma dönüştüğünü söyler. Lâmia ise geçen sene çarşafa girdiğini belirtir.[500]

Harabelerin Çiçeği romanında kahramanın daha küçük yaşlardayken teyzesinin kızı Seniha ile aralarında geçen bir diyalogda başörtüsü ve kadınların erkeklerden uzak durması konusuna "*Ben büyürsem belki senden kaçırırlar. Başıma da başörtüsü örterler…"*[501] şeklinde ifadelerle değinilmektedir.

Akşam Güneşi romanında ise kadının çarşafı istememesine karşı bir durum görülür. Jülide vapurdan inerken çarşafını giyer ve ilk defa çarşaf giydiğini gazetede gördüğü bir modeli diktirdiğini söyler. Bundan sonra çarşaflı gezeceğini öğrenen Jülide bunun çok feci bir şey olduğunu belirtir.[502] Müftü Kazım Efendi ile Nazmi eve gelirken eğlence yaparken yakaladıkları Jülide'nin üzerinde kısa eflatun bir elbise vardır.

[498] Reşat Nuri Güntekin, *Ateş Gecesi,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.162.
[499] Güntekin, **a.g.e.,** s.234.
[500] Reşat Nuri Güntekin*, Dudaktan Kalbe,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.87.
[501] Reşat Nuri Güntekin, *Harabelerin Çiçeği,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017, s.26.
[502] Reşat Nuri Güntekin, *Akşam Güneşi*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2015, s.163.

Saçları da dağınık ve açıktır. Müftü Jülide'ye adının anlamını sorduğunda Jülide bilemeyince Müftü, Jülide'nin perişani dağınık demek olduğunu "jülidemû ise mû yani muy" kelimesinin de saç anlamına geldiğini söyleyerek dağınık saç anlamına geldiğini söyler. Çarşafa girme yaşı on dörttür. Ayrıca on dört yaşına gelen kız okuldan alınır ve erkeklerle görüşmesine izin verilmez. Bu durum Cumhuriyet öncesi anlayışı yansıtır. Konu buradan Jülide'nin saçlarının da dağınık olmasına ve oradan çarşaf meselesine gelir. Müftü kendisine çarşaf yapılmasını, yaşının yaklaştığını söyleyince Jülide; çarşaf girme yaşını üç dört sene geçtiğini on sekiz yaşında olduğunu belirtir. Müftü bu duruma şaşırır ve onun gelin olacak yaşa geldiğini söyleyince Jülide kendi yaşındaki kızlara memlekette evlilik yaşının da genelde on dört olması sebebiyle evde kalmış kız dediklerini de ekleyerek durumu önemsemediğini belli etmeye çalışır.[503] Müftü ile Jülide arasındaki bu durum toplum içindeki farklı düşünce sistemlerinin bir çatışması olarak belirir.

Bazen de çarşafa girme maddi imkânsızlıklardan dolayı gerçekleştirilemez. *Son Sığınak* romanında Makbule küçüklüğünden bahsederken yazları akrabasının yanında kaldığını ve çarşafa girme yaşı gelse de boyu kısa ve çarşaf işinin masraflı olacağından onun durumuna evde dikkat etmediklerini dile getirir.[504] Makbule'nin boyunun kısa olması ve maddi imkânsızlık Makbule'nin çarşafa girecek kadar dikkat çekici olmaması açısından bağdaştırılır.

Çalıkuşu romanında ise çarşafın kamufle olma ve mecbur kalınan durumlar karşısında kullanıldığı görülür. Feride, Maarif Nezareti'ne başvurmaya gideceği zaman Gülmisal Kalfa'nın bol çarşafını, yüzünde de onun kalın peçesini kullanarak hem sokakta tanınmak istemez hem de Maarif Nezareti'nin açık gezen kadın hocalara önem vermediğini duyduğu için dikkat edip ona göre giyinmeye çalışır.[505] İlerleyen bölümlerde Feride'nin öğretmenliği sırasında okulda giydiği siyah gömlek ve kıyafeti yayılmaya başlar, talebeler bile böyle giyinmek isterler. Müdür bunu görünce Feride'ye siyahtan ziyade yeşil tercih etmesinin daha uygun olacağını söylese de Feride yeşilin çabuk kirlendiği bahanesiyle bunu geçiştirmeye çalışır.[506]

[503] Reşat Nuri Güntekin, *Akşam Güneşi*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2015, s.185-186.
[504] Reşat Nuri Güntekin, *Son Sığınak*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017, s.40.
[505] Reşat Nuri Güntekin, *Çalıkuşu*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.159.
[506] Güntekin, **a.g.e.,** s.316.

Reşat Nuri batılı giyimi abartan ve fazla süslü bulduğu kadınlar için de koket kelimesini kullanır. Bu durumun bir örneği *Çalıkuşu*'nda geçer. Munise'nin çarşafa girmeden önce koket kızlar gibi giyinmesi Feride'de tedirginlik yaratır.[507]

> *"Küçüğümün bir hali de, süsü çok sevmesi, fazlaca koket olması. Ben koket ruhlu kızlardan öteden beri pek hoşlanmam ama, Munise'nin ayna karşısında süslenmesi, beğene beğene kendisine gülümsemesi beni eğlendirmiyor değil Hatta, dün elinde yanmış bir kibrit ucu da yakaladım. Gizli gizli gözüne sürme çekmeye uğraşıyordu. Maskara, kimden öğrenmiş bilmem ki? Şimdi neyse ama birkaç seneye kadar bir genç kız olup çıkarsa birini bulup sevmeye, evlenmeye kalkarsa fena."*[508]

Munise'nin on altı on yedi yaşındaki bir çocukla konuştuğunu gören Feride, neden konuştuğunu öğrenmeye çalışsa da Munise söylemez. Yaşı on dörde geldiği için zaten çarşafa sokmak istediği Munise'ye hemen çarşıdan aldığı koyu nefti ile bir çarşaf diker.[509] Yabancı bir kolejde okuyan ve hatta öğretmen olan Feride, topluma ayak uydurmaya çalışır. Ayrıca Feride de romanda insanları dış görünüşleriyle değerlendirmektedir. Nazmiye'nin nişanlısı olan Feridun'un teyzesi ile tanıştığında onun sarı saçlarının, yüzündeki sahte benin ve allıklarının etkisiyle bunları yaşlı bir kadına yakıştırmaz ve ondan hoşlanmadığını hisseder.[510]

Feride tayin olarak Darülmuallimat'a gittiğinde müdürü Recep Efendi ve müdür muavini Şehnaze Hanım ile tanışır. Müdür ile sohbet ettikleri sırada müdür Feride'ye, onu talebelere tanıtmak istediğini ama öncelikle yüzündeki boyaları yıkamasını, kadınların süse düşkünlüğünün fıtratlarından olduğunu fakat sınıfa böyle girmesinin caiz olmadığını söyler. Bunun üzerine Feride yüzünde boya olmadığını iletir. Müdür ilk başta inanmasa da Şehnaze Hanım'ın da kendi rengi olduğunu söylemesi üzerine Recep Efendi, hayatında böyle parlak yüz görmediğini annesinin ona süt yerine gül reçeli mi içirdiğini sorar.[511] Makyajın hoş karşılanmaması ve Feride'ye yapılan ikazlar, öğretmenliğin rol model olarak görüldüğünü ortaya koyar.

---

[507] Hüseyin Tunca, *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Halk Bilimi Unsurlarının Araştırılması*, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
[508] Reşat Nuri Güntekin, *Çalıkuşu*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.262.
[509] Güntekin, **a.g.e.,** s.443-444.
[510] Güntekin, **a.g.e.,** s.384.
[511] Güntekin, **a.g.e.,** s.309-311.

Son Sığınak romanına gelindiğinde Süleyman Bey, katıldığı bir düğünde kılık kıyafeti yerinde birkaç sivil ile parıltılı tuvaletleri ve tüylü şapkalarıyla tavus gibi birkaç kadının ilk masalarda oturduğuna dikkat eder. Bu masada oturanlardan biri de kompartımanda tanıştığı Makbule'dir.[512] Bir süre sonra Süleyman Bey, Makbule'yi bu sefer üzerinde bir battaniye değil yeşil ipekten bir bahar mantosu ile görür. Başka renge boyanan saçları ve Amerika'nın kitap çehrelerindeki gibi parlak, boyalı bir yüz ile karşılaşır.[513] Yüzü boyalı olan kadının Amerika'daki kitapların kapaklarında olan kadınlara benzetilmesi, Batı'nın özellikle kadın giyim kuşam ve makyajının toplum üzerindeki etkisini ve bakış açısını nasıl etkilediğini de ortaya koyar.

Miskinler Tekkesi romanında komşu olarak ifade edilen yaşlı bir kadın, oğlunu Avrupa'da okuttuğunu, onun asil ve zengin bir ailenin kızıyla evlendiğini anlatır. Ardından oğlu ile gizli görüştüğü, gelinin ailesinin bu köylü kadını istemediğinden bahsedilir. Bu durum: "*Onların mükellef apartmanına hala çarşafını bile sırtından atamamış, yeşil pazen entarili bir köylü kadın nasıl girecektir?"*[514] şeklinde ifade edilir. Avrupa görmüş, kibar ve asil diye tabir edilen ailelerde bile kıyafete yönelik olarak insanlara değer atfetme olağan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Romanda İstanbul'a giden Mesule bacı, çift topuklu bir iskarpin alır, ancak terlik giymeye alışmış olan Mesule bacının ayağında burkulur.[515] Bu durum İstanbul'da giyilmeye alışılmış ve moda olmuş kıyafetlerin Anadolu insanına yabancı gelmesinin sembolik bir ifadesi olarak değerlendirilebilir. Ayrıca İstanbul'da yaygın olarak kullanılan kıyafetlerin Anadolu kültüründe yer alması bir anda olamaz, zaman ister. İstanbul Batılı yaşantıların yer aldığı yerdir. Anadolu bu konuda muhafazakârdır.

Kıyafet ve giysi eğlencelerde de dikkat çekici bir unsur olarak karşımıza çıkar. Her yıl yapılan ve Afrika'dan gelmiş bir putperest ayinini andıran meşhur Dana Bayramı adında bir putperestlik ayini olduğu tahmin edilen etkinlikte, Tamaşalık'ta yaşayan Araplar gelir bu alaya katılır. Şehrin kibar ölülerinden kalma ne kadar eşya varsa ortaya çıkar. Kadınlar, Hama kumaşından olan kabuğa benzer çarşaflar, Hacı Efendiler İngiliz şayağından elbiseler, sümük içinde yarı çıplak dolaşan kız çocuklar

[512] Reşat Nuri Güntekin, *Son Sığınak*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017, s.16.
[513] Güntekin, **a.g.e.,** s.37.
[514] Reşat Nuri Güntekin, *Miskinler Tekkesi*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.199.
[515] Güntekin, **a.g.e.,** s.93.

satentilyon entariler ile bayramı beklerler.[516] Eğlencelerde sadece kadınların değil herkesin süslendiği dolayısıyla süslenmenin eğlencenin doğal bir parçası olduğu da romanlarda böylelikle yer alır.

Ateş Gecesi romanında da eğlencelerde kadınların giyimi hakkında önemli bilgiler verilir. Kilise mahallesinde oturan Kemal Murat Bey, geceleri karnavala dönen eğlenceleri anlatırken meydanda herkesin güzel giyinip süslendiğini dile getirir. *"Genç kadın ve kızlar en yeni elbiselerini giyerler; aylarca iğne ucu kakarak oluşturdukları danteller, pul ve boncuk işlemeli kumaş ve kordela parçaları, kalaydan mücevherler, mumdan incilerle başlarını, kollarını, göğüslerini donatırlardı."*[517]

Kadınların kıyafetleri din üzerinden de yorumlandığı gibi, dinin kadınların sosyal hayatını, evliliklerini de etkilediği görülmektedir. Bu durum dinin yanlış yorumlanmasından, erkekler tarafından kendi menfaatlerine uygun hale dönüştürülmeye çalışılmasından da kaynaklanmaktadır. Romanlarda da buna benzer durumlar görülmektedir.

3.1.1.5. Kadın ve Din

Güntekin'in romanlarında kadınların hayatına değen bir diğer önemli olgu dindir. Romanlarda kadın ve din, ibadet boyutunda ele almakla birlikte dindar görünümlü bazı kişilerin kadınlar hakkındaki yorumları da sık sık romanlarda karşımıza çıkar.

Yeşil Gece romanında Zeynel Hoca kendisini şeriat fedaisi olarak görür. Ona göre kadın cehennemi hak eden, süslenmesi halinde her türlü hakaretin layık görüldüğü kişidir. Bu durumu: *"İnsan denen mahlûkun dünyada ve ahrette nasibi kamçı ve ateşti. Hele kadınlar… Sokakta yanından süslü bir kadın geçtikçe küfrederek sataşmak onun âdetiydi."*[518] şeklinde dile getirilir. Zeynel Hoca romanda din kisvesi altında düşüncelerini köreltmiş, insanlara karşı ayrım yapan, çok katı kuralları olan biridir. Çocuğunun cenazesinde feryat eden bir anne için *"Kadındır. Cenab-ı Hak*

[516] Reşat Nuri Güntekin, *Miskinler Tekkesi*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.61.
[517] Reşat Nuri Güntekin, *Ateş Gecesi,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.43.
[518] Reşat Nuri Güntekin, *Yeşil Gece*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2013, s.27.

kusuruna bakmaz inşallah…"[519] dediği de görülmektedir. Evladı ölen bir annenin feryadını kusur ya da suç olarak gören, ötekileştirici bir bakış açısıyla yaklaşan Zeynel Hoca, insanlıktan uzak bu tutumu ile roman içerisinde de eleştirilmektedir.

Gizli El romanında İstanbul'a akrabalarının yanına giden Seniha, dönüşte babasının da tanıdığı erkek ve kadın arkadaşlarını toplayıp çiftliğe getirir. Toplumda çiftliğin Bektaşi tekkesine döndüğü, kadınlı erkekli vur patlasın çal oynasın eğlenceler düzenlendiğini, her gece kızılbaşların mumsöndü ayinleri düzenlendiği şeklinde söylentiler dolaşır. Hatta romanda ne zaman Senihaların eviyle ilgili konuşulsa muhakkak mumsöndü lafı geçer. Bu durum da Kızılbaş mumsöndülerinde hiç olmazsa mumları söndürürlerdi; ne de olsa Müslümandılar bunlar bahçede lüks lamba da olsa iki tane ışık yakarlar diye eleştirilir.[520] Ek olarak Seniha'nın misafirleri konuşulurken, eğlence yerlerinde açık vaziyette her yeri görünen kadınların saçlarını örttüğünü dile getirerek Müslümandırlar ya hepsi aile kızları diye eleştirilir. Senihaları gizlice izleyerek yorum yapan kişilerin kendilerinin kadınlardan talepleri olabileceğini ancak böyle bir durumda şikâyet olursa jandarmanın onları yani seyredenleri haksız bulacağı da söylenir.[521]

Aynı romanın ilerleyen sayfalarında Senihaların evinde akşam yemeğine giden Şeref, sofrada erkeklerin önünde rakı, altın dişli olarak tasvir edilen bir kadının önünde de şarap ile bir dolu bardak görür. Kadın şeriata göre şarabın bir damlasının bile haram olduğunu ama kendisinin şarapsız yapamadığını dile getirerek Şeref'e ne düşündüğünü sorar. Şeref içmeyince hastalanıyorsanız doktor raporu ile içebileceğini söyleyerek konuyu orada bulunan doktora havale edince Doktor, Nevnihal Hanım'a "o zaman ben sizi soyup muayene ederim" şeklinde karşılık verir. Bu ifadeyi duyan Şeref, Nevnihal Hanım'ı kendisiyle böyle şakalar yapılabilen fazla alafranga bir kadın olarak görür. Zaten sohbet arasında onun epeyce bir zaman Avrupa'da kaldığı ve şapka giydiği de dile getirilir.[522] Romanın bu bölümünde modernleşmenin sadece şekilde kalmasına yönelik bir eleştiri olduğu söylenebilir.

[519] Reşat Nuri Güntekin, *Yeşil Gece*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2013, s.112.
[520] Reşat Nuri Güntekin, *Gizli El,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.65.
[521] Güntekin, **a.g.e.,** s.65.
[522] Güntekin, **a.g.e.,** s.75.

Gökyüzü romanında ise kahramanla arkadaşları arasında geçen şu diyalog yine Osmanlı sonrası toplumsal yapıdaki durumun ortaya konulduğu bir bölümdür:

> *"İnkılâp yap, memlekette yeni bir idare ilân et. Sonra en küçük bir ilerleme adımı atacağın zaman 'Şeyhülislâm'ı acaba nasıl kandırsak?', 'Softalar acaba ne derler?', diye düşün. Mesela tiyatroya bir Müslüman kadını çıkaracağın vakit 'zaman-ı saadette kadınlar hutbeler iradederlerdi. Şimdiki zamanın hutbesi tiyatrodur. Demek ki kadınların sahneye çıkması Müslümanlık esaslarına münafi değildir' yolunda aşağılık teviller uydurmaya mecbur ol. Sözümona yeni mekteplerde çocuklar Havva Anamızın Hazret-i Âdem'in kaburga kemiğinden yaratıldığını, yeryüzünde ilk gemiyi Nuh Peygamber'in yaptığını öğrensinler. En sade fen meselesinden büyük bir suç işler gibi korka korka bahset! Buna inkılâp değil, maskaralık, adam aldatma derler."*[523]

Aynı romanda Sevim, Amerikan Koleji'nde okuduğu için mektepte hocası ona Protestanlık propagandası yapmaya kalkınca o, bütün dinlerden soğuyarak dinlere düşman kesilmiştir. Sevim, o zamanlardan kalma alışkanlıkla Allah, peygamber, cennet, cehennem kavgaları yapmaya çok meraklıdır. Kahramanın arkadaşı Mükerrem ise kendini biraz daha ruhani dünyaya kaptırmıştır. Sevim de bu yönüyle ispirtizma masalları anlatmayı çok seven Mükerrem ile çeşitli tartışmalara girer.[524] Okuduğu okul sebebiyle dinî anlamda farklı düşüncelere kapılan Sevim, içten içe kendini aramaya çalışır. Bu noktada Mükerrem, Bursa'da yaşayan bir ispirtizmacı arkadaşının anlattığı olayı kahramana ve Sevim'e anlatır. Buna göre, Bursa'da uğursuz olduğu bilinen viran bir evi muhacirin birisi maddi sıkıntılardan dolayı cine, periye kulak asmadan o evi tutar. O evde yaşayan eski zamanlardaki kadınlarda, taşındıkları evdeki perilerin gönlünü almak için köşeye şerbet dökerlermiş. Muhacirin karısı da köşeye kesme şeker koyar. Bir gece ayağının dibine ıslak bir kesme şeker düşüp hemen kaybolur. Zaman içinde tüm kadınların önüne şeker düşmeye başlayınca hepsi korkmaya başlamış. Nihayetinde bu haberi duyan ispirtizmacılar ruh çağırıp masa tecrübesi yaparlar ve ruh onlara yirmi yedinci pazartesi günü geleceğini söyler. Bu sebeple de arkadaşları Mükerrem'i de çağırır. Kahraman, Mükerrem'in gideceğini öğrenince bizi de götür diye şaka yapmak niyetinde iken Sevim bunu ciddiye alır ve o da gitmek ister. Böylelikle hep birlikte

[523] Reşat Nuri Güntekin, *Gökyüzü*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.23.
[524] Güntekin, **a.g.e.,** s.59.

Bursa'ya giderler.[525] Yine bu olaylar dile getirilirken gençken dinî yaşantısında eksiklik çeken insanların yaşlandıkça dine daha çok önem verdikleri vurgulanmaktadır. Mükerrem, Sevim'in kahramanı örnek aldığını görünce, kahraman için yaşı ilerleyip vehimleri artınca onu da Yeşil Cami'de namaz kılarken görebileceğimizi dile getirir.[526] İspirtizma adı verilen ruh çağırma seansları romanda ayrıntıları ile anlatılır. Bahsedilen olayın devamında ispirtizma yapılacak eve gittiklerinde muhacirin babasının evde Kur'an okurken görürler. Muhacir bu evle ilgili yaşananlara inanmadığını babası ise başlarına gelen her şeyi Allah'tan bildiğini, ruhlara vs. inanmadığını söyler. Romanın kahramanı Sevim'in korkabileceğini düşünerek onun odada kalmasını istese de Sevim bunu kabul etmez.[527] Ruh çağırma seansı başladığında kahraman; Sevim'e dışarıda bacada duran leyleği göstermek ister ancak leylek Sevim baktığında kendisini bir anda aşağı bırakır. Sevim'in de korkudan bağırması ile oda bir anda karışır.[528] İspirtizma seansı devam ederken Sevim'in üzerine düşen bir sıva parçası ile Sevim korkar ve baygınlık geçirir. Bir türlü ayılmayan Sevim'i Mükerrem ile kahraman otele geri götürür. Doktor çağırırlar ancak doktor önemli bir şey olmadığını söyler.[529] Kahramanın ve Sevim'in dini anlamda tam bir iman ile herhangi bir dine bağlı olmamaları da romanın içerisinde sürekli dile getirilir.

Romanın devamında Sevim'in hastalığı bir türlü iyileşmez. Bir gün Sevim'in büyükannesinin yakın arkadaşı Bedia Yenge, Sevim'i ziyarete gelerek bu hastalığın ailede daha önce de görüldüğünü ve ailesinin Mayanga adlı eski bir ocağa bağlı olduklarını tekkelerle birlikte bu ocağın da dağıldığını anlatır. Bu ocağa bağlı olan ailelerde yeni doğan çocukların tütsülendiğini böylece de çocuğu Mayangalara bağladıklarını bunun karşılığında Mayangalara altın ile beneksiz kara horoz verildiğini söyler. Tütsü yapılan kişi hasta olduğunda veya doğum yaptığında bu tütsüyü yenilemesi gerektiğini hatta Vesime ve Ferhunde adlı iki kardeşin doğum sırasında bu sebeple öldüğünü de belirtir. Yeni zaman gençlerinin buna inanmayacağını söyleyen Bedia Yenge, Sevim'in tütsülenmesi gerektiğini özellikle vurgular. Sevim'in annesinin de onu doğurduktan sonra yangın çıktığı için tütsü

[525] Reşat Nuri Güntekin, *Gökyüzü*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.61-64.
[526] Güntekin, **a.g.e.,** s.70.
[527] Güntekin, **a.g.e.,** s.89-90.
[528] Güntekin, **a.g.e.,** s.93.
[529] Güntekin, **a.g.e.,** s.95-96.

yakılmadığını bu sebeple öldüğünü öne süren Bedia Yenge, Sevim'in büyükannesinin de kocasını kıskandığı için kendisini astığı söylense de hakikatte onun da tütsü olayından dolayı öldüğünün düşünüldüğünü belirtir.[530] Nihayetinde tüm bu duyduklarından sonra roman kahramanı akrabası Mürüvvet halanın da hastalandığını daha sonra onu Mayangaların yaptığı bir düğüne götürdüklerini ancak o düğünden sonra halayı bir daha görmediğini hatırlar. [531] Kahraman, kendisinin dinsiz bir adam olduğunu ancak Sevim'in iyileşmesi için Mayangalara götürülmesine karşı çıkmayacağını söyler.[532] Uzun bir süreden sonra Sevim'i mayangaların yanına tütsü yakması için götürürler. Sevim'in çoraplarını çıkarıp, beneksiz karatavuğun kanıyla alnına işaret yapılır. Ardından bir duman içinde kalır ve tütsü yakılır. Yarım saat sonra oradan ayrılırlar. Belli bir süre sonra Sevim'in hastalığından eser kalmaz.[533] Roman hurafe ve halk inanışlarına olan yaygınlığın bir göstergesi olarak bu olaylar etrafında gelişir ve Sevim'in iyileşmesi ile son bulur. Ancak romanda iyileşmenin tütsü olayından ziyade doktorların sinir hastalığı sebebiyle olduğu belirtilmektedir.[534]

Kavak Yelleri romanında ise Doktor Sabri'nin ikinci evliliğini yapmasını isteyen Müftü, ona peygamberlerin körpe kadınları ötekilere tercih ettiklerini, Hz. Davut'un vücuduna gelen titremeden on dört yaşındaki kızı koynuna alınca iyileştiğini söyler.[535] Yine aynı romanda Doktor Sabri İstanbul'da kaldığı otelde garsonluk yapan Koço adlı ihtiyar ile dost olur. Doktor Sabri'nin gazetenin sinema sayfalarında çıplak kadın resimlerine baktığını gören Koço, asıl ilacın bu kadınlar olduğunu söyleyerek bu ilaçtan yutarsan ne ağrı kalır ne bir şey diyerek vitamin gibi olduklarına dair birkaç cümle ile anlatır. Doktor Sabri, vitamin sözü ile müftünün Hz. Davut'un titremelerine körpe bir kızın iyi geldiğine dair söylemlerini hatırlar.[536]

Dinî bilgilerin veya dinin çarpıtılarak kişisel çıkarlar amacıyla kullanılmasına bir başka örnek *Yaprak Dökümü* romanında görülür. Hayriye Hanım davet gecelerinde

[530] Reşat Nuri Güntekin, *Gökyüzü*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.204-209.
[531] Güntekin, **a.g.e.,** s.212.
[532] Güntekin, **a.g.e.,** s.227-228.
[533] Güntekin, **a.g.e.,** s.230.
[534] Güntekin, **a.g.e.,** s.231.
[535] Reşat Nuri Güntekin, *Kavak Yelleri*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.66.
[536] Güntekin, **a.g.e.,** s.312.

kızlarına eşlik ederken kızına talip olan Abdülvehhap Bey'in muhafazakâr bir adam olduğunu, dinden ve ahlaktan bahsettiğini görünce tavrını değiştirerek kızlar bir "hafiflik" edecek olduklarında onları kaş göz işaretleriyle uyarır. Hatta bir ara Necla'yı eniştesinin yanına başörtüsüyle çıkarmayı bile düşünür.[537] Burada Hayriye Hanım'ın karşısındaki kişiye göre hareket ettiği ve dini kullanarak ailesinin beğendirmeye çalıştığı ifade edilir.

Acımak romanında Zehra, anneannesini anlatırken "*Denize bakan pencerenin yanında, yayvan bir kerevetin üstünde, başında yeşil başörtüsüyle daima dikiş diken, En'âm okuyan büyük annesi…"*[538] şeklinde tasvir eder. Öte yandan anneanne yaptıkları kötülükleri, kötü düşüncelerini din kisvesi ile örtbas etmeye çalışan kötü birisidir.

Dinî ibadetlerin de romanda yer aldığını belirtmek gerekmektedir. *Kızılcık Dalları* romanında Nevnihal Kalfa, İsmail'in öldüğünü duyduğunda: *"Ölüm onun için imtiyaz, paşalık vezirlik kabilinden bir rütbe idi. En önemsiz insan bile ölünce Allah'a yaklaşır, peygamberlerle görüşür, meleklerle kapı yoldaşlığı eder, dünyada kalanlara ne isterse yaptırmak kudretini kazanır."*[539] der. Konakta kimse farkında olmasa bile bu ölüm Nevnihal Kalfa'yı etkilemiştir. Geceleri Gülsüm'e abdest aldırıp namaza durdurur, ödağaçları yakarak onlara dualar okur. Gülsüm sütnineden zorla kardeşinin ölüm tarihini öğrenmek isteyince o da uydurma bir tarih söyler. Nevnihal Kalfa da hemen kırkını hesaplayıp kırk gecesi düzenler. Nadide Hanım, mezarlığın ve ahiretin bütün ruhlarının eve toplanmış gibi düşündürdüğünden devir hatimi, kırk lokması gibi şeylerden hoşlanmaz ve İsmail'in lokması evin dışında yapılıp dağıtılır.[540] Gülsüm, para biriktirerek İsmail için mevlûd okutmayı aklına koymuştur. Mevlûd okuyan kör bir kadını bularak onu çağırır, camide mevlûd okutup, şeker dağıtır. Ölülerin gönlü olduğunu düşünerek İsmail'in de yattığı yerde rahat ettiğini düşünür.[541] Mevlûdden sonra çocuklar evde mevlûd oyunu oynamaya başlarlar.

[537] Reşat Nuri Güntekin, *Yaprak Dökümü*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.126.
[538] Reşat Nuri Güntekin, *Acımak*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.38.
[539] Reşat Nuri Güntekin, *Kızılcık Dalları*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017, s.94.
[540] Güntekin, **a.g.e.,** s.95.
[541] Güntekin, **a.g.e.,** s.108-109.

Kafalarına sarıklar sarıp ezan okuyup salâ verirler, abdest alıp namaz kılarlar. Hatta mevlûd okuyan kadını taklit için gözlerini kapayıp mevlûd okurlar.[542]

Toplumda saygın bir yeri olan, çoğu kişi tarafından sevilen din adamlarının kendi eşine karşı takındığı olumsuz tutum ise *Dudaktan Kalbe* romanında dile getirilir. Lâmia, hapisten sonra bir akrabası olan İmam Hakkı Efendi'nin yanına kızı Mebrure ile sığınır. İmam Hakkı Efendi Lâmia'ya ve diğer insanlara karşı çok iyi davranırken eşine zulmeder. Lâmia'nın bu duruma üzüldüğünü gören Fatma Hanım ise *" Ziyanı yok kızım. O erkektir, velinimetimdir… Kusuruna bakılmaz… O beni cennete sokacak… Hem efendi, Allah razı olsun, iyi adamdır."*[543] diye kendisini anlatır.

Son Sığınak romanında ise katil hikâyeleri ve masallar anlatan dindar bir şeyh Ukkaş Efendi bir gün Van'a yolların kapandığını haber vermek için gelir. Ukkaş Efendi'de Masume'ye karşı garip bir uysallık görülür. Onun karşısında Masume'nin kapalı bacaklarının açıldığı ve Ukkaş Efendi'nin de gözlerinin orada olduğu söylenir. Bu durumu gören tiyatrodaki Hoca lakaplı kişi: *"Vay köpoğlu diyor, bakın çocuklar, bunlara güven olmaz. Kızı okumaya kalkıyor, keramet hikâyeleri, filan söylüyor… Bunlar, tarikat ehli(!) adamlardır… Bakarsın büyü yapmaya kalkar… Kızın göğüslerine 'Yasin' yazmaya heveslenir… Arkasından bakarsın; hepimizi çakmış, kızı almış gidiyor…"*[544] şeklinde yorumlar. Tiyatro kumpanyası o gece orada kalacağı için herkes odalara çekilir. Hoca, Şeyh'in dini bütün biri olarak görülmemesi üzerine Süleyman Bey'e: *"Yahu, herif, Melek ile Masume'ye bir halt etmesin! Herif malın gözü… 'Yasin' okuyorum falan diye kalkar… Şeyh bu…"*[545] diyerek çekincesini dile getirir. Azmi ise yanlarında Makbule olduğunu onu yıkamayacağını bu sebeple bir şey olmayacağını dile getirse de Hoca: "*Yıkar, yıkar, şeyhtir bu… Makbule'yi de yıkar, öbürlerini de yıkar…"*[546]diyerek Şeyh'e güvenmemesinde ısrarcı olur. Romanda da dini görevde bulunan erkeklerin bu durumları ile hayatlarının arasında bazen çatışma yaşadıkları, dini durumları tam olarak idrak edemedikleri dile getirilir.[547]

---

[542] Reşat Nuri Güntekin, *Kızılcık Dalları*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017, s.110.
[543] Reşat Nuri Güntekin, *Dudaktan Kalbe*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.226.
[544] Reşat Nuri Güntekin, *Son Sığınak*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017, s.204.
[545] Güntekin, **a.g.e.,** s.196.
[546] Güntekin, **a.g.e.,** s.196.
[547] Güntekin, **a.g.e.,** s.195-196.

Bir Kadın Düşmanı'nda da bir kadının kocasını bırakıp kaçtığı konuşulurken orada bulunan bir erkek: "*Havva çocuklarından her şey beklenir."*[548] diyerek tartışma bir açar. Ortamda bulunan İsmet Hanım da bu duruma sinirlenerek kadınların aleyhinde konuştuklarını durumun Havva anamızla ilgisinin olmadığını bir peygamber zevcesine dil uzatmanın günah olduğunu söyler. Sinirlenen İsmet Hanım, Havva anamızın Âdem babamızdan başka biriyle macerasının olmadığını böyle bir şeyi bilen varsa söylemesi gerektiğini ifade eder.[549] Burada İsmet Hanım'ın konunun dine gelmesi ve dalga geçilmesi ile sinirlendiği görülmektedir. Bu olay romanda yaşlar arasında bir dini çatışmayı ve hassasiyeti de ortaya koyar.

Eski Hastalık romanında aralarında geçen bir olayda Yusuf'un gömleğinin ıslanması üzerine Züleyha, *Yusuf ile Züleyha* kıssasını hatırlayarak Züleyha tarafından yırtılan gömleği düşünür.[550]

Bir diğer roman *Miskinler Tekkesi*'nde ise dilencilik üzerinden insanların sömürülen vicdanları konusuna değinilir. Dilencilik mesleğini yapmaya başlayan kahraman, camii çıkışında ahaliyi bekler. İlk sadakasını aldığı kadının, ilk koynuna girilen kadın gibi unutulmadığını söyleyerek dilencilikteki ilk günü anlatır.[551]

Ateş Gecesi romanında ise farklı dinlerden bahsedilmektedir. Kemal Bey kilise mahallesinde kalmaya başlar. Bu kısımda Ev sahibi Matmazel Varvar'ın ifadeleri ile: *"Rum Ortodokslarını günahım kadar sevmem. Gel gelelim Ermeni nüfus yoktur ki, Ermeni kilisesi olsun… E, herkes dinli dinince camisine, havrasına, kilisesine giderken ben zındık gibi evde oturayım? Bilirsiniz, Müslümanlar için bile cami bulamadıklarında kilisede namaz kılmak haktır."*[552] denilerek dinini tam anlamıyla yaşayamadığını dile getirir. Nihayetinde bu kısımda toplum içerisinde farklı dinlerin de var olduğu ve ibadet alanlarında rahatça ibadet yapabildikleri vurgulanır.

[548] Reşat Nuri Güntekin, *Bir Kadın Düşmanı*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.98.
[549] Güntekin, **a.g.e.,** s.98.
[550] Reşat Nuri Güntekin, *Eski Hastalık,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.159.
[551] Reşat Nuri Güntekin, *Miskinler Tekkesi*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.49.
[552] Reşat Nuri Güntekin, *Ateş Gecesi*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.53.

Kemal Murat Bey, Afife ile ateş gecesi etkinliğinde tanıştığını ilk başta Türkçe konuşmalarına cevap vermediğini ancak sonradan öğrendiğine göre Müslüman olduğunu ve Müslümanlar kiliseye gelmediği için saklandığını söyler.[553] Kemal Murat Bey, babasının eski tanışı olması münasebeti ile Afife'nin abisi Selim Bey ile yakınlık kurar. Onlara davet edildiği gün Afife'nin ve ablasının saçlarının açık olması ve rahat halleri, tanışırken el uzatmaları ve sohbet etmeleri de Kemal Murat Bey'in dikkatini çeker ve bu durumu yadırgar.[554]

Romanda Varvar Dudu ile Kemal Murat Bey'in hazırladığı ziyafette Varvar Dudu'nun sürekli Kegam'ı anarak hayatını yaşaması ve o günde fenalaşması üzerine Papaz, Varvar Dudu'ya uyarır. Bunun üzerine Kemal Murat Bey de bizim dinimizde de matemin haram olduğunu, 'Gayretullaha dokunur' diyerek bunun uygun olmadığını söyler.[555] Romanda ilk başta Papaz'ın açıkladığı durumu daha sonra kahraman Müslümanlıkta da benzer bakış açısı olduğunu söyler.

Müslüman kızların yabancı okullarda okuması ve farklı dinlerden insanlarla tanışıp o dinleri de öğrenmesi bazı romanlarda dile getirilir. *Çalıkuşu* romanında Sör mektebine giden Feride'nin on üç on dört yaşlarındaki Katolik arkadaşları Paskalya bayramında etekleri yere değen beyaz elbiseler giyip küçük tüyler örtünerek İsa Peygamber ile nişanlandığına inanırlar. Kilise de mum ışıkları ve ilahiler eşliğinde yapılan bu nişan törenini Feride çok beğenir. Ancak arkadaşlarının tatilde nişanlı olduklarını düşündükleri İsa Peygamber'i unutup erkeklerle arkadaş olduklarını söyler.[556] Kadınların bazı durumlarda Müslüman olduklarını sakladıkları yukarıda bahsi geçen Afife (*Ateş Gecesi*) dışında Feride'de de görülür. Bir gün Feride teyzesinin kızı Müjgân ile sahile gezmeye çıkar. Sahilde gezerken kayalardan koya gitmek isteyen Feride sudan geçerken paçalarını kıvırarak Müjgan ablasını da kucağına alır ve karşıya geçirir. Bu sırada üç balıkçının yemek yediklerini ve kendilerine baktıklarını fark ederler. Balıkçılar ile konuşmaya başlayan Feride kendisini Marika olarak tanıtıp tüccar amcasını ziyarete geldiğini söyler. Oradan uzaklaşınca Müjgân neden yalan söylediğini sorar. Feride dedikodu olmasın

[553] Reşat Nuri Güntekin, *Ateş Gecesi,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.83.
[554] Güntekin, **a.g.e.,** s.96.
[555] Güntekin, **a.g.e.,** s.67.
[556] Reşat Nuri Güntekin, *Çalıkuşu*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.37-38.

Müslüman kız sade başını değil bacağını da açıyor demesinler diye yalan söylediğini ifade eder.[557]

Başka bir olayda Feride otelde kalırken, odasını temizlemeye gelen Hacı Kalfa, odaya girmeden evvel ona başını örtmesini ve kendisinin içeri gireceğini söyler. Feride ise aralarında teklif olmamasını, onun rahat olmasını isteyince Hacı Kalfa, İslâm'da örtülü kadınların yanına öyle hemen girilmez diye durumu açıklar.[558]

Bir diğer olayda Manastırlı bir kadın Feride'ye kocasından dert yanarken memleketi Manastır'da olsaydı kocasına büyü yaptırıp geri getirebileceğini, Arif Hoca adlı kişinin domuz kulağından yaptığı dürbün ile kocasının diğer bütün kadınları domuz olarak görmesini sağladığını anlatır. Kadın buna benzer birçok hikâyeyi Feride'ye anlatırken Feride bunların ne kadar zavallıca lakırdılar olduğunu düşünür.[559] Eğitimli bir kadın olan Feride'nin kendisine aktarılan hurafelere karşı bakış açısı da böylelikle dile getirilir.

Hatice Hanım, Feride ile tanıştıktan sonra onu kalacağı yere çıkarırken *"Besmele çek de evvela sağ ayağını at"*[560]şeklinde uyarır. Feride odasının mezarlığa baktığını görünce korkar. Hatice Hanım o mezarlıkta Zeyni Baba adında mübarek bir zatın bulunduğunu söyleyerek birlikte gece Zeyni Baba'nın mezarına giderler. Feride burada ölümün hazin ve korkutucu bir şey olduğunu ilk defa fark ettiğini söyler.[561] Hatice Hanım, Feride'ye gönlünden geçeni dile dediğinde Feride: *"...Sana nasıl yalvarmak lazım geldiğini bilmiyorum. Kusuruma bakma. Senin hoşuna gidecek şeylerden hiçbirini bana öğretmediler."*[562] diye dua eder. Feride'nin buradaki durumu ailesiz büyümenin ve okuduğu yabancı okulun etkisinin Müslüman çocukları üzerindeki etkisini de göstermektedir. Nihayetinde o kendi kendini yetiştirmeye ve toplum içerisinde kendisini korumaya çalışan bir kahraman olarak karşımıza çıkar.
Romanın devamında hava sıcak olmasına rağmen sınıftaki bazı öğrencilerin başlarının peştamallarla kapalı olduğu gören Feride bunun sebebini Hatice Hanım'a

[557] Reşat Nuri Güntekin, *Çalıkuşu*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.77-81.
[558] Güntekin, **a.g.e.,** s.146.
[559] Güntekin, **a.g.e.,** s.191.
[560] Güntekin, **a.g.e.,** s.217.
[561] Güntekin, **a.g.e.,** s.218-219.
[562] Güntekin, **a.g.e.,** s.222.

sorar. Hatice Hanım onların gelinlik kız olduğunu ve baş açık gezemeyeceklerini söyler. Feride on iki on üç yaşlarındaki renksiz çocukları yetişkin olarak görüyorlar diye düşünüp bu duyduklarına çok şaşırır. Aynı şekilde Feride başı açık ders anlatacağı için Hatice Hanım onu da uyarır ve ona yeşil bir yemeni getirir. Feride ilk ders için beyaz ketenden geniş yakalı diz kapaklarına kadar gelen siyah bir gömlek giymiş beline de bir kemer takmıştır. Bu kıyafetin üzerine taktığı yeşil tülbent ile çok komik göründüğünü fark eder.[563]

Bu çalışmada Güntekin'in romanlarında din, genel olarak ve bütüncül bakış açısıyla değil sadece kadınlarla ilgili kısımlar açısından ele alınmıştır. Bunlar arasında dinde yeri olmayan hurafeler, din kisvesi altında insanları sömüren tipler, dini kullanarak insanları etkilemeye çalışan karakterler ve dinsizlik gibi durumlar üzerinden kadınların hayatına değen noktalardan bahsedilmiştir. Dini düşüncelerin gerek kadınlar üzerinden yanlış değerlendirilmesi gerekse toplum tarafından hurafelerle anlatılması ile toplumda var olan karmaşıklık içerisinde tam olarak değerini ve yerini bulamadığı görülmektedir. Romanlarda dini görevlerde bulunan kişilerin tavırlarının, dini düşüncelerden etkilenmeden, dinini içselleştirmediği için eleştirildiği de görülür. Kadınların erkekleri dini düşüncelerinden dolayı yücelttiği, erkeklerin ise dinî durumları kendilerine göre yorumlayarak kadınları değersiz gördüğü de dile getirilir. Kadınların bulundukları çevre ve aldıkları eğitiminde dini bilgiler ile orantılı olduğu, genellikle dinî bilgilerin zayıf olduğu görülmektedir. Kadınları eğitimi ve dini düşünceleri evlilik hayatlarına da etki etmektedir.

3.1.1.6. Kadın ve Siyaset

Kadın sosyal hayatta, ekonomik hayatta yer edinirken kadına biçilen roller de ev uzantısında öğretmenlik, hemşirelik, terzilik gibi meslekler şeklinde gelişmektedir.[564] Güntekin'in de romanlarında öğretmen, ebe, terzi gibi kadınların çoğunlukta olduğu meslekleri anlatırken aynı zamanda siyaset ile ilgilenen bir kadın kahramandan da söz edilir. *Gökyüzü* romanında Pervin, kahramanın akrabası olan ondan üç dört yaş

[563] Reşat Nuri Güntekin, *Çalıkuşu*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.229-231.
[564] Şahika Karaca, Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Türk Romanında Kadın Öğretmen Kimliği: Tanzimat Ve Cumhuriyet Dönemi Romanlarına Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi,* C.2, S.15, 2012, s.1.

küçük şımarık, dedikoducu olarak bilinen bir kadın olarak karşımıza çıkar. Küçükken kahraman bir yaramazlık yaptığında Pervin ile evlendirilmekle korkutulduğunu hatırlar. Kendisinin eğer sürgün edilmemiş olsaydı Pervin ile evlendirme konusunda ciddi olacaklarını ileten kahraman, otuz beş yaşında memlekete döndüğünde Pervin'i evlenmemiş olarak bulur. Pervin ona karşı duygular beslese de kahraman karşılık vermediği için bu evlilik gerçekleşmez. Pervin ise Büyük Muharebe'de vagon ticareti yapmış olan işadamıyla evlenir.[565] Politikaya merak salan Pervin, hayır cemiyetlerinde çalışıp gazete ve mecmualarda politika yazıları yazar.[566] Kahraman, Pervin'in politikaya karışması ile erkek gibi giyinip davranmasını beğenmediğini dile getirir. Ardından politikacı kadından hiç hoşlanmadığını belirtirken politikayla ilgilenen kadınları da tasvir eder. Bu kadınlar için evine lokantadan yemek gelen, söküklerini gündelikçi kızların diktiği, çocuklar ortada salya sümük dolaşırken kendisinin rozetiyle toplantılara katıldığı, cemiyetçi kadınlar ifadelerini kullanır. Pervin bacak bacak üstüne atıp sigarasıyla politikadan bahsederken kahraman ondan daha da uzaklaştığını söyler.[567] Ayrıca romanda Sevim'in hastalığına çare olarak Bedia Yenge'nin tütsü yaktırma fikrine yer verildiği bölümde de Pervin'den bahsedilir. Burada kahraman, yetmiş iki yaşlarda perili masallarla büyüyen Bedia Yenge'nin buna inanmasını mazur görürken, mebusluk yapmış olan, senelerce kadın cemiyetlerinde çalışan ve yazı yazan bir yeni kadın olarak Pervin'in ve yeni nesilden yüksek tahsilli yirmi beş yaşındaki bir bankacı olan Bedia Yenge'nin gelininin bunlara inanmasına şaşırır.[568] Romanda kahramanın gözünden siyasetle ilgilenen kadınlara dair fikirler bu şekilde sunulur. Buna göre; siyaset ile ilgilenen kadınlar, evlerine ve çocuklarına bakmadıkları için cemiyet kadınları denilerek olumsuz bir şekilde ifade edilir. Pervin'in tavırları, giysileri ve sigara kullanımı ise "erkek gibi" olmasının nedenleridir.

[565] Reşat Nuri Güntekin, *Gökyüzü*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s. 141.
[566] Güntekin, **a.g.e.,** s. 139.
[567] Güntekin, **a.g.e.,** s. 140.
[568] Güntekin, **a.g.e.,** s.206.

3.1.2 Kültürel Hayatta Kadın

Kadınların kültür ile ilgili meselelerdeki durumu da romanlarda yer alır. Kültür çok geniş bir kavram olmakla birlikte romanlarda geçtiği şekliyle dans ve müzik gibi eğlence biçimleri ile eğitim gibi sosyal hayatı etkileyen durumlar açısından irdelenmiştir. Bunun dışında romanlarda geleneksel törenlerin ve uygulamaların yer aldığını da belirtmek gerekir. Ancak burada kültürel hayatla kadının daha görünür kılındığı, dikkat çektiği ve sosyalleştiği durumlar üzerinde durulacak ve daha çok kültürel değişim ekseninde incelenecektir. Nihayetinde kadının özellikle eğitim anlamında kendini geliştirmesi; toplumun refah seviyesi, kültürel gelişimini de olumlu etkilemektedir. Birey eğitim hakkını, toplumdaki herkes ile eşit ve etkili olarak kullanarak toplumda etkin rol oynamaktadır.[569] Dolayısıyla bu durum kültürel hayatın çeşitlenmesine, değişmesine veya yeni meseleler ve sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Güntekin'in romanlarında da bazı kadınların eğitimi ön plana alınmış, eğitim hayatında ve ekonomik hayatta aktif oldukları romanlara yansıtılmıştır.

3.1.2.1. Kadın ve Eğitim

Reşat Nuri Güntekin'in romanlarında eğitim konusu toplumdaki değişim, gelişme ve Anadolu üzerinden vurgulanır. Romanların bazılarında kadın kahramanların gayrimüslim okullarında eğitim gördüğü görülmektedir. Bu konuda Hacısalihoğlu *"Yabancı okullardan yetişen kızların toplum tarafından ciddiye alınmaması alışkanlığını değiştirme niyetindeki yazar, romanlarındaki kadın kahramanların çoğunu kolej mezunlarından seçmiştir. Ayrıca eğitimli kadın kahramanların çoğunluğunu öğretmenler ve ebeler oluşturmuştur."*[570] diyerek Güntekin'in bazı okullara karşı fikirlerin değişmesi yönünden de etkili olmak istediğini belirtir. Çalışmanın bu bölümünde hem yabancı okullarda hem de devlet okullarında okuyan kadın kahramanlara yer verilecektir.

[569] Kevser Özaydınlık, *Toplumsal Cinsiyet Temelinde Türkiye'de Kadın ve Eğitim*, Sosyal Politika Çalışma Dergisi, S.33, 2014, s.95.
[570] Esra Hacısalihoğlu Kaya, *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Eğitim Evreninin Kronolojik Olarak İncelenmesi,* Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon, 2012.

Çalıkuşu'nda Feride Sör mektebinde on sene eğitim görür.[571] Feride'nin öğretmenlik için başvurduğu görevde Fransız mektebinden aldığı diplomanın geçersiz olduğunu söyleyen Nazır'ı, Şube müdürü de bir türlü ikna edemez. Orada bulunan bir beyefendiye Şube müdürü, Feride'nin halini anlatır. Adam, Feride ile Fransızca konuşmaya başlar. Feride'nin verdiği cevaplardan memnun kalır. Şube müdürü Feride'nin Fransızca konuşmasını duydukça gülerek: *"Bülbül gibi söylüyor Fransızcayı maşallah. Bir Türk kızı için şayan-ı takdir doğrusu."*[572] der. Adam, Feride'ye güzel sözler söyledikten sonra onu yanına alıp Nazır'ın odasına götürür. Onlar geçerken herkes ayağa kalkar tüm kapılar açılır. Böylelikle Feride B…vilayetine coğrafya ve resim muallimi olarak atanır.[573] Burada Türk kızının aldığı eğitimden memnun olunduğu görülürken okunan yabancı okulun denkliğinin sorun oluşturabildiği de dile getirilir. Romanda Feride dışında eğitimi hakkında bilgi sahibi olduğumuz kadınlar da vardır. Feride muallimlik için başvuru yapmaya gittiğinde Nezaret'te Naime adlı bir kadın ile tanışır. Kadının orada çalıştığı belirtildiğinden ve Feride'nin ona Hoca diye hitap etmesinden okumuş olduğu anlaşılır.[574] Romanda Hacı Kalfa'nın kızı Hayganuş, Ermeni Katolik Mektebine gider.[575] Hacı Kalfa, kızının eğitimine de oğlu kadar dikkat ettiğini söyleyerek Feride'ye kızının kitaplarını getirir ve onu sınav yapmasını ister. Peygamberler Tarihi kitabından İsa ve vaftize ait birkaç soru soran Feride, kızın yanlış cevaplar verdiğini fark ederek mektepten aklında kalan bilgileri ona anlatır. Hacı Kalfa, Müslüman bir insanın onların dinini papazlardan iyi bilmesine şaşırıp Feride'nin eli öpülesi bir ulema olduğunu söyler.[576] Feride'nin gittiği yabancı okul sebebiyle farklı dinler hakkında da bilgi sahibi olduğu ancak Müslüman olduğu da bu şekilde ifade edilir. Ayrıca Darülmuallimat'ta Şehnaze adında müdür muavini ile Feride'nin mektep arkadaşları Vasfiye, Nezihe, Nazmiye de okumuş kadınlardandır. Feride'nin evlerinde kalarak Fransızca dersi verdiği Sabahat ile Ferhunde de eğitim almaktadır.[577] Feride evlatlık aldığı Munise'yi de okutur ve eğimine önem verir.[578]

[571] Reşat Nuri Güntekin, *Çalıkuşu*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.26.
[572] Güntekin, **a.g.e.,** s.172.
[573] Güntekin, **a.g.e.,** , s.172.
[574] Güntekin, **a.g.e.,** s.161.
[575] Güntekin, **a.g.e.,** s.195.
[576] Güntekin, **a.g.e.,**s.196.
[577] Güntekin, **a.g.e.,** s.407.
[578] Güntekin, **a.g.e.,** s.444.

Hatice Hanım, Feride'nin mektebindeki hocadır.[579] Feride, Zeyniler köyündeki mektebinde hep kız öğrencilerinin olduğunu görünce erkek öğrencilerin nerede olduğunu merak eder. Köydeki üç dört erkek öğrencinin başka bir köydeki erkek mektebine gittiğini öğrenir. Feride, beraber okumaları gerektiğini söyleyince Hatice Hanım kadın erkek bir okumayacağını belirtir. Feride onları erkekten saymanın doğru olmadığını söyleyince de Hatice Hanım Feride'nin genç olması sebebiyle artık bunun daha zor olacağını iletir. Feride, Hatice Hanım için İstanbul'da bahsedilen horozdan kaçan namuslu kadın tabirini uygun görür.[580] Çalıkuşu'nun 1922 yılında yazıldığı düşünülürse ilköğretimde karma eğitime 1924 yılında Tevhid-i Tedrisat kanunu ile geçilmiştir. O sebeple romanda köy halkı ve Hatice Hanım bu durumu doğru bulmaz. Zeyniler köyünde Feride, sınıf dedikleri yeri gezerken sıraların kaldırılmış olduğunu görür. Hatice Hanım eski hocanın sıraları kaldırıp yerde hasırda dersi işlediğini söyler. Feride ise hasırı kaldırıp yerleri temizler ve sıraları dizerek sınıfı düzenler. Feride, okula gelen öğrencilere baktığında çoğunun ayaklarında çorap ve ayakkabı olmadığını üstlerinin kirli olduğunu fark eder. Ders esnasında ise Feride, kitaplarını açan o sessiz çocukların bağıra çağıra okumaya başladığını görünce Hatice Hanım'a hep böyle çok mu bağırdıklarını sorar. Hatice Hanım ne kadar ses çıkarsa o kadar zihinlerinde yer tutacağını söyler.[581] Feride sınıfın gürültüsünden öğrencilerini fazla dizginleyemez ve Hatice Hanım'a bugün bildiği gibi okutmasını söyler. Hatice Hanım bu noktada mektepli olmadığını, bildiklerini aktardığını ifade eder. Feride mektep günlerinde değişiklikler yapmak için derslerin arasına teneffüs koyar ve çocuklara öğretmek istediği eğlenceli oyunlar planlar. Çocuklar ise eğlenceli oyunlardan ziyade ölüm, tabut, teneşir kelimelerini içinde barındıran hikâyeler anlatarak onlardan oyun türetmektedirler. Hocalığın vazifesinin kalplerde dünya emelini söndürmek olduğunu düşünen Hatice Hanım'ın da bu durumda etkisi vardır.[582] Hatice Hanım ile Feride arasındaki bu konuşmalar yeni öğretmen ile eski öğretmen arasındaki çatışmaları, derse yönelik olarak yapılan uygulamalar açısından değişimleri ortaya koymaktadır. Ayrıca romanda Feride zamanla kendi eğitim anlayışını uygulasa da Hatice Hanım'ın derslerde dini öğretmesi ve dini görevleri

[579] Reşat Nuri Güntekin, *Çalıkuşu*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.215.
[580] Güntekin, **a.g.e.,** s.225-226.
[581] Güntekin, **a.g.e.,** s.225-228.
[582] Güntekin, **a.g.e.,** s.234-236.

çocuklara tasdik ettirmesi sebebiyle takdir edilen bir öğretmen olarak anıldığı da dile getirilir.

Gizli El romanında Aziz Paşa kızı Seniha'yla eğitimi için epey zamandır ayrı yaşadıklarını ve Seniha'nın Fransız mektebini bitirdiğini söyleyerek kızının tahsil ve terbiyesi için ayrılığa mecbur dayandığını dile getirir.[583] Aziz Paşa kızının şehadetname aldığını, Frenkçesinin yolunda olduğunu fakat Türkçesinin biraz bozuk olduğunu da aktararak Şeref'ten Türkçe ders almasını ister.[584] Seniha ise mektepte Türkçe okutulmadığı için babasının onun yazdığı mektuplardaki imla hatalarıyla alay ettiğini belirtmektedir.[585] Burada yabancı bir okulda eğitim gören Seniha'nın ana diline yabancılaştığı ve ders aldığı vurgulanmaktadır. Ayrıca Seniha'nın İstanbul'dan arkadaşlarının gelmesi üzerine bu durum hoş karşılanmaz. Bu konuda muallimin *"Fransız mektebinde okuyan kızdan ne beklenir"* demesi de yabancı okullara karşı bakış açısını göstermektedir.[586] *Romanda eğitim görmüş kadınlardan biri de* Bedia Yenge'nin gelinidir. Adı geçmese de yirmi beş yaşlarında olduğu ve yüksek tahsil gördüğü belirtilmektedir.[587] *Gökyüzü* romanında da Sevim yabancı okulda eğitim almış bir kahraman olarak yer almaktadır. Bu durum romanda şöyle dile getirilir:

> "*Sevim büyük halamızın torunudur. Topçu binbaşısı olan babası Çanakkale'de şehit olduktan sonra kız öksüz kalmıştır. Çocuk bütün hayatını yatı mekteplerinde geçirmiş, nihayet geçen sene Amerikan Koleji'nden diploma almıştır."*[588]

Romanda Sevim'in özellikle okuduğu okul ve ailesinin de eksikliği dinî anlamda boşlukta olmasının nedenleri olarak karşımıza çıkmaktadır.*Akşam Güneşi* romanında Jülide'nin de Avrupa'da tahsil gördüğü belirtilir. Nazmi Bey'in arkadaşı olan Müftü, ona mektebe gidip gitmediğini sorduğunda Nazmi, onun yüksek tahsilatına uygun mektebin kasabada olmadığını dile getirir.[589] *Eski Hastalık* romanında ise Züleyha Fransız kolejinden mezundur.[590] Yabancı okulların yanında Türk okullarında eğitim

[583] Reşat Nuri Güntekin, *Gizli El,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s. 30.
[584] Güntekin, **a.g.e.,** s.31.
[585] Güntekin, **a.g.e.,** s.42.
[586] Güntekin, **a.g.e.,** s.65.
[587] Reşat Nuri Güntekin, *Gökyüzü*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.206.
[588] Güntekin, **a.g.e.,** s.35.
[589] Reşat Nuri Güntekin, *Akşam Güneşi*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2015, s.184.
[590] Reşat Nuri Güntekin, *Eski Hastalık*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.27.

gören kadın kahramanlara da yer verilmektedir. Eğitim durumları hakkında bilgi verilmese de mesleklerinden eğitimli olduğu anlaşılan kadınlar da bulunmaktadır. *Eski Hastalık* romanında Züleyha'nın yattığı hastanede hemşire olan Şvester Magda bunlardan biridir.[591]

Kan Davası romanında Ukkaş Efendi'nin kızı Ayşe, İstanbul'da ablasının yanına gitmiş ve burada öğrenim görmüştür.[592] Yine bu romanda eğitim gördüğü bilinen kahramanlardan birisi de Aşağı Sazan'da öğretmenlik yapan Esma Güneyli'dir.[593] Aşağı Sazan'ın öğretmenlerinden biri olan Zehra Hanım ile adı Ebe olarak anılan kahramanlar da romanda karşımıza çıkar.[594]

Acımak romanında babası Zehra'yı Marabet mektebine yatılı yazdırır.[595] Daha sonra Zehra muallim mektebini bitirerek öğretmen olur. Öğrencilerine ilimi çok iyi anlatır.[596] Romanda babası sayesinde okuduğu aktarılan Zehra öğretmenliğe sıkıca sarılır. Bu noktada Feride ile Zehra'nın öğretmenliğe yönelişlerindeki farklılık dikkat çekmektedir. Zehra öğretmenlik okulunu bitirip meslek olarak öğretmenliği seçmiş; Feride ise yaşadıklarının etkisiyle nişanlısından kaçmak amacıyla Anadolu'ya gidip öğretmenlik yapmaya başlamıştır.[597] Ayrıca *Çalıkuşu* romanında Feride'nin mektep üzerindeki değişim taleplerinin de dikkat çektiğini belirtmek gerekir. Güntekin Anadolu'daki mekteplerin halini ayrıca *Anadolu Notları'nda* şöyle ifade eder: *"Bugün mekteplerimiz artık o eski mektepler değildir. Çocuklar, oralarda eskisi gibi sıkılmıyorlar. Fakat küçük Anadolu şehirlerinde – büyükler de aşağı yukarı öyledir ya-yeni Pazar hala eski cumadır"*[598]

Kadınların eğitimi hakkında bilgi yer alan diğer roman *Kızılcık Dalları'*dır. Romanda Seniye mektebe gitmiş ve keman ustasından da keman çalmayı öğrenmiştir.[599] Aynı romanda Gülsüm ise evdeki diğer çocuklarla birlikte okula gönderilir. Okuldaki

[591] Reşat Nuri Güntekin, *Eski Hastalık*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.5.
[592] Reşat Nuri Güntekin, *Kan Davası*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017, s.208.
[593] Güntekin, **a.g.e.,** s.131.
[594] Güntekin, **a.g.e,** s.262.
[595] Reşat Nuri Güntekin, *Acımak*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.46.
[596] Güntekin, **a.g.e.,** s.11.
[597] Olcay Önertoy, *Reşat Nuri Güntekin*, Cem Yayınevi Eğitim Dizisi, 1979, s.46.
[598] Reşat Nuri Güntekin, *Anadolu Notları*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, Y.Y., 25.Baskı, s.90-91.
[599] Reşat Nuri Güntekin, *Kızılcık Dalları*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017, s.145.

hocalar; Nadide Hanım'ın korkusundan torunları bir kabahat işlese bile kızamazlar, hatta onun yerine sınıftan başka birilerine kızarlar.

Gülsüm ise kardeşi İsmail'e mektup yazabilmek için okula gitmeyi çok istemektedir. Bu sebeple hocanın ağzından çıkan her şeyi anında ezberlemeye çalışır ancak bir gün hoca harfleri sorduğunda bilemez. Bunun üzerine Gülsüm'e sürekli kızan hoca en sonunda kızı okuldan almalarını ister.[600]

Eğitimi yarım kalmış bir diğer kadın *Yaprak Dökümü* romanında karşımıza çıkmaktadır. Leman, düzgün tahsil görmemesine rağmen okuma yazması olan, biraz da daktilografi öğrenmiş bir kızdır.[601] Romanda ayrıca Fikret'in eğitim durumu belirtilmese de ve göz hastalığı nedeniyle onun için tehlikeli olduğu söylense de çok kitap okuduğunun üzerinde durulur. Bu kitapların çoğunluğunu romanlar oluşturmaktadır.[602]

Son Sığınak romanında yirmi dört yaşında olan Remziye'nin de tahsilinin yarıda kaldığı görülür. Muallim Mektebinden mezun olduktan sonra üniversite üçüncü sınıfta okulu bırakır. Okulu bırakmasına sebep olarak tahsilin zekâ gerektirmediği, bilgileri papağan gibi ezberlediği ama okulu şahsi sebepten bıraktığı söylenir. Ayrıca Muallim Mektebinden sonra bir buçuk yıl öğretmenlik yaptığı ancak hoşlanmadığı için onu da bıraktığı sanattan ise gerçekten hoşlanıp hoşlanmayacağını tecrübe edeceği belirtilir.[603]

Masume ve Melek adlı iki kadın ise Halkevinde ortaokulu okuduklarını ve ebe mektebine yazılmayı istemeyerek tiyatro eğitimi aldıklarını söylemişlerdir.[604] Burada ebe olmak istemeyen ve kendi hayallerinin peşinde gitmek istedikleri dile getiren kahramanlar bu özelliğiyle ön plana çıkmaktadırlar.

Kavak Yelleri romanında ise arkadaşı Ali Osman'ın hastanesinde işe başlayan Doktor Sabri gelen bir yaralıya dişçi mektebinde stajer olan Ali Osman'ın ölen arkadaşının

[600] Reşat Nuri Güntekin, *Kızılcık Dalları*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017, s.44.
[601] Reşat Nuri Güntekin, *Yaprak Dökümü*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.17.
[602] Güntekin, **a.g.e.,** s.41.
[603] Reşat Nuri Güntekin, *Son Sığınak*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017, s.63-64.
[604] Güntekin, **a.g.e.,** s.69-72.

kızı Perihan ile birlikte müdahale ederler. Annesi Anadolu'da yaşayan kardeşlerinden birinin yanında olan Perihan, stajını bitirip Anadolu'da diş muayenesi açmak istemektedir. Perihan, doktorluğu da çok istediğini ama ailevi sebeplerden olamadığını belirtince Doktor Sabri ona mesleğin öneminden ziyade iyi yetişmiş güzel bir kız olmasının da sermayesi olacağını söyleyerek kapanın elinde kalırsınız şeklinde bir ifade ile birlikte cevaplamıştır. [605] Yine romanda Celile, mektep okumuş bir kadın olarak karşımıza çıkar.[606] Dâhiliye asistanı Hürrem de eğitim almış kadınlardandır.[607] Andelip Hanım'ın da ebe mektebini yarım bıraktığı ve Darül'elhan'a gittiğinden bahsedilir.[608]

Dudaktan Kalbe romanında Cavidan babasının mesleğinden dolayı memleket memleket dolaşmıştır.[609] Babasının yüksek serseri hayatı sebebiyle esaslı bir tahsil ve terbiye görmemiş, bu sebeple de sanatı kıymetli bir süs gibi kullanmıştır. Güzel çehresi gibi zengin, göz aldatıcı bir zekâsı vardı.[610]

Romanlarda yüksek eğitim gören, eğitim gördüğü belirtilen, eğitimine ara veren, aile desteğini alarak okumaya teşvik edilen kadınların yanında eğitim almasına izin verilmeyen veya istenmeyen kahramanların da olduğu görülmektedir. Örneğin çocukların günlük hayatta yardımcı görüldükleri ve okula giderse işlerin aksayabileceğine yönelik bir düşünce *Kan Davası* romanında karşımıza çıkar. Torunlarıyla birlikte yaşayan Döne Aba adlı kahraman, torunlarının ona bahçe işlerinde yardım etmesinden dolayı onları okula göndermek istememektedir.[611] Bu durum bir başka roman olan *Kavak Yelleri*'nde de dile getirilir. Hacı Müslim Bey kızının Ankara'da teyzesinin yanında tahsil gördüğünü belirterek bir kadın için orta mektep tahsilinin kâfi olduğunu söyler ve kızı okumak istese de eğitimine devam etmesine izin vermez.[612] Romanın ilerleyen bölümlerinde Müslim Bey, her ne kadar okumak için ısrar etse de babasını ikna edemeyen Celile'nin lise eğitimi için İstanbul'a gitmesi hususunda şöyle düşünür:

---

[605] Reşat Nuri Güntekin, *Kavak Yelleri*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.415-416.
[606] Güntekin, **a.g.e.,** s.228.
[607] Güntekin, **a.g.e.,** s.389-406.
[608] Güntekin, **a.g.e.,** s.100.
[609]Reşat Nuri Güntekin, *Dudaktan Kalbe*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.12.
[610] Güntekin, **a.g.e.,** s.13.
[611] Reşat Nuri Güntekin*, Kan Davası,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017, s.194.
[612] Reşat Nuri Güntekin, *Kavak Yelleri*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.227.

"İlim bir derya idi; ucunu bucağını kim bulabilmişti ki o bulsun? İyi bir aile kadınına bu kadarı yeter de artardı bile."[613]

Eski Hastalık romanında ise Züleyha, yüksek tahsil görmek amacıyla İstanbul'a gitmek için babasını ikna etmeye uğraşır. Züleyha bir genç kız için bu tahsilin çok önemli olduğunu delillerle ortaya koysa da babası onun küçük olduğunu, İstanbul ve özellikle de dayısının bulunduğu muhitten uzaklaşması gerektiğini söyler. Züleyha babasını ikna edemez.[614]

Gökyüzü romanında kahraman kendisini aşktan uzak hisseder. Onun hayatında bir kadına bağlanma duygusundan ziyade kısa süreli çapkınlık olarak adlandırılabilecek durumlar yaşadığı görülür. Gerek kendisinin herhangi bir kadına karşı yoğun duygular hissetmemiş olması gerekse yaşı ilerleyene kadar bu durumu sorun etmemiş olması bu zamana kadar kadının eksikliğini hissetmemesine sebep gösterilir. Böylece romanda kahramanın hayatında bir kadın görmemekteyiz. Romanda kahramanın uzak akrabası Sevim ile yaşamaya başlaması ile romandaki olaylar artar. Mükerrem'in ısrarı ile Bursa'ya ispirtizma için giden Sevim, kahraman ve Mükerrem şehri gezmeye başlar. Sevim'in ispritizmadan korktuğunu gören kahraman, onun hem cesaretli davranıp hem de korku içinde olmasını zamane yeni kızların hali olarak yorumlar. Bir yandan muharebeye kadar tüm erkek işlerine girmeye kalkışan kadınların bir yandan da böyle her şeyden korkmalarını eleştirir.[615] Reşat Nuri Güntekin'in bazı romanlarında geçen yeni zaman kızları ifadesi bu romanda da karşımıza çıkar. Romanda kahraman her şeyi yapabileceğini düşünen ve öyle davranan ancak korkulacak herhangi bir durumda da bunu saklayamayan Sevim'in üzerinden yeni zaman kızlarına gönderme yapar.

Çalışmanın ilk bölümlerinde belirtildiği gibi kadınların eğitim hayatında erkeklerle eşit haklara kavuşması zaman içinde kazanılmış bir durumdur. Bu durumun toplumda yaygınlaşması da zaman içinde gerçekleştirilmiştir. Güntekin'in romanlarından yola çıkarak kadınların eğitim almalarının da bu yönüyle vurgulandığı

[613] Reşat Nuri Güntekin, *Kavak Yelleri*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.254.
[614] Reşat Nuri Güntekin, *Eski Hastalık*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.44-45.
[615] Reşat Nuri Güntekin, *Gökyüzü*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s. 78.

roman içerisinde verilen zamana göre eğitim durumlarının değerlendirildiği söylenebilir. Kadınların özellikle sağlık ve eğitim alanında yer alması, sanatla ilişkilendirilmesi de vurgulanması gereken bir diğer noktadır. Nihayetinde Güntekin'in romanlarında kadınların tam anlamıyla eğitim hayatında yer aldığı ve bir ideallerinin olduğu söylenemese de bu hayatın içinde yer almaya başladığı ifade edilebilir. Kadının yer aldığı bir diğer sosyal ortam ise sanat, eğlence gibi kültür hayatıyla ilgili unsurlardır. Romanlarda özellikle kadının dans, müzik, tiyatro gibi alanlarda da etkin olduğu görülmektedir.

3.1.1.2. Kadın Dans, Müzik ve Tiyatro

Merve Güler, Güntekin'in romanlarında dönemin Doğu-Batı, alaturka ve alafranga mücadelesinin ele alındığını söyleyerek romanlarda alafranga eğlence karşısında büyülenenler olduğu kadar alaturkadan kopamayanların da olduğunu ifade eder.[616] Modern hayatın bir kodu olarak görülen balo ve dans ise toplumun değişim ve dönüşümünde önemli bir etkiye sahiptir. Güler, gelenekten kopuşun pratikteki halinin sosyal hayattaki değişimin, edebiyat üzerinden de kendisini hissettirdiğini söyleyerek yazarın, Tanzimat aydınları aracılığıyla geleneğe saldırırken modern hayatın kodlarını topluma tanıttığını vurgular.[617] Nihayetinde bir toplumun hayatı bütün yönleriyle birlikte farklı bir kültürel çevre içine girmiş, bu durum hayatın her alanına da sirayet etmiştir. Bu durum eğlence anlayışı içinde geçerlidir. Nihayetinde Güntekin'in bazı romanlarında gazino eğlenceleri ve ev partilerine yer verilmektedir. Toplumun bazı kesimlerinde eğlencenin yanı sıra dans konusuna da eğilim olduğu; dans etmenin vals yapmanın Batılı olmak ile eş değer tutulduğu görülür. Yine bazı kesimlerin Batılı olmayı kılık kıyafet ve eğlence anlayışı ile bir tuttuğu da dile getirilir.

Yaprak Dökümü romanında genel olarak kızlar eğlenceye meraklıdır. Özellikle Cuma ve Pazar günleri alay alay kadın ve erkek evlerinin önünden geçip karşı ağaçlıklarda danslı kır ziyafetleri verir. Kızlar da gramofon sesini duydukça dışarıya çıkıp onların

[616] [616]Merve Güler, *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Gelenek ve Din Anlayışı*, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2019, s.119.
[617]Merve Güler, **a.g.t.,** s.119.

arasına katılmak isterler fakat katılamadıkları için birbirleriyle kavga ederler.[618] Eğlenceleri evin maddî imkânlarını kullanarak hatta zorlayarak sosyeteye girmenin bir yolu olarak görürler. Ali Rıza Bey ise Hayriye Hanım ve ev halkının davetlerini doğru bulmaz çünkü bu davetler içkili ve danslı olup toplumun anlayışına uymamaktadır. Ancak Ali Rıza Bey ne zaman bu duruma karşı çıkmaya kalksa Hayriye Hanım: "*Kızlara koca bulmak lazım..*"[619] demektedir. Kızlar da özellikle bu tarz davetlere ve balolara katılmak isterler. Ancak Fikret'in de bunlara karşı çıkarak Ali Rıza Bey'in evine dansın giremeyeceğini söylemesi ve bir ailenin şerefini koruması gerektiğini vurgular.[620] Fikret, Batılı bulduğu dans ve davetlerden uzak durup onların kendi ahlaklarına uygun olmadığını savunmaktadır. Öte yandan Leyla nişanlısı Abdülvehhap Bey'in ona hediye ettiği siyah paltonun sevincinden evde gramafondan öğrendiği valsı yaparak dakikalarca dans eder.[621] Romanda gramofon ile ilgili romanda şunlar ifade edilir:

> *"Gramofon bütün gece çalar, çılgın kahkahalar, çığlık çığlık boğuşmalar içinde durmadan dans edilir, temelinden sarsılıyor gibi olan evin harap tavanlarından tozlar yağardı…"*[622]
>
> "*Harap ev, geleneksel değerleri sembolize ederken eve gelen gramafon, gelenekselin çözülüş süreci başlatmıştır. Gramafon ile Batı'nın eğlence anlayışı evlere taşınmış ve geleneksel değerler temelinden sarsılmıştır."*[623]

Gramofon'un Batı'ya ait bir enstrüman olarak gösterilmesi Batılılaşmaya başlayan toplumdaki değişimler de gösterir. Böylelikle kendi sanat anlayışımızdan örneğin ud çalınmasından uzaklaşıldığının da bir göstergesi olarak sunulur. Evlerinde sefalet olmasına rağmen Ferhunde ile Şevket evlendikten sonra davetler devam edilir. Bu davetlerde elbirliği ile sofralar kurup davet için kendilerini süslerler. Hayriye Hanım mutfakta mezeler hazırlar. Likörler getirilir. Davet günleri dışında birbirlerini yiyen bu aile, davet günlerinde hiçbir şey olmamış gibi güzelce anlaşmaktadırlar.[624] Burada kültürel olarak doğu ile Batı arasında kalmış bir millet olarak kültürel çatışma

---

[618] Reşat Nuri Güntekin, *Yaprak Dökümü*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.59.
[619] Güntekin, **a.g.e.,** s.82.
[620] Güntekin, **a.g.e.,** s.59.
[621] Güntekin, **a.g.e.,** s.127.
[622] Güntekin, **a.g.e.,** s.78.
[623] Merve Güler, *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Gelenek ve Din Anlayışı*, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2019.
[624] Reşat Nuri Güntekin, *Yaprak Dökümü*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.82.

vurgulanmıştır. Fikret ile Leyla ve Necla'nın fikir ayrılığında olduğu da romanlarda anlatılır. Leyla ile Necla kendilerinin eve kapatıldığını, insanların istedikleri yerlerde gezerken kendilerinin evde kalmalarından duydukları mutsuzluğu dile getirirler. Romanda Leyla ve Necla'nın kendilerini bu imkânlara sahip olan kadınlar ile kıyaslamaları zamanla maddî imkânlarının yetersiz kalmasına dolayısıyla evden uzaklaşmalarına neden olur. Başlarda eğlencelere gidemeyen kızlar zamanla bu eğlenceleri kendileri tertip ederler. Hatta Ali Rıza Bey'de bu değişime ayak uydurmuş gibidir:

> "*Eskiden kızlarının yabancı erkeklerin kucağında dans ettiğini, onlarla ağız ağıza konuşup gülüştüğünü, tenha yerlerde kol kola gezdiğini gördükçe hırsından kendi kendini yerdi. Şimdi bu acıyı ve utancı eskisi kadar duymuyordu."*[625]

Evinde içkili eğlenceler düzenlendiğinde artık o da hazırlanmaya, gelen erkeklerle ilgilenip kızlarından hangisiyle evlenmek istediğini merak etmeye, kızlarının misafirler karşısında onların sahte ilgilerine de karşılık vermeye başlar.[626] Romanın devamında düzenlenen eğlencelerden birinde Hayriye Hanım hazırlık yaparken on beş yaşına gelmiş kızı Ayşe'nin de içki dağıttığı hatta bazı kadınlarla gülünç danslar ettiğinden bahsedilir.[627]

Eski Hastalık romanında bakıldığında ise Züleyha'nın dayısı Şevket Bey'in evinde sık sık danslı çaylar ve balolar düzenlediği bundaki amacının da çevresini sosyete hayatına alıştırmak olduğu dile getirilir.[628] Şevket Bey, Avrupa gördüğü ve kibar hayat şartlarına uygun yaşadığını düşündüğü için mahalledekilere parasını cebinden ödeyerek dans hocası tutmuş, fokstrot ve tango dersleri verdirmiştir.[629] Şevket Bey, Batılı olmanın dans ve kılık kıyafet ile başlayacağını düşünerek ona göre davranır. Ona göre kadınların dans edebilmesi, tuvalet giyebilmesi gibi detaylar toplum içerisinde kadının da aktif hale gelmeye başladığını gösterir:

[625] Reşat Nuri Güntekin, *Yaprak Dökümü*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.93.
[626] Güntekin, **a.g.e.,** s.82-83.
[627] Güntekin, **a.g.e.,** s.160.
[628] Reşat Nuri Güntekin, *Eski Hastalık,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.34.
[629] Güntekin, **a.g.e.,** s.35.

"Genç bir erkek, eskiden ancak anahtar deliğinden, yahut tahtaperde aralığından gözetlediği bir kadını şimdi, çok şükür kollarına alıp dans edebiliyor. Bu, büyük bir adımdır. Fakat unutmayalım ki, ilk adımdır. Başka bir tabir ile boş bir çerçevedir. Bu çerçevenin içini medeniyetin o rengarenk nakışlarıyla motifleriyle doldurmak, bilir misiniz ne büyük iştir. Mesela dans ederken bazen konuşulur, konuşmak icabeder. Amma ne konuşulur? Dereden tepeden birtakım dedikodular mı? Hayır, o esnada dam ile kavalye arasında geçecek muhavere, müzik ve dansın bir nevi dili, parolü, eski tabirleriyle güftesidir. Müzik ve dans dakikaları kadın ve erkek ruhlarının kısa anlaşma dakikalarıdır."[630]

Dansın kadın ve erkek arasındaki iletişimi hangi yönlerden etkilediği de burada ifade edilmektedir. Bu dans derslerinden Züleyha da faydalanmaktadır. [631] Başka bir olayda Yusuf ve Züleyha birlikte bir gemi yolculuğuna çıkar. Bu sırada mürettebatlardan birisinin saz çalmayı bildiğini öğrenen Yusuf, Züleyha'ya: *"Şimdi sana konser dinleteceğim, tayfalar arasında bir Sakızlı muhacir var… Güzel bağlama çalıyor… Sizin yüksek müziklere benzemez amma, belki seni, beş on dakika eğlendirir."*[632] diyerek Züleyha'nın Batı müziğine karşı düşkünlüğün farkındadır. *"Öteden beri, çığırtma ve bağlama nev'inden çalgılar Züleyha'ya Anadolu dağlarının sesi gibi bir şey gelirdi"*[633] ifadesi ile de Züleyha'nın belli çalgı aletlerini Anadolu ile özdeşleştirdiği dile getirilmektedir.

Züleyha evlendikten sonra İstanbullu dışarlıklı (İstanbul dışındaki yer anlamında kullanılmıştır.) kavgasında: *"Siz, güzel bir yere gezmeye gittiğiniz zaman, erkekleriniz sarhoş olup dövüşmeden, kadınlarınız çalı çırpı yakıp duman dumana yemek pişirmeden eğlencenin ve manzaraların tadını çıkaramazsınız?"*[634] diyerek Anadolu insanının eğlenceden anlamadığını ve kadınların iş yükünün çok olduğunu düşündüğünü ortaya koymuştur. Romanın bu bölümlerinde Anadolu insanı ile İstanbul çevresinde yetişmiş ve Batı'yı bilen insanların mukayesesi daha çok dans, müzik, eğlence anlayışları üzerinden yapılmıştır. Benzer durum Züleyha'nın katıldığı bir düğünde de yaşanır. Züleyha, düğünde kadınların piste çıkıp oynamalarına izin verilmediğini görür. Bu durum karşısında iki çocuğun babalarından kaçıp pistte

[630] Reşat Nuri Güntekin, *Eski Hastalık,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.35.
[631] Güntekin, **a.g.e.,** s.35-36.
[632] Güntekin, **a.g.e.,** s.39.
[633] Güntekin, **a.g.e.,** s.40.
[634] Güntekin, **a.g.e.,** s.25.

oynamaları kadınların çok dikkatini çeker ve buna gülerler. Züleyha ise Batılı anlayışın hâkim olduğu çevrede büyüdüğü ve yanlış Batılılaşan insanlar arasında kaldığı için daha çok Batılı olmayı dans etmek, müzik dinlemek, açık giyinmek şeklinde yorumlamıştır. Ona göre düğünde dans edilmesi gayet doğaldır. Düğündeki kadınları ise şöyle anlatır:

> *"Mantolu, tayyörlü, şapkalı yenilerin arasına karışmış siyah çarşaflı analar, kaynanalar, hatta büyük anneler, bu çocuk oyununu seyrederlerken yüzlerinde yaşmak vazifesi yapan ellerini indiriyorlar, ağızlarını burunlarını namahreme gösterdiklerini unutacak kadar kendilerinden geçiyorlardı."*[635]

Kan Davası romanında Ukkaş Efendi'nin daveti üzerine Ferhat, Ömer ve arkadaşları onların evine giderler. Yapılan hazırlık bir tören havasındadır. *"Yıldız Sarayı'ndakinden de daha fazla yenilik vardır. Çünkü kadınlar da törene iştirak etmektedir. Ukkaş Efendi'nin iki yanındakinden biri biraz evvel Leblebici Horhor, şarkısını söyleyen kızıdır. Öteki, temiz bir basma entari giymiş ihtiyar bir köylü kadın…"*[636] Kadınların artık sosyal faaliyetler içerisinde aktif yer almaları bu şekilde dile getirilirken Ayşe'nin törende babasıyla birlikte ayrıca çalıp söylemesi de dikkat çekmektedir:

> *"Babasıyla beraber 'Leblebici Horhor' opereti söyleyen Ayşe, adeta güzel giyinmiş bir şehir kızıdır. Onun giyinişi Bozova büyük memur sosyetesi kadın ve kızlarınınkinden farksızdır; belki de yeni ve zevklidir."*[637]

Değirmen romanı ise bir eğlence gecesinde gerçekleşen bir zelzelenin anlatımı ile başlar:

> *"Yeni bir çiftetelliye başlamış olan keman, ud, darbuka durdu; yalnız, yerde, çalgıcıların ayakları dibinde iki büklüm oturan Arap Ziver hiçbir şeyin farkında olmadı, yanındakilerin biri kollarını tutuncaya kadar iki yana sallanarak zilli maşasını vurmaya devam etti. Eğlentinin en kızıştığı zamandı. Sırmalı cepkeninden sonra tül bluzunu da çıkarmaya razı olan Bulgar kızı ayakta, çıplak omuzlarıyla ev sahibi Ömer Bey'in*

[635] Reşat Nuri Güntekin, *Eski Hastalık*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.57.
[636] Reşat Nuri Güntekin, *Kan Davası*, İnkılap Yayınları, İstanbul, 2017, s.211.
[637] Güntekin, **a.g.e.,** s.214.

göğsüne dayanmış, dudaklarının kırmızısını bozmamak için onun elinden bir bağa hoşaf kaşığı ile konyak içiyor."[638]

Aslında gerçekleşen zelzele büyük bir zelzele değildir ancak insanların panik halinde kaçışması ve binaya verilen zarar, Kaymakam Halil Hilmi Efendi'nin de bu durum karşısında şaşırması ile de olaylar karışmasına neden olmuştur.[639] Bulgar kızının dansı ise zaten orada bulunanların aklını karıştırmıştır. Romanda Bulgar kızı'nın oyun esnasında iki kere yanına gelip bir keresinde ona sırtını çevirerek dizlerini yere koyması, yavaş yavaş vücudunu arkaya kaykıltarak başını onun dizlerine yaslamasıyla Halil Hilmi Efendi heyecanlanır. Yaşadığı bu durumu düşünen Halil Hilmi Efendi, meslek hayatında bunca yıl, "Çıplak kadın oynatıyorlar" diye dehşetle dinlediği hikâyeler bundan başka bir şey miydi diye söylenir.[640]

Bir Kadın Düşmanı romanında Sâra arkadaşı Nermin'e bulunduğu yeri anlatırken şu ifadeleri kullanır:

"En akla gelmeyecek yerde İstanbul barlarının en yeni parçasının ıslıkla çalındığını işitip hayret edersiniz… En alaturka bir çardağın içinde yine en yeni bir elbise modelini görmek mümkündür… Hele gramofonlar usanç verecek derecede… Neredeyse çobanlar kaval yerine bellerine birer portatif gramofon asacaklar…Ben en ziyade ağustos böcekleriyle kurbağalara acıyorum… Hasılı bu memleket eski alaturka kasabanın üstünde ekstra modern sayfiyesiyle şalvar üstüne frak giymiş bir insana benziyor."[641]

Güntekin gramofon üzerinden halkın eğlence kültüründeki değişiklikleri Sâra'nın ağzından ironileştirerek dile getirir. Halkın genelinde Batı'ya özenme amacıyla içselleştirilmeden yapılmaya çalışılan bu durumların tasviri şalvar üzerine frank örneği ile somutlaştırılmıştır. Burada söz konusu yeniliklerinden kendi kültür süzgecinden geçirilmeden yapılmaya çalışıldığı ve halkın bunları kolay benimseyemediğinin de ifade edildiği söylenebilir.

[638] Reşat Nuri Güntekin, *Değirmen*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017, s.5.
[639] Güntekin, **a.g.e.,** s.8.
[640] Güntekin, **a.g.e.,** s.23-24.
[641] Reşat Nuri Güntekin, *Bir Kadın Düşmanı*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.40-41.

Aynı romanda Sâra bir gün arkadaşları ile eğlenirken Ziya'ya dans etmeyi teklif eder. Burada Ziya ile Sâra'nın dansa bakışlarının farklı olduğu belirtilerek Ziya'nın ağzından şunlar dile getirilir:

> *"Bu danslar Afrika vahşilerinin icadı… Vahşiler bence en mükemmel, en tabiî insanlardır. Medenî hayat dediğimiz şey onları daha maskaralaştırmamıştır… Bu insanların icat ettiği bir dansı bu eciş bücüş alayı nasıl oynar, nasıl kendine yakıştırır? Bence zerafet ve âhengin birinci şartı kuvvettir.. Bu çöp gibi cılız, tıknefes küçük hanımlardan birini kollarının arasına al, dön baba dön, zevk bunun neresinde bilmem ki?"*[642]

Ziya'ya göre dans gereksiz ve zordur. Sâra ile dans ettiğinde ona yanlışlıkla zarar vermekten çekindiğini söyleyerek dans etmenin zor olduğunu da iletir.[643] Hareketlerini kontrol edememekten korkan Ziya, dansa olumlu yaklaşmaz.

Acımak romanında Meveddet Hanım misafir gelmediği zamanlarda odasına geçip ut çalmaktadır.[644] Kızı Feriha da bazı günlerde annesinin çaldığı udla hüzünlü şarkılarına sesiyle eşlik etmektedir.[645]

Dudaktan Kalbe romanında ise Cavidan babasıyla Münir Beylere gittiğinde meşhur olan Şark Noktürn adlı eserin çalındığını duyup çok beğendiğini söyler. Münir Bey de onun şu an asıl bestekârı tarafından çalındığını söyleyince Kenan Bey ile "Prenses" Cavidan tanışırlar. Cavidan, Kenan'ın musikisinden dolayı ona ilgi duymaya başladığını itiraf eder.[646] Lâmia da öncelikle Kenan'ın kemanının çalışına hayran kalarak gizli gizli onun keman çalışını dinlemeye başlar.[647] Lâmia'nın Kenan'ın eserindeki en önemli kısmı sevmesi üzerine Kenan, Lâmia'nın bunu eserden seçip beğenmesini, bu kısmın asıl ızdırap çekenlere mahsus bir musikiyi, onun sade ve pürüzsüz ruhunu nasıl anladığını merak eder.[648] Lâmia, Kenan'ın kemanını dinlemek için akşamın ilerleyen saatlerinde gizlice onun bahçesine gelir. Bunu gören Kenan, ona bu saatte neden uyumadığını sorunca Lâmia: "Ben musikiyi

[642] Reşat Nuri Güntekin, *Bir Kadın Düşmanı*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.65-66.
[643] Güntekin, **a.g.e.,** s.66-67.
[644] Reşat Nuri Güntekin, *Acımak*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.42.
[645] Güntekin, **a.g.e.,** s.42.
[646] Reşat Nuri Güntekin, *Dudaktan Kalbe*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.20-22.
[647] Güntekin, **a.g.e.,** s.71.
[648] Güntekin, **a.g.e.,** s.93.

uykudan daha ziyade seviyorum, Kenan Bey…"[649] şeklinde cevaplar. Lâmia sohbetin devamında: *"İnsan sizin musikinizi dinleyince ölmek istiyor…"*[650] dediğinde Kenan Bey: *"Sakın bir daha bu sözü ağzından işitmeyeyim… Dilini koparırım yaramaz"*[651] diye karşılık verir.

Romanın ilerleyen bölümlerinde Cavidan Kenan'a yeni oluşturacağı ve adını *Siyah Yıldızlar* olarak düşündüğü eserinin durumunu sorar. Kenan her sorduğunda ilerlediğini söylese de bir türlü yazamaz.[652] Bir akşam evlerine gelen dostları Kenan'a yeni bestesini sorunca Cavidan eserin daha bir notasının bile olmadığını söyler.[653] Cavidan, Kenan'ın yeni eserini bir türlü yazamamasını eleştiren tavrını romanda hissettirerek kocasının eskisi gibi olmadığını ve evlendikten sonra çok değiştiğini düşünür. Hatta Kenan'a eserini yazması için Bozyaka'ya gitmeyi teklif eder. Kenan buna çok sevinir ve orada eserini yazacağını söyler.[654] Karısının onun müziğine olan düşkünlüğü Kenan'ın da dikkatini çeker. Musikinin bu anlamda insanlar arasındaki kurduğu bağ ve sosyalleşme aracı olarak kullanılması romanda sıklıkla vurgulanan bir noktadır. Müziğin kadın ruhunu etkileyen bir unsur olarak sunulması da romanlarda öne çıkan bir özellik olarak sunulur.

Romanın bir bölümünde Mahmure ve annesi yeni taşınan komşularını kıyafetlerinden ve evlerinin eşyalarından eleştirmeye başlarlar. Bu sırada eve yeni gelen komşuların hemen gramofon çalmaları dikkat çeken bir detaydır.[655] Romanda bahsedilen bu komşu Makbule'dir. Makbule'nin en büyük zevklerinden birinin gramafon çalmak ve köçek havalarında oynamak olduğu dile getirilir. Lâmia, Makbule'nin gramafonları arasında Kenan'ın plağını görünce çok şaşırır ve plağı sürekli dinlemeye başlarlar. Ancak bir gün plak yanlışlıkla kırılır ve Lâmia bu duruma çok üzülür.[656]

[649] Reşat Nuri Güntekin, *Dudaktan Kalbe*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.93.
[650] Güntekin, **a.g.e.,** s.95.
[651] Güntekin, **a.g.e.,** s.95.
[652] Güntekin, **a.g.e.,** s.109.
[653] Güntekin, **a.g.e.,** s.305.
[654] Güntekin, **a.g.e.,** s.306-307.
[655] Güntekin, **a.g.e.,** s.190.
[656] Güntekin, **a.g.e.,** s.193-196.

Akşam Güneşi romanında Nazmi ve Şükran yıllar sonra karşılaşacakları Jülide'yi almak için vapurun yanaştığı sahile giderler. Jülide vapurdan inmeyince de onu aramaya başlarlar. O sırada piyanoyla çalınan oynak bir raks sesi duyup oraya doğru yöneldiklerinde içki içen erkekleri ve piyanoyu çalan mavi elbiseli Jülide'yi görürler. Şükran ve Jülide birbirlerine sarılınca herkes onlara bakar. Jülide insanların onlara bakmasından utanarak geri çekilir.[657] Romanda Jülide'nin vapurda içkili bir ortamda erkeklere piyano çalmasını doğru bulmayan Nazmi, onu bu halde görmeyi de beklemez. Jülide ise Nazmi'yi askeri görevinde ve daha genç hayal ederken hüsrana uğramıştır. Nazmi vapurda peçesi altında ağlayan bir kız beklerken tamamen farklı bir kız ile karşılaşır. Jülide ise vapurda tanıştığı doktorun ona evlilik teklifi ettiğini rahat bir şekilde anlatır. Bunun üzerine Nazmi, ondaki bu rahatlığı doğru bulmaz.[658] Tüm bunlardan sonra Nazmi onun havai bir kıza benzediğini onu ahlaklı biriyle evlendirmenin doğru olabileceğini ve onun ağır başlı bir kız olmasını istediğini düşünür.[659] Romanın devamında Jülide teyzesi Şükran'a Macaristan'da yapılan bir baloyu anlatmakta iken Nazmi gülmeye başlar. Jülide bunun sebebini sorunca Nazmi, o eğlencelerin kendisine gülünç, aptal, iğrenç geldiğini dile getirerek baloları bir tiyatroya benzettiğini dışarıdan bakıldığında muhteşem bir salon, güzel yüzlü güzel giyinmiş insanlar varken bu sahnenin iç yüzüne bakıldığında ise salondaki süslerin ve yüzlerindekinin boya olduğunu, Jülide gibilerin o sahnelere hayran bakan çocuklardan biri olsa da kendisinin bu eğlencelerin iç yüzünü bildiğini söyler.[660]

Yine romanda bir gün Jülide, Halim Ağa'dan eniştesinin atını ister. Halim Ağa ise maksadını anlayarak: *"Bugün Pazar… Freskosilo köyünde sonbahar panayırının üçüncü haftası… Sen yine oraya gidip gavur karıları içinde gazinoya oturacaksın…Çalgı dinleyeceksin…Halim Ağa bir kere aldanır kızım…Ya evvelki hafta o balıkçı kızlarıyla oraya gittiğimizi, gavurun, çıfıtın içinde gazinoya oturduğumuzu bey haber alsaydı…"*[661] şeklinde itiraz etse de Jülide onu ikna ettiğinde tüm bu konuşmaları Nazmi Bey'in atını isteyerek onunla gezeceğini söylediği görülür.[662]

---

[657] Reşat Nuri Güntekin, *Akşam Güneşi*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2015, s.161.
[658] Güntekin, **a.g.e.,** s.166.
[659] Güntekin, **a.g.e., s**.170.
[660] Güntekin, **a.g.e.,** s.173.
[661] Güntekin, **a.g.e.,** s.201.
[662] Güntekin, **a.g.e.,**, s.201.

Bir diğer durum da Nazmi Bey iş için üç günlüğüne evden ayrılır. Geri döndüklerinde Paris'te iken dinlediği onu gençliğine götüren çılgın raks müziğinin kemanla çalındığını duyması ile adeta geçmişine döner. İlerlediklerinde Jülide'yi eflatun kısa bir elbise ile keman çalarken Rum kızları ile Ayşe ve Necmiye'yi de dans ederken görürler. Ağaçların arasında onları gözleyen erkekleri fark ederler. Jülide onlara nasıl dans edileceğini gösterirken özellikle dansta iyi olmayan Ayşe'yi sürekli çekiştirir. Nazmi ile Müftü Kazım Efendi'yi ilk fark eden de Ayşe olur. Daha sonra onları gören herkes dağılır. İlk başta Jülide de çekinirken daha sonra o gün doğum günü olduğunu o sebeple eğlence düzenlediğini söyler.[663] Nazmi'nin kendi hayatını özdeşleştirdiği bir müziği duyduğunda sinirlenmesi ve bu kininin yıllarca geçmemesi de burada dile getirilir. Güntekin, bu olayda Ayşe'nin durumu ile bir genç kızın giyiminin değişmesi, dans öğrenmeye çalışması fakat beceremmemesi ile de insanın doğasına eğreti duran durumları betimlediği savunulabilir.

Jülide'nin piyano çaldığı romanda ilk kısımlarında belirtilirken keman çalması da ilerleyen kısımlarda karşımıza çıkar.[664] Onun keman çalmasını yorumlayan Nazmi, musikinin bir genç kızın eğlencesi olabileceğini fakat Jülide'nin harap oluncaya kadar keman çaldığını belirtir. Ancak hali kalmadığı zaman kemanı bıraktığını bir köşede saatlerce yarı baygın durduğunu görür. Bu zamanlarda yanına yaklaşıldığında ya ağlar ya da isyan eder. Nazmi ise onun haline anlam veremez, kafası karışıktır. Bu halinin Avrupa'daki fena terbiyesinden dolayı hayatını eğlence ve süs içinde geçireceğinden endişelenirken bir anda o sessiz ve sakın adaya gelmesinin de anne sevgisinden yoksun olmasına bağlar.[665] Nazmi kendi morali bozuk olduğu bir gün keman sesine dayanamaz ve Jülide'ye çalmamasını zaten çaldığı müziğin adi bir bar havası olduğunu söyler. Jülide bunu ret edip odadan çıkmak isterken ayağı takılır bunun üzerine yayı elinden alan Nazmi, bir anda elinde yayın kırıldığını fark eder. Bu olaydan sonra Jülide aylarca ona dargın kalır.[666]

[663] Reşat Nuri Güntekin, *Akşam Güneşi*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2015, s.183-184.
[664] Güntekin, **a.g.e.,** s.205.
[665] Güntekin, **a.g.e.,** s.209.
[666] Güntekin, **a.g.e.,** s.215.

Jülide ve Ayşe'nin yakası açık mavi bir denizci gömleği, belinde sıkı bir kayış kemerli kıyafetlerle tenis oynadıklarını gören Nazmi onlarla konuşmaya başlar. Jülide, iki tokacın kenarlarını yontarak raket haline getirdiklerini böylelikle tenis oynayabildiklerini anlatırken bir yandan da elindeki raketi saklar.[667] Jülide Batı'da öğrendiği tenisi Ayşe'ye de öğretir.

Jülide, bir gün eniştesi Nazmi'yi görmek için gazinoya çalgılı eğlenceye girmek zorunda kalır. Siyah çarşaflı bir Müslüman kadının gazinoya girmesine herkes hayretle bakar.[668] Çalgılı eğlencelerde Müslüman kadınların görülmesi hoş karşılanmaz. Fakat ecnebi herhangi bir kadının eğlencelerde var olması normal karşılanır. Gazinoya girdiği on dört temmuz günü Fransızların şenlik günüdür. Jülide ısrarla Necmiye ve Refik Bey ile onlarda kalmak istemediğini onunla davete katılmak istediğini söyler. Nazmi ise böyle müsamerelere Müslüman kızları iştirak edemeyeceğini dile getirir.[669] Jülide'nin ve konsolosun kızının ısrarları ile Jülide davete katılır ancak eğlenceyi konsolosun kütüphanesinden izleyecektir. [670] Dans edenleri izleyen Nazmi ve Jülide'nin yanlarına önceden tanıştıkları Matmazel Blanche gelir ve Nazmi ile dans etmek ister. Matmazel Blanche ile dans için salona inen Nazmi'nin ardından konsolosun büyük kızı ile dans ettiği görülür. Jülide kendisinde kırgınlık hissettiğini söylese de Nazmi bunun eğlenceye katılamadığı için olduğunu düşünür ve onunla da dans eder. Dans sırasında ilk defa mazisi ile yüz yüze geldiğini düşünen Nazmi, artık elem ve ihtiras duymadığını da fark eder. Jülide'yi kollarında izleyen Nazmi, onun gittikçe çocuklaşan, mahzunca yukarı bakan yüzünü inceler. Jülide de başını onun omzuna koyarak dans ederler.[671] Romanda dans ve müzik birleştirici ve ayırıcı olarak farklı rollere bürünür. Jülide'yi ilk gördüklerinde piyano çalması onları birbirinden ayırıcı özellik taşırken daha sonra Nazmi ile Jülide'nin ortak müzik zevki ve dans etmeleri de birleştirici rol oynar. Toplumda değişen eğlence anlayışı Jülide üzerinden romanda dile getirilir:

> *"Eğlence anlayışının değişmesi, gündelik yaşamda birçok yeniliği meydana getirmiştir. Osmanlı toplum yapısında yeni bir tür olan balo kadar baloların vazgeçilmez eğlencesi*

[667] Reşat Nuri Güntekin, *Akşam Güneşi*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2015, s.243.
[668] Güntekin, **a.g.e.,** s.295.
[669] Güntekin, **a.g.e.,** s.299.
[670] Güntekin, **a.g.e.,** s.304.
[671] Güntekin, **a.g.e.,** s.310-311.

olan dans da sosyal hayatta yenidir. Modernleşme sürecinin getirdiği diğer bir yenilik, Müslüman kadınların balolarda görülmesidir. İlk aşamada kadınlar balolarda her ne kadar etkili olamasalar da Cumhuriyetle birlikte bu durum değişmiş ve kadın tam manasıyla özgürlüğe kavuşmuştur diyebiliriz."[672]

Bu değişimin toplum tarafından hemen kabul edilmediği ve bazı kesimler tarafından yadırgandığı da böylelikle görülmektedir.

Eğlencenin yer aldığı bir diğer roman *Kavak Yelleri'*dir. Doktor Sabri'nin kasabada aile toplantılarına ve Cumhuriyet Balosu'na katılması gibi durumlar karısı Celile de kıskançlık yaratır. Doktor Sabri ise etrafında alay alay kadın cıvıldaşırken ortamda horlayarak uyuyan kendisinin kıskanılmaya ihtiyacı olmadığını düşünür. Karısının onu kıskanmasını da kadınlığına verir. Celile'nin isteği ile aile toplantılarından ve balolardan uzaklaştığı için kasabada ona laf söylense de yaşanan bazı olaylardan sonra aynı zamanda da ona hak verilir.[673] Bu toplantılardan birinde oynanan bir salon oyununda kadınlar yan yana sandalyelere oturtulur, kocaları ise ayakta durur. Kadınların karşısına ise bekâr veya karısı olmayan erkeklerden kavalyeler dizilir. Her dam, kavalyesine gözleriyle gel bana işareti yapar eğer koca bunu fark edemezse karısı kalkıp o bekâr adamla dans eder. Bu sırada koca da anırma, böğürme gibi hayvan sesleri çıkarır. Bu oyun sırasında yere düşmeler, kadının bir yerinin incinmesi veya yırtılması gibi bazı kazalar da yaşanır, bu durum salonda kahkahalar ile karşılanır.[674] Bakıldığında toplumun örf ve geleneklerine uymayan ve eşler arasında sorun yaşanan böyle bir oyunun oynanması oldukça ilginçtir. Bu durum Batılı yaşantının kültürümüzdeki izleridir. Burada Batı kültürü ile Doğu kültürü arasında kalan kavram karmaşası yaşayan insanların durumu ifade edilir.

Başka bir Cumhuriyet Balosu'na eşleriyle katılan erkekler, baloya eşleri olmadan gelenlerden hoşnut olmazlar. Bir memur *"Sen kendi karını evde bırak, bizimkileri kucağına bastırıp zıp zıp oyna… Nerede o bolluk"*[675] diyerek bu durumu dile getirince topluluğun ona hak verdiği görülür. Bu durum karşısında eşlerinden uzak

[672] Pervin Aliji, *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Eğlence Kültürü*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2019.
[673] Reşat Nuri Güntekin, *Kavak Yelleri*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.69.
[674] Güntekin **a.g.e.,**, s.69-70.
[675] Güntekin **a.g.e.,** s.71.

oldukları için baloya tek gelen madenciler, eve gitmek için müsaade isterler. Ancak balodakiler bunun misafirperverliğe yakışmayacağını belirtip eğlenebileceklerini ama eşleriyle konuşmalarını istemediklerini söylerler. Madenciler yorgun olduklarını ve dönmek istediklerini söyleyince bu sefer oradakiler eşleriyle konuşmalarına müsaade olsaydı kalacaklarını düşünerek aralarında kavga daha da büyür.[676]

Romanda balolara karşı getirilen eleştiriler özellikle salon oyunu ve madencilerin üzerinden dile getirilmiştir. Baloya eşleriyle katılan erkekler bu durumu kendilerine bir hakaret olarak yorumlarlar. Halkın balo ve eğlence kültürüne tam olarak ayak uyduramadığı, yanlış değerlendirdiği, bazı oyun ve eğlenceleri kültürümüzle bağdaştırıp uygulayamadıkları karşımıza çıkar.

Aynı romanda Doktor Sabri ile arkadaşı Sabri, Perihan ile Ayperi'yi orada yakınlaşıp sevgili olmak amacıyla Yalova'da bir baloya davet ederler. Doktor Sabri ile Sabri kızları almaya gittiğinde ise yanlarında erkek görürler. Daha sonra kızlarla birlikte otele giderler.[677] Doktor Sabri, Perihan'ın bakışlarını hastanede ona belli etmeden bakmaya çalışan bakışlarından ve gülüşmelerinden farklı bulur. Geçmişte gittiği kırmızı odada küçük kız ile hissettiği soğukluğu hisseder. Sabri ise kızlara içki içirmek isterken kendi fazlasıyla içerek türlü şaklabanlıklar yapar. Doktor Sabri ortamdaki herkesin başka tarafa bakmasını, paralı ihtiyarların metreslerini ya da genç karılarını eğlenceye getirdiklerindeki duruma benzetir. Belli bir süre sonra İzmirli tüccarları karşılarında görürler. Kızları dansa kaldırmak istediklerini söylediklerinde Doktor Sabri kavalyelik edecek durumda olmadıklarını ve sevineceklerini söyleyerek kabul eder. Danstan sonra masalarına da oturan gençlere kızgınlığını belli etmemeye çalışan Sabri, Doktor Sabri'ye: *"Yahu, biz, bu kadar masrafı bu manifaturacı oğlanlara bedava kız tedarik etmek için mi yaptık?"*[678] der.[679] Gençler sürekli dans edip, bar numaraları yapmaya başlarlar ve daha sonra da gözden kaybolurlar. Doktor Sabri ile Sabri kızlarla sevgili olma hayalleri ile gittikleri Yalova'dan hiçbir emellerine ulaşamadan geri dönerler.[680] Romanda kızlarla eğlenebilmek için baloya gitmeyi düşünen Doktor Sabri ile arkadaşı Sabri'nin eğlencede kızlar düşündükleri

[676] Reşat Nuri Güntekin, *Kavak Yelleri*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.71-72.
[677] Güntekin, **a.g.e.,** s.472.
[678] Güntekin, **a.g.e.,** s.480.
[679] Güntekin,. **a.g.e.,** s.477-480.
[680] Güntekin, **a.g.e.,** s.481.

gibi davranmaz. Çünkü kızların aklı tanıştıkları genç erkeklerde kalır. Tanıştıkları erkekler gelince şenlenen, dans eden, içki içen kızlar hallerinden memnundurlar.

Çalıkuşu romanında Feride'nin mektepteki arkadaşlarından musiki muallimi Şeyh Yusuf Efendi'yi herkes çok sevmektedir. Mevlevi şeyhlerinden olan Yusuf Efendi, doktorlar verem olduğundan şüphelenip memlekette kalmamasını söylediği için dul bir kız kardeşiyle birlikte B…ye gelir, iki kardeş küçük bir evde yaşarlar. Tanınmış meşhur bir bestekâr olduğu bilinir, evinde her çalgıdan bulunur. Feride ile bir teneffüste öğretmenler odasında tanışırlar. O odaya girince Feride kendisini tanısa da o Feride'yi öğrenci zanneder. Feride ise ona kendisini tanıtır ve bu büyük bestekârı tanıdığına memnun olduğunu söyler.[681] Şeyh Yusuf Efendi ile aralarındaki yakın dostluk ilerler. Bir gün Feride okulda gördüğü bir orgu çalarken kendisini kaybeder duyduğu sese baktığında Şeyh Yusuf Efendi'yi orada görür. Çaldığı hüzünlü şarkıdan dolayı şaşırdığını söyler.[682] Çocukların sınavlarına üç gün kala tüm öğrenciler ile Mayıs Bayramı yapılır. Evinde olan Feride'yi mektep arkadaşlarından Vasfiye ile birkaç talebe gelerek Müdür Recep Efendi'nin ısrarı üzerine etkinliğe gelmesi için ısrar ederler. Eğlenceye gittiğinde Şeyh Yusuf Efendi'nin de birkaç gündür hasta olup okula gelmemesine rağmen o gün iyi hissettiği için eğlenceye katıldığını görülür. Kadın hocalar bir bahane ile Yusuf Efendi'yi erkeklerden ayırırlar. Sekiz on kişilik grup dere kenarından ince bir yolu takip ederek ilerlemeye başlarlar. Yusuf Efendi bir çağlayanın oraya oturup tamburu eline alır Feride uzak bir yere oturup dinlemek isterken arkadaşları onu Yusuf Efendi'nin karşısına oturtturur. Şeyh'in çaldıklarından herkes çok etkilenir. Yusuf Efendi çalıp söylerken ufak bir baygınlık geçirir. Onu yordukları için hepsi üzülürken imalı imalı bakışmalar olmaya devam eder. Dönüş yolunda Feride, Yusuf Efendi'nin bir şeye üzüldüğünü ama bilmediğini söyleyince etrafındakiler bütün B…'nin bildiğini Feride'nin bilmediğine inanmazlar. Bir arkadaşı Yusuf Efendi'nin onu sevdiğini söyler. Bunu duyan Feride elleriyle yüzünü kapatır kimseye fark ettirmeden eğlenceden ayrılıp eve döner.[683]

[681] Reşat Nuri Güntekin, *Çalıkuşu*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.316-317.
[682] Güntekin, **a.g.e.,** s.321.
[683] Güntekin, **a.g.e.,** s.330-334.

Bir eğlence ortamında bile Feride rahat edememektedir. Karşılıksız aşk konusunda Feride'nin maruz kaldığı olumsuz durum ve hakkında dedikoduların oluşması onu rahatsız eden bir durum olarak karşımıza çıkar.

Kadınların da müzik aletleri çaldığı da romanda görülür. Feride'nin meslektaşı Nazmiye güzel ud çalan ve davetlere katılan genç bir kadındır.[684] Reşit Bey'in kızları Ferhunde ve Sabahat piyano çalmasını bilirler. İzmir'den gelen misafirleri ile sohbet edip piyano çalarlar.[685]

Harabelerin Çiçeği romanında Paris'e doktorluk eğitimi için giden Süleyman, orada tanıştığı Bijou'dan hoşlanır. Süleyman'ın yüzünde yanıklar vardır. Kız onu ilk gördüğü an çığlık atar ve ondan korkar. Aradan belli zaman geçtikten sonra Süleyman, opera tiyatrosuna iki bilet alarak Bijou'ya davetiye gönderir. Bu tiyatro maskeli olacağı için Bijou ile katılmak istemektedir. Maskeli baloya katılan Bijou ile Süleyman tanışır ve eğlenir. Bijou'yu öptüğü sırada maskesinin düşmesi ile Bijou feryat eder ve Süleyman da oradan kaçar.[686]

Gizli El romanında Şeref bazı gecelerde etrafında fazlaca çoğalan Olga'larla bazen çalgılı gazinoda bazen kapalı bir yerde, bazen aile evlerinde, bazen de arkadaş evinde eğlenirler. Gittikleri yerlerde de farklı Olga'lar ile karşılaşır. Bu Olga'lar kendi sorunlarını anlatanlarla ağlar, cephede ölenlere ağlayanlara eşlik eder; yetimlere, dullara, başka başka memleket haline ağlayan diğer erkeklere eşlik ederler.[687] Yine bir gün kadınlı erkekli arkadaş grubu ile Istıranca ormanlarına gece eğlencesine giderler. İstanbul'da o sırada gezen devriye kolları ve atılan tayyare bombaları da onları engelleyemez. Kadınların bazıları bu bomba sesleriyle korkar ama Şeref ve arkadaşları bu durumla eğlenirler. Çünkü ona göre işler eğlencesiz, eğlence de kadınsız olmaz.[688] Her bir arkadaşının arabasında bu kadınlardan birkaçı bulunur. Şeref onlarla da şakalaşır; ellerini ve bellerini tutar. Şeref böyle zamanlarında kendisini sarhoş bir âşık, hovarda taklidi yapan biri gibi gösterir. Ardından bunu bilerek yaptığını, taklit olduğunu eğlence meclisinde olması gerektiği gibi

[684] Reşat Nuri Güntekin, *Çalıkuşu*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.382.
[685] Güntekin, **a.g.e.,** s.413.
[686] Reşat Nuri Güntekin, *Harabelerin Çiçeği,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017, s.57-61.
[687] Reşat Nuri Güntekin, *Gizli El,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.139.
[688] Güntekin, **a.g.e.,** s.137.

davrandığını ifade eder. Aslında Şeref'in bu ortamlara alışmasının ilk eğlence gecelerinde İdris ve onun Olga'sıyla bir bara gittiği zaman barda tanıştığı diğer Olga'lara karşı gülünç duruma düşmesinin etkili olduğu romanda dile getirilir. Avrupa seyahatlerinde de bu rolü oynadığını fakat gerçek manasında Seniha'ya asla sadakatsizlik yapmadığını söyler.[689] Güler, Şeref'in eğlencedeki rolünü "*Romanda modern hayata kabul edilmek için"hovarda taklidi" yapan Şeref Bey, dönemin toplumsal yaşamdaki modernleşme anlayışına eleştirel bir bakış sunmaktadır"*[690] şeklinde yorumlar. Şeref'in içinde bulunduğu durum aslında Batı hayatına alışmaya çalışan ve bu durumda başarılı olamayan bir erkeğin durumudur. Kadına bakışı ile de ona değer vermediği görülen ve kadını nesne olarak gören Şeref, romanın belli kısımlarında bu düşüncelerini açığa vurur.

Kızılcık Dalları romanında Gülsüm ve evdeki çocuklar tiyatroya merak salmışlardır. Cuma geceleri Kel Hasan'ın tiyatrosuna gidilip ertesi hafta ne görülüyorsa evde sahnelemeyi alışkanlık haline getirirler. Konağın üst katını da tiyatro salonu haline getirerek eski perdelerden tiyatro perdesi kurulur; konu komşu, çocuklar çağırılarak oyun sergilenir. Sahne kurma, dekor, aksesuar gibi tüm tiyatro işleriyle de Gülsüm ilgilenir. Gülsüm ayrıca kumpanyanın baş aktörüdür. Bazen bıyıklar yapılıp, kaşlar çizilir, bazen de bir kantocu kıza dönüşür.[691] Nadide Hanım'ın ise oyun esnasında her şeye karıştığı ve oyunu bozduğu için gelmesi istenmez. Gülsüm bir tiyatro oyunun İbiş kıyafetine sokularak yüzü değişik renklerde boyanır. Gülsüm perde açılınca ilk önce ne yapacağını bilemez ancak daha sonra oyununu oynamaya başlar. İkinci kısımda ise bir kantocu rolündedir. Defler, dümbelekler çalar, Gülsüm oynar. Bu durum Nadide Hanım ve kızları tarafından tiksindirici bir durum ve soğukluk olarak değerlendirilir.[692] Bu olaydan sonra Gülsüm dışlanır, bir süre sonra da o evden ayrılır. Romanın sonunda Nadide Hanım, kızı Naciye ve Feridun Bey ile onların yetişmiş iki kızı, on altı yaşına giren Bülent Opera Meydanı denen yerde tiyatro eğlencesine giderler. Bu tiyatroya 'Şark Greto Garbo' namıyla bilinen Mücellâ Suzan Hanım adlı ünlü tiyatrocu gelmiştir. Büyük bir kalabalık karşısında tezahüratlarla beklenen tiyatrocu sahneye çıktığında Naciye onun Gülsüm olduğunu fark eder. O

[689] Reşat Nuri Güntekin, *Gizli El,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.137-138.
[690] Merve Güler, *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Gelenek ve Din Anlayışı*, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2019.
[691] Reşat Nuri Güntekin, *Kızılcık Dalları*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017, s.111.
[692] Güntekin, **a.g.e.,** s.114-115.

anda Nadide Hanım'ın gözüne Gülsüm'ün evlerinin üst katında yaptığı tiyatroları gelip gözleri dolar. Sahnede onları fark eden Gülsüm yanlarına gelir onları dünya gözüyle bir daha görmek ister. O sırada izleyicilerden de Greta Garbo'yu isteriz nidaları devam eder.[693] Romanın sonunda evden kaçarak hayallerini gerçekleştiren ve tiyatrocu olan Gülsüm, Mücellâ Suzan olarak da adını değiştirmiştir. Romanında sonunda Gülsüm'ün kendisini değiştirmediğini alçakgönüllü davrandığını kendini o kadar aşağılayan bu insanlara karşı intikam gütmediği de ayrıca belirtilmelidir. Bu konuda Mustafa Demir, "*Halk "Greta Garbo'yu isteriz" diye bağırıp alkış tutarken Gülsüm, onların yanında kızılcıksopasıyla yediği dayakları aklına dahi getirmeden ağlar. Bu bize gösterir ki Gülsüm'ü şan ve şöhret değiştirmez. Gülsüm, bazı değerlerini korumayı başarır"*[694] demektedir.

Tiyatronun etkin olduğu diğer roman olan *Son Sığınak*'da tiyatroda çalışan Makbule'nin hayatı anlatılır. Makbule, bir kâtibin kızıdır. Yazları akrabasının yanında Feneryolu'ndaki köşke gider. Köşkte sık sık sazlı sözlü toplantılar olur, kadınlar bu eğlenceleri harem kapısının arkasından veya bahçedeki ağaçların arasından dinlerken Makbule bir yolunu bulup erkeklerin olduğu yere giderek onların arasına katılır. İlk şarkı dersini de oradaki toplantılarda bulunan Ferhat Bey'den aldığını söyler.[695] Sık sık tiyatroya gitmeye başlayan Makbule, kitapçıdan aldığı La Dem O'Kamelya'yı baştanbaşa ezberler. Margarit rolünü çok iyi oynamaktadır. Hatta köşkün Galatasaray'a giden erkek çocuklarıyla oynarken başına bir kaza gelmesin diye onu çarşafa sokup erkeklerden kaçırırlar. Makbule sanata karşı da çok ilgilidir. Bir gün evde Arman, Arman diye bağırınca bir yabancıya âşık olduğu sanılır.[696]

Bir gün Servet Bey, Tiyatro kumpanyasına reklam alarak biletleri ücretsiz verirken valilik biletleri halka fahiş fiyatlarla satar. Tiyatro kumpanyasının bu durum karşısında morali bozulsa da Servet Bey, reklam aldığı için mutludur. Tiyatro meydanı ise tıklım tıklım dolmuştur.[697] Kumpanya kış boyu kasabalara uğrayarak ilerler. Gittikleri bir kasaba kahvesinde denizkızları ve sanat perilerinin fotoğraflarını

[693] Reşat Nuri Güntekin, *Kızılcık Dalları*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017, s. 241-215.
[694] Mustafa Demir, *Reşat Nuri Güntekin'in Sanatçı (Çıraklık) Romanları Üzerine Bir İnceleme*, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Kuzey Kıbrıs, 2013, s.64.
[695] Reşat Nuri Güntekin, *Son Sığınak*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017, s.40.
[696] Güntekin, **a.g.e.,** s.41-42.
[697] Güntekin, **a.g.e.,** s.104.

görürler. O kahvede garip ve komik bir oyun seyrederler. Konusu kocasını aldatıp biriyle sevişen ve daha sonra kaçan kadının hayatıdır. Erkeklerin ismi: Ahmet, Mehmet kadının ismi ise: Midya'dır. Âşık olan adamın kadına iltifat ederken ah Midyeciğim seni bir tavada kızartıp yemeliyim ifadelerine tüm izleyenler güler. Bu Midya- Midye'nin aslında meşhur Medela oyunu olduğunu anlarlar. Bu piyesin burada yanlış da olsa duyulmasına şaşırırlar. Bu memleketlerdekilerin kızlar, aşk ve şiir konusunda ümitleri olduğunu dile getirirler.[698] Nihayetinde romandaki bu kısımlardan tiyatronun halka indiğini, yabancılara ait tiyatro eserlerinin değiştirilerek oynandığı bilgilerine ulaşılmaktadır.

Süleyman Bey, Makbule'nin tiyatro grubu içinde evin kadını gibi olduğunu bazen orta yaşlı kaynanalara döndüğünü bazen de cazibesiyle dişi olduğunu söyleyerek etrafı toplamaya çalıştığına dikkat çeker. Dış görünüşünden onun için en korktuğu şeyin genç kız rollerinde oynamak istemesi olduğunu ancak onun dış görünüşünün ve yaşının farkında olduğunu göstermesi üzerine rahatladığını söyler.[699] Tiyatroya birlikte başladıkları bazı kadınların tam anlamıyla yeterli olmadıklarını gören Süleyman onlarla ilgili düşüncelerini belirtmektedir. Tiyatroda yer alan bir diğer kadın Süheyla canı isterse en ağır rolleri bile oynarken bazen de en kolay sahnelerde gaflar yapan birisi olarak tanıtılır.[700] Remziye ise işin başına herkesten evvel gelen, herkesten daha dikkatli olduğu için yalnız kalan kişidir. Süleyman Bey, onun bu haline üzülür. Remziye tiyatro sırasında ve kişisel durumlarda yardıma ihtiyacı olan herkese yardıma koşar. Çehresi değişmeden aydınlık yüzüyle tüm eksikleri kapatır.[701] Süleyman Bey'in herkese yardım etmesinden dolayı Remziye hakkında olumlu düşüncelere sahiptir. Nihayetinde roman tamamen tiyatro aşkı ile bir araya gelen kadınlı erkekli bir grubun başından geçenleri dile getirerek kadınların tiyatroda aktif olduklarını ortaya koyar.

Güntekin'de aktarıldığı kadarıyla eğlence hayatı içerisinde kadınların gazino ortamlarında genellikle olumsuz biçimde nitelendirildikleri, erkekli kadınlı eğlencelerde ise toplum arasındaki farklılıklar üzerinden tanımlandıkları görülür.

[698] Reşat Nuri Güntekin, *Son Sığınak*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017, s.210.
[699] Güntekin, **a.g.e.,** s.77-78.
[700] Güntekin, **a.g.e.,** s.78.
[701] Güntekin, **a.g.e.,** s.80-81.

Kadınların baloya katılmaları konusunda da farklı fikirlerin bulunduğu da romanlarda vurgulanmaktadır.

Akşam Güneşi romanında Jülide ile Nazmi Bey baloya katılırlar. Ancak Jülide Müslüman kadınların baloda görünmesi doğru olmadığı için bir odadan onları izler. Kadınların getirildiği düğün ya da etkinliklerde herkesin eşiyle katılım sağlaması beklenir. *Eski Hastalık* romanında düğüne bazılarının eşlerini, kızlarını getirmemesi, *Kavak Yelleri* romanında baloya madencilerin eşsiz katılması ile erkeklerin buna tepki göstermesi bu duruma örnek gösterilebilir. Tanzimat'tan sonra hayatımıza giren tiyatronun da özellikle *Son Sığınak* romanında etkili olduğunu görürüz. Roman tamamen kendisini tiyatroya adamış kadın ve erkeklerden oluşan bir grubun yaşadıklarını anlatır. Burada tiyatro kadının sahnede daha fazla yer aldığı, etkin olduğu bir mecradır. Ayrıca Cumhuriyet ile birlikte tiyatrolar devlet etkinlikleri haline gelmiştir.[702] Romanda da birçok il gezen kahramanlar çoğu tiyatro gösterisini ücretsiz sunarak kendilerini tanıtmak istemişlerdir. Bu gezilerinde devlet kademesinden kişilerin de kendilerinden talepleri olmuştur. Balo ve eğlenceleri kadınlar ile ilişki kurmak, yakınlık sağlamak için kullanan erkekler de yine romanlarda görülür. *Eski Hastalık* romanında Şeref'in ifadesi ile eğlencesiz kadın, kadınsız eğlence olmaz bakış açısıyla kadınlara yaklaşımda söz konusudur. *Kavak Yelleri* romanında olduğu gibi bazı balo ve etkinliklerde oynanan oyunların da toplum içerisinde çıkardığı problemlere yer verilmiştir. Nihayetinde Batılı eğlence anlayışı, romanlarda sürekli olarak eleştirilen ve yanlış anlaşıldığı düşünülen mevzulardandır. Toplumun bazı kesimlerince kadının bir eğlence aracı görülmesine de yine bu noktada romanlarda yer verilir. Kadının eğlence içerisinde bizzat yer aldığı durumlar ise örneklerle ifade edilmiştir. Bunun yanında kadınların enstrüman çalması, dans etmekten ve müzikten keyif alması da romanlarda vurgulanan diğer hususlardandır. Güntekin'de çözüm sunulmasa da gösterdiği durumlardan yola çıkarak her ikisinin birleşimi; toplumun eğitilmesi, kadınların kendi ayakları üzerinde durması ve nihayetinde kendini tanımasıyla değerli tutulmaktadır.

[702] Pervin Aliji, *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Eğlence Kültürü*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2019.

3.1.3. Ekonomik Hayatta Kadın

Kadınların ekonomik hayatta yer almaları işgücü ve sosyal hayat açısından önem taşımaktadır. Ancak bu ekonomik hayat sadece kadınların iş hayatına atılmaları şeklinde değerlendirilmemelidir. Nitekim kadınların eğitim almaları, ekonomik hayatı etkileyen bir unsurdur. Değişen ve gelişen bir toplumda çalışma hayatında yer alan kadınlar genellikle eğitimli olacağı için toplumun bütün sosyal hayatı da bu yönüyle değişecektir. Gülendam, kadınların çalışmasına karşı olumsuz yaklaşımlarının sebebini ev hanımı rollerinden kaynaklandığını ileri sürerek çalışma hayatında olan kadının görev ve sorumluklarını aksatmasına sebep olduğunu söyleyerek bu yaklaşımın zararlı olacağını ifade eder. Gülendam devamında ise bu durumda kadının, çalışma hayatını değersiz görmeye başladığını ancak bunun eğitim seviyesindeki artışla yerini çalışma hayatına karşı hevese bıraktığını belirtir.[703] Kadının eğitim seviyesi onun hayata karşı bakışını, kendi benliğini değiştirdiği için toplumda kadınların kendilerini ispat etmenin yoludur. Nitekim çalışmanın ikinci bölümünde de Cumhuriyet öncesi ve sonrası kadının işgücü olarak öneminden bahsedilmiştir. Güntekin'in romanlarına bakıldığında ise bu toplumsal değişim esnasında farklılıkların sınırlı bir çevrede belirgin olarak sunulduğu görülür. Özellikle *Çalıkuşu* romanı ile öğretmenlik mesleğine duyulan ilginin kadınlarda ilgi uyandırdığı belirtilmelidir. Güntekin'in romanları içinde üç kadın öğretmen ön plandadır: Feride, Zehra ve Esma Güneyli. Özellikle bu kahramanların kadınların çalışmaları açısından çok önemli olduğu belirtmek gerekir. Bunun dışında daha birçok mesleğe sahip ve kendi ayakları üzerinde duran kadına romanlarda yer verilir.

Çalışma hayatında yer alan kadınların çoğunlukla görüldüğü roman *Çalıkuşu*'dur. İbrahim Zeki Burdurlu, bu romanda Feride'nin kadınlar ile ilgili yaşadığı sorunları tasnif etmiştir. Bu tasnifin çalışan kadın ve eğitim ile ilgili olan kısmı şöyle belirtilir:

1. Toplumda kadın hakları önemli bir sorun sayılmaz.(...)
a. Hor görülürler.
b. Okutulmazlar, eğitilmezler.
c. Çocuklarını, gençliklerini normal olarak yaşamazlar

[703] Ramazan Gülendam, *Türk Romanında Kadın Kimliği*, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum, 2006, s.46.

d. Ev dışında bir toplum içinde ya da işçi olarak çalışamazlar.

e. Erkeklere göre özgürlükleri yoktur.

2. Kız, kadın okuma olanağı bulmuş olsa da toplumda bir görev alamaz kendi yaşamını kendi kazanamaz.

3. Toplum, çalışan kadına başka bir gözle bakar; onu korumaz; onun namusunu lekelemek ister, kişiliğini çiğner, onu okumuş aydın kişi olarak görmez (...)[704]

Kadınların çalışma hayatında var olmalarına olumsuz bakan yaklaşım sürmektedir. Bunun yanında çalışma hayatına kazandırılmış kadınlar vardır. *Çalıkuşu* romanında Feride, çeşitli nedenlerden dolayı da olsa Anadolu'da öğretmenlik yapmış bir kadındır. Bunun yanında mesleğini icra ederken birçok kadın öğretmen ile karşılaşmıştır: Feride'nin okulundaki öğretmeni Sör Matild, Maarif Nezareti'nde tanıştığı Naime Hoca, Müdür Muavini Şehnaze romanda geçen kadın kahramanlardır. Mektepte çalıştığı meslektaşlarından ise Huriye Hanım, Arife, Hatice Hanım, Nezihe, Vasfiye ve Nazmiye'den bahsedilir. Aynı zamanda romanda isimleri geçmese de Başmuallime diye geçen ve iki yaşlı muallim olarak bahsedilen kadınlar da vardır. Görüldüğü üzere *Çalıkuşu* romanında çok sayıda kadın öğretmenin bulunduğu yer almaktadır. Aynı zamanda kadın öğretmen olarak *Acımak* romanında Zehra, *Kan Davası* romanında Esma Güneyli karşımıza çıkmaktadır. *Çalıkuşu* romanında Feride'nin çalıştığı bir okuldaki hizmetli Ayşe Hanım, bulunduğu köydeki ebe Nazife Molla da çalışan kadınlar arasındadır. Diğer romanlarda da ebe olarak *Kan Davası* romanında Zehra Hanım, *Gökyüzü* romanında Hasibe Resul karşımıza çıkar. Romanlarda tiyatro ile ilgilenen kadınlar da vardır. Özellikle *Son Sığınak* romanı tamamen tiyatro üzerine kurulmuş bir romandır. Romanda Makbule, Remziye, Reyhan, Melek, Masume, Dürdane, Rüknaz tiyatroda rol alan ve bundan para kazanan kadınlardır. Tiyatroda çalışan bir diğer kahraman *Kızılcık Dalları* romanındaki Gülsüm'dür. Gülsüm de evlatlık olduğu için evden kaçmış ve çok ünlü bir tiyatrocu olmuştur. *Kavak Yelleri* romanında Doktor Sabri, bir gün İstanbul sokaklarında dolaşırken eskiden tanıdığı erkekleri peşinden koşturan şık bir genç kadın olarak tanınan Hikmet Hanım'a rastlar. Hikmet Hanım eskiden aile toplantılarında tiyatro gösterisi yapar. Kadınların sahneye çıkmalarına izin

[704] İbrahim Zeki Burdurlu, *Reşat Nuri Güntekin*, Toker Yayınları, İstanbul, 1998, s.104-105.

verilirse Darülbedayi'ye gitmek istediğini söyler. Çok değişmiş gördüğü Hikmet Hanım artık kamburlaşmış, sokakta zerzevat pazarlığı yapmaktadır. Kadını gördüğünde onu görenlerin kim bilir ne yorumlar yaptığını düşünür.[705] Gençken gözde olan bir kadının zamanla değişimi ve dönüşümü Doktor Sabri'yi şaşırtır. Tiyatronun dışında eski zamanlardan beri kadınların yaptığı mesleklerden biri olan terzilik de romanlarda görülür. Andelip Hanım, ebe mektebinden ayrılıp terzilik yaptığı atölyesinde ud ve dans dersleri de verdiği bilinir. Ayrıca para ile fal baktığı da söylenir.[706] Romanda erkekler eşlerinin Andelip Hanım'ın yanına gitmesini istemezler. Ancak kendileri balo ve hayır müsamerelerinde ondan faydalanmaktan da geri durmazlar. Eşler, Andelip Hanım'ın eşlerini kumara ve israfa alıştıracağını ve lüks eşyaları onlara yüksek fiyatla sattığını söyleyerek kadınların onun evlerine girmesine izin vermezler.[707] Aynı şekilde *Eski Hastalık* romanında da terzilik yapan kahraman vardır. Burada düğüne katılan İstanbullu bir ana kızdan bahsedilir. Anne evinin bir kısmını atölyeye çevirmiş ve orada terzilik yapıp son moda elbiseler dikerek geçimini sağlamaya çalışır.[708] Evlere yardımcı olmak için giden kadın kahramanlar da *Kan Davası* romanında görülür. Marmaris'ten gelen Zeynep, Yukarı Sazan'dan sıkılarak oraya alışmakta zorlanır. Zamanla Zeynep'in elinden şehirli işleri geldiği için büyük memur evlerinde hizmetçiliğe gitmeye başlar.[709] *Gökyüzü* romanında Pervin ise Kadın ve Siyaset bölümünde bahsedildiği gibi siyaset ile ilgilenmektedir. Nihayetinde Reşat Nuri Güntekin'in romanlarında kadınların; öğretmen, terzi, ebe, hizmetli, oyuncu, dişçi, siyasetçi, hemşire gibi mesleklerde yoğun olarak yer aldığı görülmektedir.

Sonuç olarak Güntekin'in romanlarında genel olarak kadının Cumhuriyet ile birlikte toplumsal hayat içerisinde var olmaya çalışması ve kadınların problemleri, yeni düzene alışamamış erkeklerin kadına dair eski bakış açısının toplumsal hayat içerisinde yarattığı düzensizliğin içerisinde ifade edilmektedir. Toplumsal hayata ilgili dönemde kadınların toplumsal statüsünün erkeklerin düşünceleriyle doğru orantılı olduğu görülmektedir. Genelde toplumda dedikodunun hâkim olduğu bilinir. Genel baslıklar içerisinde değerlendirildiğinde nihayetinde yapılan tasnife göre

[705] Reşat Nuri Güntekin, *Kavak Yelleri*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.420.
[706] Güntekin, **a.g.e.,** s.101.
[707] Güntekin, **a.g.e.,** s.101.
[708] Reşat Nuri Güntekin, *Eski Hastalık*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.59.
[709]Reşat Nuri Güntekin, *Kan Davası*, İnkılap Yayınları, İstanbul, 2017, s. s.184.

sosyal hayat içerisinde kadınların özgür ve kendine sahip olabilmesi için aile yaşantısı, kız çocuklarının aileye yaklaşımı önemlidir. Güntekin özellikle babalarının yaklaşımını olumlu olarak da yansıtmıştır. Annesi babası vefat eden veya terk edilen çocuklarda evlatlık durumu çok sık karşımıza çıkar. Evlatlık alınan çocuklarda genel olarak karşılaşılan durum olumsuzdur. Bunların yanında kadınların kıyafetleri de romanlara yansır. Özellikle çarşaf durumu ön plandadır. Çarşaf romanlarda kadınların olgunlaştığını, evlenecek yaşa geldiğini gösterir. Kıyafetlerde kullanılan renkler de önemlidir. Özellikle yeşil dini anlamı dolayısıyla da tercih edilmesi toplum tarafından istenen bir renktir. Dinin kadının üzerindeki etkisi romanlar da farklı şekillerde de görülür. Genelde erkekler Müslüman kadının olması gerektiği durumları kendilerine göre ifade ederek romana yansıtır. Bazı erkekler tarafından kadının eksik, yarım yaratıldığı düşünülür. Kadınların erkeklerle birlikte aynı ortamda bulunması Müslümanlıkları ile ilgili olumsuz yorumlara sebep olur. Toplumda dini anlamda hurafelerin de yaygın olduğu görülmektedir. Bu hurafelere, yanlış düşüncelere inanan kadınlar da romanlarda karşımıza çıkar. Dini inançların evliliklerde de erkek egemenliğini artırdığı da romanlarda yer alır. Bazı kadınlar da erkeklerin her yaptığını doğru bulup cennete gideceğini düşünür. Ayrıca dini görevde bulunan erkeklerin uygunsuz davranışları da gösterilir. Kadınların bulunduğu çevre, okuduğu okulda dini konuda etkilidir. Yabancı okullarda okuyan bazı kadınların dini konularda eksik büyüdüğü de bilinmektedir. Kadının dini durumlarının ve toplumdaki yerinin yanında duygusal ihtiyaçların ve durumları da romanlara yansır. Kadınlarda aşka bakış farklılık göstermektedir. Kimine göre aşk; kutsal, farklı özel iken kimine göre geçici bir duygudur. O dönemde sevgili olmanın, aşk yaşamanın bir heves, heyecan olduğu okulda okuyan genç kızların bile büyük bir merakla yaşamak istedikleri bir duygu olarak da karşımıza çıkar. Aşkın eski manasını kaybettiğini ifade eden kadınlar da romanlarda görülür. Aşka bakışta bu gibi olumlu olumsuz düşüncelerin var olması evlilik içinde geçerlidir. Kadınlar özellikle eğitimli kadınlar Anadolu'daki kadınların evliliklerinin olumsuzluğunu görüp, duyup bu durumun değişmesini ister. Kendileri bu durumları kabul etmez. Erkeğin ve çocuklarının hizmetinde olan kadın anlayışından çıkmak ister. Düğün konusunda da kadınlar arasında özellikle nesiller arasında farklılıklar göze çarpar. Eski neslin istediği eğlencesiz dini düğünlerin yerini gençler erkekli kızlı eğlence olarak düğünlerini organize etmek isterler. Bu sebeple düğünlerde bu eski iki usulün de farklı usullerin

de uygulandığı görülür. Kızların on iki gibi küçük yaşta evliliklerinin devam ettiği de vurgulanır. Evliliklerde severek veya görücü usulü evliliklerin devam ettiği de görülmektedir. Severek evlenenlerinde sayısının fazla olduğu romanlarda görülmektedir. Bu durumda görücü usulü evliliğin azaldığı da söylenebilir. Toplumsal değişimin içinde kadına hem aldatan hem de aldatılan vasıflarla yer verilmesi yazarın bu konuya feminist bir düşünceyle yaklaşmadığını, kadını hem olumlu hem de olumsuz davranışları ile ele aldığını gösterir. Aldatan kadınların veya aldatılan kadınların sebepleri net verilmese de aldatan kadınların aile tutumu, eşlerin tavırlarının etkili olduğu görülür. Evlilikler yorumlandığında ise erkek için de kadın için de mutsuz evliliklerin daha fazla yer aldığı görülmektedir. Bunun neticesinde boşanmalar da romanlara yansır. Toplumun boşanma konusunda gelişime açık olması, boşanma durumunu erkeklerin itiraz etmemesi romanlardaki detaylardandır. Kültürel hayatta ise kadın yeni sosyal çevreye uymaya çalışan bir birey olarak gösterilmiştir. Eğitim konusunda kadınların eğitimlerinin de önemli olduğu, eğitim problemlerinin aşılması gerektiği romanlarda vurgulanır. Kadınların genelinin yabancı okullarda okuduğu bu sebeple de kültüründen, dilinden uzaklaştığı romanlarda işlenir. Aynı zamanda dans müzik gibi kültürel eylemlerin kadına dair düşüncelere ne şekilde yansıdığı da romanlarda ifade edilmektedir. Kadınların Batıya özendiği bu kısımda açıkça görülmektedir. Gramofon, piyano çalma ve özellikle dans etmeye olan düşkünlük, vals gibi hususlar ile bu durum romanlarda desteklenmiştir. Batıyı tam olarak idrak edemeyen kadınların bu hususta yanlış Batılılaştığı vurgulanır. Özellikle tiyatro konusunda da kadınların etkin rol oynadığı romanlarda görülür. Ekonomik hayatta, çalışma hayatı içinde aktif bir şekilde ilgili dönemin politikaları gereği rol alması beklenen kadının Güntekin'in romanlarına da yansıdığı görülmektedir. Kadınların özellikle öğretmen, ebe, terzi gibi mesleklerle romanlarda yer alması, Anadolu'nun bu bağlamda gelişmeye açılmasının istenmesi de romanlarda etkilidir. Ekonomik özgürlüğüne kavuşan, kendi kararlarını veren ve ayakları üzerinde duran kadın imajının kurulması amaçlanır. Yukarıda kadınlar birçok açıdan ele alınmış(sosyal, kültürel, ekonomik), ve bu incelemeler sırasında Güntekin'in romanlarında benzer özelliklere sahip kadın tipleri karşımıza çıkmıştır. Bu kadın tipleri genellikle anne, öğretmen, yenge, dadı, kalfa, hayat kadını olarak romanlarda yer almaktadır.

3.2.Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Kadın Tipleri

Türk romanında kadın tipleri üzerine yapılan çalışmalar mevcuttur. Kadın çalışmaları içerisinde kadın tipleri sınıflandırılırken en baskın olan kadın tiplerinin üzerinde durulduğu görülür. Örneğin, Mine Karaca, *"Peyami Safa'nın Romanlarında Kadın Kahramanlar"* adlı tezinde kadın tiplerini medenî durumlarına ve eğitimlerine göre ayırmıştır.[710] "Oya Baydar'ın Romanlarında Kadın Tipleri" çalışmasında Yeliz Sezen, kadınları sosyal, ekonomik, siyasi ve ilişkiler yönünden tiplere ayırmıştır.[711] Reşat Nuri Güntekin'de ise benzer şekilde belirli baskın kadın tipleri yer almaktadır. Söz konusu kadın tiplerinin özellikle, anne, dadı-kalfa-sütnine-bacı, düşmüş kadın, öğretmen ve yenge tipler olduğu görülmektedir. Bu kadın tiplerinin dışında müstakil karakterli kadınlar bulunsa da ortak özellikler göstermedikleri için tipler adı altında çalışmada değerlendirilmemiştir.

Reşat Nuri Güntekin'in romanlarında en baskın tipin anne olan kadın tipi olduğu görülmektedir. Kurgularda, annenin varlığı ve etkisi önemli rol oynamaktadır. Annelik olgusu, her toplumda olduğu gibi Türk toplumunun da kendine has düşünce sistemine göre tipleştirdiği unsurlar barındırır. Yani annelik; kadınlık üzerinden okunabileceği gibi çocuklar üzerinden, eş üzerinden ve "anne olmak" üzerinden de okunabilir. Aynı zamanda anne olabilmek için temel şart, çocuk sahibi olmaksa da her çocuk doğuran "annelik vasfını" yerine getirmiş sayılmamaktadır. Tek bir bakış açısıyla "annelik" konusunu ele almayan Güntekin'in romanlarındaki "anne" imgesi çalışmamızda olumlu-olumsuz tutumlarıyla değerlendirilecektir. Türk toplumunun Tanzimat ile birlikte Batılılaşma sürecine girmesinin ardından toplumu oluşturan en küçük unsur olan "aile" yapısında da değişmeler olduğu görülür. Özellikle dadılık ve kalfalık kurumuna olan ilginin arttığı veyahut "eğitim" olgusunun ön plana çıkması ile birlikte daha da belirginleştiği söylenebilir. Özellikle hem yüksek gelirli hem de entelektüel kesimlerde dadı ve kalfaların varlığı ve birey üzerindeki etkisi sıkça vurgulanır olmuştur. Bu sebeple de romanlarda geçen dadı-kalfa-sütnine-bacı için incelemeler, Güntekin'in romanlarındaki sıklıkla yer alması açısından önemlidir.

[710] Mine Karaca, *Peyami Safa'nın Romanlarında Kadın Kahramanlar*, İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2019.
[711] Yeliz Sezen, *Oya Baydar'ın Romanlarında Kadın Tipleri*, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Esntitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.

Daha önce bahsedildiği gibi Reşat Nuri Güntekin, anlatılarında toplumun bir aynası olarak olay ve olgulara yer vermektedir. Bu noktada Türk edebiyatında yenge olgusu çok farklı biçimlerde dile getirilmiştir. Romanlarda "yenge" tipi, aynı anne tipinde karşımıza çıktığı gibi olumlu veya olumsuz tutumlarıyla yer almaktadır. Toplumda iyi gözle bakılmayan, olumsuz örnek olarak görülen düşmüş kadın diye tabir edilen kadınların da yerini yine bu bakış açısıyla olumlu ve olumsuz olarak Güntekin'in romanlarında yer alır. Hayat kadınlarının çoğu çeşitli sebeplerle, genellikle istemediği halde bu hayatı yaşarlar. Ramazan Gülendam kadınların bu durumunu şöyle açıklar: *Erkeklerin hovardalıklarının ve çapkınlıklarının hoş görüldüğü toplumumuzda kadının istemeden de olsa yaptığı bir hata, onun hayatının dönüm noktası olup hayatını zindan ederek dönülmez yollara sokabilir. Bu eşitsizlik toplumumuzda ve dünyadaki diğer topluluklarda da kısmen devam etmektedir*.[712] Kadın, erkek ayrımına ve eşitsizliğine dikkat çeken Gülendam'ın da belirttiği gibi, kadınlar için bir hata görülen ve bedelleri çok ağır ödenen davranışlar, erkekler söz konusu olduğunda hata olarak bile görülmemektedir. Olumsuz kadın tipi olarak değerlendirebileceğimiz ve hayat kadını olarak da ifade edilen söz konusu kadın tipleri Gültekin'in romanlarında da yer almaktadır. Olumlu kadın tiplerinin karşısında bu kadınlar, kötü örneği ve toplumdan dışlanmış kadın tiplerini temsil etmektedirler. Söz konusu kadınlar bu hayatı bazen kendileri tercih ederken bazen de, ki çoğu zaman, yanlış birliktelikler, ebeveynlerin korunmasından mahrum kalmaları, aile baskısından uzaklaşma isteği vb. durumlar sonucunda bu hayata sürüklenmişlerdir. Dejenere olmuş kadın olarak da yorumlanabilen bu kadınların varlığı Güntekin'in romanlarında da kendisini gösterir. Düşmüş kadınların aksine ayakları üzerinde duran, kendini gerçekleştirmiş, ekonomik özgürlüğünü kazanmış öğretmen kadınlar da anlatılarda yer alır. Milli Mücadele Dönemi'nde Türk kadını her konuda cephede ve cephe gerisinde gerekli fedakârlığı yapmasıyla birlikte kadınların gücünü kanıtlamıştır. Aydın kadın tiplerini simgeleyen öğretmenler de, o dönemde ülkenin en ücra köşelerine dahi gidip çocuklara bilim ışığında ilerlemeyi, yurt ve millet sevgisini, mücadeleyi öğretmişlerdir. Yazarlarımız da bu milli duyguları aşılamak adına bilinçli olarak kadın öğretmenler üzerinde durmuştur.[713] Bu yazarlardan biri de Reşat Nuri Güntekin'dir. Kendisi de bir eğitimci olan Güntekin,

[712] Ramazan Gülendam, *Türk Romanında Kadın Kimliği*, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum, 2006, s.45.
[713] Tülin İçli, *Atatürk ve Türk Kadını*, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C.9, S.25, 1992, s.69.

eğitimin ve öğretmenlerin değerini bilmekte ve toplumun değişiminin eğitimle olacağını vurgulamaktadır.

3.2.1. Anne

Reşat Nuri Güntekin'in romanlarında en baskın kadın tipi "anne"dir. Romanlarda annesiz büyüyen, annesinin yanlış tutumlarını örnek alan veya tam tersine anne sevgisiyle büyüyen çocukların ileriki yaşamlarında, anne ile kurmuş oldukları olumlu-olumsuz bağlar onların hayatlarında etkili olmuştur. Güntekin'in romanlarında da anne tipleri kadınların göstermiş oldukları tutum ve davranışlar sonucunda, olumlu, olumsuz ve üvey anne/kayınvalide olmak üzere üç durumda karşımıza çıkmaktadır.

Bu kısımda olumlu olumsuz anne tipi ve üvey anne tipine yer verilecektir. Annenin bir insanın hayatındaki öneminin ifade edilmesi yönüyle romanda aktif rol almasalar da genellikle erken yaşta annenin vefatı durumu da romanlarda görülmektedir. Örneğin; *Dudaktan Kalbe* adlı romanda annenin vefatı, anlatı zamanında gerçekleşir. Melek Hanım, Kenan'ın annesidir. İhtiyar bir yemiş tüccarının(Salâhattin Bey) son çocuğudur. Öteki kardeşleri erkek olduğu için babası onu hepsinden ziyade sever.[714] Erkek çocuğundan ziyade babasının onu sevmesi ile yazar burada kız çocuklarına verilen önemden bahseder. Kenan'ın annesi belli bir süre sonra vefat eder. Romanın sonunda Kenan, annesinin mezarına gider. Ona eskiden dediği gibi hayatın mağlubu olduğunu söyler. Annesi güzel hayatın olacak diye onu telkin ederken şimdi hayatını görüp görmediğini sorar. Annesinin mezardaki haline imrendiğini de dile getirir.[715] Kenan, yaşı kaç olursa olsun bir evlat için annenin, sığınılacak bir liman olduğunu gösterir. Bir diğer roman *Akşam Güneşi*'nde Jülide'nin annesi Naciye, eşi Neyyir Bey'in ihanetini öğrenince onu vurmuş; kocasına bir şey olmasa da bu durumu hazmedemeyip hastalanıp ölmüştür.[716] Böylece Jülide dokuz yaşında annesiz kalır.[717] Romanda Jülide yıllar sonra annesinin yaşadığı çiftlikte, morali bozuk şekilde salıncaklı sandalyeye uzanır ve gözleri kapalı etrafı dinler. Bu görüntü

[714] Reşat Nuri Güntekin, *Dudaktan Kalbe*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.25.
[715] Güntekin, **a.g.e.,** s.398-399.
[716] Reşat Nuri Güntekin, *Akşam Güneşi*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2015, s.72.
[717] Güntekin, **a.g.e.,** s.73.

Nazmi'ye Jülide'nin annesi Naciye'yi hatırlatır. Naciye'de ölmeden önce ince bir tül yüzüne örtülmüş olarak orada uzanır.[718] Verilen bu olay ile aynı görüntünün anne ve kızda olması anne ve kızın benzerliğini de anlatmaktadır. *Damga* romanında, İffet'in annesi İffet üzerinde çok etkisi olmayan bir kadındır. Küçük yaştayken annesini kaybetmiştir. Hatırasında da net olmayan şeyler vardır. İffet, annesini küçük yaşta kaybetmesi sebebi ile onunla ilgili bilgileri etrafındaki kişilerden öğrenir. İffet'in annesi evi çekip çeviren idareli bir kadındır. Ölümü ile birlikte konakta işlerin bozulduğu, İffet'in abisinin çapkın olması ve kız kardeşlerinin de konakla ilgili meselelere akılları ermemesi sebebiyle de konağın ve ailenim cahil lalalar ve hırsız vekilharçlar eline düştüğü belirtilir.[719] Burada annenin yokluğu ile birlikte değişen ve toparlanamayan bir düzen görülmüştür. Bazı romanlarda da annesini küçük yaşta kaybettiği için bağ kuramayan kadınlardan bahsedilir. *Çalıkuşu* romanında Feride'nin annesi Güzide Hanım'dır. Fiziki olarak Feride, annesine benzer ancak sıhhat olarak Feride'nin tersine çok zayıf bir kadındır. Eşiyle birlikte Musul, Hanıkin, Bağdat, Kerbela gezmiş. Güzide Hanım, çok hasta olmasına rağmen eşinden bunu gizleyerek onsuz İstanbul'a dönmek istemez. Böylece daha da hastalığı artar ve eşinin de durumu fark edip İstanbul'a dönecekleri bir gün kendini çok iyi hissettiği görülse de ertesi gün giyinip süslenip eşini beklerken bir sandığın kenarında dudaklarında kan lekesi ile ölü halde bulunur. O sırada Feride, altı yaşındadır. Annesini veremden kaybetmiş bir kız olarak hayatına devam eder.[720] *Gökyüzü* romanında kahraman annesi ile ilgili çok fazla bilgi vermez. Annesini hiç tanımadığını söyler.[721] Sevim, doğduğu gün evinde çırçır yangını çıktığı için annesi ile zor kurtulan bu yangından üç dört gün sonra da annesini kaybeden bir kızdır. Bu sebeple de aile ona uğursuz demektedir.[722] Romanda Sevim de kahraman da annesiz büyümüş bireyler olarak karşımıza çıkar.

-Olumsuz Anne Tipleri:

Reşat Nuri Güntekin'in romanlarında yer alan anne tiplerini incelediğimizde; olumsuz anne tiplerinin, olumlu anne tiplerine nazaran daha fazla yer aldığını

[718] Reşat Nuri Güntekin, *Akşam Güneşi*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2015, s.217.
[719]Reşat Nuri Güntekin, *Damga*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.10.
[720] Reşat Nuri Güntekin, *Çalıkuşu*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.17.
[721] Reşat Nuri Güntekin, *Gökyüzü*, İnkılâp Yayınları, İstanbul,2019, s.12.
[722] Güntekin, **a.g.e.,** s.35.

görmekteyiz. Olumsuz diye niteleyebileceğimiz anne tiplerinin özelliklerini ise; çok fazla korumacılığı ile çocuklarını üzen, koruyup kollamak adına onlara zarar verebilecek kararlar alan, kendi çıkarlarını ön planda tutup evladını düşünmeyen, evladın terk eden, evladından utanan kadınlar olarak sıralayabiliriz. Korumacı tavrıyla yanlış kararlar alan annelerin başında da Hayriye Hanım gelmektedir.

Yaprak Dökümü adlı romanda Ali Rıza Bey'in eşi Hayriye Hanım, annelik duygusu ile kızlarına özellikle Leyla ve Necla'ya fazla yüz vermiş, onları çok nazlı yetiştirip yeri geldiğinde eşine yalan söylemiş, aile huzuruna sığınarak çoğu yanlışa sürüklenmiş bir annedir. Ömrünü dört duvar arasında geçiren, çocuklarından başka insan görmemiş olan Hayriye Hanım'ın birdenbire değişmesi mümkün olmadığı için o, çocuklarının ağlamalarına ne pahasına olursa olsun mani olmak isteyen zayıf anne hisleriyle hareket eder. Çocukları için sırf onlar istiyor diye istemediği durumlara da göz yumar.[723] Bu durumu yazar, *evet anne ve baba olarak ikisi de çocuklarını çok sevse de bu sevgilerini gösteriş tarzları farklıdır* şeklinde yorumlar.[724] Burada yazar Hayriye Hanım'ın sırf annelik duyguları ile yanlışa sürüklenmesini ve kızlarını doğru eğitememesini dile getirir. Hayriye Hanım, anne olarak zayıf kalmış bir karakterdir. Annenin etkisi Ayşe üzerinden de anlatılır. Ayşe babasıyla maaşın giderlerini hesaplarken babasına kızar. Bu anlarda tüm kızlarını birer küçük Hayriye Hanım olarak gören Ali Rıza Bey aynı zamanda şu cümleleri duyar: *"Doğruluk senin gibi adamın nesine idi. Bizi düşünmedin. Dilenci çocuklarından beter ettin (...)"*[725] Görüldüğü gibi annelerinden etkilenen kızlar, babalarına karşı da saygısız davranarak ona haksız muamele ederler. Romanda geçen bir diğer anne ise Ali Rıza Bey'in arkadaşının kızı olan Leyla'nın annesidir. Leyla'yı işe Ali Rıza Bey sokar. Leyla, çalıştığı iş yerindeki adamdan hamile kalır. Adam çocuğu kabul etmeyince Ali Rıza Bey'den yardım istemeye gelirler. Kadın, Ali Rıza Bey'e kızının arkadaşında kalmak için izin istediğini ancak bir hastanede bebek düşürdüğünü öğrendiğini anlatıp yardım ister.[726] Leman'ın annesi kızının durumuna üzülen, çaresiz, kızının söylediklerine inanarak davranan bir kadındır. Ali Rıza Bey, genç kızın başına gelen talihsizlikleri öğrendikten sonra işten ayrılır. Bunu eşi Hayriye Hanım'a anlatır.

[723] Reşat Nuri Güntekin, *Yaprak Dökümü*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.72.
[724] Güntekin, **a.g.e.,** s.72-73.
[725] Güntekin, **a.g.e.,** s.70.
[726] Güntekin, **a.g.e.,** s.18-19.

Hayriye Hanım ise kızlarımın hatırı için ben her şeye katlanırım. Ancak ekmeksiz kalırsak onların namusu tehlikeye girer diye eşine karşı çıkar.[727] Burada dikkat çeken nokta bir kadın ve anne olarak Hayriye Hanım'ın kadının namusuna laf gelebileceğini, parasız kalma durumunda namusun zor duruma gireceğini söylemesidir. Yine Hayriye Hanım, eşi Ali Rıza Bey'in kızları sokağa fazla salmaması, namuslu birer kadın olarak yetişmeleri hususlarındaki tembihlerini annelik duygusu ile görmezden gelir. Kızlar özellikle Leyla ve Necla, ağlayarak sızlayarak annelerine istediklerini yaptırırlar. Evin bütçesinden Leyla ve Necla'nın isteklerine çokça para ayıran Hayriye Hanım'a diğer kızı Fikret onları memnun etmek için bizi ihtiyaç içinde kıvrandırmaya, evi felakete sürüklemeye hakkın yok diye karşı çıkar. Fikret evin en büyüğüdür. Olgun, düşünceli, anlayışlı bir kızdır. Bu durumla birlikte evde fikir ayrılığı olur. Necla ve Leyla ablaları Fikret'e karşı çıkar.[728] Kadınların çoğunlukta olduğu ailede dayanışma yaşanacağı yerde sıkıntılar yaşanır. Hayriye Hanım ise anne olarak yeterince otoriter ve mantıklı düşünen bir kadın değildir. Hayriye Hanım romanda Leyla'nın nişanlısının daha sonra Necla ile evlenmek istemesine bile olumlu yaklaşması ile kendisini gösterir.[729] Bir annenin kendi menfaatleri, rahatı doğrultusunda çocuklarını kullanması, annelik duygularını öne alarak onların isteklerine göz yumması ama birini mutlu ederken diğerini üzmesi, umursamaz tavırları annelik vasfını da tam anlamıyla yerine getiremediğini gösterir. Fikret, annesinin yanlış tutumlarını görerek babasına ona müdahale etmediği için kızar. "*Annem koyun gibi nereye çekersek oraya gidecek kadar zavallı."*[730] şeklinde anlatır. Fikret durumu fark etse de buna mani olamaz. Hayriye Hanım romanda anneliği tam olarak gerektiği gibi yerine getiremeyen olumsuz anne tutumunu gösterir. Olumsuz anne tipine benzer bir durum da *Bir Kadın Düşmanı* başlıklı romanda Sâra'nın annesidir. Sâra'nın annesi, kızı İstanbul'dan ayrılmak istemediği için kocasına yalan söyleyen, kızının yalanlarına inanan bir annedir.[731] Birol Emil bu durumu annelik duygusunun kızının bencillik ve kaprisleri karşısında mağlup olduğunu söyleyerek anlatır.[732] *Harabelerin Çiçeği* romanında Süleyman'ın

[727] Reşat Nuri Güntekin, *Yaprak Dökümü*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.37.
[728] Güntekin, **a.g.e.,** s.56.
[729] Güntekin, **a.g.e.,** s.130.
[730] Güntekin, **a.g.e.,** s.86.
[731] Reşat Nuri Güntekin, *Bir Kadın Düşmanı*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.13.
[732] Birol Emil, *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Şahıslar Kadrosu I (Harabelerin Çiçeği'nden Gökyüzü'ne),* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, No.3190, İstanbul, 1984, s.298.

annesi ise duruma göre olumsuz tutum sergileyen bir annedir. Kazadan önce oğluna çok iyi davranır, üzerine titrer. Kazadan sonra Süleyman'a annesi, babasından daha ılımlı davransa da bir anne yaklaşımı göstermediğini görürüz. Süleyman romanda annesinin yanına gelmesini, onunla ilgilenmesini bir vazife niyetiyle yaptığını dile getirir.[733] Eskiden süslenerek misafirlere sunulan Süleyman, annesine misafirler geldiğinde ben sütninem ile odamda yemeğimi yiyeyim dediğinde annesi onu öper ve sarılır.[734] Annesi artık çocuğundan utanarak onu saklamak ister. Yine bir gün annesi için bahçeden çiçek toplayan Süleyman'a annesi teşekkür bile etmez.[735] Burada anne rolündeki kadın, anneliğin gereğini yerine getirememekte, yangından dolayı yüzü yanan çocuğuna karşı tavrını değiştirmektedir. Toplumda kabul edilmiş anne tipi, fedakâr, çocukları için her şeyi yapmaya çalışan, çalışkan bir kadın olarak görülür. Burada ise Süleyman'ın annesi, çocuğu için fedakârlık göstermeyen, onu dışlayan bir anne olarak karşımıza çıkar. Seniha'nın annesi ise romanda Süleyman'ın teyzesidir. Teyze, Süleyman'a kazadan önce nasıl ilgili ve iyi davranıyorsa kazadan sonra da aynı tavrı devam ettirmektedir. Süleyman'a sevgi anlamında çok destek olmuş bir kadındır. Seniha'nın annesi aynı şekilde çocuklarına da sevgi dolu yaklaşan ve her zaman destek olan bir anne olmuştur.[736] Seniha'nın annesi ise toplumda alışılmış bir anne tipi olarak karşımıza çıkar. Bu romanda iki farklı annenin tezatlığı da görülmektedir.

Dudaktan Kalbe romanında ise Mahmure, amcasının itinalı tavırlarına, annesi Huriye Hanım'ın Lâmia'ya söylediği onca lafa binaen gayet açık, rahat bir kızdır. Annelik açısından da çocuklarıyla pek ilgilenmeyen, onları daha çok başkalarına teslim eden bir role sahiptir.[737] Romanda bir kadının hem kendi yaşayışı hem de çocuklarına olan tavrının hoş karşılanmadığı vurgulanır. Diğer roman *Kızılcık Dalları*'nda ise Nadide Hanım, zengin bir paşanın kızıdır. Gelin olduğu zaman da bir konaktan bir konağa geçerek elini sıcak sudan soğuk suya sokmamıştır.[738] Nadide Hanım, kocası hayatta iken sinir hastalığına yakalanır ve yedi sene yatakta yatar. Kocası vefat edince konağın işleri karışır. Nadide Hanım da ayaklanır. Nadide Hanım'ın en güzel

[733] Reşat Nuri Güntekin, *Harabelerin Çiçeği,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017, s.37.
[734] Güntekin, **a.g.e.,** s.41.
[735] Güntekin, **a.g.e.,** s.43.
[736] Güntekin, **a.g.e.,** s.92.
[737] Reşat Nuri Güntekin, *Dudaktan Kalbe*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.184.
[738] Reşat Nuri Güntekin, *Kızılcık Dalları*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017, s.23.

zamanlarda olmadık işler çıkararak rahat kaçırma gibi bir huyu vardır. Çocukları bu huyundan rahatsızlık duyar.[739] Romanda çocuklarının olumsuzluklarla kafalarını karıştırdığı ve yorduğu görülür. Sinir hastalıkları ise romanlarda kadınların yaşadığı psikolojik rahatsızlıklardan biridir. Bu konuda Asiltürk, psikolojik rahatsızlıkların önemli kısmının kişilik zayıflığından kaynaklandığını belirtmiş, çalışmasında sinir hastalıklarına karşılaştırmalı olarak ele almıştır.[740]

Olumsuz anne tipinin içinde yer alan durumlardan biri de çocuklarını terk eden annelerdir. Romanlarda terk edilmiş çocuklar da yer almaktadır. Bu romanlardan biri olan *Damga* da İffet, bir gün tren yolculuğuna çıkar. İstasyonun karşısında bir küçük kahvede otururken birilerinin bir çocuğa, annesi ile ilgili "annen öldü, Mekke'ye gitti" gibi sözler söylediğini fakat çocuğun inanmadığını görür. Ne olduğunu tam anlayamaz. Daha sonra olayı öğrenir. Muhacir olan ve adının Sabri olduğu bilinen çocuğa annesi on- on beş gün evvel *"Beni burada bekle. Gelir seni alırım."*[741] der. Sabri, her akşam ezan vakti oraya gelip annesini bekler. İffet olayı duyunca bu çocuğa çok üzülür ve onu Dârüleytam'a yazdırmak için yanına alır. Çocuğu Dârüleytam'a kayıt ettirir.[742] Romanda öz annesi tarafından romanda da dile getirilmeyen bir sebeple terk edilen Sabri, kendisi için yabancı olan İffet'ten anne sevgisi, şefkati görür. Ayrıca romanda bir kadın için evladın ne kadar önemli, ne kadar değerli olduğu da karşımıza çıkmaktadır. Rânâ trende tanıştığı İffet'ten, annesi bir kar fırtınası sırasında hastalanınca yardım ister. Bu sırada annesinin hastalığı için "annesinin öteden beri asabi olduğunu fakat kardeşi ölünce sarsıldığını" söyler.[743] Dolayısıyla kadına yüklenen toplumsal rolün dışında içgüdüsel olarak evlat olgusu, bir kadının geleceğine yön veren en önemli husustur. Annenin, evlat acısının ardından eski mutluluğunu yaşayamadığı karşımıza çıkar.

Kan Davası romanında Ömer'in romanda yardım etmek için bir arada tuttuğu çocuklar vardır. Bunlardan biri de Şahin'dir. Ömer Şahin'e hayatını sorarak bilgi almaya çalışır:

---

[739] Reşat Nuri Güntekin, *Kızılcık Dalları,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017, s.6-10.
[740] Bâki Asiltürk, *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Hastalık*, İkaros Yayınları, İstanbul, 2009, s.207.
[741] Reşat Nuri Güntekin, *Damga*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.136.
[742] Güntekin, **a.g.e.,** s.138.
[743] Güntekin, **a.g.e.,** s.144.

"Babası da anası da Yukarı Sazanlıdır. Babası öldükten sonra anası Aşağı Sazan'da başka birine varmış, biri kız biri erkek iki kardeşi varmış.

- Neden onlarla beraber değilsin, diyorum.

- Ne edecekler beni?...Babam Yukarı Sazanlı…Babalığım istemedi beni.

- Peki Yukarı Sazanlılar seni neye istemediler?

Şahin onları da haklı buluyor:

- Ne edecekler beni? Anam Aşağı Sazanlı'ya gitmiş…"[744]

Yukarıda yer alan ifadeler dikkate alındığında Şahin'e annesinin sahip çıkmadığını ve Yukarı Sazan ile Aşağı Sazan arasındaki husumetin çocuğun hayatını etkilediğini görürüz. Yine bu çocuklarla konuşurken Ömer "*Üvey anası tarafından yara bere içinde evinden kovulduğu bir karanlık gecede ölmüş anasını bir tarlada nasıl gördüğünü ve kendisini bir çukura yatırarak sabaha kadar üstünü beyaz kefeni ile nasıl örttüğünü anlatan"*[745] Kamberi de dinler. Burada da öz annenin ölümü ile üvey anne dediğimiz kadının yaptığı kötülükleri görürüz. Annenin yokluğu çocuğu üzerken üvey anne ile de daha da fazla acı çeker.

Miskinler Tekkesi romanında bir putperestlik ayini olduğu tahmin edilen Dana Bayramı şenliğinde bir erkek çocuğu baygınlık geçirir. Polis olay yerine gelir. Kahraman ve Mesule Bacı da gelir. Mesule Bacı çocuğa su içirir. Polis çocuk ayıldıktan sonra: *"Varayım anası orospuyu arayayım şunun!.. Çıkarırlar, çıkarırlar, ortaya atarlar böyle!"*[746] diye söylenerek uzaklaşır.[747] O sırada yeldirmeli bir kız ağlayarak gelir. Ona analığı yakıştırmayan kahraman, ablası olabileceğini düşünüp sorar. Kadın, annesi olduğunu söyler. Durumunu anlatan anne incirde, tütünde çalıştığını çocuğunu da bu sebeple bir Yahudi kadına kırk paraya bakması için bıraktığını söyler. Bakıcı Yahudi kadın çocuğu dövdüğü için bu hallere düştüğünü söyleyerek çaresizliğini anlatır.[748] Bazen çocuğuna çok fazla düşkün olduğu görülürken bazen de onun ilacı için ayrılan parayla küpe alabildiği görülür. O sebeple kadının, tutarsız davranışları görülür. Anne daha sonra çocuğunu bırakıp giyinip süslenip dışarılara çıkar, geceleri bile çocuğu almamaya başlar. Belli süre sonra

[744] Reşat Nuri Güntekin, *Kan Davası*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017, s.249.
[745] Güntekin, **a.g.e.,** s.252.
[746] Reşat Nuri Güntekin, *Miskinler Tekkesi*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.63.
[747] Güntekin, **a.g.e.,** s.62-63.
[748] Güntekin, **a.g.e.,** s.63-64.

bakmaya bile gelmeden onu terk eder.[749] Bir anne için evladı uğruna yapabileceği fedakârlıklar anlatılırken yine aynı annenin zaman zaman oğluna değer vermediği de dile getirilir. Burada annenin değişimi ile menfaatlerin ağır bastığı bazı durumlar ön plandadır. Böylelikle kimi annelerin çocuğunu terk ettikleri de görülür.

Terk eden bir diğer anne *Çalıkuşu* romanında yer alır. Feride'nin evlatlık olarak aldığı Munise ile başka bir ile gitmeleri gerekir. Yola çıkmalarına bir gün kalır. Munise'nin çok dalgın olduğunu gören Feride, kardeşlerinden ya da babasından ayrılacağı için üzüldüğünü düşünür ve ona sorar. Munise onlara üzülmediğini söyler ama sebebini anlatmaz. Akşama doğru Munise ortalıktan kaybolunca pencereden bakan Feride, bahçede uzakta olduğunu görür. Neden orada olduğunu zorla söyleten Feride, Munise'yi görmek için onu terk eden annesinin geldiğini öğrenir. Annesinin hayatını öğrenen Feride, anne ile kızı yalnız bırakmak ister.[750] Feride hikâyeyi öğrenmeden önce de Munise'nin tavırlarından halinden annesinin iyi olduğunu düşünür. Munise ile annesine anlayışlı davranarak onların vedalaşmalarını sağlar. Bu veda onda da anne özlemini hatırlatır. Annenin olmama, terk etme durumlarında ise üvey anne ile karşılaşır. Üvey anneler de olumlu ve olumsuz özellikler göstermektedirler.

-Üvey Anne/Kayınvalide Tipi:

Üvey anne konusu *Damga* romanında da geçer. İffet belli bir süre sonra Mebus Cemil Kerim Bey'in çocuklarına ders vermeye başlar. Talebeleri Handan ve Kemal'dir. Handan on dört yaşında asabi, zeki bir kızdı. İffet'e pek çabuk ısınır ve aile yaşantılarından da ara sıra bahseder. Annesi dokuz sene önce veremden ölür. Babası üç ay bile beklemeden İzmirli bir tüccarın kızıyla evlenir. Üvey anneleri sonbahardan beri hasta olan babasına bakmaktadır. Handan, üvey annesinden memnun görünmez. Evin genelinde üvey anne Vedia Hanım pek sevilmeyen bir kadındır.[751] Üvey anne olarak eve gelen kadına ailenin bakışı olumsuzdur. Memnun olmadıkları roman içinde vurgulanır. Güntekin'in romanlarında annesizlik ön

[749] Reşat Nuri Güntekin, *Miskinler Tekkesi*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.66.
[750] Reşat Nuri Güntekin, *Çalıkuşu*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.281-287.
[751] Reşat Nuri Güntekin, *Damga*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.49.

plandadır. Terk eden anneler söz konusuyken çoğu zaman annenin vefatıyla yalnız kalan ya da kendini yalnız hisseden çocuklar çıkar karşımıza.

Gizli El romanında Seniha'nın annesi vefat etmiştir. Seniha, anne olmayınca ev işleriyle kendisi ilgilenir. Misafirleri ağırlar, temizlik yapar, yemekleri pişirir vb. *Acımak* romanında da annenin ölümü söz konusudur. Mürşit Efendi, okuldan mezun olduğu gün annesinin yokluğunu çeker. O mutlu gününü göremeyip vefat ettiği için üzülür. Annesinin onu okutabilmek için senelerce dikiş diktiğini, bekâr çamaşırları yıkadığını hatırlar. Romanda Mürşit Efendi, Meveddet Hanım'ı gördüğünde hissettiklerini dile getirir. O öksüz büyür. Küçük yaşta annesinden ayrılıp yatılı bir mektebe yerleştirilmiş ve o günden beri sevilmemiş, sevgiye muhtaç kalmış biri olarak büyümüştür.[752]

Ateş Gecesi romanında annenin yoklunu abla doldurmaya çalışır. Afife ve ablasının anneleri küçük yaşta ölür. Büyük abla da Afife'ye bir nevi annelik yapar. Küçüklükten beri saçlarını taradığını söyler.[753]

Eski Hastalık romanında Züleyha'nın dayısına yazdığı mektupta annesini tasviri dikkat çeker: *"Annemi bilirsiniz. Bazen yalnız kaldığı zaman, kendi kendine bir şeyler mırıldanır, fakat etrafındakilerle konuşacak hiçbir şeyi yoktur. Hatta, siz, ona eskiden beri dilsizler kıraliçesi diye, güzel bir ad takmışsınız."*[754] Bu romanda annenin pasif bir kadın olarak tasviri vardır. Benzer durum *Ateş Gecesi* romanında Afife'de de görülür. Afife, evladından ayrıdır. Çocuğu hastalandığında yanında olamadığı için yüreğinin yandığını dile getirir.[755] Afife'nin kocası ve büyükannesi ölünce kızının uzun zamandır yanında olduğu söylenir.[756] Burada Afife, başlangıçta çocuğuyla yakından ilgilenen bir anne değildir. Pasif roldedir. Ancak romanın sonunda kızıyla yaşadığının söylenmesi ile artık ilgilendiği aktarılmış olabilir.

Çalıkuşu romanında Munise'yi annesi, terk ederek gittiği için Munise üvey anne elinde sıkıntılar yaşar. Ona bakılmaması, evde iş yaptırılması gibi. Bu durumu fark

[752] Reşat Nuri Güntekin, *Acımak*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.101.
[753] Reşat Nuri Güntekin, *Ateş Gecesi,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.200.
[754] Reşat Nuri Güntekin, *Eski Hastalık,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.49.
[755] Reşat Nuri Güntekin, *Ateş Gecesi,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.177.
[756] Güntekin, **a.g.e.,** s.261.

ettiklerinde Feride, Munise'yi evlatlık olarak alır. Romanın sonlarında Feride ile Kâmran evleneceği zaman Kâmran'ın oğlu Necdet ile Feride arasında çok yakın bir bağ oluşur. Necdet'i Feride'den ayırmak için uyumasını beklemek gerekir. Feride ne kadar kendisine hala dedirtmeye çalışsa da Necdet ısrarla ona anne der. Feride, Munise'de tanık olduğu üvey anne durumunu kendi karakteri ve yaşayışı ile Necdet'e göstermemiştir. Feride'nin iyi bir üvey anne olduğu da romanda ayrıntılı verilir.

Kayınvalidelerin, anne rolüyle karşımıza çıktığı romanlar da vardır. *Eski Hastalık* romanında Yusuf'un annesi Enise Hanım, romanda Züleyha ile konuşurken başlangıçta daima endişeli ve çekingen görünür ama Züleyha'yı da seviyordur.[757] Züleyha'nın annesi vefat ettikten sonra Enise Hanım onlarda kalmaya başlamış, Züleyha da yalnızlık günlerinde onunla teselli bulmuştur.[758] Züleyha'nın, Enise Hanım'ın fikirlerine değer verdiği görülür. Enise Hanım'ın romanın sonunda oğlu Yusuf'tan boşanan Züleyha'yı alarak ailesini mezarlıkta ziyaret etmesi için ona yardımcı olur.[759] Yusuf'un dile getirdiği gibi annesi "Ne yaptın Ali Osman'ın kızını?" ifadesi ile gelinine sahip çıkması onun babası Ali Osman'a duyduğu saygıyı da gösterir.[760] Burada Enise Hanım, başlangıçta çekindiği Züleyha'ya zamanla alışır, ona kızı gibi muamele eder. Hatta oğlu ile ayrıldıklarını duyduğunda Züleyha için üzülür. Üzülmesini dile getirirken Züleyha'nın babası Ali Rıza Bey'i katması da aralarındaki saygı ve sevgi bağını gösterir. Böylelikle anne rolünde olan bir kayınvalide görmüş oluruz. Benzer durum *Çalıkuşu* romanında Feride'de de yaşanır. Düğüne üç gün kala gelinlik provası için Feride'yi bekleyen teyzesi ve terzi Matmazel, Feride'nin gecikmesi üzerine sinirlenirler. Teyzesi, Feride geldiğinde ona artık davetlilerin yanında da taşkınlık yapmasından korktuğunu söyler. Bunun üzerine Feride, teyzesine üç gün sonra onu nazlanacak bir teyze olarak değil de başka bir sıfatla göreceği için hareketlerinin düzeleceğini söyler. Teyzesi bu sözlere çok duygulanır ve onun her zaman annesi olduğunu ve öyle kalacağını ifade eder.[761] Teyzesi yaptığı hareketler ve söylemleri ile Feride'yi kendi bildiği doğrulara yönlendirmek ister. Feride'nin üç gün sonra farklı davranacak olması onu etkiler.

[757] Reşat Nuri Güntekin, *Eski Hastalık,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.92.
[758] Güntekin, **a.g.e.,** s.93.
[759] Güntekin, **a.g.e.,** s.237.
[760] Güntekin, **a.g.e.,** s.243.
[761] Reşat Nuri Güntekin, *Çalıkuşu*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.132.

Burada amacının kayınvalidelik olmadığı da görülür. Feride de teyzesini annesi gibi görmektedir. Böylelikle teyzesi, hem anne yarısı olarak bilindiğinden hem de kayınvalidesi olacağından tamamen anne rolündedir. Bu iki örnekte kayınvalidelerine anne rolüne konmasında bir olumsuzluk görünmezken *Acımak* romanında bu durum tam tersidir.

Acımak romanında Mürşit Efendi, annesinin yerine ona hayatını anlatan ve masum olarak gördüğü kayınvalidesini koyar.[762] Kayınvalidesi Makbule Hanım, ilk görünüşte damadına mükemmel bir anne modelidir. Fakat zamanla Mürşit Bey'in de gördüğü gibi aslında o kızlarını kötüye, yanlışa sürükleyen bir annedir. Onları evliliklerinde mutluluktan alıkoyar. Sürekli maddi menfaatler peşinde koşar. Onlar için kötü rol modeldir.[763] Mürşit Bey, annesinin aslında kızı Ruhsar'ın, katili olduğunu dile getirir.[764] Meveddet Hanım kocası Mürşit Efendi'yi komşuları Necip Bey ile aldatır. Abdestsiz yere basmayan, başını secdeden kaldırmayan kayınvalidesi de, kızının kocasını aldattığını bildiği halde bu duruma karşı çıkmaz. İlk önce biraz hırçınlık etse de kızının intihar tehdidi karşısında susmuştur. Bu durum romanda *Ne yapsın analık böyle bir şey diye* ifade edilir. [765] Makbule Hanım'ın kadına bakışı aslında tamamen erkeği kullanan, nazlanarak, surat asarak istediklerini yaptıran bir nesne gibi görmesi ile başlar. Makbule Hanım, kızlarına verdiği akıllar ile onları kötü durumlara iten bir anne konumundadır. Kızı Ruhsar'a verdiği akılda kocanı daha fazla avucunun içine almak için onu kıskandırması gerektiğini, namuslu kadına artık rağbetin kalmadığını, erkeklerin kötülerden hoşlandığını dile getirir. Ruhsar da kocasını kıskandırmak için bazı girişimlerde bulunur.[766] Burada bir kadın olan Makbule Hanım'ın, kızına verdiği öğütler ile kadına karşı kötü düşünceler beslediğini, hemcinslerinden kötü olanlara özendirerek kızının da hayatını kararttığını görürüz.

[762] Reşat Nuri Güntekin, *Acımak*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.105.
[763] Güntekin, **a.g.e.,** s.135.
[764] Güntekin, **a.g.e.,** s.136.
[765] Güntekin, **a.g.e.,** s.146-147.
[766] Güntekin, **a.g.e.,** s.135.

-Olumlu Anne Tipleri:

Miskinler Tekkesi romanda adı verilmese de komşu olan yaşlı kadının, gelini istemediği için oğlunun tuttuğu evde oğluyla gizlice görüştükleri anlatılır.[767] Bir anne, oğlunun iyiliği, mutluluğu için fedakârlık etmektedir. *Yeşil Gece* romanında da Hafız Rahim Efendi adında herkesin korktuğu, talebelerini cezalandıran ve onları döven sert mizaçlı biri vardır. Fakir ve yaşlı bir imamın oğlu da Hafız Rahmi Efendi'nin talebelerindendir. Yaşının küçük olmasına rağmen hafız olmuştur. Çocuk çok fazla çalışır fakat son zamanlarda sıhhati bozulur, sık sık bayılmaya burnundan kan gelmeye başlar. Küçük Hafız şerefine bir hafız cemiyeti kurulur. Bu toplantıda küçük hafız bayılır, burnundan kan gelir ve kısa bir süre sonra ölür. Bu ölümü çoğunluk emsalsiz kıymette görürken küçük hafızın annesi feryat ederek onu böyle zor şartlarda çalıştıran hafızı suçlar ve oğlunu öldürdüklerini onların katil olduklarını söyler.[768] Şahin Efendi bu feryattan sonra kadın konusunu düşünmeye başlar. Şahin Efendi dünyada tek kadın tanımıştır o da annesidir. Annesinin yoksulluk içinde çalıştığını çırpındığını gördükçe ona acır ve ona duyduğu hissin sevgi olduğundan emin olamaz. Medresede iken ucu yanık bir mektup gelince annesinin öldüğünü anlar fakat fazla da üzülmez. Birkaç gün sonra her zaman zevkle yaptığı işlerden zevk alamadığını fark edince asıl amacının annesine yardım etmek olduğunu, annesi olmayınca da içinde kocaman boşluk oluştuğunu hisseder.[769] Ona göre küçük hafızın annesi, tahsilce ve fikirce cenazedeki çoğu erkekten aşağı seviyede olmasına rağmen oradaki çoğu şüpheli ilimli kişilerden, bulanık akıllılardan daha kolay analığıyla hakikati bulmuştur.[770] Romanda küçük hafızın annesi, ölen oğlundan sonra ondan birkaç yaş küçük diğer oğlunu da Hafız Rahim'in mektebine vermek istediklerini görülür ama oğlu Bedir'i onlara vermek istemediği için kadın, Şahin Efendi'nin yanına gelip ona derdini anlatır. Şahin Efendi anneye, Bedri'nin hasta olduğunu söyleyip tanıdığı bir doktora da bunu onaylatacağını söyler.[771] Bedri'nin annesi çocuğu için mücadele ederken diğer kadınlarda ona katılır. Kadınlar ilk önce ona analığından dolayı acırken zamanla ona hak vermeye başlar ve eşleriyle kavgalara

[767] Reşat Nuri Güntekin, *Miskinler Tekkesi*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.97-98.
[768] Reşat Nuri Güntekin, *Yeşil Gece*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2013, s. 110-112.
[769] Güntekin, **a.g.e.,** s. 113
[770] Güntekin, **a.g.e.,** s.115.
[771] Güntekin, **a.g.e.,** s.129.

münakaşalara girişirler.[772] Böylelikle sadece anne olan değil tüm kadınların birlik içinde olduklarını görürüz. Küçük Hafız'ın annesi, evladını kaybetmenin üzüntüsüyle diğer evladı için mücadele etmiştir. Şahin Efendi, savaş sırasında çocukları için yaşayan kadınlardan sadece biri olan Komiser'in eşine yardıma gider. Oraya gittiğinde kadının iş aradığını, bir lokma ekmek için çamaşıra, temizliğe gitmeye razı olduğunu duyar. Kadının: *"Kana kana ağlasam açılacağım ama bu yumurcaklardan rahat yok. Ben ağzımı açınca onlar hep bir ağızdan bağırmaya başlıyorlar. Sokaktan duyacaklar, 'Babalarına ağlıyorlar' diye hepsini öldürecekler…"*[773] demesiyle kadının ne kadar zor durumda olduğunu, annenin fedakârlığını da görürüz.

Ateş Gecesi romanında Kemal Murat Bey, annesinin yanına ziyarete geldiğinden bahseder. Annesi oğlunu güneşten yanmış çehresiyle avcı elbisesi, tozlu dudakları ile görünce dayanamayıp ağlar. Kemal Murat Bey'in ağabeyleri asker ve evlidirler. Evin en küçüğü olduğu için annesi oğlunun durumuna üzülür. Annesi, yataklaktır. Doktor Selim Bey annesinde ciğer enfeksiyonu tespit ederken babasına da dikkat edilmesi gerektiğini söyler.[774] Kemal Murat Bey, annesi için Selim Bey ile daha doğrusu Sklavakiler ile tanıştıktan sonra isteksizlik içinde geçen ömrünün yerini, ümit ve hevesleri aldığını düşünür. Oğlunun koluna girer, uzun uzun dolaşırlar. Aynada oğlu ile kendisine bakan annesini görünce Kemal Murat Bey, gençliğinde bile böyle hareketler yapmamış olan annesine şaşırır.[775] Kemal Murat Bey'in on sene sonra annesini anlattığında kalbinde süreksiz, fakat şiddetli çocuk hevesleriyle güler, ağlar, yalvarır, entrikalar çevirmeye başlar. Valide Sultan unvanıyla abisiyle birlikte yaşadığını ifade der.[776] Kemal Murat Bey'in annesiyle olan ilişkisinin zamanla daha da arttığını ve ona karşı olan hislerinin yoğunlaştığını görürüz. Anne oğlunun halinin durumunu görünce üzülmüş ancak yanında kalarak ona manevî destek olmuş, kendi hastalığını da hafifletmiştir.

Kavak Yelleri romanında Andelip Hanım, terzilik yapıp İstanbul'dan getirdiği kıyafetleri, yiyecekleri satarak oğlunun okuyup eczacı olmasını sağlar. Bunun yanında oğlunun sevdiği kız olan Cemile'yle de evlendirir. Ancak belli zaman sonra

[772] Reşat Nuri Güntekin, *Yeşil Gece*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2013, s.133.
[773] Güntekin, **a.g.e.,** s.235.
[774] Reşat Nuri Güntekin, *Ateş Gecesi,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.87-88.
[775] Güntekin, **a.g.e.,** s.111.
[776] Güntekin, **a.g.e.,** s. 263.

romanda Cemile'nin kayınvalidesi Andelip Hanım ile arasının bozulduğu, onu evden kovduğu söylenirken Andelip Hanım'ın da insan içine çıkmaya yüzü olmadığı söylenerek Ankara'ya taşındığı ifade edilir.[777] Bu konuda Fethi Naci, o dönem kasabalı erkeklerin yapamadığını yapıp oğlunu okutmasını o dönem romanlarımızda ender rastlanan girişimci kadın tipi olduğunu da söyler.[778] Burada oğlu için gereken imkânları sağlayan, fedakârlık yapan bir anne görürüz.

Görüldüğü gibi romanlarda annelik olgusu, olumlu ve olumsuz yanları ile birlikte ele alınmıştır. Güntekin, kültürümüzde var olan "anne" imgesinden daha çok toplumun içerisinde gerçek hayatta yaşanan ve yaşanabilecek meseleleri romanlarında dile getirir. Bu durum onun "annelik" olgusuna karşı eleştirel bir duruştan çok gerçekçiliği ön plana aldığını göstermektedir. Dahası, romanlarda sadece "anne"nin varlığı değil, yokluğu da konu edilir. Annesi vefat etmiş roman kahramanlarının tutumu veyahut anneleri tarafından terk edilmiş çocukların sorunlarına da bu amaçla yer verilmiştir. Şüphesiz Güntekin, burada karakterin psikolojik çözümlemesini yapmak için onların hayatlarındaki "anne" etkisini satır aralarında da olsa yer vermektedir. Güntekin'e göre, anne toplumun en küçük birimi olan ailede çocuklar için en önemli hususudur. Kadın eğer anne ise diğer bütün toplumsal rolleri ikinci planda olup "çocuk" onun için başlıca unsur haline gelir. Genelde annelerin eksikliği olduğu zaman ortaya çıkan ve Tanzimat sonrası Batı kültüründen yararlanarak daha sık karşılaştığımız dadı, kalfa, sütnine gibi kişiler de romanda yer almaktadır.

3.2.2. Dadı/Kalfa/Sütnine/Bacı

Tanzimat dönemi romanlarından beri dadı/kalfa/sütnine tipler romanlarında yer almaktadır. Söz konusu tipler; çocukların yetiştirilmesinden, bakımından sorumlu olmuş, dışarıya çıktıkları zaman da onlara eşlik ederek kız çocuklarını her türlü durumdan ve bakışlardan korumuşlardır. Böylece çocuklar için bir nevi anne, abla gibi görülmüşler, çocuklara anne sıcaklığını ve şefkatini hissettirmişlerdir. Reşat Nuri Güntekin'in de romanlarında dadı, kalfa, sütnine ve bacının birey üzerindeki etkilerine dikkat çekilmektedir. Anlatılarda çocuklara bakıp anne gibi yardımcı olan

[777] Reşat Nuri Güntekin, *Kavak Yelleri,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.491.
[778] Fethi Naci, *Reşat Nuri'nin Romancılığı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011, s.196.

dadı, sütnine ve kalfalar varken sadece ev işlerinde yardımcı olan kalfalar da dikkat çekmektedir. Anne görevini gören çocukların bakımlarıyla, sağlıklarıyla ilgilenen dadı, kalfa ve sütninelere *Harabelerin Çiçeği, Çalıkuşu, Kızılcık Dalları, Damga*, *Son Sığınak, Akşam Güneşi*, *Kavak Yelleri* romanlarında rastlanır. Eve yardımcı olan kalfalar, bacılar ise *Miskinler Tekkesi, Değirmen, Gökyüzü, Kavak Yelleri* romanlarında karşımıza çıkmaktadır.

Harabelerin Çiçeği romanında Süleyman'ın sütninesi Ezineli bir kadın olan Ayşe Hanım Süleyman'a en çok yardımcı olanlardan biridir. Sütnine, Süleyman evden kaçtığı için işinden kovulur o sebeple de yangın sırasında bir akrabasında misafirliktedir. Olaydan sonra hemen konağa döner.[779] Süleyman'ın ailesi, sütnineye ihtiyaç kalmadığı için memleketine göndermek istese de Süleyman, buna karşı çıkarak engeller. Süleyman'ın kendisini yanında rahat hissettiği tek kişi sütninesidir. Sütninesi kazadan sonra da onu asla yalnız bırakmayıp annesi gibi yanında olmuştur.[780] Sütnine Süleyman'a her konuda destek olmaya devam eder. Ailesi Süleyman ile ilgilenmeyi bıraktığında onun ihtiyaçlarını hatırlatan, ihtiyaçların alınması için ısrar eden sütninedir.[781] Süleyman sütninesinin yaşadığına bile emin olmasa da yıllar sonra ziyaretine Kösedere'ye gitmek ister. Oraya vardığında sütninesinin yaşadığını fakat bunadığını pek konuşamadığını görür. Süleyman seslendiğinde sütnine hemen onu tanıyıp ona cevap verir ve yanına giderek onu öper.[782] Bir hafta yanında kalan Süleyman, sütninenin onu dinlediğini görür ve anılarını birer birer anlatır. Süleyman iyi bir ev bularak sütninesinin yanında kalır ve ona bakmaya başlar. Köyde herkesin kendisini yabancı olarak göreceğini düşünen Süleyman gayet kendi halinde insanlarla karşılaşır. Sonradan öğrenir ki sütninesi onun hikâyesini herkese anlatmıştır. O sebeple insanlar onu yadırgamamıştır.[783] Burada Süleyman'ın vefası ve sütninenin de onu sahiplendiği karşımıza çıkar. Sütninesinin de onu bir evladı gibi benimseyip onun hikâyesini anlatması da aralarındaki bağın sebebini ve gücünü gösterir.

[779] Reşat Nuri Güntekin, *Harabelerin Çiçeği,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017, s.40.
[780] Güntekin, **a.g.e.,** s.36.
[781] Güntekin, **a.g.e.,** s.40.
[782] Güntekin, **a.g.e.,** s.88.
[783] Güntekin, **a.g.e.,** s.89.

Daha sonra *Çalıkuşu* romanında da benzer durum karşımıza çıkar. Bu romanda Feride'nin dadısı, Fatma'dır. Arap bir kadın olan Fatma, ölen çocuğundan arta kalan sevgisini Feride'ye verir. İlk zamanlarda Feride'yi çöl çocuğu gibi büyüttüğü söylenir. Fatma dadının onu köyde su kenarına götürmesi sürekli doğayla iç içe büyütmesi gibi durumlar Feride de tabiata dair hisler uyandırır.[784] Kerbelâ'da Fatma dadısı evlenince Feride'nin bağırdığı ve açlık grevine girdiği söylenir.[785] Feride'nin dadısına bağlılığı dikkat çekmektedir. Küçük yaşta annesini kaybedince dadısı ile güzel bir bağ kuran Feride, onun evlenmesi ile üzüntüye boğulur. Romandaki bir diğer kalfa da Feride'nin annesi Güzide'nin dadısı Gülmisal Kalfa'dır. Feride evden kaçtığı zaman kimsenin aklına gelmeyecek bir yere gitmek ister ve burası sütninesinin Sahrayıcedit'teki evidir. Sütninesinin evine varan Feride, onlara bir yalan uydurarak o gece misafirleri olur. İstanbul'a giden Feride orada da Gülmisal Kalfa'nın evine gider. Gülmisal Kalfa onu gördüğünde ilk tanıyamaz fakat dikkatli bakınca ona Güzidem gelmiş diye sevinir. Gülmisal Kalfa Feride'ye annesine çok benzediğini, sesinin bile aynı olduğunu söyleyerek ağlar. Gülmisal Kalfa Güzidem diye ağlayınca Feride de dayanamayıp annem diye ağlamaya başlar. Kalfa ona annesi ile ilgili her şeyi anlatır. Feride de ona kendi hayatında olan biteni olduğu gibi anlatır. Gülmisal Kalfa ile ev işleri yapmaya başlayan Feride, normalde hep hazıra alıştığı için zorlanır. Feride artık yalnız yaşayacağı için tüm işleri, yemek yapmayı, sökük dikmeyi öğrenmek ister. Zerzevat ayıklarken bile yarısını kabuğuyla attığı için Gülmisal Kalfa'dan uyarı alır. Feride orada kaldığı müddet içinde dadıdan, ev işleri ile ilgili çoğu şeyi öğrenmiş olur. Kalfanın bu konuda ona sürekli destek olması ve onu sevmesi dikkat çeker. Böylece dadı ona, annelik yapar.

Bir diğer roman *Damga*'da ise İffet'i annesini, Kâmiyab Kalfa ismindeki ihtiyar Çerkes dadısı büyütür. Kadın, onu anne olarak bilir ve öyle sever. Konağın yukarı katındaki odada Kâmiyab Kalfa ile haşır neşir olur, bazen yemeklerini orada birlikte yerler.[786] Tıpkı annesi gibi İffet'in hayatında da Kâmiyab Kalfa'nın ayrı bir yeri vardır. Kâmiyab Kalfa'yı defnettikleri gün İffet ve ihtiyar laladan başka kimse gelmemiştir: *"Beynimin içinde her şey böyle bulanık ve müphemdi. Bu ihtiyar Çerkes*

[784] Reşat Nuri Güntekin, *Çalıkuşu*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.12.
[785] Güntekin, **a.g.e.,** s.13.
[786] Reşat Nuri Güntekin, *Damga*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.11.

dadının yüreğimde bu kadar boşluk bırakacağını bilememiştim."[787] diyen İffet için Kâmiyab Kalfa'nın yeri ayrıdır. *"Nihayet konağımızın yandığı gece Kamiyab Kalfa beni kucağında kaçırırken bu kapının dibinde dizleri üstüne düşmüştü"*[788]Kamiyab Kalfa en zor anlarında da onun yanında bulunmuştur. İffet'i büyüten ve ona analık eden kadındır. Kamiyap Kalfa İffet'e destek olmaya devam ederken onun yoldaşı olan Mahpeyker Kalfa da İffet'in yanındadır.[789] İffet, Mahpeyker Kalfa'nın oğlu Murat ile oynar ve onların yanında iken kendisini çok iyi hisseder.[790]

Son Sığınak romanında Süleyman Bey çocukluğunu hatırlar. Onu uyandırmaya çalışan dadısının orasını burası dürtüklediğini anımsar. Uyanmayınca onun yanına geçip vücudunun yarısını kollarının altına alarak kaldırmaya uğraşır. Dadının sıcaklığından mı uykunun ağırlığından mı bilemediği halde uykuya geri daldığını hatırlar. Ağabeyi ise dadıya, sesinin ninni söyler gibi olduğunu ondan uyanmadığını dile getirir.[791] Dadının burada merhametli olması ve sesinin ninni gibi rahatlatması dikkat çeker.

Kavak Yelleri romanında Hacı Ömer'in evinde kalan Şefika Aba, adında dul bir kadın vardır. Şefika Aba çocuklarını evlendirince akrabası Hacı Ömer'e sığınır. Hacı Ömer canı sıkıldığında karısına ve çocuklarına dâhil olmak üzere herkese bağırarak yedikleri yemek için bile laf eder. Bunu duyan Şefika Aba üzerine alınır ve yediği yemeği hak etmek için var gücüyle çırpınır. Hacı Ömer'in karısı ev ile ilgisini kestiği için tüm işler Şefika Aba'ya bakar.[792] Bunların yanında eve yardımcı olan kalfa ve bacılar da dikkat çeker.

*Miskinler Tekkesi'*nde etkili olan bir faktörde dadıdır. Mesrure'ye âşık olan roman kahramanı- ismi belirtilmemiştir- komşusunun kızına âşık olur. Kafasının olması gerekenden büyük olduğunu düşünen kahraman kızın kendini beğenmeyeceğine inanır. Bu sebeple dadısından yardım ister. Dadısı komşu evin dadısıyla anlaşarak konuşmaya başlar. Böylelikle roman kahramanı için bir umut doğar ama bu umut

[787] Reşat Nuri Güntekin, *Damga*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.39.
[788] Güntekin, **a.g.e.,** s.9.
[789] Güntekin, **a.g.e.,** s.11-12.
[790] Güntekin, **a.g.e.,** s.12.
[791] Reşat Nuri Güntekin, *Son Sığınak*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017, s.5.
[792] Reşat Nuri Güntekin, *Kavak Yelleri*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.30-31.

gerçekleşmez. Kız kahramanı beğenmez. *"Mesrure kalıyordu ki, bizim dadılar onunkilerle el ele verdikten sonra bu saf çocuğu kafese koymak da işten değildi."*[793] Dadıların burada etkin rol oynadıkları vurgulanır. Romanda kahramanın dilencilik oyununa herkes gibi Sudanlı Gülfidan dadı da kızar, eninde sonunda dilenci olacağını söyler. [794] Kahramanın komşu bacıları artık kahramanın evini silip süpürür, çamaşırlarını yıkar, yemeğini pişirirler.[795] Uzaktan birbirlerine seslendiklerinde, gülüştüklerinde, kavga ettiklerinde insan kendini bir Afrika köyünde gibi hisseder.[796] Mesule bacı onların arasında ince kelimeler kullanabilen adamakıllı muamele ve teşrifat bilen bir kadındır. Mesule bacının bir sevgili guçubeyi vardır. Gündüzleri onu komşulara emanet ederek şehirde gündeliğe gider, akşamları dolu torbasıyla döner ve onu yaşatmaya devam eder.[797] Bir gün kahraman Mesule bacının yerlerde kıvrandığını görünce sorar ve Guçubeyi'nin öldüğünü haber alır.[798] Bu olaydan sonra kahraman ile Mesule bacı birlikte yaşamaya başlarlar. Kahraman yanlarına aldıkları İsmail'i, kahramandan utandığını dile getirdiği için ve daha iyi imkânlarda okusun diye İstanbul'da yatılı bir mektebe yazdırmak ister. İsmail mektebe gitmeyi isterken, Mesule bacı ondan ayrılmak istemez. O sebeple de okulun yerini ve gideceği günü Mesule bacıdan saklarlar.[799] Mesule Bacı kendi çocuğu gibi sevip koruduğu İsmail'i yatılı mektebe göndermek istemez. Hatta İsmail gittiğinde yas tutar, kahramanla da tartışır.[800] Taşındıkları ilk zamanlarda kahraman, Mesule bacının gevezelik edip dilencilik yaptıklarını ya da memleketten kaçtıklarını söyler diye korkar. Fakat belli süre sonra Mesule bacının geldikleri yeri ve durumunu öyle güzel anlattığını görür ki kendini Sârayını terk eden hükümdar gibi hisseder.[801] Mesule bacı ile kahraman arasında bir dostluğu görmüş oluruz. Burada Mesule bacı evin kalfası gibidir.

Yine *Değirmen* romanında da yardımcı olan bir kalfa vardır. Hâmit Bey işi dolayısıyla giderken Nalan Kalfa da arkasından kova ile sokağa döker: "*Allah aşkına*

[793] Reşat Nuri Güntekin, *Miskinler Tekkesi*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.28.
[794] Güntekin, **a.g.e.,** s.8.
[795] Güntekin, **a.g.e.,** s.53.
[796] Güntekin, **a.g.e.,** s.55.
[797] Güntekin, **a.g.e.,** s.57.
[798] Güntekin, **a.g.e.,** s.60.
[799] Güntekin, **a.g.e.,** s.98.
[800] Güntekin, **a.g.e.,** s.147.
[801] Güntekin, **a.g.e.,** s.152.

kendine iyi bak, beni habersiz bırakma, çıldırırım!" diye yalvarır.[802] *Gökyüzü* romanında Gülşen Kalfa, kahramanın annesinin evlatlığıdır. Yaşı yetmişe yakın, hiç evlenmemiş bir kadındır. Gülşen kalfada da evlenmemiş kızlarda olduğu düşünülen tatsız bedbahtlık vardır. Boynu bükük, elleri bağrında üzerinden hiç çıkarmadığı yeşil entarisi ile evde sessizce gezer. [803] Evlerinde sessizlikten bunalan kahraman, Sevim'i evlatlık olarak alır. Sevim hastalandığında da Gülşen Kalfa ile ona birlikte bakarlar.[804] Kahramanın akrabası Pervin, Sevim'in halini görünce yardımcısı Âsude Bacı'yı yardıma göndermek istediğini söyler. Böylelikle evde Âsude Bacı da kalmaya başlar.[805] Âsude Bacı ile Gülşen Kalfa iki yaşıt kapı yoldaşıdır. Çocukken biri Kafkasya'dan öteki Sudan'dan çalınarak İstanbul'a çalışmaya getirilmiş iki kadındır. Kahramanın aileleri de bunları evlerine almıştır. Âsude Bacı otuz sene evvel Medine'ye gelin gitmiş fakat kocasının üzerine bir evlilik yapmasıyla İstanbul'a geri dönmüştür. Miras kavgası ile ikiye bölünen aileden Gülşen kalfa kahramanın ailesine, Âsude Bacı ise Pervinlere gider. Bu durum düşünüldüğünde Âsude Bacı ve Gülşen Kalfa'nın çok iyi anlaşması beklenir. Çünkü aynı şekilde ailelerinden koparılmış, başka eve satılmış ve aynı evde büyümüş iki kadındırlar. Fakat onlar hiç anlaşamazlar, sürekli kavga içindedirler. Gülşen kalfa yaratılıştan küskün ve bedbindir. Çok çalışkan ve fedakârdır. Ama yüzü gülmez, bir şeye alınırsa günlerce konuşmaz. En büyük sitemi *"Benim evim barkım mı var?"* cümlesinde saklıdır. Evlenmemiş olması onda büyük bir yara açmıştır. Tavırlarının yarısı yaratılışından, yarısı da evlenememiş olmasından geldiği düşünülür.[806] Buradaki isyanından bulunduğu eve kendisini ait hissetmediğini, aidiyet duygusuyla yaklaşamadığını bununda Tanzimat'tan bu yana eleştirilen kölelik durumu ile örtüştüğünü belirtmek gerekir. Yazar eve yardımcı olan bu kişiler ile kölelik konusunu da eleştirdiği söylenebilir. Âsude Bacı ise iki gözü görme engelli bir adamla evlenen fakat sırf iyi biri diye mutlu olacağını düşünen bir kadındır. Kocasının başka kadınla evlenmesini kabul edemeyerek ayrılmıştır. Bazı zamanlarda bu ayrılığından dolayı da pişmanlık duyar. Âsude Bacı ile Gülşen Kalfa birbirlerini ilk gördüklerinde kardeş diye sarılırlar fakat çok geçmeden Âsude Bacı'nın evde her şeye karışması ile araları bozulur.

[802] Reşat Nuri Güntekin*, Değirmen*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017, s.92.
[803] Reşat Nuri Güntekin, *Gökyüzü*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.34.
[804] Güntekin, **a.g.e.,** s.119.
[805] Güntekin, **a.g.e.,** s.151.
[806] Güntekin, **a.g.e.,** s.155-156.

Eve yardımda bulunan kalfalara diğer örnek de *Kızılcık Dalları* romanında geçer. Romanda maddi sıkıntı yaşayan Nadide Hanım, çalışan kadınlardan emektar Nevnihal Kalfa'yı, erkeklerden de çocukların lalası Tahir Ağa'yı evde bırakarak diğerlerini işten çıkarır. [807] Nevnihal Kalfa, Nadide Hanım ile hiç anlaşamaz. Kalfa, Nadide Hanım hasta iken konağı ele geçirir, her istediğini yapar. Paşaya da Nadide Hanım'ı kötüler. Nadide Hanım onu kovduracak diye de rahat edemez. Paşa ölünce de onu sokağa atmak uygun olmayacağı için evde kalmaya devam eder.[808] Bülent'in sütninesi hastalanınca yeni sütnine Florina muhacirlerinden Nefise adında bir kadın olur. Nefise'nin sütü çok olmasına rağmen, tembel, izansız bir kadındır. Nadide Hanım ilk görüşte durumu anlamasına rağmen başka birini kısa zamanda bulamayacağı için duruma ses çıkarmaz.[809] Karamusallı Sütnine adında konağın eski emektarlarından Ermeni asıllı bir kadın vardır. Birkaç senede bir gelir üç beş ay konakta kalır. Merhum Paşa, Karamusallı Süleyman'ın eşi olduğu için Karamusallı Sütnine asıl adıyla Makruhi Hanım'a değer verir. Ondan Gülsüm konusunda yardım ister. Karamusallı sütnine Gülsüm'e kardeşinin öldüğünü söylemeyi böylelikle de Gülsüm'ün bir yere gitmek istemeyeceğini anlatır. İlk başta bunu yapmak istemeyen Nadide Hanım, daha sonra bunu kabul eder.[810] Böylelikle Gülsüm kardeşinin öldüğünü ortaoyununda öğrenir sütnine ona kimseye söylememesi için yemin ettirir. Eğlence sırasında normalden daha az tepki vereceğini düşünen sütnine, Gülsüm'ün ağlamadığını fark eder.[811] Gülsüm bu haberden sonra günden güne sararıp solar. Bu haline üzülen Nadide Hanım, yaptığına üzülür. İsmail'in sağlığı Gülsüm'ü lalaya yaklaştırırken, ölümü de onu Nevnihal Kalfa adlı Çerkez kadına yaklaştırır. Nevnihal Kalfa'nın Gülsüm'e yüz vermesinin sebebi de onu hafiyelikte kullanmaktır.[812]

Kavak Yelleri romanında Doktor Sabri, Sabri'nin kızının mühendisle evli olduğunu ve Ankara'da yaşadığını oğlunun da Avrupa'da tahsilde olduğunu öğrenir. Kendisi ise konakta Arap bacı ile yalnız kalır. Arap bacı asık suratlı bir kadındır.[813] Arap

[807] Reşat Nuri Güntekin, *Kızılcık Dalları*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017, s.24.
[808] Güntekin, **a.g.e.,** s.91.
[809] Güntekin, **a.g.e.,** s.64.
[810] Güntekin, **a.g.e.,** s.83.
[811] Güntekin, **a.g.e.,** s.87.
[812] Güntekin, **a.g.e.,** s.94.
[813] Güntekin, **a.g.e.,** s.427.

bacı, Sabri'nin karısının hastanede yatacağını duyunca üzülüp ağlamaya başlasa da Doktor Sabri buna pek inanmaz. Misafir gittiği o akşam hem arkadaşı Sabri ile hem de Arap bacı ile kaynaşmışlardır. Sabri, sofraya yanlışlıkla bir şey döktüğünde korkması ve Arap bacının önemli olmadığını söylemesinden Doktor Sabri, evde Sabri'nin bir uşak hayatı geçirdiğini anlar. Kendisini mukayese eden Doktor Sabri, Celile o böyle bir şey yapsa sadece mahzun olacağını terbiyesizlik yapmayacağını hatırlar.[814] Arap bacının evinde kaldığı Sabri Bey'e karşı tavrı çok iddialıdır. Evin hanımı gibi davranır ve ona kızmaktan geri durmaz. Arap bacı o gece Sabri'ye dışarı çıkması için izin verir. Çünkü karısı onun geceleri dışarı çıkmasını istemediği için Arap bacıya tembihlemiştir. Sabri ve Doktor Sabri birlikte dışarı çıkarlar. Sabri bu fırsatı kaçırmak istemez ve Arap çalgısına eğlenmeye gider. Fakat saat geç olduğu için istedikleri gibi eğlenemezler.[815]

Kısaca romanlarda görevlerine göre değerlendirildiğinde dadı/kalfa/sütninenin daha çok annesi olmayan çocuklara annelik yapma işleviyle ön planda olduğu görülmektedir. Anneye ev işlerinde yardımcı olan kalfa ve bacılar ise, Güntekin'in romanlarında aile içerisinde etkin bir role sahiptir. Sütnineler ise bir tip olarak yaşlı bilge kadın rolüyle dile getirilmektedir. Bu kişiler dışında ailenin içerisinde bazen yardımcı olan destek veren bazen de yanlış tutum sergileyen yengeler de görülür.

3.2.3.Yenge

Romanlarda genellikle yengelik, yengeye karşı ailenin veya aile bireylerinin olumsuz/ kötü bakışı ile yengenin aileye veya aile bireylerine karşı olumsuz/ kötü bakışı "aile" kurumu çerçevesinde ele alınır. Fakat ağırlıklı olarak olumsuz tutum sergileyen yengeler görülmektedir. Bu durumun yanında kahramanlara destek olan, yanlarında bulunan yengeler de vardır. Ayrıca toplumda yenge tipine bakıldığında, kan bağının aranmadığı ve genellikle saygıyı belirtmek için "yenge" ifadesinin kullanıldığı ve bu ifadenin romanlara da bu şekilde yansıdığı görülmektedir.

[814] Reşat Nuri Güntekin, *Kavak Yelleri*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.433.
[815] Güntekin, **a.g.e.,** s.436-437.

-Olumsuz Tutum Sergileyen Yenge Tipi:

Olumsuz tutum sergileyen yengelere *Dudaktan Kalbe* romanı örnek verilebilir. Romanda, Lâmia Kenan'a âşık olur. Lâmia, Kenan'dan hamile kalınca onu Kütahya'ya başka bir akrabaların yanına yollamaya karar verirler. Lamia Kütahya'daki amcasının yanına gelir. Yengesi Huriye Hanım ve amcası Lamia'nın eve geldiği gün Lamia'yı hemen karşısına alıp nasihat etmeye başlarlar. Lamia'nın usulca onları dinlemesine rağmen Huriye Hanım kocasına, ileride koca bulacağımızı söylediğin vakit hoşuna gitti güldü diyerek içten içe kafasında tasarladığı senaryoyu söyler.[816] İlerleyen zamanda amcası Rıza Bey'in, Lamia'nın efendiliğini görmesiyle ona karşı güveni artar. Eşi Huriye Hanım ise bir türlü Lamia'ya güvenmez onun sinsi olabileceğini söyler. Sürekli çeşitli söylemlerle onu uyarır. *"Erkek misafir geldiği zaman eteğinin ucunu göstermeyecek ha… Senin adın dul… Olur ki akıllarına bir şey gelir." "Lâmia kızım misafirliğe gittiğimizde sen benim yanımda odada otur. Onların hepsi kız oğlan kız… Gülerler, oynarlar, türlü münasebetsizlik ederler… Sonra senin üzerine kalır… Ne kadar olsa senin adın büyük…"*[817] Huriye Hanım'ın bu uyarıları Lâmia'yı derinden üzer. Bu söylemlerden biz toplumun kadına bakış açısından yola çıkarak dul kadın algısını görmekteyiz. Ayrıca yengenin akrabasına karşı olumsuz tutumu da göze çarpmaktadır. Kötü niyetleriyle durumları yanlış yorumlamaya devam eder. Lâmia Mahmure'nin eşi Rasih'in ona karşı ilgisini söylemesi üzerine kendisine talip olan yaşlı Muhlis Efendi adında telgraf memuru ile evlenmeyi kabul ettiğini, yengesi Huriye Hanım'a söyler. Yengesi daha iyi kısmetlerin çıkabileceğini beklemesini söyler. Lamia ise benim gibi biçare kadın genç kocayı ne yapacak diyerek evlenmek istediğini dile getirir. Muhlis Efendi içinde onu bir baba gibi sevip çocuklarını kendi evladım gibi seveceğim der.[818] Lâmia kendisini rahatsız eden Rasih'ten kurtulmak için kendisinden yaşça büyük biriyle evlenmeyi kabul eder. Yengesi bu durumu duyunca onun çok yaşlı bir adamla evlenmesini doğru bulmaz. Ona acıdığını ve evlenmemesini söyler. Burada aslında kendisinin masumluğuna inanmayan yengenin bile haline üzülüp acıdığı görülür. İnsanların durumlara ve olaylara göre yumuşama gösterebileceğini, iyi niyetle yaklaşabileceğini de görmüş oluruz.

[816] Reşat Nuri Güntekin, *Dudaktan Kalbe,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.183.
[817] Güntekin, **a.g.e.,** s.189.
[818] Güntekin, **a.g.e.,** s.214.

Damga romanında İffet, hapishaneden çıktıktan sonra ağabeyi ile karşılaşır. Ağabeyinin ısrarı ile bir geceliğine onlarda kalır. Yengesi ona hiçbir şey olmamış gibi davransa da yatmak için odasına çekildikten bir müddet sonra yengesi tekrar odasına gelip oğlunun oyuncağını alacağını söyler. Ancak odadan aldığı şeyin oyuncak değil de bir inci gerdanlık olduğunu İffet, görür.[819] Burada yengesinin ona karşı güveninin olmadığını görürüz. İffet'in hırsızlık suçu ile hapse girmesi sonucunda yengesinin de onun hırsız olduğuna inandığı bu durum ile ortaya çıkar. Romanda İffet, bu duruma çok içerler. Abisinin yanından hasta olduğunu öğrendiği Fahriye yengenin, yanına gitmek için oradan ayrılır. İffet'in akrabaları içinde Hatice halasından sonra en sevdiği kişi Fahriye yenge adlı yaşlı bir akrabasıdır. Fahriye yenge İffet'i görünce çok sevinir, onu bırakmak istemez. İffet de kabul eder. O gece Fahriye yenge, İffet'ten aylıklarından kalan yüz elli lirayı bankaya yatırmasını ister. İffet, bunu damatlarına yaptırmasının daha uygun olacağını söylese de Fahriye yenge İffet'ten daha çok kimseye güvenmediğini söyler. İffet hırsızlıktan hapse girdiğini hatırlatsa da Fahriye yenge buna inanmadığını söyleyip ağlar. Aslında İffet, Fahriye yengenin bu olayı bilerek söylediğini ona güvendiğini belli etmeye çalıştığını anlar. Parayı alıp bankaya yatırır.[820] Burada abisinin eşi olan yengesinin ona daha yakın olup güvenmesi gerekirken Fahriye yengenin bu güveni İffet'i çok mutlu eder. Bu konuda Birol Emil, abisinin eşinin inci gerdanı alması ile Fahriye yengenin jesti arasındaki tezatın İffet'in akraba çevresi hakkında bilgi sahibi olmamız için yeterli olacağını ifade eder.[821] Benzer şekilde olumlu tutumlar sergileyen yengeler de romanlarda yer alır.

-Olumlu Tutum Sergileyen Yenge Tipi:

Miskinler Tekkesi romanında Hüsniye yenge vardır. Gün aşırı evlerine gidip gelen bu yenge, kahramana ud çalma konusunda ders vereceğini söyler. Kahramanın amacı Mesrure'yi ud çalarak etkilemektir.[822] *Gökyüzü* romanında kahramanın yanına bir gün akrabaları Hacı Yenge, Bedia Hanım adlı bir kadın, onun gelini ve torunuyla

[819] Reşat Nuri Güntekin, *Damga*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.92-93.
[820] Güntekin, **a.g.e.,** s.98-100.
[821] Birol Emil, *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Şahıs Dünyası I (Harabelerin Çiçeği'nden Gökyüzü'ne),* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, No: 3190, İstanbul, 1984, s.164.
[822] Reşat Nuri Güntekin, *Miskinler Tekkesi*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.21.

birlikte gelir. Hacı Yenge, kahraman daha otuzlu yaşlarında iken güzelliğiyle akrabalar arasında şöhret edinir. Hatta onun bir parça oynak olduğu da söylenir. Hacı yenge denmesinin sebebi bir akrabaları hacca gittiği sırada gördüğü Hacı Yenge'yi kocasından ayırarak Türkiye'ye getirir. O sebeple adı Hacı Yenge'dir. Diğer rivayet ise onu gece âleminde tanıyan Sürre Emini tövbe ettirip eşi yapar. Fakat Hacı Yenge'nin çok da rahat durmadığı yaramazlık yaptığı söylenir. Bunların hangisi doğru bilinmez. Zaten aile içindeki kadınlarda onun güzelliğini kıskanmayan yoktur. Erkeklere gelince Kahraman ve Harbiyeli akrabası Hacı Yenge'nin başkalarıyla seviştiğini hayal etmekten zevk duyarlar. Hacı Yenge Sevim'in hastalığında yardımcı olmuştur.[823] Bu romanda da yardımcı olan yengenin varlığını görürüz. Hacı Yenge farklı rivayetler olsa da kendini çevresine sevdirmiş, kahramana da yardım etmiştir.

Kavak Yelleri romanında bir gün Karabağlı Yenge ile Doktor Sabri konuşurlarken yengenin hayatını öğreniriz. Kadın küçükken memleketinden çıkıp ülke ülke dolaşarak en sonunda İstanbul'a gelir. Kocası Ziver Ağa bir konakta laladır. Fakat açıkgöz olduğundan Gülhane'ye gide gele tabur cerrahı olur. Ziver Ağa uzun boylu bir Arap'tır. Mesleğinde ilerler ve eşiyle ülke ülke gezer. Hacı Müslüm Bey ile tanışır dost olurlar. Ziver Ağa dostluklarına güvenerek Hicaz'dan kalkıp onların yanına geldiklerinde dilenci gibi giyindikleri de gözden kaçmaz. Onları eve yerleştirip maaş bağlatan Hacı Müslim Bey, onu mahkemeye mübaşir kaydettirir. Karabağlı Yenge ise kısa sürede açıkgözlülüğü ile kasabanın tanınmışları arasına girer. Hekim ilaçları ile kasabada tanınır. Genç kadınların kaynanalarıyla kocalarıyla aralarını bulur, çocuğu olmayanlara nasihat verir ve bir takım ilaçlar yazar. Evlenecek kızlarla evlatlıklarla neler konuştuğu da bilinmez. Bu gibi sebeplerle Karabağlı Yenge, mahallede yere göğe konmaz.[824] Hacı Müslim Bey ile de aralarında bir dostluk göze çarpar. Karabağlı Yenge ile Hacı Müslim Bey arasında farklı bir dostluk vardır. Bir mecliste tartışıp sonra kendi aralarında ciddi konuşabilen evlerindeki her işe yardımcı olan Karabağlı Yenge'dir. Doktor Sabri, Hacı Müslim Bey'in ikinci evlilik yapmamasının sebebi olarak Karabağlı Yenge ile kurduğu dostluğu görür. Doktor Sabri'nin evimin kilidi dediği Çopur Huriye'yi Karabağlı

[823] Reşat Nuri Güntekin, *Gökyüzü*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.197.
[824] Reşat Nuri Güntekin, *Kavak Yelleri*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.248-251.

Yenge yetiştirmiştir.[825] Bu romanda da olumlu olarak destek veren dost olabilen yengeye dikkat çekilir.

Görüldüğü gibi *Damga* romanında İffet'in yengesi Fahriye, *Kavak Yelleri'*nde Karabağlı Yenge, *Gökyüzü* romanında Hacı Yenge kahramana destek olan bir karakter rolünde iken, *Dudaktan Kalbe*'de Huriye Hanım, *Damga* romanında İffet'in abisinin eşi olumsuz davranışları ile görülen yengelerdendir. Ailelerin bazı durumlarda çocuklarına destek olduğu bazı durumlarda da destek olma amacıyla onların yanlış tutumlarını savunduğu ve bazen ailenin de yanlış davranışlarda bulunduğu görülmektedir. Bu durumların çocuklar üzerinde olumlu ve olumsuz değişimlere sebep olduğu da bilinir. Çocukların hayata karşı duruşları, tavırları bu değişimlerden etkilendiği gibi yine eğitim durumu, meslek seçimi konusunda da aile etkilidir. Öğretmenlik mesleği de toplumda önemli ve saygın meslekler arasındadır. *Çalıkuşu* romanında Feride, aile eksikliği ile Sör mektebine giderken *Acımak* romanında Zehra, babasının zoruyla yatılı okula gider.

3.2.4. Öğretmen

Öğretmenlik kadınlar için ön planda olan mesleklerden biridir. Bu durumu Ramazan Gülendam, öğretmenliğin kadının eğitim görmüşlüğünün simgesi olarak görüldüğünü dile getirir. Dünyada da kadın hareketlerinin ve çalışan kadın tiplerinin öncüsü daha çok kadın öğretmenler tarafından oluşur. Kadının bu mesleği seçmekteki sebebinin aile içerisinde çocuğuyla kurduğu bağdan, ona verdiği eğitimden kaynaklanabileceğini de ifade eder.[826] Güntekin'in romanlarında da öğretmen kadınlar yer almaktadır. Güntekin'in öğretmenleri konu alması ile ilgili Mehmet Kaplan, Güntekin'in sadece Türkçeyi çok iyi kullanmasından dolayı değil Türkiye'de okur-yazar kesimi temsil eden öğretmenlerin ve memurların hayat maceralarını anlatması yönünden de önemli olduğunu dile getirir. Güntekin de öğretmen olduğu için kendisinin de bizzat yaşadığı bu hayatı romanlarında da anlatmıştır. Bu durum okuyucu kitlesinin de aynı olması sebebiyle yazar okuyucu

[825] Reşat Nuri Güntekin, *Kavak Yelleri*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.253-254.
[826] Ramazan Gülendam, *Türk Romanında Kadın Kimliği*, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum, 2006, s.50.

arasındaki bağı güçlendirmiştir şeklinde açıklar.[827] Yine bu konuyu Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Çalıkuşu* romanındaki Feride'siyle Türk kızının ilk gerçek örneğini verdiğini dile getirerek nişanlısı tarafından hayal kırıklığı yaşadığında hastalanmamış, yataklara düşmemiş ya da nişanlısını geri kazanmak için bir takım dişi oyunlarına başvurmamıştır. İnsanlığı ve kadınlık gururu ne gerektiriyorsa onu yapmıştır. Eğitim alanının en çetin vazifelerinden birini alarak Anadolu'ya öğretmen olarak gitmiştir. *Çalıkuşu* çıkıncaya kadar Türk romanındaki aşk ve macera ya da melodram temaları varken Güntekin ile bu defter kapanmıştır.[828] şeklinde açıklar.

Çalıkuşu, Acımak, Kan Davası romanlarında kadın öğretmenler, kahraman olarak yer almaktadır. *Çalıkuşu*'nun Feride'si ve *Acımak* romanının Zehra'sı ana kahraman olarak romanlarda görülürken *Kan Davası* romanındaki Esma Güneyli'yi yan kahraman olarak görürüz. Reşat Nuri Güntekin'in romanlarındaki kadın öğretmenler birbirinden farklı şekilde romana yansısa da halkı bilinçlendirmek, faydalı olmak ve onlara gelişmelere ayak uydurma konusunda örnek olmak açısından aynı amaçlara sahiptirler. Güntekin'in amacı; eğitimi yaygınlaştırarak toplumun refah seviyesini yükseltmektir. Ancak bunu farklı karakterler ve farklı yönelimler ile yapmaktadır. Kahramanların, öğretmenliği seçme şekilleri, okudukları okullar, öğrencilere karşı tutumları farklılık göstermektedir. Bu konuda Olcay Önertoy, Feride ile Zehra arasındaki öğretmenliği de şöyle anlatır:

> *"Feride ile Zehra öğretmen olmaları sebebiyle ortaklık gösterirler. Ancak onların öğretmenliğe başlayışları değişiktir. Zehra öğretmen okulunda okumuş ve öğretmenliği meslek olarak seçmiştir. Feride'nin ise öğrenim yaparken böyle bir amacı yoktur. Okulunu bitirdikten sonra nişanlanıp evlenmeyi düşünen Feride, aldatıldığını öğrenince, ondan kaçmak için öğretmenlik yapmaya karar verir. Anadolu'ya gidişleri böylelikle farklılık gösterir. Feride'ninki bir kaçış, Zehra'nınki ise amaçlı bir gidiştir. Karakter olarak ise Feride, merhametli, acıma duygusu hâkim, şefkatlidir. Zehra ise anne ve babası ile beraber yaşasa da onların mutsuz bir evlilik yaşaması onda sert bir karakter oluşturur."*[829]

[827] Hilmi Yücebaş, *Bütün Cepheleriyle Reşat Nuri Güntekin*, Yeni Matbaa, İstanbul, 1957, s.210.
[828] Yücebaş, **a.g.e.,** s.124-125.
[829] Olcay Önertoy, *Reşat Nuri Güntekin*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1979, s.46.

Görüldüğü gibi farklılıklar olsa da öğretmenlerin roman içinde işlevleri de mühimdir. Feride, amacının öğretmenlik olmamasına rağmen kendisini öğretmenliğe adamış, öğrencilerini seven ve onlara örnek olan bir öğretmen olarak karşımıza çıkar. Zehra öğretmen ise, kendisini romanda örnek haline getirmesi ve okulunun bile kendi adıyla anılması ile tanınır. Sert mizacı ise aralarındaki farklardan biridir. Romanları geniş incelemek gerekirse ana kahraman olmasalar da romanlarda geçen öğretmenleri de anmak gerekir. Bu durum *Kan Davası* romanında görülür. Esma Güneyli, Aşağı Sazan'da öğretmenlik yapmaktadır. Romanda çocukların eğitimi ön plandadır. Esma Güneyli başlangıçta başmuallim, ebe, Ömer ile girdiği diyalogda on üç çocuktan oluşan çetenin yakalanması üzerine konuşulur. Ömer onların eğitim ile düzeleceğine olan inancını söylerken Esma Güneyli'nin *"kurdun oğlu akıbet kurt olur."*[830] demesi üzerine başmuallim de böyle olmaması gerektiğini mesleğin o zaman kıymeti kalmayacağını söyler. Esma Güneyli *"mal meydanda efendim, elinizden bir şey gelirse yapın, kötüleri adam etmek resimlerini yapmak gibi değildir efendim…"* [831] demesi üzerine Ömer'in öyleyse Yukarı Sazan'ı orman açar gibi yakıverelim, insanları çocuklarıyla beraber şeklinde verdiği karşılığı ve gösterdiği diğer örnekleri oradakileri şaşırtır.[832] Başka bir öğretmen olan Ömer ile Esma Güneyli arasında hem eğitim seferberliği hem de aralarında doğacak bir aşk anlatılmaktadır. Romanda Esma Güneyli başlangıçtan bu yana Ömer'den hoşlanırken romanın sonunda Ömer'in de Esma Güneyli'yle birlikte olmak istediğini anlarız. Esma Güneyli'nin daha sonra çocuklara yardım için uğraştığı, davalı olan iki köyü barıştırmaya çabaladığı görülür. İçindeki vatan sevgisi çocuklara okuduğu şiirlerle de görülen Esma Güneyli, zamanla idealleri uğruna savaşır.[833] Öğretmenlerin yardımsever olma durumu Esma Güneyli için de Feride için de söz konusudur. Öğrencilerine eşit davranma açısından Feride ve Zehra aynı yaklaşımdadırlar. Sadece Zehra'nın tavrı daha katı iken Feride'nin tavrı daha yumuşak ve sevecendir. *Çalıkuşu* romanında Feride'nin öğretmenlik serüvenine bakacak olursak Feride, Sör mektebinde on sene eğitim görür.[834] Feride, hayalindeki öğretmenliği şöyle ifade eder: *"Küçük bir mektebim olacak. Baştan başa çiçeklerle donatacağım. Çocuklarım, bir alay çocuğum olacak. Kendime, 'abla' dedirteceğim. Fakir*

[830] Reşat Nuri Güntekin, *Kan Davası*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017, s.121.
[831] Güntekin, **a.g.e.,** s.121.
[832] Güntekin, **a.g.e.,** s.121-122.
[833] Güntekin, **a.g.e.,** s.268-269.
[834] Reşat Nuri Güntekin, *Çalıkuşu*, İnkılap Yayınları, İstanbul, 2019, s.26.

olanlara, elimle siyah gömlekler dikeceğim"[835] Feride bu hayallerini gerçekleştirmek amacıyla Fransız mektebini bitirerek muallim olarak göreve başlar.[836] Romanda okul müdiresi olarak söylenen kişi Feride'nin tayin edilmesine rağmen eski öğretmeni savunması ile karşımıza çıkar.[837] Huriye Hanım, Feride ile aynı pozisyona görevlendirilmiş öğretmendir. Kara yüzlü, hırçın tavırlı ufak tefek bir kadındır.[838] Kendi yerine gelen Feride'yi duyunca feryat etmeye başlar. Ortalığı karıştırır. Hatta Feride için kim bilir bu görev için Nezarette kim bilir kaç kişiyle birlikte olduğunu söyleyecek kadar işi kötülüğe götürür.[839] Diğer öğretmenlerin çoğunun da sessiz kalması ona destek verdiğini gösterir. Olay esnasında kara gözlü bir kadının olaya müdahale ettiği ve herkese kızdığı görülür. Bahsi geçen kadın, özellikle Müdire'nin sessiz kalmasına tepki göstermiştir.[840] Daha sonra Feride bu kişinin savcının karısı olduğunu öğrenir.[841] Huriye Hanım ve Müdire Feride'yi kandırarak onun Zeyniler köyüne gitmesi konusunda ikna ederler. Hâlbuki Merkez Rüştiyesi Feride'nin kalmasını istemesine rağmen Feride'nin bu durumdan haberi olmadığı için Zeyniler köyüne gitmeyi kabul eder.[842] Burada aynı mesleğe sahip kişilerin kendi çıkarları uğruna yalan söyledikleri, iftira attıkları görülür. Feride ise tamamen iyi niyetiyle durumu idrak edememiştir. Mesleki durumları ve öğrenci ilişkileri söylenmeyen bu öğretmenlerin tutumlarındaki yanlışlık göze çarpar. Feride'nin yeni tayin edildiği Zeyniler'de tanıştığı öğretmen ise Hatice Hanım'dır. İri yapılı, kocaman yüzlü, yetmişli bir ihtiyar olan Hatice Hanım, köyün eski hocasıdır. Hem hocalık yapar hem de hademelik yapar.[843] Ertesi gün Feride, okulu görür ve okulun eski bir ahırdan dönüştürüldüğünü düşünür. Kız çocukları ile erkek çocukları farklı okullarda okur. Eğitimde eski sisteme göre okumuş bir öğretmen ile yeni mezun olmuş bir öğretmen arasındaki farklı bakış açısı, öğrenciye olan yaklaşımda da değişikliğe sebep olur. Öğrencilerin cinsiyete göre ayrımı dikkat çekicidir. Feride'nin bu konuya şaşırmasında ve bu durumu yadırgamasında, onun Anadolu'ya ve kültürüne yabancı oluşuyla ilgilidir. Nezihe ve Vasfiye adında iki öğretmen de Feride'nin yeni

[835] Reşat Nuri Güntekin, *Çalıkuşu*, İnkılap Yayınları, İstanbul, 2019, s.158.
[836] Güntekin, **a.g.e.,** s.172.
[837] Güntekin, **a.g.e.,** s.179.
[838] Güntekin, **a.g.e.,** s.181.
[839] Güntekin, **a.g.e.,** s.183.
[840] Güntekin, **a.g.e.,** s.183.
[841] Birol Emil, *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Şahıs Dünyası I (Harabelerin Çiçeği'nden Gökyüzü'ne),* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, No: 3190, İstanbul, 1984, s.112.
[842] Reşat Nuri Güntekin, *Çalıkuşu*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.204.
[843] Güntekin, **a.g.e.,** s.217.

okulundaki meslektaşlarıdır. Müdür muavini olan Şehnaze Hanım, Feride'ye İstanbullu olan bu iki öğretmenden uzak durması gerektiğini söyler.[844] Burada bazı öğretmenlerin özel hayatlarındaki durumdan dolayı tasvip edilmediği görülür. Feride'nin tayin olduğu Ç… de ise müdire onu uyarmak ister. Halk arasında güzelliğinin konuşulduğunu, en ufak süsün onda daha dikkat çekici durduğunu söyler. Müdire, mektebin cami gibi mukaddes bir yer olduğunu ancak artık Feride'yi görmek için mektebe de öğrencileri alma bahanesi ile babaların, abilerin geldiğini söyler. Bu durumda Feride'nin iyi bir insan olduğunu bildiği için onu korumak istediğini belirtir.[845] Bir önceki müdirenin daha çok kandırma yolu ile Feride'ye zarar verdiği görülürken burada yardımsever bir müdire karşımıza çıkar. Feride'nin öğretmen arkadaşlarından Nazmiye Hanım'dır. Feride, Nazmiye'ye güvenip daha önce de bahsedildiği gibi yanlış ortama girerek hata etmiştir. Müdirenin ona destek olduğu görülse de bu olay sonucunda da Feride, başka bir yere tayinini ister.[846] Nazmiye, burada toplumun beklediği örnek olan eğitimci yaklaşımından uzak daha çok kendi bireysel zevkleri için yaşayan bir birey olarak karşımıza çıkar. *Çalıkuşu* romanı farklı tipte öğretmenleri ortaya çıkarma anlamında da başarılıdır. Feride'nin örnek öğretmen oluşu ve diğer yaşıtlarından farklı olarak yaklaşımı dikkat çeker. Feride, okuyucular tarafından da çok sevilmiştir. Kendisi, başarısı ve ilkeleriyle genç kızlara örnek olmuştur.

Bir diğer roman *Acımak*'ta ise Zehra bir öğretmendir. Romanda Zehra Hanım, donuk esmer çehreli, irice burnu, çıkık elmacık kemikleri ve hafifçe çatık kaşları ile otuz yaşlarında ufak tefek bir kadın olarak anlatılır. Fakat kuvvetli bir irade sahibi olduğu da vurgulanır.[847] Birol Emil, Zehra'nın bu yıkılmaz duruşunun ardında bir baba lekesi, unutulmaz yaşanılanlar olduğunu söyler. Zehra, babasına karşı duyduğu nefret hissi ile kendi karakterini de ona göre oluşturmuştur.[848] Hayatındaki bu keskin duruşun sebebi buna bağlanmıştır. Zehra'nın çalıştığı okul, Zehra Hanım'ın mektebi olarak anılmaktadır. Zehra mezun olur olmaz kasabaya gelir, Anadolu'ya geldiği zamanlarda ilk başlarda ümitsizliğe düşse de Anadolu'yu kendine vatan, mektebini

[844] Reşat Nuri Güntekin, *Çalıkuşu*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.315.
[845] Güntekin, **a.g.e.,** s.378.
[846] Güntekin, **a.g.e.,** s.396.
[847] Reşat Nuri Güntekin, *Acımak*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.19.
[848] Birol Emil, *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Şahıs Dünyası I (Harabelerin Çiçeği'nden Gökyüzü'ne),* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, No: 3190, İstanbul, 1984, s.408.

aile ocağı olarak görür. Azimli çalışması sonucu erken yaşta başmuallim olan Zehra, kasabanın en sevilen hatırı sayılan insanıdır. Boya, tamir gibi işleri Zehra öğretmenin, kendi yaptığı görülür. Elinden her iş gelir. Hurafelerle mücadele ettiği, haksızlığa, yalana ve riyaya karşı durduğu bilinir. Zehra öğretmenin tek zaafının ise, acıma duygusunun olmamasıdır. Yahya Aydın, Güntekin'in Zehra'nın bireysel farklılıkları gözetmeyerek tek tip insan yetiştirme arzusunu eleştirdiğini söyler.[849] Zehra öğretmen görüldüğü gibi insani duygularını geri plana atmış, işiyle meşgul bu sebeple de genç yaşına rağmen başmuallim olabilmiş bir öğretmendir. Romanda Zehra Hanım'ı anlatan Tevfik Bey, onunla ilgili yaşadığı bazı olayları müfettişlere de anlatır. Zehra Hanım'ın üç öğrenciyi okula almadığını, öğrencileri görünce sebebini sorduğunda birinin annesine bakıp ev işleri yaptığı için geç kaldığını, diğerinin evlerinde saat olmadığı için kapalı havalarda vakti anlayamadığını, sonuncusunun ise giydiği nalınla okula gelmeyi istemesine rağmen potinlerinin ayağını sıktığını giyemediği için bu durumların yaşandığını öğrenir. Zehra Hanım çocukların bu durumlarından etkilenmez, herkesin olması gerektiği gibi ve olması gerektiği yerde bulunmasının önemini vurgular. Acıma duygusunu göstermez.[850] Bu durumu Şevket Toker, Güntekin'in öğretmenlere öğrencilerin dış görünüşleriyle yetinmemeleri gerektiği ve derinliği ile tanımanın önemli olduğunu öğütler gibi düşündüğünü açıklar.[851] Öğretmen toplumumuzda gerek yol gösterici olması bakımından gerekse eğitimin yaşatıcıları olarak büyük önem taşır. Güntekin, kendisi de öğretmen olduğu için bu mesleğin sorumluluğuna, bilincine sahip biri olarak anlatılarında öğretmenlerin aracılığıyla halkı bilinçlendirme yolunda adımlar atmıştır. Reşat Nuri Güntekin, öğretmenleri Anadolu'ya odaklanmasını sağlayarak Anadolu toplumunun da içinde bulunduğu durumu gözler önüne sermiştir.[852] Kasım Bilici'nin Özpolat'tan aktardığı gibi öğretmenlerin ilerlemenin ve çağdaşlaşmanın modeli olarak görülmesi ve bu öğretmenlerin de toplumda yobazlıktan ve hurafelerden uzaklaşmış öğretmen tipini temsil ederek din

[849] Yahya Aydın, *Reşat Nuri Güntekin'in Çalıkuşu Acımak Yeşil Gece ve Kan Davası Romanlarında Öğretmen Tipleri ve Toplumun Öğretmen Algılaması,* Atatürk Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2006.
[850] Reşat Nuri Güntekin, *Acımak*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.17.
[851] Şevket Toker, *Cumhuriyet Sonrası Türk Romanında Öğretmen ve Sorunları*, Ege Eğitim Dergisi,C.2, 2002, s.3.
[852] Kasım Bilici, *Erken Cumhuriyet Dönemi Roman Yazınına İlişkin Teorik Bir İnceleme*, Atatürk Üniversitesi, Atatürk Dergisi, IX, S.2, 2020, s.193.

adamlarının yerini alacak şekilde kurgulandığı da ifade edilir.[853] Bu bağlamda toplumda kabul görmesi beklenen öğretmenler, romanlarda sıkça yer alır. Biz tezimizin kapsamı gereği sadece kadın öğretmenleri ele aldık. Kadın öğretmenlerinin de gerek kabul görme gerekse mesleği icra konusunda sıkıntı yaşasalar da başarılı oldukları özellikle vurgulanır. Bu konuda Feride ve Zehra güzel örneklerdir. Feride mesleki zorlukları ve fiziki güzelliğinin varlığıyla sıkıntıları fazlasıyla yaşarken Zehra'nın mesleğinin başında başmuallim olması ve başarılı olması da vurgulanmaktadır. Her öğrenci de olduğu gibi her öğretmende de farklı zorluklar ve mücadeleler görülmektedir. Güntekin, bu mücadeleyi hem toplumu bilinçlendirmek adına hem de bireysel çaba adına vurgulayarak okuyucuya göstermiştir. Farklı zorluklar yaşayıp ekonomik özgürlüğünü eline alan, eğitim gören kadınlar olduğu gibi bu zorluklarla veya farklı nedenlerle hayattan istediklerini alamayan kadınlar da vardır. Güntekin'in romanlarında düşmüş kadın-hayat kadını-eğlence kadını olarak tabir ettiğimiz bu kadınları da görmekteyiz.

3.2.5.Hayat Kadını/ Düşmüş Kadın/ Eğlence Kadını

Aile hayatından, eğitimden mahrum olan kadınların bazen imkânsızlıklar bazen daha iyi olanaklara sahip olabilmek için bazen ise kişisel duygularına ket vuramadıkları için kötü yollara düşmüşler, toplum tarafından hor görülmüş, istenmemiş, hayat kadını-düşmüş kadın- eğlence kadını olarak nitelenmişlerdir. Güntekin, toplumdaki kadınların her durumunu gözler önüne sermeye çalışmıştır. Burada da toplum içerisinde hafifmeşrep olarak bilinen, ifade edilebilen kadınları görürüz.

Çalıkuşu romanında Feride'nin Nazmiye adlı mektep arkadaşı vardır. Nazmiye, onu kandırarak götürdüğü akşam yemeğinde içkili erkekli ortama sokarak Feride'nin baygınlık geçirmesine neden olur. Feride daha sonra Müdire Hanım'dan onun fena bir kız olduğunu, büyük memurların gece eğlencelerinde ut çaldığını, oynadığını, kibar hanımlara dalkavukluk ettiğini söyler.[854] Nazmiye romanda tam anlamıyla bir hayat kadını olmasa da erkeklerin gözünde düşmüş bir kadındır. Feride, öğrencisi

[853] A. Özbolat*, Bir Ulus Yaratmak; Erken Dönem*'den aktaran Kasım Bilici, *Erken Cumhuriyet Dönemi Roman Yazınına İlişkin Teorik Bir İnceleme*, Atatürk Üniversitesi, Atatürk Dergisi, IX, S.2, 2020, s.188.
[854] Reşat Nuri Güntekin, *Çalıkuşu*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.394.

Munise'nin hali vakti yerinde olmasına rağmen Munise'ye fazla bakılmadığını fark edince sebebini sorar. Hatice Hanım başkası olsa hiç bakmazdı diyerek kızın annesinin fena kadın olduğunu evli iken başka bir jandarma mülazımı ile kaçtığını söyler. Fakat zabitin onu bırakıp başka memlekete gittiğini, duyulunca da delikanlıların onu dağa kaldırdıklarını söyler.[855] Böylece romanda toplumun yanlışa düşmüş bir kadına olan yaklaşımı ve tavrı gözler önüne serilmiştir. Güntekin, Munise'nin annesini anlatırken düşmüş kadına karşı toplumun tavrını sadece milli sınırlar içinde ifade etse de *Harabelerin Çiçeği* romanında bu durumu evrensel boyutta olumsuz bulur.[856]

Harabelerin Çiçeği'nde Süleyman bir gün Avrupa'da iken sokakta bir kadın görür. Otuz beş kırk yaşlarında, solgun, sokağın kenarında titreyen kadının yanına gider ve yolunda ona eşlik eder. Kadın yolda hafif sendeleyince ona yemek ısmarlamak ister. Kadın da kabul eder. İlk başta Süleyman ona aşk niyetiyle yaklaşırken daha sonra merhamet dolu yaklaşmaya başlar. Kadın Süleyman'ın bakışlarını görünce ona, kendisini adi bir sefil olarak görüp görmediğini sorar. Süleyman, ona hürmet ettiğini, asıl namuslu bir kadını bu hale getirenlere kininin olduğunu dile getirir. Kadın ile konuştuğunda kadın o gecenin hayat kadını olarak dışarı çıktığı ilk gece olduğunu ve çocuğuna bakmak zorunda olduğu için bu duruma mecbur kaldığını söyler. Bunun üzerine Süleyman ve kadın ağlar. Süleyman bu durumu: *"İlk defa sokağın çirkefine düşen bedbaht gece kadını bana aşktan fazla bir şey, gözyaşlarının ve merhametin ulvî tesellisini vermişti."*[857] şeklinde yorumlar. Hayatın bir şekilde zorladığı kadınlara karşı merhamet duymayı ve empati yapmayı da bu romanda görürüz. Burada Hüseyin Çelik'in de ifade ettiği gibi düşmüş kadınların sadece milli sınırlar içinde olmadığının da örneğini görmüş oluruz. Kadınların kendilerini saklayan, olumsuzluklarını belli etmeyen kesimi de vardır.

Gizli El romanında yer alan eğlencelerin birinde Nezihe adlı bir kadın vardır. Bu kadın, utangaç, konuşkan olmayan, mahzun bir halde duran bir kadındır ve aralarından bulunan müteahhidin karısıdır. Adam karısını zorla eğlenceye sürükler

[855] Reşat Nuri Güntekin, *Çalıkuşu*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.241-242.
[856] Hüseyin Çelik, *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Sosyal Tenkit*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, s.212.
[857] Reşat Nuri Güntekin, *Harabelerin Çiçeği,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017, s.63-65.

hatta bu eğlencelere metreslerini de getirir. Gecelerin birinde müteahhidin keyfi çok yerindeyken metresini de alır oynamaya kalkar. Bu sırada karısına da seslenir onu da oynamaya davet eder. Karısı istemeyince mesele çıkarır. Bunun üzerine Şeref de kadınla sohbete başlar. Böylelikle ahbap olurlar. Şeref, onu boyasız mat çehresiyle ve hanım hanımcık tavırlarıyla diğer kadınlardan daha tehlikesiz görür. Nezihe de üstü kapalı kocasıyla ilgili şikâyetlerini Şeref'e anlatır. Bu konuşmalar sırasında Şeref kadına karşı bir arzu duymaya başlar ama Nezihe bunları anlamıyor gibi davranmaya devam eder. Böylelikle daha da cesur olan Şeref baş başa konuşmak istediğini söyleyince Nezihe ona yalnız olduğunu dile getirerek onu eve davet eder. Şeref şaşırarak onun göründüğünden daha duygusuz bir kadın olabileceğini düşünür. Daveti kabul edip giden Şeref, kapıyı hizmetçinin açacağını, sohbet edip gideceğini umut ederek kendisini kaçamak yapıyormuş gibi görmek istemediğini düşünür. Şeref, sohbet için gittiğini düşünse de Nezihe Hanım onu açık bir sabahlık ile karşılar: *"Münasebetsiz tuvaleti, ikide bir göğsü açılan sabahlığı adeta çıplak denecek bacaklarının türlerini tek tek gösterecek kadar şeffaf çorapları, saçlarının sımsıkı filesiyle sıcağı sıcağına yatağından çıkmış denilecek bir kadın… Fileden kurtulmuş ve havalanmış ince saç telleri yüzüme, dudaklarıma dokunuyor… Bu baştan ve artık iyice kapatmadığı göğüsten gelen koku…"*[858] Bu vaziyette ona yaklaşmaya çalışan evde içkileri bile hazırlamış halde onu bekleyen Nezihe Hanım, Şeref'in gördüğü gibi çok da masum olmadığını kanıtlar. Şeref, bu olaydan sonra daha çok Olga'lara ve Nezihe'lere denk geleceğini dile getirir.[859] Şeref bu durumu düşünürken kendisindeki değişikliği ilk reddettiği daha sonra ise makul düşüncelerle kabul ettiği işler gibi kaçakçılardan tiksinirken gümrük kanunu ile dışarıdan getirdiği antikaları kendisininmiş gibi göstermeye başladığı gibi Olga'lara ve Nezihe'lere de alışacağını söyler.[860]

Miskinler Tekkesi başlıklı romanda da bir kadının düşüşü anlatılmaktadır. Putperestlik ayini olduğu tahmin edilen Dana Bayramı'nda karşılaştığı İsmail'e bakmaya başlayan Mesule bacı, annesinin zamanla geceleri çok fazla arkadaşında kalmaya başladığını, süslendiğini fark ederek onu uyarır. Kadın ise kendisinin peşinde çok kişi olduğunu ama kendisinin onları istemediğini dile getirir. Bir hafta

[858] Reşat Nuri Güntekin, *Gizli El,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.146.
[859] Güntekin, **a.g.e.,** s.140-147.
[860] Güntekin, **a.g.e.,** s.147.

sonra da kadın, çocuğunu tamamen terk eder.[861] Burada kendi menfaatleri için anneliğinden vazgeçmiş düşmüş bir kadın görülür. Fizikî anlamda ön planda olan kadınlara bir diğer örnek de *Kavak Yelleri* romanında görülür. Sabri'nin kendisine ait olan Çömlekçioğlu Hanı'nda çoğu kiracısı, kadındır. Kadınlardan bazıları ona kirayı vermekte geciktiklerinde başka yollarla onu yumuşatmaya çalıştıkları görülür. Bazılarıyla odalarına gidip otururak darılıp barışırken bazılarıyla el şakası yaptığı da olur. Bazı kadınların kadınlıklarını kullanarak bir çeşit cazibe oyunları ya da sözlerle kendilerini kullandırdıkları da görülmektedir. Sabri de bu durumdan rahatsız değildir. Bu kadınların bahsedilen düşmüş kadınlardan olduğu da romanda satır aralarında verilir. Çünkü söz konusu kadınlar, o handa kalan ve bazen paraları olmayınca çeşitli yollarla ödeme yapabileceklerini söyleyen kadınlardır. Bu kadınların yaşadığı hayatın farklı bir hali olan metres olma durumunu ise *Yaprak Dökümü* romanında görürüz. Romanda Leyla, Necla'nın onun nişanlısı ile evlendikten sonra yaşadığı buhranı atlatınca bir avukatın metresi olur.[862] Bir kadının hayatının kurtuluşu olarak seçtiği yolun metres olmak olduğu da romanda dile getirilir. Bazı romanlarda yabancı kadınların da hayat kadını olduğu da görülür. Gayrimüslim olup bu durumda olan kadınlara, erkeklerin daha rahat yaklaştıkları karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu durum *Değirmen* romanında görülür. Bulgar Kızı ya da Kızanlıklı Naciye olarak bilinen kız da köyde dans etmesi ve erkeklerle yakınlaşmasıyla tanınır. Halil Hilmi Efendi, bülbül ötüşünden Bulgar kızının zillerini hatırlar.

> *"Onun çiftetelli esnasında bazı duruşlarına dikkat etmişti. Bu, büyük kuşların havaya kanatlarını gererek bir zaman kımıldamadan boşlukta dinlenmelerine benzeyen bir acayip duruştu. Bulgar kızı bu zamanlarda çıplak kollarını yana bırakarak ve uzaktan kendini çağıran bir ses dinliyor gibi gözlerini yumarak olduğu yerde hareketsiz kalıyordu."*[863]

Bir diğer roman olan *Ateş Gecesi*'nde de gayrimüslim kadınların rahat tavırları dikkat çeker. Romanda Stemula, *"Mahallenin en serbest ve şamatacı kızı olarak bilinir. Akşam piyasalarında erkeklerle açık şakalar yapar, bu yüzden biraz da fena gözle görülürdü."*[864] şeklinde tanıtılır. Aynı şekilde yorumlanan Eleniça, Mariyanti,

[861] Reşat Nuri Güntekin, *Miskinler Tekkesi*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.65.
[862] Reşat Nuri Güntekin, *Yaprak Dökümü*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.142.
[863] Reşat Nuri Güntekin, *Değirmen*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017, s.16.
[864] Reşat Nuri Güntekin, *Ateş Gecesi,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.45.

Rina gibi gayrimüslim diğer kızlar da görülmektedir. Bu kadınlar hayat kadını olmaktan ziyade düşmüş kadın olarak yer alırken romanlarda bunu maddi bir beklenti ile yapan hayat kadını da görülür.

Kavak Yelleri romanında Doktor Sabri romanda öğrenciyken gittiği bir gazinodan bahsederken oradaki ışıkların yanması ile kadınların elbiselerinin ve çehrelerinin parlamasının onu heyecanlandırdığından bahseder. Onların kendilerine ait olduklarını düşünüp onları sararıp kızaran meyvelere benzeterek o kadınların er geç kucaklarına düşeceklerini dile getirir.[865] Doktor Sabri Celile'den sonra evlenmemesini ahlaktan dolayı mı, meslek disiplini mi, halk efkârı korkusu mu bilemez. Hatta hepsinden biraz biraz pay olabileceğini düşünür. Fakat Doktor Sabri yeni bir hayat istediği konusunda nettir. Celile sağken bile aklından geçen birçok şeyleri yapma fırsatını kullanacaktır. Gece dışarı çıkmaya başlayan Doktor Sabri, sarhoş olduğu bir gece sokaklarda gördüğü güzel kadınların bir yerlerde saklanıp kaldırımlarda ayaklarını sürüyen biri görünce etrafa çıktığını düşünür. Sarı saçlı, açık renk mantolu, hamam bornozuna sarılmış gibi sarılan bir kadın dikkatini çeker. Kadın ile konuşmaya başlayan Doktor Sabri, yüzünü beğenmeyerek oradan uzaklaşır.[866] Yine bir gece iki narin kız ile karşılaşan Doktor Sabri, onlarla konuşmaya başlar. Doktor Sabri onların içki içme teklifini; yaşına daha uygun bir kadın beklediğini, onlara da genç erkeklerin gerektiğini söyleyerek ret eder. Kızlar ise genç erkeklerin parasız olduğunu söyler otele gitmeyi teklif ederek herkesle gitmediklerini kibar erkeklerle otele gidip onları eğlendirdiklerini söylerler. Yine de kabul etmeyen Doktor Sabri, onları daha çok tavuklar veya işçi kızları gibi görür. Kızların davetine olumsuz karşılık veren Doktor Sabri, daha sonra buna pişman olur. Ertesi gün başka bir eğlencede olsa da aklı bu iki kızda kalan Doktor Sabri, dayanamayarak aynı sokağa gider. Doktor Sabri, onların otele gitme teklifini kabul eder. Doktor Sabri, güzel eğlendiğini ama parasının bittiğini söyler. Kadının insan şekline girmiş hayatın ta kendisi olduğunu düşünerek oradan ayrılır.[867] Doktor Sabri, geceleri sokağa çıktığında vaktiyle sokakta gördüğü körpe mektep kızına benzeyeninden, balolarda dekoltesinden göğsünü ya da koltuğunu gördüğü olgun kayısılar gibi olan ya da olgun kadınlardan, hatta Hacı Ömer'in Esma'sı gibi dolgun

[865] Reşat Nuri Güntekin, *Kavak Yelleri*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.128.
[866] Güntekin, **a.g.e.,** s.341-342.
[867] Güntekin, **a.g.e.,** s.357-362.

ve kütür kütürüne kadar hangisini istersen bu kadınlardan daldan armut koparır gibi kolayca ulaşabileceğini söyler. Onun şansına ise ilkinde sokak feneri ışığında saçlarını beğenip çehresini beğenmediği kadın ya da otelde gördüğü yaşlı kokona çıkar. Bu sebeple Doktor Sabri artık eğlencelere katılmak istemez.[868] Burada hayat kadınlarının para için yaşlı erkekleri tercih etmesi, yaşlıların ahlaklarına laf etmesi ve bahsedilen kadınların bu hayatın nasıl seçtiğini anlatması hayat kadınlarının durumunu ve onlara olan bakış açısını ortaya koyar. Güntekin, bu insanların hayatı yaşayışlarında farklılıkların olmasını vurgularken özellikle erkeklerin ise romanların bir kısmında kendi menfaatlerine köle olduklarını bir kısmının ise bu durumdaki kadınlara yardımcı olduklarını anlatır.

Romanlardaki olumsuz bakış açısının yanında *Damga* romanında da olduğu gibi kahramanın hayat kadınına yardımcı olmak istediği durumlar da vardır. *Damga* romanında İffet, Aksaray'a eski konaklarını ziyaret etmek için gece karanlığında yoluna devam ederken bir kavga sesi duyar. Erkek kırk yaşlarındadır. *"Ne olacak tapon kaltağa eşek gibi kendimizi soydurduk."*[869] der. Nazmiye ben yapmadım diyerek kendini savunmaya çalışır. İffet olaya müdahale ederek yazık demesi üzerine olayı yaşayan erkek, böyle kadınları deliğe tıkamanın daha sevap olacağını söyleyerek kadının daha önce dükkânına gelip ona cilve yaptığını, dükkânın içindeki odada tek kaldığı bir vakit orada bulunan yüzüğü alıp kaçtığını anlatır.*"*[870] Bunun üzerine kadın "*Ben hırsız değilim!"* [871] der. İffet bu durumu görünce kadının iftiraya uğradığını düşünerek ona yardım etmek ister. Onu hem kendi hayatına benzetir hem de Rânâ gibi temiz bir ailenin kızı olabilir diye düşünür. Kadının verdiği zararı öder ve onu serbest bıraktırır. [872] Kadın, İffet'e teşekkür eder, onu takip ederken başka insanların da ona musallat olduğunu gören İffet, kadına yardım etmek ister. Tekrar yanına gidip nereye gittiğini, nerede kalacağını sorar. Kalacak yeri olmadığını öğrenince otele onunla gelmesini teklif eder. Kadının fütursuz konuşması İffet'i şaşırtır.[873] Kadınla yürümeye devam ederken kadın: *"Bu gece Beyoğlu'na gideceğimi bilseydim yeni çarşaflarımdan birini rugan iskarpinlerimi giyerdim … Fatih*

[868] Reşat Nuri Güntekin, *Kavak Yelleri*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.372.
[869] Reşat Nuri Güntekin, *Damga*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.157.
[870] Güntekin, **a.g.e.,** s.158.
[871] Güntekin, **a.g.e.,** s.158.
[872] Güntekin, **a.g.e.,** s.160.
[873] Güntekin, **a.g.e.,** s.161.

yakınlarında bizim eski bir hizmetçi vardı da onu görmeye gitmiştim. Ara sıra yiyecek içecek götürürdüm. Öteki beriki peşime takılmasın diye, oraya giderken böyle eski püskü giyinirim. Erkekler de adamı hiç rahat bırakmazlar ki… Azıcık şık gördüler mi baltayı asarlar… Bir randevu verip atlatıvermek işten değil ama…"[874] şeklinde konuşur. Otele birlikte girdiklerini gören otel sahibi Ligor Ağa, İffet'in yanında sokak kadınını görünce şaşırır. Otelde likör içerler, çalmak için ud ararlar ama bulamazlar. Sabah kalktığında İffet, kadını yanında bulamaz. Cüzdanın içinden birkaç lirasını da alınmıştır. Lipor Ağa'ya kadını sorduğunda: *"Ah Beyim, öyle tapon karı getirilir mi? ne mal olduğunu bir bakışta anladım amma… Hemen karakola haber versek ben de rezil olurdum otel de… Ne yapalım akacak kan damarda durmaz."*[875] diye cevap verir. Böylelikle İffet, Namide'yi yanlış tanıdığını da anlar. Bir erkeğin yardımcı olmak istediği kadının düşündüğü gibi olmadığı ortaya çıkar. Burada bahsedilen kadınların bu hayata alıştıklarını belli eden durumlar da belirtilir. Özellikle kadının olaydan sonra utanma, üzülme gibi duygular beslemeden rahatça konuşması vurgulanır.

Miskinler Tekkesi isimli romanda, fukara aile kızlarından bahsedilir. Bu kızlar günün birinde tecavüze uğrayıp terk edilirler. Kapatma veya sermaye olarak adlandırılan bir hayattan pek de şikâyetçi olmazlar. Yemediklerini yer, giymediklerini giyerler. Fakat bu sırada yoksul hayatlarını özlediklerini soğan ekmeğe de razı olduklarını dile getirerek dua ederler. Aslında bu duaları kabul olur. Fakat bu defa da eski hayatlarının süslerine, kıyafetlerine aldanırlar. Günün birinde tekrar evlerinden ayrılırlar.[876] Romanda fakir kızların başına gelen olaylara gönderme yapılıp zamanla onların da yaşadıkları değişimi kabullendikleri anlatılır. Süse, imkânlarına alışan kadınlar fakir hayatlarına dönseler bile eski düşmüş hayatlarını özleyerek geri döndükleri görülür.

Ateş Gecesi romanında belli bir süre sonra İstanbul'a dönen Kenan Murat Bey, meşhur kokotlardan biriyle beraber geçireceği geceyi düşünür. Bu kokot harp sırasında fakir memurun karısı iken birdenbire yıldızı döner, ilk harp zenginin daha sonra nazırın metresi olur. Bazı kibar meclislerinde yaptığı terbiyesizlikler

[874]Reşat Nuri Güntekin, *Damga*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.163.
[875] Güntekin, **a.g.e.,** s.172.
[876]Reşat Nuri Güntekin, *Miskinler Tekkesi*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.71.

alkışlanınca o da bu duruma devam eder.[877] Hayat kadını olma durumunu tercih etme sebebinin maddi durumunun düzelmesi ve bulunduğu duruma alışmak olarak belirtir. *Gökyüzü* başlıklı romanında kahramanın barda tanıştığı kadın, ondan şampanya ısmarlamasını ister. Kahraman kabul edince de garsona orada çalışan diğer kadınları göstererek onlara göster de çatlasınlar diye söyler. Kadının gösterdiği diğer kadınlar yaşça daha küçük oldukları için barda daha çok masaya davet edilen kadınlardandır. Ayrıca fazla konsomasyon almadığı için patronunun da hırpaladığını söyleyen kadın hayatını anlatır. Babasının felç olduğunu annesi ve üç kız kardeşinin olduğundan bahseder. Gece buradan eve yayan gittiğini babasının onu telefoncuda çalışıyor olarak bildiğini söyler.[878] Burada aslında kadının yine kendi hemcinsine yaptığı bir zorbalığı görüyoruz. Çalıştığı ortamda arkadaşları tarafından hor görülen bir kadın vardır. Hayat kadını olan bir kadının bu yolu seçme zorunluluğu anlatılırken çalıştığı yeri ailesinin bilgisinin olmaması da önemlidir. Bu durumda ailelerin, bu tarz yaşamı hoş karşılamayacağını gösterir.

Son Sığınak romanında Süleyman, Makbule ve diğer arkadaşları Yeni Türk Tiyatrosu adı altında birleşir ve bir sınav ile kendilerine yol arkadaşı bulmak isterler. Sınava giren birkaç adaydan sonra uzaktan gördükleri bir kadını çok beğenirler. Kız yakından daha da güzeldir. Kız, Baykuş adlı metinden ezberlediği bir kısımla rolünü yapar. Kızın güzelliği ve yeteneği onları etkiler. Fakat kızın vesikalı olduğunu duyarlar. Servet Bey kesinlikle onu alamayacaklarını söyler. Yanlarında bulunan gazeteci münekkid, şubelerdeki dosyalarına kadar anlatınca durum değişir. Kadın, onlar söylemeden durumu yüzlerinden fark edip çantasını alıp çıkar.[879] Yeteneğini ve dış güzelliğini beğenseler de vesikalı dedikleri durumda bulunduğu için onu tiyatroya almazlar. Hâlbuki aynı durumda olan, nice erkek halkın içinde rahatlıkla gezer. Bu da toplumda yer alan cinsiyet eşitsizliğidir.

Yeşil Gece romanında da bahsedilen kadınların erkekleri kandırmak için kullandıkları görülür. Şahin Bey'den bir öğrenci için yardım istemeye geldiğini söyleyen kadın ile yine Şahin Bey mektepte iken yardıma muhtaç olduğunu söyleyerek gelen kadının onu kandırmaya geldiği ortaya çıkar. Bu iki kadının da romanda hayat kadını olduğu

[877] Reşat Nuri Güntekin, *Ateş Gecesi,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.258-259.
[878] Reşat Nuri Güntekin, *Gökyüzü*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s. 189-190.
[879] Reşat Nuri Güntekin, *Son Sığınak*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017, s.60.

söylenir. Hatta Afif Hoca, mektebe gelen kadına kızarak hakaret eder.[880] Burada da erkeklerin hırsları ve kavgaları uğruna, kadınları bazı durumlarda kullandıkları kadınların da buna izin verdiği görülür. Burada açıkça, bahsedilen kadınların hayat kadını olduğu söylenir.

Kan Davası romanında Kemal Murat Bey ve arkadaşları bir gazinoya giderler. Buradaki kadını tanıyan Kemal Murat Bey, masalarına davet eder. Arkadaşları Ferhat'a takılarak onun kadına âşık olduğunu söyler. Kadın da şakanın farkındadır ve sürdürür. Ferhat ise bu durumda çok utanır.[881] Ferhat romanda kadın konusunda en çekingen kişilerden biridir. Genellikle de onunla âşık olma, kadınları beğenme yönlerinden şakalaşırlar. Kemal Murat Bey ise gazinodaki kadınla gayet açık bir şekilde konuşabilmektedir. Kadının nezle olduğunu öğrenmesine rağmen ona takılmak için hamama gittiği yönünde ifadeler kullanır. Daha sonra da hamamda onun vücuduyla ilgili, keselenmesiyle ilgili cümleler kurarak kadını fiziki anlamda ön planda gösterir. Aslında burada kadın tam bir cinsel obje konumundadır.[882] Düşmüş kadın olarak adlandırabileceğimiz bu kadın gazinoda çalışan, fizikî özellikleri ön plana alınmış bir kadındır.

Görüldüğü gibi bu toplumsal sınıf farkının ya da toplumsal etiketlemenin kadınlar üzerinde yoğunlaştığı romanlarda dile getirilir. Hayat kadını ya da düşmüş kadın olarak adlandırılan bu kadınların bazen çaresizlikten bazen kendi tercihlerinden bazen imkânsızlıklardan bu yolu seçtikleri görülür. Erkeklerin yaşadığı cinsel bir yaklaşım ya da eşini aldatma gibi durumları toplum tarafından büyük bir tepki ile karşılanmaz iken aynı durumda olan kadınlara karşı tutum daha sert ve kuralcıdır. Romanda düşmüş kadınlar için "Olga'lar" ifadesi sıklıkla kullanılır. Gayrimüslim çoğunlukta olduğu belirtilen bu kadınların ortak söylemi gibidir. Kadınlara erkekler tarafından yaklaşımın da olumlu ve olumsuz tutum şeklinde sunan Güntekin, toplumun bir gerçeği olan bu durumun, zorunluluk veya tercih olarak değişebildiğini de romanlarında göstermeye çalışmıştır. Ona göre salt zorunlu olarak düşürülmüş kadın olmayacağı gibi salt olumsuz yaklaşan erkek de yoktur. Bu durumların kişilere, toplumlara ve olaylara göre değişiklik gösterdiği aşikârdır. Romanların genelinde

[880] Reşat Nuri Güntekin, *Yeşil Gece*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2013, s.151-157.
[881] Reşat Nuri Güntekin, *Kan Davası*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017, s.50.
[882] Güntekin, **a.g.e.,** s.49.

Güntekin, taraf olmaktan ziyade görüneni yansıtan olmayı tercih etmiştir. Reşat Nuri Güntekin'in romanlarında bahsedilen tipleri incelediğimizde romanlarda anne tipinin varlığı yadsınamayacak kadar fazladır. Annelerin fedakâr olması, çocuklarıyla ilgilenmesi, aile huzurunu düşünmesi, evi çekip çevirmesi, çocukların menfaatlerini ön planda tutması ideal anne olarak yorumlanır. Aynı zamanda olumsuz tutum gösteren çocuklarını terk eden, çocuklarına bakmayan, bunların yanında çocuklarına iyilik yaptığını sanarak her türlü hareketine göz yuman anneler de gösterilir. Annenin sadece aile içindeki olumlu olumsuz durumları değil çocukları üzerinde bıraktığı etki, onların hayatlarındaki önemi de dile getirilir. Annesiz kalan çocukların ileride eşlerinden, çevrelerinden bekledikleri ilgi ve sevgiden daha fazla olduğu, terk edilen çocukların ileride tanıştığı kadınlarda ya da eşlerinde güven problemi yaşadığı ve sevgi eksikliği hissettiği, aynı zamanda çocuklarına yanlış tutum sergileyen annelerin de onların hayatlarındaki yanlış kararlarda ve olumsuz durumlardaki rolü romanlarda görülmektedir. Bu doğrultuda annelerin yokluğu ile ortaya çıkan dadı, kalfa, sütnine gibi kişilerin de romanlarda yer alır. Bu kadınların ise yine romanlardaki rolü destek veren ve yardımcı olan konum olmakla birlikte kimi romanlarda anne rolünü de üstlendikleri görülür. Dadı, kalfa, sütnine, bacı rolündeki kadınlar genellikle romanlarda olumlu yönleri ile yer alırlar. Güntekin'in romanlarında kadın öğretmenler yer alır ve onların üzerinden yazar kadınların çalışma hayatında yer almasının önemini vurgular. Öğretmenliğin yol göstericiliğini de kullanan Güntekin, diğer kadınlara da bu yolu açmak ister. Öğretmenlik toplumda kadınlar için uygun meslekler arasında yer aldığı düşünüldüğünden çalışma hayatına girmek isteyen kadının tercih ettiği ilk mesleklerdendir. Türk toplumundaki aile yapısında aile bireylerinin birbirine yakınlığını bilen Güntekin, yenge faktörünü de romanlarında ele almıştır. Eserlerinde yazar iyi yönde etki eden ve kötü yönde etki eden yengeleri de anlatır. Tüm bunlardan eğitimden ve aile yaşamından uzak kalmış veya ailesinin kendisine gereken ilgiyi gösteremediği için mecburi durum ile kötü durumlara düşmüş kadınlar olduğu gibi bunu kendi isteği ile yapan bundan mutluluk duyan kadınları da Güntekin, anlatmıştır. Genel itibariyle bu bölümde de Güntekin'in gerçekçiliğini, gözlemciliği ile birleştirdiğini görürüz. Kadınların romanlarda kendi hemcinslerine yaklaşımları aynı zamanda erkeklerin de kadınlara bakış açısı dikkat çekmektedir.

3.3. Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Kadınlara Bakış Açısı

3.3.1. Kadının Kadına Bakışı

Reşat Nuri Güntekin'in romanları incelendiğinde genel itibariyle kadınların kadına bakışının olumsuz bir tutumla ele aldığı söylenebilir. Bu olumsuzluklar genel itibariyle, kadınların birbirini kıskanması veya eşlerini başka bir kadından kıskanmaları, Anadolu veya İstanbul merkezinde toplumsal yaşayış ve kadının varlığı üzerinden mukayese, kadının herhangi bir yükselişinde onu çekememe, ne olursa olsun kendini beğenme ve kendi iyiliğini düşünüp hemcinsini zor duruma sokma gibi durumlarla karşımıza çıkmaktadır. Cumhuriyet ile birlikte kadına verilen değerin artması, kadının toplum ve çalışma hayatında etkin rol oynaması, kadın eğitimi üzerinde daha fazla durulması vb. durumlar düşünüldüğünde kadının toplumdaki yerinin kati surette değişeceği daha etkin, daha ön planda kadın profili çizileceği düşüncesini barındıran okuyucu Reşat Nuri Güntekin'in romanlarında kısmen bu beklentisini karşılar. Güntekin'in eserlerinde kadının ya da erkeğin mutlak iyi yönlerinden değil; değişen ve gelişen yahut topluma ayak uydurmakta zorlanan, yanlış anlaşılan sistem içerisinde arada kalmış, vasıflarını ve duruşunu tam anlamıyla ortaya koyamayan insanları da anlatması önemlidir. Bunların içinde kadınların birbirlerine karşı tutumları da en az hayat kadar acımasız ve keskindir. Reşat Nuri Güntekin'in 19 romanında yer alan kadın kahramanların kadınlara bakışı şu başlıklar altında incelenecektir: kadınlar arası dayanışma ve işbirlikçi bakış açısı, eğitimli kadınların ummî kadına bakışa, kadınlar arası kıskanç bakış açısı ve çekememezlik durumu, hemcinslerini kullanan/haksızlık yapan kadınların bakışı, kadının hemcinslerine ön yargılarla bakışı.

3.3.1.1. Kadınlar Arası Dayanışma ve İşbirlikçi Bakış Açısı

Türk toplumunda sıkça dile getirilen dayanışma ve yardımlaşma duygusu Güntekin'in romanlarında da yerini almıştır. Romanlarda akrabalar ya da arkadaşlar arası dayanışmanın ve yakınlığın ön planda olduğu görülmektedir. Bu kimi zaman ortak bir amaç uğruna kimi zaman ise kahramanın hatırına yapılan bir durum olarak gerçekleşmektedir.

Eski Hastalık romanının başında Züleyha yaşadığı bir kazadan dolayı hastaneye gider. Kazadan büyük bir yara almayan Züleyha hastanede yattığından beri kimse ile görüşmez, doktorlara cevap vermez. Züleyha hastaneye yattığında ona yardımcı olmaya çalışan ve roman okumayı çok sevdiği anlaşılan bir hemşire olan Şvester Magda, gizleyemediği merak ile Züleyha'dan yaşadıklarını öğrenmek ister. Yusuf'un hastaneye geldiğini öğrendiğinde de hemşire ona zaman kazanması için yardım eder.[883] Burada Şvester Magda'nın merak duygusuyla yaklaştığı ve Züleyha'ya yardımcı olduğu görülür. Burada bir hemşirenin yardımı görülürken *Akşam Güneşi* romanında Jülide'ye kendisiyle aynı evde yaşayan evlatlık olan Ayşe, çoğu konuda yardımcı olur.

Akşam Güneşi romanında Jülide ile evin evlatlığı olarak bilinen Ayşe arasında sıkı bir dostluk kurulmuştur. Ayşe Anadolu içinde yetişmiş, saygılı ve temiz bir genç kızdır. Jülide ise kolejde okumuş, müziği seven, dans eden bir genç kız olarak romanda yer alır. Jülide ilk zamanlarda Ayşe'ye hizmetçi muamelesi yapsa da sonraları onu kardeşi gibi görür.[884] Yetişme tarzı, düşünce dünyası gibi karakter açısından farklı olsalar da birbirlerini seven ve kollayan iki kadın olarak romanda yer alırlar. Özellikle Jülide'nin annesinden kalan yüzüğü Ayşe'ye vermesi, kendi ile ilgili çok önemli olan bir mektubu Ayşe'ye emanet etmesi ve Ayşe'nin de onu koruyup kollaması romanda kadın dayanışması açısından dikkat çekmektedir.[885] Jülide ile Ayşe arasındaki kardeşlik ve dostluk ile birlikte iki kadının birbirini desteklediği de ortaya konulur. Jülide, Ayşe'nin evlatlık olduğu eve gelse de onlar arasında bir kıskançlık ya da kötülük görünmez. İlk başlarda Jülide uygunsuz tavırlar sergilese de bu durum uzun sürmediği için roman boyunca sırt sırta vermiş iki kadın profili çizilir. Romanın başka bir bölümünde Nazmi Bey ile Jülide arasında, Jülide'nin Burhan Bey'e gizli mektup göndermesinden doğan bir tartışma yaşanır. Şükran, mektupları Nazmi'nin önüne atan Jülide'ye kızarak, eniştenin bir baba sayıldığını, onu koruduğunu, annesi vefat ettiğinde ona baktığını ve aralarındaki eski dostluğun mükâfatının bu olmaması gerektiğini söyler.[886] Onun için anne gibi olan

[883] Reşat Nuri Güntekin, *Eski Hastalık*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.10-11.
[884] Reşat Nuri Güntekin, *Akşam Güneşi*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2015, s.189.
[885] Güntekin, **a.g.e.,** s. 369.
[886] Güntekin, **a.g.e.,** s.207.

Şükran burada hatalı bulduğu yeğenine kızarak onu uyarmak ve doğru yola yönlendirmek ister. Jülide ise teyzesine vefa borcu duyarak yoğun bir sevgi gösterir ve teyzesine karşı çok ilgili davranır.[887] Ayrıca Jülide içten içe eniştesinden hoşlandığı için duyduğu vicdan azabını teyzesine daha da yakın davranarak gidermeye çalışır. Şükran ise ilk zamanlarda Jülide'nin kendisine yabancı durduğunu ama zamanla onunla aralarında çok güzel bir bağ oluştuğunu, İstanbul'da iken Şükran'ın dizlerine yatıp ara sıra sebepsiz ağladığını ve ona olan sevgisini anlattığını dile getirir.[888] Şükran bir teyze olarak Jülide'ye sahip çıkmaya çalışır, özellikle akraba kadınlar arasında oluşan dayanışma da olaylar arasındaki geçişlerde belirtilir. Ayşe'nin düğün günü, köydeki kızlar, Âşık İsmail'in etrafına toplanırlar. Kızlar Jülide'yi zorlayarak kendi adına mani istetirler.[889] Âşık İsmail şu maniyi söylediğinde Jülide oradan koşarak uzaklaşır:

"Yer beni, yer beni
Yüreğime bir kurt düştü
Gece gündüz yer beni
Ben bu dertten ölürsem
Kabul etmez yer beni"[890]

Ayşe'nin düğününde intihara teşebbüs eden Jülide, eniştesine verilmek üzere Ayşe'ye bir mektup bırakır. Ayşe, Jülide ölmese bile babası olarak gördüğü Nazmi'ye mektubu verir. Mektupta Jülide kendisinin kötü bir insan olduğunu, enişte dediği kişiye âşık olduğu yazmıştır. Başlangıçtan bu yana duygularındaki değişimi anlatarak özellikle Şükran ablam dediği teyzesinin zevcini sevmenin ve enişte dediği hatta baba dediği birine âşık olmanın ölümü düşünmesi için yeterli sebep olduğunu söyler.[891] Ayşe bu durumda toplumun Jülide'ye karşı nasıl yaklaşacağını bilse de onu yargılamadan ve olanları belli etmeden düğün boyunca ona destek olur, sırrını saklamasında yardım eder.

[887] Reşat Nuri Güntekin, *Akşam Güneşi*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2015, s.289.
[888] Güntekin, **a.g.e.,** s.333.
[889] Güntekin, **a.g.e.,** s.359.
[890] Güntekin, **a.g.e.,** s.360.
[891] Güntekin, **a.g.e.,** s.372-378.

Bir Kadın Düşmanı romanında ise Sâra'nın almak istediği intikam için yardım edilip destek verildiği görülür. Romanda Sâra, Homongolos'un kadınlardan uzak durduğunu ve düşman olarak gördüğünü öğrenince ondan intikam almak ister. Onu kendine âşık etmek için Handan'dan yardım ister.[892] Sâra'nın kadınlar adına alacağını söylediği intikam aslında bencilce bir tutumla kendi güzelliğinden Homongolos'un etkilenmediğine şaşırması nedeniyledir. Hatta Sâra, Behire adlı küçük bir kızı kendine hafiye olarak kullanarak Homongolos'un nereye gittiğini ve ne yaptığını sürekli haber verir, onların bu oyununa katılarak Homongolos'u kandırmaya çalışır.[893] Bu plan dâhilinde Vesime'nin düğününde yaptığı bir kura ile Homongolos ile aynı masaya otururlar. Bu esnada yan masadan bir kadının boğuk ve hıçkırıklar içinde sesi duyulduğunda Sâra, bu ağlayışı ilk iltifatını alan kadın sesine benzeterek duygulanır. Gözlerinden bir iki damla yaş akar. Homongolos bunu fark edince Sâra kızın güzel şeyler duyduğu için ağladığını bu durumdan kendisinin etkilendiğini söyler.[894] Burada Sâra'nın her kadın gibi iltifat beklediği hatta hem cinsini bir nevi kıskandığı gösterilir. Ön planda olmak, iltifat almak ve güzelliği ile anılmak onun en güzel hayalidir. Bunu gerçekleştirmek için ise diğer kadınların yardımına ihtiyaç duyar.

Yaprak Dökümü romanında ise dayanışmanın farklı bir biçimi yer almaktadır. Abdülvehhap ile evlenip Suriye'ye giden Necla, adamın kendisinden başka da eşleri ve hatta çocuklarının olduğunu öğrenince çocuklara bakmak, ev işi yapmak gibi sorumluluklar da üzerine yüklenince daha fazla dayanamayıp babasına bir mektup yazar. Bu mektupta *"Bir yolunu bulursam her şeyi tekmeleyerek İstanbul'a kaçacağım. Senin bir lokma ekmeğine razıyım"*[895] diyerek babasından yardım ister. Bu mektubu okuyan Leyla ise kardeşine acır ve onu kurtarmak ister.[896] Ne olursa olsun Leyla ve Necla iki kız kardeş olarak birbirlerine olan kinlerini unutmaya çalışıp destek olurlar. Necla'nın pişmanlığı ve babasına olan söylemi de dikkat çekicidir.

[892] Reşat Nuri Güntekin, *Bir Kadın Düşmanı*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.73.
[893] Güntekin, **a.g.e.,** s.98-99.
[894] Güntekin, **a.g.e.,** s.134.
[895] Reşat Nuri Güntekin, *Yaprak Dökümü*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.138.
[896] Güntekin, **a.g.e.,** s.138.

Son Sığınak romanında her ne kadar yakinen tanınmasa da bir kadının başka bir kadına ekonomik hayat içerisinde yardım ettiği görülür. Romanda Melek ve Masume'nin tiyatro imtihanlarını kazanmasında Dürdane'nin etkisi fazladır. Dürdane onların öksüz iki kız olduklarını ahlâklarının çok düzgün olduğunu dile getirerek Halkevinde de sahneye çıktıkları için sahneye yabancı olmadıklarını söyler. Yine Dürdane'ye göre ne olduğu belli olmayan kızları almaktansa onları tiyatroya almak daha iyidir.[897] Kendi tanıdığı kızlara yardımcı olan Dürdane burada kadın dayanışmasına da örnek teşkil etmektedir. Ayrıca diğer kızları tanımadığı için de onları ötekileştirdiği görülür.

Çalıkuşu romanında Feride eve döndüğünde Necmiye'nin bir misafiri ile oturduğunu görür. Yanlarına gittiğinde Feride, misafirin Neriman'dan mektup aldığını ve çok mesut olduğunu anlatması üzerine Neriman'ın evlenip evlenmediğini sorar. Neriman'ın beş altı ay önce bir mühendisle evlenip İzmir'de yaşadığını öğrendiklerinde Misafir ve Necmiye, onun bari bu evliliğinde mutlu olmasını dilerler.[898] Feride bu olay sayesinde Kâmran'ın Neriman için yanına gelmediğini öğrenerek mutlu olur. Necmiye ve misafir kadının Neriman ile ilgili iyi dilekleri ve fikren desteklemeleri kısmen bir dayanışma örneği olarak sunulur. Romanın devamında başka bir olayda bir gün Feride'yi yanına çağıran Müdire Hanım, onun hâlâ kendisini İstanbul'da zannettiğini ancak güzelliğin bu çevrelerde başa bela olduğunu söyleyerek konuşmaya başlar. Feride'nin bazı ihtiyatsızlıkları olduğunu dile getirir. Kadınların süslü gezebildiklerini yalnız Feride'nin güzelliğinin tüm erkekleri etkilediği için sıkıntılar yarattığını anlatır. Müdire Hanım herkesin ondan bahsettiğini ona bunları anlatmasının sebebini de Feride'nin iyi bir kız olduğunu düşündüğü için ablalık, annelik yapmak hem de mektebin menfaatini korumak olduğunu söyler. Çocuklarını almaya gelmek bahanesi ile nice baba veya abilerin kapıya gelmesi Müdire Hanım'ın dikkatini çekse de ses etmediğini ancak fakir bir kızın saçına taktığı kordelayı ondan alan çapkın bir mülazımın ortalıkta Gülbeşeker'den nişan aldım diye dolandığını söyler. Ayrıca Feride'nin İhsan Bey ile görüşüp onu reddetmesi herkesin dikkatini çeker. Feride'nin başkasını sevdiği yönünde iddialar ortaya atılır. Feride bunları duyunca tayinini ister ancak Müdire'den

[897] Reşat Nuri Güntekin, *Son Sığınak*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017, s.72.
[898] Reşat Nuri Güntekin, *Çalıkuşu*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.75.

kendisine yardımcı olmasını isteyerek burada dile düştüğünü yazmamasını başka bir sebep bulmasını söyler. Müdire de onun isteğini yerine getirir.[899] Feride'nin Anadolu'da yaşadığı en büyük sıkıntıların başında güzelliği gelmektedir. Müdire Hanım ise romanda Feride'ye sahip çıkması onu koruması ile bilinir. Burada kadınlar arası dayanışma da ön plandadır.

Feride'nin tayin olduğu başka bir okulda da benzer bir durum başına gelir. Oradaki Müdire de Feride'nin arkadaşına güvenerek gittiği evde yaşadıklarının bir iki güne duyulacağını o sebeple buralardan gitmesi gerektiğini söyler. Feride'yi evine yollamayan Müdire, Munise'yi de oraya alarak gidene kadar onlara sahip çıkar.[900] Feride gittiği o evde başına gelecek felaketlerden son anda kurtulmuş olur. Güzelliğinin gittiği her yerde başına bela olması ne yaparsa yapsın bundan kurtulamaması artık onu da üzer. Bir kadın olarak Nazmiye kendi hemcinsini de kendisi gibi doğru olmayan bir yola sürüklemek ister. Menfaatleri için onu kandırmasının yanında Müdire, Feride'ye sahip çıkar. Kuşadası'na tayin edilen Feride, orada başmuallime ile görüşür. Kadın elli yaşlarında ve hastadır. O sebeple okulun işlerini Feride'ye bıraktığını diğer iki muallimenin de yaşlı olduğunu söyler. Bir ay sonra başmuallime Feride'ye bu zaman zarfında bile yapabildikleri için teşekkür eder. Feride ise tüm bunları çalışarak hayatını unutmak için yapar.[901] Burada da Müdire, Feride'ye güvenip genç olmasına rağmen başmuallime olmasını ister. Feride ile Kâmran arasında olayların tekrar başlaması Kâmran'ın on sene sonra Tekirdağ'a tekrar gitmesiyle olur. Müjgân, Kâmran'a hâlâ dargındır ve onunla Feride hakkında konuşmaz.[902] Belli süre sonra şans eseri Feride'de Müjgân'ın yanına gider. Müjgân, Feride'ye çok iyi bir ablalık yapıp maziye saygısını korur. Müjgân, Feride'den hayatını ve eşinin durumunu öğrenir öğrenmez Kâmran'a anlatması ile onların mutluluğuna evliliklerine de yardımcı olmuş olur.[903] Romanda Feride'nin en büyük yardımcısı, sırdaşı Müjgân'dır. Romanda çoğu kısımda kadınlar arasında yardımseverlik ve dayanışma göze çarpar. Yine Feride Maarif Müdürlüğü'ne iş başvurusu için gittiğinde tanıştığı ve onu birçok kişiyle tanıştırarak atanmasına vesile

[899] Reşat Nuri Güntekin, *Çalıkuşu*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.377-380.
[900] Güntekin, **a.g.e.,** s.382-396.
[901] Güntekin, **a.g.e.,** s.422.
[902] Güntekin, **a.g.e.,** s.487.
[903] Güntekin, **a.g.e.,** s.518.

olan Naime Hoca da ondan yardımlarını esirgemez.[904] Romandaki yardımsever kadınlar kadar Feride hakkında dedikodu çıkaran meslektaşları, ona ilk başta ısınamayan köylü kadınlar, onu kötü insanlarla tanıştıran Nazmiye gibi kişiler de bulunur.

Görüldüğü gibi kadınlar arasındaki dayanışma ve işbirlikçi tutum *Çalıkuşu, Akşam Güneşi, Son Sığınak, Yaprak Dökümü, Bir Kadın Düşmanı, Eski Hastalık* romanlarında karşımıza çıkarken en bariz örneği *Çalıkuşu* romanında yer almaktadır. Kadınların kadına bakışlarında eğitimli kadınların ummî kadınlara bakışında olumlu ve olumsuz tutumu görmekteyiz.

3.3.1.2.Eğitimli Kadınların Ummî Kadına Bakışı

Güntekin'in romanlarında toplumun şartlarından dolayı kadınların genelinde eğitimli olma durumu görülmez. Romanlarda daha çok öğretmen ve ebe mesleğinde kadınları görürüz. Kadınların çoğu kolejde eğitim görmüştür. Eğitimli kadınlardan kimi ummî kadınlara yol gösterirken kimi de onların durumunu anlaşılmaz bularak kendilerini değersiz görmelerine eleştiride bulunur.

Örneğin, *Çalıkuşu* romanında Feride, yeni tayin olduğu okulda Hatice Hanım'ın mektebin eski hocası olduğunu ve yarı hademe yarı hoca gibi bir vazifesiyle az bir kira ile orada kaldığını öğrenir. Hatice Hanım, Feride'ye o ne isterse ona göre davranacağını söyleyerek ondan çekindiğini belli edince Feride; korkmasının gereği olmadığını söyler. Feride'nin yanına arada köylü komşuları da gelir. Komşu kadınlar da pek konuşmayı sevmeyen, gülmeyi bilmeyen kişilerdir. Feride'den utandıkları için de çekinirler. İlk zamanlarda oldukça sade giyinmeye çalışmasına rağmen köylü kadınlar onu süslü bulup halini beğenmezler. Hatta muhtarın karısı birkaç defa laf söylese de Feride onlara sevimli davranmaya çalışır. Bazılarına mektup yazarak ya da entari dikerek de yardımcı olur. Hakkındaki fikirlerinin biraz değiştiğini düşünür. Bu değişimi muhtarın karısı, bir gün Feride'nin yanına geldiğinde dile getirir. İlk geldiği zamanlarda eşinin, Feride'den çok hoşlanmadığını ancak şimdilerde mektepten çıkmadığı ve işiyle meşgul olduğu için iyi biri olarak herkese bahsettiğini

[904] Reşat Nuri Güntekin, *Çalıkuşu*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.161.

söyler. Feride bunun iltifat olduğunu kabul ederek teşekkür eder.[905] Kadınlar ilk önce dış görüntüsünden dolayı Feride'ye uzak davranırlar. Feride'nin onlara yakınlık göstermekten vazgeçmemesi yardımcı olması üzerine araları düzelir. Aynı durum erkekler içinde romanda ifade edilir. Kıyafet konusunda da Anadolu ile İstanbul arasında farklılıklar olduğundan Feride'nin sade giyimi bile Anadolu'da dikkat çeker. Feride ise köylü kadınlara yardımcı olarak onların gönüllerini kazanmaya çalışır. Burada eğitimli bir kadın olan Feride'nin olumlu tutumu görülürken eğitimi hakkında bilgi sahibi olamadığımız köylü kadınların ise olumsuz bakış açısı ve ön yargı ile yaklaştığı da görülmektedir. Ancak Feride'de görülen bu olumlu yaklaşım *Eski Hastalık* romanın başkahramanlarından biri olan Züleyha'da da görülür. Züleyha başlangıçta Enise Hanım'dan hoşlanmasa da zamanla hakkında Züleyha'nın düşünceleri değişir. *"Bu kadın, tabii kara cahil. Böyle olduğu halde, babamın sıhhati hakkında onunla müşavereye girişmekten kendimi alamıyorum. Onun sözleri bana doktorların sözünden daha ziyade kuvvet veriyor."*[906] Züleyha'nın annesinin ölümünden sonra evin tüm işleri devralmış ve Enise Hanım ile daha da yakınlaşmıştır. *"Ben, artık klasik bir ev hanımı oldum dersem inanır mısınız? Hizmetçi ile beraber ortalık temizliyorum; neferi çarşıdan alışverişe gönderiyorum; babamın perhiz yemekleri ve ilaçları ile uğraşıyorum."*[907] Anadolu kadınına özgü olarak gördüğü çoğu işleri hayatın ona getirdikleri ile bir bir yapmaya başlayan Züleyha zamanla değişimini kendi de fark eder. Ancak başlangıçta Züleyha'nın Amerikan kolejinde okuması ve okuduğu kolejde öğretmenleri Züleyha'yı ve diğer Türk kızlarını çeşitli kilise ayinlerine götürmesi ile Züleyha kendi insanına kültürüne uzak kalmasına sebep olmuştur. Bulunduğu çevredekiler ona, kendi fikirlerini, din anlayışlarını dayatmaya çalışırlar.

> *"Mis Lorley'in ve okuduğu romanlarının telkinlerinden Boğaz'dan İstanbul'a iner gibi, ellerinde bir çanta ile Avrupa, yahut Asya seyahatine çıkan Amerikalı kız muallimlerin, üç beş sene Kolejde okuduktan sonra muhakkak bir yolunu bulup Amerika'ya aşan Ermeni kızlarının hayatında meydana gelmiş idealleri vardı. 'Herkes kendi hayatını yaşamalıdır.' 'Hiçbir sevgimiz bizi mukadderatımızın yolundan alıkoyacak bir ayak bağı olmamalıdır.' şeklinde roman cümlelerini daima tekrar eder ve annelerini dizleri*

[905] Reşat Nuri Güntekin, *Çalıkuşu*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.247.
[906] Reşat Nuri Güntekin, *Eski Hastalık*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.99.
[907] Güntekin, **a.g.e.,** s.97.

dibinde yaşayan, onların verdiği kocaya benliğini esir eden Türk kızlarını istihfaf ederdi."[908]

Yukarıda yer alan paragrafta da görüldüğü gibi Türk kızlarının hayatları hakkında fikir beyan edememeleri durumu Züleyha olmak üzere burada okuyan kızlara çok manasız gelmektedir. Züleyha, Türk kızlarına bu konuda kızmaktadır. Züleyha'nın Türk kimliğine ve topluma karşı bakışı olumsuzdur. Dayısının yanına Anadolu'ya gelen Züleyha orada yaşayan kadınları görerek kendini onlara bir nevi sosyeteyi, yeni hayatı öğretebilecek biri gözüyle bakmaktadır. Onlara öğretecek çok şeyi olduğuna inanır. Züleyha İstanbul'da biraz çekingen ve silik bir kızken Anadolu'da kendisine verilen ehemmiyete şaşırır. Her şeyde birinci olduğunu görmekten doğan bir emniyet ve memnuniyet içindedir.[909] Züleyha Anadolu kadınını kendi kararlarını vermekten aciz, kendi ayakları üzerinde duramayan ve ailede söz sahibi olamayan biri olarak tasvir ederken onların kendilerine özen göstermediklerini de gözler önüne sermiştir. Züleyha, bakımsız kadın olmanın Anadolu kadınına özgü olduğunu düşünür ve kendi de Anadolu'da babasının yanında kalırken onlara dönüştüğünü dile getirir.[910] Züleyha yetişme şartının ve ortamının kadınların üzerindeki etkisini de yine kendi üzerinden anlatır.

"Babasının onu Anadolu'da yaşamaya mecbur etmekle umduğu inkılâpların belki hepsi olamamıştı. Fakat şimdi düşünürken eskisine nispetle çok ağırlaştığını ve birçok fikirlerinin esaslı surette değişmiş olduğunu görüyordu. Başka bir muhitte, mesela İstanbul'daki akrabalarının yanında artık ve muvakkat ve yabancı kalacaktı. Görünüşte ne olursa olsun, gayesi fırsat ve tesadüf gözleyerek sosyete içinde evlenecek bir adam kovalamak olacaktı. Böyle bir koca avcılığı için maniyer ve koketörü yapmak Züleyha'ya eski tertip evlenmelerden daha az küçültücü görünmüyordu."[911]

Züleyha'nın yukarıda belirtildiği gibi hem yaşadığı yere göre değiştiği hem de evlilik konusunda da farklı görüşleri olduğu görülür. Böylelikle Züleyha, Anadolu'da sosyeteye girmek adına zengin erkeklerin peşinde dolaşan kadın tipini de bu kısımda eleştirmiştir. Ona göre Avrupa'ya benzemek evlilik ile olabilecek bir şey değildir. Bu kadının kendi değerini düşürdüğü bir durumdur. Romanda Fikri Bey zengin, çoğu

[908] Reşat Nuri Güntekin, *Eski Hastalık*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.28.
[909] Güntekin, **a.g.e.,** s.37.
[910] Güntekin, **a.g.e.,** s.50.
[911] Güntekin, **a.g.e.,** s.111.

sanat ve musiki dalına yatkın, çevrece tanınan biridir. Fikri Bey'in kızların hepsi tarafından istenmesi, kızların bunu konuşması Züleyha'ya gülünç gelir. Çünkü Züleyha, beğenilmek hissinin kadına ait olduğunu benimsemiştir.[912] Kadınların evliliği sosyeteye girmek veya beğendiği kişiyle birlikte olmak gibi amaçlar için kullanıp kendisini ön plana atmasına, erkek için bir şeyler yapmasına doğru yaklaşmayan Züleyha; kadının asıl beğenilmek hissine sahip olacak kişi olduğunu söyler. Kadının erkeği beğenip ilgilenmesine şaşırır.

Akşam Güneşi romanında Şükran'ın ailesinden sayılacak kadar dost olduğu Lütfullah Efendi'nin torunu Necmiye on dokuz yaşındadır. Necmiye ve ailesi, aralarındaki dostluktan dolayı Jülide'nin geldiği gün onu görmek için Şükran'ın evine gelirler. Jülide ise akşam yemeğine kadar odasından çıkmayarak kimseyle görüşmez. Jülide'nin akşam yemeğe davete gider gibi giyinip soğuk çehresiyle inmesiyle Necmiye dâhil herkesin üzerinde olumsuz etki bırakır.[913] Necmiye'nin akraba gibi gördüğü Şükran'a karşı Jülide ile tanışmak istemesi ve merak içinde olduğu dile getirilir. Ancak Jülide eve ilk geldiği zamanlarda kimseyle iletişim kurmak istemeyerek herkese soğuk davranır. Akşam yemeği için giydiği kıyafet davete gider gibi göründüğü izlenimini verir. Burada yetişme şartları ve yaşayışın da etkisi vardır. Jülide'nin hem kıyafeti hem tavırları bir araya geldiğinde soğukluk masadaki herkesi etkiler. Jülide ise onları konuşmaya değer bulmadığı için küçümser.

Eğitimli kadınların ummî kadınlara yaklaşımında farklı değişkenlerin etkisi görülür. Öncelikle İstanbul'dan Anadolu'ya gelen kadınların Anadolu'nun içinde bulunduğu şartlara vakıf olamadıkları için başlangıçta kadınlara karşı olumsuz tavırla yaklaşsa da zamanla Anadolu'ya alıştıkları, diğer kadınların zorunlu hallerini keşfedip farklı yaşantılarını gördükçe de uyum sağladıkları belirgin olarak gösterilir. Hatta kendilerini Anadolu'ya ait hissetmeye de başlayan kadınlar, Feride ve Züleyha gibi artık İstanbul'u yabancı görmeye ve oraya adapte olmakta zorluk yaşayacaklarını düşünmeye başlamaktadır. Güntekin'de kadının girdiği her yeni çevreye ayak uydurabilmesi veya uydurmak zorunda olması neticesinde kadının sosyal ortamlarda yer aldığını ortaya koyarken ayak uyduramayan veya bunda direten kadınların ise

[912] Reşat Nuri Güntekin, *Eski Hastalık*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.54.
[913] Reşat Nuri Güntekin, *Akşam Güneşi*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2015, s.167-168.

daha çok zorlandığını gösterir. Bu nedenle kadınların ılımlı yaklaşımları da ön plandadır. Ancak burada da kadın her zaman ılımlı gösterilmez. Birbirinden hoşlanmayan ve bunu belirli tavır, davranış ve söylemlerle ortaya koyan kadınlar; genellikle kıskançlık veya birbirini çekememezlik durumları üzerinden belirtilir. Dolayısıyla kadınlar arasında dayanışma gösterildiği kadar kıskançlık ve çekememezlik durumu da romanlarda karşımıza çıkan bir diğer unsurdur.

3.3.1.3. Kadınlar Arası Kıskanç Bakış Açısı ve Çekememezlik Durumu

Kadınlar genellikle hayatlarındaki erkekten dolayı hemcinsleriyle anlaşamaz ve kıskançlık duygusu ile onlara yaklaşır. Kimi zaman da sadece o kadını kıskandığı için kötülük yapabilmekte, zor durumda kalmasını istemektedir. Bu durum kadınların en çok yine kendi hemcinslerine düşman olduklarını da gösterir. Güntekin ise kahramanları aracılığıyla kadınların bu tutumlarını eleştirmiştir.

Örneğin, *Eski Hastalık* adlı romanda kıskançlık, Züleyha ile Yusuf'un boşandıkları zamanda ortaya çıkar. Yusuf ve Züleyha boşanmaları hususunda kendilerine yardımcı olan Yusuf adlı avukat arkadaşından boşandıklarını eşine dahi söylememesini rica eder. Bu sebeple evlerinde ağırladıkları Züleyha ile Yusuf'a evli gözüyle bakan Yusuf'un eşi, aslında toplumda kadınların hemcinslerinin hayatlarına nasıl merakla ve özenerek baktıklarını da gösterir. "Züleyha bahçede aşı çakısıyla oynarken hafifçe kesilen parmağı için Yusuf'un gösterdiği ihtimamı kıskanarak kocasına: *-Benim bir yerim kesilince sen böyle ehemmiyet vermiyorsun."*[914] diyerek kıskançlığını dile getirir. Başka bir olayda da Züleyha'nın eski eşini kıskandığı bundan dolayı da hemcinsine karşı olumsuz tutum sergilediği görülmektedir:

> *"-Mesela o Ayvalık'ta gördüğümüz tombalak kız gibi bir kızla evlenirsiniz…*
> *- Bunu da nerden çıkardınız?*
> *- Hiç… Başkası aklıma gelmedi de… Hem o kızı tenkit ediyorum falan sanmayın… Samimi söylüyorum. Bu kudretten sürmeli gözlü küçük kızı ben tahmin edemeyeceğiniz kadar beğendim."*[915]

[914] Reşat Nuri Güntekin, *Eski Hastalık*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.135-136.
[915] Güntekin, **a.g.e.,** s.239.

Kadınların kıskançlık konusunda dikkat edildiğinde bunun sadece sevdikleri adamları başka kadınlardan kıskanmak değil aslında kadının yine kadını kıskanmasından doğduğu görülür. Romanda genel anlamda kadının kadına bakışı daha çok kıskanan ve yargılayan bakış açısıdır.

Kavak Yelleri adlı romanda kocasını kıskanan Celile, kendince yöntemler geliştirmiş; eşini kadınlardan uzak tutmaya çalışmıştır. Doktor Sabri'nin anlatımından eşi Celile'nin çok kıskanç olduğunu, kadınlı erkekli toplanılan aile toplantılarında eşinin diğer kadınları latifeleriyle etrafına topladığını görüp çeşitli bahanelerle kocasını o toplantılardan uzak tutar.[916] *Eski Hastalık* romanında Züleyha'nın bahsettiğimiz gibi eski eşine başka bir kadından bahsetmesi fakat bunu kıskançlıkla yapmadığını belirtmesi gibi Celile de eşinin onun kıskandığını bilmesini istemez. Bu sebeple de eşinin peşine bazı casus diye ifade edilen insanları takmıştır. Doktor Sabri eğer bir akşam bilinmedik bir hastaya çağrılırsa o eve gelmeden eşine rapor yetişir. Celile'nin kadın doktorluğu hususunda çok dikkatli davranması ve kıskanç olması Doktor Sabri'nin de artık kadın hastalara karşı tutumunu iyice etkilemiştir. Doktor Sabri, ne kadar güzel olursa olsun bir kadını muayene ederken bir hayvanı muayene etmekten farklı bir tesir duymaz. Böylelikle Celile'nin kıskançlığı eşinin işini de etkilemektedir. Celile eşini takip etmesi için yine kendisi gibi bir kadından yardım alması aralarındaki dayanışmayı gösterirken aynı zamanda Celile'nin kadınları uzak tutmaya da çalışması ve eşinin peşine casus tutması kıskançlığın ne kadar baskın olduğunu gösterir. Burada düşman gördüğü de kadın dost gördüğü de kadındır. Perihan adlı genç kız Anadolu'da büyüdüğü için orada muayene açmak isteyen diş doktorudur. Perihan'ın İstanbul'daki yeni hayat hakkında bilmediği yoktur; yeni gençler hakkında anlattıkları iyi değildir. Onları beğenmediğini söyleyerek *"ne zevk alırlar böyle hafifliklerden?"*[917] gibi söylemlerle arkadaşlarını ayıplar. Burada Perihan'ın daha sonra aslında çok da farkı olmadığını anladığımız yeni zaman kızları/gençleri kötülediği görülmektedir. O anlayıştaki genç kızların hareketlerini hafiflik olarak görür. Böylelikle kendi hemcinsine sahip çıkma anlamında eksikliği görülür. Romanda kadın eleştirisi de yapılır. Şoşo gerçek adıyla Şahende, Doktor Sabri ile konuşurken kasabanın adam çekiştirmekten başka bir şeye yaramadığını

[916] Reşat Nuri Güntekin, *Kavak Yelleri*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.69.
[917] Güntekin, **a.g.e.,** s.445.

söylediği, seviyesiz ve rüküş bulduğu kadınları eleştirir.[918] Şoşo, Doktor Sabri ile evlenmesi için söylenen kadındır. Ancak onun da romanda kendi hemcinslerini eleştirdiği görülür. Andelip Hanım ise Karayamuklardan olan ve Doktor Sabri ile evlenmek isteyen bir Şoşo'nun rakibi olarak adlandırılan kadındır. Andelip Hanım, terzilik yaptığı için bazı kadınlar işini kullanarak kocalarıyla fazla yakınlaşmasından rahatsız olurlar.[919] Kadınların eşlerine olan güvensizlikleri ve onların başka bir kadınla konuşmaları durumunda kadını suçlu konumda görmeleri yine kadının kadına duyduğu kıskançlık ve nefretin bir göstergesidir. Kadın kendi rakibi olarak gördüğü kadını her türlü kötülemek ister. Eşinin onunla yakınlaşabilme durumunda eşten ziyade kadına kızılması da bunu gösterir. Andelip Hanım'dan terzilik anlamında ve sattığı ürünlerden alma konusunda yakın davranırlarken eşleri konusunda ikiyüzlü bir tavır sergilerler. Andelip Hanım da evlenme konusunda Şoşo ile rakip görüldüğünden ona karşı kıskanç tutum sergiler.

Bir Kadın Düşmanı adlı romanının başkahramanlarından biri olan Sâra, kolejde büyümüş, ailesine karşı yalan söylemeye alışmış, Batı kültürüne hâkim ve onu destekleyen, tüm ilginin ve sevginin kendisinde olmasını isteyen bir kadındır. Babasının onu Erzurum'a çağırması üzerine yalanlarla Sâra, dayısının kızının düğünü için Anadolu'ya gelir. Sâra'nın Anadolu'ya geldikten sonra Ferhan adlı kız arkadaşı ile telefonda konuşması romanda yer alır. Sâra, Ferhan ile eşinin birbirlerine âşık olmalarını kıskanır. Hatta kendi ifadesi ile, *her güzel şeyi kıskanırım ben,* der.[920] Sâra, herkesin ilgisini kendi üzerinde görmek isteyen biri olduğunu belirterek aslında kendisini anlatmış olur. Dayısının kızı Vesime'nin düğünü için gittiği evlerinde onun nişanlısı Remzi Bey'in Vesime'ye olan ilgisi ve "ondan başkasını sevemezdim, sevgiyi onda tattım" ifadeleri Sâra'nın hoşuna gitmez.[921] Belli bir süre sonra Sâra, Remzi Bey'i etkiler. Bu durumun altında yatan sebep ise dayısının kızı Vesime'ye duyulan sevgiyi kıskanmasıdır. Burada tüm sevgiyi en çok kendisinde görmek isteyen Sâra'nın bencilliğini görürüz. Bir kadın olarak dayısının kızına yaşatacağı acıyı düşünmeden hareket eder. Sâra burada hemcinsine karşı acımasız olduğunu göstermiş olur.

[918] Reşat Nuri Güntekin, *Kavak Yelleri*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.95.
[919] Güntekin, **a.g.e.,** s.101.
[920] Reşat Nuri Güntekin, *Bir Kadın Düşmanı*, İnkılâp Yayınları, İstanbul,2018, s.10.
[921] Güntekin, **a.g.e.,** s.28.

Sâra'nın romanda kendine biçtiği rol sadece güzellikle ön planda kalıp erkekler tarafından fark edilmek beğenilmektir. Vitrin ürünü gibi hayretle bakılmasını isteyen, dikkatin ve ilginin üzerinde olmasına âşık bir kadındır. Böylece kadınlara karşı da üstünlük kurma düşüncesinde olduğu fikrini sürdürür. Sâra kendisini, minimini bir kız çocuğu olduğu zamandan beri güzelliği ile şımaran, etrafındaki insanları kendisine hayran ve esir etmekte zevk duyan, güzelliğinin ziyan olacağını söyleyen bir genç kızdır. Roman boyunca kendini ön planda tutmayı seven kimliğini hep yansıtır. Kadın olarak en temel özelliğinin hep en çok sevilmek, beğenilmek, istenilmek olduğunu dile getirir. Yine kadınların kadınlar arasındaki rekabetini ve kendi içindeki arzularını da burada görmüş bulunmaktayız. İlerleyen süreçte Remzi Bey, Sâra'nın peşinde dolaşarak, ondan etkilendiğini belli etmeye devam eder. Sâra ise ona ümit verici sözlerde bulunmamaya dikkat eder. Vesime'yi kardeş kabul ettiğini onun kendisine yuvasını yıkmayacağını dile getirir. Onların seviştiklerini görünce kıskandığını, meydan okuyorlar gibi geldiği için küçük bir ders verme amacında olduğunu dile getirerek Vesime'ye olan sevgisini sık sık ifade eder.[922] Arkadaşı Nermin'e bunları anlatırken: *"İyi miyim ben fena mıyım belki de bütün insanlar benim gibi… Fenalığı bile bile yapıyorlar, sonra azabını çekiyorlar… Sen de beni teselli et"*[923] diyerek kendini de aklamaya çalışır. Burada aslında Vesime'ye yaşattığı için vicdan azabı çeken Sâra'yı görürüz. Kendisine engel olamayarak hırsa büründüğünü söylese de bu huyundan roman boyunca vazgeçmez ve sürekli içinde kıskançlık duygularını barındırır. Vesime'nin düğününde Sâra ile Homongolos otururken başka bir masada karı kocanın tartıştığını duyarlar. Tartışma alevlenince Homongolos adamın yanına giderek olayı yatıştırmaya çalışır. Tartışmanın çiftlerin aynı masaya denk gelmesiyle sarhoş olan kocanın karısına nereye gitsem seninle baş başayız demesi üzerine başladığı anlatılır. Olaya müdahale etmek için Homongolos, Sâra ile kocasının aynı masaya oturabileceğini onunda hanımefendiye eşlik edebileceğini söyler. Bunu duyan kadın kocasının Sâra ile aynı masada oturmasına gönlü razı olamasa da inadından dönmez. Ancak Sâra'nın da amacı Homongolos ile oturmak olduğu için karı kocayı barıştırırlar. Kadın da kocasını kıskandığı için eşiyle

[922] Reşat Nuri Güntekin, *Bir Kadın Düşmanı*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.88-89.
[923] Güntekin, **a.g.e.,** s.89.

barışmayı kabul eder.[924] Böylelikle evliliklerde eşler arasında toplum önünde yaşanan sorunlara bir kesit de sunulmuş olur. Kadının bir başka bir kadını kıskandığı ifade edilirken Sâra'nın Homongolos ile baş başa kalıp onu etkilemek olan amacına ulaşamadığı da belirtilir.

Akşam Güneşi adlı romanda başkahramanlardan biri Nazmi Bey diğeri ise Jülide'dir. Nazmi Bey; Jülide'nin küçüklüğünü bilen, onun teyzesi Şükran ile evli enişte sidir. Nazmi Bey'in Şükran ile evlenmeden önce Nazan adlı bir sevgilisi vardır. Nazmi Bey'in bir kaza sonucu askerlik görevini yapamaması sebebiyle Nazan ondan ayrılmış, evlenmek istememiştir. Yıllar sonra Jülide ile katıldığı bir davette Nazan ile karşılaşan Nazmi Bey onunla pek konuşmak istemese de mecbur kalmıştır. Eskiden olan durumdan haberdar olan Jülide bunu çok kıskanmış ve eniştesi Nazmi'ye kızmıştır. Hâlbuki Nazmi Bey, Nazan'a karşı herhangi bir ilgi duymamış hatta onun şımarık bir kadın olduğunu ve değiştiğini düşünmüştür. Romanda Jülide, teyzesi Şükran üzerinden Nazmi Bey'e vicdan rahatsızlığı vermeye çalışmış olsa da aslında hoşlandığı eniştesine içten içe kıskanmıştır.[925] Bunu teyzesine olan vefadan yapıyor gibi görünse de romanda Jülide'nin Nazmi Bey'e duyduğu aşk yer yer dile getirilir. Bu şekilde yorumlarsak da bir kadının başka bir kadını kıskandığı görülür. Bu kıskançlık *Kavak Yelleri* romanında da olduğu gibi kadının erkek temelli kıskançlığıdır.

Yaprak Dökümü romanında, Leyla ve Necla'nın ablaları Fikret'i *"Bir ağırbaşlılıktır tutturan, yirmi yaşında olmasına rağmen eski kafalı olan, yenilik ve eğlence merakı olmayan bir kızdı."*[926] ifadeleriyle anlatılır. Leyla ve Necla ablaları Fikret'i kendileri gibi olmadığı için suçlarlar. Fikret, Batı etkisinde kalıp kendi kültürüne yozlaşmamış, saygı, sevgi, adet ve gelenek bilen Anadolu kızını temsil ederken, Leyla ve Necla Batı etkisiyle dans, müzik, eğlence peşinde koşan, aklı karışan, geleneklerini unutan yozlaşmış Batı tipini temsil ederler. Necla ve Leyla'ya romanda Şevket'in eşi Ferhunde de katılır. Böylece romanda bu kadınların çekişmesi ve durumları da gözler önüne serilir. Leyla ile Necla arasında yaşlarının yakınlığı, aynı fikirlere sahip olma gibi etkenlerden dolayı iyi anlaşan kardeşlerdir. Fakat araya koca bulma konusu

[924] Reşat Nuri Güntekin, *Bir Kadın Düşmanı*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.135-136.
[925] Reşat Nuri Güntekin, *Akşam Güneşi*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2015, s.348.
[926] Reşat Nuri Güntekin, *Yaprak Dökümü*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.74.

girince işler biraz değişir. Leyla'nın zengin nişanlısı ona siyah bir palto aldığında kardeşi Necla'ya yenisini alınca sana bunu veririm diye söylediği gibi aralarında bir kıskançlık söz konusudur.[927] Necla ve Leyla aynı fikre sahip oldukları için iyi anlaşsalar da konu evliliğe geldiğinde görgüsüzlüklerini birbirlerine de sergilemeye başlarlar. Romanın devamında Leyla'nın nişanlısı ile arası bozulur. Nişanlısı Abdülvehhap Bey, isterse Necla ile evlenebileceğini söyler ve Necla da bunu kabul eder. Ali Rıza Bey'in bu duruma karşı çıkmasına rağmen annesi Hayriye Hanım'ın onay vermesi de ilginçtir. Ablasının nişanlısı ile evlenebilecek kadar hırstan gözü dönen Necla; evlenip giderken ablasının daha önce ona vermeyi dile getirdiği o siyah paltoyu da ablasına bırakarak ondan intikamını aldığını düşünür.[928] Leyla'nın nişanlısının Necla'ya talip olması eleştirilebilecek durum iken Necla'nın ve Hayriye Hanım'ın bunu kabullenmesi ve istemesi tamamen Türk toplum yapısına aykırı davranıştır. Öncelikle bir kardeşin, kendi kardeşinin eski nişanlısı ile evlenebilmesi aralarında kardeşlik değil de düşmanlık varmışçasına bir eylemdir. Burada iki kadının tamamen hırslarıyla hareket ettiğini görebiliriz. Amaç zenginlik, ortam ve hırstır. Hayriye Hanım'ın ise bu durumu onaylaması bir anne olarak evlatlarını düzeltecek ve onlara iyiyi öğretecek vasfa sahip olmadığını bize gösterir. Leyla'nın kardeşine "Kaltak… Ahlaksız kaltak… Nişanlımı sen baştan çıkardın…" demesi üzerine Necla "Pekâlâ yaptım, gözünü açaydın da sıkı tutaydın…" diyerek cevap vermesi kadının erkeği elde tutmak zorundaymış gibi bir bakış açısını da dile getirir.[929] Buradan da anlaşılacağı üzere Necla ile Leyla arasında bir kıskançlık mevcuttur. Leyla kardeşine hakaretler ederken Necla ise eniştesini baştan çıkardığını kabul eder. Burada hem ahlaki olarak çöküşü hem de iki kadının/kardeşin birbirlerini nasıl ezip kötülediğini, kıskandığını görürüz.

Yaprak Dökümü romanında olduğu gibi *Ateş Gecesi* romanında da bir erkeğin paylaşılamadığı görülmektedir. Kemal Murat Bey bu durumda romanda istenilen bir erkeği ve onu isteyen birden fazla kadının var olmasıyla paylaşılamazlığıyla anlatılır. Kızların arasındaki durumu Kemal Murat Bey şöyle ifade eder: *"Kız arkadaşlarım arasında ufaktan ufağa rekabetler, hatta kıskançlık kriz ve dedikoduları meydana*

[927] Reşat Nuri Güntekin, *Yaprak Dökümü*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.127.
[928] Güntekin, **a.g.e.,** s.132.
[929] Güntekin, **a.g.e.,** s.132.

gelmeye başlamıştı."[930] Kemal Murat Beylerin evlerinde yapılan bir davette Rum kızları Kemal Murat Bey'in yanındaki sandalyeye oturmak için köşe kapmaca oynarlar ve Kemal Murat Bey'i paylaşamazlar.[931] Paylaşılamayan erkek romanda kendini gösterirken birden fazla kadının kıskançlıkları, birbirlerine yaptıkları kötülükler ve hakaretlerle hem cinslerine olan saygısızlıkları da gözler önündedir. Kemal Murat Bey'in Rina ile görüştüğünü fark eden Stematula, ona Rina'yı kötüler. Rina için türlü hakaretlerde bulunarak onun evli barklı büyük adamlarla birlikte olduğunu dile getirir.[932] Yine romanda kadının düşmanı olarak kadını görülmektedir. Kadına iftira atabilen, onu kötüleyebilen yine bir kadındır. Kemal Murat Bey belli bir süre sonra hastalanır. Durumunu ciddi olarak düşünen Selim Bey de babasını tanıdığı için Kemal Murat Bey'i evine götürür. Bu durum Matmazel Varvar'ın hoşuna gitmez. Kemal Murat Bey'e onlardan daha iyi bakacağını söyler. Selim Bey'in kardeşleri Afife ve büyük abladan Kemal Murat Bey'i kıskandığı için sürekli ziyarete gelen Matmazel Varvar, her gelişinde belli bahanelerle onun o evde iyi bakılmadığını söyler.[933] Burada Matmazel Varvar'ın değer verdiği insanı paylaşamaması ve bundan dolayı da diğer kadınları kıskanması dikkat çekmektedir. Romanda Afife'nin ateş gecesi davetine katılma sebebinin, diğer kızların sürekli Kemal Murat Bey'den bahsetmesi, kravatlarının güzelliğinden, çehresinden konuşması onu meraklandırması olarak dile getirilir.[934] Romanda ev sahibi olan Varvar Dudu'nun, bekâr olan kiracısı Kemal Murat Bey'den dolayı Rum kızlarının eve girip çıkmalarına karşı çıkıp kiracısı Kemal Murat Bey ile kızların konuşmalarını yasaklar. Bu duruma uyulmadığı görülürse de Kemal Murat Bey'e kızamadığı için genelde Rum kızlarını aşağıladığı ve hakaret ettiği görülür.[935] Kemal Murat Bey Rum kızlarıyla görüştüğünün hâlâ fark edilmediğini düşünür. Ancak çevredeki insanlar tarafından bu durum fark edilir hatta dedikodusu yapılır. Stematula ile Rina arasında bu durumdan doğan bir kavga yaşanır. İkisinin arasını düzeltmek ise Kemal Murat Bey'e kalır.[936] Reşat Nuri Güntekin'in romanlarında etnik farklılıklar da yer almaktadır. Örneğin *Eski Hastalık* romanında sadece etnik kökenleri ile ifade edilen

[930] Reşat Nuri Güntekin, *Ateş Gecesi,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.47.
[931] Güntekin, **a.g.e.,** s.69.
[932] Güntekin, **a.g.e.,** s.51.
[933] Güntekin, **a.g.e.,** s.122-123.
[934] Güntekin, **a.g.e.,** s.291.
[935] Güntekin, **a.g.e.,** s.52.
[936] Güntekin, **a.g.e.,** s.59.

kızların bu romanda daha çok isimleri ile anıldığı görülür. Stematula, Rina, Maryanti, Elenaçi, Rina gibi isimlerle dikkat çekerler. Bu kızlar romanda daha çok erkeklerle ilgilenen onlar için kavga eden bir yandan da erkeklere mesafeyi korumaya çalışan kişiler olarak karşımıza çıkar. Kadınların her biriyle konuşan Kemal Murat Bey'e kızmak yerine birbirleriyle kavga ettikleri romanda görülür.

Romanlarda kıskançlığın sadece hayatlarında olan erkekler için değil de torun veya evlat için olduğu da görülmektedir. *Kızılcık Dalları* romanında evlatlık olarak eve alınan Gülsüm konağın küçük torunu Bülent'e bakar. Gülsüm evlatlık alınırken kardeşi İsmail'den ayrılmak zorunda kalır bu sebeple de Bülent'e çok iyi bakar. Bülent de onu çok sever. Evin hanımı Nadide Hanım; torunu Bülent'i ne zaman sevmeye kalksa Bülent onu istemez, korkar ve ondan kaçar. Bu durum karşısında üzülen ve sinirlenen Nadide Hanım, Bülent'in Gülsüm'ün peşinden gittiğini gördükçe onu kıskanır. Evde Gülsüm'ü kıskanan da tek Nadide Hanım değildir. Bülent'in annesi ve teyzeleri de bu durumu çekemez.[937] Bu romanda da kadının kadını kıskanması çocuk üzerinden gösterilmektedir. Torunun başka bir kadını kendisinden fazla sevmesini Nadide Hanım kabullenememektedir. Nadide Hanım sadece torunu konusunda değil çoğu konuda Gülsüm'ü kıskanır. Gülsüm'ün sağlığını kıskanır, evde diğer çocuklardan biri hastalandığında Gülsüm'e garez olur. Gülsüm çeri çöpü yemesine rağmen, hastalanmaz ve karnı bile ağarmazken nasıl olur da Bülent veya evdeki diğer çocuklar hastalanır diye düşünür. İyi bakılmıyorlar dense Gülsüm ıslak ıslak gömlekleri üzerine giydiğinde bile öksürmezken diğer çocuklar hemen hasta olduğu için şaşırır. Böylelikle Gülsüm'ün sıhhati evde kıskanılan bir durum haline gelir.[938] Burada kıskançlığın sadece torun üzerinden değil, Gülsüm'de olup da evdeki diğer çocuklarda olmayan her durum üzerinden yapıldığı görülmektedir. Bu durum Gülsüm'ün evlatlık olmasıyla da ilgilidir. Daha ayrıntılı olarak evlatlık kısmında da bu konuya değinilmiştir.

Son Sığınak romanında Ukkâş Efendi ile Masume arasında birbirlerine ilgi duyduklarını düşündürecek olaylar yaşanır. Bunun ardından Ukkâş Efendi tiyatrodaki kadınları şehre indirmek ister. Sorun onun yanına kimin oturacağıdır.

[937] Reşat Nuri Güntekin, *Kızılcık Dalları*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017, s.129.
[938] Güntekin, **a.g.e.,** s.126.

Makbule, Ukkâş Efendi'nin Masume'ye ilgi duymasından dolayı çok sinirli olduğu için yanına kendisinin oturmasını ister, arada ona şarkı söyleyip bacaklarını omzunu açacağını dile getirir. Ayrıca Masume'nin bacaklarından ise kendi bacaklarının daha yumuşak ve ateşli olduğunu söyler. Gazali'nin bu durumu duyup yanına Dürdane otursun demesi üzerine Dürdane sinirlenir ve istemez. Burada Makbule, Masume ile arasına bir yarış koymuştur, onu kıskanıyor olsa da asıl siniri Ukkâş Efendi'yedir.

Miskinler Tekkesi romanında ev sahibi Nur-i Nigâh kalfa adında bir hastabakıcıya yardım eden kahraman romanda kadınların kıskançlığına dikkat çeker. Buradaki kıskançlık bahsedilen kadının birkaç lokma ekmeğe, çok az da olsa bir paraya sahip olmasından hoşnut olamayacak derecede bir kıskançlıktır.[939]

> *"Benden sonra kira parasıyla taşlıktaki ocakta bazen bir parça süt, bazen bir pirinç çorbası kaynamaya başlardı. Tamaşalık'ın halini anlamalı ki burada bacılardan bazılarını: 'Allah versin. Ona gün doğdu. Evinin iradını yiyor.' Diye bu Nur-i Nigâh kalfayı adeta kıskandıklarını işitiyordum."*[940]

Çalıkuşu romanında Feride, teyzesinde iken yirmi beş yaşlarında dul bir kadın olan Neriman, köşke misafir olarak gelir. Neriman'ın çok sevdiğini söylediği kocası bir sene evvel vefat etmiştir. Feride, Neriman'a bir türlü ısınamadığını dile getirse de güzel olduğunu kabul eder. Onda çekemediği şeyin koketlik[941] olduğunu ifade ederken erkek olan ortamda konuşmasının tavırlarının değişmesi onu hoşnut etmez. Kocasının konusu açıldıkça onun için hayatın bittiğini söylese de, sürekli köşke gelmesinden yola çıkarak Neriman'ın Kâmran ile ilgilendiğini düşünür. Kâmran da ona karşı ilgili davranır. Bir gün Kamran ile Neriman'ı bahçede birbirlerine yakınlaşırken görür. Feride o sırada ağaçta olduğu için onu ilk başta fark edemezler. Kâmran ile Neriman birbirlerine sırnaşıp kucak kucağa soluk soluğa boğuşurken Feride, istemsiz bir ses çıkarır. Neriman anında kaçmaya başlar. Kâmran ise Feride'nin yanına ağacın dibine gelir. Feride'nin aşağı inmemesi üzerine o ağaca tırmanmaya başlar. Onunla ağaç üzerinde yüz yüze olmak istemeyen Feride, ona artık bir genç kız olduğunu kimseye söylemeyeceğine dair söz verir. Bunun üzerine

[939] Reşat Nuri Güntekin, *Miskinler Tekkesi*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.52.
[940] Güntekin, **a.g.e.,** s.52.
[941] Güntekin'in Batı özentisi, kendi kültüründen uzaklaşan ve bunların yanında çok süslü olan kadınlar için romanlarda kullandığı bir kelimedir.

Kâmran ağaçtan inerek kaybolur.[942] Feride, Neriman'ı Kâmran ile ilgisini öğrenmeden önce de sevmez. Neriman'ın erkeklerin olmadığı ortamlarda konuşmasını, sesini ve tavrını değiştirmesi Feride'ye doğru gelmez. Neriman'ın her yerde ölen kocasından sonra yaşayamayacağını mutlu olmayacağını söylemesine inanmayan Feride, onu Kâmran ile görünce hakikati de anlamış olur ve Neriman'ı içten içe kıskanır. Belli zaman sonra Kâmran sürekli mektebe gelerek Feride'ye hediye getirir. Tüm sınıf onun şeker çikolata ve pastalarıyla neşelenir. Sınıfın en çalışkan kızı olan Mari Pırlantacıyan ona ne kadar çok sevildiğini söyleyince Feride, sus payı olarak getirilen yiyeceklerle arkadaşlarını kandırdığı için kendisini kötü hisseder. Kâmran her gelişinde bir mazeret bulur ve öylesine uğradığını söyler. Kâmran geldiğinde karşısına çıkmayan Feride, onun şekerlerini de sınıfa dağıtır. Muhakkak Neriman'ın o taraflarda oturduğunu Kâmran'ın onu görmeye gittiğini düşünerek iyice sinirlenir. Kendisini oyuncak gibi kullanmasının zoruna gittiğini düşünür.[943] Feride, Kâmran'ın kendi yanına gelmesine sebep söyleyememesi üzerine Neriman'a olan kıskançlığını ortaya çıkarır. Aynı kıskançlığı onları bahçede ilk yakaladığında da yaşamıştır. Burada aslında kıskanılan kadının kendisinden ziyade Kâmran ile aralarında devam ettiğini düşündüğü ilişkidir. Vasfiye ve Nezihe adlı iki öğretmen arkadaşı bir gün Surlar'da Boğaziçi'nden Fatih'e kadar bir genç zabit takip eder. Bu genç Vasfiye'yi beğenir. Vasfiye ile genç zabit bir park için sözleşirler. O gün Vasfiye misafirleri geldiği için evden çıkamayınca Nezihe'den haber göndermesi için ricada bulunur. Nezihe o akşam genç zabiti göremediğini söylese de bir hafta sonra o zabitin aklına girip onunla nişanlanır. Vasfiye ise arkadaşı tarafından aldatıldığı için üzgün ve yalnız kaldığı için de şikâyetçi mektepte olanları anlatır.[944] Burada iki yakın arkadaş olarak bilinen Vasfiye ve Nezihe'nin yaşadıklarını görürüz. Nezihe arkadaşını aldatarak bir nevi onu da kıskanarak onun hoşlandığı kişi ile nişanlanır. Kadın olarak hemcinsinin ve yakın arkadaşının duygularını önemsemez. Burada kadınlar arası rekabet ön plandadır.

Romanların geneline bakıldığında kadınların hayatlarına giren erkeklerden dolayı hemcinslerini kıskandığı ve bunun yanında evladını, torununu başka bir kadınla paylaşmaktan dolayı kıskançlık güttüğü de görülür. Bunlar anlatırken kahramanların

[942] Reşat Nuri Güntekin, *Çalıkuşu*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.45-52.
[943] Güntekin, **a.g.e.,** s.73-74.
[944] Güntekin, **a.g.e.,** s.339.

tercihleri ve duygu durumları ile birlikte gösterilir. Nihayetinde kıskançlık bir araç olarak kadınların ve hatta bireylerin birbirine karşı haksızlık yapmasına, kendi menfaatleri uğruna kullanmasına ve başlarına gelen olaylar neticesinde belki de hayatlarının değişmesine yol açar. Toplumun davranış kalıpları içerisinde bireylerin belirli ve sınırlı görevleri yer alsa da özellikler kadınlara karşı ön yargının daha ön planda yer aldığı veya onların hayatlarında daha büyük sorunlara yol açtığı belirtilebilir.

3.3.1.4.Hemcinslerini Kullanan/ Haksızlık Yapan Kadınların Bakış Açısı

Bazı kadınların kıskançlıktan öte karşısındaki kadını kendi emelleri için kullanan ve bu durumdan da hoşnut olan hallerini görürüz. Hemcinsine haksızlık yapan ve bundan çekinmeyen, bu durumu huy haline getiren kadınların da varlığı yadsınamaz.

Dudaktan Kalbe romanında Lâmia'ya Nimet Hanım Kınalı Yapıncak diye seslenir. Bunun sebebini de yüzünde bulunan ve ona çok yakıştığını söylediği çillerini, İstanbul'un şeffaf derileri kırmızımsı beneklerle lekeli kınalı yapıncaklarına benzetmesi olarak söyler.[945] Nimet Hanım'ın Lâmia'ya ile iyi anlaştığı ona lakap taktığı görülür. Lâmia'yı Nimet Hanım, yüzünde hiç ciddi bir şeyin olmadığını hep oyuncak ve süs gibi olduğunu söyler.[946] Nimet Hanım'ın Lâmia'ya dış güzelliğini söyleyerek aralarında bir bağ kuruduğunu ve romanın ilerleyen kısımlarında bu bağ sayesinde evli olmasına rağmen Kenan Bey ile rahat görüştüğü bilinir. Böylelikle Nimet Hanım, Lâmia'yı kullanarak kendi uygunsuz durumuna ortak eder.

Kızılcık Dalları romanında ise Gülsüm Nadide Hanım'ın bakış açısına göre; "*yalancı, edepsiz ve şirret, yüzsüz ve haysiyetsiz, fitneci, dedikoducu ve aşifte bir kızdı*r. *Evin önünden geçen erkeklere bakar, dışarı gittiğinde peşine neferleri takardı*."[947] Gülsüm romanda ne yaparsa yapsın Nadide Hanım'a yaranamaz. Kadının ne olursa olsun destek olması gereken bir hem cinsi varken onun tam tersi bir tutum sergileyerek küçük görmesi, onu kıskanması eleştirilebilir. Nadide Hanım, Gülsüm'ün evdeki damatları ile arasında bir şeyler olabileceğinden de şüphelenir.

[945] Reşat Nuri Güntekin*, Dudaktan Kalbe,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.72-73.
[946] Güntekin*,* **a.g.e.,** s.75.
[947] Reşat Nuri Güntekin, *Kızılcık Dalları*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017, s.157.

Gülsüm'ün böyle bir şey yapabileceğinden emindir. Hatta başkasından gebe kalıp damatlarının üzerine atabileceğine bile ihtimal verir.[948] Evlatlık aldığı, evin kızısın diyerek istediği zaman pohpohladığı Gülsüm'ün namusuna laf söyleyen Nadide Hanım iftiralarda bulunur. Burada kadına haksızlık yapan ve gerektiğinde onu kullanan bir kadın karşımıza çıkar.

Çalıkuşu romanında Feride, tayin olduğu ilk okulunu ziyarete gittiğinde kare kare dokuma ile çarşafa bürünen yüzü iki kat peçe ile kapalı bir kadın ile karşılaşır. Kadın ne için geldiğini sorduğunda Müdire Hanım ile görüşmek istediğini söyler. Karşısındaki kadın, Müdirenin kendisi olduğunu söyler. Feride kendisinin İstanbul'dan coğrafya ve resim hocası olarak atandığını söylese de kadın tereddüt ile bir hafta önce o boşluk için başka bir öğretmenin atandığını söyler. Emrini gösteren Feride'ye böyle yanlışlıkların olduğunu iki hoca atandığını söyler ve diğer atanan Huriye Hanım için üzüldüğünü iyi bir kadın olduğunu da dile getirir. Birlikte Maarif müdürüne giderler, İstanbul'a dilekçe ile durumu bildirirler.[949] Müdirenin Huriye Hanım'a olumlu yaklaşırken Feride'ye soğuk davrandığı romanda hissettirilmeye başlanır. Feride Maarif Müdürlüğü'ne uğrayıp orada kalıp kalmayacağını öğrenmek isterken olaylar değişir ve ona yakınlardaki Zeyniler köyüne gidebileceğini söyleyerek köyü övmeye başlarlar. Mektepte ihtiyar bir kadının olduğunu hem derslerde hem işlerde ona yardım edeceğini ifade eder. Bir saat düşünmek için zaman isteyen Feride, Hacı Kalfa'ya da sormak ister. Oradan çıkınca Huriye Hanım ile karşılaşır. Huriye Hanım ondan özür diledikten sonra bir anda yalvarmaya sesini yükseltmeye başlar. Feride onu susturmak ister başaramaz. Feride kadından kendisini kurtarıp Maarif Müdürünün odasına giderek tayini kabul ettiğini söyler.[950] Otele döndüğünde Hacı Kalfa'dan gerçeği öğrenir. Aslında bir gece öncesinde Feride'nin tayini kabul edilip Huriye Hanım ret edilince Maarif müdürü ile Huriye Hanım Feride'ye oyun oynarlar. Feride de bu oyuna gelip kendi tayinini istemiş olur. Hacı Kalfa olayları öğrenince çok üzülse de Feride yapacak bir şey olmadığı için Zeyniler köyüne gitmeye hazırlanır.[951] Burada Huriye Hanım'ın hem kendi hemcinsi olan bir kadına hem de meslektaşına iş ahlakına uymayan ve toplum ahlakını da kötü

[948] Reşat Nuri Güntekin, *Kızılcık Dalları*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017, s.158.
[949] Reşat Nuri Güntekin, *Çalıkuşu*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.179-181.
[950] Güntekin, **a.g.e.,** s.201-203.
[951] Güntekin, **a.g.e.,** s.204-205.

gösteren tavırlar sergilediği görülür. Feride'yi kandırarak onu başka yere tayin ettirmesi onu kullandıklarını ve haksızlık yaptıklarını gösterir. Huriye Hanım, Feride'nin kendisi için tehlike oluşturabileceğini düşünerek böyle davranır. Feride'nin mektep arkadaşlarından Nazmiye adında yirmi dört yirmi beş yaşlarında şen şakacı bir arkadaşı vardır. Güzel ut çalan ve her gece davetlere giden Nazmiye mektepte fazla sevilmez hatta hakkında da birkaç dedikodu duyulur. Feride ise biraz açık giyinen Nazmiye'yi kıyafetlerinden dolayı yanlış anladıklarını düşünür. Nazmiye Feride'ye bir yüzbaşı ile nişanlı olduğunu fakat bu durumunu ailesinin bilmediğini söyler. Nazmiye bir gün Feride'nin evine gelerek onu nişanlısının teyzesine götürmek istediğini söyler. Feride tanımadığı yere gitmenin doğru olmayacağını söylese de Nazmiye nişanlısıyla tanıştırmak istediğini söyleyip ısrar edince Feride istemeden de olsa kabul eder. Feride'ye o gece orada kalma ihtimalini düşünerek Munise'yi de yanına alır. Nazmiye'nin bu durumdan hoşnut olmadığını anlasa da durumdan şüphelenmez. Gittikleri yer bağın ortasında eski bir köşktür. Feridun adındaki nişanlısının teyzesi de yaşlı şişman bir kadındır. Feride'yi görünce Gülbeşekeri insanın yiyeceği geliyor tarzında yorum yapmasından dolayı Feride, kadından soğur. Feride, bahçeden kadın erkek sesleri ve keman akort seslerini duyar. Feride odaya giren Nazmiye ve yanındaki iki adamdan dolayı açılmış olan bir kısım saçlarını örtmek istediği ve Nazmiye'nin nişanlısından kaçmanın ayıp olacağını söyleyerek engellediği ifade edilir. Feride, Nazmiye'nin nişanlısı Feridun ile tanışır. Arkadaşları olan Burhanettin Bey ile tanıştırılan Feride, bu köşkün Burhan Bey'e ait olduğunu öğrenince çok şaşırır. Kendisi Nazmiye'nin nişanlısının teyzesine geldiğini zannettiği için Nazmiye'ye baksa da Nazmiye oralı olmaz. Köşkün sahibi zannettiği teyze ise Munise'yi alıp ortadan kaybolur. Bahçede kemanlar çalınıp şarkılar söylenir. Nazmiye ile nişanlısı birbirlerine fazlaca sokulunca Feride onlara arkasını döner. Feride onların çok adi ve fena insanlar olduğunu anlar. Feride yemeğe çağrıldığında gitmek istemez. Nazmiye başka arkadaşları ve zevcelerin de geldiğini söyler. Feride yemeğe inmeyi kabul etmek zorunda kalır. Feride ortama girdiğinde kendisini bir hayal içinde gibi garip görüntüler ve sesler içinde bulur. *"Yaşasın Burhanettin Bey, yaşasın Gülbeşeker."*[952] Gözlerini açtığında Munise'yi yanında ağlarken görür. Kendi baygınlık geçirir. Feride kendine gelince hemen eve gitmek ister. Burhanettin Bey ise onları yanlış anladığını söyler. Munise Feride'ye:

[952] Reşat Nuri Güntekin, *Çalıkuşu*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.390.

"Abacığım, ben bu gece ne kadar ağladım. Seni niçin oraya çağırdıklarını anladım, abacığım. Bir daha öyle yerlere gitmeyelim. E mi? Ya sen. Allah esirgesin, annem gibi. Ben ne olurum sonra abacığım!"[953]demesi üzerine Feride düşmüş bir kadın gibi utanır. Burada okuyucuda Munise'nin annesine karşı acıma duygusu oluşur. Erkeklerin çapkınlıklarının hoşgörüldüğü, problem edilmediği toplumda kadının en ufak bir hatasının kendi iradesi dışında dahi olsa hayatını tümüyle değiştirmesi adeta zindana çevirmesi ve bu durumun yanlışlığı romanın bu bölümünden çıkan sonuçtur.[954] Kadının kadına bakışında bile egemen olan bir erkek olgusu üzerinde durulur. Ayrıca özellikle *Çalıkuşu* romanı aracılığıyla Feride, özellikle o yıllarda bir genç kız için yaşanması güç olan ortam içinde, eğitim ve öğretim savaşı veren ilk genç kız olarak büyük önem taşır. Feride *Çalıkuşu*'na kadar romanda görülen, karşılaştıkları güçlükler ya da çeşitli yıkıntılar karşısında boyun büken, başkalarına sığınarak korunmaya çalışan kadın tipini aşmıştır. Ayrıca neşesi, canlılığı, içtenliği ve şakacılığı ile de sevimli bir genç kızdır. Yazar, Feride ile toplumu değişik bir genç kız tipine alıştırmak ister.

Kadınların kendi menfaatleri uğruna başka bir kadını kullandıkları, haksızlık ettikleri görülür. Özellikle *Çalıkuşu* romanında Feride üzerinden bu haksızlık ve kullanma vurgulanır. *Kızılcık Dalları* romanında Gülsüm'ün ev işleri konusunda kullanıldığı ve ev içindeki çoğu davranışlarında haksızlığa uğradığı görülürken *Dudaktan Kalbe* romanında kendi menfaati için evliyken görüştüğü erkeği saklayabilmek adına Lâmia'nın kullanıldığı görülür. Kadınların kendi hemcinslerine olumsuz tutumları toplumsal ön yargıların etkisinde kalarak da romanlarda yer alır.

3.3.1.5. Kadının Hemcinslerine Toplumsal Ön Yargılarla Bakışı

Kadınların birbirlerine karşı oluşturdukları olumsuz tutum kimi zaman dul kadına bakışı, kimi zaman kılık kıyafetinin onda yarattığı intibadan kimi zaman da şehirli olmaya ya da okumuş olmanın kötü görünmesinden kaynaklanır. Söz konusu durumlar bazı romanlarda karşımıza çıkmaktadır.

[953]Reşat Nuri Güntekin, *Çalıkuşu*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.392.
[954]Hüseyin Çelik, *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Sosyal Tenkit*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, s.213.

Örneğin, *Dudaktan Kalbe* romanında Lâmia evlerinde kaldığı Huriye Hanım ve amcası Rıza Bey'in dört oğluna da alışsa da kızlarıyla pek anlaşamaz. Bunlardan büyük olanı Mahmure yirmi üç yaşındadır ve orta yaşlı, sarhoş bir vergi memuruyla evlidir. Kızlar arasında en açıkgözlü ve en hafifi odur. Mahmure'nin üç çocuğuna da aile bakmaktadır. Mahmure daha çok gezmek, yüzünü boyamak, ud çalmak gibi işlerle uğraşır. Lamia gelecek diye de kendince sevinir çünkü onu oynak, çapkın, fettan bir kız olarak bekler.[955] Mahmure kendisine eşlik edecek, kendisini destekleyecek biri olarak Lâmia'yı bekler. Ancak Lâmia'yı gördüğünde tahminleri doğru çıkmaz. Mahmure, Lâmia'yı evlenmeden hamile kaldığı için ona ön yargı ile yaklaşarak aslında toplumsal ayrımı da gözler önüne serer. Aynı evde kaldıkları ve Mahmure'nin eşi olan Rasih, Lâmia'yı rahatsız ederek sürekli içki içip evde kavga çıkarır. Lâmia bir an evvel bu durumdan kurtulmak ister. Evlenmek istediği Muhlis Efendi ise komşularından ihtiyar bir kadını Lâmia ile konuşmaya yollar. Kadın; Lâmia'ya sen normal dul kadınlara benzemezsin senin adın çıkmış, her erkek başından böyle şeyler geçmiş dile düşmüş bir kadını almak istemez şeklinde söylemleri ile Lâmia'ya kendince akıl verdiğini düşünür.[956] Lâmia'nın evlilik dışı ilişkisi, toplum içerisinde onun adının çıkması veya bu durum kullanılarak onun zor durumda bırakılması, onun düşmüş bir kadın olarak algılanması ve toplum içerisinde belirli olumsuz söylemlere maruz kalması gibi sonuçları ortaya çıkarmaktadır. Kendisinden yaşça büyük bir adamla evlenmeyi kabul etmesine rağmen kendisine nasihat için gönderilen bir kadının ona destek olmak yerine uygunsuz söylemlerle onu yermesi bu durumun sonuçlarının bir örneğidir.

Son Sığınak romanında bulundukları bir düğünde bir General'in, yanındaki kadını daktilom diye tanıtması üzerine Makbule, kadının belki de adamla aynı kompartımanda yatan bir daktilo olabileceğini söyler.[957] Burada erkeğin daktilom dediği kadının onun sekreteri olduğu yazma işlerine baktığı için onu daktilom olarak tanıttığı anlaşılır. Ancak bu durum ile hem erkeğin ifadesinin uygunsuzluğu hem de bir kadının başka bir kadına bakışındaki olumsuzlukları görmekteyiz. Kadının söylenen bir yanlış ifadeden kadının adamla yakınlık kurduğunu düşünmesi de kadına yaklaşımda ön yargıyı ve haksızlığı ortaya koyar.

[955] Reşat Nuri Güntekin, *Dudaktan Kalbe*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.184.
[956] Güntekin, **a.g.e.,** s.214.
[957] Reşat Nuri Güntekin, *Son Sığınak*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017, s.18.

Çalıkuşu romanında Feride, teyzesinin kızı Necmiye'nin sessiz ve hastalıklı bir kız olması sebebiyle onunla pek oynayamaz. Feride dışarıdan üstü başı yırtık, yüzü pul pul dönerken teyzesi Besime, kendi saçını başını yolup tüy yığını altında esneyen alık ve tembel Van kedilerine benzeyen kendi kızı Necmiye'yi ona örnek gösterir. Feride Necmiye için, annesinin dizi dibinde büyümüş külkedisi diye düşünürken aslında bir kadının da böyle olması gerektiğini aklından geçirir.[958] Feride'nin kendisine teyzesinin kızının örnek gösterilmesi yanlış bir tutumdur. Bu örnek gösterilmeyi düşünen Feride'nin aslında bir kızın annesinin dizinin dibinde uslu durması gerektiğini de düşünmesi bir kadının kafasındaki doğru genç kız tanımını da ifade etmektedir. Burada toplumun örnek gösterdiği kadın tipinden dolayı Feride'ye teyzesinin ön yargı ile yaklaştığı görülmektedir. Feride, yeni okulundaki öğretmen arkadaşlarından Nezihe ve Vasfiye'yi iki sevimli İstanbul insanı olarak görür. Fakat Şehnaze Hanım, Feride sebebini bilmese de onlara fazla yaklaşmamasını söyler. Bunların dışında Merkez Rüştiyesi'nde Feride'yi müdafaa eden uzun boylu kara kaşlı kadının da burada haftada bir ders verdiğini öğrenir. Müdürden korkmayan nadide kişilerden biri de odur. Başka bir tanıdık muallim ise daha önce tren arkadaşlığı ettiği gözlüklü dişlek ihtiyar muallimedir. İhtiyar muallime de onu tren yolculuğundaki bir mektep kızına benzettiğini ama o kızın büyük ihtimal Fransız olduğunu herkese güldürdüğünü söyler. Feride bozuntuya vermeden olabilir deyip geçer.[959] Feride yeni okulunda tanıdığı bazı hocaları görür. İhtiyar muallime Feride'yi trendeki kız olmasına rağmen tanıyamaz. Onun öğretmen olması ile trendeki davranışlarını bağdaştıramayıp Fransızca konuşmasından yola çıkarak Fransız olacağını düşünür. Burada kadının ön yargı ile Feride'ye yaklaştığı trendeki davranışları gerçekleştirecek birinin öğretmen olamayacağını düşündüğü görülmektedir.

Sonuç olarak romanlarda yer alan kadınların kadına bakışı değerlendirildiğinde kadınların birbirini destekleyen dayanışma içinde olandan ziyade daha çok olumsuza odaklı bakışların baskın olduğu görülür. O dönem toplumunun gözünde kadınların birbirlerine çok da olumlu tutum sergilemediği karşımıza çıkar.

[958] Reşat Nuri Güntekin, *Çalıkuşu*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.33-34.
[959] Güntekin, **a.g.e.,** s.315.

Tablo 3.1.: Romanlarda yer alan kadının kadına bakış açıları

BAKIŞ AÇILARI	ROMANLAR
Kadınlar Arası Dayanışma ve İşbirlikçi Bakış Açısı	Eski Hastalık, Akşam Güneşi, Bir Kadın Düşmanı, Yaprak Dökümü, Son Sığınak, Çalıkuşu.
Eğitimli Kadınların Ummî Kadınlara Karşı Bakışı	Eski Hastalık, Akşam Güneşi, Çalıkuşu.
Kadınların Birbirini Çekememesi ve Kıskanç Bakış Açısı	Eski Hastalık, Kavak Yelleri, Bir Kadın Düşmanı, Kızılcık Dalları, Miskinler Tekkesi, Akşam Güneşi, Yaprak Dökümü, Ateş Gecesi, Son Sığınak, Çalıkuşu.
Hemcinslerini Kullanan/Haksızlık Yapan Kadınların Bakış Açısı	Dudaktan Kalbe, Ateş Gecesi, Kızılcık Dalları, Çalıkuşu.
Kadınların Hemcinslerine Toplumsal Ön Yargılarla Bakışı	Dudaktan Kalbe, Son Sığınak, Çalıkuşu.

Yukarıda yer alan tabloda görüldüğü üzere romanlarda en baskın olumsuz bakış açısının ise kıskançlık ve çekememezlik olduğu gösterilmektedir. Kadınların kendi içinde oluşturduğu rekabet ve kendisini başka kadınlarla kıyaslaması bu kıskançlığın başlıca sebepleri olarak sunulmaktadır. Toplumda farklı olgulara bağlı olarak birlikte yaşamanın kurallarının aşıldığı veya bir dedikodu malzemesi yahut bir iftira ile birlikte söz konusu edilmesinde de ön yargıların etkili olduğu ve hatta bazı kadınlar tarafından bunun menfaatleri uğruna bir silah olarak dahi kullanıldığı söylenebilir. Yine kadınların kendi menfaatleri uğruna başka bir kadını kullandığı ve haksızlık yaptığı da romanlarda görülen diğer olumsuz durumdur. Güntekin, bir kadının kadına bakışını bu şekilde kurgularken erkeğin kadına bakışını da yine toplumsal durumlar başta olmak üzere farklı yaklaşımlar üzerinden anlatır.

3.3.2.Erkeğin Kadına Bakışı

Reşat Nuri Güntekin'in romanlarında çoğunlukla erkek kahramanların ön planda olduğu görülür. Dolayısıyla kadın kahramanların eylemleri, tutumları ve etkileşimleri erkek kahramanlar aracılığıyla sıkça dile getirir. Güntekin, kurguladığı eserlerinde olayları anlatırken aynı zamanda alımlayıcı olarak okurun kafasında da bir imaj oluşturmaktadır. Dahası bu imaj, hem yazarın hem okurun hem de "kurgu" açısından roman kahramanlarının bütüncül boyutta değerlendirilebileceğini ortaya koyar. Ana

hatları itibariyle Güntekin'in eserlerinde erkekler; kadınlara değer vermezler ve genellikle fiziksel özellikleriyle değerlendirilirler. Ancak burada bu algıyı oluşturan erkeklerin sosyo-kültürel durumları da dikkate alınmalıdır. Görüleceği üzere Güntekin, romanlarını kurgularken kadın algısı üzerine eleştirdiği olumlu ve olumsuz durumları erkekler aracılığıyla vurgulamaktadır. Özellikle romanlarda Güntekin'in, ayakları üzerinde duran ve Batı medeniyetini içselleştirmiş kadın varlığını desteklediği ve onu anlatmaya çalıştığı görülmektedir. Bunu yaparken kimi zaman Anadolu'da erkekler arasında ezilen ve erkek hegemonyası altında yaşamaya alışmış kadın profiline de yer vererek olumsuz durum karşısındaki olumsuz sonuçları göstermeye çabalar. İncelemiş olduğumuz Güntekin'in 19 romanında erkek kahramanların kadın algısına veya kadınlara yönelik davranışları romanlarda tespit edilen farklı bakış açılarıyla; şu başlıklar altında değerlendirilecektir: geleneksel değerlerin bağlamında kadına bakış, umursamayan bakış, kültürel ve ahlâki bakış, kadın-erkek eşitliğini savunan bakış, sevgi dolu bakış, kadını cinsel obje olarak gören bakış, fedakâr bakış, önyargılı bakış, kadını tehlikeli gören bakış, pişmanlığı barındıran bakış ve yadırgayan bakış.

3.3.2.1.Geleneksel Değerler Bağlamında Kadına Bakış

Erkeğin kadına bakışını oluşturan en temel olgulardan biri de geleneksel çevrede büyümüş, bu özellikleri benimsemiş erkeklerin; topluma, kadına olan bakışındaki etkisidir. Toplumun ortaya koyduğu bazı geleneksel değerler erkeklerin kadınlara bakışında önemli rol oynar. Değişime açık olmayan geleneksel olgular ve düşünce yapısı ile kadınların toplum içerisindeki durumları romanlarda yer almaktadır.

Örneğin, *Eski Hastalık* romanında Belediye Reisi, Züleyha'dan aralarında anlaşmazlık olan ailelerin düğün organizasyonunda yardım istediğini belirtir. Böylelikle düğün organizasyonu için bir araya toplanan gruptan daha önce mebusluk yapmış bir avukatın*: "İnşallah siz hanımları resen de iş başında göreceğiz, diye şaka etti, bizim cinsten dünyaya hayır gelmeyeceği artık sabit olmuştur*."[960] der. Ardından avukatın "müphem lakırdılar söyleyen bir muhalif" olduğu belirtilmektedir. Burada avukat; kadınların iş hayatında olmasına, toplumda etkin olmasına karşı çıktığı

[960] Reşat Nuri Güntekin, *Eski Hastalık*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.51.

görülür. Grupta tek kadın olduğu için Züleyha, yaşadığı başka bir durum ise şöyle ifade edilir: *"Şişmanlardan biri ziraat müdürü, ikincisi Vilayet meclisi azası idi. Yüzüklü tombul parmaklarını, çıkık göbekleri üzerinde bağlayarak sessiz, sedasız oturan ve birbirine çok benzeyen bu iki zat, beni kadın, daha doğrusu kendilerini erkek yerine koydukları için, yüzüme bakmaktan çekiniyorlar, gözlerini öteye beriye kaçırıyorlardı"*[961] Romanda, kadınların yüzüne bakmak ve göz teması kurmak çekinilecek bir davranış kalıbı olarak görülür. Ayrıca bu toplantılarda yer alan gruptan birinin Züleyha'nın eteğine dökülen dondurma lekesini silmek için hademeden bez getirmesini istese de ona dokunmadan eteği silemeyeceği için bundan vazgeçmesi de dikkate değer bir tutumdur.[962] Dolayısıyla romanda kadın-erkek ilişkilerinde toplumun yaşam şekli dikkate alınmış ve kadına karşı saygılı davranılmıştır. Romanda yer alan düğün sahnesinde ise, düğünün nasıl olacağı ile ilgili alaturka ve balo tarzı arasında kalan iki ailenin de isteğine göre iki şekilde de düğünün hazırlandığı görülür.

"Lüks masalarda tek boş iskemle kalmamış bulunmamasına rağmen bazı belli başlı aile kadınlarının gelmemiş, daha doğrusu babaları, kocaları, kardeşleri tarafından getirilmemiş olmalarından şikayet edenler vardı." Bu duruma şahit olan bir başka adam: *"Ne iştir bu beyim… Bizi teşvik edenler hani nerdeler? Bizimkiler helâl da, kendilerinin ki haram*" dedi. Ve yanında oturan karısı ve kızlarına "*Mantolarınızı sırtınıza giyin bakalım… Dansa kalkacak olursanız ayağınızı kırarım."*[963] Romandan alıntılanan söz konusu bu ifadelerin, Türk toplumunun da henüz yeni yeni tanıştığı kültürel olguların toplum içerisinde nasıl algılandığı ve şekillendiği ile ilgili ipuçları taşımaktadır. Yine bahsi geçen romandan örnekleyecek olursak gündüz eski geleneklere göre yapılan düğün ile akşam gençler için düzenlenen baloya katılmaları pek istenmeyen İstanbullu anne ve kız "kadın imajı"nın iki yönlü olarak nasıl algılandığını göstermektedir. Terzilik yapan İstanbullu anne ve kızı Hicran romanda şöyle tanıtılır: *"Yirmisini çoktan geçmiş olmasına rağmen, çocuk gibi giyinir, kısa etekliğini ötesinden, berisinden sökmüş, çatlamış iri kalçaları, testi biçiminde çıplak bacakları ve ökçeleri çarpılmış iskarpinleriyle sabahtan akşama kadar sokaklarda*

[961] Reşat Nuri Güntekin, *Eski Hastalık*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.52.
[962] Güntekin, **a.g.e.,** s.53.
[963] Güntekin, **a.g.e.,** s.56-57.

sürer." [964] Ayrıca Hicran ile ilgili olarak *"Sokakta kendine sataşan delikanlılara çatar: 'Gözünüzü açın. Biz İstanbul kızıyız. Siz bizim böyle açık gezdiğimize bakıp da kendi ağzınızın kaşığı sanmayın. Biz erkek gibi kızlarız. Hadi bakayım işinize' diye bağırır. Fakat ara sıra bir iki erkek arkadaşı ile şehir civarındaki ağaçlığa doğru uzanıverir"*[965] denilmektedir. Burada Hicran için kullanılan olumsuz ifadeler; kadınların oynayamadığı baloda erkeklerin Hicran ile dans etmek istemesiyle dile getirlir.[966] Keza düğünü organize edenler baloya önce davet etmek istemeyip ardından mecburen çağırdıkları bu anne ve kızdan baloyu şenlendirmek için yararlanmayı ihmal etmezler.

Görüldüğü gibi toplumun geleneksel yargıları kişilerin davranışlarını etkiler. Kadınların ön planda yer almasına alışkın olunmaması, düğün gibi eğlencelerde oynamasının hoş karşılanmaması gibi sebeplerle kadınların erkekler tarafından yanlış yorumlandığı hatta eleştirildiği görülmektedir. Bu durumun kimi zaman gelenek ve modernite bağlamında yorumlandığı, Doğu ve Batı kültürü olarak toplumun ikiye ayrıldığı ve bu çatışmanın da özellikle de kadınlar üzerinden yürütüldüğü belirtilebilir.

3.3.2.2. Doğu-Batı Kültür Çatışması Açısından Kadın

Romanda ön planda olan bakış açılarından biri olarak karşımıza çıkan kültürel ve ahlaki bakış da erkeklerin kadınlara yaklaşımlarında yetiştikleri kültürel ortamın, ahlaki anlayışlarının etkisini görmekteyiz. Doğu-Batı kültür çatışması da bazı romanlarda yer almaktadır.

Örneğin; *Eski Hastalık* başlıklı romanda Yusuf roman boyunca eşine değer veren ve onu önemseyen bir tutum içindedir. Fakat kadınların her şeye karışmamasına dair düşünceler de barındırır. Bu düşüncelerinde toplumun kadına bakışından etkilenerek toplumsal yapının bir gereği olarak söylendiği dile getirilir. Bir başka olayda ise Züleyha'nın hastane çıkışı Yusuf, eşinin üzerine yapışan sakızı ve çalı çırpıyı

[964] Reşat Nuri Güntekin, *Eski Hastalık,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.59.
[965] Güntekin, **a.g.e.,** s.59.
[966] Güntekin, **a.g.e.,** s.60.

temizlemeye yardım etmek isterken gerçekleşir. Buna göre, "cefakâr Anadolu kadını" motifi burada da karşımıza çıkar:

> *"-Yarın sabah mı? Bu ellerle yarın sabahı beklemek… İmkanı yok.*
> *- Daha olmazsa sabaha kadar ellerinizi bezle Sârarız… Bizim dışarlıkta kına koyarlar ya… Farz edelim ki size de kına koyduk.*
> *- Çıldırırım ben.*
> *- Bizim kadınlar çıldırmazlar fukaralar…"*[967]

Yukarıda yer alan satırlarda aynı zamanda Anadolu kadını ile dejenere kadın tipi arasındaki farklılıklar da vurgulanmıştır. Züleyha ile Yusuf evlendikten sonra İstanbul'a tatile gittikleri sırada romanda yazar tarafından kadın-erkek ilişkilerine dair düşüncelere yer verilir:

> *"Bu arada denize giren, birbirlerine açık ve lâubali el, dil şakaları yapan kadın ve erkekleri hoş görmemesi, Züleyha'nın her zamanki mağrur ve ağırlığına uymayan taşkınlıklardan ve hafif hareketlerden alınması gerekirdi. Fakat tüm bunların son asır medeniyeti icaplarından olduğuna kendini inandıran Yusuf arasıra irkilir gibi oldukça, kendini gerilikle itham ediyor, Züleyha'ya da fazla bir meyli olmaması, bu halleri kolayca hazmetmesine sebep oluyordu."*[968]

Yusuf'un kendisini gerilik ile suçlaması; toplumun "son asır medeniyetine uyum sürecinde" olduğunu ve eserin de bu dönemin zıt hikâyesini anlatmasında etkisi vardır. Yani Yusuf olaylara dair toplumsal kalıplarla yumuşak başlı karakterinin arasında kalmış, Doğu-Batı kültür çatışmasını yansıtmıştır.

Yusuf boşanma davası açtıklarını kimse bilmediği için Züleyha'ya çok nazik ve iyi davranır, özellikle aldatma mevzusunun gazetelerde görülmesi durumuyla ilgili olarak Züleyha'ya laf gelmesinden ve doğru olduğunun anlaşılmasından imtina eder.[969] Roman boyunca Züleyha'nın kendisini aldatmasına rağmen, Yusuf'un özverili ve nazik tavrı, Yusuf'un ona olan sevgisini ve kadınlara karşı olan saygısını göstermektedir. Aynı yaklaşımla Yusuf, Züleyha'nın, gazetelere düşen kaza olayını öğrenmesine rağmen hastaneye gelerek eşine sahip çıkması, insanların bakışlarından

[967] Reşat Nuri Güntekin, *Eski Hastalık,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.166.
[968] Güntekin, **a.g.e.,** s.131.
[969] Güntekin, **a.g.e.,** s.229.

çekinmeden onunla neşe içinde konuşması Züleyha'yı şaşırtır.[970] Yusuf bu durumda eşi olarak gördüğü ve resmî olarak boşanmadığı Züleyha'ya destek olmuş ve onu yalnız bırakmamıştır.

Züleyha dayısının yanında kaldığı için onun fikirlerinden etkilenen bir karaktere sahiptir. Züleyha'nın dayısı roman boyunca Batı medeniyetini yücelten bir kişi olarak karşımıza çıkmaktadır:

> *"Ne yapalım, mademki memleketime başka bir surette faydalı olmama izin vermiyorlar, diyordu, bende şimdilik vatandaşlarıma modern sosyetenin kaide ve inceliklerini öğretmekle meşgul olacağım. Kurunuvustai bir cemiyette insan gibi yaşamasını öğretmek de az hizmet değildir. Kadını açmakla pek büyük bir şey yapmış olmayız, eğer onu medenî terbiye ve muaşeret âdâbı noktasından tam bir Avrupa kadını vaziyetine sokmazsak…"*[971]

Yukarıda yer alan ifadelerden yola çıkarak modernlik olgusunun ve "Avrupaî" yaşam tarzının bireyler çerçevesinde farklı algılandığı görülür. Ayrıca dayının Züleyha üzerinde etkisinin olması Züleyha'da meydana gelen değişimin, dönüşümün hatta yozlaşmanın onun fikirleriyle bağlantılı olduğunu da göstermektedir.

Sonuç olarak *Eski Hastalık* romanında doğrudan veya dolaylı yollardan erkek ve kadın ilişkileri hem kurgusal hem de gerçek hayatta içinde bulunduğu dönemin siyasî, toplumsal ve kültürel olgularıyla birlikte ele alınır. Güntekin, roman kahramanlarını bu olguları işlemek için bir araç olarak kullanır. Dolayısıyla yazar, kadın ve erkek hakkında net yargılar belirtmekten ziyade var olan ve gündelik hayatı meşgul eden sorunlar üzerinde durmayı ihmal etmez.

Güntekin'in bir diğer romanı olan *Kan Davası*'nda Yukarı Sazan köyünde yaşayan Dursun köyden şehre taşınmak ister. Burada "göç" bağlamında gelenek ile modern karşıtlığı vurgulanır. Dursun'un annesi ile eşi taşınmaya karşıdır. Dursun'un annesi *"Benim bir ayağım çukurda… Bırakın beni burada… Ben yabancı yerde yatmam.*

[970] Reşat Nuri Güntekin, *Eski Hastalık,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.19.
[971] Güntekin, **a.g.e.,** s.34.

Ehlimin yanında yatacağım!"[972] der. Bunun üzerine Murat Bey'in "*Hâsılı göçeceğiniz yerde kavuşacağınız nimetleri bu cahil kadınlara anlatamıyorsun değil mi Dursun?"*[973] demesi üzerine Dursun *"Öyle bey, diyor, velakin anlamayana anlatırlar… Olmazsa sopayı elimize alıp hepsini sürü gibi zorla önümüze katacağız…"*[974] diye karşılık verir. Bu noktada şehir yaşantısının "nimet" olduğu düşüncesi kendisinin şiddet eylemiyle zıtlaşmakta iken Dursun'un annesinin geleneğe bağlılığı yine kendisi tarafından cehaletle bağdaştırılmaktadır. Dursun modern bir bakışa sahipken annesi ve eşi, yeniliklere kapalı, eski yaşamlarından vazgeçmeyen kişilerdir.

Murat Bey kendisi için kurulan bir ziyafet esnasında oradaki kadınlarla ilgili şöyle düşünmektedir:
"Aile hayatı denen şey benim için yepyenidir. Sokak kıyafetleri ile gördüğüm kadınları, soyunuk halleri ve ev kıyafetleri ile hemen ilk defa görüyorum. Benimle konuşuyorlar; kucağıma çocuklar getirip bırakıyorlar"[975] Burada da gündelik yaşam içinde kadının sosyal hayat içinde yerini almasına dair bir düşünce yer almaktadır. Bu nedenle *Kan Davası* romanı aynı zamanda toplumsal değişim ve dönüşümlerin de ele alındığı bir romandır.

Gizli El başlıklı romanda Bir süre sonra Şeref ile Seniha evlenir. Böylelikle aile içinde de yerini alan Şeref onların aralarındaki sorunlara da tanık olur. Aziz Paşa Seniha'nın babasıdır. Aziz Paşa kadınlar hakkında kızının küçükken yaşadığı bir olayı anlatırken yine fikrini ortaya koyar. Yıllar önce Seniha küçükken İstanbul'da bir nazırın otomobiline hayranlıkla bakar. Babasının da nazır olup o otomobilden almasını ister. Aziz Paşa bu olayı dile getirerek kızının da lükse, paraya düşkünlüğünü ifade etmek ister. Seniha onların küçüklükte olduğunu ifade edince de Aziz Paşa sizin parmak kadarınızda kavak kadarınızda aynı olur diyerek kadınların değişmediğini ifade eder.[976] Şeref, Seniha ile evlenmeden önce bir gün tüm misafirleri ağırlamaya çalışan Seniha'nın ısrarları ile onların evlerinde başka misafirler ile akşam yemeğine kalır. Misafir olan kalabalık grubun içinde Nevnihal

[972] Reşat Nuri Güntekin, *Kan Davası*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017, s.200.
[973] Güntekin, **a.g.e.,** s.200.
[974] Güntekin, **a.g.e.,** s.200.
[975] Güntekin, **a.g.e.,** s.68.
[976] Reşat Nuri Güntekin, *Gizli El,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.32.

adında bir kadın vardır. O akşam, yemekte Nevnihal Hanım, içkiyi fazla kaçırarak Şeref'e yaklaşmaya, ona sorular sorarak yakınlık kurmaya çalışır. Şeref ise bunun karşılığında Nevnihal Hanım hakkında büyükler dediğimiz sınıfın süprüntülerinden biri, ipi pazara çıkmış bir kadın olduğunu düşünür. Bunun üzerine orada bulunan eski bir istinaf mahkeme reisi ise Nevnihal Hanım'ın bazı felaketler geçirdiğini, birkaç defa evlendiğini, hasta olduğunu dile getirir. Aziz Paşa'nın gözünde ise bu durum Nevnihal Hanım'ın genç bir erkek gördüğünde yaptığı her zamanki hareketler olarak yansır.[977] Burada Nevnihal Hanım'ın hareketleri ile olumsuz durumlar göz önüne alınırken Seniha ise Şeref'in gözünde ev hanımı rolündedir. Misafirleri ağırlar ve hürmet eder. Böylelikle romanda ev işleri ile ilgilenmenin okumuş kadın sıfatındaki birinde görmek başka bir kahraman tarafından yadırganır. Seniha'dan beklenen rol daha çok gezme ve eğlenme amacında olan bir kadın iken o sorumluluklarının farkında davranır.

Şeref eşi Seniha'nın onu kıskandığını düşünerek kadın hakkındaki düşüncelerini şöyle izah eder: *"Kadın benim hayatımda otomobil, telefon kabilinden bir aksesuardır."*[978] Şeref burada kadını bir obje olarak görmektedir. Bu tutum Şeref'in kadınlara olan yaklaşımını da belirler. Kadına değer vermediğini vurgular. Şeref başlangıçta Seniha'ya kendisini layık göremeyecek durumda iken artık kadınları nesne gibi görüp değersizleştirecek bir konuma geçip değişime uğrar. Şeref'e göre koluna yaklaşan bir vücuttan, etinize değen bir etin sıcaklığından korunup kaçınmak mümkün değildir. Ama o en çok böyle bir zaaf uyandırmak tehlikesi içinde olan kadınlara karşı kendini muhafaza etmeyi başarır. Onun için diğer kadınlar *"Bir lokanta vitrininde, yahut başka birisinin tabağında gördüğü bir nadide yemeği, onun çok lezzetli olacağını tasavvur eden, fakat kendinin olmasını aklından geçirmeyen namuslu fukaranın ruh pozisyonu…"*[979] şeklinde görünür. Görüldüğü gibi Şeref bazı kadınları beğenir ama onlarla bir münasebet kurmak istemez. Şeref'in kadınlara yaklaşımında fiziksel ve ruhsal bir temastan, yaklaşımdan ziyade yanında bulundurmak, uzaktan varlığını bilmek, nesne gibi konumlandırmak yer alır. Kadını değersizleştiren söylemlerde bulunması ile yaşadığı fikir değişiklikleri de görülmüş olur.

[977] Reşat Nuri Güntekin, *Gizli El,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.77.
[978] Güntekin, **a.g.e.,** s.136.
[979] Güntekin, **a.g.e.,** s.138.

Yaprak Dökümü romanında da kültürel ve ahlaki özellikler görülür. Ali Rıza Bey'in oğlu Şevket, evli olan Ferhunde ile birliktedir. Bunu duyan ve istemese de onların evliliğine onay veren Ali Rıza Bey, Ferhunde'yi ilk gördüğünde kocasını aldattığı için mahzun ağlayan bir kadın hayal ederken küstah, şımarık bir kadınla karşılaşır.[980] Kocasını aldattığı için kendisini kötü hissetmesini beklediği kadını, hiç beklemediği şekilde bulan Ali Rıza Bey onu eleştirir. Ali Rıza Bey evde olan her şeyi Ferhunde'den bilir. Onun eve gelmesiyle yeni fikirlerin artacağını düşünen Leyla ve Necla iyice kendilerini kaybederler. Şevket borç batağına düşer ve hapse girer. Bunları düşünmesine rağmen Ferhunde'nin Şevket hapse girince onun emaneti olduğunu bilen Ali Rıza Efendi eşini de bu konuda uyarır.[981] Ali Rıza Bey kendi kızlarının da fıtratlarını bilse de onlara destek olduğu için Ferhunde'yi yargılar. Burada bir baba olarak Ali Rıza Efendi'nin ilk gördüğü andan itibaren içinin ısınmadığı, eşini aldattığı için güvenmediği Ferhunde hakkında aslında haklı çıktığı görülür. Ancak o yine de oğlunun emaneti olarak görerek Ferhunde'ye sahip çıkmaya çalışır. İlk başlarda Ferhunde'yi seven ve destek olan evdekilerinde zamanla onun gerçek yüzünü gördükleri ortadadır. Şevket ise eş olarak kabul ettiği sevdiği, destek olduğu kadının değişen ve aslında gerçek olan yüzünü gördükçe ondan soğur. Böylece evi terk etmesine bile üzülmez.[982]

Acımak romanında Mürşit Efendi'nin kayınvalidesi söylemlerinde sürekli bir hırka bir lokma bize yeter dese de kızım şuna baktı, bunu gördü diye diye Mürşit Efendi'ye birçok masrafa sokar.[983] Her zaman iyi niyetiyle onların isteklerini yerine getiren Mürşit Efendi, onlar hakkında tamamen olumlu düşüncelerle doludur. Kayınvalidesinin sözleri ile Mürşit Efendi'nin kadınlar hakkındaki düşüncelerinde değişiklikler olur:

> *"Şimdiye kadar kadınlar âlemini hiç tanımamıştım. Erkekler, onların dedikodularından daima şikâyet ederler, fakat ben bunların hem mübalağalı hem de seviyesi ve ahlakı düşkün bazı mahdut kadınlara münhasır sanıyordum.*

[980] Reşat Nuri Güntekin, *Yaprak Dökümü*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.71.
[981] Güntekin, **a.g.e.,** s.119.
[982] Güntekin, **a.g.e.,** s.121.
[983] Reşat Nuri Güntekin, *Acımak*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.107.

Erkeklerden çok canım yanmıştı da kadınları hep onların zulmü altında ezilen mazlum, dilsiz melekler sanıyordum. Hâlbuki onların ırasında da neler varmış. Bunları kaynanamdan öğreniyorum… ”[984]

Kayınvalidesinden öğrendiği kötü huylu kadınların olabileceği düşüncesi Mürşit Efendi'yi şaşırtır. Çünkü o daha önce kadınların kötü olabileceğini bile düşünmemiştir. Burada diğer romanlarından farklı olarak tamamen safîyane duygularla kadınlara yaklaşan ve onları değerlendiren bir erkek görürüz. Mürşit Efendi, kayınvalidesinin her dediğine inanır. Meveddet'in huyu Makbule Hanım'dan kötüdür. Her gördüğünü ister. İyi giyinip kuşanmak, birisinin bir fenalığını hemen ortaya çıkarmak gibi huyları vardır. Meveddet Hanım'ın bir gün ceza reisinin karısı hakkında söylediği kötü ifadeler duyulur. Kaynanası da Mürşit Efendi'den ceza reisini uyarmasını ister. Mürşit Efendi de ceza reisiyle bu durumdan dolayı tartışır ve hakaret ettiği için vali tarafından uyarılır.[985] Kayınvalidesi Makbule Hanım, kızını ön plana atarak çoğu isteklerini Mürşit Efendi'ye yaptırır. Mürşit Efendi ise kullanıldığının henüz farkında değildir. Abdüssamet Bey, Mürşit Efendi'ye: "*Kaynananla karın öyle insanlardır ki kocalarını hırsızlığa katilliğe kadar sevketmekten çekinmezler…*"[986] diyerek onların asıl yüzlerini göstermeye çalışır. Mürşit Efendi eşi ve kaynanasının iyi niyetli, temiz, masum insanlar olduğunu düşündüğü için onların dedikleri her şeyi yapmıştır. Mürşit Efendi Abdüssamet Bey'in gözünü açmasıyla ve yaşadığı olaylarla eşinin ve kaynanasının gerçek yüzünü görür, artık onları eskisi gibi sevmesinin mümkün olmadığını anlar.[987] Mürşit Efendi'nin baldızı Ruhsar'da ablası ve annesi gibidir. Eşinin zenginliğinden dolayı onunla evlenmiş fakat hiçbir şeyden memnun olmayarak hep daha fazlasını istemiştir. Ruhsar'ı Mürşit Efendi, sinsi ve hilekâr olarak görür. Kaynanası da zaten içinde kötülük olan Ruhsar'ı etkilemeye başlar.[988] Ruhsar'ın kocasını aldatması ve kocasının bunu öğrenmesi ile olaylar değişir. Ruhsar'ı, kocası vurarak öldürür. Kaynanası olayın kendisinden çıktığını bilmez, anlamaz. Ama Mürşit Efendi Ruhsar'ın asıl katilinin annesi olduğunu dile getirir.[989] Burada bir annenin kızlarını

[984] Reşat Nuri Güntekin, *Acımak*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.111.
[985] Güntekin, **a.g.e.,** s.115.
[986] Güntekin, **a.g.e.,** s.128.
[987] Güntekin, **a.g.e.,** s.132.
[988] Güntekin, **a.g.e.,** s.134.
[989] Güntekin, **a.g.e.,** s.136.

etkilediği görülürken damatları olan Mürşit Efendi'nin olaylardan yola çıkarak haklı çıkarımlarda bulunduğu görülür. Toplumsal anlamda lüks hayatın ön planda olmaya başladığı ve bazı insanların bu durumdan da etkilenerek hatalar yaptığı ifade edilir. Gerçekleri bildiği için Mürşit Efendi, eşinden ve annesinden uzaklaşır. Çocuklarını da korumak ister. Mürşit Efendi kızlarını eşinden ve kayınvalidesinden korumaya çalışsa da pek başarılı olamaz. Kızı Feriha'yı kayınvalidesi kendi akrabasına gönderme bahanesiyle bazı erkeklerle tanıştırmak ister. Mürşit Efendi buna izin vermez. Fakat onun haberi olmadan kayınvalidesi Feriha'yı gönderir. Bunun üzerine Mürşit Efendi, kayınvalidesinin şimdiden kızını istediği yöne çekmeye başladığını fark eder. *"Bütün ahlaksızlıkları talim etmek, ilerde varacağı adamın bütün istemediği şeyleri gizli yapmaya şimdiden alıştırmak ihmal edilmez bir vazifeydi."*[990] Kızının kötü alışkanlıklar edinmesini istemeyen Mürşit Bey, öğrendiği kötü alışkanlıkları ilerde eşine de uygulayabileceğini düşünür. Aslında kızını korumak isterken kızı Feriha tarafından anlaşılmaz. Mürşit Efendi'nin niyetini kızı Zehra da romanın sonunda görür. Burada Mürşit Efendi kızları tarafından anlaşılamayan bir baba, eşine ve kayınvalidesine her türlü imkânı sunsa da yaranamayan ve onları iyi niyetli sanarak kendinden fedakârlık eden bir adam olarak karşımıza çıkar.

Akşam Güneşi romanında Şükran, akrabası Nazmi ile konuşurken durgun tabiatlı bir kız olduğu için evlense bile eşine neşe veremeyeceğini düşünür. Bunun üzerine Nazmi, onun güzel bir kız olduğunu, şen olmasa bile iyiliğinin ve şefkatinin ona daha munis bir cazibe kattığını söyler.[991] Nazmi'nin ifadelerinden erkekler için sadece neşe ve güzellik değil merhamet ve şefkatin de önemli olduğunu anlarız. Jülide'nin babası Neyyir Bey, Şükran'a Jülide'yi emanet edeceği zaman yazdığı mektupta kızını daha sade, mütevazı ve kuvvetli bir kız olmasını istediğini ama onun şu an canlı bir süse benzediğini söyler. Neyyir Bey narin, hoppa, hassas ve fazla şımartılmış Jülide'yi acıyarak sevmelerini ister.[992] Bir babanın kendi kızını yetiştirme tarzını beğenmediğini, onun gibi kadınları bir süs eşyasına benzettiğini görürüz. Buradaki süs eşyası, sadece belli fonksiyonları olduğunu düşündükleri kadınlar için süslenen, dans eden ve bunların dışında farklı meziyetleri olmayan kadınlar vb. kullanılır. Jülide ile beraber at sürmek için dolaşmaya çıkan Nazmi, Jülide'nin

[990] Reşat Nuri Güntekin, *Acımak*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.142.
[991] Reşat Nuri Güntekin, *Akşam Güneşi*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2015, s.55.
[992] Güntekin, **a.g.e.,** s.158.

güzelliğini yeni fark ettiğini çehresinin ruhuna çok benzediğini, yüzünün ilk bakışta hiçbir hususiyetinin olmadığını zarif şeffaf bir bebek çehresine benzediğini hatta isteyen insanın kusur bulabileceğini söyler. Ancak zihninden güzel bir fikir geçtiğinde çehresinin değişip yüzünün güzelliğinin ortaya çıktığını dile getirir.[993] Fiziki güzelliğin ruh güzelliği ile paralelliği dikkat çeker. Nazmi'nin Jülide hakkındaki düşünceleri olumluya döndükçe onun güzelleştiğini, dikkat çektiğini düşünür. Romanın başında Şükran içinde bunu söyleyen Nazmi, kadınlarda fiziki özelliklerin yanı sıra ruh güzelliğinin kıymetini ve önemini vurgular. Romanın sonunda Jülide, İhsan ile evlenir. Nazmi de üzülerek bu durumu kabullenir. Kendi sevdasını içinde saklar. İhsan'ın işi dolayısıyla Jülide, iki buçuk ay İstanbul'a gitmesi gerekir. Nazmi bu durumu *"Küçüğüm gidiyor. Akşam güneşimi kaybettim"*[994] diyerek ifade eder. Roman içinde toplumda uygun olmayacak bir ilişki karşımıza çıkar. Bu da ahlaki anlamda toplumun değişime uğradığını gösterir.

Kavak Yelleri romanında Celile'nin ölümünden belli süre sonra Doktor Sabri'yi ikinci evliliğe ikna etmeye çalışan bir grup insan vardır. Kasabada birçok kimselerin, Doktor Sabri ile evlendirmek istedikleri gelinlik kızlar, ellilik dullar gibi adayları vardır. Hacı Ömer ise evlenecek kızı olmadığı için torunlarından birini Doktor Sabri'ye vermeyi düşünmesi onu çok şaşırtır.[995] Romanda kadınların, aile veya çevre tarafından uygun gördükleri insanlarla yaş farkına, duygusal duruma bakılmaksızın evlendirilmeye çalışılması görülmektedir. Böylelikle küçük yaşta evliliğin olumsuz durumuna da değinilmiş olunur. Doktor Sabri romanda hiçbir adaya olumlu yaklaşmaz. Hacı Ömer'in torununu söylemesine karşı çıkar. Yine bir gün kasabadaki ablasının yanına koca aramaya geldiğini düşündüğü bir dul kadın ile tanıştırılır. Doktor Sabri kendisi için bulunan kadınları kendince sınıflandırır: bunlardan ilki aile terbiyesine veya kız çocuk terbiyesine dair seçim söylevleri söyleyen okumuşlar, diğeri uzaktan süzüp utananlar, yerli kadınlarda ise daha çok hastalık numaraları ile kendisi ile tanışmaya çalışan gruptur.[996] Burada önemli olan kadınların bir erkek ile evlilik için kendilerini yarışa sokmaları, beğendirmek istemeleridir. Bu durumda romanlarda, toplumun kültürel ve ahlaki olarak değiştiğini, kadınların yine toplum

[993] Reşat Nuri Güntekin, *Akşam Güneşi*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2015, s.262.
[994] Güntekin, **a.g.e.,** s.414-417.
[995] Reşat Nuri Güntekin, *Kavak Yelleri*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.68.
[996] Güntekin, **a.g.e.,** s.79-80.

tarafından değersizleştiği görülmektedir. Doktor Sabri'yi evlendirmek isteyenlerden biri de Doktor Sabri'nin tanıdığı Sıtkı Karayamuk'tur. Karayamukların amacı Doktor Sabri'yi kendi içlerinden biriyle evlendirerek onun üzerindeki mal varlığından yararlanmaktır. Karayamuk ailesinin davalık dosyaları olayları ve karışık işleri vardır, bu işler içinde Doktor Sabri'den faydalanmak isterler. Sıtkı Karayamuk geçinmekte kızı Şahende yüzünden zorlanır. Şahende'ye Şoşo diye hitap edilir. Şoşo'nun Avrupa'ya gitmek en önemli hayalidir. Doktor Sabri de Avrupa'ya gideceğini fakat bunun tetkik bir gezi olacağını söyler. Şoşo, eşinizle gitme fikrini ortaya atınca Doktor Sabri o yaşasaydı gitmeyeceğini kadınların iş gezisinden anlamadığını söyler. Kadının Avrupa seyahatine bakışının çarşı pazar gezme olması Doktor Sabri'nin canını sıkar. Bu durumda Batı medeniyetinin veya Avrupa'nın nasıl algılandığını da gösterir. Burada bir erkeğin kadından beklediği entelektüel seviye ile karşılaştığı durum arasında farkları bize anlatmaktadır Doktor Sabri üzerinden romanda erkek doktorların kadın hastalarıyla ilgili yaşadıkları sorunlar da ifade edilir. Doktor Sabri'nin başta kendi karısı olmak üzere toplumun geneli kadının muayene edilmesinden hoşnutsuzdur. Doktor Sabri'ye göre kadın muayenesi onda hiçbir etki yapmamaktadır. Zaten kadın muayenelerini genellikle bir oda dolusu insanın gözü önünde yapmak zorunda kalır.[997] Doktor Sabri bir erkek doktor olarak kadın hastalara karşı toplumda var olan cinsiyet ayrımından dolayı yaşadığı zorluklardan bahseder. Karısının da kıskançlık duygusunun etkisiyle kendisi kadın hastalara karşı olması gereken daha fazla hassasiyet gösterir. Kendisinden önceki doktorların yaşadığı zorlukları, yanlış anlaşılmaları ya da doktorların yanlış tutumlarını da duyarak daha çok önlem almayı doğru bulur. Bu durumda erkeklerin kadınlar üzerindeki toplumsal baskısını da göstermektedir. Doktor Sabri ile Sabri Yalova'daki baloya gitmek istediklerini konuşurlar. Bu baloya Ayperi ve Perihan'ı da götürmek isterler. Sabri bu yaştan sonra parmak kadar kızlara tutulmayacaklarını sadece zevzeklik olsun gönül eğlensin diye konuştuklarını söyler.[998] Yalova balosuna kızları davet etme konusuna ilk başta sıcak yaklaşmayan Doktor Sabri, daha sonra bu fikre alışır ve kabul eder. Doktor Sabri, Ayperi'nin Sabri ile eğlendiğini, hem de hediyeler aldırdığını düşünür. Perihan'ı ise böyle düşünmediğini onun daha farklı biri

[997]Reşat Nuri Güntekin, *Kavak Yelleri*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.75-78.
[998] Güntekin, **a.g.e.,** s.461.

olduğunu ve olayları aynı kendisi gibi dışarıdan seyirci gibi izlediğini düşünür.[999] Doktor Sabri olayların yanlış olduğunu başlangıçta bilse de zamanla olayların akışına ve kendi isteklerine boyun eğer. Yaşlarından oldukça küçük olan kızlarla yakınlık kurma isteği yine toplumun değerlerinin çöküşünü de bize gösterir. Doktor Sabri kendi düşüncelerine göre Ayperi ile Perihan arasında bir karşılaştırma yaparak kendisinin hediye almamasından yola çıkarak Perihan'ın iyi bir kız olduğuna inanmak ister. Kızlarla Yalova'ya gitmek için onların vapurdan inişini bekleyen Doktor Sabri ve Sabri onları iki genç delikanlı ile sohbet ederek gülerek vapurdan inerken görünce şaşırırlar. Ayperi delikanlıların İzmirli tüccarlar olduğunu söyleyerek tanıtır. Lüks oteldeki odalar için kızların sevineceğini düşünen Doktor Sabri ve Sabri onların surat ederek odalarına çıkmalarını izlerler. Başlangıçta yeni zaman kızlarından olmadıklarını düşünerek çıktıkları bu yolda özellikle Doktor Sabri kızların tavırlarından dolayı şaşırsa da doğrusunun uzak kalmak olacağını da bilir. Sabri ise binbir hayal ile geldiği Yalova'da umduğunu bulamaz. Doktor Sabri, Perihan ile olmayacağını Yalova'da anlar. Eşi vefat ettikten sonra bir daha da evlenemez. Doktor Sabri'nin talipleri olduğu gibi Çalıkuşu romanında Feride'nin talipleri olur. Romanda talibiyle evlenen bir kadın Feride'ye örnek gösterilir.

Çalıkuşu romanında Hacı Kalfa, Feride'ye dikkatli olmasını ona da orada bulunan diğer kadınlar gibi talibin çıkacağını söyler. Önceden de Arife adında bir hocanın oraya geldiğini ve Ceza Reisi ile evlenip rahatça yaşadığını söyler. Arife'nin de güzelliğinden değil namuslu ağırbaşlı oluşundan evlendiğini dile getirir. Dünyada namustan daha önemli bir şeyin olmadığını söyler.[1000] Hacı Kalfa, Feride'nin orada rahat edebilmesi için evlenmesi gerektiğini düşünür. Çünkü Anadolu'da ona göre genç bir kadın çok rahat edemez. Ayrıca kadınlarda evlilikte güzelliğe bakılmadığını daha çok namuslu veya ağırbaşlı mı diye dikkat edildiğini söyleyerek romanlara yansıyan erkek düşüncesini de ifade eder. Feride'nin tayini başka bir yere verilince Hacı Kalfa, Feride'yi yolcu eder. Bu sırada ona nasihatte bulunarak, yabancıları görünce peçesini kapatmasını söyleyip onun suratının öyle her yerde gösterilecek bir surat olmadığını dile getirir.[1001] Feride, okulun bahçesinin yanında çalışan işçileri teneffüste izler. Bir gün işçilerin içinde onlara çok da benzemeyen bir asilzadenin

[999]Reşat Nuri Güntekin, *Kavak Yelleri*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.466.
[1000] Reşat Nuri Güntekin, *Çalıkuşu*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.186.
[1001] Güntekin, **a.g.e.,** s.212.

düşmüş hali gibi düşündüğü bir adam Feride'den su ister. Feride su getirdiğinde işçi ona yeni geldiğini söyleyerek oranın pazarı, bağı, bahçesi hakkında bir şeyler sorar. Bu konuşmadan sonra paşa kızı olan öğrencisi Nadide'nin evine gittiğinde o işçiyi bambaşka kıyafetlerle karşısında görür. Paşanın büyük kızı Nerime Hanım, İhsan adlı bu yüzbaşının sanki rast gelmiş gibi Feride ile tanıştırır. Feride durumu hemen anlar ve bekledikleri gibi utanma sıkılma göstermeden anladığını belli eder. Nerime Hanım da Feride'nin İhsan'ı tanıdığını, durumu anladığını fark eder. Eve geri döndüklerinde Hanımefendi İhsan'ı överek onu nasıl bulduğunu sorunca Feride, güzel ve sevimli biri olduğunu işinin de iyi olduğunu söyler. Bunun üzerine Hanımefendi Feride'yi İhsan'a isteyince Feride, teşekkür ettiğini ama kabul edemeyeceğini söyler.[1002] Erkekler, kadınlar üzerindeki etkilerine çok güvenirler. Onların her daim istekleri kabul eden taraf olmasını isterler. İhsan'ın özgüveni ve kadına bakışı ortadadır. Onlara göre kadın ancak sunulanı kabul edecek bir varlıktır.

Damga adlı romanda ise toplumun ön yargıları baskındır. Vedia yüzünden hırsızlık damgası yiyerek hapse düşen İffet burada Baba lakaplı birisiyle tanışır. Baba İffet'e kendisinin hapishaneye düşmesine sebep olan olayları şöyle anlatır:

> *" Dul bir kadındı. Rahmetli arkadaşımın karısıydı. Kocası daha sağken aşifteliğe başlamıştı. Ben evlerine gittikçe kapı aralıklarından bana bakar, sofada fıkır fıkır gülerdi. Mesela kahve pişirdi değil mi? kolunu alimallah dirseğine kadar sıvar da tepsiyi öyle uzatırdı. Ben yine arkadaş karısı diye "lahavle" çeker, önüme bakardım. Derken efendim kocası öldü… Ne kadar olsa, dişi ehli… İşlerine bakmaya başladım. Hem komşu, hem dul kadın, hem bunca yıllık arkadaş karısı… Derken bu kadın fingirdemeye başlar… Meğer fikri beni soymakmış… Bizde işte gönlümüzü kaptırıverdik. Başladık hediyelere… Kebap kestaneden iskarpine varıncaya kadar ne isterse alırız… Ama gel gör ki fındıkçı… Bana kendini namuslu satar… Uzatmayalım efendim bu kadının mahalleden bir züppe ile görüştüğünü haber alırız."*[1003]

Romanın devamında Baba, içki içtiği bir gün kadının evine gizlice girip kadının odasına geçer. Kadın Baba'yı görünce bağırmaya başlar, bir de bana tabanca çekti diye iftira atar.[1004] Karşılıklı gayriahlakî tutumlar kadın- erkek ilişkisinden çok insanî

[1002]Reşat Nuri Güntekin, *Çalıkuşu*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.375.
[1003] Reşat Nuri Güntekin, *Damga*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.79.
[1004] Güntekin, **a.g.e.,** s.79.

bir durumla ilgili olsa da toplum içerisinde kalıplaşmış roller gündelik hayatın içinde süreğen bir problem oluşturmaktadır. Burada da dul kadın olmak ve kadının ev ihtiyaçlarına yönelik istekleri dul kadına bakış açısını göstermektedir. Keza bir insanın başka bir insana çıkar amacı gütmeden yardım edebilmesi genel bir kanı olarak etik bir tutumdur. Fakat söz konusu kişinin dul bir kadın olması ahlakî tutumun zayıf olduğu bireylerde ondan faydanılması gerektiği anlayışına bürünebilmektedir.

Bahsedildiği üzere Doğu ve Batı karşılaştırılması Güntekin'in romanlarında İstanbullu ve Anadolulu olmak üzerinden gerçekleşir. Avrupaî yaşamın bireyler arasında farklı algılanması, şehirli ve köylü ayrımının yapıldığından romanlarda sıkça bahsedilir. Erkeğin kadına toplumsal ve kültürel anlamda destek olduğu görülürken aynı zamanda kadını değersiz, aksesuar olarak adlandıran erkeklerin varlığı da dikkat çeker. Kadının toplumsal değişimler önündeki durumu da erkeklerin göz önüne aldığı, onun bakış açısından aktarıldığı diğer bir durumdur. Güntekin toplum içinde bireysel olarak kadına karşı bakış açılarını anlatırken bunları tetikleyen ve besleyen unsurları da bu şekilde eserinde kurgular. Bunlardan bir diğeri kadının cinsel bir obje olarak gören yaklaşımdır. Toplum içerisinde bu yaklaşıma sahip bireylerin varlığını gösteren Güntekin, çoğunlukla bireyin iç dünyasındaki ahlakî bakış açısının toplum üzerinde çok yönlü olarak nasıl etkilediğini örnekler.

3.3.2.3. Kadını Cinsel Bir Obje Olarak Gören Bakış

Romanlarda bazı erkeklerin kadınları cinsel bir obje olarak gördüğü ve değerlendirdiği, kadınları fiziksel özelliklerine göre tanımladığı durumlar bilinmektedir. Söz konusu bakış açısında erkeğin aldığı eğitim, yetişme şartları, değer yargıları, meslekleri ve yaşadığı coğrafya gibi farklı değişkenler olsa da her birinin bulunduğu konuma göre kadına bakış açılarının ne şekilde değişeceği sunulmuş olur. Yani romanlarda eğitimli erkeğin kadını obje olarak değerlendirmesi ile cahil bir erkeğin kadını obje olarak görmesi farklı amaçlarla gösterilir. Bu durum kadınların obje konumunun aslında kendilerinde değil; kendini objeleştirerek sunan bireylerde olduğunu bir kez daha hatırlatır.

Güntekin'in *Değirmen* başlıklı romanında Halil Hilmi Efendi'nin Bulgar kızı ile ilgili düşünceleri açık bir şekilde ifade edilir. Dikkat çeken bir husus Güntekin, gerek toplum içindeki gözlemlerinden gerekse romanın doğası gereği kurguya dayalı özelliklerden yola çıkarak "ecnebi" kadınlarla ilgili ifadeleri daha açık ve cesur bir ifadeyle dile getirmesidir. Genel olarak romanlarda yer alan bu tutuma ek olarak romanda, Bulgar kızı olarak nitelenen kadının aslında annesinin Bulgar olması nedeniyle böyle adlandırılmış olduğunu buradaki esas amacın ecnebi olarak görülen kadınlara daha rahat yaklaşımda bulunur ve toplumun gayrimüslim kadınlara olan bakışın ortaya konulmasıdır:

> *"Halil Hilmi Efendi, Bulgar kızının makam koltuğunda Nusret'in kucağına oturduğunu, bacaklarını makam masasının üstüne uzatarak -çorapları ile kısa etekleri arasında açık kalan çıplak etini- resmi kâğıtlara sürdüğünü, elleriyle Kaymakamın dudaklarını, burnunu sıktığını gördü. Şimdi her oturuşta kırık bit armonika gibi çeşit çeşit sesler vererek çöken bu makam koltuğunun yayları tevekkeli mi bu hale gelmişti?"*[1005]

Halil Hilmi Efendi konuşmak için çağırdığı Bulgar kızının peçete ile ilk önce gözyaşlarını sonra burnunu silme hadisesini karısı ile mukayese eder. Bu mukayese eş konumundaki kadın ile sevgili olarak görülen kadın arasındaki ayrımı da ortaya koyar:

> *"Bulgar kızı daha sonra aynı mendille burnunu silmeye başladı. Burun silmek oldukça uygunsuz manzaralardan biridir. Hatta fazla nezaketli insanlar bunu yaparken başlarını öte tarafa döndürürler. Ne yazık ki karı kocalar arasında böyle bir şey adet olmamıştır; çünkü aile saadetine sığmaz. Hele biraz eskimiş karı kocalar arasında mubah olmayan ne kalabilir ki! Evet, kendi karısı da, yüzündeki irin sarılığına mukabil nezleden daima kabarık ve kızarık olan burnunun örselenmekten hafifçe nasır bağlamış kanallarını durmadan siler. Fakat Bulgar kızınınki!.."*[1006]

Yukarıda yer alan ifade de Halil Hilmi Efendi'nin eşi ile Bulgar kızı arasında yaptığı mukayese onun tatminsizliğini da gösterir. Öte yandan aile bireyleri arasında mahremiyetin ortadan kalkması, evli bireylerin özel yaşam alanlarına ihtiyaç duyduğuna dair bir vurguyu da akıllara getirmektedir. Ömer Bey'in davetine

[1005] Reşat Nuri Güntekin, *Değirmen*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017, s.20-21.
[1006] Güntekin, **a.g.e.,** s.22.

gittiğinde Bulgar kızı sırtını dizlerine koymuş, vücudunu yaklaştırarak başını Halil Hilmi Efendi'nin dizlerine yaslamıştır.[1007] Halil Hilmi Efendi bu durumu *"Meslek hayatı boyunca bunca yıl 'Çıplak kadın oynatıyorlar' diye dehşetle dinlediği hikâyeler bundan başka bir şey miydi."*[1008] şeklinde değerlendirir. Burada Hilmi Efendinin yaptığı eylemin farkında olması ile ayıpladığı şeyi belleğinde hep tek taraflı tasavvur ettiğini düşünebiliriz. Keza, kadının ahlakî tutumu tek taraflı olarak değerlendirilirken eylemin icracılarının sadece kadınlardan oluşmadığı belirtilmelidir. Romanda, kadın bir meta, obje olarak görülmüş, erkekler karşısında oynatılmış adeta vücudu sergilenmiştir. Halil Hilmi Efendi'nin başına gelen onca olaydan sonra Ömer Bey'in davetini duyunca aklına Bulgar kızı gelmesi de önemlidir. Bulgar kızı ile ilgili şunları dile getirir*: "Güzel bir yemeğin, mide fesadına uğramış bir hastayı tiksindirmesi gibi, Bulgar kızının çıplak hayali de şimdi Halil Hilmi Efendi'yi tiksindirmekten başka bir tesir yapamıyordu."*[1009] Burada dile getirilen sorun esasında kadınların değil, erkeklerin hem kendi içinde hem de birbirleri arasında kadınlarla ilgili problemlerini de ortaya koyar. Romanda Bulgar kızı onları eğlendirerek oynayan bir kadın olarak cinsellikle öne çıkarılır. Ancak bu cinselliğin kaynağı toplumun ona biçtiği rolden dolayı gerçekleşmektedir. Bulgar kızı ise bu rolü kabullenmiştir. Ahlakî değerleri sürekli ön plana çıkararak toplum içerisinde yer edinen erkek kahramanlar ise esasen toplumda hem olumsuz örnek göstermek hem de gönüllerini eğlendirmek için Bulgar kızından faydalanmaktadırlar.

Gayrimüslim kadınların cinsel obje olarak görülmesi *Ateş Gecesi* romanında da karşımıza çıkar. Kemal Murat Bey, taşındığı yeni mahallesinde bulunan gayrimüslim kadınlarla yavaş yavaş tanışmaya başlar. Tanıştığı ilk kadın ise Stematula'dır. *"İlk ahbabım Stematula oldu. Sonra onun arkasında ötekiler, avuçtan yem yemeye alıştırılan kuşlar gibi, kendi ayaklarıyla birer birer geldiler."*[1010] Kemal Murat Bey Rum kızlarının her biriyle kolayca tanışmasını kuşlara yem atma olayı ile bağdaştırır. Romanda bahsedilen bilgilerden kadınların da bu durumdan rahatsızlık duymadığı görülür. Kemal Murat Bey, Mariyanti adlı Rum kızını ilk aşkı Melek'e benzetir. Saçları platine yakın renkte, onun boyunda ve güzelliğinde olarak tanımlar. Kemal

[1007] Reşat Nuri Güntekin*, Değirmen*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017, s.23.
[1008] Güntekin*,* **a.g.e.,** s.24.
[1009] Güntekin*,* **a.g.e.,** s.85.
[1010] Reşat Nuri Güntekin, *Ateş Gecesi*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.46.

Murat Bey onun biraz aptal olduğunu düşünmesine rağmen onun, arkadaşları arasında onun en duygusalı olduğunu da dile getirir.[1011] Kemal Murat Bey'in Rina, Stematula, Eleniça, Mariyanti'yi tek tek fiziki özellikleri ile anlatıp beğenip beğenmediğini ifade etmesi, onların karakteristik özelliklerini de ifade etmesi dikkat çekicidir.[1012] Burada Kemal Murat Bey, kendinde bir hak olarak gördüğü seçme dürtüsü ile kadınları eleştirir, belli yönlerle inceler. Sadece dış görünüşünü değerlendirmez aynı zamanda karakterleri hakkında da çıkarımlar yapar. Romanın başka bir bölümünde kilisede Afife ile tanışır. Türkçe konuşmaması üzerine Afife'yi Rum kızı zanneder. Stematula'dan Afife'nin aslında tanıdığı Selim Sklavaki'nin kız kardeşi olduğunu öğrenir. Afife'nin dört senelik evli ve üç çocuk annesi olduğunu da öğrenince ona olan merakı artar.[1013] Murat Bey, araştırmalarının sonucunda Afife'nin İzmirli tüccar olan Rıfkı Bey'in ikinci karısı olduğunu öğrenir.[1014] Kemal Murat Bey, Afife'yi sevdiğinin farkına varır. Fakat bu sevgisi ilk aşkı Melek'e ya da Mariyanti gibi Rum kızlarına duyduğu türden değildir. Nöbetler geçirecek bir aşkın içinde olduğunu dile getirir.[1015] Kemal Murat Bey ile Selim Bey'in ailesi arasında geçmişte olan tanışıklık sebebiyle Kemal Murat Bey hastalandığında Selim Bey ona evinde bakar. Böylelikle Kemal Murat Bey, Afife ile de daha çok görüşme imkânını yakalar. Belli bir süre sonra Kemal Murat Bey, Selim Beylerin evinden ayrılıp Matmazel Varvar'ın evine döner. Afife ve ablası Kemal Murat Bey'i evinde ziyaret etmek isteseler de onu göremezler. Kemal Murat Bey, Selim Bey'i gördüğünde vaktinin olmadığını yanlarına uğrayacağını söylediğinde Selim Bey: *"Mâlum, mâlum… Kilise mahallesi kızları adama vakit mi bırakırlar? Haydi uğurlar olsun! Bekleriz…"*[1016] diyerek Kemal Murat Bey'in kızlara olan ilgisini dile getirir. Kemal Murat Bey'in Afife'yi görmemesine rağmen herkese neşeli olduğunu kanıtlama çabasındadır. Murat Bey: *"Vaktinden evvel kadına alışmış bazı nadir çocuklar müstesna, benim o zamanki yaş ve halimdeki bir çocuk için kadını kollarına alıp öpmek, hayatın en vahim bir hadisesidir ve buna ancak uzun tasavvurlar, tereddütleri utanıp sıkılmalarla dolu bir hazırlık evresinden sonra derece derece*

[1011] Reşat Nuri Güntekin, *Ateş Gecesi*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.50-51.
[1012] Güntekin, **a.g.e.,** s.56-57.
[1013] Güntekin, **a.g.e.,** s.89.
[1014] Güntekin, **a.g.e.,** s.108-109.
[1015] Güntekin, **a.g.e.,** s.142.
[1016] Güntekin, **a.g.e.,** s.153.

alışılmış olarak cesaret edilir."[1017] diyerek kadına yaklaşmak için erkeğin de belli durumları, tavırları göz önünde bulundurması gerektiğini dile getirir. Afife kocasına geri dönünce Kemal Murat Bey, bu durumu kaymakama anlatır. Kemal Murat Bey, kendince destek beklerken kaymakamın bu duruma sevindiğini fark eder. Kaymakamın Afife ve kocası Rıfkı Bey'den bahsederken yaptığı yoruma Kemal Murat Bey çok sinirlenir:

> *"…Anlaşılan herif, kadını rüyada gördü. Şununla birkaç gün daha ahkâm sürelim, dedi. Hakkı da yok mu? Yumurta içi gibi kadın… Yüzünün bir yanından baksan öte yanı gözüküyor… Birkaç gün onu koynunda öpüp koklasa ne zarar eder?"*[1018]

Kemal Murat Bey'e göre kadın erkek ilişkisi şöyle anlatılır:

> *"Erkekle kadın birbirine mukavemeti olmayan iki mahlûktu. Hele aralarında ufak bir sempati varsa, erkek istediği vakit, benim Rina'ya yaptığım gibi, elini uzatıp kadını bileğinden yakalar ve aşkın istediği şekline sürükleyebilirdi."*[1019]

Afife'yle ilgili belli olayları yanlış yorumlayan Kemal Murat Bey ona karşı olan hislerini düşündüğünde Afife'ye olan hürmetini kaybedip, onu fahişelerin en yüzsüzü gibi gördüğünü dile getirir.[1020] Kemal Murat Bey'in kıskançlığının ardından düşüncelere dalmasıyla, kadın erkek ilişkisini sorgulamaya başlar. Böylelikle sevdiği kadının davranışlarını da yanlış anlayarak ona duyduğu saygıyı azaltıp fahişe gibi gördüğünü söyler. Erkeklerin kadınlar hakkında yaptıkları sınıflandırmalar da dikkat çekmektedir. Ayrıca Kemal Murat Bey'in kadın ile erkeğin birbirinden etkilendikleri an, erkeğin her şeyi yapma özgürlüğüne kavuştuğunu düşünmesi de ilgi çekicidir. Kemal Murat Bey, Afife ile ilgili iken kasabada ona âşık olan Seniye'yi istememesi herkes tarafından yadırganır. İyi aile kızı, namuslu ve varlıklı birisi olarak aktarılan ve hatta Matmazel Varvar tarafından bile beğenilen Seniye'yi istememesi anlaşılmaz.[1021] Kemal Murat Bey ise evli ve çocuklu bir kadını sevdikten sonra adeta yaşlandığını, Seniye yaşlarındaki kızlardan hatta kilise mahallesindeki arkadaşları bile ona çocuk gibi göründüğünü onların çarşaf giymesi bile bu görüntüyü

[1017] Reşat Nuri Güntekin, *Ateş Gecesi,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.159.
[1018] Güntekin, **a.g.e.,** s.166.
[1019] Güntekin, **a.g.e.,** s.194.
[1020] Güntekin, **a.g.e.,** s.194-195.
[1021] Güntekin, **a.g.e.,** s.227.

değiştirmediğini söyler.[1022] Görüldüğü üzere Kemal Murat Bey'in Afife'ye olan aşkından sonra kadınlar hakkındaki görüşleri de değişir. Afife'nin yaşı ve konumundan dolayı ondan sonra karşısına çıkan kadınların daha olgun olmasını ister. Roman on sene sonra Kemal Murat Bey'in sürgünden dönüşü ile devam eder. Otuz yaşına gelen Kemal Murat Bey, ahlakça en zayıf ve bozuk bulunduğu yaş olarak kendini gördüğü bu zamanda, kibar koketler meclislerine girer ve dış âleme daha çok ilgisi artar.[1023] Ağabeyinin evine gelen Kemal Murat Bey, annesini, yengesini ve yeğenlerini görür. Onların yanında fark ettiği bir kadının sonradan Afife olduğunu anlar. Gözlerinin altı kararmış, yanaklar süzülmüş, çizgileri derinleşmiştir.[1024] Afife'yi bıraktığı yaşta bir kadın için on sene uzun bir zamandır.[1025] Sevdiği kadını öncellikle dış güzelliği ile değerlendiren Kemal Murat Bey, Afife'nin yeni ve yaşlanmış halini beğenmez. Burada dış görüntü ile hayallerinde oluşturduğu Afife arasındaki farkı gören Kemal Murat Bey ondan uzaklaşır. Kemal Murat Bey, Afife'nin artık onu sevdiğini ve istediğini düşünür. Geçmişte olsa onunla olacak tek bir gece için, an için hayaller kurarken şimdi onları yaşamak istemediğine karar verir.[1026] Ancak belli süre sonra Kemal Murat Bey: *"Afife'yi baştan çıkarmak için bende şiddetli bir arzu uyandırmaya başladı. Hayattaki tecrübelerime göre, kadın denen mahlûkun gözümde hiçbir mistik tarafı kalmadığı için bunda bir güçlük görmüyordum. Hele senelerce sürüklediği bir aşkla bütün mukavemeti kırılmış bir Afife için bu, adeta bir çocuk oyuncağıydı"*[1027] şeklindeki ifadesinden kadına verdiği değer gösterilir. Kemal Murat Bey için Afife arzu edilen bir obje gibidir. Afife artık Kemal Murat Bey'den kaçmamakta hatta onu çok sevdiği için utanma duygusunu kaybedip ahlaksız olduğunu dile getirilmektedir.[1028] Kemal Murat Bey farklı kadınlarla buna benzer geceleri olduğunu ve kadınların kendisinden istenecek bir şeyi kalmadığında gözündeki bütün cazibesini ve mistiğini kaybettiğini de söyler.[1029] Romanlarda kadınların arzu nesnesi olarak görüldüğü ve zamanla bazı erkeklerin bu arzularından vazgeçtikleri ifade edilir.

[1022] Reşat Nuri Güntekin, *Ateş Gecesi,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.228.
[1023] Güntekin, **a.g.e.,** s.258.
[1024] Güntekin, **a.g.e.,** s.261.
[1025] Güntekin, **a.g.e.,** s.261.
[1026] Güntekin, **a.g.e.,** s.285.
[1027] Güntekin, **a.g.e., s**.286.
[1028] Güntekin, **a.g.e.,** s.319.
[1029] Güntekin, **a.g.e.,** s.322.

Gökyüzü romanında hastalanan Sevim'i iyileştirmesi için gelen profesör ile kahramanın arasında geçen diyalogda profesörün kadınlarla ilgili uygunsuz hikâyeler anlattığı görülür. Daha sonra Sevim'in bakıcısı Hasibe, Resul'e profesör takılarak senin kabakçı kantosu oynadığını duydum demeye başlar. Ardından profesörün "gözüme başka göründün sen, cami yıkılmışsa da mihrap yerinde" tarzı ifadeleriyle kadına yaklaşımına yer verilir.[1030]

Benzer bir bakış açısı *Bir Kadın Düşmanı* romanında da yer alır. Sâra babasının yanına gitmemek için düğün bahanesiyle dayısının bulunduğu kasabaya gider. Sârâ'nın kasabaya gelişi adeta bayram havasında geçer. Kasabadaki erkekler, şehirliler gibi hislerini saklamaz. Hayranlıklarını, hiç gizlemeden direk söylerler. Sâra'nın duyduğu bazı sözler ise erkeklerin kadınlara bakışını aynı zamanda eşlerine olan saygılarını gösterir. Bu ifadelerden bazıları şöyledir: *"Yahu bu bizim gibi yer içer mi?", "Evvelki gün benim karı nazlanacak olduydu… Bu gözümün önüne geldi… Karıya çaldım sopayı…", "Hey Allah'ım billûr musun nesin? Yüzünün bir yanından öbür yanı görünüyor.", "Adam olacağıma sinek olsaydım da şunun yüzlerine, ellerine konu konu vereydim…"*[1031] Bu durum bazı erkeklerin beğendikleri bir kadın olduğu zaman kendilerine yönelik yorumlarına da örnek olarak gösterilebilir. Aynı zamanda kurgulanan eserde kasabadaki erkeklerin kendi eşlerine olan saygılarında azalma veya onlara değer vermeme gibi durumlardan da bahsedilir.

Dudaktan Kalbe romanında küçükken yaramaz, hırçın bir kız olan Leyla, Kenan'ın ilk aşkıdır. Büyük bir mülkiye memurunun kızıdır. Öteki çocukları hiç çekemez, yalnız Kenan ile iyi geçinir. Aralarında iki yaş vardır. Buna rağmen Kenan ona ağabey muamelesi eder, küçük afacan kızın her kahrını çeker, her dediğini yapar. Kenan'ın İstanbul'a gitmesine iki gün kala Leyla onun karşısına çıkmış, ağlayarak ona mektup yazarak nişanlanmayı teklif etmiştir. Kenan ise bu teklifi kabul etmez.[1032] Ertesi sene İzmir'e döndüğünde Leyla'yı dayısının oğlu Cemil ile nişanlanmış olarak bulur. Kenan daha sonra hayatına giren kadınlara daha rahat, daha vurdumduymaz yaklaşır. Belirli bir süre sonra Kenan, Cavidan ile tanışır. Kenan Cavidan ile evleneceğini bildiği halde misafir gittiği evde Matmazel Lilyan'ı

[1030] Reşat Nuri Güntekin, *Gökyüzü*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s. 118.
[1031] Reşat Nuri Güntekin, *Bir Kadın Düşmanı*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.23.
[1032] Reşat Nuri Güntekin, *Dudaktan Kalbe*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.45.

düşünerek Cavidan'a ihanet etmeye başlar. Kenan'ın Cavidan'a ihaneti sadece Matmazel Lilyan ile sınırlı kalmaz. Kenan'ın daha sonra kendisi nişanlı iken evli olan Nimet Hanım ile gönül ilişkisi olur. Kenan'ın Nimet Hanım'ı bir anda öpmesinin üzerine kendi yorumu şöyledir: *"Şimdi âdi bir sokak delikanlısı gibi hareket ettim, çardaktan bir salkım üzüm koparır gibi hiç tereddütsüz bu genç kadına tecavüz ettim… Kızıyor gibi göründü… Fakat eminim ki kızmadı… Demek muvaffakiyet her şeye hak veriyor."*[1033] Kenan ve Nimet Hanım Lâmia'nın saflığını kullanırlar. Lâmia da aralarındaki ilişkiyi ciddi sandığı için onlara yardım eder. Burada aşka bakış açısının insanlar arasındaki farklılıkları göze çarpar. Öncelikle Kenan Bey, aşkın dudaklardan kalbe inmemesi gerektiğini savunur. Nimet Hanım ise aralarındaki durumu aşk olarak adlandırmaz. Onun için bir gönül eğlencesidir. Lâmia ise onların arasındaki durumu kendi aşk anlayışına göre düşünerek onların birbirlerini çok sevdiklerine inanır. Aradan geçen zamandan sonra bir gün Lâmia'nın Kenan'ı dinlemek için bahçesine gelmesiyle birlikte Kenan onu içeri eve davet etmek ister. İlk etapta onun bir genç kız sayılacağını ve toplum adına doğru olmayacağını düşünürken daha sonra onun babası yaşında olduğunu dolayısıyla yanlış anlaşılmayacağını düşünür.[1034] Ardından Kenan'ın babası yaşındayım diye ifade ettiği Lâmia ile daha sonra ilişki yaşayıp Lâmia'nın ondan hamile kalması bir tezattır. Burada erkeğin değişen düşüncelerini, kadına karşı bakış açısından cinselliğin, şehvetin ön planda olduğu da görülür. Kenan ile Prenses Cavidan nişanlanırlar.[1035] Kenan ile Cavidan'ın nişanlanmaları büyük bir aşk sonucu olmamıştır. Cavidan daha çok Kenan'ın müziğinden şöhretinden, Kenan da Cavidan'ın statü ve güzelliğinden etkilenir. Kenan Bey ile Lâmia ertesi sene karşılaşırlar. Lâmia, Kenan Bey'i gördüğünde onun yanına gitmez. Kenan Bey de bu duruma kırıldığını dile getirir. Ona genç kız olduğunu büyüyüp güzelleştiğini söyler. Lâmia'nın fiziksel olarak gelişmesi Kenan Bey'deki bakış açısı da değişir. Ona artık genç kız gözüyle baktığı için ilgisini çekmeye başlar. Kenan ile Lâmia bir gün havuzun kenarında otururken Kenan aldığı sudan Lâmia'nın yüzüne saçlarına atar. Üzüm yiyen Kenan Lâmia'ya da vermeye çalışır ilk başta tereddüt eden Lâmia daha sonra üzümleri yer. Kenan bu esnada Lâmia'yı öper.[1036] İlgisi artık Lâmia ile fiziksel

[1033] Reşat Nuri Güntekin, *Dudaktan Kalbe*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.69.
[1034] Güntekin, **a.g.e.,** s.94.
[1035] Güntekin, **a.g.e.,** s.104-105.
[1036] Güntekin, **a.g.e.,** s.125-126.

yakınlık kurmaya başlayarak devam eder. Lâmia ise bu durumda ürkek ve çekingen davranır. Kenan Bey Lâmia'yı bu olaydan sonra iki gün göremeyince yaptığının kötü bir şey olduğunu, fena bir adam haline dönüştüğünü, hayvanlara benzediğini dile getirir.[1037] Burada Kenan Bey, küçük kız olarak gördüğü kendisi için babası yaşında olduğunu ifade ederken şimdi o kız ile birlikte olmayı düşünür. Kadının fiziki değişiminin erkek üzerindeki etkisi burada tekrar dikkat çekilir. Lâmia'nın bu öpücükten sonra Kenan ile görüştüğü zamanlarda onun fikirlerine ya da onunla görüşme tekliflerine karşı sürekli siz bilirsiniz demesi dikkat çekicidir. Lâmia'nın her şeyi onaylayan bir tutum sergilemesi burada saf, temiz olarak gösterilen bir kadının, erkek karşısında acizlik hissetmesi, itiraz etme hakkını kullanmaması şeklinde kendisini gösterir. Kenan, Lâmia'nın onu hiç unutmayacağını söylemesini masallara mahsus gülünç şeyler olduğunu söyleyerek yaşadıklarının sevda olmadığını gönül eğlencesi olduğunu dile getirir. Devamlı aynı şeyi sevmek aynı hatıraya sahip çıkmanın çok fena bir şey olduğunu dile getirir. Kenan, sevdanın kalpte doğup ölen bir şey olduğu söylense de onun dudaklarda doğup yaşadıkça saadet olduğunu kalbe inerse zehirlediğini düşünür. Sadece gönlümüzü, dudaklarımızı, gözlerimizi eğlendirdik diyerek Kenan bu yaşadıklarına değer vermediğini gösterir. [1038] Kenan yaşadıklarına Lâmia'nın verdiği kıymeti vermez. Ona göre sevgi yoktur, gönül eğlencesi önemlidir. Sevginin de dudaklardan kalbe inmemesi gerektiğini kalbi zehirlediğini söyler. Ona göre cinsellik ön plandadır. Kenan bu olaydan sonra nişanlısı Cavidan'a durumu anlatan mektup ile ondan ayrılmayı Lâmia ile evlenmeyi düşünür. Bu düşünce biraz da kendisini mecbur hissetmesinden kaynaklanır. Lâmia ise bu teklifi ona uygun olmadığını dile getirerek ret eder. Kenan da bu duruma içten içe sevinir. Burada bir erkeğin yaşadığı ilişkiye sahip çıkamadığı ilk önce nişanlı olmasına rağmen evli bir kadın olan Nimet Hanım ile ilişkisi, ardından Lâmia'nın saflığını kullanarak onunla olması kadını önemsiz, değersiz gördüğünü de bize gösterir. Kenan, kendisini düşünerek hayatını kendi mutluluğu üzerine kuran, kadını ve çevresini önemsemeyen bir tavırdadır. Onun için önemli olan aslında haz, cinsellik duygusudur. Aynı romanda Lâmia'nın eniştesi olan Rasih ona yaklaşmaya, rahatsız etmeye başlar. Bunu kabul etmeyen Lâmia'ya: *"(...) Sen de kadınsın... Senin de sevilmeye ihtiyacın var... Elâlemin ipsizleriyle başını derde sokacağına*

[1037] Reşat Nuri Güntekin, *Dudaktan Kalbe*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.126.
[1038] Güntekin, **a.g.e.,** s.140-142.

beni tercih et (...)"[1039] der. Burada evlerinde bulunan ve eşinin akrabası olan bir kadına sadece cinsel olarak yaklaşma peşinde olan bir erkek profili karşımıza çıkar.

Kavak Yelleri romanında Sabri bir avukat yazıhanesinde sekreter olan Ayperi adlı kadın ile ahbap olur. Sabri, onun dış görünüşünün adında geçtiği üzere Ay gibi olduğunu söyler fakat göründüğü kadar temiz ve masum olup olmadığını bilmediğini de dile getirir. Ayperi, odaya gelen delikanlılara yüz vermemesi ve Sabri'ye iltifat etmesi ile onun dikkatini çeker. Oğlum olsaydı Ayperi'yi oğluma alırdım diye söylenir.[1040] İlerleyen süreçte kendisi için Ayperi'yi düşünmeye başlar. Ayperi ile Perihan'ın arkadaş olduklarını öğrenir. Sabri, Ayperi'ye ufak tefek hediyeler aldığını söyler. Doktor Sabri ile Sabri bir gazinoya içmeye giderler. Sabri, Ayperi'den bahsedip yüksek sesle konuşmaya başlayınca herkes onlara bakar. Doktor Sabri onu susturmak ve durdurmak için karısının kulağına gidebileceğini söylese de bunu umursamadığını dile getiren Sabri artık tamamen kendisini Ayperi'ye kaptırmıştır.[1041] Burada Sabri'nin eşine olan saygısını tamamen yitirdiğini bir kadından fiziksel olarak hoşlanıp cinselliği düşündüğü gösterilir.

Son Sığınak romanında tiyatro kumpanyası için bir konferans verilir. Konferanstan sonra caz başlar. Caz başlayınca Makbule'nin ifadesi ile: "*Allah kabul etsin! Kızları epeyce mıncıkladılar."*[1042] der. Konferans sonrası Makbule döndüğünde olanları Süleyman Bey'e anlatır. Erkeklerin kadınlara cinsel obje olarak yaklaştığı, onlardan bu müzikli eğlenceli ortamda faydalanmak istedikleri de ifade edilir. Makbule, Melek ve Masume'nin de bu eğlencede açıldığını baya marifetli olduklarını söyler. Dürdane için ise çok neşeli olduğunu bir iki âşık rolünde iyi oynayacağını söyler. Dürdane'ye yaklaşıp bu akşam bir çocuğun olmasa bari diye takıldığını ama onun buna bile kızmadığını Süleyman Bey'e anlatır. Baloda bir mebusun onunla dans ettiğini ifade ederken Süleyman Bey, onun asıl üzgünlüğünü diğerleri arasında fazla ilgi çekip iltifat almamasından dolayı olduğunu düşünür.[1043] Kendisinin dikkat çekmesini arzulamaktadır. Süleyman Bey ise Makbule'nin içindeki kıskançlığı ve çekememezliği hemen fark eder. Makbule ise Süleyman Bey'i etkileme konusundaki

[1039] Reşat Nuri Güntekin*, Dudaktan Kalbe,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.211.
[1040] Reşat Nuri Güntekin, *Kavak Yelleri*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.451.
[1041] Güntekin, **a.g.e.,** s.457.
[1042] Reşat Nuri Güntekin, *Son Sığınak*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017, s.86.
[1043] Güntekin, **a.g.e.,** s.85-87.

çabalarına devam eder. Makbule fiziki özellikleriyle yakınlık kuramadığı Süleyman Bey'e manevi yönden etkileme gayretindedir. Hoca, tiyatronun sevilip Arap ülkelerine kadar gitme hayalleri kurmaya başlar. Arap kızlarını kömür gibi gözler, hilal gibi kaşlar diye düşünürken Makbule, onlarla hangi dil de konuşup nasihat edeceğini sorarak onunla şakalaşır.[1044] Hoca'nın tiyatro hayalinin içine bile hemen kadınları daha doğrusu dış özellikleriyle tasvir ettiği kadınları koyar. Burada bir erkeğin kadını daha çok fiziksel anlamda düşlediği örneklendirilmiştir. Tiyatro kumpanyası kendi aralarında Pembe Kız adlı piyesi oynamak isterler. Çingene karı koca rolünde olan Hoca ve Makbule'dir. Makbule, Hoca'yı tavırlarından dolayı azarlarken Hoca, bu fırsatı bir daha bulamayacağını belirterek Makbule'nin vücuduna dokunur. Süleyman Bey o sırada sahnedeki Melek ve Masume'nin de yarı çıplak çingene kızı rolüyle oynadıklarını görür. Hoca, Süleyman Bey'e ben demiştim sana bunları diye konuşurken Süleyman Bey, işin ciddileştiğini büsbütün soyunacaklarını söyler[1045] Hoca Makbule'ye sarılır burnunu öper. Daha sonra Makbule'nin de etrafı arkadaşları tarafından sarıldığı için Hoca ona sarılmayı bırakmaz. Makbule en sonunda kızarak kendisini mıncıkladığını, kucakladığını söyler.[1046] Romanın belli kısımlarında Makbule, Hoca'nın belli yakınlaşmalarına maruz kalır. Hoca genellikle kadınlara cinsel açıdan yaklaşmaktadır. Bu yaklaşımında kişi ayırmaz Makbule, Melek, Masume ve Remziye bundan payını alır. Tiyatro kumpanyası için gittikleri başka bir yerde Halkevi Reisi ve Şeyh dedikleri bir adam onları tiyatro sonrası Halk Odası'nda misafir eder. Bu sırada kumpanyada olan, kaymakam ve jandarma kumandanının geldiğini görürler. Masume, kaymakamın karşısına geçerek hafifçe eteğini açar; fener ışığının bulunduğu yerde diz çöker. Etek yavaş yavaş kaydıkça kaymakam ve şeyhin gözler de oraya kayar. Hoca'nın roman içinde değişik düşünceleri, daha çok kadınlara fiziksel yönden hayalleri göz önündedir. O zihninde bir kadını sadece fiziksel obje olarak canlandırmaktadır. Van'dan sonra oyunlardan para kazanamayan kumpanya Bitlis'te hava koşullarından mahsur kalır. Belli zaman sonra orada kalmak için kadınların verecek yüzükleri de kalmaz. Lokman, bazen borç para verecek birisini bulduğunu ama kim olduğunu yemin ettirdiği için söyleyemeyeceğini dile getirerek paraya karşılık rehin istediğini söyler. Kadınların ufak tefek eşyaları, bir bir rehin gider, fakat kadınların rehin

[1044]Reşat Nuri Güntekin, *Son Sığınak*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017, s.121.
[1045] Güntekin, **a.g.e.,** s.138.
[1046] Güntekin, **a.g.e.,** s.178.

verecek bir şeyleri kalmayınca eşyalar geri gelmeye başlayıp kadınlar satılığa çıkar. Hepsini bir Rizeli satın alıp parayı Lokman'a verir. Lokman da parayı dağıtır.[1047] Maddi imkânsızlıklarda kadınların kazanç kapısı olarak görüldüğü ve fiziki özellikleri ile ön planda tutulduğu karşımıza çıkar. Ziynet eşyalarının geri gelip kadınların özellikle 'satılığa çıkma' ifadesi ile anlatılması da dikkat çekicidir. Aynı zamanda kadının burada bir nesne gibi alınıp satıldığı da ifade edilir.

Çalıkuşu romanında Feride'ye takılan isimler de cinselliği barındırır. Feride'ye göre tayin olduğu okulda İpekböceği demeye başlarlar. Feride istemese de tüm öğrenciler hatta halk da bu ismi kullanmaya başlar. Bir gün kahvelerden birinin önünden geçerken zengin bir ipek tüccarı olduğunu öğrendiği bir adam: "Sekiz tane dut bahçem var, böyle ipekböceğine sekizi de kurban olsun!" diye bağırır. Feride bir daha o sokağa uğramaz.[1048] Feride dış güzelliğinden dolayı dikkat çeker ve rahatsız edici durumlar yaşar. Feride'nin Anadolu'da gittiği her yerde yaşadığı ortak sıkıntı güzelliğidir. Yine Feride Ç…'ye tayin olduğunda halkın, merkezin içinde olan evinin önünden geçtiklerini, tüm erkeklerin büyük küçük gülbeşeker diye bir şekerden bahsettiklerini duyar. Feride gülbeşekerin gül tatlısı gibi bir şey olduğunu düşünür. Erkekler gittikleri yerlerde gülbeşeker var mı diye kontrol ettiklerini duyar fakat anlam veremez. Bir gün mektepten dönerken önünde giden erkeklerin sohbetine denk gelir. Birisi tok olduğunu söyleyince diğeri gülbeşeker olsa ret etmezdin diye takılır. Feride'nin Hafız Kurban Efendi dedikleri elli yaşlarındaki komşusu alay imamının otuz yaşlarında güzel, kara gözlü Çerkes bir karısı vardır. Feride ile çok iyi anlaşırlar. Çocuğu olmadığı için Munise ile de çok ilgilenen kadın, Munise'yi kızı gibi sevmektedir. Feride bir gün üzerinde beyaz bir gömlek ayakları çıplak duştan yeni çıktığı için saçları ıslak, ağaca çıkıp kuşları dinlemek ister. Ağaca çıktığında komşusu Hafız Kurban Efendi'yi onu izlerken görür ve utanarak ağaçtan atlar.[1049] Burada bahsedilen iki olay da dikkat çekicidir. İlki yine Feride'nin güzelliğinden dolayı ona takılan bir ad ile anılması ve bunun halk tarafından da kullanılmasıdır. Diğeri ise komşusu olan yaşlı Hafız Kurban Efendi'nin onu izlemesidir. Yine bir gün Feride, Hafız Kurban Efendi'nin Munise'ye sarıldığını gülbeşeker kokuyorsun dediğini duyarak şaşırır. Feride o gün Gülbeşeker'in onun renginden dolayı

[1047] Reşat Nuri Güntekin, *Son Sığınak*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017, s.221.
[1048] Reşat Nuri Güntekin, *Çalıkuşu*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.328.
[1049] Güntekin, **a.g.e., s**.352-353.

erkeklerin koyduğu bir isim olduğunu öğrenir. Feride kasabanın dilinde olduğu için çok üzülür, arkadaşları ise bunun güzel bir şey olduğunu söylerler.[1050] Erkeklerin özellikle evli, bekâr fark etmeksizin Feride'den bahsetmeleri, komşusu evli olan Hafız Kurban Efendi'nin bile onu gözetlemesi hoş olmayan davranışlardır. Erkekler Feride'yi beğenip aralarında sohbetini yapmaktan geri durmazlar.

Yaprak Dökümü romanına bakıldığında; Ali Rıza Bey kızı Fikret'i anlattıktan sonra onun hiçbir kusurunun olmadığını ama onu anlayacak erkeğin de nerede bulunacağını bilmediğini dile getirir. Ali Rıza Beyi Fikret'i yanlış yetiştirdiğini düşünür. Bu çirkin kız ne kadar anlarsa o kadar isteyecek, olmayınca da üzülecek diye düşünüp, onu hayatta erkek gibi çalışıp çarpışacak dişli, tırnaklı, duygusuz ve fikirsiz bir kız olarak yetiştiremediği için pişman olur. Ali Rıza Bey kızları arasında Fikret'i düşünerek onun karakterini, duygusal oluşunu ön planda tutar. Dış güzellik olarak eksik olduğunu ifade etse de onun içini görebilecek erkeği bulmanın zorluğundan da bahseder. Ardından Ali Rıza Bey: *"Zamane gençleri Fikret'teki ruh güzelliğinden bir şey anlayamayabilirlerdi. Fakat Leyla ve Necla yüzleri sayesinde nasıl olsa kendilerini satarlardı."*[1051] diyerek kızları arasında da mukayese yapar. Bu mukayese de dış güzelliği eksik olan ancak ruhunun güzelliği olan Fikret ile dış güzellikleri yerinde olan ancak karakterlerinde eksiklik olan Leyla ile Necla karşılaştırılır. Böylelikle Ali Rıza Bey'e göre erkekler, dış güzelliklere aldanırlar. Bu ifadelerde görüldüğü gibi kadınların evlenmesi 'kendilerini satmak' ifadesi ile anlatılmıştır. Böylelikle kadınlara bir eşya mahiyetinde değer biçildiği anlaşılmaktadır. Bir babanın kendi kızlarına karşı da baskın gördüğü toplum bakış açısıyla yorumladığı görülür.

Romanlarda kadının bir nesne konumunda olduğu, fiziksel özellikleri ile ön plana alındığı, kadına haz ve arzu anlamlarının yüklendiği sıkça işlenen bir durumdur. Kadının dış görüntüsünün romanlarda toplum tarafından dikkat çekmesi ve buna göre konumlandırılması, takma ad takılması da özellikle *Çalıkuşu* romanında sıkça görülür. Kadının metalaştırılması, cinselliğin ön planda olması gayrimüslim kadınlar üzerinden de işlenir. Bu durum *Ateş Gecesi* ve *Değirmen* romanlarında baskın

[1050] Reşat Nuri Güntekin, *Çalıkuşu*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.357-358.
[1051] Reşat Nuri Güntekin, *Yaprak Dökümü*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.42.

görülür. Erkeklerin kadınlara cinsel obje olarak yaklaşmasının yanı sıra az da olsa kadın erkek eşitliğini savunduğu ve bu konuda kadına destek verdiği görülmektedir.

3.3.2.4.Umursamayan Bakış

Erkeğin kadına bakışında bir diğer etkili olan davranış şekli ise umursamayan bakıştır. Kadının varlığı, düşünceleri, hareketleri umursanmayarak gereken özen ve ihtimam gösterilmemektedir.

Eski Hastalık romanında bu durum Fikri Bey'in tavırlarında görülür. Zengin, ud, keman çalan ve resim yapan bir beyefendi görünümüne sahip Fikri Bey, kızlardan yoğun ilgi görmekte ve kasaba kızları onu aralarında paylaşamamaktadır. Fikri Bey ise *"Yahu bu kızlar bizi günün birinde yaka paça dağa kaldıracaklar galiba"* diyerek bu durumdan zevk almakta ve hoşuna giden kadınlarla ilgili olarak şu ifadeleri söylemektedir:

> *"Sokakta şöyle kaşlarımdan birini kaldırarak göz ucuyla gördüğüm kadının bana ehemmiyet vermediğini görürsem, oradan geçen birine hoş bir latife söyleyiveririm. Kızım sana söylüyorum, gelinim sen dinle gibilerinden. O da olmadı mı kendi yoluma gidiyormuşum gibi yaparak hafiften bir gazel tuttururum. O da olmadı mı, gayri benden paso. Kabahat benim değil. O kızda kalp yokmuş.*"[1052]

Fikri Bey'in bu tutumuyla ilgili olarak kadın- erkek ilişkilerinde sosyo-kültürel durumun önemi ortaya konulmaktadır. Yani Fikri Bey, o kadınları kolay elde edilebileceğine inanan, kendisiyle ilgilenmeyen kadınların ise kalpsiz olduğunu düşünen bir megaloman görünümü sergiler.

Kavak Yelleri romanında umursamayan bakışı, kahramanın eşine karşı olan tavrında görürüz. Doktor Sabri, karısı Celile'yi toprağa verdiği gün bir hastasının olması sebebini bahane ederek evden gider. Mevlit okunduğunda evde olmaz. Bunu karısına vefasızlık gibi düşünüp vicdanı rahatsız olsa da iki senedir onun ölümünü bir şekilde düşündüğünü ifade eder. İki yıldır kanser ile mücadele eden Celile, son altı aydır teşhis konulduktan sonra daha da kötüleşir. Doktor Sabri'nin eşinin duasında ilk gün

[1052] Reşat Nuri Güntekin, *Eski Hastalık*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.53-54.

bile durmaması aslında kötü karşılanacak bir davranışken bunu mesleği için yaptığını göstermeye çalışması onun eşine gereken önemi ve değeri vermediğini, eşini umursamadığını gösterir.

Kadının erkekler tarafından umursanmadığı, değer gösterilmediği durumlar romanlarda ele alınırken bu durumu *Eski Hastalık* romanında kadınların kendi tutumlarının da desteklediği, *Kavak Yelleri* romanında ise erkeğin kendi tutumundan kaynaklandığı görülmektedir. Değer vermeme ya da umursamamanın yanında kadınların ön yargılarıyla savaştığı, erkekler tarafından kendi düşünce dünyalarına göre yorumlandığı da görülmektedir.

3.3.2.5. Ön Yargılı Bakış

Erkeklerin kadınlar hakkında zihinlerinde oluşturdukları bazı ön yargılar da romanlarda kendisini gösterir.

Yeşil Gece romanında kadına bakışın olumsuzlukları, daha çok din üzerinden anlatılır. Zeynel Hoca adında katı ve kendini geliştirememiş bir kahramandan bahsedilir. Zeynel Hoca kadınların dünyada ve ahrette kamçısının ateş olacağını, sokakta süslü bir kadın gördüğünde küfür edip sataştığını dile getirerek kadınlar hakkındaki olumsuz yargısını ifade eder.. Ona göre Mecelle'ye *"Kadın erkekten can davası edemez."* şeklinde bir madde yazılmalıdır.[1053] Zeynel Hoca'ya göre kadınların süslü olması onları cehennemlik yapabildiği gibi erkeğin istediği zaman kadına zarar verebileceğini de kabul edilebilir bir davranıştır. Bu durumda kanunun da kadına hak tanımaması gerektiğini savunur. Burada Güntekin, Zeynel Hoca ile şahsi düşüncelerine dinî alet ederek kadını değersizleştirenlere karşı bir eleştiri yapmaktadır. Kadınların aynı olarak düşünülmesi de bir ön yargı oluşturmaktadır.

Miskinler Tekkesi romanında ise benzer bir durumda, adı söylenmeyen kahramanın komşusu olan Mesrure adlı kızdan hoşlansa da kendisini ona layık görmesidir. Mesrure sarı saçlı, al yanaklı yusyuvarlak bir kızdır.[1054] Kahraman özellikle başını

[1053] Reşat Nuri Güntekin, *Yeşil Gece*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2013, s.27.
[1054] Reşat Nuri Güntekin, *Miskinler Tekkesi*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.18.

vücudundan farklı olarak daha şiş bulmaktadır. Bu sebeple sevdiği kızın da ondan hoşlanmayacağını düşünür. Onunla yakınlık kurmaya çekinir. Ancak divanlara olan ilgisi, hattat olabilecek kadar güzel yazı yazmasından yola çıkarak şiire olan merakını da bildiği Mesrure'nin babasını etkilemeyi başarır.[1055] Sevdiği kızdan da vazgeçmek istemediği için Hüsniye adlı yengesinden ud dersleri almaya başlar. Amacı udun sesinden yararlanarak kızı kendisine âşık etmektir.[1056] Burada bir erkeğin hoşlandığı kızı elde etmek, etkilemek amacıyla gerek şiirlerden gerekse ud gibi enstrümanlardan faydalandığını görülmektedir. Ancak başlangıçta ön yargılı tutumu ile sevdiğini söyleyemediği de ifade edilir. Yine romanda kahraman ilerleyen zamanda sevdiğine kavuşamasa da kadınlardan kaçmaz. Kahramanın kendi yaşındaki gençlerin bir kısmı tavan aralarında ahretlik kız kovalarken bir kısmının da akşamüstleri kız rüştiyesinin kapısında nöbet tuttuğunu söyler. Kendisi de ikinci kısımdaki erkekler gibi tavan arasında nöbet tutmaktadır.[1057] Kahramanın kadınlarla ilgili düşüncelerinde daha çok duygusallık ve güvenlilik esasına dayanır. Ona göre: *"Sonunda kucağıma düşeceğine emin olduğum bir şeftalinin dalında ağır ağır irileşip kızarmasını beklemeye benzer zahmetsiz ve sakin bir aşk!"*[1058] Böyle bir aşk yaşamak daha güvenlidir. Kahraman öncelikle sevgili aramaktaki seçtiği yol bekleme üzerinedir. Zahmetsiz ve sakin ilerleyeceği bir aşkın peşinden koşmak isteyen kahraman, sevgiliye kavuşma konusunda da emin olmak ister. Bu bekleyişin bir sonucunu romanda göremeyiz. Kahramanın herhangi bir aşkı romanda yer almaz.

Bir Kadın Düşmanı romanında Sâra'nın ise etkilemeye çalışacağı kişi Homongolos yani asıl adı ile Ziya'dır. Homongolos'un dâhil olduğu sporcu grup ile Sâra tanışır. Bu gruptan biri olan Remzi, Homongolos'un onlarla gelmemesinin sebebini bulundukları ortamdaki kadınların sayısının fazla olmasından kaynaklanmış olabileceğini söyler. Homongolos'u anlatırken sevmek kabiliyetinden mahrum olan bir insan olduğu için kadın düşmanı olarak anıldığını, kadınlardan kaçtığını, kadınlarla konuşursa da evvela terbiyeli konuşup sonra sapıttığını dile getirir.[1059] Bu sporcu grubun diğer mensupları ise Sâra ve oradaki kızlarla konuşmaya çekinir,

[1055] Reşat Nuri Güntekin, *Miskinler Tekkesi*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.25.
[1056] Güntekin, **a.g.e.,** s.21.
[1057] Güntekin, **a.g.e.,** s.12-13.
[1058] Güntekin, **a.g.e.,** s.13.
[1059] Reşat Nuri Güntekin, *Bir Kadın Düşmanı*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.52.

adeta köşelerinde otururlar.[1060] Burada Homongolos'un kadınlara karşı uzak durması ve adeta onları düşman olarak görmesi dikkat çekicidir. Kadınlara karşı ön yargısı bulunmaktadır. Handan, Homongolos'a ona kadın düşmanı dendiği için gerçekliğini sorduğunda Homongolos: *"Kadın düşmanlığı fikrimce ayıptır. Civanmert bir insan ancak kendi derecesinde, kendi kuvvetinde insanlarla çarpışır… Kadına düşman olmak sokakta minimini bir çocuğa silah çekmeye benzer… Kadın düşmanlığı nasıl mümkün olur ki kuvvetinize gözyaşlarıyla, ah ü zâr ile mukabele ederler. Bir fikir münakaşasına girişseniz ortalığı yaygaraya boğarlar."*[1061] Homongolos'a göre kadınlar güçsüz varlıklardır. Onları adeta kendisine denk görmez. Daha küçültücü, farklı bir konuma sokar. Kadınların ağlaması ve ah etmesi ile yadırganır. Aynı ortamda Behire adlı küçük kız Homongolos'un etrafında dolanarak büyümek istediğini söyleyince Homongolos da *"Bu ne acele küçük? dedi, sen de elbet bir gün öteki ablalar gibi süslü süslü, allı pullu, oyalı boyalı bir küçük hanım olacaksın."*[1062] Homongolos kadınların genelini süslü allı pullu olarak düşündüğü görülür. Kadınların onun gözünde anıldıkları durum, güçleri veya karakterleri değil, dış görüntüleri ve daha önce dediğimiz gibi zayıflıklarıdır. Romanın sonlarında Homongolos'un bu durumunda, geçmişte dış görüntüsünden dolayı insanlar tarafından beğenilmemesinin kendisinde oluşturduğu çekinme halinden kaynaklandığı dile getirilir. Aslında kadınlardan uzak durması beğenilmeme korkusundandır. Bir kadına bakmaya bile hakkının olmadığını düşünür. O yaşına kadar bir kadınla küçük bir gönül macerası bile yaşamamıştır. İlk başlarda sevmek ve sevilmek ihtiyacından dolayı acı çekerken zamanla bu duruma alıştığını ifade eder.[1063] Kadınlara karşı düşmanlıktan ziyade, çekinme, korku ve en önemlisi ön yarrgı ağır basmaktadır. Homongolos, yaşadığı durumları ölen arkadaşı Necdet'e mektup yazarak anlatır. Bu mektupta sevmek korkusundan arındıktan sonra kadınlı meclislere girmeye başladığını ancak Sâra'yı görünce durumun değiştiğini yazar. Sâra'yı etrafındakilerin yapmacıklarından bıkmış bir kadın olarak görür.[1064] Homongolos bir erkeğin sevmek ve sevilmek ihtiyacını ne kadar derinden hissedebileceğini romanda dile getirir. Bu arzulardan kaçmak isterken yine duyguların pençesine düşer. Ancak hayalindeki yapmacıklardan bıkmış Sâra,

[1060] Reşat Nuri Güntekin, *Bir Kadın Düşmanı*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.54.
[1061] Güntekin, **a.g.e.,** s.61.
[1062] Güntekin, **a.g.e.,** s.99.
[1063] Güntekin, **a.g.e.,** s178-179.
[1064] Güntekin, **a.g.e.,** s.185-186.

gerçeğin tam aksidir. Homongolos, arkadaşına yazdığı mektubun sonunda Sâra'nın niçin ona ilgi gösterdiğini öğrendiğini, güzelliğinin kuvvetiyle kurmak istediği saltanatı anladığını dile getirir.[1065] Homongolos, gururu kırıldığı için kaza gibi görünen bir intihar ile hayatını sonlandırır. Romanda saf duygularla kendisini koruma altına almış bir erkeğin bir kadın tarafından kullanılmasını, duygularının değersizleştirilmesini görmekteyiz. Reşat Nuri Güntekin bu romanında güçsüzlüklerini örtmeye çalışan bir erkeği karşımıza çıkarmıştır. Erkeğin saf duygular taşıması ve kadının onu aldatması da kadın erkek ilişkilerinde salt iyi ve kötünün olmadığı göstermektedir.

Akşam Güneşi romanında ise Nazmi, Jülide'yi vefasız olarak görür. Annesini hatırlamaması, geçmişinden hiç kimseyi anmaması, babasının ölümü hakkında konuşmaması onda bu düşünceyi uyandırır.[1066] Nazmi Jülide'nin karakterini beğenmediğini romanda sık sık tekrar eder. Nazmi'ye göre vefa kişileri anmakla, onları anlatmakla belli olur. Jülide ise böyle düşünmez acısını da duygularını da içinde yaşar. Bir gün Jülide'nin Nazmi'nin kütüphanesinden kitap almak istemesi üzerine Nazmi, onun mariz bir anadan doğma bulanık ve karışık muhitte büyüyen çocuk olduğunu bildiği için kitabın onun için tehlike olacağını düşünür ve kabul etmez. Ona sandal veya at istese tehlikeli bile olsa verebileceğini ama kitaba izin vermediğini söyleyince Jülide, itiraz etmeden kabul eder.[1067] Jülide'nin kitap okumasını daha doğrusu kendini yanlış yetiştirmiş olan insanların da kitap okumasının tehlikeli olduğunu düşünen Nazmi, karakter olarak da beğenmediği Jülide'yi kitaplarından uzak tutar. İlk zamanlarda onu çok hafif ve hoppa bulan, fikirsiz hiçbir şeyden memnun olmayan tavırları ile hırçınlığı da olan bir genç kız olarak onu görüp yargılar. Bu durum ona karşı ön yargıları olduğunu da gösterir. İlk geldiği gün teyzesinin ona anne şefkatiyle sarılışından rahatsız olan bu genç kızın yine geldiği gece teyzesinin dizinde ağlayışı arasında tutarsızlıktan onun da hasta ve çaresiz olduğunu düşünen Nazmi, ona karşı artık arkadaş ağabey gibi davranacağını söyler.[1068]

[1065]Reşat Nuri Güntekin, *Bir Kadın Düşmanı*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.204-205.
[1066] Reşat Nuri Güntekin, *Akşam Güneşi*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2015, s.210-212.
[1067] Güntekin, **a.g.e.,** s.223-225.
[1068] Güntekin, **a.g.e.,** s.245-247.

Kavak Yelleri romanında Celile ile çarşıda ilk karşılaşmalarında heyecanlanan Doktor Sabri, onun utanıp sıkılmaması, resmi ve soğuk olması üzerine şaşırır. İlk karşılaşmalarını Doktor Sabri yorumlarken onun Ankara'da yetişmiş olsa da muhafazakâr Anadolu kızı olduğunu yabancı bir erkeğin karşısında birdenbire açılmamasını doğru bile kabul edilebileceğini söyler. Yeni zaman kız ve kadınları gibi birdenbire konuşmasının daha kötü olacağını da ifade eder. Bunları düşünerek ilk karşılaşmanın olumsuzluğunu kendi acemiliğine vermiştir.[1069] Evlenmelerine yakın Doktor Sabri ile Celile çarşıya alışverişe çıkarlar. Doktor Sabri kadın ile alışverişe çıkanlar hakkında duyduklarından dolayı tüm parasını yanına alır. Fakat Celile'ye babası para harcatmamasını söyleyince Celile, doktora para harcatmaz. Doktor Sabri'nin kadınların fazla para harcattığına dair duydukları toplumda yer alan kadınların alışveriş yapma, para harcama konusunda aşırı davrandıklarına dair ön yargılı bir bakışa dayanır. Doktor Sabri'nin, Celile'ye bakıp artık benim demesi de kadınlara sahiplenilme duygusuyla yaklaşıldığını bize gösterir. Doktor Sabri, yeni tanıştığı Perihan hakkında düşünürken uslu bir kız olup olmadığını bilmediğini yeni kızlar için hoş şeyler duymadığını düşünür. Konuşmaları yeni zaman kızları gibi olmasa da bunu bilemeyeceğini peşine bir ton tilki takılmış olabileceğini düşünür.[1070] Doktor Sabri burada ön yargılı davranarak peşin hüküm vermekten kaçınmaz.

Çalıkuşu'nda Feride'nin B…vilayetine tayin için gittikten sonra kaldığı otelde Hacı Kalfa dediği bir adam vardır. Hacı Kalfa ile dost olan Feride, geldiği günün ertesi sabahı erkenden okula gitmek için uyanınca Hacı Kalfa onun uyuyacağını düşündüğünü söyler. Feride ise onu vazifesinin beklediğini söyler.[1071] Hacı Kalfa Feride'nin yaşından dolayı onu tam bir muallim gibi görmez.[1072] Yeni yerinde Zeyniler köyü muhtarı Feride'yi mektebe getirince Hatice Hanım'ı anlatmaya başlar. Hatice Hanım sadece okulun hocası konumunda değildir. Muhtar onun çok Müslüman bir kadın olduğunu tarikata mensup olduğunu ifade eder. Hatice Hanım'ı köyde kadın cenazelerini yıkar, mevlitleri okur, ölüm anında hastaların ağzına zemzem suyunu o verir gibi vazifelerini sayarak anlatır. Medrese görmüş bir adam olarak düşündüğü muhtar fırsatını bulmuşken Feride'nin kıyafetlerine bakıp yeni

[1069] Reşat Nuri Güntekin, *Kavak Yelleri*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.262.
[1070] Güntekin, **a.g.e.,** s.415-416.
[1071] Reşat Nuri Güntekin, *Çalıkuşu*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.176-177.
[1072] Güntekin, **a.g.e.,** s.185.

mekteplerin din dersini ihmal ettiğinden de dert yanar. Diğer hocaların Kur'an-ı Kerim'den din derslerinden bilgileri olmadığı için faydalı olamadıklarını din derslerini Hatice Hanım'a bırakırsa köyün memnun olacağını söyler.[1073] Muhtarın özellikle Feride'nin giyimine dikkat edip din dersleri konusunda Hatice Hanım'a bırakılmasını istemesi de ayrıca ön yargılı bir tutumdur. Muhtarın ve köylünün Hatice Hanım'a tavrı olumlanarak belirtilirken Feride'den ilk görüşlerinde hoşlanmadıkları gösterilir.

Gökyüzü romanında Sevim korkusunu kabul etmese de ispirtizma için gittikleri gece korkudan hastalanır. Kahraman ve Mükerrem onu otele götürürler. Fakat baygın halde olan kızın üzerini nasıl değiştireceklerini düşünürler. Sonuçta genç bir kız olan Sevim, sabah uyandığında kıyafetlerinin çıkarılmış olduğunu görünce utanabilir diye düşünerek kıyafetlerini erkek olarak değiştirmenin uygun olmadığına karar verirler. Oteldeki bir kadın hizmetliden yardım alırlar.[1074] Toplumda yanlış anlaşılmaların olabileceği düşüncesiyle ön yargılı yaklaşarak Sevim'in de yanlış anlamasından korktukları görülür.

Dudaktan Kalbe romanında Lâmia Kemal adında biri ile evlenir. Kemal Bey'in akrabası Doktor Vedat, Lâmia hakkında duyduklarından dolayı onunla ilgili farklı düşünceleri vardır. Vedat Bey, dayısının yaşlılık zaafıyla Lâmia ile evlendiğini ve Lâmia'nın da adi, ahlaksız, kuş beyinli bir mahlûk olduğunu düşünür. [1075] Toplumda genel itibarıyla kendisinden yaşça küçük veya büyük biriyle evlenen erkeğin maddi varlığı ve imkânları ön plandadır. Kadınları da çıkarcı olarak görürler. Doktor Vedat da buna benzer ön yargılar ile Lâmia'yı yargılar fakat görünce ve tanıyınca durum değişir. Lâmia'nın Vedat hasta olduğu için ziyareti toplum tarafından yanlış anlaşılınca Lâmia'nın kocası Binbaşı, Lâmia'yı dinleme gereği bile duymadan yargılar. Onu geçmişinden dolayı yargıladığını ve kıskandığını anlatır.[1076] Aralarındaki güven problemi ve eşine karşı ön yargısı bu olay üzerinden gösterilir.

[1073] Reşat Nuri Güntekin, *Çalıkuşu*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.215-216.
[1074] Reşat Nuri Güntekin, *Gökyüzü*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s. 99.
[1075] Reşat Nuri Güntekin, *Dudaktan Kalbe,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.249.
[1076] Güntekin, **a.g.e.,** , s.276.

Güntekin'in kurguladığı toplum içerisinde kadınlara ön yargılı tutum ve davranışlar toplumda yanlış anlaşılmaktan duyulan korku ve ön yargı, kıyafet ile yargılanması, kadınların belli hareketlerinin yanlış anlaşılması gibi durumlarla karşımıza çıkar. Özellikle erkek kahramanlar tarafından geliştirilen ön yargının yanında yine kadına karşı bir yadırgama durumunu da beraberinde getirmektedir.

3.3.2.6. Yadırgayan Bakış

Güntekin'in romanlarını incelediğimizde bazı durumlarda erkekler ile kadınların birbirini anlayamadıkları karşımıza çıkmaktadır. Bu durumda kadını anlamayan erkekler duyduklarını yadırgamaya başlamaktadır. Ayrıca insanlar arası ilişkilerde eğitim durumunun farklılaşması da toplum içerisinde yadırgamanın oluşmasında bir durum olarak söylenebilir.

Kavak Yelleri romanında Esma kâhyanın eşidir. Esma ile kâhyanın çocukları olmadığını duyan Doktor Sabri onu muayene etmek için, gelsin de bir göreyim diye konuşur. Bunu duyan Esma göreyim kelimesini yanlış anlamış olacak ki Doktor Sabri'den kaçmaya başlar. Fakat mikroplu bir anofel sineğinin onu sokmasıyla Doktor Sabri'ye görünmesi gerekir. Esma açık gömleğiyle yatakta çırpınırken Doktor Sabri üzerinin örtülmesini ister. Hastalığa alışkan olmayan Esma, abartılı tepkiler verir. Helalleşmek için kocasını çağırdığını söyleyerek bağırmaya başlayan Esma, bir türlü rahat durmaz Doktor Sabri de onu muayene etmekte zorlanır. Doktor Sabri oradaki kadınların odun yakarken gözlerine sıçrayan yongalara, yılan sokmasına tahammül edip ses çıkarmazken doktorun çantasından çıkan üstünç takımı veya şırınga gördüklerinde çıkardıkları yaygarayı anlayamadığını söyler. Esma da şırıngadan korkmasında ısrarcı olunca iğneyi yapan Doktor Sabri: *"Hele Süleyman bir dönsün… Sana bu yatakta düzine ile çocuk çıkartacak… O zaman ne edeceksin?... Vesaire…vesaire…"*[1077]diyerek Esma'ya kızar.[1078] Esma'nın doktora verdiği tepkiler aslında Doktor Sabri'nin kadınlarda yadırgadığı durumlara örnektir. Birçok zor işi yapan kadının, muayeneden korkması yadırganır.

[1077] Reşat Nuri Güntekin, *Kavak Yelleri*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.44.
[1078] Güntekin, **a.g.e.,** s.40-44.

Son Sığınak romanında Süleyman Bey bir tren kompartımanında bir kadın ile yolculuk yapar. Süleyman Bey, kadın ile konuşurken kaç gündür dışarıdan duyduğu şarkı sesinin de ondan geldiğini öğrenir.[1079] Şarkıcı olduğunu söyleyen kadın, Anadolu'da tanındığını, asıl adının Makbule, takma adının da Ayseven olduğunu dile getirir. 30-32 yaşlarındaki bu kadını şirret koca karı ile daima çocuk kalacak bir kız çocuğu arasında bir durumda olduğunu düşünen Süleyman Bey, yüzünün güzel olduğunu ama koca karılığı tutup da kavgaya başlayınca görünen halinin değişeceğini düşünür.[1080] Daha sonra düğünde de karşılaştığı Makbule, Süleyman Bey'i en önde oturduğu masaya davet eder. Süleyman Bey, Makbule'de kendisine karşı bir zaaf hisseder. Kendisinin belli bir raddeyi geçmeyen sınırı ve uzaklığı onun dikkatini çektiğini düşünür. Maceradan hoşlandığı için daha da yakınlaşmak isteyen Makbule, Süleyman Bey'i zayıf düşündüğü zamanlarda yanına gelip omzunu yaslar, hatta bazen Süleyman Bey'in farkında olduğunu düşünmeden eteğini açtığı da olur.[1081] *"Nihayet tiyatronun ikinci nüfuzlu adamının metresi olmak gibi kadınca bir izzetinefis meselesi hatta rollere hâkim olmak gibi bir hesap da akla gelmiştir."*[1082] Süleyman Bey, Makbule'nin ona yaklaşımını hem kendisinin tiyatro kumpanyasındaki rolünden hem de Makbule'nin oynadığı rolde hayatının benzerini yaşayarak yardımcı olması için kendisine yaklaşmış olabileceğinden şüphelenir. Dolayısıyla erkek üzerinde bir etki bırakmak ve onu etkilemek isteyen kahramanın erkek tarafından fark edilmesi üzerine yadırgandığı belirtilir. Yadırgayan bakışın dışında romanlarda kadını tehlikeli gören bakış açısı da mevcuttur.

3.3.2.7. Kadını Tehlikeli Gören Bakış

Romanlarda erkeklerin kadınları tehlikeli ve hatta zararlı bir varlık olarak gördüğü durumlar bulunmaktadır. Bu durumlar kadın ve erkek ilişkilerinde olumsuz durumlarla karşılaşmış bireylerin ağzından veya sadece kadınları değersizleştirmek amacıyla romanlarda karşımıza çıkar.

[1079] Reşat Nuri Güntekin, *Son Sığınak*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017, s.8.
[1080] Güntekin, **a.g.e.,** s.10.
[1081] Güntekin, **a.g.e.,** s.82.
[1082] Güntekin, **a.g.e.,** s.82.

Yeşil Gece romanının başkahramanı öğretmen Şahin Efendi'nin çalıştığı mektebe ara sıra kadınlar da gelir. Bu kadınların çoğu erkeklerle konuşmaya çekinen yaşlı analar ve büyük analardır. Bir gün karşısında yaşça küçük siyah peçeli bir kadın görünce şaşırır.[1083] Bulunduğu yerde genellikle yaşlı kadınlarla konuşan Şahin Efendi, onların bile çekingen ve soğuk duruşuna alışkındır. Bu genç kadını gördüğünde şaşkınlık yaşar. Kadın oraya hasta olan bir kimsesiz çocuğun kaydı için geldiğini söyleyerek Şahin Efendi'ye çok ilgili davranır. Şahin Efendi onun teklifsizce konuşması ve rahat hareketlerinden İstanbullu olduğunu düşünür.[1084] Şahin Efendi, kadına yardımcı olmak istese de onun davranışlarından oralı olmadığı İstanbullu olduğu yönünde bir düşüncesi olur. İlerleyen kısımda bunda yanılmadığı görülse de toplumsal kesime, yaşadığı yere göre insanların tavırlarında ve duruşlarında olan değişiklikte böylelikle ifade edilmiş olur. Yardım istemeye gelen bu kadın, iki günde bir Şahin Efendi'nin yanına gelir. Bu durumdan rahatsız olan Şahin Efendi ne yapacağını şaşırır. Bir gün Deli Necip adlı mühendis arkadaşına durumu anlatınca arkadaşı kadının belki de ona âşık olduğunu söyler. Şahin Efendi bu duruma ihtimal bile vermez. Bunun üzerine arkadaşı Deli Necip:

> *"Bu kadın denen mahlûklara akıl ermez… Hele senin bu meselede hiç ihtisasın yoktur. Onlar bazen suratına tükürmekten iğrenilecek heriflere deli divane olurlar. Ben kadın olsam bu zeki bakış, bu manalı ağız için seni severdim. Sonra, kadınların inkâr edilmeyecek bir hassaları vardır. En cahil ve akılsızları bile aptala tahammül edemezler. "*[1085]

diyerek kadının arkadaşına âşık olabileceğini söyler. Deli Necip'e göre kadınlara akıl ermese de onların aptal olanlara tahammüllerinin olmaması kesindir. Şahin Efendi'nin de öğretmen olması hasebiyle zeki olduğunu düşünerek ona yaklaşmış olabileceğini ve yine kendisine göre güzel olan bazı dış özelliklerinin dikkatini çekmiş olabileceğini dile getirir. Burada kadının anlaşılmaz olması dışında erkeklerin seçiminde kriterlerinin olması dikkate değerdir. Şahin Efendi ise bu durumdan rahatsızlığını kadına dile getirir. Bunun üzerine kadın, İstanbullu olduğunu bu sebeple bir kadınla erkeğin arkadaş olmasını kötü görmediğini, orada yalnız olduğu için konuşulacak kimsesi olmadığını dile getirir. Kadın Şahin Efendi'yi mektep

[1083] Reşat Nuri Güntekin, *Yeşil Gece*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2013, s.145.
[1084] Güntekin, **a.g.e.,** s.147.
[1085] Güntekin, **a.g.e.,** s.148.

dışında da görmek istediğini söyleyince Şahin Efendi kabul etmez. Şahin Efendi bu kadının ne olduğunu anlayamaz. Gerçekten yalnız kalmış bir kadın mı, 'serbest bir adi eğlence kadını mı' çözemez.[1086] Böylelikle Şahin Efendi, kadının yaklaşımının doğru olmamasından dolayı onun hakkında kesin yargıya varmasa da onun hakkında olumlu düşünmez. Sarıova'da tanık olmadığı bu durum karşısında şaşıran Şahin Efendi emin olmasa da kadın ile görüşmek ve yakınlık kurmak istemez. Burada kadının hal ve hareketlerinden İstanbullu olabileceğinin de söylenmesi önemlidir. Şahin Efendi'nin mektepte yalnız olduğu bir gece kapısı çalınır ve bir kadın yardım ister. Şahin Efendi ise kadına karakola gitmesinin daha uygun olacağını söyler fakat kadın kabul etmez. Oturduğu yerde yarı baygın kalır. Ne yapacağını şaşıran Şahin Efendi kadını ayıltmaya çalışır. Kadının ayılmadığını görünce sokağa çıkıp karakola gitmek ister. Afif Hoca adlı mektebin muallimlerinden birini sokakta görünce mektebe gelen kadını anlatır. Afif Hoca da bazı insanların ona kumpas kurmaya kalktığını, kadını bilerek yollayıp mektebe kadın alıyor diye dedikodu yapmak istediklerini anlatır. Şahin Efendi ile Afif Hoca kadını kovmak için mektebe dönerler. Afif Hoca kadına: *"Delikanlılarımızı günaha soktuğun yetmiyormuş gibi erbab-ı namusa kast edersin ha?"* diyerek bağırmaya başlar. Kadın da ağıza alınmayacak laflar eder.[1087] Romanda bahsedilen iki kadın da Şahin Efendi'ye kumpas kurulması için tutulmuştur. İkisinden de kadınlıklarını kullanmaları beklenir. Böylelikle iki kadın da tehlikeli görülür ve romanda da bu şekilde anlatılır.

3.3.2.8. Kadın- Erkek Eşitliğini Savunan Bakış

Kan Davası romanında bir erkek kahramanın ağzından kadın erkek eşitliğinin önemi vurgulanmaktadır. Romanda Ömer, öğretmen Zehra Hanımla birlikte Yukarı Sazan köyüne ebeyi getirmek için gittikleri sırada şu sözleri söyler:

> *"Kadınla erkeğin ne farkı var. Siz de bir fen adamısınız. Doktorlar gibi diplomanız, verirken size de yemin ettirirler. Ayrıca Kızılay'da hastabakıcılık kursu gördüğünüzü bir muharebe olursa korkmadan cepheye gideceğinizi anlatan siz değil misiniz?"*[1088]

[1086] Reşat Nuri Güntekin, *Yeşil Gece*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2013, s.150.
[1087] Güntekin, **a.g.e.,** s.157.
[1088] Reşat Nuri Güntekin, *Kan Davası*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017, s.262.

Ömer'in yukarıda yer alan bu sözlerinde kadın ve erkek eşitliğine dair önemli bir noktaya değinilir. Dolayısıyla "güçlü kadın" imajı cephede, hastanede daha genel anlamda sosyal hayatın içerisinde var olan bir biçimde sunulur. Kadın kahramanlar içerisinde aşk, ihanet vb. açılardan statü kazanan kadınların yanında esasen vurgulanan kadının her koşulda kendi ayakları üzerinde durabilen, idealist bir tutumla sergilenmesidir.

Romanının devamında, Aşağı Sazan'ı etkileyen selden Yukarı Sazan'da nasibini alır. Vali bu olaydan sonra köyleri ziyarete gelir. Yukarı Sazan'a ikinci bir öğretmen tayin edeceğini söylediğinde o yere Esma Güneyli talip olur. Vali ise: *"Ne olsa bir dağ başıdır bu Yukarı Sazan… Bir genç kız ne yapar orada."* der.[1089] Bunun üzerine Ömer: *"Yapar, diyor, ben Esma Güneyli'den eminim. Hem bu lazımdır da. Çünkü ben artık Yukarı Sazan'dan ayrılmaya karar verdim."*[1090] Romanda bir kadının oraya öğretmen olarak gitmesine şüphe ve korku ile bakılmaktadır. Nitekim kadınların ıssız veya küçük yerlerde tek başına yaşamasına dair toplumsal endişenin bir benzerinin burada da beslendiği görülür. Fakat Ömer, kadınların da erkekler kadar cesur ve başarılı olduğunu dile getirir.

3.3.2.9. Sevgi Dolu Bakış

Erkeklerin kadınlara bakışında olumlanarak anlatılan bir diğer bakış açısı ise sevgi çerçevesince ele alınır. *Kan Davası* başlıklı romanda Ukkaş Efendi'nin kızı Ayşe'yi Ferhat isimli bir genç istemeye gelir. Bu sahnede Ferhat cebinde yüzüklerle gelir ve heyecandan bayılır. Yüzüğü gören Murat Bey'in *"Yüzbaşı seni kovsaydı ne yapacaktın yüzükleri Ferhat?"*[1091] demesi üzerine Ferhat *"Ne yapacaktım? İkisini birden üst üste takıp dulum diye gezecektim!"*[1092] şeklinde cevap vermesi Ferhat'ın sadakatini göstermektedir.[1093]

Reşat Nuri Güntekin'in bir diğer romanı *Gizli El* de ise başkahraman Şeref Seniha'nın ilk önce fotoğrafından etkilenir. Daha sonra karşısında gördüğü Seniha'ya

[1089] Reşat Nuri Güntekin, *Kan Davası*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017, s.349.
[1090] Güntekin, **a.g.e.,** s.350.
[1091] Güntekin, **a.g.e.,** s.316.
[1092] Güntekin, **a.g.e.,** s.316.
[1093] Güntekin, **a.g.e.,** s.316.

âşık olur. Şeref'in aşkının ilk zamanlarında karşılık beklemeyi, sevişmeyi, evlenmeyi düşünmeden bir genç kızla arkadaşlık edebilecek olmanın mutluluğu vardır. Şeref'e göre kendisi Seniha'ya layık değildir.[1094] Şeref'in hissettiği daha çok maddi imkânlarının eşit olmamasından kaynaklanan bir gurur durumudur. Bu durum romanda uzun sürmez. Şeref'e göre kadına duyulan aşkın, olumlu cevap beklemek veya evlenmek gibi bir karşılığı olmaz. Şeref eşi Seniha'ya ona yaklaşımından dolayı duyduğu duygu durumunu ifade eder: *"Seniha'ya eskiden hem erkek, hem yaşça senden beş, altı yaş büyük olduğum halde, neden daima senin yanında çocuk kalıyorum ben? Meryem Ana gibi bir şey oldun sen benim için, derdim."*[1095] Söylediği bu sözlerle aslında eş olarak yanında olan kadının zamanla tüm ihtiyaçlarını gideren ve onun eksiklerini kapatan olma rolüyle annelik vasfı gibi gördüğünü kendisini de çocuk gibi hissettiğini dile getirmiş olur. Kadınların bazen eşlerine her koşulda kol kanat germeleri annelik duygusuyla ile özdeşleştirilebilir. Şeref'in ise eşine sevgi dolu yaklaştığı, âşık olduğu görülür.

Gökyüzü romanında diğer romanlarda da görüldüğü gibi aşka bakış ve kadın üzerinde durulur. Adı verilmeyen kahramanın aşk anlayışı şöyle ifade edilir:

> *"Bu boş ve kırık seneler içinde sevmeye vakit bulamadım dersem inanır mısınız? Kadınla alakam süreksiz ve değişen birkaç maceradan, manasız çapkınlıklardan ibaret kalmıştır. Aşk, bende öyle dumura uğramış bir duygu ki ben yaştaki birçok insanların duyduğu sevmek hasretini bile duyamıyorum."*[1096]

Acımak romanında başkahraman olarak Zehra öğretmeni görmekteyiz. Zehra öğretmeni maarif müdürü onun için mesleğini layıkıyla yapan, öğrencileri ilim irfan yoluna sokan, hususî hayatında bile en ufak bir leke veya ahlakında en önemsiz görülen bir zaaf bile yok ifadeleriyle anlatır.[1097] Burada erkeğin başarılı bir kadına bakış açısını ve onu takdir etmesini görmekteyiz. Zehra'nın anne ve babasının tanıştığında annesi Meveddet babasını kaybetmiştir. Babasının acısıyla parçalayan kız olarak Meveddet, Mürşit Efendi için mükemmel görünür: *"İşte sevmeye değecek bir genç kız… Ne mükemmel bir zevce olur. Bu dereceye kabiliyeti olan bir mahlûkun*

[1094] Reşat Nuri Güntekin, *Gizli El,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.39-40.
[1095] Güntekin, **a.g.e.,** s.16.
[1096] Reşat Nuri Güntekin, *Gökyüzü*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.34.
[1097] Reşat Nuri Güntekin, *Acımak*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.12.

kim bilir sevmeye ne derece kabiliyeti vardır? Mümkün olsa da insan onunla evlense…"[1098] Bir erkeğin evleneceği kadından neler beklediği anlatılır. En büyük eksikliği sevilmek olan annesizlik çeken Mürşit Efendi eşinin babasına olan sevgisinden etkilenerek ondan sadece sevgi beklemektedir. Onun babasına üzülmesinden etkilenerek onunla evlenmeyi düşünür.

Akşam Güneşi romanında Nazmi köşk komşularından Nazan adlı bir kızı sever. Her zaman kadınlara karşı rahat olan Nazmi, Nazan'ın karşısında çekingen olduğunu dile getirir. Nazan Şükran'ın arkadaşı olduğu için haftada bir iki defa Naciye'yi görmeye gelir ve o sırada Nazmi de onu görmüş olur.[1099] Nazmi, Jülide'yi at ile gezdirme bahanesiyle Nazanların evinin oraya götürür. Böylelikle Nazan ile görüşmeye devam eden Nazmi, Paris'ten dönüp onunla evlenmek ister. Nazan'a onu sevdiğini söylemenin yolunu da Jülide'ye bir şeyler söylüyor gibi yaparak Nazan'a anlatma şeklinde görülür.[1100] Nazmi dâhil olduğu bir çete ile beraber çatışmaya girer. Bu çatışmada yaralanır ve uzun bir istirahate ihtiyacı vardır. Nazmi hastalığı süresince Nazan'ı sayıklar ve onu görmek ister. Hiç yanına gelmeyen Nazan'ı sorduğunda ise Şükran ona üzülmesin diye Nazan'ın köşke geldiğini ama akraba düğünü için geri döndüğü yalanını söyler. [1101] Nazmi, Nazan'ın onu ziyarete gelmemesine üzülür ve sürekli Şükran'a onu sorar. En sonunda Şükran, Nazan'ın yarın geleceğini söyler. Nazmi geçen sene oradan ayrıldığında Nazan'ı bu kadar sevip sevmediğini düşünür. Nazmi Nazan'ı severek evlenme düşüncesi ile Paris'e gitmesine rağmen kazaya kadar onu hatırlamadığını söyler. Burada erkeğin kadına değer verdiği, önemsediği görülürken kadının daha çok mevki için eş seçtiği de dile getirilir.

Çalıkuşu romanında Kâmran ise Münevver ile evlenir. Münevver hastalığa yakalanır ve iki üç sene içinde ölür. Kâmran karısına hasta bakıcılık eder onu yurtdışına tedaviye götürür. Fakat sonuç alamaz. Kâmran eniştesi ile konuşurken hayatta hiçbir şeyi Feride kadar sevmediğini söyler. Evlendiği eşi Münevver için, hasta olduğunu, Feride'den ümidi kesince insanlık ve merhamet vazifesi olarak evlendiğini söyler. Feride, yıllar sonra Müjgânların yanına gelir. Bir gece kaldıktan sonra Feride,

[1098] Reşat Nuri Güntekin, *Acımak*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.102.
[1099] Reşat Nuri Güntekin, *Akşam Güneşi*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2015, s.74-75.
[1100] Güntekin, **a.g.e.,** s.76.
[1101] Güntekin, **a.g.e.,** s.101.

Müjgân'a ertesi gün gideceğini haber verirken evliliğinin sahteliğinden, oraya gelme sebebinden bahseder. Öncelikle Hayrullah Bey'in üç ay önce öldüğünü ölmeden evvel ona söz verdirdiği için İstanbul'a ailesinin yanına gittiğini anlatır. Hayrullah Bey'in diğer bir sözü ise Kâmran ile evlenmesi olsa da onu yapmayacağını, Hayrullah Bey'in kendisine Kâmran'a vermek üzere bıraktığı çantayı Müjgân'a vererek kendisi oradan gidince ona çantayı vermesini ister. Müjgân Feride'nin iyiliğini düşündüğü için sabahı beklemeden Kâmran'ın yanına gidip her şeyi anlatarak çantayı verir. Çantada bir mektup ile defter çıkar. Mektup Hayrullah Bey'den Kâmran'a yazılmıştır. Feride'nin hayatını evliliklerinin sahteliğini anlatır. Bu defter ise Feride'nin bütün hayatını yazdığı ve daha sonra kaybettiği günlüğüdür.[1102] Hayrullah Bey, hem Feride'ye yaşarken sahip çıkar hem de ölümünden sonraki hayatı için adım ata. Hayrullah Bey, kendisi istemese de Feride'nin iyiliği için Kâmran ulaşır. Kâmran da Feride'nin hayatını öğrenmiş olur. Böylelikle Hayrullah Bey'in insan olarak Feride'ye sevgisi görülürken Kâmran'ın da aşkının bitmediği ifade edilir. Hayrullah Bey, Feride'ye sevgi dolu yaklaşmış, ona destek olmuştur. Kâmran ise ona olan aşkını devam ettirmiştir.

Harabelerin Çiçeği Süleyman'ın Mudanya'da Mariyanti adlı bir genç kızı deniz kenarında balıkçı kulübesinin önünde çorap örerken görmesi ile başlar. Zamanla kızın hareket etmediğini hep orada durduğunu fark eder. Bu genç kızın gözleri kördür. Kız ile sohbet eden Süleyman onun on yaşından beri kör olduğunu öğrenir. Kıza sorular soran Süleyman, göz doktoru olduğunu da söyler. Kızı ertesi gün babasıyla birlikte evine getirip muayene eder. Bir ümidinin olduğunu söyler. Zaman ilerleyip muayene devam ettikçe Süleyman Mariyanti'nin ruhunu sevmeye başlar. Fakat gözleri açılınca onun yüzünü göreceği için onunla mutluluğu hayal etmek istemez.[1103] Mariyanti de Süleyman'ı sevmeye başlar ancak Süleyman kendisini görmediği için bu sevgiyi beslediğini söyler. Mariyanti bunu kabul etmese de Süleyman'ın fikri değişmez. Tedavi devam ederken İstanbul'dan gelen telgrafla miras işi için gitmeye karar verir. Mariyanti'yi başka bir doktor arkadaşına devreder. Üç dört hafta sonra Mariyanti'yi ziyarete hastaneye gider ve onun artık gözlerinin açıldığını öğrenir. Fakat Mariyanti'yi göremeden hastalanan Süleyman, iyileştiği an

[1102] Reşat Nuri Güntekin, *Çalıkuşu*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.518-525.
[1103] Reşat Nuri Güntekin, *Harabelerin Çiçeği,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017, s.77-78.

Mariyanti' ye görünmeden oradan ayrılır. Onun hayalindeki Süleyman'ı öldürmek istemez.[1104] Süleyman'ın kendi dış görüntüsünden dolayı kadınlardan uzak kalmak zorunda kaldığı ve tedavisiyle ilgilendiği Mariyanti'nin hayalinde güzel kalmak istediği ifade edilir. Merhamet ve sevgi Süleyman'da roman boyunca hissedilir.

Erkeklerin kadınlara karşı sevgi ve merhametle yaklaştıkları da romanlarda yer alır. Bu durum romanlarda kadına destek olma, yardımda bulunma, aşk sevgi duygusu baskın olarak yaklaşma gibi görülür. Bu romanlarda olduğu gibi fedakâr bakış açısı ile kadınlara karşı olumlu bakışın sürdüğü örnekler de görülmektedir.

3.3.2.10.Fedakâr Bakış

Reşat Nuri Güntekin'in romanlarında erkekler kadınları her şeyden üstün görerek kendilerini feda etmeye, kadınlar için her türlü fedakârlığı yapmaya çalışırlar.

Örneğin, *Damga* romanında romanın başkahramanı olan İffet'in gözünden kadınlara dair birçok bilgi elde edilir. İffet çocukken halasının anlattığı "Değirmen" masalının etkisinde kaldığından dolayı sevdiği kadın uğruna her şeyini feda edebileceğini düşünür.[1105] Ancak İffet'in hayal dünyası ile karşılaştığı gerçeklik arasında roman boyunca çatışma yaşanır. İffet bu masal dünyasından ancak romanın sonunda uyanmaktadır. Romanda Vedia; İffet, Handan ve Kemal'in yanlarına gelerek altı yaşındaki oğlu ile birlikte Türkçe derslerine katılmak ister.[1106] Böylelikle Vedia ile İffet birbirlerini daha fazla görmeye başlar ve bir süre sonra İffet, Vedia'ya âşık olur. Bu noktadan sonra İffet'in gözü başka hiçbir şeyi görmez ve Vedia'yı ilk aşkı olarak düşünür. İffet her haliyle saf bir âşık ve masal kahramanıdır. Onun *"Geceleri deniz kenarında buluşuyorduk. El ayak çekildikten sonra odanın alçak penceresinden rıhtıma atlıyor, biraz ilerideki kayıkhane harabesinde Vedia'yı beklemeye gidiyordum. O da on beş yaşlarında kız çocukları gibi ihtiyatsız olmuştu."*[1107] şeklindeki düşüncesi ve buluşmalarda yakalanma riski söz konusu olduğunda *"Ben kendimi sessizce akıntıya bırakırım seni yalnız bulurlar, şüphe etmezler." dedim.*

[1104] Reşat Nuri Güntekin, *Harabelerin Çiçeği,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017, s.83-85.
[1105] Reşat Nuri Güntekin, *Damga*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.24.
[1106] Güntekin, **a.g.e.,** s.51.
[1107] Güntekin, **a.g.e.,** s.60.

Vedia bunu latife zannetti ama ona da değirmen masalını anlattım.[1108] demesiyle onun ağzından fedakâr âşık erkek tipi görülmektedir. Zaten İffet, Cemil Kerim Bey'in İstanbul'da olduğu günlerin birinde Vedia ile sürekli buluştukları çalışma odasına gidecek ve dile getirdiği fedakârlığı yaparak onun için her şeyi göze alacaktır. Bu olayın gelişiminde Vedia'nın gamsız tavrının etkisi görülür. İffet bu buluşma esnasında saatin ilerlemesi nedeniyle gitmek ister, Vedia herkesin uyuduğunu bahane ederek onu bırakmaz ve bir ayak sesi duyarlar. İffet, Vedia'yı kurtarmak için odasına gitmesini söyler. İffet ise çalışma odasında bekler. Hatice halasının değirmen masalında anlattığı gibi sevdiği kadın için kendini feda eder. Odada bulduğu bir miktar parayı ve altın saati cebine koyarak kendini hırsız olarak damgalatır. [1109] İffet hapishaneden çıkınca Vedia'yı bekler. Burada İffet hislerini şöyle anlatır:

> *"Kendimi bir su akıntısına bırakmış gibiydim. Aklımdan geçen bu şeyler kendi başımdan doğmuş fikirlerden ziyade bir yabancı tarafından söylenmiş sözlere benziyordu. Son şüphe beni kendi kendime karşı isyan ettirdi. Bu fedakârlığı bir aşk için yapmıştım. Bu aşk benim sade mazeretim değil aynı zamanda kuvvetimdi de… Uğruna kendimi feda ettiğim şeyin bir vehim gibi silinip gittiğini görürsem, nasıl tahammül edecektim? Bu aşk gönlümün öyle gizli bir ışığıydı ki mutlaka muhafaza etmeliydim. Gözlerimi kapadım kendimi adeta zorla Vedia'ya vakfettim."*[1110]

Görüldüğü üzere İffet, yaptığı davranışların hata olduğunu kabul etmez, aksine Vedia'ya daha çok bağlanma isteği duyar. Dolayısıyla İffet'in aşkı aynı zamanda bir tutkuya dönüşmüş, Vedia'yı saplantı haline getirmiştir. Bu durum, aynı zamanda onun Vedia Hanım ile ilgili düşüncelerinin de aksi yönde değişmeye başladığı noktadır. İffet ilerleyen bölümlerde hapishaneye girişi ile ilgili olarak şunları ifade eder:

> *"O bir namus borcuydu. Mutlaka ödemek lazımdı. Her namuslu adam benim gibi hareket ederdi. Pişman olmaya mahal yok… Yalnız o vakit onun için kendimi ateşe atmakta acı bir lezzet bulmuştum. Bugün o mevcut değil."*[1111]

[1108] Reşat Nuri Güntekin, *Damga*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.60.
[1109] Güntekin, **a.g.e.,** s.69.
[1110] Güntekin, **a.g.e.,** s.87.
[1111] Güntekin, **a.g.e.,** s.117.

İffet, bir erkeğin kadına duyduğu aşk neticesinde neler yapabileceğini gösteren bir karakter olarak karşımıza çıkar. Romanın ilerleyen bölümünde üzerine aldığı damgayla sınanacaktır. İffet, İzmir'den İstanbul'a hareket ettiği bir sırada şiddetli kar fırtınası nedeniyle geceyi Uşak'ta geçirmek zorunda kalır. Trende siyah çarşaflı bir genç kız –daha sonra adının Rânâ olduğunu öğrenir-, annesinin çok hasta olduğunu ve iyice ağırlaştığını söyleyip İffet'ten yardım ister. İffet hastayı sedye ile yarım saat uzaklıkta bulunduğu belirtilen bir köye taşınmasına yardım eder. [1112] İffet burada onun için *"Rânâ Hanım yirmi, yirmi iki yaşlarında vardı. Fakat vücudunun narinliği, mavi gözlerinin masumluğu ona bir çocuk hali veriyordu."*[1113] şeklinde düşünür. Dolayısıyla burada Vedia ile Rânâ'yı kıyaslama imkânı sunulmaktadır. İffet ilk görüşte Vedia'yı çelimsiz, geçkince olarak betimlemişken Rânâ narin ve çocuksu olarak belirtilir. Güntekin'in romandaki kadınları dış görünüşleri ile karakterleri arasında bir paralellik kurduğunu söyleyebiliriz.

Köyde kapalı kaldıkları süreçte "damgalı" olduğu bilinmediği için herkesin ona hürmet ettiği İffet yaşama sevinciyle dolar. Bu esnada Rânâ ise mutsuzdur. Çünkü asker kardeşi önce yaralanmış, ardından şehit olmuştur. Zaten hasta olan annesi bu durumdan çok etkilenmiş, romatizma olan babası ise onlarla birlikte gelememiştir. Dolayısıyla Rânâ sevdiklerini kaybetmiş birisi olarak başından geçenleri İffet'e anlatır ve arkadaş olurlar.[1114] İffet Rânâ ile annesini İstanbul'a götürdüğü sırada ona âşık olduğunu fark eder. Ancak bu durumda bile o kendine biçilen rolü kabullenmiş fedakâr saf bir âşık olarak Vedia'yı düşünen İffet, *"Bütün gayretime rağmen Vedia'nın aşkını muhafaza edememiştim. Geçirdiğim mahrumiyet ve ümitsizlik senelerimde onun yüzü yavaş yavaş hayalimden silinmişti."*[1115] der. Yine de İffet, Rânâ'nın kendisini seveceğine inanarak onu geçindirecek durumu olduğunu düşünür. Bu noktada, erkeğin evi geçindirmesi gerekliliği ve kendini bu zorunlulukta hissetmesi, ardından damgalı olduğunu hatırlamasıyla birlikte karamsar düşüncelere değişecektir. Ona göre kendisi Rânâ'ya layık biri değildir. Rânâ ve ailesinin hırsızlık yaptığını öğrendiğinde hayal kırıklığına uğrayacaklarını düşünerek onlardan

[1112] Reşat Nuri Güntekin, *Damga*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.140-141.
[1113] Güntekin, **a.g.e.,** s.146.
[1114] Güntekin, **a.g.e.,** s.151.
[1115] Güntekin, **a.g.e.,** s.153.

uzaklaşır.[1116] Ancak yine de Rânâ'yı unutmaz. Rânâ'ya olan sevgisi gün geçtikçe devam eden İffet, kendi damgasından dolayı bu aşkı yaşamayı doğru bulmaz. Nihayetinde İffet, Vedia ve Rânâ arasında söylenen görüşler, kadınla ilgili olmaktan ziyade, bir kadının erkeğin hayatında oynayabileceği rolleri göstermesi bakımından önemlidir. Dolayısıyla "kadın"ın bu romanda gösterilen imajı, olumlu veya olumsuz biçimde değerlendirilmek yerine toplumsal yaşamın içinde her dönemde var olan insanî olayların tezahüründen kaynaklanır. Güntekin, kahramanlarını kurgularken tamamen bir kadın güzellemesi veyahut erkek övgüsü yapmaz. O kahramanlarını, gündelik hayatta duyup görülebilecek niteliklerle dokuyarak verir. Romanın sonunda İffet'in *"Hayatımı bir vehme kurban etmişim."*[1117] diyerek bir kadın için yaptığı fedakârlıktan pişman olur. Bu konuda Birol Emil şöyle der: *"O, sevdiği kadın uğruna, kendini mahvetmek derecesinde aşırıya götürdüğü fedakârlığının, sonunda bir vehim olduğunu anlar. Bu vehim aşkta hiçbir gerçek ve müsbet temele dayanmayan bir fedakârlığın kefaretidir."*[1118]

Çalıkuşu romanında ise bu fedakârlığı hem İhsan Bey hem de Hayrullah Bey yapacaktır. Feride'nin mektebi, muharebe olunca hastaneye çevrilir. Feride mektebe kalan kitaplarını almak için gittiğinde Zeyniler'de karşılaştığı doktor beyi görür. Doktorun adı Hayrullah'tır. Feride ile birbirlerine kırk yıllık dost gibi sarılırlar. Hayrullah Bey, Feride'nin Anadolu'ya gelişinin bir erkek yüzünden olduğunu anlar ve beklediğinden hâlâ mı haber alamadığını sorar. Bunun üzerine Feride amacının mektep çocuklarına hizmet olduğunu tekrarlar. Feride ile Hayrullah Bey arasında bir dostluk başlar. Hayrullah Bey'in karısı evlendikten dokuz ay sonra tifodan ölür. Hayrullah Bey, hayatını mesleğine adar. Askerlerine çok düşkün ve onları çok düşünen bir miralaydır. Hayrullah Bey ince ameliyatlar yapacağı zaman Feride'yi çağırır. Diğerlerinin onu sinirlendirdiğini söyler. Yine bir ameliyat sonrası genç bir binbaşının bir bomba ile sağ kolu ile yüzünün bir kısmını kaybettiğini, onunla Feride'nin ilgilenmesini söyler. Feride hastanın odasına gittiğinde onun İhsan Bey olduğunu görür.[1119] Feride, İhsan'ın ona karşı kötü söylemlerde bulunup iftira atan biriyle başka bir sebep gibi tartışıp dedikoduları önleyerek onu korumasını ve yaptığı

[1116] Reşat Nuri Güntekin, *Damga*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.153.
[1117] Güntekin, **a.g.e.,** s.189.
[1118] Birol Emil, *Reşat Nuri Güntekin*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1989, s.39.
[1119] Reşat Nuri Güntekin, *Çalıkuşu*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.428-431.

bu fedakârlığı unutmaz. İhsan Bey, bir aya kadar iyileşecek olsa da yüzündeki o yara hep kalacaktır. O sebeple İhsan Bey, Feride'nin kendisine yardımcı olmasını istemez. Hayrullah Bey ise İhsan Bey'in Feride'nin onunla ilgilenmesini istememesini doğru bulup o yüzü ile balıklara yem olmaktan başka bir şeye yaramayacağını söyler. Feride İhsan'ın dış görüntüsünü umursamayarak ruh güzelliğinin daha önemli olduğunu söyleyince Hayrullah Bey genç yaştaki kızların o surata bakmayacağını söyler. Hayrullah Bey, Feride'nin aşkını da Kâmran ile olanları da anlar. Ona hala âşık olduğunu bunun belli olduğunu söyler. Feride'nin sevmek ve sevilmek için yaratılmış olduğunu söyleyerek sevdiğini bırakmaması gerektiğini ifade eder. Feride daha önceden İhsan Bey'in Burhanettin Bey ile kavga ettiğini önüne birkaç kişi geçmese silahını çekip öldüreceğini duyar. Bu olayın bir kadın meselesi olduğunu tahmin etseler de kim için olduğunu bilmezler. Feride bunları duyunca İhsan Bey'in onun için yaptığını unutmayacağını düşünür.[1120] Feride romanın bu kısmında verdiği sözü tutmak ister ve özellikle onun için yaptıklarından dolayı İhsan Bey'i yalnız bırakmak istemez. Şimdi fedakârlık sırasının onda olduğunu düşünür. Feride, İhsan ile konuşmaya gider. Onun zararsız bir kadın ile evlenip mutlu olabileceğini söyleyince İhsan Bey, onu bu halde kimsenin istemeyeceğini, yüzünün normal halinde bile kadınların hoşuna gitmediğini ifade eder. Feride kendisi için mesleğini çiğneyen İhsan Bey'e hayatını vakfetmek istediğini söyler. İhsan Bey ise olmayacak hayallere dalmak istemediğini söyler. İhsan Bey ertesi sabah çok mesut olduğunu ancak merhamet için sevdiğini düşündüğünü bir sevgi sadakasını istemediğini söyleyerek hastaneyi terk eder.[1121] Feride'nin hem Hayrullah Bey'e Kâmran'ı sevmediğini kanıtlamak hem de eskiden onun için her şeyi göze almış birine karşı borcunu ödemek için evliliğe razı olduğu görülür. Ancak İhsan Bey, bunu kabul etmez. Burada bir erkeğin ne olursa olsun kadına karşı gururunu korumaya çalıştığı gösterilmektedir. Feride'ye zor zamanında sahip çıkmaya çalışan İhsan Bey, sevdiği için fedakârlık yapan bir erkek örneğidir. Güntekin'de fedakârlığın yanında bazı durumlarda kahramanların pişman olduğu da görülür.

[1120] Reşat Nuri Güntekin, *Çalıkuşu*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019s.397-399.
[1121] Güntekin, **a.g.e.,** s.436-441.

3.3.2.11. Pişmanlığı Barındıran Bakış

Romanlarda geçen olaylarda erkekler kadınlara yönelik kimi hata ve davranışlardan sonra bunları dile getirerek pişman olduklarını belirtmektedirler. Bu durumun tespit edilebilen tek örneği *Dudaktan Kalbe* isimli romanda karşımıza çıkar.

Romanda Kenan, eserini tamamlayamama sebebiyle Ada'ya gitmek ister ve karısını da ikna eder. Ada'ya gittiğinde Kınalı Yapıncak'ı görmek arzusundadır. Geçen üç senede onu en mutlu anlarında bile düşündüğünü itiraf eden Kenan, onu özlediğini düşünür.[1122] Kenan, kendisini yalnız hissetmiş olduğunu, Cavidan'ı sevdiğini ama gönlünün bir köşesine hiçbir zaman giremediğini dile getirir. Cavidan ile ayrı ayrı hayatlar yaşadıkları için mi yoksa kendisinin tabiatından dolayı mı böyle olduklarını bilemeyen Kenan, Ada'ya karısı olmadan geldiğini daha altı saat olmasına rağmen ona karşı kendini çok yabancı hissettiğini düşünür. Kenan ile Cavidan'ın etraf tarafından takdir edilen yakıştırılan bir çift olması Kenan'ın Cavidan ile ilgili olumsuz düşünmemesine sebep olur. Fakat Kenan zamanla eksik bir şeylerin farkına varır. Karısını çok güzel bulan zeki, terbiyeli bir kadın olduğunu düşünür. Karısındaki güzelliği bir heykel ve sanatkârane güzellikten başka bir şey göremez. Kenan aradan geçen zamana rağmen Lamia'yı düşündüğünü ancak itiraf eder. Kenan, kendi kendine Lâmia'ya yaptıklarını düşününce: *"Bu biçâre müdafaasız mâhluku bin korku, bin tehlike içine atıp gitmiştim. Niçin kalbim bu kadar uzun zaman susmuştu?"*[1123]diye aklından geçirir. Bir kadına yaptığı haksızlığı yıllarca bastıran Kenan, artık farkına varır. Kenan, kasabaya dönmesi ile Lâmia'yı görme ümidini bulunca hayli neşeli biri haline gelir. Karısına istediği şarkıları kemanla çalar, onunla ilgilenir. Hatta Cavidan onun balayında bile gözlerinin böyle parlamadığını dile getirir.[1124] Kenan Bozyaka'da günlerce Lâmia'nın gelmesini bekler. Fakat Lâmia gelmez. Kenan kendi kendine: *"Bana yazık değil mi Kenan Bey diye için için ağlıyor. Artık müsterih olabilirsin Kınalı Yapıncak… Ben asıl kendi kendime yazık ettim…"*[1125]diyerek Lâmia'yı amaçsızca bekler. Kenan artık Lâmia'nın haline üzülen ona acıyan olma durumundan kendi haline acımaya başlar.

[1122] Reşat Nuri Güntekin*, Dudaktan Kalbe,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.295.
[1123] Güntekin*,* **a.g.e.,** s.344.
[1124] Güntekin*,* **a.g.e.,** s.346.
[1125] Güntekin*,* **a.g.e.,** s.353.

Asıl yazık olunan kendisi olduğunu da fark etmeye başlar Kenan ile Lâmia, bir vapurda Doktor Vedat sayesinde görüşürler. Kenan çok heyecanlanır ve o günden sonra Lâmia'ya birkaç mektup yazar. Sonunda Lâmia onunla görüşmeye gider. Kenan sevdalarından iz kalıp kalmadığını sorunca Lâmia birbirlerini sevmediklerini, gönül macerası yaşadıklarını dile getirir. Çünkü Kenan yıllar önce aralarında geçenler için bu ifadeleri kullanmıştır. Bunun üzerine Kenan Bey, ümitsizlik içinde kalsa da kadınlık gururunun ona böyle şeyler söylettiğini düşünür.[1126]

Harabelerin Çiçeği adlı romanda Avrupa'ya göz doktorluğu eğitimi için giden Süleyman bir operaya maske ile katılır. Oradan bir kadınla tanışan Süleyman, geçen güzel sohbet esnasında maskesini düşürür. Kadın yüzünü görünce çığlık atar.[1127] Bu günlerden sonra Süleyman'da da sevmek ve sevilmek ihtiyacı artar. Dış görüntüsünden dolayı kadınlarla yakınlık kuramaz. Bir gün kahvede otururken sarışın, sert görünümlü bir kadının devamlı ona baktığını fark eder. Fakat bu bakış diğer insanların ki gibi çirkinliğime değildir. Yanına gidip yağmurda şemsiyesini tutmayı teklif eder. Kadın kabul eder ve yola çıkarlar. Kadının onunla yürümeyi kabul etmesi Süleyman'a büyük bir mutluluk verir ve kadına teşekkür eder. Kadın: "*Ben hiçbir insanın güzelliğini yüzünde aramadım."*[1128] diye cevap verir. Süleyman ise çoğu kadının böyle söylediğini ama samimi olmadığını, içimizi gösteren bir ışık bulunmadığından mümkün olamayacağını dile getirir. Kadın Süleyman'a ümit verecek kadar güzel konuşmalar yapmaya devam eder. Ertesi gün buluşma için sözleştikleri kadın bir daha hiç gelmez.[1129] Süleyman burada bir hayal kırıklığı yaşar. Kadına bir an inandığı için pişman olur.

Romanlarda pişman olup üzülen kahramanlar olduğu gibi bu pişmanlığın bir ileri boyutunu yaşayıp intihara yönelen kahramanlar da vardır. Örneğin *Bir Kadın Düşmanı* romanında Homongolos, Sâra'nın ona âşık olmadığını öğrenir. Ona âşık olduğu için, yaşadıkları güzel anları da düşünerek pişmanlık yaşar. Sâra'nın kendisiyle sadece intikam için bir arada olduğunu öğrenince de intihar eder.[1130] *Gizli El* romanında da Şeref ise evlenmeden önce âşık olduğu Seniha'ya onunla

[1126] Reşat Nuri Güntekin*, Dudaktan Kalbe,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.383-385.
[1127] Reşat Nuri Güntekin, *Harabelerin Çiçeği,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017, s.61.
[1128] Güntekin, **a.g.e.,** s.66.
[1129] Güntekin, **a.g.e.,** s.68.
[1130] Reşat Nuri Güntekin, *Bir Kadın Düşmanı*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.205.

evlenmeyeceğini düşündüğü için derbeder bir halde gezerken dereye doğru ilerlediği intihara teşebbüs etti şeklinde anlatır. Ardından romanda onun suyun kenarında bulunduğu cebinden çıkan Seniha'nın resimlerini de Aziz Paşa'ya verilir. Kendine gelen Şeref'e Aziz Paşa kızıyla evlenmesine müsaade ettiğini söyler.[1131]

Tablo 3.2.: Romanlarda yer alan erkeğin kadına bakış açıları

BAKIŞLAR	**GEÇEN ROMANLAR**
Geleneksel Değerler Bağlamında Kadına Bakış	Eski Hastalık
Kültürel ve Ahlaki Bakış	Eski Hastalık, Kan Davası, Gizli El, Çalıkuşu, Yaprak Dökümü, Acımak, Dudaktan Kalbe, Akşam Güneşi, Kavak Yelleri.
Kadını Cinsel Bir Obje Olarak Gören Bakış	Çalıkuşu, Değirmen, Bir Kadın Düşmanı, Dudaktan Kalbe, Son Sığınak, Damga, Gökyüzü, Ateş Gecesi, Kavak Yelleri.
Kadın- Erkek Eşitliğini Savunan Bakış	Kan Davası
Sevgi Dolu Bakış	Kan Davası, Acımak, Gizli El, Gökyüzü, Akşam Güneşi, Çalıkuşu, Harabelerin Çiçeği.
Fedakâr Bakış	Damga, Harabelerin Çiçeği, Çalıkuşu.
Pişmanlığı Barındıran Bakış	Dudaktan Kalbe.
Umursamayan Bakış	Eski Hastalık, Kavak Yelleri.
Ön Yargılı Bakış	Yeşil Gece, Miskinler Tekkesi, Yaprak Dökümü, Akşam Güneşi, Çalıkuşu, Bir Kadın Düşmanı, Kavak Yelleri.
Yadırgayan Bakış	Kavak Yelleri, Son Sığınak.
Kadını Tehlikeli Gören Bakış	Yeşil Gece.

[1131] Reşat Nuri Güntekin, *Gizli El,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.89.

Tabloya bakıldığında erkeklerin kadına bakışında en çok kültürel ve ahlakî bakış ile kadınların cinsel olarak değerlendirilmesi ön plana çıkmaktadır. Kültürel ve ahlakî bakış açısında romanlarda erkeklerin kadınlara yönelik olumsuz bakış açısı ahlakî çöküntü açısından dile getirildiği gibi bu çöküntü bireysel veya toplumsal olmak üzere olayın gerçekleştiği durum bazında anlatılmıştır. Kadının cinsel obje olarak karşımıza çıktığı romanlarda ise yine benzer bir tutum bulunmakta; bakış açısı bireysel haz veya toplumsal eleştiri boyutuyla gösterilmektedir. Güntekin'de toplum içerisinde kadının obje olarak sunulduğu durumlara örnekler verilmesi aynı zamanda değişim içinde aktarılan sosyal hayatın hangi boyutlarla ele alındığını vurgulamaktadır. Kadının değersiz olarak gösterildiği, toplumdaki çarpık ilişkiler ve bozukluklar aile yapısını da etkileyen bir durum olarak sunulur. Ardından kadına karşı ön yargı ile kadına yönelik sevginin yine romanlarda bakış açılarını göstermek açısından önemli bir unsur olarak kullanıldığı belirtilmelidir. *Akşam Güneşi* ve *Çalıkuşu* romanları hem ön yargının hem de sevginin birlikte yer aldığı romanlar olarak dikkat çekmektedir. Esasında yukarıda bahsedilen bakış açılarını en fazla barındıran eser olarak belki de kahramanının kadın olması ve bir kadının hikâyesini anlatması açısından *Çalıkuşu*'nun kadını daha bütüncül olarak ele alındığı söylenebilir. Bunun dışında romanlardaki bakış açıları açısından değişen toplumsal yapının geleneksel değerler üzerinden gösterildiği, kadına yönelik olumsuz bakış açılarından onun tehlikeli olduğu varsayımına dayalı bakış açısının ya da kadını umursamayan, yadırgayan bakış açılarının da romanlarda geçtiği gösterilmiştir. Ek olarak fedakârca veya kadın erkek eşitliğini savunan romanlarında bulunduğu ama bu bakış açılarının romanlarda az geçtiği de görülmektedir. Kadının ve erkeğin birbirine bakışında, yaklaşımında ve onların hayatlarında mekânın önemi de dikkat çeker. Bulundukları mekâna göre farklılaşan yaşayış tarzları romanlarda baskın olarak İstanbul ve Anadolu üzerinden verilmiştir.

3.4.Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Kadın Algısıyla Mekân

Ferda Zambak, *Türk Romanında Mekân* isimli çalışmasında mekân hakkında kısaca "sadece olayın geçtiği yer, karakterlerin üzerinde durduğu zemin" değil aynı zamanda "birey ve birey dışı kalan tüm unsurların somut manada nerede durduklarını gösteren…" bir olgu olarak bahseder.[1132] Konyalı'nın ise mekânın geleneğin muhafazası ve modernin inşası açısından ele alındığı görülmektedir.[1133] Reşat Nuri Güntekin'de de mekân hem "kimlik" hem de "yaşantıyı belirleyen unsurlar" açısından ön plana çıkmaktadır. Özellikle Anadolu ve İstanbul, gelenek ve modernite bağlamında belirli tipler üzerinden ifade edilirken aynı zamanda bireyin, bu çalışma kapsamında kadının, hayat görüşü, günlük yaşantısına etkisi; daha da kapsamlı bir biçimde kadının mekân üzerindeki varlığı Güntekin'in eserlerinde belirginleşmektedir. Belirtildiği gibi Anadolu ve İstanbul başlıca iki mekân olarak sürekli karşımıza çıkar. Mekân aynı zamanda bireyin kişiliğinin de bir göstergesi olarak sunulur. Anadolu ne kadar geleneksel olanın simgesi ise İstanbul bir o kadar yeni yaşantıların merkezidir. Dolayısıyla Güntekin'in mekânları genel olarak belirli tiplerle özdeşleştirilir. Bu konuda ayrıca Güntekin'in *Anadolu Notları* isimli eseri de romanlardaki mekâna bakışı anlamlandırma açısından değerli bir çalışmadır.[1134] Güntekin'in topluma bir ayna tuttuğu düşünülürse Türk toplumunda yöneticilerin veya aydınların Anadolu'ya yaklaşımları üzerinde sıkça durulur. Buna göre İstanbul'da yaşayanlar, Anadolu'da yaşayan insanların günlük yaşantılarına, yaşayışlarına yabancıdırlar. Burada yaşayan kişilerin sosyo- ekonomik yaşantıları hakkında bilgi sahibi değillerdir. Önertoy bu durumu, Anadolu'nun sürgün yeri olarak kabul edilişini, yazarların Anadolu'yu tanımamaları gibi sebeplerle Anadolu'ya romanlarda sıkça rastlanılmazdı diye ifade ederek Anadolu'ya tayin edilen gençlerin göreve başlamadan geri döndüklerini söyler.[1135] Anadolu'nun bu bilinmezliğinin yanında belli görevlerle Anadolu'ya giden bireyler ise sıklıkla çeşitli imkânsızlıklarla ve engellerle yüzleşmektedir. Keza Reşat Nuri Güntekin de söz konusu kişilerden biridir. Güntekin, *Anadolu Notları*'nda *"Çocukluğum bir asker*

[1132] Ferda Zambak, *Türk Romanında Mekân*, Muğla Ünv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007,s.3.
[1133] Bekir Şakir Konyalı, *Edebî Mekânın Poetikası*, Etüt Yayınları, 2015, Samsun. s.6
[1134] Reşat Nuri Güntekin, *Anadolu Notları*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, Y.Y., 25. Baskı.
[1135] Olcay Önertoy, "Reşat Nuri Güntekin ve Anadolu*"*, *Türkoloji Dergisi*, C.6, S.1, 1974, s.86.

doktoru olan babamın peşinde küçük Anadolu şehirlerinde geçmiştir."[1136] Şeklinde dile getirmektedir. Babasının işi sebebi ile Anadolu'yu karış karış gezen Güntekin'in Anadolu'yu geniş bir şekilde gözlemlediği hakikattir. Yazar *Anadolu Notları*'nda Osmanlı'yı uçuruma sürükleyen sebeplerden birini de Anadolu'ya yapılmakta olan haksızlık olarak görmektedir. Güntekin, Anadolu hakkında düşüncesini şu şekilde dile getirmiştir: *"Devlet adamları, iş adamları, Anadolu'da yalnız bir asker ve zahire deposu, idealist gençlik ancak uzaktan sevilir, okşanır ve acınır karanlık ve esrarlı bir evliyalar diyarı görüyordu."*[1137] Anadolu'nun Güntekin'in umduğundan daha çabuk değişip, yenileştiği de vurgulanan *Anadolu Notları*'nda ruhlardaki yıkılıp yapılmaların biraz daha zamana ihtiyacı olduğu da vurgulanır.[1138]

Bir mekân olarak Anadolu'nun romanlarda önemli yere sahip olmasında *Çalıkuşu* romanının da etkisi büyüktür. Bu konuda Beyhan Uygun Aytemiz, *Çalıkuşu* yazarının ünü ile yapıtlarında Anadolu'yu temsil eden ve toplumsal eleştiriye ayna tutan bir isim olarak hafızalarda yer ettiğini dile getirir.[1139] *Çalıkuşu*'nun yazıldığı dönem itibariyle ilgi gördüğü ve Anadolu'ya seslenişe bir araç olduğu görülmektedir. Bu konuda Taylan Altuğ, *Çalıkuşu*'nda sadece Anadolu'ya yoksul ve perişan bir köy ve kasaba olarak yaklaşılmadığını bilhassa toplumsal bütünü oluşturan katmanlardan insanların özgürlükleri aktarıldığını söyleyerek şunları da ekler: *Feride, geleneksel toplumun tamamen erkeğe bağımlı, boynu bükük kadın imgesini dağıtarak, tek başına ayaklarının üzerinde duran, özgür genç kızlarının bağımsız yaşama deneyimlerini yaşamakta ve örnek olmaktadır*.[1140] *Çalıkuşu*'nun Anadolu üzerinde yoğunlaştığını dile getirenler ve aşk hikâyesiyle şekillendiği vurgulayan düşünceler de vardır. Taylan Altuğ, bu romanda her şeyden önce aşk hikâyesinin anlatıldığını, *Çalıkuşu*'nun kırık kalbinden dolayı İstanbul'u bırakıp teselli olarak Anadolu'ya gittiğini söylemektedir.[1141] Bu konuda Beyhan Uygun Aytemiz ise eleştirmenlerin ikiye ayrıldıklarını; bir grubun *Çalıkuşu* romanında Anadolu'nun gerçekçi yansımasının ön planda olduğunu söylerken diğer bir grubun Feride'nin aşk macerası

[1136] Reşat Nuri Güntekin, *Anadolu Notları*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, Y.Y., 25. Baskı, s.87.
[1137] Güntekin, **a.g.e.,** s.93.
[1138] Güntekin, **a.g.e.,** s.94.
[1139] Beyhan Uygun Aytemiz, "Reşat Nuri Güntekin'in Duygusal Romanlarında Anadolu", *Turkish Studies,* Sayı 8/10, 2015, s.2118.
[1140] Taylan Altuğ, *Bir Ruh Kimliği Reşat Nuri Güntekin*, İnkılâp Yayınları, İstnabul,2005, s.42.
[1141] Altuğ, **a.g.e.,** s.43.

olarak yorumladığını dile getirir.[1142] Böylece Taylan Altuğ'un aşk macerasını aktardığını düşünen kısımda olduğu da görülmektedir. Yazarların buluştuğu ortak nokta ise bu eserin Anadolu'yu daha göz önünde olması yönünde teşvik ettiği ve yazarın sadece bu romanda değil diğer romanlarında da Anadolu'ya yönelme çizgisinde olduğunun vurgulanmasıdır.[1143] Bu konuda Birol Emil ise, Feride'nin o zamana kadar bilinen genç kızlardan farklı olmasını, içine girdiği taşranın çeşitliliğinden ve zenginliğinden kaynaklandığını ifade eder.[1144] Devamında Emil, Feride'nin aslında manalı bir karakter olmadığını, uğradığı ihaneti kaçışla unutmaya çalışan alelade bir maceranın kızı olarak görüldüğünü vurgulayarak onun kendisinden ziyade; bulunduğu ortamların, köylerin, kasabaların ve orada bulunan her tabakadan ya da zihniyetten insanların hayatını önemli kıldığını söyler. Böylelikle Emil, eleştirilerinde Feride'nin aşkının değil Anadolu'nun önemli olduğunu belirtmektedir.[1145] Bu konuda Feride'nin Anadolu'ya gidişi ile tanışmış olduğu kitlenin etkisinde kaldığı ve Anadolu'nun özellikle olumlu ve olumsuz yönleriyle anlatılmaya çalışıldığı düşünülebilir. İstanbul ise genellikle Anadolu ekseninde İstanbul'dan Anadolu'ya giden kadınların bakışından ifade edilirken İstanbul'da yaşayan ya da oraya giden kadınların yaşadıkları Anadolu kadar üzerinde durulmasa da romanlarda önemli ipuçları barındırmaktadır. Güntekin, edebi kimliği itibariyle Anadolu'nun tanıtımı ve ifadesi ile ön plana çıkmıştır. O sebeple mekân olarak İstanbul, Anadolu kadar zengin anlatılmaz. Dahası İstanbul'un anlatımı çoğu zaman Anadolu ile kıyas ölçüsünde ön plana çıkar. Çalışmamızın amacı Güntekin'in romanlarında yer alan mekânı incelemek değil, mekân içinde var olan kişinin-kadının doğup büyüdüğü coğrafyaya bakışı, kadının kişiliğinin oluşmasında mekânın etkisi, kadının davranışlarıyla yaşanılan mekân arasındaki bağlantı vb. hususları değerlendirmektir. Bu bakış açısı göz önünde bulundurulduğunda bu çalışma kapsamında özellikle kadın ve mekân konusunda dört roman karşımıza çıkmaktadır. Bunlar; *Çalıkuşu, Eski Hastalık, Akşam Güneşi* ve *Bir Kadın Düşmanı* isimli romanlardır.

[1142] Beyhan Uygun Aytemiz, "Reşat Nuri Güntekin'in Duygusal Romanlarında Anadolu", *Turkish Studies*, Sayı 8/10, 2015, s.2119.
[1143] Aytemiz**, a.g.m.,** s.2119.
[1144] Birol Emil, *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Şahıslar Dünyası I (Harabelerin Çiçeği'nden Gökyüzü'ne*), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No.3190, İstanbul, 1984, s.73.
[1145] Emil, **a.g.e.,** s.73.

3.4.1. Kadının Anadolu'ya Bakış

Romanlarda kadınların Anadolu'ya geliş serüveninde farklı olgular veya nedenler rol oynamaktadır.[1146] *Çalıkuşu, Eski Hastalık, Akşam Güneşi* ve *Bir Kadın Düşmanı* romanlarına bakıldığında kadınların Anadolu ile tanışmalarının zorunluluk yoluyla gerçekleştiği görülmektedir. *Çalıkuşu*'nda Feride, aldatıldığı için Anadolu'yu bir kaçış olarak görür. *Akşam Güneşi*'nde Jülide babasını kaybedince mecburen teyzesinin yanına gelir. *Bir Kadın Düşmanı*'nda Sâra, babasının yanına gitmemek için akrabasının düğününü bahane ederek Anadolu'ya gelir. *Eski Hastalık* romanında ise karakter babasının zoruyla Anadolu'ya gelmiştir. Görüldüğü gibi Anadolu, bir istekten ziyade bir kaçış, zorunluluk olarak karşımıza çıkar. Bu konuda Aytemiz, Anadolu'nun yaşanmak için tercih edilen değil, yaşanmak zorunda kalınan mekân olarak görüldüğünü vurgular.[1147] Anadolu'yu anlatan kahramanların İstanbullu oluşu ile de Anadolu, İstanbul'un karşıtı olarak konumlandırılır ve Anadolu'yu temsil eden karakterlerin ona dışarıdan baktığı da vurgulanır.[1148] *Çalıkuşu* romanında Feride'nin Anadolu serüvenine başlamak için gittiği Maarif Nezareti'nde müdür; onun ancak İstanbul'da bir muallimlik isteyebileceğini bunun da mümkün olmadığını söyler. Feride'nin Anadolu talebi üzerine de *"Gönlünün rızasıyla Anadolu'ya gitmek isteyen muallimeye ilk defa tesadüf ediyorum. Ayol, biz muallimlerimizi İstanbul'dan çıkarıncaya kadar akla karayı seçeriz"*[1149] şeklinde karşılık alır. Burada Anadolu tercih edilmeyen hatta zorla gönderilen bir yer olarak karşımıza çıkar. Hatta bu sebeple Feride'nin tercihi ilk başta yadırganır. Anadolu, bu roman karakterleri için bir nevi "yaşanılması güç olan" ve "bilinmez" bir yerdir. Bu bilinmezliği Feride'nin ağzından da duyarız. Feride de hayalindeki Anadolu'yu Gülmisal kalfaya anlatırken: *"Ah kalfacığım, diyordum, kim bilir gideceğim yerler ne kadar güzeldir. Ben, Arabistan'ı hayal meyal biliyorum. Anadolu herhalde ondan çok daha güzeldir. Oradaki insanlar bize benzemezlermiş. Kendileri fakirmiş, fakat gönülleri, öyle zengin, öyle zenginmiş ki, hiçbiri, değil bir fakir akraba çocuğuna, hatta düşmana*

[1146] Özellikle Güntekin'in romanlarında geçen Anadolu konusunda çalışmalar bulunmaktadır. Daha fazla bilgi için bakınız: Beyhan Uygun Aytemiz, Reşat Nuri Güntekin'in Duygusal Romanlarında Anadolu; Olcay Önertoy, Reşat Nuri Güntekin ve Anadolu.
[1147] Beyhan Uygun Aytemiz, "Reşat Nuri Güntekin'in Duygusal Romanlarında Anadolu", *Turkish Studies*, Sayı 8/10, 2015, s.2124.
[1148] Aytemiz**, a.g.m.,** s.2124.
[1149] Reşat Nuri Güntekin, *Çalıkuşu*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.166.

ettiği iyiliği başına kakmak mürevvetsizliğinde bulunmazmış"[1150] şeklinde tahayyül etmektedir. Aytemiz, bu durumu Feride için Anadolu'nun masal diyarı olarak görüldüğünü ifade ettiğini ve Feride'nin anlatırken kullandığı zaman kipinin de masal diyarını anlatmasına yardımcı olduğunu dile getirir.[1151] Görüldüğü gibi hayal ile hakikati arasında kalmış Feride, hem Anadolu halkını hem Anadolu'yu tamamen olumlayarak ve önyargılardan uzak bir şekilde hayal etmekte, gideceği yeri yine hayalleriyle süslemektedir. Feride, Anadolu'ya giderken yaşadığı zorluklardan birini Anadolu'nun yolları olarak belirtir.[1152] Eda Sert de İstanbullunun Anadolu'ya gitme konusunda gözünü korkutan hususun yollar olduğunu dile getirerek *Anadolu Notları* adlı eserde bu durumun; İstanbul ve Anadolu olarak karşılaştırıldığını, İstanbul'da yağmur yağınca bilmediği yollardan geçmeye korkan İstanbullunun her yönden tanımadığı ve bilmediği Anadolu'ya gelmesindeki korku üzerinden ifade edildiği belirtir.[1153] Feride'yi belli kurnazlıklarla başka yere tayine kabul ettirmeye çalışan Maarif müdürü, Feride'nin tayini kabul etmesi için Zeyniler köyünü ona adeta bir cennet diye anlatır. Bunun üzerine Feride, Hacı Kalfa'ya durumu anlatırken "*Yaşadık Hacı Kalfa! İsviçre gibi bir yere gidiyoruz"*[1154] der. Bu açıdan Feride'nin hayalinde cennet gibi bir yerin karşılığı İsviçre'dir. Bu konuda Aytemiz, karakterin hiç görmediği bir Anadolu köyünü, hiç görmediği büyük olasılıkla okul kitaplarında karşılaştığı İsviçre köyleri imgesi ile karşılaştırarak gözünde canlandırabilmesini, onun Anadolu gerçeğine yabancılığının göstergesi olarak görür.[1155] Feride, bu hayallerle çıktığı yolda şık bir Avrupa köyü görme arzusu ile Zeyniler'e giderken dağlar arasında kuş uçmaz, kervan geçmez bir yer olduğunu fark eder. Bir senedir boş olsalar dahi en düşkün muallimlerin bile oraya gitmeye yanaşmadığını sonradan öğrenir.[1156] Feride, böylelikle insanlara olan güveninin de kırıldığını fark eder, beyaz saçlı bir büyük memur olan maarif müdürünün de böyle yalan konuşmasına

[1150] Reşat Nuri Güntekin, *Çalıkuşu*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.157.
[1151] Beyhan Uygun Aytemiz, "Reşat Nuri Güntekin'in Duygusal Romanlarında Anadolu", *Turkish Studies*, Sayı 8/10, 2015, s.2136.
[1152] Reşat Nuri Güntekin, *Çalıkuşu*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.213.
[1153] Eda Sert, *Reşat Nuri Güntekin Anadolu Notları 1-11 Adlı Eserinin Teması*, Yakındoğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Lefkoşa, 2016, s.19.
[1154] Reşat Nuri Güntekin, *Çalıkuşu*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.204.
[1155] Beyhan Uygun Aytemiz, *Reşat Nuri Güntekin'in Duygusal Romanlarında Anadolu*, Turkish Studies, Sayı 8/10, 2015, s2137.
[1156] Reşat Nuri Güntekin, *Çalıkuşu*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.205.

şaşırır.[1157] Feride, Zeyniler için *"İlk bakışta Zeyniler bana, hâlâ yer yer dumanları tüten bir yangın harabesi gibi göründü"*[1158] şeklinde düşünür. Feride aklındaki köy ile karşılaştığı manzarayı mukayese eder: *"Köy denince gözümün önüne yeşillikler arasında eski Boğaziçi yalılarındaki güvercinliklere benzeyen sevimli, şen manzaralı kulübeler gelirdi. Hâlbuki bu evler çökmeye yüz tutmuş, simsiyah viranelerdi"*[1159] Böylelikle Anadolu'yu tanımayan bir kişinin gözünde Anadolu'yu ve tanıdıktan sonraki gerçek Anadolu'yu, Güntekin tüm çıplaklığı ile romanında işler. Feride ile Hacı Kalfa'nın sohbetinde İstanbul ile Anadolu mukayesesi yapılarak özellikle Feride'nin güzelliğinin onun başına bela olabileceği romanın bu kısımlarında anlatılır: *"Avuç içi kadar yer, dedi. Nerede bulursun o taşına toprağına kurban olduğum İstanbul'u. Orada olsa kim kime, dum duma. Buranın dedikodusu boldur. Bunu böyle bilmiş olasın. Benden sana nasihat: Kâmil ol, uslu ol. Öyle çarşıda pazarda yüzü açık gezme"*[1160] Anadolu'nun İstanbul gibi rahat bir yer olmadığı, özellikle dedikodu konusunda ilerlemiş olduğunu anlatarak Hacı Kalfa, Feride'ye başına gelebilecek durumlara karşı uyarmak ister. Feride'nin Anadolu'da gezdiği farklı illerde başına hep benzer olaylar gelir. Güzelliği ve dış görüntüsü ile dikkat çeken Feride, sürekli dedikodu malzemesi edilir. Feride, değişik takma adlarla (gülbeşeker, ipekböceği gibi) anılarak bulunduğu yerdeki bütün erkeklerin dikkatini çektiği için o yerlerden tayin istemek zorunda kalır. Aslında Anadolu'nun saf, temiz ve yardımsever olarak düşündüğü insanlarının olumsuz tavırları ile de karşılaşarak iyi insanların olduğu kadar, çıkarcı ve kötü insanların da bulunduğunu Feride görmüş olur. Anadolu'ya gelişi ve gidişi uzun bir süreyi barındıran Feride, birçok yer gezerek Anadolu'yu hayal ve hakikat perdesinden bütünleyerek belirtir. Anadolu ne bir masalın mekânı ne de İstanbullu korkularının hüküm sürdüğü bir yerdir.

Anadolu'ya gidişin kadınlar merkezinde anlatıldığı bir diğer roman ise *Eski Hastalık'tır.* Romanda Züleyha'nın babasının zoruyla Anadolu'ya getirilişi anlatılır. Züleyha, kendisini arabayla gezdirmek isteyen genç ile olan durumunu arkadaşına anlatırken şu ifadeleri kullanır: *"Genç bir kadının her yerde dans ettiği, plajda köpük köpüğe boğuşup şakalaştığı ve vücudunu bir heykel gibi kucağına teslim ederek*

[1157] Reşat Nuri Güntekin, *Çalıkuşu*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.205.
[1158] Güntekin, **a.g.e.,** s.214.
[1159] Güntekin, **a.g.e.,** s.214.
[1160] Güntekin, **a.g.e.,** s.186.

yüzme talimatı yaptığı genç arkadaşla asfalt yol üzerinde şöyle bir uzanıvermesine kim ne diyebilir? Evet, bu zamanda kimdir o eski kafalı ki böyle bir hakarette dedikodu yapılacak bir şey görür?"[1161] Züleyha burada kendisinin bir erkekle yaşayabileceği yakınlık durumunun dedikoduya meyil vermemesi gerektiğini, toplumda bu durumların hoş karşılanmasının doğru olduğunu ifade eder. Aslında Züleyha'ya göre bu durumlar hakkında olumsuz konuşacak kişiler de eski kafalı olarak ifade ettiği, Batı kültüründen uzak bulduğu kişilerdir. Bu dönemde insanların genellikle kılık kıyafet, dans, enstrüman gibi bazı hususlarda Batı'yı örnek alma hatta taklit etmeye varan eğilimler içerisinde olduğu da görülür. Bu konu ile ilgili aynı örnek üzerinden Sümeyye Köksal, Züleyha'nın Batı tesirinin ahlak üzerinden de ele alınışını ifade ettiğini söyler.[1162] Züleyha normal zamanlarda tatil için geldiği Anadolu'ya şimdi sürekli kalması için babasının ısrarı ile gelir. Züleyha, Anadolu'ya gelip gittiği yaz tatillerini şu ifadelerle anlatır:

> *"Bir kere Amerikalılar, ona seyahati medenî insan için büyük ihtiyaç ve lüks olduğunu tanıtmışlardı. Anadolu, Çin ve Havai adaları gibi sürpriz ve maceralar diyarı olmamakla beraber, ne de olsa, görülmesi lazım gelen bir yerdi ve işin nihayetinde kendi vatanı idi. Sonra, hatırlı bir kumandan kızı olarak bir vilâyet muhitine girmek gururunu tatmin ediyordu. Bazen viran ve renksiz bir kasabanın asker eliyle meydana getirilmiş bir parkında babasının birkaç zabit arkadaşıyla çay içerken kendini bir macera filminde müstemlekedeki babasını ziyarete gelmiş bir İngiliz Misi şeklinde tahayyül ediyor ve bu hayal bir an için ona etrafında her şeyi güzel ve şiir dolu gösteriyordu."*[1163]

Aytemiz, Züleyha'ya göre Anadolu'nun Çin ve Havai adaları gibi egzotik ve uzak ülkeler olduğunu söyler.[1164] Züleyha'nın babasının uğruna canını verdiği Anadolu ve vatanı, Züleyha için kurguladığı hayalde ancak büyülü ve şiirsel olarak karşısına çıkar.[1165] Tamamen kalmak için geldiği Anadolu ise artık onun gözünde viran köyler, sefil ve şiirsiz kasabalar ona bir tiyatro sahnesinin veya bir sinema perdesinin dekorları gibi görünür. Bu defaki gelişinin dönüşü belli olmadığı için kendisini tuhaf

[1161] Reşat Nuri Güntekin, *Eski Hastalık*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.8.
[1162] Sümeyye Köksal, *Milli Edebiyat Dönemi Türk Romanlarında Batı Algısı*, İnönü Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 2012.
[1163] Reşat Nuri Güntekin, *Eski Hastalık*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.36-37.
[1164] Beyhan Uygun Aytemiz, *Reşat Nuri Güntekin'in Duygusal Romanlarında Anadolu*, Turkish Studies, Sayı 8/10, 2015, s.2131.
[1165] Aytemiz, **a.g.m.,,** s.2131.

hisseden Züleyha, *"Belki de hiç dönmeyecek, loş ve çarpık bir kasaba evinde çocuk yaygaraları içinde ümitsizlikten tıkanarak ihtiyarlayacaktı."*[1166] diye düşünür. Onun için Anadolu'da devamlı kalmak bir kasaba evinde çocuk bağrışlarıyla ihtiyarlamak gibidir. Züleyha Anadolu'ya yolculuğu sırasında kır kahvesindeki on dakikalık molada, kahvenin aralıksız yağlı iskemlelerini, altından akan ince kirli suyu, etraftaki yabanî otları görünce kendi içerisinde bu manzarayı yorumlar. Burasının kadınlı erkekli çılgın seyyah kafilesi ile birlikte geldiği müzikli eğlence yeri olarak hayal ettiğinde bu sefil ve vahşi doğanın ancak renk ve mana kazanabileceğini vurgular.[1167] Başlangıçta Züleyha, İstanbul ile Anadolu'daki hallerini karşılaştırdığında Anadolu'da daha özgüvenli, daha mutlu hissettiğini dile getirir: *"Züleyha İstanbul'da biraz çekingen ve silik bir kızdı. Fakat burada kendisine verilen ehemmiyetten şımarıyor, her şeyde birinci olduğunu görmekten doğmuş bir ehemmiyetle etrafındakileri avucunun içine alıyordu"*[1168] Anadolu'ya gelmiş olan Züleyha, aynı Sâra'da da gördüğümüz birinci olma ve hep ilgi odağı olma durumundan keyif almaktadır ve Anadolu'ya bu sebeple alışmış durumda karşımıza çıkar. Züleyha, Anadolu'daki insanların ona karşı duydukları beğeniyi belli etmelerinden mutlu olur: *"Züleyha, bu insanların kendisini beğendiklerini hatta aralarından birkaç gencin –açık bir şey söylemeye cesaret edememekle beraber- kendisini sevmeye başladıklarını bilir, babasıyla annesini son defa öperken, bütün kalabalığı öpüyormuş gibi, koket mimikler yapardı. Bir kalabalık tarafından sevilmek ve beğenilmek!.."*[1169] Bu sahne ile ilgili Aytemiz, Züleyha'nın narsizminin ortada olduğunu ve Anadolu, narsistik tatminin kaynağı görülmekte her zaman düşlerini kurduğu, girdiği her ortamın odağında yer alma, dikkati üzerine çekme isteği narsisistin yaşadığı tatmin duygusunun ana kaynağı olarak yorumlamaktadır.[1170] Belli bir zaman sonra ise Züleyha, artık Anadolu'ya olan ilgisini kaybetmiştir. Aytemiz bu durumu Züleyha'nın kendisine olan ilgi haline alışması ve onu artık etkilemez hale gelmesi ile de ifade etmekte bulunduğu yerin artık onu heyecanlandırmadığını söylemektedir.[1171]

[1166] Reşat Nuri Güntekin, *Eski Hastalık*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.43.
[1167] Güntekin, **a.g.e.,** s.43-44.
[1168] Güntekin, **a.g.e.,** s.37.
[1169] Güntekin, **a.g.e.,** s.37.
[1170] Beyhan Uygun Aytemiz, *Reşat Nuri Güntekin'in Duygusal Romanlarında Anadolu*, Turkish Studies, Sayı 8/10, 2015, s.2132.
[1171] Reşat Nuri Güntekin, *Eski Hastalık*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.37.

Bir Kadın Düşmanı romanına bakıldığında ise Sâra'nın Anadolu'ya bakışı şöyledir:

> *"Yollar karla kapanıyor, dağları duman bürüyor, babam selamlıkta yaverleriyle tavla oynarken biz annemle, basık tavanlı karanlık bir odada kurt, çakal seslerini dinliyoruz… Fazla olarak bu saatlerde İstanbul'un çılgınca eğlendiğini düşünüyorum… Allah yazdıysa bozsun… İnsan bir kere dünyaya geliyor… Öldükten sonra mezara girmeyi anlarım… Fakat yaşarken, hem de benim gibi yaşarken…"*[1172]

Bu noktada mekân olarak "mezar"ın Feride'nin Zeyniler mezarının karşısında evi ve çocukların ölümle ilgili oyunlarına karşı Anadolu'da olmanın mezara girmek ile eş değer tutulması mezar imgesini ikinci kez karşımıza çıkarmaktadır.

Sâra, Erzurum'a babasının yanına gitmemek için çeşitli hastalık bahaneleriyle onu kandırarak ve dayısının kızı olan Vesime'nin de düğününü bahane ederek Marmara'daki yazlığına gitmeyi başarır. Sâra bu noktada *"arkadaşlarım eğlenirken ben Erzurum'da ne yapacaktım?"*[1173] diye arkadaşına dert yanar. Kasabaya geldiğinde karşılaştığı Anadolu insanı içinse Sâra*:*

> *"Ben hiç bu derece hislerini, zaaflarını göstermekten çekinmeyen sâf, samimî, laubali insanlara tesadüf etmedim. Sırıta sırıta beni seyrediyorlar, hemen hemen işitebileceğim bir sesle mülâhazalarını söylüyorlar, arkada kalanlar ayaklarının burnuna basarak yükseliyorlar… Dedim ya tıpkı bir tiyatro veyahut sinema sahnesi önündeki seyircilerin hayran vaziyeti… 'Bunlar da acaba ne derler? Bizi ayıplarlar mı? Sıkılırlar mı?' mülâhazası katiyyen yok…"*[1174]

Burada Sâra da tıpkı Züleyha gibi Anadolu'nun durumunu, insanlarını bir tiyatro sahnesine benzeterek anlatır. Aslında Güntekin, kahramanların bu halini göstererek Anadolu'ya ne kadar uzak kaldıklarını ve onu tanımadıklarını ortaya koymak istemektedir. Anadolu halkının hali onlarda adeta bir tiyatro gibi görülür. Sâra arkadaşına yazdığı bir mektupta Anadolu'da çok eğlendiğini söyler. Anadolu'nun zannettiği gibi sevimsiz, şiirsiz, ölü bir köy olmadığını dile getirir. Aslında Sâra'nın

[1172] Reşat Nuri Güntekin, *Bir Kadın Düşmanı*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.12.
[1173] Güntekin, **a.g.e.,** s.11.
[1174] Güntekin, **a.g.e.,** s.19.

üzerinde bıraktığı yarı harap eski bir kasaba tesirini ve yorumlarını kendisi şöyle dile getirir:

> *"Bozuk kaldırımlarının arasından çamurlu sular akan eğri büğrü dar sokaklar… Çarpılmış cephelerine asmalar yahut tütün demetleri asılmış kerpiçten yahut kararmış tahtadan çürük çarık evler… şalvarlı poturlu bir alay işsizle dolu kahveler…(…) Hâsılı ilk tesir çok fena… Fakat kasabadan çıkınca manzara birdenbire değişiyor…Ahaliden bir çoğu zengin olmuş…Zengin olunca tabiî oturduğu yeri, fakir kalan komşuları beğenmemiş…Kasabanın dışındaki zeytinliklere doğru açılmış, uzanmış…İnsan orada kendini hemen hemen İstanbul sayfiyelerinden birinde sanıyor….(…)Pek çoğu senenin büyük kısmını İstanbul'da geçirirler… Eksik olmasınlar İstanbul'a İstanbullulardan çok fazla ehemmiyet verirler ve rağbet gösterirler. Giyinmek, yaşamak, konuşmak itibarıyla İstanbulludan fark edilmemek onlar için bir idealdir… Onun için diyebilirim ki burada İstanbul'dan daha fazla merasim ve etiket vardır… Hâsılı bu memleket eski alaturka kasabanın üstünde ekstra modern sayfiyesiyle şalvar üstüne frak giymiş bir insana benziyor."*[1175]

Yukarıda yer alan ifadelerde, Anadolu'nun durumu ve mekânların vaziyeti tüm çıplaklığı ile dile getirilirken zengin fakir arasındaki zıtlıklar da ortaya konur. Yanlış Batılılaşmanın zararlarından Tanzimat Dönemi'nden beri bahsedilmekle birlikte bu romanda Batı sentezini tam olarak gerçekleştiremeyen varlıklı Anadolulu "şalvar üzerine giyilmiş frak" vaziyetiyle ortaya konur. Anadolulu olmaktan vazgeçemeyen insanların Batı özentisi ile gülünç duruma düştüğü burada açık bir şekilde ele alınır. Sâra'nın Nermin'e bulunduğu yerin ziraatı hakkında verdiği bilgilerden ise oradaki zeytinliklerin değerli olduğu, hatta işlenirse Amerikalılar gibi zengin olunabileceği ancak savaş ve göç nedeniyle bakımsız kaldığını dile getirilir. Halkta para ve teşebbüs bulunursa zeytinyağı fabrikaları yapılma durumunda güzel olabileceğini söyler.[1176] Söylendiği gibi romanda Anadolu bakıma muhtaç ve maddi zorluk içindedir. İstenildiğinde ve gerekli yatırımlar yapıldığında halkın refahının yükseleceği ise ayrıca vurgulanır. Anadolu'nun düzelmesinin Amerika refahı ile karşılaştırılması da bu noktada dikkat çekicidir. Sâra'nın Anadolu'ya alışması ise Anadolu'da görmüş olduğu ilgi ve davranışlardan kaynaklanmaktadır.

[1175] Reşat Nuri Güntekin, *Bir Kadın Düşmanı*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.40-41.
[1176] Güntekin, **a.g.e.,** s.32.

"Roma'da ikinci kalmaktansa iki evli bir köyde birinci olmak daha iyidir." Diye meşhur bir söz vardır. İstanbul'da ikinci safa düşüyor muyum? Fakat ne de olsa orası kocaman bir memleket…Halbuki burada rakipsiz bir kraliçe gibiyim"[1177]

Acımak romanında ise Zehra; Anadolu'ya gidişini, kasabaya kaçış olarak belirterek izini kaybettirme amacını taşımaktadır.[1178] Bu sebeple onun da Anadolu'ya gelişi bir kaçıştır. Diğer bir mecburî durum ise *Akşam Güneşi* romanında görülür. Jülide, annesinin vefatından sonra babası da ölünce teyzesi Şükran'ın yanına Anadolu'ya gelmek zorunda kalır.[1179] Nazmi ve Şükran'ın yanına Jülide'nin gelmesi üzerine kasabadan tanıdıkları kimseler onları çiftliklerine ziyarete gelir. Ancak Jülide, kimsenin yanına gitmez ve odasından çıkmaz. Şükran ise onun hasta olduğunu söyleyerek gelenlerden af diler. Akşama yatıya kalan misafirlerden Lütfullah Efendi ve kızı ile tanışan Jülide, soğuk davranışları ile herkesi şaşırtır.[1180] Jülide'nin bu durumunu Nazmi Bey, dünyada hiçbir şeyin anne terbiyesinin yerini tutmadığını, Jülide'nin Avrupa memleketlerinde ne olduğu bilinmeyen muhitlerde yetiştiği için bu durumun yaşandığını düşünür.[1181] Burada hem Anadolu'ya uzak kalmış hem de anne terbiyesini alamamış bir kadının davranış bozuklukları olabileceğini ve ona karşı dikkatli olunması gerektiğini dile getirir.

Nihayetinde Güntekin'de Anadolu'ya bakış gerçekçidir. Anadolu'nun fakirliği, düzensizliği, idari bilgisizliği ve toplumsal düzendeki bozukluklar kahramanlar aracılığı ile bu duruma vakıf olmayan İstanbul ve çevre halkı ile idareciler açısından vurgulanır. Anadolu, insanının yardımseverliği ve iyiliğinin yanında dedikodu ve iftira gibi olumsuz unsurları da eserine katması ve hatta özellikle vurgulaması toplumsal yaşantı arasındaki doğan farklılıklardan ileri gelmektedir. Güntekin, Anadolu'yu anlatırken genellikle İstanbul ile mukayeseli şekilde anlatmış, İstanbul'dan gelenlerin yorumları ile iki farklı çevreyi de harmanlamıştır.

[1177] Reşat Nuri Güntekin, *Bir Kadın Düşmanı*, 2018, İnkılâp Yayınları, İstanbul, s.22-23.
[1178] Reşat Nuri Güntekin, *Acımak*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019,s.34.
[1179] Reşat Nuri Güntekin, *Akşam Güneşi*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2015, s.159.
[1180] Güntekin, **a.g.e.,** s.167-168.
[1181] Güntekin, **a.g.e.,** s.169.

3.4.2. Kadının İstanbul'a Bakış

Anadolu bir mekân olarak tasvir edilirken özellikle İstanbullu bakış açısı etkili olmuştur. Öte yandan İstanbul'da başlı başına ön plana çıkan ve iyi bilinen özellikleriyle vurgulanmaktadır. *Çalıkuşu* romanında Feride'nin talebelerinden biri olan on iki - on üç yaşlarındaki Nadide, paşa kızı olduğu için fakir arkadaşlarına hava atarak onlara halayıklık yaptırır. Bu durumdan hoşlanmayan Feride, hocaların Nadide'nin evlerine gittiğini ve bu durumu öve öve anlattıklarına şahit olur. Nadide'nin ailesi Feride'yi evlerine davet eder. Feride, eskiden beri bu paşaların gösterişlerini, çirkinliklerini ortaya çıkarmak en büyük zevki olduğu için Nadide'nin teklifini ilk reddetmeyi düşünse de teklifi kabul eder. Feride'nin büyük hanımefendiyi gayet sade ve serbest selamlamasıyla şaşırmaları, onun her şeyi bilmesi ve eleştiri yapması ile de sürer. Feride, İstanbul'da bu tarz ortamlara çok fazla girdiğini söyleyip gösterince oradaki hanımlar yavaşça maskelerini düşürüp kendi hallerine dönerler. Böylelikle Feride de mazlum iptidai muallimi halini alır. Feride'nin ağzını arayarak onunla evlilik hakkında konuştuklarında asıl maksatlarının biriyle tanıştırmak olduğunu anlar. Feride bu teklifi kibarca reddeder.[1182] Feride başlangıçta İstanbullu olarak çeşitli imkânlara sahip oldukları için gösteriş yapmaya meraklı bu insanlara hadlerini bildirmek isterken daha sonra bulundukları durumları anlamaları ve tavır değiştirmeleri ile gardını düşürür. Bu durum İstanbullu olmanın, İstanbul'a ait değerleri bilmenin toplum açısından ne derece önemli olduğunu göstermesi açısından dikkat çekicidir.

Gökyüzü romanında Sevim, Bursa'ya gittiğinde her yeri gezmek isteyince kahraman ona İstanbul'da Ayasofya'yı görüp görmediğini, Süleymaniye'yi ve Fatih'i sorar. Sevim bazılarını dışarıdan gördüğünü söyleyince kahraman, ilk önce onları görmesi gerektiğini söyleyerek bu yerlerin önemi üzerinde durur. Sevim ise İstanbul'a gezmeye gitselerdi görebileceğini ancak kendi memleketinde seyahat etme gibi bir alışkanlıkları olmadığından bu yerleri göremediğini söyler.[1183] Buradan anlaşılacağı üzere, İstanbul'da yaşamasına rağmen Sevim, İstanbul'u fazla gezmemiş, tarihi yerlerini görmemiştir. İstanbul tarihî ve ünlü mekânları ile ön planda olan bir

[1182] Reşat Nuri Güntekin, *Çalıkuşu*, İnkılap Yayınları, İstanbul, 2019, s.362-368.
[1183] Reşat Nuri Güntekin, *Gökyüzü*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.76.

şehirdir. İstanbul'un bu mekânları ile ilgili bir diğer durum *Miskinler Tekkesi*'nde görülür. Mesule Bacı, İzmir'den İstanbul'a göç edeceği için çok heyecanlıdır. Özellikle geçmişte kaldığı Boğaz'daki yalıyı görmek için sabırsızlanır. Kahramanda ona rastgele bir yalı göstererek aradığının o olduğunu söyleyince Mesule Bacı çok sevinerek anılarını anlatmaya başlar.[1184] Burada mekân ile kurulan duygusal bağ, İstanbul'u görme arzusu üzerinden dile getirilir. Kahraman, Mesule Bacı ve İsmail ile İstanbul'u gezmeye başlar. Gülhane Parkı, Eyüpsultan, Kapalıçarşı, Ayasofya, Sultanahmet gibi yerleri gezerler.[1185]

Bir Kadın Düşmanı romanının başında Sâra'nın Erzurum'a gitmemek için türlü bahaneler ürettiğinden bahsedilmiştir. Sâra, arkadaşı Ferhan ile bir telefon konuşmasında Sâra'nın Erzurum'a gidebileceğini, birkaç aylık bir sürede bir şey olmayacağını söylemesine Sâra şöyle tepki vermektedir:

> *"Beş dakika da çok az zaman değil mi? Fakat mesela bir balığa 'lütfen beş dakika denizden çıkınız da kumsalda oturalım… Sonra yine dönersiniz' diyebilir misiniz? İstanbul'da ben denizde balık gibiyim… Dışarda yaşayamam… Sonra başka bir tehlike de vardı: Ya Paşababam 'hazır gelmişken bu kışı da geçiriverin… Zaten havalar da bozuyor' deseydi ne yapardım?"*[1186]

Yukarıda yer alan sözleriyle Sâra, çok alıştığı İstanbul'dan ayrılmak istememekte; onu kendi varlığının bir parçası olarak görmektedir.

Yaprak Dökümü romanında Ali Rıza Bey, Trabzon'daki memurluğundan istifa ederek İstanbul'a gelir ve babasından kalma evi tamir ettirip orada oturur. Bir süre işsiz gezdikten sonra eski bir öğrencisinin yanında işe girer.[1187] Bu romanda genel olarak İstanbul, Ali Rıza Bey ve ailesi açısından geçim olarak zorlandıkları ve hiç alışkın olmadıkları davranış ve durumlarla karşılaştıkları bir mekân olarak vurgulanır. Romanın adındaki "yaprak dökümü" aslında İstanbul'a geliş ile başlamıştır. Bu noktada daha önce vurgulanan Anadolu imaji, bu sefer tersine dönmüş gibidir. Dolayısıyla Güntekin'in olayları ve mekânı kendi içindeki

[1184] Reşat Nuri Güntekin, *Miskinler Tekkesi*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.89-90.
[1185] Güntekin, **a.g.e.,** s.90.
[1186] Reşat Nuri Güntekin, *Bir Kadın Düşmanı*, İnkılap Yayınları, İstanbul, 2019, s.11.
[1187] Reşat Nuri Güntekin, *Yaprak Dökümü*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.14-15.

unsurlardan yola çıkarak gerçekçi bir değerlendirme içerisinde bulunduğu bir kez daha tekrar edilmelidir. Nasıl ki İstanbul'dan Anadolu'ya giden bireylerin yaşadığı zorluklar Anadolu'da yaşayan insanlar arasında var olabilecek olgularla aktarıldıysa burada da aksine Anadolu'dan kalkıp İstanbul'a gelen bir ailenin yaşadığı zorluklar bu sefer büyük ve kalabalık bir şehrin sıkıntıları üzerinden dile getirilir. Bu zorluklar Ali Rıza Bey'in kızları üzerinden anlatılırken kızların İstanbul'daki değişimleri, yozlaşması ortaya konur. Hayriye Hanım, çocuklarının değişimlerini şöyle ifade eder:

> *"Onu ben de inkâr etmiyorum… Çocuklarımız şimdiki halde melek gibi çocuklar… Fakat bir yandan da zihinlerini çok açtık… Dediğim gibi her şeyi görüyorlar, istiyorlar… Bu hal ile ileride de melek gibi kalacaklar mı? Kalsalar da içlenmeyecekler mi? Sen şimdiye kadar dışarıda çalışıyordun. Evinin içini, çocuklarını pek yakından görmüyordun… İşte sana haber veriyorum bey… Çocuklarımız için telike var… Benden günah gitti."*[1188]

Hayriye Hanım, bulundukları mekân ile değişime uğradıkları, artık eskisi gibi ellerinde bulunanla yetinmeyen, gördükleri değişimleri kendilerinde de uygulamak isteyen bir gençler olarak anlatılır. İstanbul'daki hayatın farklılığı özellikle Leyla ve Necla için uyulması ve olması gereken zorunluluklardı. Onlara göre: *"Herkesin kızları istedikleri yerde, istedikleri insanlarla gezip eğlenirken, kendileri niye bu cehennemde çile dolduruyorlardı?"*[1189] evlerinde olmak çile doldurmaya eş değerdi. Onlar için ev artık cehennemdir. İnsanlarla iç içe olmak, dans etmek istediklerini söylerler.[1190] Kızlar, İstanbul'u eğlence mekânı olarak şaşalı bir hayatın imkânlarını sunduğu için kendilerini adapte etmeye çalışırlar. Ancak alışık olmadıkları bu düzende Necla evlenip Suriye'ye gitse de mutsuz bir şekilde geri döner, Leyla da bir avukatın metresi olur.[1191]

Görüldüğü üzere Güntekin'in romanlarında İstanbul ve Anadolu, toplumun bütünleyici unsurları üzerinden anlatılır. Burada bütünleyici olan, İstanbul ve Anadolu'nun aslında bizi biz yapan ve insan olmamızdan kaynaklanan sorunların

[1188] Reşat Nuri Güntekin, *Yaprak Dökümü*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018, s.38.
[1189] Güntekin, **a.g.e.,** s.59.
[1190] Güntekin, **a.g.e.,** s.59.
[1191] Güntekin, **a.g.e.,** s.160.

hemen her yerde görülebileceğini ifade eder. Belirtildiği gibi Anadolu salt kötü veya olumsuz değildir, bunun yanında geliştirilmesi ve değiştirilmesi gereken birçok noktası bulunmaktadır. Anadolu'da kadının yeri genelde erkekten geri planda tutulmaktadır. Özellikle toplum içerisinde kadının daha çok evin düzeni, çocukların bakımı gibi işlerle meşgul olması gerektiği üzerinde durulurken eğitim, evlilik gibi konularda kadınların fikirleri pek fazla sorulmaz. Bunun yanında kadına gerektiği değeri veren, eğitimi için uğraşan ailelerde de vardır. Burada Anadolu'nun iki yüzünün de örneklerine rastlamak mümkündür. Aynı zamanda kadının da Anadolu'ya yaklaşımı eğer Anadolu dışından biri ise olumsuz olarak görülmektedir. Anadolu'da yetişmiş ve orada yaşayıp büyüyen bir kadın ile İstanbul ve çevresinde yetişmiş, orada yaşayan bir kadının Anadolu üzerindeki yorumları farklılık gösterir Anadolu içinde yaşamış bir kadın Anadolu'nun doğruları ve gerçekleri ile yetiştiğinden ve farklı olanı bilmediğinden halinden memnun olabiliyorken İstanbul'da yetişip Anadolu'ya gelmiş bir kadının *Akşam Güneşi* romanındaki Jülide de olduğu gibi Anadolu kadınlarının durumlarına memnunlukla yaklaşmadığı görülmektedir.[1192] Öte yandan İstanbul ise toplumun farklı yaşantıları hissettiren, büyük ve kalabalık olması açısından getirdiği sorunları bireylerin yaşantısında fark ettiren bir mekân olarak çizilmektedir. Kadınlar açısından bakıldığında ise İstanbul'un gezilecek ve eğlenilecek bir mekân oluşu, kadınların eğlenceye meyilleri; Anadolu'da fedakâr ve gerçekleri gören kadına dönüşür. Bu anlamda mekân barındırdığı yaşam şartları çerçevesinde kendi içinde anlamlı da olsa tek başına genelleyici bir "anlam" oluşturmaz. Yani Güntekin'de karakterlerin yaşantısındaki olumlu veya olumsuz durumlarla birlikte mekân anlamlıdır. Örnek olarak *Bir Kadın Düşmanı* romanında geçen Sâra'nın Anadolu'ya istemeyerek gelişi ve hakkındaki düşünceleri olumsuz iken geldikten sonra gördüğü ilgiden memnun oluşu ve Anadolu'ya yaklaşımı farkı verilebilir.[1193] Bunun yanında *Çalıkuşu* romanında Feride de Anadolu'da yaşadıkları ile bulunduğu köylerdeki dedikodularla Anadolu'nun olumsuz yönünü görürken yine Anadolu insanının samimiyeti ile olumlu halini görmektedir. Bu örnekler çoğaltılabilir. Burada önemli olan mekânın insanın yaşadıklarına göre şekil aldığı genel bir olumlu ya da olumsuz hali barındırmadığıdır. Anadolu fakirliği, İstanbul'un zenginliği ancak onu kendi yaşantılarına sirayet

[1192] Reşat Nuri Güntekin, *Akşam Güneşi*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2015, s.167.
[1193] Reşat Nuri Güntekin, *Bir Kadın Düşmanı*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019, s.11.

etmekte zorlanan ve ona karşı yabancı bireyler açısından gözler önüne serilmekte; bu noktada şehirlerle ilgili belirtilen günlük yaşantılar yine bu açıdan dikkat çekmektedir. Anadolu, İstanbullu kadınların Feride ya da Sâra'da karşımıza çıktığı gibi hayal ettiklerinden farklı olarak karşılarına çıkmış, kadınlar hayal-hakikat çatışmaları yaşamışlardır.

4. SONUÇ

Reşat Nuri Güntekin'in on dokuz romanında yer alan ve bu çalışmanın bölümlerinde değinilen kadınlar aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 4.1.: Romanlarda yer alan kadınlar ve rolleri

ROMAN ADI	ÖN PLANDA OLAN KADINLAR	ROLÜ	DİĞER KADINLAR	ROLÜ
Acımak	Zehra	Romanın başkahramanıdır. Öğretmendir ve Anadolu'da idealleri için uğraşır.		
Acımak			Zehra'nın yolculukta tanıştığı kadın	
Acımak			Ruhsar	Zehra'nın teyzesi
Acımak			Meveddet Hanım	Zehra'nın annesi
Acımak			Mesadet teyze	Zehra'nın annesinin komşusu
Acımak			Feriha	Zehra'nın ablası
Acımak			Makbule Hanım	Zehra'nın anneannesi
Acımak			Vehbi Efendi'nin karısı	
Acımak			Mürşit'in annesi	
Akşam Güneşi	Şükran	Nazmi Bey'in amcasının kızı daha sonra evlenmişlerdir.		
Akşam Güneşi	Jülide	Naciye'nin kızıdır. İlerde Nazmi Bey ile birbirlerinden hoşlanırlar.		
Akşam Güneşi			Madam İrma	Nazmi Bey'in Paris'ten arkadaşı
Akşam Güneşi			Nazmi Bey'in annesi	
Akşam Güneşi			Gülizar Kalfa	Nazmi Bey'in amcasının evindeki yardımcı

Akşam Güneşi			Şükran	Nazmi Bey'in amcasının kızı daha sonra evlenmişlerdir.
Akşam Güneşi			Jermen	Nazmi'nin arkadaşı
Akşam Güneşi			Naciye	Nazmi Bey'in amcasının büyük kızı
Akşam Güneşi			Nazan	Nazmi Bey'in gençliğinde sevdiği kadın
Akşam Güneşi			Ayşe	Nazmi ve Şükran'ın evlatlık aldıkları kız
Akşam Güneşi			Ayşe'nin annesi	
Akşam Güneşi			Necmiye	Nazmi ve Şükran'ın komşu kızı
Akşam Güneşi			Rum balıkçı kızlar	Jülide'ye arkadaş oldukları görülür.
Ateş Gecesi	Matmazel Varvar (Varvar Dudu olarak da geçer.)	Murat Kemal Bey'in ev sahibi		
Ateş Gecesi	Afife	Murat Kemal Bey'in sevdiği kadın		
Ateş Gecesi			Melek	Murat Kemal Bey'in ilk aşkı
Ateş Gecesi			Stematula	Murat Kemal Bey'in mahallesindeki Rum kız
Ateş Gecesi			Mariyanti	Murat Kemal Bey'in mahallesindeki Rum kız
Ateş Gecesi			Eleniça	Murat Kemal Bey'in mahallesindeki Rum kız
Ateş Gecesi			Rina	Murat Kemal Bey'in mahallesindeki Rum kız
Ateş Gecesi			Despina	Murat Kemal Bey'in mahallesindeki Rum kız
Ateş Gecesi			Panelopiça	Murat Kemal Bey'in mahallesindeki Rum kız
Ateş Gecesi			Büyük abla	Selim Slavaki'nin büyük kızkardeşi
Ateş Gecesi			Seniye	Murat Kemal Bey ile evlenmek isteyen bir kadın
Ateş Gecesi			Murat Kemal Bey'in annesi	
Bir Kadın Düşmanı	Sâra	Romanın başkahramanı		

Bir Kadın Düşmanı			Sâra'nın annesi	
Bir Kadın Düşmanı			Mukbile Hanım	Sâra'nın dayısının eşi
Bir Kadın Düşmanı			Ferhan	Sâra'nın arkadaşı
Bir Kadın Düşmanı			Nermin	Sâra'nın arkadaşı
Bir Kadın Düşmanı			İsmet Hanım	
Bir Kadın Düşmanı			Behire	Sâra'nın dayısının kızı
Bir Kadın Düşmanı			Handan	Vesime'nin kardeşi
Bir Kadın Düşmanı			Vesime	Sâra'nın dayısının kızı
Bir Kadın Düşmanı			Remide	Ziya'nın arkadaşı olan Necdet'in nişanlısı
Bir Kadın Düşmanı			Ziya'nın annesi	
Çalıkuşu	Feride	Öğretmen olan ana kahramandır.		
Çalıkuşu			Güzide	Feride'nin annesi
Çalıkuşu			Besime	Feride'nin teyzesi
Çalıkuşu			Necmiye	Besime teyzesinin kızı
Çalıkuşu			Neriman	Komşuları dul kadın
Çalıkuşu			Mişel	Feride'nin mektepten arkadaşı
Çalıkuşu			Sör Matild	Feride'nin mektepteki hocası
Çalıkuşu			Mari Pırlantacıyan	Feride'nin mektep arkadaşı
Çalıkuşu			Müjgan	Feride'nin teyze kızı
Çalıkuşu			Ayşe	Feride'nin teyzesi
Çalıkuşu			Ermeni doktorun kızı	Feride'nin mektepteki arkadaşı
Çalıkuşu			Sütnine	Feride'nin sütninesi
Çalıkuşu			Gülmisal Kalfa	Feride'nin annesinin dadısıdır.

Çalıkuşu			Naime	Feride'nin Maarif Nezareti'nde tanıştığı hoca
Çalıkuşu			Huriye Hanım	Feride ile yanlışlıkla aynı pozisyona atanan diğer hoca
Çalıkuşu			Arife	Eskiden orada çalışan hoca
Çalıkuşu			Kara gözlü genç kadın hoca	Huriye Hanım'a karşı Feride'yi korur.
Çalıkuşu			Manastırlı kadın	Feride'nin oteldeki diğer arkadaşı
Çalıkuşu			Nevrik Hanım	Hacı Kalfa'nın karısı
Çalıkuşu			Hayganuş	Hacı Kalfa'nın kızı
Çalıkuşu			Hatice Hanım	Zeyniler köyü mektep hocası
Çalıkuşu			Munise'nin üvey annesi	
Çalıkuşu			Muhtarın karısı	
Çalıkuşu			Nazife Molla	Zeyniler köyünde komşusu, ebe
Çalıkuşu			Kristiyan Varez	Feride'nin eski okul arkadaşı, Piyer For'un karısı
Çalıkuşu			Şehnaze Hanım	Darülmuallimat'ın müdür muavini
Çalıkuşu			Nezihe	Feride'nin mektepten meslektaşı
Çalıkuşu			Vasfiye	Feride'nin mektepten meslektaşı
Çalıkuşu			Ayşe	Mektepteki hizmetli
Çalıkuşu			Hafız Kurban Efendi'nin karısı	Çocuğu olmadığı için Munise'yi sever ve ilgilenir.
Çalıkuşu			Nadide	Feride'nin talebelerinden zengin paşa kızı
Çalıkuşu			Nerime Hanım	Paşanın büyük kızı
Çalıkuşu			Paşanın eşi	
Çalıkuşu			Nazmiye	Feride'nin mektepten meslektaşı
Çalıkuşu			Feridun'un teyzesi	
Çalıkuşu			Ferhunde	Reşit Bey'in büyük kızı
Çalıkuşu			Sabahat	Reşit Bey'in küçük kızı

Çalıkuşu			Başmuallime	
Çalıkuşu			İki yaşlı muallime	
Çalıkuşu			Münevver	Kâmran'ın karısı
Çalıkuşu			Nermin	Ayşe teyzesinin küçük kızı
Çalıkuşu			Cemile	Feride'nin okuldaki öğrencisi
Damga	Vedia Hanım	Cemil Kerim Bey'in eşi, İffet'in âşık olduğu kadın		
Damga			Çerkez dadı	İffet'in dadısı
Damga			İffet'in annesi	
Damga			Kâmiyab Kalfa	İffet'in evindeki kalfa
Damga			Mahpeyker Kalfa	İffet'in evindeki kalfa
Damga			Dul kadın	Hapiste tanıştığı Baba denilen kişinin anlattığı kadın
Damga			Hatice hala	İffet'in halası
Damga			İffet'in yengesi	Abisinin eşidir.
Damga			Rânâ	İffet'in trende tanışıp hoşlandığı kadın
Damga			Rânâ'nın annesi	
Damga			Namiye	Hırsızlık yapan düşmüş bir kadın
Damga			İffet'in yenge dediği kadın	Çok sevdiği yaşlı bir akrabası
Değirmen	Bulgar kızı/ Kızanlıklı Naciye s.6	Mahalledeki düşmüş kadın		
Değirmen			Kaymakam'ın karısı	
Değirmen			Bulgar kızının annesi	
Değirmen			Mutasarrıf Hâmit Bey'in karısı	
Değirmen			Nalan Kalfa	Mutasarrıf Hâmit Bey'in evinde çalışan kadın

Dudaktan Kalbe	Lâmia	Başkahramanlardan biridir. Kınalı Yapıncak olarak da anılır.		
Dudaktan Kalbe			Cavidan'ın annesi	
Dudaktan Kalbe			Cavidan	Kenan'ın nişanlanacağı kadın
Dudaktan Kalbe			Melek Hanım	Kenan'ın annesi
Dudaktan Kalbe			Leylâ	Kenan'ın ilk aşkı
Dudaktan Kalbe			Nimet Hanım	Kenan ile aşk yaşayan evli kadın
Dudaktan Kalbe			Naciye	Lâmia'nın Şükrü amcasının kızı
Dudaktan Kalbe			Semiha	Lâmia'nın Şükrü amcasının kızı
Dudaktan Kalbe			Enise Hanım	Lâmia'nın Şükrü amcasının eşi
Dudaktan Kalbe			Meftune Hanım	Lâmia'nın hamile olduğunu duyunca ona talip getiren kadın
Dudaktan Kalbe			Makbule	Lâmia'nın arkadaşı
Dudaktan Kalbe			Huriye Hanım	Lâmia'nın Rıza amcasının eşi
Dudaktan Kalbe			Mahmure	Lâmia'nın Rıza amcasının kızı
Dudaktan Kalbe			Mebrure	Lâmia'nın kızı
Dudaktan Kalbe			Matmazel Lilyan	Kenan'ın hoşlandığı kadın
Dudaktan Kalbe			Afife	Kenan'ın kız kardeşi
Eski Hastalık	Züleyha	Yusuf'un eşidir.		
Eski Hastalık	Enise Hanım	Yusuf'un annesi		
Eski Hastalık			Züleyha	Yusuf'un eşidir.
Eski Hastalık			Münevver Hanım	Züleyha'nın annesi
Eski Hastalık			Hicran	Kasabadan deli edepsiz diye anılan bir kadın
Eski Hastalık			Züleyha'nın teyzesi	
Eski Hastalık			Yusuf'un büyük kız kardeşi	

Eski Hastalık			Yusuf'un küçük kız kardeşi	
Eski Hastalık			Yusuf'a âşık tanıdıklarının kızı	Eski Hastalık
Eski Hastalık			Ülfet Abla	Çiftlikte yaşayan ihtiyar kadın
Gizli El	Seniha	Başkahraman Şeref'in karısı		
Gizli El	Nevnihal Hanım	Aziz Paşa'nın tanıdığı bir kadın, alafranga olarak nitelenir.		
Gizli El			Seniha'nın annesi	Romanda vefat ettiği söylenilir.
Gizli El			Olga diye tabir edilen kadın ve kadınlar	
Gizli El			Nezihe	Müteahhidin karısı, hem aldatılır hem eşini aldatır.
Gizli El			Seniha'nın misafiri Zabit'in karısı	
Gökyüzü	Sevim	Kahramanın halasının torunudur. Kahramanın evlatlığı olarak karşımıza çıkar.		
Gökyüzü			Huriye Yenge	Raşit'in karısı
Gökyüzü			Gülşen Kalfa	Kahramanın annesinin evlatlığıdır.
Gökyüzü			Habibe Resul	Eski belediye ebesidir.
Gökyüzü			Ayşe	Sevim'in annesidir.
Gökyüzü			Pervin	Kahramanın amcasının kızıdır.
Gökyüzü			Asude Bacı	Pervin'in evindeki yardımcıdır.
Gökyüzü			Kahramanın barda tanıştığı kadın	
Gökyüzü			Hacı Yenge/ Bedia Yenge	Kahramanın akrabasıdır.
Gökyüzü			Mürüvvet Hala	Kahramanın akrabasıdır.
Harabelerin Çiçeği	Seniha	Süleyman Bey'in sevdiği kadındır.		
Harabelerin Çiçeği			Sütnine	Süleyman Bey'in en büyük destekçisidir.
Harabelerin Çiçeği			Süleyman'ın teyzesi	
Harabelerin Çiçeği			Süleyman'ın annesi	

Harabelerin Çiçeği			Süleyman'ın tanıştığı hayat kadını	
Kan Davası	Esma Güneyli	Ömer'i seven bir öğretmendir.		
Kan Davası			İstasyonda gördüğü küçük kız çocuğu	Ömer'in sevgi dolu yaklaştığı aradığı kız çocuğudur.
Kan Davası			Gazinodaki iki kadın	
Kan Davası			Zeynep	Fettah'ın eşidir.
Kan Davası			Döne Aba	Yukarı Sazan'da yaşayan bir kadın
Kan Davası			Dursun'un eşi	
Kan Davası			Ayşe	Yüzbaşının en küçük kızıdır. Ferhat'ın eşidir.
Kan Davası			Zehra Hanım	Aşağı Sazan'da ebelik yapmaktadır.
Kavak Yelleri	Celile	Doktor Sabri'nin karısı		
Kavak Yelleri			Cemile	Doktor Sabri'nin kızı
Kavak Yelleri			Şefika Aba	Hacı Ömer'in akrabası
Kavak Yelleri			Esma	Hacı Ömer'in kahyası Hüseyin'in karısı
Kavak Yelleri			Doğum sırasında zehirlenmiş kadın	Toplumun kadına bakışını yansıtır.
Kavak Yelleri			Huriye	Evlatlık denilen yaşı büyük kadın
Kavak Yelleri			Dul kadın	Doktor Sabri'nin talibi
Kavak Yelleri			Andelip Hanım	Doktor Sabri'nin talibi
Kavak Yelleri			Ebe	Doktor Sabri'nin ev sahibi
Kavak Yelleri			Karabağlı Yenge	Mahallede tanınan biri, koca karı ilaçları yapar.
Kavak Yelleri			Çopur Huriye	Doktor Sabri'nin evinde yardımcı kişi
Kavak Yelleri			Hayat Kadınları	Doktor Sabri eğlencelerde tanıştıkları
Kavak Yelleri			Hürrem	Dahiliye asistanı, Doktor Sabri'nin hoşlandığı kadın
Kavak Yelleri			Perihan	Dişçi okulunda stajer Ali Osman'ın hastanesinde kalır, ondan hoşlanır.

Kavak Yelleri			Hikmet Hanım	Doktor Sabri'nin eskiden tanıdığı bir kadın
Kavak Yelleri			Handaki kiracı kadınlar	Sabri'nin hanında kalırlar.
Kavak Yelleri			Ayperi	Bir avukatın yanında daktilocu, Sabri'nin hoşlandığı kadın
Kavak Yelleri			Zeynep	Hocasının baldızı, Doktor Sabri onunla evlenmeyi düşünür.
Kızılcık Dalları	Gülsüm	Nadide Hanım'ın evlatlık aldığı kız		
Kızılcık Dalları	Nadide Hanım	Gülsüm'ün evlatlık alındığı evin hanımı		
Kızılcık Dalları			Dürdane	Nadide Hanım'ın büyük kızı
Kızılcık Dalları			Nevnihal Kalfa	Nadide Hanım'ın evinde çalışan kadın
Kızılcık Dalları			Zübeyde	Nadide Hanım'ın eski evlatlığı
Kızılcık Dalları			Fahriye	Nadide Hanım'ın torunu
Kızılcık Dalları			Seniye	Nadide Hanım'ın kızı
Kızılcık Dalları			Nefise Hanım	Bülent'in sütninesi
Kızılcık Dalları			Zehra	Nadide Hanım'ın eski evlatlığı
Kızılcık Dalları			Hüsniye	Nadide Hanım'ın eski evlatlığı
Kızılcık Dalları			Ayşe	Nadide Hanım'ın eski evlatlığı
Kızılcık Dalları			Mahbube	Nadide Hanım'ın eski evlatlığı
Kızılcık Dalları			Ferhunda Hanım	Nadide Hanım'ın komşusu
Kızılcık Dalları			Karamusallı sütnine (Makruhi Hanım)	Nadide Hanım'ın konağındaki eski emektarlardan biridir.
Kızılcık Dalları			Huriye	Karamusallı sütninenin komşusu
Kızılcık Dalları			Nevnihal Kalfa	Nadide Hanım'ın konağındaki ihtiyar Çerkez kadındır.
Kızılcık Dalları			Azize	Nadide Hanım'ın konağındaki bir hizmetçidir.
Kızılcık Dalları			Feriha Hanım	Nadide Hanım'ın kızı/torunu
Kızılcık Dalları			Murat Bey'in eşi	
Kızılcık Dalları			Naciye	Nadide Hanım'ın ortanca kızı

Kızılcık Dalları			Serezli Hizmetli	
Kızılcık Dalları			Kör hafız kadın ve ablası	İsmail'in mevlûdü için çağırılır.
Miskinler Tekkesi	Mesule bacı/kalfa	Kahramanın aynı evde yaşadığı yardımcısı		
Miskinler Tekkesi			Gülfidan Dadı	Kahramanın dadısı
Miskinler Tekkesi			Mesrure	Kahramanın âşık olduğu kadın
Miskinler Tekkesi			Hüsniye Yenge	Kahramanın yenge dediği ve ut dersi aldığı kadın
Miskinler Tekkesi			Dilenerek aldığı ilk parayı veren kadın s	
Miskinler Tekkesi			Nur-i Nigâh Kalfa	Kahramanın ev sahibi
Miskinler Tekkesi			Mesule Kalfa	Kahramanın komşularından biri
Miskinler Tekkesi			İsmail'in annesi	
Miskinler Tekkesi			Talât'ın karısı	Kahramanın arkadaşının eşi
Miskinler Tekkesi			Talât'ın büyük kızı	
Miskinler Tekkesi			Talât'ın küçük kızı	
Miskinler Tekkesi			İki kız kardeş	Romanda Batı düşkünlüğü ile anlatılır.
Son Sığınak	Makbule, takma adı Ayseven	Şarkıcı/Artist		
Son Sığınak			Remziye	Tiyatro sınavına gelir ve kazanır artık birlikte tiyatro oynalar
Son Sığınak			Reyhan	Tiyatro sınavına gelir ve kazanır artık birlikte tiyatro oynarlar
Son Sığınak			Melek ve Masume	İki arkadaş sınava gelir ve kazanırlar artık tiyatro oynamaya başlarlar.
Son Sığınak			Lale	Tiyatro oyununda yardımcı olan kişilerden biridir.

Son Sığınak			Dürdane	Tiyatro oyununa seçilen kadınlardan biri
Son Sığınak			Rüknaz	Servet Bey'in sekreteri, daha sonra tiyatroda oynar
Son Sığınak			Büyük bacı, Küçük bacı	Gittikleri bir tekkenin bacıları olarak geçer.
Yaprak Dökümü	Hayriye Hanım	Ali Rıza Bey'in eşidir.		
Yaprak Dökümü	Fikret	Ali Rıza Bey'in büyük kızıdır.		
Yaprak Dökümü	Necla	Ali Rıza Bey'in kızıdır.		
Yaprak Dökümü	Leyla	Ali Rıza Bey'in kızıdır.		
Yaprak Dökümü	Ayşe	Ali Rıza Bey'in küçük kızıdır.		
Yaprak Dökümü			Leman	Ali Rıza Bey'in tanıdığı birinin kızıdır.
Yaprak Dökümü			Leman'ın annesi	
Yeşil Gece			Zeynel Hoca'nın annesi	
Yeşil Gece			Remzi'nin annesi	
Yeşil Gece			Genç kadın	Şahin Bey'i baştan çıkarması için görevlendirilen bir kadındır.
Yeşil Gece			Genç kadın	Şahin Bey'e muhtaç olduğunu söyleyerek iftira atmaya gelen kadındır.
Yeşil Gece			Mehmet Nihat Efendi'nin karısı	
Yeşil Gece			Komiser Kâzım Efendi'nin karısı	

Çalışmada yukarıdaki tabloda yer alan kadınların sosyal, kültürel, ekonomik hayatta hangi bağlamlar ve ortamlar içinde yer aldığı, kadınların mekânla olan ilişkisi ve yazarın anlattığı toplumun kadına bakışının nasıl farklılaştığı ifade edilmeye çalışılmıştır. Güntekin'in hayatı boyunca karşılaştığı durumların ve yaptığı

gözlemlerin eserlerine katkısı yadsınamaz bir gerçektir. Özellikle genç yaşlarda edebiyata merak salması, Fatma Aliye'yi tanıması yine onun edebî kurgu içerisinde kadına bakış açısını geliştiren gelişmeler olarak değerlendirilebilir. Babasının kütüphaneye girmesine izin vermediği söylenen Güntekin'in; *Akşam Güneşi* romanında Nazmi'nin Jülide'ye kütüphaneye girmesine ve kitap okumasına izin vermemesiyle, Anadolu'ya gidip gelirken yaşadığı yol deneyimlerini romanlarda da aktarması, kadınlarla ilgili meselelerde eşine danışması gibi durumlar hayatında bilinen bazı olayların romanlarındaki göstergeleridir.

Güntekin'in romanlarında yer alan bazı kadınların Batı dünyasını tanımakla birlikte kendilerinde yüksek bir sosyete merakının oluşması, musikiden, giyim kuşamdan ve gösterişten kendini alamadığını ve yanlış Batılılaştığını vurgulanır. Bir yandan da Anadolu kadınının eğitimsiz kalışını kendi değerini fark edemediğini, ayakları üzerinde duramadığını da romanlarında eleştirir. Yeni bir devlet, yeni bir rejim ile değişimde en büyük rolün kadınlar ile olacağına inanıldığından iktidarın istediği gibi Cumhuriyet'e uygun kadın tipi vurgulanır. Güntekin'in de romanlarında idealize ettiği kadın, ayakları üzerinde durarak ekonomik özgürlüğünü kazanmış, eğitimini tamamlamış, Anadolu'yu tanıyan ve dolayısıyla özünü bilen, Batı medeniyetinden gerektiği gibi faydalanmış, aydın bir kadın tipidir. Bu kadın tipini ise öğretmen olarak karşımıza çıkarır. İlk akla gelen Feride gibi, Zehra öğretmen de ideal bir kadındır. Her ikisi de öğretmen oluşları ile eğitime kendisini adayan bunun yanında toplumun bilinçlenmesi uğruna çalışan, kadınların haklarını ve bireyselliğini kabul etmiş olarak karşımıza çıkar. Ancak Feride aşk uğruna kendini eğitime adamış, Zehra ise babası tarafından öğretmenliğe yönlendirilmiştir. Feride'nin aynı zamanda ideal kadın, Zehra'nın ise idealist öğretmen kadın olarak sunulduğu söylenebilir. Romanlarda dile getirilen toplumsal yapısı içerisinde bazen kadınlardan beklenen evde oturup onlara uygun bulunan eşlerle evlenmeleridir. Evlendikten sonra da yine ev hanımı olarak bütün vazifeleri görmeleri ve kendilerini eşlerine adamaları da gerekir. Aksi halde birden çok kadınla evlenmeye hakkı olduğuna inanan erkek; kadına namus, ekonomi vb. durumlar üzerinden zulüm yapabilmektedir. Bu durum romanlarda birkaç kez gösterilerek toplumun değişen ve dönüşen yapısının içerisinde sosyal hayatın farklılaştığı vurgulanmıştır. Özellikle Anadolu'dan bihaber olan idarecilerin varlığı İstanbul'da yaşayan insanların Anadolu'ya bakış açıları üzerinden

gösterilmektedir. Güntekin'in bu noktada şahsi ideolojilerini de roman karakterlerinin ağzından aktardığı durumlar görülür. Kadın konusunda eleştirilerini özellikle evlilik konusunda kendi hürriyetlerine sahip çıkabilmeleri, evlenecekleri kişiyi seçmeleri, baskılardan uzaklaşabilmelerini vurgulayarak yapar. Bunu sağlayabilmiş kadınlar eğitimli ve meslek sahibi kadınlardır. Kadınlara verilen mesaj veya okuyucu tarafından kolaylıkla alımlanabilecek mesaj eğitim alıp meslek sahibi oldukları takdirde kendi hayatlarına kolaylıkla yön verebileceğidir. Dolayısıyla hayatta her türlü olumsuz durumun varlığı ve herkes tarafından yaşanabileceği ancak kişinin kendi geçmişinin ve becerilerinin olaylarda başa çıkmada öneminin belirtilmesi söz konusudur. Romanlarda eğitimli olan kadınların sayısı ise yeterli düzeyde değildir. Romanlardan elde edilen ve sunulmuş olan verilerle kadınlara eğitim imkânının pek fazla sunulmadığı ve eğitim alsalar dahi bazı kadınların da meslek hayatına atılma gayretleri ve hevesleri olmadığı belirtilir. Dolayısıyla bu durum yine Güntekin'in salt ideolojik değil, olay kaynaklı ve gözlemler neticesinde bir toplum hayatı kurguladığını destekler niteliktedir. Romanlarda da toplumsal hayat gelişim içerisinde dile getirilir ve değişimlerden sıklıkla bahsedilir. Güntekin'in romanlarındaki tavrı ise bu gelişim ve değişimlerin desteklenmesidir. Yine eğitim alan kadınlara bakıldığında çoğunluğun kolej eğitimi aldıkları gösterilir. Bu da eğitim gören kesimin sosyo- ekonomik seviyesinin yüksek olduğunu göstermektedir. Kolej eğitiminde Züleyha ve Sâra gibi kimi kadınların Batı kültürünün etkisinde fazlasıyla kaldığı; Feride ve Zehra gibi kimi kadınların ise özellikle maddî imkânlar çerçevesinde yine Anadolu'ya yaklaştığı görülür. Eğitim aldıkları okul sebebiyle Feride ve Seniha gibi kahramanların Türkçe konuşmakta zorluk yaşandığı ise bir diğer göstergedir. Hatta Seniha Türkçe konuşabilmek için özel ders alacak kadar zorluk çekmektedir. *Ateş Gecesi* romanında Afife'nin Fofo olarak çağrılması ve kardeşlerin kendi aralarında Rumca konuşmaları da bu yabancılaşmaya örnektir. Yabancı okullar Türk toplumunda olduğu gibi Güntekin'in romanlarında da böylelikle bir mesele haline gelir. Hem toplumumuz insanlarının yabancı okullarda okumak zorunda kalması veya buna mecbur bırakılışları hem de bu okullarla dilini ve kültürünü unutan kişilerin varlığına iki yönlü olarak dikkat çekilir.

Reşat Nuri Güntekin'in romanlarında kadın ile ilgili bir diğer önemli husus ekonomik hayat içerisinde kadının aldığı konumdur. Burada eğitimli kadın olarak

öğretmen, dişçi, avukat ya da siyasetçi kadınların varlığı dikkat çekerken yine terzilik yapan ve temizliğe giden kadınların da varlığı söz konusudur. Temizlikçi kadın, ihtiyacı olduğu için temizliğe gitmektedir. Güntekin'de meslek sahibi ve ekonomik özgürlüğü olan kadınların meslek seçimleri çok çeşitli değildir. Baskın olarak özellikle okuyucu kesimde yankılar uyandırarak toplumu etkileyen romanlarında öne çıkan öğretmen tipi kadınlara uygun bir meslek olarak kodlanmıştır. Toplumun değişiminde önemli bir unsur olan eğitimin hem ailede hem de toplumda kadınların etkisiyle oluştuğu düşünüldüğünde yol gösterici bir meslek olan öğretmenliğin de kadınlara daha uygun olabileceğini akıllara gelmektedir. Maddî durumun eksikliği veya maddiyata düşkün olan kadın kahramanların varlığı romanlarda genellikle kadınların başlarına gelen olaylarda önemli bir rol oynamaktadır. *Kavak Yelleri* romanında bu durumun izleri belirgin olarak gösterilir. Celile'nin evlendikleri ilk dönemlerde kırmızı bir deftere yazılar yazması ilk başta onun günlük olduğunu düşündürse de bir hesap defteri olduğu sonradan anlaşılır. Celile'ye göre altın ve gümüş kâğıt paradan önemlidir. Küçükken babasının onlarla çıkardığı sesleri de en güzel hatıraları olarak anlatmasından bunun küçüklüğünden kalan bir merak olduğu anlaşılmaktadır.

Güntekin, Cumhuriyet ile birlikte toplumsal hayat içinde kadınların daha fazla yer aldıklarını, toplumun bu değişimlere tam anlamıyla ayak uyduramadığını da dile getirmektedir. Ancak bu durum karşıtlıklar üzerinden sunulur. Yani doğrudan olumsuz bir durum olarak anlatılmaz. Güntekin, toplumsal statü olarak kadınların çoğu erkek tarafından dışlandığını ve ötekileştirildiğini olaylarla gösterirken kimi zaman da kadınların değişimine ve toplumda statü kazanmasına destek olan erkek kahramanlar üzerinden durumu değerlendirmektedir. Bu anlamda erkeklerin kadınlara yaklaşımının salt iyi ve kötü üzerinden değil, olaylar üzerinden insanların iyi veya kötü olabileceği, hayatın akışı içerisinde her türlü kişilerle karşılaşılabileceği durumlar üzerinden yazar anlatmaktadır. Bu anlamda eğitimli kadınlar kadar eğitimi hakkında bilgi sahibi olunamayan ve eğitimsiz kadınların da sosyal hayat içerisinde yoğunlukta olduğu görülür. Bu kadın karakterlerin birçoğu yan rollerde karşımıza çıkar. Ancak hem sosyal hem ekonomik hayat açısından Güntekin'de eğitimli kadın ile diğer kadınlar arasında düşünce ve bakış açılarında farklılaşma görülür. Eğitimli kadın evliliğin kendi seçimi olması gerektiğini, evlilik için belli bir zamanın

olmadığını, ezilen kadınlar gibi olunmaması gerektiğini vurgularken, eğitimi hakkında bilgi verilmeyen kadınların, evliliği mecburiyet ve kabul ediş olarak görmesi, erkeğe hizmeti lütuf bilmesi, evin çoğu sorumluluğunu üstlenmesi şeklinde ele alınır. Bu durumun en belirgin örneği *Akşam Güneşi* romanında Jülide'nin ve Ayşe'nin evlilik tasarımlarında görülür.

Romanlarda kadınlar büyük çoğunlukla aile hayatı içerisinde her türlü fedakârlığa hazırdır. Bu yönüyle bazen anne bazen bir evlat olarak aile içerisinde kadının konumuna değinilir. Kadının olmadığı veya cahillik sonucu ailenin dağıldığı durumlarda yine kadının önemi bu zıt ilişkiler ağıyla anlatılır. Ayrıca kadınların aile ilişkilerindeki rolleri de romanlarda yer alarak kadının yaşantısının büyük çoğunluğunun aile içerisinde veya ailesi için geçtiği de belirtilir. *Eski Hastalık* romanında Züleyha babasından uzak büyüdüğü için dayısının yanında büyür ve onun da etkisiyle Batı odaklı bir bakış açısı kazanır. Yabancı bir kolejde okuması ise bu bakış açısını pekiştirir. Anadolu'da savaşan bir asker olan babasıyla okuldan mezun olduktan sonra bağ kurması da bu açıdan dikkat çekicidir. Güntekin, her ne kadar toplum uğruna savaşsak bile arka planda eksik kalan diğer unsurların da bütünleyici olduğunu ve bu uğurda da savaşılması gerektiğini hatırlatır. Birbirinden farklı hayat gayeleri güden baba ve kız zamanla birbirini tanımaya başlar. Ancak romanın belirli bir bölümünden sonra baba ve kız ilişkilerinin de değiştiği bu noktada da toplumsal yozlaşmanın bir örneği gösterilir. Yıllar boyunca birbirinden uzak kalan ve farklı ideolojiler barındıran baba ve kızın ilişkisi zamanla birbirinden hoşlanan iki kişinin hallerine dönüşür. Hatta aralarındaki bu durum romanda "İdil" olarak adlandırılır. Her ne kadar romanın devamında bu ilişki hakkında bilgi verilmese de Züleyha'nın eşiyle kaldığı teknede bulunan yaşlı bir doktor ile kurduğu yakınlık, bu yakınlığın bir zamanlar babasına karşı da aşka benzer bir his beslediğini gösterir. Yozlaşmış ve ahlakî değerlere karşı bu durum toplum içerisinde bireylerin değer yargılarının şahsi tutumlar dâhilinde çevreye göre nasıl değişebileceğinin de bir örneğidir. *Yaprak Dökümü* romanında da toplumsal anlamda çöküş ve değişiklikler görülmektedir. Romanda Ali Rıza Bey'in olaylara bakışının ve "namus algısı"nın çevresine ayak uydurmakta zorlanmasından sonra zaman içerisinde değişip dönüştüğü görülmektedir. Leman adlı kızın yaşadıkları yüzünden işinden istifa eden Ali Rıza Bey'in kendi kızının metres hayatı yaşaması ve onun da içkili eğlencelere zamanla

alışması çevrenin birey üzerindeki etkisini ortaya koyan bir diğer unsur olarak ortaya koyar. *Akşam Güneşi* romanında da toplumsal çöküntünün bir başka örneği sunulur. Nazmi'nin eşinin yeğeni olan ve evladım dediği Jülide'ye âşık olduğu ve Jülide'nin de aynı duyguları beslemesi yine bireyin karakterinin özelliğinin yanı sıra çevrenin etkisi olarak sunulmuştur. Güntekin'in bu üç romanda kadın ve erkek ilişkilerini aile üzerinden dile getirmesi, bozulan aile sisteminin toplum üzerindeki etkisi ile toplumun aile üzerindeki etkisini geçişken bir şekilde sunar. Kadın veya erkek fark etmeksizin tahribata uğrayan birey olmaktadır. Bu yönüyle hem Ali Rıza Bey'de hem de Züleyha ve Jülide'de görüldüğü üzere kadın ve erkek toplumu birlikte oluşturan ve birbirini oldukça etkileyen iki varlıktır. Dolayısıyla kadın toplum içerisinde hiç de "nesne" konumunda değildir. Eserlerde, gerektiğinde bütün zorluklarla başa çıkabilen ancak bunları yaparken kendisinin ve bulunduğu çevrenin farkına varması gereken bir biçimde kadının ele alındığını söyleyebiliriz. Güntekin, toplumsal yozlaşmanın veya ahlakî çöküntünün sebebinin kadınlar olmadığını ancak bazı durumlarda sadece kadınlar üzerinden sunulduğunu da bu şekilde göstermektedir. Kılık ve kıyafet kadına karşı bakış açısının en somut örneklerinin sunulduğu bir nokta olarak karşımıza çıkar. Romanlarda kadınların kıyafetinin çoğunlukla erkekler olmak üzere toplum üzerinden yadırgandığı ve eleştirildiği görülmektedir. Kılık ve kıyafet romanlarda kişinin durumuna ve bulunduğu mekâna göre değişiklik göstermektedir. Feride'nin çarşafa girdiği belirtilirken Züleyha'nın eşi Yusuf'un aldığı mayo ile denize girdiği belirtilir. Romanlarda sıklıkla üzerinde durulan hususlardan birisi Batılı tarz giyime özenme ile Anadolu'da İstanbul tarzı giyim kuşamın takip edilip uygulanmaya çalışılmasıdır. Şapka gibi bazı kıyafetlerin Batı'ya özgü sayılması da toplumdaki değişimin bir simgesi olarak sunulur. Çarşaf ve peçe gibi kıyafetlerin de romanlarda sıkça yer aldığı belirtilmelidir. Romanların çoğunun Cumhuriyet'in ilk yıllarında yazılmış olması ve olayların da yine aynı dönemlerde geçmesi nedeniyle çarşafın yaygın olduğu sonucuna ulaşılabilir. Çarşaf konusunda kadınların sınırlarının erkekler tarafından belirlendiği ve çarşafa girilmediği takdirde kadının ve ailesinin uyarıldığı da dikkat çekmektedir. Bunun yanında çarşafa kendi istekleri ile girmek isteyen kadınlar olduğu gibi toplum baskısı ile çarşaf kullananlara da yer verildiği görülmektedir. Feride'nin evlatlığı Munise'yi yaşı ilerlediğinde çarşafa sokması; topluma ayak uydurmak istediğinin bir göstergesidir. İstanbul'da yaşayan ya da İstanbul'u takip eden kadınların ise

elbiselere ve aksesuarlara yönelik tercihlerinden de ayrıca romanlarda bahsedilmektedir.

Reşat Nuri Güntekin'de öne çıkan bir önemli konu olan dinde de çeşitli bakış açıları yer almaktadır. Özellikle kadınların kılık ve kıyafetlerinin din üzerinden erkeklerin bakış açısına göre sunulduğunu belirtmek gerekmektedir. Bazı kadınların ve hatta erkeklerin ise din ile alakası olmayan hurafelere inandığı da dile getirilmektedir. Bunlar halk inancına dayalı veya ruh çağırma gibi meselelerde ele alınmaktadırlar. Bazı gayrimüslim kadınların ise yine belirli kesimler tarafından düşmüş kadın olarak görülmesi ve eğlence hayatında istediklerini yapabildiklerinin üzerinde durulması da dikkat çeken bir diğer husustur. Bu nokta da Güntekin'de gayrimüslim kadınları cinsellik açısından değerlendiren bireylerin varlığını göstermektedir. Bu durumun baskın bir örneği olarak *Değirmen* romanında eğlence kadını olarak anılan Kızanlıklı Naciye'nin onun babasının da annesi gibi Bulgar olduğunu söylenerek Bulgar kızı ya da Kızanlıklı Nadya olarak anılması bu noktada önemlidir. Romanda kimi bireylerin Müslüman bir kadına bu tutumu gerçekleştirmeyeceklerini söylemeleri de bu bakışı netleştirmektedir. Güntekin'in diğer romanlarında da erkeklerin hayatına giren bazı gayrimüslim kadınlara benzer yaklaşımın sürdürüldüğü görülür. Ancak kadınların cinsel açıdan değerlendirilmesi sadece gayrimüslimlere özgü bir özellik olarak sunulmamıştır. Bu durum olayın veya durumun bahanesidir. Çoğu romanda erkeklerin kadına bakış açısı cinsel açılardan ele alınmaktadır. Erkeklerin kadınların dış görüntüsüyle ilgili düşünceleri veya onlara karşı duydukları istek ve arzu açık bir şekilde dile getirilmektedir. Bu noktada erkeklerin kadınlara karşı geliştirdiği ön yargıların da bulunduğu söylenmelidir. Nitekim Jülide gibi kadın kahramanların da topluma yönelik olarak kendine has ön yargılarının bulunduğu ancak bunların daha bireysel veya sosyal çevre ile alakalı olduğu görülmektedir. Ancak kadının erkekler tarafından değersiz görüldüğü durumlar özellikle de Anadolu üzerinden doğrudan kurgulanan toplumun bir özelliğiymiş gibi sunulduğu söylenebilir. Belirtildiği gibi Güntekin'in kadınların kadınlara karşı bakış açılarını da olumlu veya olumsuz bir biçimde sunması toplum içerisindeki bireysel farklılıkları göz ardı etmediğini göstermektedir. Aynı şekilde eşlerine karşı sevgi dolu ve eşitlikçi olarak yaklaşan erkeklerin de varlığı bu yönüyle dikkat çekmektedir. *Gizli El* romanında Şeref'in kadını aksesuar ve cinsel obje olarak yorumlamasına rağmen *Damga* romanında

İffet, kadın uğruna hayatını feda edebilecek bir insan olarak görür. Kadınların ise kadınlara karşı özellikle kıskanç tavırlar sergilediği ve kimi durumlarda hemcinslerine haksızlık yaptığı da görülerek salt iyi veya salt kötü kadın veya erkek olmadığı romanlarda karşımıza çıkmaktadır.

Yaprak Dökümü romanında bir anne olarak Hayriye Hanım'ın kızlarını evlendirmeyi satmak kelimesi ile ve onlara talip olan gençleri müşteri kelimesi ile anlatması ise kadını değersizleştirmeye örnek olarak gösterebiliriz. Üstelik bu bakış açısını geliştiren kişinin bizzat bir anne olması; kendini yetiştirememiş ve çevresinin farkında olmaması da dikkat çekicidir. *Akşam Güneşi* romanında Jülide ile *Bir Kadın Düşmanı* romanında Sâra arasında Avrupa ve Batı hayranlığı, giyim kuşam merakı beğenilme isteği gibi durumların ortak olduğu görülmektedir. İki kadınında eğitim almış olması nedeniyle salt eğitimin yeterli olmadığının bir göstergesidir. Güntekin toplumun kadına karşı bakış açısının olumlu yönde değişmesi gerektiğini de yine karakterler üzerinden dile getirmiştir. Toplum içerisinde ön yargı ve dedikodunun olayların gelişiminde etkisi olan romanlarda ise genellikle kadınlar kıyafet, din, sosyal statü, siyaset gibi unsurlar üzerinden değerlendirilirler. Kadının siyaset içerisinde yer aldığı tek roman olan *Gökyüzü* romanında Pervin'e karşı erkek kahramanlar tarafından yapılan eleştirilerin boyutu da bu durumda çok önemlidir. Kadının siyasetle ilgilenmesi ve giyim kuşamı ile erkekleştiği, eviyle ve çocuklarıyla ilgilenemediği böylelikle de kadınlık görevleri olarak atfedilen çoğu meseleye uzak kaldığı söylenmektedir. Söylendiği gibi kadınların toplumun belirlediği görevler ve alanlar dışına çıkması kadınların eleştirilme sebepleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Kültürel hayatta da kadınların eleştirildikleri noktalar üzerinde durulmuştur. Romanlarda kültürel etkinlikler özellikle dans, müzik ve genel olarak eğlence biçimleri şeklinde yer almaktadır. Cumhuriyet sonrası Batı'ya özgü müzik aletlerine ve danslarına duyulan yakınlık kadınlar açısından da anlatılmakta; romanlarda bu durum genel olarak gramofon çalma ve vals yapma şeklinde ele alınmaktadır. *Akşam Güneşi* romanında Jülide'nin İstanbul çevresinde öğrendiği dansları Anadolu'ya geldiğinde oradaki kadınlara da öğretmesi değişimin ve etkileşimin bir örneği olarak sunulabilir.

Reşat Nuri Güntekin'in romanlarında özellikle kadınlar için çok önemli olarak gösterilen evlilik kurumuna da değinilir. Güntekin, bazı romanlarında evlenme konusunda kadınların söz hakkının olmadığını göstermektedir. Romanlardaki kadınların birçoğu; evlenecekleri kişiyi kendilerinin seçmek istediklerini, evliliğin aşk ve sevgi ile yapılması gerektiğini vurgularlar. Romanlarda evlilik biçimi olarak ise görücü usulünün yanında severek evlenme de sıkça yer almaktadır. Ancak severek veya görücü usulü evliliklerde ortak noktanın kadınların çoğunun evliliklerinde sorun yaşaması ve mutsuz olarak verilmesi de dikkat çekicidir. Severek evlenen kadınların kimi zaman aldatıldığı kimi zaman erkeklerle aynı görüşte olmamaları sebebiyle anlaşamadıkları görülür. Görücü usulü evliliklerde ise çoğu zaman kadınlar ezilen, hırpalanan, hor görülen, aldatılan kadın olarak belirtilir. Güntekin, insanların kendilerini geliştirmesi, değiştirmesi, mutluluk ve huzur için çabalaması gerektiğini vurgular gibidir. Aynı şekilde Güntekin aldatmayı tek taraflı ele almaz. Evliliğin sorumluluğu hem kadın hem de erkek açısından eşittir. Dolayısıyla romanlarda aldatılan kadının yanında eşini aldatan kadınlara da yer verilmektedir. Evlilikte sadakatin cinsiyet ayrımı ile olmadığı, aldatma durumunun her iki taraf içinde etkilerinin bulunduğunu ve uygunsuz olduğunu gösterir. Böylece yazar, bu konuya objektif bir şekilde yaklaşır. Aldatan kadının; yaşamış olduğu toplumsal çevre bağlamında daha çok etkilendiği de görülmektedir. Bazı romanlarında kadınların eşlerini aldatma nedenleri tam olarak belirtilmese de kişisel özelliklerin dışında bu durumun ilgisizlik ve maddi yetersizliklere bağlandığı görülür. Eşlerini aldatan erkeklerde de benzer şekilde aldatma nedeni her zaman tam olarak belirtilmese de bazı romanlarda eşlerinin romanlarda dış güzellikten, kişisel bakımdan ve eşe karşı ilgiden bahsedilmektedir.

Romanlarda kadınların aşka karşı bakış açılarındaki değişimin bulunduğu sosyal çevre itibariyle değiştiği görülür. Anadolu'da yer alan kadınların daha safça ve duygusal olarak baktığı aşk, İstanbullu karakterlerde mantık çerçevesinde, adayın analiz edilmesiyle ön plandadır. Ancak her iki durumda da aşk; çoğunlukla evlilik çerçevesinden değerlendirilmektedir. Ayrıca aşk ve evliliğe bakış açısında yetişilen çevre, aile ve eğitim değişen unsurların başında gelmektedir. Dolayısıyla Güntekin tarafından İstanbul ve Anadolu karşılaştırması özellikle bu durum için sıklıkla gösterilmektedir. Romanlarda kadınların bulundukları mekâna, yetişme şartlarına

göre farklı bakış açılarına sahip olduğu bu açılardan vurgulanmaktadır. Anadolu ve İstanbul arasında geçen romanlarda mekânın birey üzerinde etkisi ve bireyin geçirdiği değişimler bu yönüyle ele alınmaktadır. Anadolu kadını zorluklarla baş eden, mücadeleci, sömürülmüş ve eğitimsiz olarak anlatılırken; İstanbul'da yaşayan kadın eğitimli ve Batı'yı tanıyan bir biçimde sunulur. Ancak bu genellemenin dışında İstanbul'da yaşayıp geleneklerinden kopan, Batı özentisi olarak yaşayan kadınlar da yer almaktadır. Güntekin bu kadın tipini *Kavak Yelleri* romanında yeni zaman kızları olarak adlandırarak okuyucuya olumsuz bakış açısıyla sunar. Aynı şekilde Anadolu'da yetişmesine rağmen haklarını bilen, ayakları üzerinde duran kadınlar da vardır. Bulunduğu çevre ve koşullar kadınların, gerek evlilik konusundaki tutumlarında gerekse ekonomik anlamda kendisini geliştirememesine sebep olmuştur. Bu noktada anlatılan kadınlar; çoğu eşlerinin her dediklerini yapan, mutsuz ve çaresiz olarak gösterilmektedir. Kadın ile erkek ilişkilerinde yaşın ilerlemesi her iki cinsiyetin aralarına giren resmiyeti, uzaklığı belirlemektedir. *Akşam Güneşi ve Ateş Gecesi* romanlarında olduğu gibi bazı kadın kahramanların erkeklerden hoşlandıkları belli olmasın diye erkeklere kardeş, abi gibi kelimelerle duygularını gizlemeye çalıştıkları da görülür.

Reşat Nuri Güntekin'in romanlarında kadın karakterlerinin çok çeşitli olmadığını görülür. Kadınlar genellikle belirli tiplerle anlatılır. Bunlar genel olarak anne, dadı/kalfa/sütnine/bacı, öğretmen, hayat kadını, yenge gibi tiplerdir. Anne tipinde hem toplumun anneliğe bakış açısı hem de kadınların anneliğe karşı tutumları karşımıza çıkar. Anne; fedakâr ve evlatlarını koruyan bir görünüm içindedir. Ancak tıpkı babada olduğu gibi pasif kalan ve evlatlarını yanlış tercihlere yönelten anne örneği de bulunmaktadır. Annenin yokluğunun görüldüğü romanlarda ise kahramanların annesiz kalmasından ötürü etkilendiği; bu durumun kahramanlara güvensizlik ve kendini sevgisiz hissetmesi gibi durumlara yol açtığı görülmektedir. Ek olarak üvey anne de yine annelik olgusu içinde değerlendirilir. Üvey annenin olumsuz tutumlar sergilediği ve kötü davranışlarının yanında olumlu örneklerde bulunur. Munise'nin üvey annesi ona kötü davranıp evden kaçmasına neden olurken bir diğer üvey anne konumundaki Feride hem ona hem de Kamran'ın oğluna iyi davranmıştır. Reşat Nuri Güntekin'in, toplumdaki olayların bireylere yönelik durumlarını göstermekle beraber genel anlamda "üvey anne"nin olumsuz imajının

baskın olarak sunduğunu söylemek gerekir. Dolayısıyla çocukluğunda mutlu olamayan ve sevgisiz büyüyen çocukların toplum içerisinde hangi durumlarla karşılaşabileceği veya sorunlar yaşayabileceği gösterilir. Ek olarak çocuklar açısından aile üzerinden ama daha önce annelik ile bağdaştırılacak bir diğer konu ise evlatlık verilme durumudur. Evlatlık konusu özellikle *Kızılcık Dalları* romanının ana konusu olması hasebiyle de önem arz eder. Romanda Gülsüm'e evlatlık geldiği ailede kötü muamele yapılması, bu muamelenin insanlık sınırlarını da zorlaması (bozuk yemeklerin yedirilmesi, pis işlerin yaptırılması, hor görülmek gibi) dikkat çekmektedir. Bunun yanında *Gökyüzü, Gizli El, Çalıkuşu* gibi kimi romanlarda olağan biçimlerde yaklaşılan evlatlıklar da yer almakta ise de romanların genelinde evlatlığa karşı bakış açısının olumsuz olarak sunulduğunu söylemek gerekmektedir. Evlatlık durumunda kadınların ise bu durumdan daha çok etkilendiğinin altı çizilmelidir. Bazı evlatlıkların kötü muamele ile evden kaçtığı ve bunun neticesinde de kötü durumlarla karşı karşıya kaldığı romanlarda vurgulanır. Kadının "düşmüş" olarak nitelendiği romanlarda ise evlatlık durumunun ön planda olduğu belirtilir. Ancak bu kadınların kimi zaman bu duruma toplum tarafından itildiği gibi kimi zaman da bundan rahatsızlık duymayan veyahut hayatına alışmış bir tip olarak sunulduğunu da söylemek gerekmektedir. Bu durumda kadınların hatası sonucunda yaşadıkları bütün hayatını etkileyebilirken aynı durumda olan erkeklerin benzer hatalar karşısında hayatına rahatça devam edebilmesi cinsiyetçi yaklaşımın bir sonucu olarak karşımıza çıkar.

Romanlarda hassas ve duygusal davranışlarda bulunan kadınlara da dikkat çekilmektedir. Güntekin'in bu davranışları sinir hastalığı veya buhran olarak nitelediği durumlar bulunur. *Değirmen, Yaprak Dökümü, Acımak, Çalıkuşu, Akşam Güneşi ve Kavak Yelleri* romanlarında kadınların yaşadığı sinir hastalığına yer verilmektedir. Birçok romanda ele alınmasıyla bu durumun toplumda yaygın olarak görüldüğü ve kadınların olaylardan hem duygusal hem de sağlık açısından etkilendiği yönünde bir bilgi olarak çıkarılabilir. Romanlarda dikkat çeken bir diğer husus ise kadın kahramanlara verilen takma adlardır. *Çalıkuşu* romanında Feride'ye Çalıkuşu, *Ateş Gecesi* romanında Afife'ye Fofo, *Dudaktan Kalbe* romanında Lamia'ya Kınalı Yapıncak denilmesi buna örnek gösterilebilir. Batı'yı yanlış içselleştirmiş, kendi kültüründen uzaklaşan kadınlar için koket kelimesinin

kullanılması da dikkat çekmektedir. Her ne kadar Güntekin'in kendisine eserlerin isimleri sorulduğunda değişiklikler yaptığını ve isimlendirmeyi zor bulduğunu söylese de onun kahramanlarına seçtiği bazı isimler dikkat çekicidir. *Damga* romanında İffet'in hırsızlık suçu ile damga yemesi, *Eski Hastalık* romanında Yusuf ile Züleyha'nın gömlek yırtılmasına atıf yapılması, *Çalıkuşu*'nda Feride'nin sürekli gezmesi, *Kızılcık Dalları* romanında ise dolgun yüzlü güzel anlamına gelen Gülsüm'ün tiyatro için kendisine seçilen isimlerde Mücella parlak, Suzan yakıcı olarak belirtilmesi buna örnek gösterilebilir.

Nihayetinde bu çalışmayla birlikte Güntekin'in romanlarında kadın; toplum, kültür ve ekonomik açılardan; statü, eğitim, kültürel etkinlikler yönleriyle incelenmiştir. Romanlarda baskın olan tipler ortaya çıkarılmış, kadının durumundaki değişimler ve gelişmeler ele alınmıştır. Genel olarak Güntekin'de kadın kahramanların konumu çok çeşitli olmamakla birlikte eserinde de özellikle kadını anlatmak gibi bir amacı olduğu söylenemez. O daha çok bireylerin olumlu ve olumsuz yönlerini kurgularken kahramanların bakış açısı üzerinden değerlendirmelerde bulunur. Ancak Reşat Nuri Güntekin'in amacı her ne olursa olsun kurguladığı toplum üzerinde de kadınların aktarılış biçimleri onun eserlerinin çok yönlü ve toplumda ses getirmiş olmaları nedeniyle önemli görülmektedir. Özellikle Cumhuriyet'in ilk yıllarında yazdığı romanlarda kadınlara yönelik değişimlerin ise baskın olarak yer aldığı söylenebilir.

KAYNAKÇA

Acun Fatma, "Görsel Verilerle Kadın İmajı", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2007, C. 96: ss. 91-112.

Afşar, Bilge - Öğrekçi Süleyman, "Tarihsel Süreçte Kadının Gelişimi ve Ekonomideki Rolü: Toplayıcı Kadından Günümüz Kadınına Dönüşüm", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 2015, C.17, S.1, ss. 65-86.

Aksoy İlhan, "Toplumsal ve Siyasal Hayatta Kadın", *Yasama Dergisi*, C.32, S.7, ss.20.

Aliji Pervin, *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Eğlence Kültürü*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2019.

Altuğ Taylan, *Bir Ruh Kimliği Reşat Nuri Güntekin,* İnkılap Yayınları, İstanbul, 2005.

Ankara Üniversitesi Akademik Arşiv Sistemi, Erişim tarihi 1 Şubat 2021, https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12575/1242

Arslan Nihayet, *Türk Romanının Oluşumu Dış Gerçeklik Açısından İnceleme*, Phoenix, Ankara, 2007.

Asiltürk Bâki, *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Hastalık*, İkaros Yayınları, İstanbul, (2009).

Assmann Jan, *Kültürel Bellek Eski Yüksek Kültürlerde Yazı*, *Hatırlama ve Politik Kimlik* (Çev: Ayşe Tekin), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2015.

Aydın Yahya, *Reşat Nuri Güntekin'in Çalıkuşu Acımak Yeşil Gece ve Kan Davası Romanlarında Öğretmen Tipleri ve Toplumun Öğretmen Algılaması.* Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2006.

Aytemiz Beyhan Uygun, Reşat Nuri Güntekin'in Duygusal Romanlarında Anadolu. *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic,* 2015, C.10 S.8. , ss. 2115-2142.

Banarlı Nihat S, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi C.II*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, (1987).

Berkes Niyazi, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, (Haz.Ahmet Kuyaş), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2017.

Bilici Kasım, Erken Cumhuriyet Dönemi Roman Yazınına İlişkin Teorik Bir İnceleme. *Atatürk Üniversitesi Atatürk Dergisi*, C.IX S.2, ss.183-198, 2020.

Burdurlu İbrahim Zeki, *Reşat Nuri Güntekin*, Toker Yayınları, İstanbul, 1998.

Burdurlu İbrahim Zeki*, Romanlarıyle Reşat Nuri Güntekin*, Karınca Matbaacılık, İzmir, 1971.

Ceylan İsmail Fatih, *Reşat Nuri Güntekin Hayatı Sanatı Eserleri ve Eserlerinden Seçmeler*, Hikmet Neşriyat, İstanbul, 2002.

Çelik Hüseyin, *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Sosyal Tenkit*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000.

Çeri Bahriye, *1923-1938 Dönemi Türk Romanında Kadın*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Çobanoğlu Özkul, *Türk Dünyası Epik Destan Geleneği*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2011.

Çolak Gülcan, *Toplumdilbilimi Toplumsal Cinsiyet ve Dil,* Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2019.

Demir Mustafa, *Reşat Nuri Güntekin'in Sanatçı (Çıraklık) Romanları Üzerine Bir İnceleme*, Yüksek Lisans Tez, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Kuzey Kıbrıs. 2013.

Doğan Yararel, Asar, Bilge – Tülay. (2019). .Endüstri Devrimi ile Başlayan Yeni Dönem Yaratıcılık Düşüncesi ve Tasarımda Cinsiyet Kimliği, *International Journal Of Social and Humanities, S.*3, C.2, ss.51-60.

Doğramacı Emel, *Türkiye'de Kadının Dünü ve Bugünü*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1989.

Donovan Josephine, *Feminist Teori* (Çev. Aksu Bora, Meltem Ağduk Gevrek,Fevziye Sayılan). İletişim Yayınları, İstanbul, 2016.

Dökmen Y. Zehra, *Toplumsal Cinsiyet Sosyal Psikolojik Açıklamalar*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2009.

Emil Birol, *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Şahıslar Dünyası I (Harabelerin Çiçeği'nden Gökyüzü'ne*). İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1984.

Emil Birol, *Reşat Nuri Güntekin*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1989.

Gülendam Ramazan, *Türk Romanında Kadın Kimliği*. Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum, 2006.

Güler Merve, *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Gelenek ve Din Anlayışı*. Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2019.

Güntekin Reşat Nuri, *Yeşil Gece*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2013.

Güntekin Reşat Nuri, *Akşam Güneşi*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2015.

Güntekin Reşat Nuri, *Değirmen*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017.

Güntekin Reşat Nuri, *Harabelerin Çiçeği,* İnkılâp Yayınları, İstanbul*,* 2017.

Güntekin Reşat Nuri, *Kan Davası*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017.

Güntekin Reşat Nuri, *Kızılcık Dalları*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017.

Güntekin Reşat Nuri. *Son Sığınak*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017.

Güntekin Reşat Nuri, *Ateş Gecesi,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018.

Güntekin Reşat Nuri, *Damga,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018.

Güntekin Reşat Nuri, *Dudaktan Kalbe,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018.

Güntekin Reşat Nuri, *Kavak Yelleri*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018.

Güntekin Reşat Nuri, *Miskinler Tekkesi*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018.

Güntekin Reşat Nuri, *Yaprak Dökümü*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018.

Güntekin Reşat Nuri, *Acımak*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019.

Güntekin Reşat Nuri, *Bir Kadın Düşmanı*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019.

Güntekin Reşat Nuri, *Çalıkuşu*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019.

Güntekin Reşat Nuri, *Eski Hastalık*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019.

Güntekin Reşat Nuri, *Gizli El,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019.

Güntekin Reşat Nuri, *Gökyüzü*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2019.

Güntekin Reşat Nuri, *Anadolu Notları*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, Y.Y.

Güven İsmail, Tanzimattan Cumhuriyete Kadın Eğitimi Düşüncesinin Gelişimi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, S.34, C.1, ss.62-63, 2001.

Gürbilek Nurdan, *Kadınlar Dile Düşünce Edebiyat ve Toplumsal Cinsiyet*, (Haz. Irzık Sibel -Parla Jale), İletişim Yayınları, İstanbul, 2017.

İçli Tülin, Atatürk ve Türk Kadını*, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S.9, C.25, ss. 68, 1992.

İtmeç Hale Ogan, *Profesyonel Kimliğe İlişkin Bir Kariyer Öyküsü: Eğitim Refet Angın*. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2008.

Kandiyoti Deniz, *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*. Metis Yayınları, İstanbul, 2019.

Kanter M. Fatih, *Madalyonun Öteki Yüzü Reşat Nuri Güntekin*, Edebiyat Ortamı Yayınları, Ankara, 2017.

Kanter M. Fatih, *Ölümünün 50. Yılında Belgelerle Reşat Nuri Güntekin*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2006.

Kaplan Mehmet, Dede Korkut Kitabında Kadın, *Türkiyat Mecmuası*. S.9, C.0, ss. 99-112, 2010.

Karaca Mine, *Peyami Safa'nın Romanlarında Kadın Kahramanlar*, İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2019.

Karaca Nesrin, *Yazmak, Kimlik ve Metin Odağında Türk Edebiyatında Kadın Yazarlar*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2018.

Karaca Şahika, Modernleşme Dönemi Türk Kadınlarında Evden Kaçan ve Eve Sığınan Kadınlar, *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic,* C.8, S.1, ss.1817-1827, 2013.

Karaca Şahika, Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Türk Romanında Kadın Öğretmen Kimliği: Tanzimat Ve Cumhuriyet Dönemi Romanlarına Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi,* C.2, S.15, 2012.

Kaya Hacısalihoğlu Esra, *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Eğitim Evreninin Kronolojik Olarak İncelenmesi*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, 2012.

Kaymaz İhsan Şerif, Çağdaş Uygarlığın Mihenk Taşı: Türkiye'de Kadının Toplumsal Konumu. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Enstitüsü, *Atatürk Yolu Dergisi,* C.46, ss.333-336, 2010.

Kılıç Neslihan, Osmanlı Kadın Dergilerine Bir Örnek: Mürüvvet. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, C.4, S.3, ss.744-766, 2015.

Kılıç Yılmaz, Selda Malkoç, Duygu Vefikuluçay, Cumhuriyet Dönemi Kadın Dergileri(1923-1992), *Uluslararası Toplum Araştırma Dergisi*, C.10, S.17, ss.2141-2156, 2019.

Kırkpınar Leyla, *Türkiye'de Toplumsal Değişme ve Kadın*, Kalkan Matbaacılık, Ankara, 2001.

Kolcu Ali İhsan, *Edebiyat Kuramları Tanım- Tenkit- Tahlil*, Salkımsöğüt Yayınevi, Erzurum, 2010.

Konyalı Bekir Şakir, *Edebî Mekânın Poetikası*, Etüt Yayınları, Samsun, 2015.

Köksal Sümeyye, *Milli Edebiyat Dönemi Türk Romanlarında Batı Algısı*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 2012.

Kurnaz Şefika, *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839- 1923),* T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara, 1991.

Küçükkırsoy Dila, *Türk Toplumunda Kadın Algısı ve Kadın Haklarının Tarihsel Gelişimi*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2016.

Metinsoy Elif Mahir, Türk Kadını Dergisi ve Mütareke Döneminde Kadın, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C.64, ss.271-292, 2020.

Naci Fethi, *Reşat Nuri'nin Romancılığı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011.

Nalbant Korkmaz, Fatma Turgut, Feminist Teori Temelinde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Türkiye Bağlamında Değerlendirilmesi. *AÇÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, C.5, S.2/2, ss.133-144, 2019.

Önertoy Olcay, Reşat Nuri Güntekin ve Anadolu, *Türkoloji Dergisi*, C.6, S.1, ss.81-108, 1974.

Önertoy Olcay, *Reşat Nuri Güntekin*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1979.

Özaydınlık Kevser, Toplumsal Cinsiyet Temelinde Türkiye'de Kadın ve Eğitim. *Sosyal Politika Çalışma Dergisi*, S.33, C. 93, ss.122, 2014.

Özbek Özgür Elsa, *Mitolojik Kökenleriyle Türklerde Şamanizm ve Kadın*. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Özcan Merve Suna Özel - KAYA Emine Erden, Türk Toplumsal Hayatında Kadının Varlığının Tarihsel Eksende Sorgulanması, *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, S.*12, C.12, ss. 175-188, 2017.

Özdarıcı Özge, Dîvânü Lûgat-it Türk'te Kadın ve Kadına İlişkin Unsurlar, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. S.1, C.1, ss.127- 156, 2011.

Özmenli Mehmet, Ortaçağ'da Türklerde Kadın ve Aile. *The Journal of Academic Social Science Studies,* S.66, C.II, ss.345-356, 2018.

Periodicals Of Hakkı Tarık Us Collection, Erişim tarihi 1 Şubat 2021, http://www.tufs.ac.jp/common/fs/asw/tur/htu/

Reed Evelyn, *Kadının Evrimi Anaerkil Klandan Ataerkil Aileye I,* (Çev. Şemsa Yeğin), Payel Yayınları, İstanbul, 2012.

Saltık Eylem Dereli, *Halit Ziya Uşaklıgil'in Hikâyelerinde Kadın Figürler*, Kriter Yayınevi, İstanbul, 2019.

Sert Eda, *Reşat Nuri Güntekin Anadolu Notları 1-11 Adlı Eserinin Teması*, Yakındoğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Lefkoşa, 2016.

Sevindi Koray, Sosyo-Kültürel Bağlamıyla Yeşilçam'daki Kötü Adam Temsilleri: Köy Ağaları Örneği, *Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Dergisi*, S.2, C.1, ss.61-78, 2016.

Sezen Yeliz, *Oya Baydar'ın Romanlarında Kadın Tipleri*, Sosyal Bilimler Esntitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale, 2013.

Sezer Esra, *Türkiye'de Kadın Hareketinin Tarihsel Gelişimi ve Tekirdağ Örneği*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 2018.

Şimga Hülya vd. *Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Eşitsizlikler Mücadeleler Kazanımlar,* Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2018.

Tan Mine, Toplumsal Değişim ve Eğitim: Kadın Bakış Açısından, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi,* S.27, C.1, 1994.

Taş Gün, Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri, *Akademik Hassasiyetler*, S.3, C.5, 2016.

Tekin Ayşe, *Ana Tanrıçanın Işığında Kadının Yeni Bilinci*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2001.

Timur Taner, *Osmanlı- Türk Romanında Tarih Toplum ve Kimlik*, AFA Yayınları, İstanbul, 1991.

Toker Şevket, Cumhuriyet Sonrası Türk Romanında Öğretmen ve Sorunları, *Ege Eğitim Dergis*i, S.2, C.3, 2002.

Tunca Hüseyin, *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Halk Bilimi Unsurlarının Araştırılması*, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul. 2019.

Türköne Mualla, *Eski Türk Toplumunun Cinsiyet Kültürü*, Ark Yayınevi, Ankara, 1995.

Türk Sineması Araştırmaları, Erişim tarihi 15 Mayıs 2021, https://www.tsa.org.tr/tr/kisi/kisibio/3198/resat-nuri-guntekin

Tüzer Cansu- Emrah Çetin, İnci Dergisi Üzerine Bir Değerlendirme. *Milli Eğitim Dergisi*, C.216, 2017.

Uzuner Muzaffer, *Reşat Nuri Güntekin Yaşamı Sanatı Yapıtlarından Seçmeler*, Bilgi Dağıtım, Ankara, 1993.

Yıldırım Seyhan-Besim Salih, 1914 Yılında Yayınlanan Kadın Gazetelerinden 'Kadınlık'a Göre Kadın*, İletişim Dergisi*, C.23, 2015.

Yılmaz Ayfer, Halide Edip'te Kadın Hakları, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi, C.*20, S.1, 2013.

Yolcu Mehmet Ali, *Kadın Folkloru Kuram ve Yöntem Üzerine Yazılar*, Kömen Yayınları. Konya, 2017.

Yücebaş Hilmi, *Bütün Cepheleriyle Reşat Nuri*, Yeni Matbaa, İstanbul, 1957.

Zambak Ferda, *Türk Romanında Mekân*, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla, 2007.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

ORCID	0000-0003-2039-0088
Adı Soyadı	Şafak GÖKÇE ARSLAN
Doğum Yeri	
Doğum Tarihi	

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Fakülte	Edebiyat Fakültesi
Bölüm	Türk Dili ve Edebiyatı

YÜKSEK LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurum	
Görevi/Pozisyonu	Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni
Tecrübe Süresi	2017- halen

KATILDIĞI

Kurslar	2015- Çankırı Karatekin Üniversitesi Pedagojik Formasyon Programı 2018- Abant İzzet Baysal Ünv. TOMER- Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi

İLETİŞİM

Adres	
E- Posta	